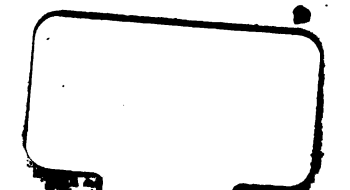

KNIHOVNA
SPOLKU
POSLUCHAČŮ
INŽENÝRSTVÍ
824
B 25 VI

VE
RI
TAS

SLOVANSKÝ PŘEHLED

SBORNÍK STATÍ, DOPISŮV A ZPRÁV ZE ŽIVOTA SLOVANSKÉHO.

MAJETNÍK, VYDAVATEL A REDAKTOR

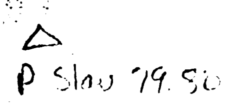
ADOLF ČERNÝ.

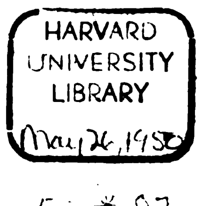
ROČNÍK VI.

S 28 VYOBRAZENÍMI A 2 MAPAMI.

NAKLADATEL F. ŠIMÁČEK V PRAZE

1904.

Na vydání tohoto ročníku přispěla I. třída České Akademie cís. Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze podporou 200 K, III. třída podporou 300 K, a IV. třída rovněž 300 K.

Tiskem České grafické akciové společnosti »Unie« v Praze.

OBSAH

Články.

Ze slovanské poesie.

(32 ukázky.)

Dopisy.

Rozhledy a zprávy.

(Podrobný obsah v každém čísle.)

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

Opravy.

Na str. 56. ř. 7. shora čti Dråveňě m. Dräveňe.
» » 56. » 10. » » Winterstädt m. Winterstadt.
» » 60. » 11. dole » Krupojasela m. Krupojásele.
» » 65. » 13. shora » Vóstrově a Březí (Březe).
» » 100. v básni Kornela Ujejského »Finale« po sloce 7. má následovati:

> Plamenný jsem, vzletný, vřelý,
> ale sám, tak osamělý,
> třeba lidí shon
> depce prahy mého domu —
> Ó! neřeknu pranikomu:
> Jsem tvůj! tvůj v skon!

Na str. 101. ř. 4. shora čti Wörmerově m. Wörnerově.
» » 101. » 17. » » Sůbělině m. Sůbelině.
» » 180. pod 3. odstavcem vypadla značka S. K.
» » 284. pod ruskými zpr. » » —ch.
» » 291. na konci posudku brožury Uchtomského rovněž.
» » 345. ř. 1. dole čti prostý červený čepeček m. čapka.
» » 353. » 16. shora » Podolinśkyj.

MARYA KONOPNICKÁ:

Pan Balcer v Brazilii.

Překládá PAVLA MATERNOVÁ. — Ukázka.

Na moři.

Nuž konečně když stál jsem na té lodi,
— a stál jsem pevně, ze široka v kroku —
tu byl jsem rád, že nic už nenahodí
se na překážku, ani slza v oku.
Byl koráb velký, široký byl spodí,
a silný ač nám vítr zadul s boku,
přec kolébal se docela jen málo,
jak moře pod ním chvělo se a hrálo.

Tak tedy: jménem Otce, Syna, Ducha!
Já dělám kříž... Co být má, nech se stane!
Však nejsme pleva, kterou vítr zdmuchá,
jsme katolíci, neopouštěj Pane!
A hned jsem nabyl nového zas ducha.
Tu jeden bafčí z lulky rozdýmané:
i vzal jsem ohně, posmek hnutím dlku;
a v tom již zahvizd signál na parníku.

Cos zvláštního, co vypsati se nedá,
je v takém hvizdě; vlasy se ti ježí...
Již posledním tě s Bohem země hledá...
Tvůj osud teď jen ve tvé ruce leží.
I zachvěl jsem se, bránit nedoveda
té rose, která přec jen v oči běží,
když sebe sama člověku je líto,
ač nikdo nedbá — nikdo necítí to.

A již ty člunky, bárky, loďky, lodě,
co přelétaly do přístavu s břehu
jak mořští ptáci — po zpěněné vodě —
kdy křídlo dravčí mají na dostřehu,
ta drobná cháska, dalším na pochodě
již nepotřebná, unikala v běhu.
V tom ze přístavu zahouklo k nám dělo,
a hřmění jeho na vodách kol mřelo.

To bylo znakem, že nás na svém hřbetě
již moře samo bez kotvice třímá;
i zatřepala bystrém u přeletě
dvě kola se stran lopatama svýma.
Já nerozeznal na té první metě,
zda stojíme či jedem; komín dýmá
jak z výhně ďáblů, koráb supá huče
a jako rak tlapami vodu tluče.

Jak na roli když z nové oraniny
pluh tiše rádlem ukrajuje skývu,
tak za korábem pruh se hrne siný
a samý plamen proplétá mu hřívu;
neb slunce již se klade do hlubiny
jen vlnu zlatíc šírém po rozlivu,
co v žár se valí brázdou nepřebernou
a za uzdu svou loď si táhne černou.

Zde na parníku ryk a křik a vřava;
jak chrastí v lese pošlapou té mžikem.
Tu člověk sám se opatrným stává,
neb chybný krok hned bouli nese dlkem.
Tak pilně sotva medvěd taktu dbává,
kdy na drumli mu cikán hraje zvykem,
jak námořního člověk řádu tady,
kde nevysoudíš práva ani rady.

Mně zprvu bylo, jak je štvané zvěři,
kdy přímo honcům do tenat se žene;
jak ušáku, kdy pokraj lesa měří
a vítr chytá v sluchy nastavené.
Jek větru v uších, úprk od pobřeží
mne rvaly, div mi boty nesmetené
a pás a čapka se vším, co v nich vězí.
I skulil jsem se jako zajíc k mezi.

Vše zvolna tichlo, snad že já jsem zvykal,
či snad, že voda roznesla to dále...
A křiky ony, jak jsem prve říkal —
ten zmatek všech a pohánění stálé?
Nic takového! Mrak mi s očí znikal —
již viděl jsem, jak vše je rozehrálé,
své místo jak má každý při tom dvoře,
a nejvýš kapitán, a nad ním — moře.

To pán je nad purkmistry všeho světa
a před ním každý v bázni stane čelem.
Když ono houkne a své vlny metá,
jak s ohněm stál bych mezi dvojím dělem.
Leč kdy se ztiší, drobných vlnek četa
kdy hrá jím v slunci krov jak pod šindelem:
pak mír je, láska, ano, úsměv pouhý,
až z něho světla stříbrné jdou prouhy.

Však než to všecko rozejmeš si, čleče,
už od cesty máš hezkou štilců kopu;
už za krk ti tu pleská cos a teče,
už po lanu jak po pile más stopu.
Tu's vplet se v řetěz — ten tě s sebou vleče,
tam stříkla pumpa, dopřála ti skropu;
kam jen se hneš, kdos všude hospodaří,
a moře kypí jako když se vaří.

I není divu, že jsem v takém šumu
si nebyl vědom, co náš hlouček dělá.
Tam stáli v kouři, v těsném sbiti tlumu,
jak stádo ovec pod lesem se bělá,

jež plaší vlk. V jich líci zřel jsem dumu,
těm lítost, oněm strach jsem četl s čela,
těm kolena se třásla, zraky plály,
jak zlé by jakés moci propadali.

To věděl každý: moře není k smíchu,
to neuhne se, brodu nepodá ti...
Než teprv tady zkrotilo jich pýchu:
Strach poznali, jak mrazí, jak dech krátí...
A jako vidíš žitných klasů líchu
se vanem větrů kloniti a vláti:
tak v západu teď rudém plápolání
ty hlavy zvedá naděj, žal je sklání.

Ty haleny když člověk spatří tady
plout po tom širém, převelikém moři,
len tento sivý s vlnou dohromady,
jenž u nás doma v obilí se boří,
tam sedí schován pod doškami všady —
a tady, hleďme! v neznámo se noří
a s bludným větrem po světě se honí:
mne přešel mráz, já chvěl se, jako oni.

Neb s řemeslem to jakž takž ještě chodí:
sám sebou člověk patří všemu světu;
co umí, to ho všude doprovodí;
je zle, je líp zas; v patách ztrátě jde tu
hned zisk. Než k pluhu kdo se na svět rodí,
kdo jen tu zemi k plodu má a květu:
když od ní chce jít, nepouští ho, drží...
Ať tak či onak, vždycky žalost trží.

A když tak hledí z lodi na ty břehy,
nechť jsou jim cizí, ne tak srdce pojí,
vod kol a kolem napěněné sněhy
jak houpají se, točí v nepokoji:
tu jako ptáci v letu na noclehy
kams do daleka, v záhubu snad svoji,
se skrojku země miznoucího v dáli
zrak spustit nemohli, jen stáli... stáli...

Kol na vodách již shaslo plápolání,
jež od západu s proudem berev slétlo;
již celé nebe v klidném oddychání
síť lehkých par si konec z konce spletlo,
jen východem šlo modro v nebes báni
a rostlo výš, až blysklo z něho světlo,
a hvězda jasná ubledlého líce
k nám zazářila truchlé do směsice.

A hle, co moci, divné síly žije
v těch dálných světlech, přátelích té země!
V ráz hlavy všichni pozvedli a šíje
jak ohněm náhle ovanulí v temně;
všech teskný pohled rosou osklený je,
a bez pobídky, jak dřív stáli němě,
teď zakvíleli padše na kolena:
»Ó hvězdo mořská, budiž pozdravena!«
— — — — — — — — — — — — —

*

Zpěv do daleka letěl po prostoře,
neb skoro tisíc zpívalo tu hlasů;
tak na varhany hrálo k tomu moře,
a výše hvězda modravého jasu —
ta hvězda, co tam, našem po úhoře
a mořem našich svítívala klasů —
ta přišla sem si spočíst naše hlavy
a robátek tu postříbřit vlas plavý.

I zastala nás noc ta nad hlubinou
lkát na kolenou, paže pozvedány...
Tak čápi nebem na svých křídlech plynou
v dál od svých hnízd, kde jisté měli schrány;
a nevědouce, zdali nezahynou,
než zpět se vrátí na střechy a brány,
jen položí se na větrném oři
a plují, krytí nebesy a zoří. —

I zčernaly kol vody. Mračen valy
se roztrhaly v změti tmavých cárů.
Již před bouří se naši křižovali —:
však planý byl to poplach u stožárů.
Tak moře rádo v mrak se zaobalí
a potmě šplouchá v temných citů sváru;
a víc-li vrazí lodi do obruby,
hned vrčí jak zlý pes a cení zuby.

A již zněl rozkaz — strážník povel dával —
by, každý na svém, k noclehu se měli.
Tu od modlitby o překot lid vstával
a o překot se pod palubu třeli.
Ne pozdě bylo, ale když je nával,
je dobře včas se cítit na posteli;
a v lodi bylo jako v mraveništi,
a ne každý měl lože noci příští.

Teď bitva teprv nastávala pravá,
jak na vojně je: každý zná jen svoje;
druh druhu výhod skromně nezadává;
buď letíš slepě nebo tržíš stoje
svůj dílec... Já, když sháňka rostla dravá,
jsem s Matkou Boží na rtech — jak v den boje —
leb vrazil klínem v nejhustější vřavu
a noclehu tak dobyl pro svou hlavu.

Tak u nás tučné dvorské husy leží,
jak my té noci; lepší mají kotce.
Ten pod tebou, ten nad tebou se ježí,
a ty jsi v prostřed, jako plž v své botce;
jen chrapot, sten a váda kolem běží,
neb v chumlu zříš tu matky, děti otce;
a dřív se třikrát otřese ti kůže,
než nos svůj strčíš v slámu toho lůže.

Noc divná to, a divné je to spaní,
že's takového neměl odjakživa!
Tu, sotva duše stane v kolotání,
hned jakás dálka do snu se ti dívá,

a síla jakás tebe popohání.
»Stůj!« křičíš... Myslíš, kláda že je hříva,
že kůň tě nese větrem, plný pěny —
v tom drcna o strop padáš potlučený.

Než nic to není. Znova sklížíš oči;
tu nad tebou kdos: »Pomoc!« vřeštět začne;
a znova srdce jako míč ti skočí,
jsi znova vzhůru. V hlavě spánku lačné
tak všecko zemdlí, zamhlí se a stočí,
že mnohý druhou půlku noci načne
a bdě jen vzdychá, pot mu s čela skrápe,
an slyší, jak v tom horku vše kol chrápe.

Až teprv k ránu tato můra šerá
snu pustila mne do tichého klína.
A hned mi v očích stála — jak by včera —
má kovárna, v ní výheň, kovadlina...
I slouchám... Křik jak z louky od housera...
Chłop vypřahá a popruh odepíná...
Jaś tahá měchy... Hřeb se svítí nový...
A já, co sil mám, buším do podkovy!

Ne jednomu as noci té se zdály
sny o přátelích, o roli a chatě...
Ti, rozpálení, hlasitě se smáli,
ti sténali jak choří horečnatě...
Tam jednou babou jen si vlny hrály
jak míčem: chlust! a baba letí na tě,
jak větší vlnou v stěnu udeří to.
Tak všecko tam tím mořem bylo zpito.

Jen robátka té noci tiše spala,
jak nemělo by jitro zbudit spáče.
Ta holátka tak útlá ještě, malá,
kam které padlo, spalo beze pláče.
I ve snu člověk všelijak si cválá,
své koníčky má... Ale také ptáče
by na prsou spát mohlo Krista Pána,
jak o hlavě jest pověděno Jana.
— — — — — — — — — — — — — —

DR. ARNOŠT MUKA:

Slované ve vojvodství Lüneburském.

Lüneburští Slované čili Polabané na západě dolního Labe třikrát vzbudili ve světě vědeckém všeobecný zájem: poprvé v poslední čtvrti 17. stol., potom na počátku druhé polovice století 19. a posledně na konci 19. a na počátku 20. věku; popud k tomu v těchto třech obdobích dali tři učenci, Leibniz, Hilferding, Parczewski.

Za dob filosofa Leibnize, který projevoval živý zájem také o jazykozpytné a národopisné otázky, žila ještě polabská řeč, byť již

toliko na těsném prostoru — ruský cestovatel a učenec A. Hilferding postavil jí jako vymřelé řeči r. 1856 čestný pomník — polský právník a učenec Alfons Parczewski hledal ji na základě zprávy pruského vládního statistika A. Firckse*) ještě mezi živými. Ačkoli zpráva Fircksova pochází již z r. 1893, nevěnoval jí nikdo dlouho pozornost, až v l. 1899 a 1900 Alfons Parczewski uveřejnil své oba články, totiž »Potomkowie Słowian v Hanowerskim« ve varšavské Wisle 1899, str. 408 sl. a »Serbja v Pruskej po ličenju luda z l. 1890« v Časopisu Maćicy Serbskeje 1890, str. 65 sl. Těmito dvěma články byla vzbuzena zvědavost širších, zejména slovanských vědeckých kruhů a dán popud k nejnovějším živým bádáním o lüneburských »Vendech.«**) Od té doby putovali do kraje lüneburských »Vendů« rozliční němečtí a neněmečtí učenci a žurnalisté, aby spatřili kraj i lid a zaslechli řeč z mrtvých probuzenou; napsali také o tom více neb méně důkladné články do různých časopisů, jež také v připojeném přehledu příslušné literatury uvádím, pokud mně byly známy. Nejvíce v této době o Polabanech v Lünebursku dojista psal Dr. Franz Tetzner, vyš. učitel realky v Lipsku, jehož hlavní práce obsažena jest v známém, velkém souborném díle, r. 1902 u Viewega v Brunšvíku vydaném, »Die Slawen in Deutschland«, na str. 346—387 pod záhlavím »Polaben«. Krátký posudek, jejž o této zajímavé, ale velmi nebezpečné knize přinesl Slovanský Přehled IV, 379, jest zcela případný. Jest v ní mnoho nesprávného, zvráceného a subjektivního, tak že by bylo třeba napsati právě tak tlustou knihu, kdyby se měly všecky jednotlivosti opraviti a vyvrátiti. Jak nepřípustné a na mnoze nedostatečné jest dílo Tetznerovo, ukázal jsem na jednom z jeho hlavních oddílů, totiž o lužických Srbech (str. 282—345); ukázal jsem to podrobně ve svém posudku tohoto oddílu v »Neues Sächsisches Archiv« 1903, seš. 3., jenž za krátko vyjde— a co platí o tomto oddíle, platí i o částech ostatních a neméně i o části »Polaben«, ač při tom nelze upříti, že Tetznerovo dílo obsahuje i mnoho správného a zajímavého, především četné, v podobném bohatství dosud se neobjeviví a namnoze velmi zdařilé illustrace (vyobrazení lidových krojů, selských obydlí, mapy, plány). Poněvadž kniha***) jest snadno přístupna, mohu od dalšího rozboru a posouzení jejího v tomto pojednání upustiti; každý čtenář mého článku při srovnání s prací Tetznerovou snadno sezná, v čem mu nemohu dáti za pravdu a v čem se s ním shoduji.

Na podnět článku Slovanského Přehledu »Potomci Polabských Slovanů v Hanoversku« (II., 184), jenž se první zabýval nově vzniklou

*) *A. von Fircks:* Die preuss. Bevölkerung nach ihrer Muttersprache (Zeitschrift des kön. preuss. stat. Bureaus, Bd. XXXIII, 266 sl.)

**) Slovanský Přehled byl první, který upozornil na článek A. Parczewského ve Wisle a vyzval slovanský vědecký svět a především slovanské akademie, aby této otázce věnovaly pozornost. Ze Slovanského Přehledu přešla otázka do Jagićova Archivu a nesla se dále po slovanském i cizím světě.

***) Která ostatně nečiní nároků na vlastní vědeckou cenu, nýbrž chce pouze německé obecenstvo příjemným způsobem poučiti o neněmeckých kmenech a jich národnosti na východě německé říše.

otázkou, žijí li vskutku v Lüneburskn ještě lidé, kteří mluví jazykem starých Polabanů, dostal jsem v květnu r. 1900 od sl. Akademie Umiejętności v Krakově jako její člen čestné vyzvání, abych se vydal na místo samo, věc důkladně probádal a Akademii zprávu podal.

Zdržen chorobou nemohl jsem hned r. 1900 vykonati tento úkol, i podnikl jsem studijní cestu teprve v létě r. 1901; procestoval jsem dílem pěšky, většinou však povozem celé západní dolní Polabí v krajích Lüchowském a Dannenberském, dílem i v kraji Ülzenském a v Staré marce (Altmark), při čemž jsem v přední řadě navštívil všecka místa, jež A. von Fircks a po něm A. Parczewski (Čas. M. S. 1899, 80) uvádějí jako více méně »vendská«, totiž obydlená »vendsky« mluvícími obyvateli. Všude jsem podnikl nejpečlivější a nejpodrobnější pátrání a bádání.*)

Neočekával jsem sice jako mnozí jiní, že najdu ještě slovansky mluvící Polabany, ale přece — přiznám se — vydával jsem se na cestu s mnohými nadějemi, z nichž většina došla sklamání, některé však nejen že se mně vyplnily, ale nalezenou skutečností byly i předstiženy. Silně jsem doufal, že v církevních archivech a jinde objevím psané památky jazyka, ale těch jsem žádných nenašel; za to sebral jsem množství zbytků v živé řeči a nalezl vysoce zajímavé poměry ethnografické. Výsledek svých pozorování a pátrání mohu již z předu zkrátka v tuto větu shrnouti:

Řeč lüneburských Slovanů zanikla úplně již koľem polovice osmnáctého stoľetí (1750), jinak však zachovala se v tamní krajině (Lüneburger Wendland) stará slovanská národnost v typu, osídlení, zvycích a obyčejích, charakteru a názorech obyvatelů takřka nezměněně až podnes.

Sebrané poslední zbytky jazyka vyjdou v těchto dnech v »Materyałach i pracach Komisyi językowej« (tom I. zesz. 3.) Akademie Umiejętności v Krakově. O ostatních výsledcích svých pátrání a objevů konečnou zprávu podati — jest účelem tohoto pojednání.

I. Jazyk lüneburských Slovanů a jeho osudy.

(Hranice národnostní a jazykové.)

V 10. století obývali lüneburští »Vendové« čili Polabané celou plochu pozdějšího knížectví Lüneburského (snad s výjimkou úzkého pruhu země západně od ústí Labe a na pobřeží Severního moře) — a slovanští obyvatelé stejného s nimi kmenového původu seděli v pozdější tak zvané Staré marce (Altmark) a v severní části vojvodství Brunšvického, jakož i pravděpodobně také ještě při západní hranici knížectví Lüneburského v části dnešního Hanoverska. Že by však byli (jak někteří němečtí badatelé rádi uvádějí) teprve kolem r. 800 od Pipina

*) Později jsem si opatřil i různé písemné zprávy, abych otázku všestranně prozkoumal a závěrečný soud o ní pronésti mohl.

Malého nebo Karla Velikého s druhé strany Labe povoláni a »jako strážci řeky (»Stromhüter«) proti nepřátelským kmenům slovanským nebo jako pilíř (»Eckpfeiler«) proti saské zpupnosti« na tomto starosaském území na místě vypuzených Sasů osazeni,*) nedá se ničím dokázati, ba svědčí rozhodně proti tomu závažné důvody. Předně, kdyby bývali Polabané osídleni na území původně saském, byli by se dojista beze všeho usadili v saských vsích, jako to později činili Němci při tak zvaném »nazpět dobytí« (Zurückeroberung) v Meklenbursku, Braniborsku, Sasku a jinde, i byli by zachovali dolnosaské založení vsí, rozdělení půdy a ne-li zcela, tož aspoň z většiny i sasko-německá místní jména. Zatím založení vsí, rozdělení půdy i místní jména z největší části jsou tam od nejstarších dob slovanská a skoro vesměs zůstala slovanskými podnes. Dále: kdyby býval křesťanský Karel Veliký užíval Polabanů jako pokořitelů pohanských Sasů a strážců říšských hranic proti (pohanským) východnějším kmenům slovanským, byli by přec Polabané musili především býti křesťany nebo se aspoň jimi státi, když je Karel Veliký na toto důležité místo povolal — potom by však dojista při osazení země, vzaté Sasům, vykázáno bylo kostelu čestné místo uprostřed osady nebo na návsi. Ale v lüneburském »slovanském« území (Wendland) skoro vesměs nachází se kostel s farou, škola a částečně i hospoda (není-li zároveň dědičnou rychtou) mimo uzavřenou náves při jediném vchodu do vsi, kde se později také na různých místech připojovalo předevsí nebo osada zahradníků a domkářů, s pastouškou (t. zv. kuráića) — byly tedy tyto slovansko-polabské vsi čímsi v sobě uzavřeným a hotovým již dříve, než křesťanství přišlo do Lüneburska, a z toho následuje, že Polabané západně od Labe nebyli tam usazeni teprve Karlem Velikým.**) A konečně, kdyby býval Karel Veliký obodrické***) nebo lutické Slovany z východu Labe na západní jeho stranu přesadil a strážci řeky proti jejich východním soukmenovcům učinil, byl by přímo, jak se říká, kozla udělal zahradníkem — a za tak politicky neprozřetelného nesmíme přec Karla Velikého míti.

*) Srov. na př. *Fr. Tetzner*, Zur Geschichte des polabischen Wörterbuches, str. 3. Zvlášť komicky působí Tetznerův výklad, který se má zdáti učeným: »Zdá se, že slovanští osadníci těšili se zvláštní císařské přízni. Tato ochrana a výsady jsou asi spolu také příčinou, proč se tak dlouho udrželi uprostřed ryze německého obyvatelstva.« — Při tom Dr. Tetzner si nepřipomíná, že lüneburští Slované až do 15., ba dílem až do 16. století na jihu v Staré Marce a na východě v Meklenbursku (viz níže str. 10, 11) přímo sousedili se soukmenovci slovansky mluvícími.

**) Podobné kriterium máme také v území Srbů v marce Míšenské a v Lužici. Ve starých vsích, Srby založených, leží obyčejně kostel a škola, kovárna a chudobinec jakožto obecný majetek uprostřed vsi na prostorné návsi — v německých vesnicích, založených kolonisty v Krušných horách a v hornaté části jižní Lužice, nachází se však kostel a fara v řadě ostatních vesnických stavení; zde tedy kostelu a faře při zakládání vsí ve 12. a 13. stol. bylo přiděleno místo zároveň jako všem osazujícím se kolonistům, kdežto srbské vsi již zde byly, než křesťanství do země Srbů přišlo.

***) Obodrici, též Obodrité správněji než Bodrci či Bodrici, jak Šafařík navrhoval; v pramenech Abodriti, Obotriti a pod.

Za dob reformace kolem r. 1550 bylo jazykové území Polabanů již velmi zúžené a omezovalo se jen ještě na kraje Lüchovský a Dannenberský, dále na jižní polovici kraje Bleckedského (Bleckede), východní třetinu kraje Ülzenského, severovýchodní část kraje Isenhagenského a severní část Staré marky, pokud hraničila s kraji Lüchovským a Isenhagenským.*)

Velmi cenné přímé svědectví o tom, že kolem r. 1530 ve vsích kolem města Hitzackeru**), t. j. v severní části kraje Dannenberského slovanská řeč ještě úplně panovala, podává dolnoněmecký list kazatele Klimenta Wendela (Clemens Wendel) z Jitroboha (Jüterbogk), psaný r. 1536 z Hitzackeru staviteli Büringovi v Boitzenburgu (Beucinogord) nedaleko Lauenburgu (východě od Labe***): »... szo wyl ick dy nicht bar-

Lüneburská náves.

gen, dath ick 5 jar lanck byn tho Hyszacker eyn predicanth gewesth godes worden; dernach nu tue (twe) jar up eynem dorpe by Hyssacker eyn paster gewesth. Nu synth de wendischen lude szo unvorstendich, dath ick weynich fruchth dorch myne predicacion kan don ...« †) To jest: »... i nechci ti zamlčeti, že jsem byl po 5 let v Hitzackeru kazatelem slova božího; potom byl jsem po dvě léta na vsi blíže Hitz-

*) Lüchow, staropolabsky: Łuchov, novopol. Lauchüv; Dannenberg, polabsky: Svaideli gord (Svaidelogord); Ülzen, staropolabsky: Olšina, novopolabsky: Vülsaina.

**) Hitzacker, staropolabsky Łučje, novopolabsky Laucí.

***) Otištěný v »Mecklenb. Jahrbücher« II, 207 sl.

†) V nynější spisovné němčině: »... so will ich dir nicht verbergen, dass ich 5 Jahre lang in Hitzacker ein Prediger des Wortes Gottes gewesen bin; darnach nun bin ich zwei Jahre auf einem Dorfe bei Hitzacker Pastor gewesen. Nun aber sind die wendischen Leute so unverständig, dass ich wenig Frucht durch meine Predigt habe thun können.«

ackeru pastorem. Zde však jsou vendičtí lidé tak nesrozumitelní (t. j. tak málo rozuměli mému německému kázání), že jsem svým kázáním málo ovoce mohl učiniti (t. j. že mé kázání málo ovoce přineslo).«

Rovněž cenná jest krátká zpráva severoněmeckého cestopisce 16. století Martina Zeilera, který ve svém »Comp. Itiner. Germ.« kapit. 7. str. 574 praví: »In einem Distrikt vom Herzogtum Lüneburg, so Drawene heisset und zwischen Ülzen, Lüchow und Dannenberg gelegen ist, wohnen Bauern so von denen Obotriten-Wenden (sic!) übrig (sind) und Sclavonisch oder Wendisch reden.«

Za dob Reformace v 16. stol. však obývali také ještě východně od kraje Dannenbergského na druhém břehu Labe »slovansky mluvící Obodrici-Vendové« ve větší jižní části úředního okresu Neuhaus (nyní kraj Bleckede, lauenburská část) a v Meklenbursku-Zvěřínsku v tak zvané Jabelské pustině (Jabelheide) mezi řekami Sudou a Eldou, čili mezi Ludwigslustem a Dömitz, dle anthentických zpráv starých meklenburských historiků, jako Marschalka Thuria (Marschalk Thurius, vydání Westphalenovo, monum. inedita I. II.) a Franka (1752, Altes u. Neues Mecklenburg III, 89 sl.*); srov. též Pful, Čas. M. S. XXV., 213 sl.

Dosud se obyčejně v Německu přijímalo, že lüneburšťí »Vendové« náleželi k Veletům neb Luticům, kteří vyšedše z Brižan (Priegnitz) a z území řeky Havoly překročili Labe a zaplavili Starou marku a Lünebursko, že tedy byli Slované lüneburšťí blíže příbuzni s Lutici nežli s Obodrici. To však nedá se ničím dokázati, i jest rovněž tak možno, ba jest pravděpodobnější, že — jak Martin Zeiler svědčí a Šafařík přijímá — byli blíže příbuzni s Obodrici, nechceme-li raději jako správnější přijmouti, že Polabané v Lünebursku, Staré marce a Brunšvíku byli samostatný lechitský kmen, podobně jako Lutici v marce Braniborské, Obodrici v Meklenbursku a Vagrové v Lauenbursku a Holštýnu.

*) Srov. »Meckl. Jahrb.« svaz. VI, 51 sl. a svaz. XIII 70 sl. — Velmi zajímavé zprávy o jsoucnosti obodricko-vendské řeči na východní straně Labe v předchozích stoletích poskytuje ratzenburská kniha desátků z r. 1230 (otištěná v »Meckl. Jahrb.« 1848, 69 sl.). V první polovici XIII stol. byly dle toho ještě zcela slovanskými okres (das Amt) Neuhaus (který se tehdáž nazýval »Land Dirtzinke«, později Darsing) a kraje Jabelský a Wehingenský (Wehingen, resp. Wehningen), všecky tři na východním břehu Labe, naproti hrabství Dannenberskému, obydlenému Polabany. Všecky ostatní župy někdejší země Obodrické, položené východně od těchto tří, měly tehdy již většinou německé obyvatelstvo: v okresu Ratzenburském označují se ze 125 míst již jen 4 jako slovanská, v okrese Wittenburském z 93 také jen 4, v území řečeném Dartsow jen 2, v území jmenovaném Bresen (t. j. Brězina, nyní Grevesmühlen-Wismar) ze 740 asi 10, v okrese Gadebuschském a v kraji Klützerském (Klützerland) již ani jediné místo se neoznačuje slovanským. — O »Obotritenslaven und ihre Autochtonie in Mecklenburg« jedná *Boll*, Meckl Jahrb. IX, o germanisačních rozkazech v krajích Jabelském a Wehingenském *Lisch*, Meckl. Urkundenbuch I, 150 a Meckl. Jahrb. 1878, 141 sl., o poněmčovacím způsobu Sasů v Meklenbursku vůbec *Wigger*, Meckl. Jahrb. 1863. 19 sl. — Na ostrově Rujaně, jak známo, vymřela slovanská řeč Luticů neb Vilců r. 1404 (srov. Kosegarten, Pomm. Urkundenbuch I, 436).

Každým způsobem však byli ve středověku v bližším styku s Obodrici na oné straně Labe v Jabelské pustině a spolu s nimi ze všech západolechitských kmenů nejdéle se drželi slovanského jazyka. Ovšem také v Braniborsku a obzvláště v kraji Brižanském, sousedícím se zemí Obodriců a Starou markou, udržela se slovanská řeč v lidu déle, než se obyčejně za to má. Jisté svědectví toho nacházíme u kronikáře Zachariáše Garcaea (Garcaeus) (1544—1586) z Prisvâłku (něm. Pritzwalk), který ve svých Successiones Praesidum Marchiae Brandenburgensis (vydal Krause 1729) při výkladu jména města Pritzwalku praví: »Nomina Britzwalk et Wilsnack, quibus inest lupi significatio, quem enim *λύκον* Graeci, Latini lupum, Sclavi Wilckum et Germani Wulff appellant; quin et Fowck (t. j. polabsky »vâuk«) appellatione lupum *rustici* (v Brižansku) adhuc significare solent.« A na jiném místě (lib. II., p. 64): »Priz enim sive Pruz (t. j. lut. próc = staroslov. pročь) in vulgari lingua et usu (t. j. v řeči lidu kolem Prisvâłku) etiam hodie idem est quod »apage« sive »movete«; Walck vero Wilckum Slavum denotat.«

Podrobnější vědomosti o rozšíření polabské řeči a národnosti máme potom z r. 1671 ve zprávě generalního superintendenta Hildebranda z Cele (Zelle), z níž výtahy poprvé uveřejnil Keyssler r. 1741 (Reisen II, 1167 sl.) a kterou úplně z kodaňského rukopisu otiskl Archiv f. slav. Phil. 1900, 113 sl. Dle této zprávy prostíralo se území lünebursko-vendského jazyka ještě na kraj Luchovský (nejspíše s výjimkou několika málo míst kolem Chârtova a Godügordu (Schnakenburg), Dannenberský (Svaidelogordský) a nejvýchodnější část Olšinského, totiž na farnost Rosov neb Raševo (něm. Rosche), o níž Hildebrand v kap. 4. své zprávy výslovně dí, že jest »mit lauter Wenden besessen«). Avšak již za dob Hildebrandových byla slovanská řeč tamních Vendů vnikající sem dolnoněmčinou na celém území přemožena a nacházela se v smrtelném zápasu — a kolem r. 1700 byla již největší část míst kraje Dannenberského a rovněž tak většina vsí kraje Luchovského východně od řeky Jaselé ležících (s výjimkou snad farnosti Trebelské na západním kraji chârtovského lesa) úplně poněmčena. To dosvědčuje Christian Hennig 1705 v úvodě ke svému lünebursko-vendskému slovníku (zhořelecký rukop. str. 118) jasnými slovy: »Vsi na východní straně Jaselé (v »úřadech« luchovském a vóstrovském, které se rovnají dnešnímu kraji Luchovskému) jmenují se Nöringské a Lemgovské atd. (o čemž níže), v nichž sotva ještě zbývá 10 osob, které dosud vendsky mluví neb rozumí.« Tak zbyl ještě jen poslední, ale také již v plném poněmčování se nacházející ostrůvek, tak zvaná Drâváina (Drawehn) (v listinách nejdříve uvedená r. 1004: Clanici in Drewane, t. j. staropolabsky: Klenica v Drâvině), to jest krajina listnatých houštin (podobná dolnolužickým Blatám) západně od Jaselé v kraji Luchovském.

*Kraj Luchovský,**) jemuž posléze zůstalo jméno »lüneburského neb

*) Kraj Luchovský obsahuje 26 farních osad se 20 farami; faráře mají tato místa: Łuchov (Lüchow), Błâto (Plate), Chüstno (Küsten), Šatěmin (Sa-

hanoverského vendského území« (Lüneburger oder Hannoversches Wendland), rozpadal se od dávných dob v těchto 8 okresů nebo žup, které trvají dosud v osmi s nimi totožných »Wegebesserungsverbänden« (dolnoněm. Tuchte = velkoněm. Züge):

1. Horní a Dolní Drawehn (Dråváina = okres listnatých lesů, neb Dråvěńe = obyvatelé listnatých lesů; poprvé se uvádí r. 1004).

2. Gain čili v starší formě Cheyn, kolem dosavadního hvozdu, řečeného Gain, resp. Cheyn (polab. Chüjna = starosl. chvojina, t. j. jehličnatý les), mezi okresem dråvinským a hranicí Staré marky jižně od Dråváiny až k řece Dumme (Dųbna = Doubrava), obsahující vsi farní osady Bělice (vyjímaje nynější filialu Sěće, která náleží ještě k okresu Dråvinskému).

3. Nöring (Nehring) čili Öring, obsahující vsi na jihozápadě a jihovýchodě od Vóstrova.

4. Lemgo čili Lemgow (starší tvary: Linegow, Linnegau, Lennigau, Lennegau, Lemgau = polab. Linja župa) východně od Vóstrova (v listinách poprvé přichází r. 1208).

5. Haiden, (polab. Güla) východně od Luchova, obsahuje farnosti Prezelle (Båcelje), Gross-Breese (Wílké Brězje) a Trebel (Trěbel).

6. Bröcking, k němuž náležejí vsi jižně od Luchova a východně od Jaselé až na sever k okresu Lucie.

7. Lucie (polab. Łucję) obsahuje vsi u hvozdu Lucie a v něm; tento hvozd jest nyní majetkem města Luchova, od něhož leží na sever a rozkládá se až do kraje Svaidelogordského. Ve starých dobách byl společnou dřevnicí a pastvištěm okolních »Vendů«.

8. Schweinemark na horním toku řeky Dummy (Dųbné), v jihovýchodní části kraje Luchovského; zaujímá »úřad« Bergen-Schnega; do zdejších doubravin honívali od starodávna Slované z dalekého okolí své vepře na žaludy.

Pro dějiny polabské řeči zvláštní důležitost má župa Dråváina. O její poloze, jejím rozšíření i o významu jejího jména psali již Hildebrand (viz Arch. f. Slav. Phil. 1900, 113) a Chr. Hennig (zhořelecký rkp., úvod, kap. 3.). Hennigovo pojednání bylo dle různých rukopisů již vícekráte u výtahu podáno,*) posléze je celé dle zhořeleckého rukopisu vydal Tetzner.**)

Okres Drawehn (*Dråváina*) dělí se jako za časů Hennigových na Horní a Dolní i objímá, jak již řečeno, kraj Luchovský západně od

---

temin), Vóstrov (Wustrow), Rebenstorf, Prědüł (Predöhl) a Woltersdorf (pod proboštstvím luchovským) — Chårtovo (Gartow), Godügord (Schnakenburg), Holtorf, Restorf, Trěbel (Trebel) a Båcelje (Prezelle) (pod superintendenturou v Chårtově) — Göra (Bergen), Klensko (Clenze), Schnega, Bělica (Bühlitz), Sübëlin (Zebelin) a Krųpe Jasele (Crummasel) (pod superintendenturou görskou, něm. bergenskou).

*) Hamb. verm. Bibl. 1745, 556—566; Hann. gel. Anzeigen 1751, 612 sl.; *Hennings*, »Das Hannov. Wendland« 1862, str. 5 sl.; *Tetzner*, »Die Drawehner,« Globus 1902, 253 sl.; *Tetzner-Jugler* »Zur Gesch. des polab. Wörterb.«, Braunschw. Jahrb. 1902, 8 sl.

**) *Tetzner:* »Christian Hennig«, Zeitschr. d. Ver. f. Niedersachsen 1902, 182 sl.

Joselé až k Raševu na řece Věprové (Věprova, něm. Wipperau = Eberbach, Ebersbach, kančí řeka) v kraji Olšinském (n. Kreis Ülzen) s výjimkou farnosti Bülitz (Bělica), sousedící na jihu se Starou markou a tvořící župu Cheyn (= Chüjna, chvojina), a dále s výjimkou »úřadu« (Amt) Bergen-Schnega (Schweinemark). Za pohraniční čáru mezí horní a dolní částí Drâváiny považuje se všeobecně silnice, vedoucí z Luchova na západ přes Küsten (Chüstno), Kiefen (Kijevo) a Waddeweitz (Vadovici) do Zarenthinu (Cârętin) a Rosche (Raševo). Na jih od této silnice a na sever od silnice, která vede z Wustrowa (Vóstrov) přes Köhlen (Kolno neb Külnü) do Clenze (Klensko), tedy mezi oběma těmi silnicemi, jakož i mezi ř. Jaselou (Jaselá, něm. Jeetzel) na východě a Věprovou (n. Wipperau) na západě leží Horní Drâváina, jíž také dle její povahy toto jméno v první řadě přináleží; je to z větší části ještě podnes opravdu kraj listnatého stromoví. Zdejší krajina — jmenovitě po obou březích Külânského mlýnského potoka (Köhlener Mühlenbach) s jeho četnými lučními příkopy — poskytuje obraz, který se ve mnohém podobá dolnolužickým »Błotám« mezi Popojci, Wjerbnem, Myšynem, Bórkowy a Smogorjowem; ba místy i předstihuje dolnolužická »Błota« bujností vegetace. Byl jsem dokonale překvapen podobností krajiny, k tomu ještě přistoupil úplně souhlasný typ obyvatelstva, i cítil jsem pojednou, jako bych byl kouzelným proutkem přenesen do vlasti a nejednou byl bych mimovolně tamější lidi lužicky oslovil. Avšak zde slovanské zvuky již navždy dozněly! . . . Hlavní stromy Drâváiny jsou jako v lužických Błotech duby, jilmy, jasany, olše, vrby, břízy, často v nejskvostnějších exemplářích. Buky však jsou zde vzácné, podobně jako stromy ovocné kromě višní a švestek.

Zde, v této půvabné krajině, v lüneburskovendských Błotech zachovala se slovanská řeč Polabanů dle všeho písemného i ústního podání nejdéle, vymřela však navždy mezi lety 1750—1760, tedy okrouhle před 150 roky. Středisko tohoto posledního polabského okresu — lünebursko-vendské Delphi — tvoří vesnice Schwiepke (polabsky Sveput resp. Svepet; v listinách Sżweput a Schwipede, nyní v ústech lidu Schwiebki), položená na návrší — a věru že ne bez příčiny v lüneburském Vendsku (Wendland) všeobecně jest rozšířeno přísloví: »Schwiebki liggt midden in de Welt«, t. j. Schwiebki leží prostřed světa. Kolem dokola Sveputu leží 10—12 vsí, s výšiny Sveputu viditelných — a to také, jak dokázáno, jsou vesnice, v nichž se vendská řeč nejdéle, totiž až do r. 1750 udržela. Neboť severně od Sveputu leží ves Süthen (Žitin), domovina lünebursko-vendského učeného sedláka a kronikáře Jana Paruma Schulze († 1740), jižně pak Cremlin (Kremlino), kde dle authentické zprávy Juglerovy žil a r. 1798 zemřel poslední lüneburský Vend, rolník Warratz (Vârac), který aspoň ještě otčenáš uměl se vendsky pomodlit; rozuměl-li mu však také, to jest rozuměl-li vůbec také jinak polabsko-vendsky, o tom Jugler — asi právem — pochybuje. — Dále leží na východním kraji obzoru ves Klennow (Klenovo), kde bydlil starý rolník Januška (Janieschge), živý pramen polabského slovníkáře

Christiana Henniga, faráře vóstrovského; Janiška zemřel před r. 1705. Jihozápadně od Sveputu leží dále se svým kamenným kostelem farní ves Zeetze (Sěće neb Sěcje), o níž mně zkušený jeden rolník vyprávěl, že tvořila s 21 vesnicemi svého okruhu skutečné Vendsko; nyní však jest se svým prastarým původním kostelem degradována na filiálku mladší farnosti Bělice (Bülitz), v Chüjně ležící. — A mezi dědinou Sěcje a Sveputem leží Püggen (Puchno). Zde ukazoval mně jistý rolník na mezi směrem k Sveputu místo, kde prý stál poslední vendský hrad; toto místo se posud jmenuje Schlossplatz nebo Schlossberg, i bylo ještě do r. 1866 obklopeno okrouhlým valem a dubovým hájem, podobně jako četné lünebursko-vendské vsi. Zde prý měl své sídlo poslední svobodný vendský pán (loupežný rytíř!) — zde prý také padl v boji proti Němcům, kteří se sem tlačili; jeho hrad byl potom rozbořen a kamenů z něho pak bylo užito ke stavbě tupé věže v krajském městě Luchově (sluší poznamenati, že kámen jest v Dolním Německu vzácný). Na místě tom ještě v novějších dobách často byly nalezeny zrezavělé zbraně, meče, dýky atd.

Také ze zprávy vrchního superintendenta celského J. Hildebranda a z kritiky téže zprávy od vóstrovského pastora Henniga (1705) v pojednání jeho »Von dem wendischen Pago Drawehn« jasně vysvítá, že již za časů Hildebrandových mluvilo se vendsky skoro jen ještě v tomto horním Dråvainsku« (Obere Draweyschaft). Hennig totiž v § 4. svého pojednání píše: »Hildebrand označuje Dråvainskem sotva 5. či 6. díl obvodu, v němž Vendové bydlí, i vysvítá z toho, že mu nebyla o tom podána příliš přesná zpráva; třeba jest tím tedy rozuměti pouze ty Vendy, u nichž většinou, a to ještě nyní (totiž za dob Hennigových) plynně vendsky mluví pouze staří; neboť mladší lidé vendsky již nemluví, tak že vendština brzo vymizí.«

Od časů Hildebrandových, totiž z let 1671—1750, máme tedy zcela určité a přípustné zprávy o stavu a hynutí polabsko-vendské řeči: od Hildebranda, Mithofa, Eccarda, Henniga, Paruma Schulzeho a Keysslera, jež byly Janem Jindřichem Juglerem, jedním z nejpřesnějších a nejvěrohodnějších znalců lünebursko-vendského území na počátku XIX. stol., úplně a zcela potvrzeny — a, jak jsem při svých podrobných pátráních se přesvědčil, žádnou z pozdějších protivných zpráv vyvráceny nebyly. (Pokračování.)

RUD. BROŽ:

Probuzení maloruského národa.

I. Historický přehled.

Ruský kmen rozdělil se ve dvě samostatné větve: velkoruskou a maloruskou. Kmen ruský, jsa rozšířen po ohromných prostranstvích, podléhal vlivům různých sousedních národů, přírodních poměrů a nestejných svých historických osudů. Ani v době nejstarší oba národové

netvořili jednotný celek státní, jenž by protivy mezi oběma národy existující zmenšoval a národní jednotu připravoval. Historické jejich osudy a vnější podmínky jejich národního vývoje byly úplně různé. Kdežto velkoruskému národu se podařilo vytvořiti velikou říši politickou a obdařiti kulturu lidskou pozoruhodnými, novými rysy, maloruská větev žije do dnešního dne v porobě politické a národní, ač ona kladla první základy civilisační a směrodatně přispěla k rozvoji ruské kultury

Národ maloruský jest svou historií starší než národ velkoruský Počátky jeho historie spadají do IX. stol. V tomto století nalézáme na jižním území dnešního Ruska několik plemen (Polané na Dněpru, Dulěbi a Volyňané na Volyni, Chorvaté v střední a východní Haliči atd.). Vůdčího místa dobyli si Polané, kteří soustředili okolní plemena v jednotný státní celek, v jehož čele stál Kijev. Tato kijevská říše nazývala se již tehdy Rus.

Na jejím území obýval národ maloruský. V XI. stol. k tomuto státu náležela i Červená čili Haličská Rus, tak že celý maloruský národ tvořil národní a politickou jednotu. Kijev byl místem na ony časy čilé práce duševní. Křesťanství proudilo na Rus prostřednictvím Kijeva. Na Rusi vznikla též první literární díla velikého významu kulturního a historického, jako je Slovo o pluku Igorově, Nestor atd.

Utěšeně se rozvíjejícímu státu maloruskému zadal smrtelnou ránu vpád Tatarů. Kijev zpustošen (r. 1240), stát zničen, mnoho obyvatelstva vyhubeno, mnoho se ho rozprchlo. Od té doby jižní Rus již nikdy nepovznesla se k samostatnému životu politickému a národnímu. Nechceme uvažovati, jak by se byl dále vyvinoval maloruský národ, kdyby nebylo vpádu tatarského; ale musíme aspoň připomenouti, že kijevská Rus svým odporem seslabila živelní sílu tatarského vpádu do Evropy a že tehdejší maloruský stát stal se obětí tohoto velikého zápasu evropských národů proti asijským barbarům. Vzpomínáme tu manifestu maloruské inteligence haličské r. 1848 k evropským národům, aby tito přispěli k stavbě maloruského národního domu ve Lvově pro historické zásluhy maloruského národa v bojích proti Tatarům. Evropa měla tedy splatiti svůj dluh národu, jehož boj proti barbarství stal se směrodatným pro další osudy maloruské národnosti.

Od úpadku kijevského státu přesunuje se těžiště historie ruského kmene z jihu na sever. Na jevišti historie vystupuje typ velkoruský, jenž se ustaluje v státním svazku knížectví Suzdalsko-Vladiměřského, později Moskevského. Velkorusové přejali osvětu starého Kijeva. Mnohá podání maloruská rozšířila se mezi národem velkoruským, zatím co na jihu následkem válečných pohrom vymizela z paměti. Toto přispění maloruského živlu k vzrůstu ruské osvěty není ojedinělým.

V další historii, jak na svém místě připomeneme, se často opakovalo. Pro vzájemný poměr obou ruských národů měl vpád tatarský velký význam: rozdvojil a oddělil od sebe oba národy a určil nestejný směr jejich historie, což značně zvětšilo rozdíly vlastností obou národů.

* * *

Červená (t. j. haličská) Rus náležela v XI. stol. k národní a politické jednotě kijevské Rusi. Ve století XII. a XIII. učinila několik pokusů o samostatnou organisaci politickou. Z těchto pokusů významným bylo utvoření »knížectví haličského«, z jehož vládců hlavně vynikl rozvážnou politikou Danilo, jenž prohlásil své knížectví za království. Mladý tento útvar státní nebyl však s to, aby mohl úspěšně čeliti expansivnosti polského státu. Poláci, ztrácejíce svoje území na západě, směřovali k východu. Jejich výbojné politice podlehla Červená Rus r. 1387.

Již před tím (r. 1321) litevský vládce Gedimin obsadil jižní a západní kraje bývalého kijevsko-maloruského státu, jehož obyvatelstvo bylo prořidlé a sesláblé předešlými pohromami. Získati tento litevsko-maloruský stát bylo hlavním cílem polské politiky. Úmysl tento se zdařil nejdříve dočasně sňatkem Jadvigy a Jagiełła, později trvale na sněmu lublinském r. 1569. Tím téměř celý národ maloruský stal se účasten osudů polského národa.

Panování polské nebylo příznivo Malorusům. Polská národnost vynikajíc větší, třeba že scholastickou kulturou nad Malorusy, počala lákati vyšší, bohatší a vlivnější třídy maloruské. Maloruská šlechta, bojaři, počala přijímati polské zvyky a mravy, později přestupovala z pravoslavného náboženství ke katolicismu a od maloruské národnosti k polské. Mnoho dnešních polských magnátů jest maloruského původu. Polština byla výlučným jazykem státním. Maloruština vypuzena z úřadů a veřejného života.

Polonisačním prostředkem bylo náboženství. Poláci chtěli nejprve zbaviti národ maloruský jeho národní církve pravoslavné, obrátiti jej na katolicism a prostřednictvím katolicismu jej zpolonisovati. Toto poslání vykonávali hlavně Jezuité. Ti, slibujíce pravoslavným kněžím velké výhody katolického duchovenstva, namlouvajíce jim a bohatším vrstvám, že pravoslaví je náboženstvím bídné a ubohé chátry, katolicismus však náboženstvím lidí vyšších, bohatších a kulturnějších, dosahovali znamenitých výsledků své práce. Snažení polských Jezuitů bylo korunováno t. zv. brestskou unií (r. 1596), jíž pravoslavné duchovenstvo uznávalo za vrchní hlavu své církve papeže římského. Úplných cílů Jezuité se nedodělali. Avšak ani tato uniatská církev nepožívala úplné svobody, leda na papíře: byla pouhou, z milosti trpěnou sektou.

Celá tíha jazykového a náboženského obmezování maloruského živlu byla sesílena porobou hospodářskou. Polská šlechta a popolštělí bojaři nemilosrdně vyssávali lid. Maloruskému národu, opuštěnému od vlastních jeho synů, porobenému a pohrdanému, vyrůstali mstitelé: Kozáci. Jediní tito svobodní představitelé maloruského národa na dalekém jihovýchodu Evropy svými útoky na polský stát vyčerpali mnoho sil šlechticko-polské republiky. Lid sám často se bouřil a strašlivě se mstil svým utiskovatelům. Kozácké vojny, jež mnozí polští historikové snaží se vylíčiti jako lupičské nájezdy, byly opravdovými boji národními. Lid obestřel vůdce těchto válek kouzlem své fantasie. Lidové písně ukrajinské s velkou živostí, jaké nenalézáme u žádného národa

slovanského (kromě srbského), líčí tyto boje, opěvují smělé vůdce a dávají nahlédnouti do duše porobeného lidu, jenž dovedl do svých plodů vložiti tolik vřelosti a takovou hloubku citu!

Hlavním bohatýrem jejich jest slavně proslulý Bohdan Chmelnický. Tento hetman kozácký vedl s Polskem velké vojny r. 1648 až 1649. Jeho oči obracely se na sever, k Moskvě. Chtěl zabezpečiti svému národu klidný byt spolkem s moskevským carem, s nímž uzavřel »perejeslavskou úmluvu« (r. 1653). Dle této úmluvy Malá Rus (od Dněpru na východ) byla sloučena v státní osobní unii s moskevským carstvím. Malé Rusi byla vyhrazena úplná vnitřní samostatnost a zaručena autonomie se zachováním domácích demokratických řádů

Bohužel autonomie Malé Rusi nebyla zachována. R. 1722. samostatné postavení její bylo zrušeno a r. 175›. byla zničena záporožská Sič, čímž svobodní Kozáci pozbyli své volnosti. Zároveň počaly carské vlády nepříznivě se chovati k právům maloruského jazyka. Příčinou tohoto postupování jest sama povaha absolutismu a centralismu. Ruský samodržec nemohl dopustiti, aby jeho vládě byl podřízen národ s demokratickým ústrojím (na Malé Rusi lid si svobodně na př. volil kněze a hetmany) a aby část jeho území byla vyňata z jeho samovládné, ústřední moci. S Malou Rusí dělo se totéž, co později zakusila Polska a v nejnovější době Finsko. S obmezováním politické svobody a práv jazykových pozbýval maloruský národ svých vyšších vrstev, které se porušťovaly. Maloruským zůstal pouze selský, chudobný lid jako v Polsku.

Hlavní část maloruského národa žila dále v Polsku až do jeho pádu. Při prvním jeho rozdělení r. 1772 připadly maloruské kraje Rusku, haličská Rus Rakousku. Byl tedy opět maloruský národ roztržen. V tomto roztržení žije do dnešního dne.

* * *

Ač maloruský národ od XIV. věku žil pod cizí, jinonárodní a jinonáboženskou vládou, jež tíživě doléhala na samé základy národní jeho existence, žil stále svým samostatným duševním životem. Jeho písemnictví vykazuje pozoruhodné plody církevní literatury, několik úryvkovitých letopisů, později mluvnice a slovníky. Uvážíme-li podmínky bytu maloruského národa za polského panování, jak jsme je vylíčili, budeme se obdivovati této kulturní samočinnosti národa, jeho touze po hlubším a všestrannějším vědění, jak se hlavně projevuje v t. zv. bratrstvech. Bratrstva, založená na městském právu magdeburském, byly organisacě církevně kulturní. Kromě záležitostí církevních obstarávala bratrstva otázky školské. Zakládala školy a knihtiskárny ve všech větších městech. Zvláště proslulou se stala kijevská akademie, jejíž učitelé byli později povoláni na kulturní ústavy ruské. Maloruský národ stál kulturně vždy výše než moskevské carstvı; na př. do r. 1600 v tiskárnách velkoruských se vytisklo 16 knih, v maloruských 67, do r. 1625 ve velkoruských 65, v maloruských 117.

Pypin velmi bystře upozorňuje na to, že Moskva, jež se prohlašovala za ochránkyni pravoslaví a opovrhovala učeností maloruských pravoslavných kněží, musila duševní zbraně proti katolicismu čerpati z církevní literatury maloruského původu, již jinak kaceřovala. Při reformách Petra Velikého byli nápomocni četní Malorusové. Maloruská osvěta, byť byla jen rázu církevně scholastického, živila duševně velkoruskou větev, jež až do Petra Vel. žila, jak známo, v přísné výlučnosti a ztrnulé uzavřenosti. (Pokračování.)

Z časopisů a knih.

I.

J. Baudouin de Courtenay o panslavismu.

Professor petrohradské university a přední linguista polský *J. Baudouin de Courtenay* vydal o prázdninách v Krakově nákladem měsíčníku »Krytyka« své dvě přednášky O zjeździe slawistów i o panslawizmie »platonicznym«. O první přednášce promluvíme na jiném místě, druhé z nich věnujeme zde bližší pozornost. Nejen proto, že se zabývá »panslavismem«, ale že se jím zabývá učenec takového rázu, jako prof. Baudouin de Courtenay, přímý vždy vyznavatel a obhájce pouhé pravdy, ať jakkoli hořké a tvrdé, ať jakkoli nepříjemné následky mu z toho pojdou — učenec, který vedle přísně a vysoce vědeckých prací dovedl napsati břitké brošurky: »Jeden z objawów moralności oportunistyczno-prawomyślnej«, »Myśli nieoportunistyczne« a »Uwagi na czasie i nie na czasie«. —

Panslavismem »platonickým« *), jemuž jest dle názvu přednáška věnována, vlastně se mnoho neobírá — úvaha jeho v pravdě odpovídá na dvě otázky:

1. Dá-li se panslavismus jako panslavismus, jako všeslovanskost objektivně skonstatovati?

2. Dá-li se panslavismus, byť by jen platonický, odůvodniti se stanoviska logiky či spravedlnosti, se stanoviska mravnosti a všelidského utilitarismu v šlechetném významu slova?

Na první otázku odpovídá takto:

Jeden jednolitý svět slovanský na rozdíl od jiných takových světů (románského, germánského a pod.) existuje pouze jazykově. Vedle toho vůbec není jednolitého světa slovanského, není jednolitého slovanského typu kulturně-historického — a dokonce již není takové bezobsažné fikce, jako nějaký »jednolitý organismus« celého Slovanstva.

---

*) Jejž takto definuje: Panslavista »platonický« zůstává panslavistou in petto, bez vkládání tlapy záborčí na cizí majetek, bez »propagandy činu«. On pouze pomiloval »bratry Slovany« a daří je větší »láskou«, než jiné, vzdálenější a méně privilegované bližní.

Není jediné rasy slovanské, ba ani ethnograficky a folkloristicky nelze mluviti o nějakém osobitém celku na rozdíl od jiných plemen a národů. V literaturách slovanských spatřujeme tak různorodé vlivy a můžeme konstatovati tak rozličný jich charakter, že o nějaké literatuře slovanské jako zvláštním celku nemůže býti řeči. Konečně není ani zvláštní historie Slovanů. A tak jediným tmelem, pojícím tyto skupiny lidstva v jeden zvláštní celek, zůstává — jazyk. Ovšem nelze upříti, že velká podobnost jazyků vyvolává klamnou představu jednoty a jednolitosti i v jiných směrech.

»K tomu připojuje se cit; pokud tomu nepřekážejí historicky vzniklé předsudky a antipathie, příjemno jest uslyšeti jazyk nejen svůj, ale i jemu podobný. V takových případech projevuje se panslavismus živelný, panslavismus jazykový, panslavismus takřka zoologický.«

»R. 1895 navštívil jsem tak zv. ‚Slovany' moliské v provincii Campobasso v jižní Italii. Přibližuje se s oslem a popoháněčem k místu jimi obydlenému Acquaviva colle croci, potkal jsem dva místní obyvatele a oslovil jsem je napřed vlašsky a pak srbochorvatsky. Uslyševše zvuky mluvy slovanské nesmírně se zaradovali volajíce: »Naš brat! naša kri! Ščavun!« (náš bratr! naše krev! Slovan!) Svou lámanou chorvatštinou způsobil jsem těm lidem opravdovou radost. Avšak již s menší radostí Polák z království Polského a ze západních gubernií uslyší »bratrský« jazyk ruský, a naopak místní úředník pronásledované jím nářečí bezmózgławo polaká. Zde tedy panslavism živelný projevuje se silou poněkud menší.«

A jak že jest na »dějinné areně«, v politice?

Tu si autor všímá především »panslavismu sentimentálního«, který by rád tulil bloudící »bratry« do svého lůna a osvobozoval je od cizího jařma třeba proti jejich vůli pomocí děl a bodáků. Přirovnává jej autor k sentimentalismu krokodýlímu. Tento bojovný, záborčí panslavismus vytvořil si zvláštní svět, totiž Rusko s celým Slovanstvem čili východní Evropu a severní Asii. Pravda, že v hranicích této části světa jsou i Neslované, »ale kdož by bral zřetel na taková stébla a drobty, jako jsou Rumuni, Řekové, Albánci, Turci, Uhři, Finové s Estonci, Litvíni s Lotyši, Němci, Švédové, Tataři, národové kavkazští atd.! Vše to ovšem musí se poslovanštiti...« Vládní formou v této části světa má býti dle oněch »panslavistických sentimentalistů« absolutní monarchie.

Jiní zase sní o »slovanské federaci«. Té by autor rozuměl, kdyby byla nikoli federací výlučně slovanskou, nepřátelskou všem Neslovanům, nýbrž federací volných s volnými, t. j. federací různoplemennou — jako Švýcarsko. »A takovou federací mohlo by býti Rakousko, kdyby nebylo vzájemného štvaní a podpichování, jež se mimo jiné praktikuje těmi, jimž jde o odvracení očí od zájmů skutečných.« —

Všeliké »pan-ismy« choutek záborčích, uchvatitelských srovnává autor s katolicismem náboženským, směřujícím k bezohledné všeobecnosti, k opanování celého světa.

*

»Jako katolicismus náboženský (ať římský či řecký) má panovati světu, vyhubiv všecky nekatolíky, tak skromnější pangermanismus má neobmezeně ovládnouti jistou část povrchu zeměkoule, vyhubiv všecky Neněmce anebo aspoň všecky Negermány. Podobně panslavismus záborčí touží přivlastniti si značnou část povrchu zemského a odstraniti z ní všecky sledy neslovanskosti. Panpolonismus čili všepolskost učinil si úkolem přinutiti všecky Nepoláky, žijící mezi Poláky nebo v zemích »polských«, aby se buď přiznali za Poláky, nebo aby ustoupili. Rusíni na př. i Litvíni, toť pouze »material ethnografický«, toť pouze mutum et turpe pecus, jemuž se má dostati cti zassimilování ve prospěch polskosti . . . Pro mne jsou stejně půvabni »Alldeutsche« s hakatisty a různými jinými germanisatory, porušťovatelé, rozmnožení tak zvanými »panslavisty« činu a záboru, i konečně »Všepoláci« . . .«

Vzácný to věru smysl pro pravdu a spravedlnost!

Typem všelikých »všenárodovců« choutek uchvatitelských jsou autoru právem »Alldeutsche«. Dle jejich programu střední Evropa »od moře k moři« (t. j. od Baltu a Severního moře k moři Jaderskému) jest dědictvím Němců, od něhož všichni ostatní vari! »Dnešní Rakousko přestane existovati. Uhry a Halič se oddělí . . ., Čechy s Moravou a Slezskem přidělí se k Prusku, Tyroly k Bavorsku. Z pozůstalých západních provincií rakouských, totiž z Horních i Dolních Rakous, ze Štyrska, Korutan, Krajiny, Přímoří a Istrie utvoří se zvláštní království německé, království Rakouské, milostivě ponechané dynastii Habsburské. Na celém prostranství států a státečků německých v jednu říši spojených bude uznán občanem pouze ten, kdo bude mluviti německy a přizná se za Němce. Všichni ostatní, toť pouze poloobčané (Halbbürger), pariové zbavení práv, ale povinní nésti všeliká břemena. Tož se chvějte, národové! a poděkujte »Všeněmcům«, že vás varují a dávají vám čas k přípravě. — Jsou to zatím jen blouznění všeněmecká, ale blouznění na ostro, blouznění s vyceněnými kly divokého kance. Leč jak známo, i divokému kanci scházejí rohy.«

»Jest však i druhá strana penízu. »Všenárodovost« může se objevovati nejen u těch, jimž mnoho jest dáno a bude přidáno, ale i u těch jimž dáno málo, a i to málo dle slov Písma má jim býti vzato. U takových národův a plemen drobných a politicky ponížených vznik příslušných »pan-ismův« jest prostředkem obrany proti odnárodňování a pronásledování vůbec: u Keltů povstává pankeltismus, u Litvínů panlitvinismus, u Arméňů panarmenismus, u Židů panjudaismus . . . Podobně u drobných národů slovanských. Proto také Slováci, Slovinci, Lužičané . . . Slované v Italii jsou nejnadšenějšími a upřímně přesvědčenými panslavisty. To je podporuje v jejich osobitosti a v jejich bojích za práva jazyka a národnosti. Odtud tak velké sympathie u nich pro všecky »slovanské« podniky.«

»Cizinci . . . sjednotili kdysi Slovany, aspoň Slovany západní, jedním společným jménem. Dnes zase, podobně jako antisemitismus rodí a podporuje u Židů panjudaismus a sionismus, tak také antislavismus, řádící u Němců, Vlachů, Maďarů, Řeků atd. spojuje Slovany ideově

pomocí panslavismu. Když Maďaři pronásledují Slováky, Rusíny i Chorvaty, Prušáci Poláky, když různé Slovany pronásledují Vlaši, Turci, ba i Rakušané původu »neslovanského«, když v mozcích všelikých tupohlavců v Uhrách, ve Vídni, v Italii, v Prusku ... nejen každý »slavista« stotožňuje se s panslavistou, ale také každý Slovan za to jen, že jest Slovanem, bývá podezříván z panslavismu — tu mimovolně budí se solidárnost »rasy« jazykové a mohutní »panslavismus«, možný ostatně jen proto, že jazyky slovanské tak jsou si blízky a podobny.«

Po těchto úvahách přistupuje autor k panslavismu »platonickému«, jenž — jak praví — může býti stotožňován se slovanofilstvem. K tomu připojuje tuto trpkou poznámku: »Panslavismus platonický, čili slovanofilstvo jest jaksi »láska Slovanů«, »milování Slovanů«. A zatím v podivném jakémsi nedorozumění počítá se ke slovanofilům i Katkov, i jiní slovanožrouti a vůbec lidožrouti.«

A dále ještě hořčeji uvažuje o lásce mezislovanské:

»V jistém státě slovanském (— nyní jest několik takových států —) — v kterém, nepovím — nomina sunt odiosa — zabraňuje se v jistých místech a v jistých případech mluviti jiným, místním jazykem slovanským, za užívání toho jazyka vylučují se žáci ze škol, lidé zbavují se míst. Patrně velmi milý musí býti »bratřím Slovanům« onen »pobratimský« jazyk slovanský.

V témž státě dovoleno jest telegrafovati všemi jazyky světa, třeba i v jazyku čínském, ale v onom milovaném »bratrském« jazyce slovanském telegrafovati není dovoleno. Klasický příklad »vzájemnosti« a »lásky všeslovanské«!

V jiné zase dvoujazyčné zemi slovanské profesoři místní university vůbec neuznávají práv druhého jazyka, zacpávají ústa kollegům, pokoušejícím se promlouvati v tom jazyce, a rektor i děkanové nepřijímají od posluchačů knížek legitimačních, vyplněných mateřským jich jazykem ...

Na archeologickém sjezdě v Kyjevě jeden profesor tamější university a velký milovník Slovanů čili slovanofil strašně se chvěl a způsobil celou aféru proto, že někteří účastníci sjezdu pokoušeli se mluviti ukrajinsky čili malorusky. Rozumí se, že pán ten velmi miluje všecky Slovany a kochá se jejich jazyky ...«

Za těchto truchlivých okolností není divu, když autor dochází k přesvědčení — bohužel jistě pravému: »Žádného upřímného a nezištného panslavismu v oboru politiky nebo jiných styků mezinárodních u předních národů slovanských není a býti nemůže.«

I staví si otázku, zdali tedy lze odůvodniti potřebu panslavismu »platonického«? Či dokonce, zdali podobný panslavismus, prostý všelikých choutek uchvatitelských, jest zjevem žádoucím?

Kdyby měl takový panslavismus hledati lásku ke Slovanům jedině proto, že jsou Slované, nestál by o něj. V jeho očích Slované jen za to, že jsou Slovany, nezasluhují zvláštní přednosti. »Utiskují-li

Maďaři nebo Prušáci bratry Slovany, stojím na straně Slovanů. Ale utiskují-li zase a pronásledují bratři Slované Němce, Finny, Švédy, Litvíny, Armény, Židy, Číňany — stojím celou duší na straně utiskovaných.«

Zavrhuje tedy prof. Baudouin de Courtenay všeliký »panslavismus« vůbec, tedy i »platonický«, jak jej nazývá, nebo ideální, jak bychom jej raději nazvali? Nikoliv. Zde závěrek jeho přednášky:

»Což tedy máme bezohledně zavrhnouti všeliký panslavismus platonický a odříci se všelikých duševních svazků s ostatními Slovany? Nikterak ne. Naopak, udržování podobných svazků může býti i velmi prospěšné. Otázku pak prospěšnosti rozřešuje právě to, co stanoví podstatu jednolitosti světa slovanského na rozdíl od jiných světů, totiž podobnost jazyků.

Učení se blízkým jazykům pohlcuje nepoměrně méně času, než učení se jazykům vzdálenějším a tíže srozumitelným. Nemám tu nikterak na mysli jazykozpytce čili linguisty, nýbrž lidi, seznamující se s jistými jazyky, aby získali možnost čerpati z příslušných písemnictví čili literatur. Kdo tedy má čas a chuť, ať se seznamuje s literaturami jiných národů slovanských, s výtvory písemnictví i s projevy tvorby lidové, a může z nich čerpati prvky všelidské snadnější a kratší cestou, než kdyby sahal do jiných literatur. Co krásy na příklad, co kousavé ironie, strhávání škrabošek pokrytcům, co vysokých ideálů pravdy, svobody, spravedlnosti najde u některých básníků a myslitelů českých, chorvatských, slovinských ... a zejména v tak mnohostranné a bohaté literatuře ruské!

Díky seznámení se s literaturami »pobratimců« přejdou k nám také myšlenkové proudy jiných kmenů a národů: prostřednictvím Chorvatů a Slovinců dostanou se k nám vlivy vlašské, prostřednictvím Bulharů řecké a turecké atd. Tím způsobem rozšiřují se obzory duševní a obohacuje se pokladnice vlastního myšlení.«

* * *

Tak pohlíží prof. Baudouin de Courtenay na otázku panslavismu čili slovanské vzájemnosti. Můžeme s ním do posledního písmene souhlasiti — skutečnost jest opravdu taková, jak ji ve své úvaze vylíčil barvami nemíchanými, nýbrž prostě takovými, jakými je zrak jeho žádnou předpojatostí nebo falešnou a prázdnou citlivostí nezkalený viděl. Takovým jevil se čtenáři našemu slovanský svět a celá těžká otázka slovanského sbližování od počátku vycházení Slovanského Přehledu. Vystupovali jsme vždy proti romantickému pojímání slovanské vzájemnosti, které učí milovati Slovany více než jiné lidi jen proto, že jsou Slovany, a z nich zase nejvíce ty, kteří imponují světu zevní mocí. Hleděli jsme slovanskou vzájemnost opříti o skutečné, pravdivé vzájemné poznání, nevyhýbali jsme se proto temným stránkám života slovanského a vzájemných styků slovanských — a hledali jsme světlé body kulturního, duševního života

slovanského, aby byly oporami slovanské vzájemnosti, jak my jsme jí rozuměli.

Takové všeobecné kulturní vzájemné seznamování a sbližování Slovanů jest žádoucí a může vésti k jakési užší, ideální duchové jednotě všech Slovanů.

Ale jest možné, a nejen možné, nýbrž i žádoucí také jiné sbližování Slovanů — na půdě veřejného, politického života. Toto sbližování musí se říditi okolnostmi, v nichž se Slovanstvo historickým vývojem věcí octlo. Žádné všeslovanské utopie nemáme na mysli, nic, co by zavánělo uchvatitelstvím. Nač myslíme, jest vzájemnost Slovanů v Rakousko-Uhersku, vzájemnost Slovanů balkánských — a rozřešení otázky rusko-polské. Cílem vzájemnosti Slovanů v Rakousko-Uhersku měla by býti federace národů rakousko-uherských, cílem vzájemnosti Slovanů balkánských federace bálkánských národů — obě na zásadách úplné spravedlnosti pro všecky Slovany i Neslovany. Cestu k dosažení toho mělo a mohlo by usnadniti sblížení Slovanů ideální, vzájemnost literární, kulturní. Ovšem nebyla by to cesta jediná. Naopak, hlavní práce byla by uvnitř každého národa: odstraňování zbytků nevzdělanosti, divokosti, animálnosti a nahrazování jich čistou lidskostí, spravedlností a vzdělaností vůbec. Že to nejsou tak příliš utopické cíle, ukazuje federace švýcarská. Němci a Francouzi jsou nepřátelé (vzpomeňme Alsaska), Vlaši s Němci v Tyrolsku jsou si ve vlasech — a ve Švýcarsku všichni žijí v míru a nikdo nesnaží se pohltiti druhého. — Zbývá ještě otázka rusko-polská a nejnověji i malorusko-velkoruská. K odstranění těch sporů povede táž cesta, kterou jsme naznačili při sporech Slovanů rakouských a balkánských. Ale hlavně k tomu povede a dovede upravení vnitřních poměrů státu ruského vůbec ve smyslu moderního pokroku — nynější nepokojný kvas v celém Rusku jest předzvěstí dřívějšího či pozdějšího takového upravení. A. Černý.

DOPISY.

Z Lužice. 20. září 1903.

(XXIX. Hłowna skhadźowanka Serbskeje Studowaceje Młodźiny. — Vzkříšení »Swobody« a obnovený život v naší mládeži vůbec. Mačičny dom.)

Na postupu! Heslem takového potěšitelného rázu chtěl bych vyznačiti přítomnou fási národního života lužického. Nescházi u nás pochybovačů, jsou sýčkové, žalostnící nad úpadkem a truchlivým stavem ratolesti naší. Avšak čím dál i u nás hlasitěji se ozývá činorodá vůle. Ta obzvlášť promluvila na skhadźowance. Promluvila i jinde, a též o tom se zmíním, avšak o skhadzowance vybuchla nejzřejměji Ano — vybuchla! Chceme žíti —. V národě malém, nejmenším slovanském projev podobný jest přímo rozradostňující.

Studující mládež naše dvakrát do roka se schází. Na jaře o velikonočních svátcích v Budyšíně sejde se nalětnja skhadzowanka — nepoměrně větší důležitost však od začátku měla a průběhem doby

vždy více má **hłowna skhadźowanka**, konaná o žních v té neb oné vesnici na rozhraní národním. Neníť ona pouhou schůzí studentskou, nýbrž spíše manifestací národní, na niž svorně si podávají ruce starší intelligence s mladým a nejmladším dorostem i veškerým lidem. Všenárodní to tedy svátek v pravém a nejlepším významu slova. Správně dí »Łužica«, že jako si nelze představiti »lužického roku« bez výroční valné hromady Matice Srbské, tak ani není možno vypustiti z ročního našeho programu »skhadźowanky«. — Letošní pak mimořádně, ano skvěle se vydařila.

Byla pořádána 8., 9. a 10. srpna v Malešecích, farní obci, ležící asi 2 hodiny na sever od Budyšína Již sám předvečer slavnostní neděle v každém účastníku při poradách studentského výboru krásné utužoval naděje. Účastenství studujících bylo prostě nevídané. Dobrými Malešečany všichni pak přijati s opravdovým slovanským pohostinstvím.

V neděli dne 9. srpna o 4. hod. zahájena »Hłowna skhadźowanka« hymnou »Hišće Serbstwo njezhubjene.« Za dolnolužického stud. theol. Fryca Chriske, jenž pro ten rok byl »hlavním starším«, nyní však dlí na vojně, zahájil a dobře řídil schůzi stud. theol. Křižan z Hodźije. Uvítav hosty a studenty, předčítal pozdravné dopisy a telegramy i požádal zástupce spolků o sdělení zpráv.

Jest až dojemno slyšeti ty »rozprawy«. Vyprávějíť v nich mladí lidé, jak — mimo odborné své studie — se cvičili v lužické mluvnici, četbě a psaní. Ve střední škole (a na universitě teprv) přednáší se pouze německy, učí a vzdělávají se tedy hoši v mateřštině jenom soukromě. Lipští akademikové za tím účelem ode dávna se scházejí v »Sorabiku«, avšak valné činnosti nejeví, poněvadž jich je málo a ještě k tomu jsou rozptýleni ve všelikých buršáckých spolcích. Čileji vede si pražská »Serbowka«, soustřeďující v sobě gymnasisty a theology Lužičany, obývající známý ‚lužický seminář' na Malé Straně. Také tu padá na váhu, že mladí studentíci pocházejí z národně zachovalejší katolické části Lužice. A ovšem na svěží, vnímavé duše působí též ovzduší slovanského města. Chudáci! Napořád se domnívali, že s němčinou bys došel až kraj světa, a zatím, sotva za humny se octli, hučí kol nich šum neznámého, jako z pohádky — života A jaksi příbuzné jsou zvuky, jež slyší, udiveně patří oči na štíty krámů a závodů, do výkladních skříní knihkupeckých. — Jinak ovšem český život hochům přístupen není, čímž lze si vysvětliti, vracejí li se mnozí z nich domů, neumějíce ani česky správně psáti, nemluvě o tom, že by bratrský jazyk ovládali dokonale a též jím uměli mluvit. — Nicméně Praha pro naše národní probuzení měla význam veliký, a doposud z ní nám přicházejí naši nejlepší, nebo řekněme: nejpilnější a nejzanícenější aspoň lidé Přišli nám odtamtud Hórnik, Buk, Ćišinski, a napořád lužický seminář v Praze požehnaným zůstává semeništěm ušlechtilé snahy a ryzí vlastenecké lásky. — Roku 1902—1903 »Serbowka« měla 13 členů.

Co se týče lipských theologů (ovšem že evangelických), dodati sluší, že prakticky (ve slově, písmě, mluvnici — se zvláštním zřetelem

k bohoslužebným výkonům) bývají o prázdninách vzděláváni v lužickém semináři, založeném nezapomenutelným farářem Imišem a nyní po jeho smrti řízeném farářem Mrózakem »Hrodźišćanským«.

Jaksi fakultativně lužičtině se vyučuje na gymnasiu v Budyšíně a na obou učitelských ústavech tamtéž, evangelickém a katolickém. Na tomto též zdárně působí spolek »Włada«, mající právě v přítomné době dosti energického a sympatického předsedu v osobě p. Nawky, jenž kolem sebe sdružil několik rázných studentů. Jedna vedoucí osoba, jeden pevný charakter v malých našich poměrech znamená sílu a moc.

Působením »Włady« také se stalo, že letos na skhadźowance k nesmírné své radosti jsme spatřili též evangelické aspiranty učitelství; 8 jich přišlo, zatím co po léta na skhadźowanku nešel — protože nesměl — ani jeden. Jejich spolek »Swoboda«, jenž druhdy kvetl a vydal ze svého středu dobré učitele a Srby, prostě byl zakázán, a my — neměli té odvahy, abychom zpupné svévoli se opřeli. Nyní »Swoboda« už obnovena, a chvála budiž zdárným synům »Włady«, že oni jí vydobyli . . . Tak daleko už na »krajnostawském semináři« došlo, že děti našinců považováni byli za psance, že Srbové vůbec nebyli do ústavu přijímáni; až do Pirna a jinam v Sasku je strkali, aby se nám odcizili tím jistěji a rychleji. Jak tedy radost nám zaplavila srdce, když nastal obrat! . . . Nejenom zde, nýbrž i na gymnasiu a na realce; také z těchto ústavů pozdravili jsme v Malešecích zástupce, také v nich nový procitá duch a »naše Serbstwo z procha wstawa«.

Z Dolní Lužice sice nikdo nepřišel, avšak i tato odumírající haluz oživuje; ostatně čerstvý, nadějný vánek na té ztracené napolo již stráži — vane od vystoupení čilého Bogumiła Šwjele, jenž nyní je v Chotěbuzi pastorem pro blízké srbské vesnice. Na učitelském ústavě v Staré Darbni sám ředitel, Němec pan Lüttich, dochází do »serbskich hodźin«, dohlížeje k lužickým cvičením srbských svých chovanců — zajisté to učiněné unikum v Prusku. — Důrazně však i zde musím vytknouti jisté separatistické smýšlení, ovládnuvší tam dole. Jím je oslabena Lužice Dolní a oslabován je podobnými odstředivými snahami celý národ, jenž přece jest a zůstane jedním, ať sídlí v Lužici Horní či Dolní.

Hlavní schůze skhadźowanky mimo vzpomenuté zprávy znamenitě byla oživena ohnivými prosloveními přátel studentstva ze všech vrstev národa. Mluvili sedláci a kněží, intelligence i prostý lid jímal se slova; všichni pak až zbožně naslouchali a s jiskrnýma očima sledovali své vůdce, a to se souhlasem tím hlučnějším, čím bylo promluveno jadrněji a rázněji. Významná věru okolnost!

Zcela rázovitou a bystrou hlavou je obchodník Bart, jenž je duší srbského spolku v Khwaćicích. Řečnil se zápalem, podmíněným skalopevným přesvědčením, že »hišće Serbstwo njezhubjene.« Kdykoli na tohoto člověka si vzpomenu, pokaždé si vzdychnu: Bože, takových mužů — jen houšť! Samostatných, hospodářsky silných, a tudíž neodvislých lidí. Takových mužů potřebujeme mnoho, mnoho! Bart také se

vyzná v zákonech a organisuje celou krajinu i politicky, založiv lužický volební spolek, mající na starosti dvě naše kandidatury do saského sněmu, dbající však napořád o všechny naše národní záležitosti vůbec. O činnosti slibné této nové naší organisace budoucně více.

Radostné tyto zvěsti pro dnešek uzavírám zprávou o stavu sbírek na Matiční dům. Dle posledního výkazu máme za letošek již 2787 marek. Silně k tomu přispěla novoroční sbírka, která vynesla skoro 1000 marek, kromě toho dostalo se Matičnímu domu odkazem 500 mk. a daru od nejmenovaného vlastence rovněž 500 mk. To vše jest velmi potěšitelné a svědčí o pronikání národního uvědomění a činného vlastenectví do širších a širších kruhů národa. LUŽIČAN.

Z Lublaně. 16. září 1903.

(Nynější stadium boje stran. — Ztráty v řadách klerikálních. — Klerikálové proti dru. Tavčarovi. — Boj proti Matici Slovinské a M. Glasbené.)

Jakousi nervositu cítíme ve veřejném životě v zemích slovinských, zejména v Krajině. Nervosnost tato — zdá se — má původ svůj ve vědomí jisté impotence obou vedoucích stran. Ani klerikální, ani liberální strana nevědí si rady i nevědí, kudy z té slepé uličky, kam je přivedl slepý boj vzájemný a zvláště poslední významnější událost v něm — obstrukce na zemském sněmu krajinském. Majorita slovinsko-německá nechce povoliti klerikální minoritě, poněvadž sama sobě uřízla by ratolest, na které sedí okamžitě dosti bezpečně. Kladouť klerikálové za hlavní podmínky klidného a normálního sněmování dva požadavky: změnu zemského zřízení a zemského řádu volebního. A sice ve smyslu poměrně pokrokovém. Jen že ta okamžitá pokrokovost je zdánlivá — máť sloužiti později k upevnění nadvlády kněžské strany. Z toho pak utvořila se situace taková, že klerikálové dále nemohou se svými tužbami, překáží jim majorita na sněmu; nazpět však couvnouti nesmějí, protože se voličům zaručili, že jim vymohou všeobecné hlasovací právo a tím nové moderní zřízení zemské, moderní řád volební do sněmu...

Jistá tragika jest v té bezradnosti, v té nemohoucnosti, v impotenci klerikální strany. Tolik zimničné práce, tolik napínání, ba přepínání sil, tolik organisování — a vše má býti marné? Ano, zdá se, že »allzustraff gespannt, zerspringt der Bogen«. Zenitu své slávy již překročila strana klerikální — aniž by byla dovedla uplatniti své vůdčí zásady. Nelákají už ani ty nejmodernější snahy politické, hospodářské a sociální; jsouť právě snahami klerikálů. Proto pozorovateli vnucuje se dojem, že ztrácejí chuť k další ještě námaze a práci bezplodné. A také ten dojem zanechává pozorování činnosti klerikální strany, že si vztyčila cíle a úkoly příliš vysoké, příliš vzdálené, kterých nemůže dosáhnouti prostě proto, že se jí nedostává potřebných sil — nemá schopných pracovníků. A ti, jež měla, opouštějí její loď. Odešli jí v poslední době dva — dr. J. Brejc, přestěhovav se do Celovce, kde našel zajisté přiměřenější působiště pro věc slovinskou, a J. Vencajz, složiv mandát do rady říšské, jelikož chce se věnovati své advokátní praxi a vnitřní organisaci strany.

Místo těch obou zaujal dvorní rada Frant. Šuklje, muž velmi nadaný, jenž z politického života před lety odešel jako zuřivý odpůrce klerikální strany a jako vždy věrný podporovatel vlády. Dva, tři roky stačily — a dvorní rada Šuklje vystoupil jako přívrženec strany katolicko-národní, ba jako kandidát její do říšské rady. Nyní je poslancem. Slíben jest prý mu vynikající úkol v dějinách strany, která ho zvolila svým místopředsedou. Poněvadž je nad míru ctižádostivým — jako dr. Šusterčič, předseda katolicko-národní strany, s nímž jej nepojí prý nic více než nenávist k dru. Tavčarovi — stojí věru za to sledovati, jak se vyvine nejnovější ten poměr klerikální strany.

Charakteristické jest, že všecko v Krajině, co není v táboře liberálním, sdružuje se proti dru. Tavčarovi. Jemu podkopati půdu — toť cílem a snahou klerikálů především. A aby se přiblížili cíli tomu, neštítí se žádných téměř prostředků. I známých demonstrací proti lublaňským Němcům využitkováno proti Tavčarovi. A přece bylo lze ihned poznati, že nebyly míněny upřímně, že podnět nebyl ani sociální, ani národnostní — nýbrž že měla to býti toliko bomba proti koalici dra. Tavčara se svob. pánem Schweglem na zemském sněmu. A poněvadž stále více se nachází lidí, kteří prohlédli ty machinace, mířící pod škraboškou národnostního radikalismu i chauvinismu jen na prospěch věcí klerikálních, jest přirozeno, že takovými výbuchy jenom se upevňuje hnutí protiklerikální a postavení dra. Tavčara v politické veřejnosti slovinské.

Impotence strany katolicko-národní zavinila pak impotenci strany liberální. Ona opírá se o massy selského lidu — tato o měšťanstvo, intelligenci a privilegia německých velkostatkářů. Ona, representujíc majoritu lidu v Krajině, je v minoritě, pokud se týče správy zemské; minorita je však přece tak silnou, že se plně nemůže uplatniti liberální majorita německo-slovinská.

A poněvadž východiska z té ztrnulé situace nezná žádný liberál ani klerikál jiného, než vybojovati boj až do rozhodnutí, ať si již dopadne ve prospěch strany té či oné — zanáší se boj ten i do institucí ryze kulturních. Tak podnikla již loni strana klerikální útok na Matici Slovinskou z toho prý důvodu, že neškrtla ve vydání Národních písní slovinských, pořádaném univ. prof. drem K. Štrekljem v Št. Hradci, některé písně urážející prý cit nábožnosti a mravnosti srdce slovinského; chybělo málo a vystoupili by byli všichni kněží. Poznamenáme jen, že výbor Matice Slovinské v převaze není klerikální. A poněvadž strana liberální ví, že útok nezůstane ojedinělým, chce místo zákulisního, ukrytého boj odkrytý, upřímný o ten ústav, který pokud se týče slovinské kultury právě v poslední době nabývá většího a většího významu. A nutno uznati (poněvadž klerikálové mají vlastně svůj podobný ústav »Leonova družba«, zřízený na základě resolucí katolického sjezdu), že by rozvoj v rukou upřímně liberálních byl rozhodně prospěšnější a čilejší.

Právě tak má se státi s Glasbenou Maticí; i zde vynořil se princip: lépe bojem pojistiti si bezpečný kulturní vývoj pokud možná v moder-

ním směru, než v stálém nebezpečí, že prorazí náhodou reakcionáři, míti nejškodlivější a nejmalichernější, často i nepěkné ohledy...

Tož — domácí náš boj přechází od politických, hospodářských a sociálních statků na statky ryze kulturní! Ad.

Z Videmu.

(Provincionální výstava ve Videmu a Slované italští.)

Přijeli jsme do Videmu (Udine) právě v den před návštěvou královských manželů. Těžko jsme opouštěli milou, krásnou, pohostinnou, přítulnou slovanskou Resii — a věru že jsme nevěděli, jakým útrapám vstříc se vydáváme a že budeme ve Videmu naříkati: že jsme nezůstali v Resii! Říkali nám sic v Rávanci, že uvidíme ve Videmu krále a královnu, která jest »slavínska« — ale nepovážili jsme, jak si tu náhodnou podívanou vykoupíme. Na nádraží černé tlumy vzbudily v nás již černé tušení Křiku a hluku byl plný vzduch, horkem a prachem přesycený. Planoucí, rozjiskřené pohledy sice prozrazovaly radost, která všecky zachvacovala — ale nás spíše uděšoval hluk a chvat, rozviřující vzduch i tlumy, jakož i křik, láteření a zmítání zřízenců nádražních, kteří měli udržovati »pořádek.« A což teprve ve městě! Měl jsem co upokojovati svou ženu, neobeznámenou ještě s vlašským temperamentem, když na nás s několika stran uřícení vousáči zařvali: »Il Friuli!« — »Il Secolo!« — ohlašujíce a nabízejíce svěží vydání novin.

Unikli jsme hlavnímu ruchu, uchýlivše se do tiché, ústranní části města, kde jest arcibiskupský seminář theologický, na němž působí professor Ivan Trinko, vzácný a opravdu nejpřednější vlastenec slovinský v Italii. Zvěděli jsmě totiž hned ve vlaku (žel, že ne v Resii!), že bude těžko dostati dnes nocleh ve Videmu — a že by nám to umožnilo jedině ubytovací komité. K prof. Trinkovi jel jsem do Videmu jako k vynikajícímu literátu i vlastenci slovinskému a vzácnému spolupracovníku Slovanského Přehledu — ale nyní jsem vedle toho v něm spatřoval i našeho ochránce v hlučícím, přeplněném, nehostinném nyní, ač jindy roztomilém Videmu. Ale setkání s prof. Trinkem nebylo toho dne tak snadné — bylo zasedání městské rady a různých komitétů, i pozdravili jsme se s ním teprve po třech hodinách, když se již značně stmívalo. A teprve za hodinu potom věděli jsme, kde »skloníme hlavy.« Ulehčilo se nám věru, když nás »bílá« signorina vyvedla do třetího patra a vykázala nám prostornou světnici k odpočinku.

Teprve nyní odebrali jsme se spokojeně k večeři. Sotva že jsme našli místo v hostinci »al comercio« — bylo zde přeplněno jako na náměstích a hlavních ulicích. Přisedli jsme ke stolu, u něhož seděla starší žena vážné, ale příjemné tváře, všecka v černém oděvu, jehož vážnost doplňoval černý hedvábný šátek na hlavě, pod bradu zavázaný. Zrovna jako Resianky si libují v černé barvě! Není-li to Slovanka? — říkali jsme si oba. Ale nerušili jsme jí — a když přišli k ní dva mladí a nemohli jsme z jich hovoru zachytiti výraz slovanský, domnívali jsme se, že nás klamal jen typ slovanský a úbor, připomínající nám Resii, kdežto ve skutečnosti měli jsme před sebou Furlanku.

Druhého dne viděli jsme krále a královnu Slovanku, jak nám několikrát v Resii opakovali. Nádherná vskutku dcera Černé Hory! Viděli jsme i nadšení, opravdové neznámé nám nadšení, s jakým byli královští manželé pozdravováni — a ve všeobecném, ohlušujícím »evviva!« zaslechli jsme i slovanské »živio!«

V poledne stěží jsme si vybojovali místo v hostinci, abychom se nasytili před odjezdem do Čedadu a k Slovincům čedadským. Sotva jsme se usadili — ejhle, s protější strany sálu usmívá se na nás známá tvář. Slovan — Rezjan z Osojáň, p. Tone di Lenardo-Vohlić. Než jsme se vzpamatovali, kdo to jest, již se prodíral k nám a za chvilku tisknul upřímně naše ruce. Není tu prý sám — jsou tu i jiní z Resie. Ohlížíme se, kde seděl — a ejhle, naše včerejší sousedka! Také za chvilku byla u nás a jevila velkou radost, že známe Resii a že může s námi »rozojánsky« hovořit. Byla to paní Ďudýta Bùtolo, majitelka kavárny »ta pod lýpo« v Rávanci na náměstí (hórìca = náměstí). A sotva jsme se s ní pozdravili, již nám přítel náš osojanský přiváděl jiného Rezjana, p. A. Klementa (Anton Clemente), výrobce znamenité, pryskyřičně vonné sodové vody v Resii. Nikdy jsem tak výborného, osvěžujícího nápoje nepil, jako jest jeho sodová voda s bílým vínem.

I bylo nám, jako bychom zase seděli v Resii kdesi u bodrých manželů Lýpových, ve společnosti milého pátera Gujona...

V milé náladě opouštěli jsme potom Videm a ubírali se k čedadským Slovincům.

Po návratu od nich zastavil jsem se zase ve Videmu, abych navštívil prof. Trinka a prohlédl si výstavu, která byla příčinou, že do Videmu přijeli královští manželé. Mezi deputacemi, které byly přijaty v audienci, byla i deputace italských Slovinců, vedená prof. Trinkem. Mluvčí deputace oslovil královnu slovinsky a pozdravil ji jako dceru slovanského rodu. Královna vlídně se usmála a uklonila — ale neodpověděla. Král zajímal se o poměry Slovinců a ptal se, kolik jich jest v provincii videmské.

Přímého nějakého výsledku pro Slovince italské tedy přijetí deputace jejich královskými manželi nemělo — ale zcela bez významu nebylo. Nemluvilo se sic o národních potřebách Slovanů italských, o školství jejich a jiných životních otázkách — ale přece se Slovinci přihlásili jako Slované, pozdravili dokonce královnu slovansky a byli i králem jako Slované respektováni. O tom všem lid zvěděl, i přispěje to k povznesení jeho slovanského vědomí.

Také na výstavě byly stopy slovanské — ovšem v rozměrech velmi skrovných a velmi zakrytě. Bylo třeba je pečlivě hledati — v katalogu bys jich nikterak nepostřehl.

Že jsou v provincii »di Udine« také Slované, předvedeno bylo v oddělení zeměpisném — velice jinak chudičkém, nezaujímajícím ani celou jednu stěnu nevelké síně. Stalo se to mapou prof. Fr. Musoniho, rodilého Slovince. Mapa jeho (originál), velmi pečlivě a co do místopisu podrobně provedená, předvádí 1. národopisné poměry

ve Friaulu vůbec (Carta etnografica del Friuli) a 2. slovinské území s jeho dialektickými poměry zvlášť (Varietà dialettali nella zona Slava in Friuli). Hranice jazykové i dialektologické na mapě Musoniho úplně se srovnávají s mapkou prof. J. Trinka, připojenou k jeho článku ve Slovanském přehledu I., str. 227.

Kromě toho vystaveno bylo v tomto oddělení několik fotografií a plánů jeskyň z území slovinského, pod nimiž čtly se i slovinské názvy, jako: Grotta č a s t i t e ž e n è. V e l i k a j a m a. Č a s t i t a j a m a atd.

A to bylo vše!

Ovšem předvésti na výstavě obraz útisků ve škole, v úřadech a v celém životě, nájezdů vlašské žurnalistiky na hrstku pokojných Slovinců (vlastně na několik vlasteneckých jedinců), obraz celého nesmiřitelného systému povlašťovacího, vyhlazovacího — nebylo by bývalo Slovincům dovoleno. Ale bylo by to poučno, velmi poučno pro navštěvovatele výstavy, od shromážděného národa i cizinců až — do královských manželů . . .

Jinak jsem jen na dvou místech výstavy ještě nalezl stopy slovinské. V oddělení typografickém spatřil jsem drobnou brošurku v zelené obálce s nápisem »V S p o m i n N o v e M a š e . . .« Poznal jsem před tím právě její obsah, četl jsem před chvílí vlastenecký závěr její — i dojalo mne, když jsem se tu s ní shledal. Viděl jsem nad ní schýlenou jemnou hlavu vlasteneckého, ideálního kněze — i zdálo se mi, že ohnivě z ní září slova: Sám bůh nám dal nedotknutelné právo brániti drahocenné dědictví, náš rodný jazyk, proti jakémukoli násilí . . . Ale nikdo z těch, kdož chodili kolem, slov těch neviděl — ba jistě si ani nevšiml skromné obálky slovinské knížečky . . .

A ještě v oddělení uměleckém — překvapujícím, ba skvělém — našel jsem stopu slovanskou: jemné, poesií prodchnuté pérokresby téhož I. Trinka, jehož jméno se na každém kroku u Italských Slovinců naskytá a jenž se zde takové vážnosti a lásce zaslouženě těší.

Avšak o tom jindy více! A. ČERNÝ.

Ze Slovenska. 15. srpna.

(Slovenská výstava v Žilině.)

V stolici trenčanskej na krásnom Považí neďaleko známeho Budatína leží slovenské mesto Žilina, ktoré je síce národne ešte málo prebudené, ale navzdor všetkým nástrahám a maďarizačným praktikám dosiaľ svoj slovenský ráz zachovalo. Obyvateľov až na niekoľko sto židov a importovaných maďarských úradnikov, vesmes Slovákov, štatistika načítala roku 1900 5633, ktorí sa najviac priemyslom a obchodom zaoberajú, čiastočne i roľníctvom.

1. augusta otvorili tuná slavnostným spôsobom pri prítomnosti pána ministra obchodu Langa hornouhorskú priemyseľnú výstavu, ktorá vzbudí i v Čechách i na Morave istý zájem, lebo je to výstava slovenská — ovšem pod cudzou firmou. Slovenských nápisov len málo

najsť a té, ktoré najdeš, sú ťažko vydobité. Maďarské zástavy, emblemy, nápisy majú návštevovateľa klamať, že nieje na krásnom Slovensku, na slovenskej výstave, než — na maďarskej. Lenže práve u nás sa tá maďarská kultúra a ten maďarský priemyseľ veľmi zle representuje. Jeho zastupiteľ je žid a náhodou či zúmyseľne je tento živel na žilinskej výstave v menšine. Preto môžeme pevne tvrdiť, že výstava je slovenská, keď je aj nápisov slovenských málo.

Výstava rozprestiera sa na ľavom brehu Váhu a pravej strane mesta Žiliny popri stanici železničnej. Zovňajšok je čiste maďarský, pavilony vkusné a pekne rozostavané. Hned pri vchodu napadnú búdky na výrobu šindelov, produkty Sučianskej tehelne a cementovej žilinskej továrne Lietava-Lúčka a pavilon so slovenskou keramikou. Taktiež výšivky slovenské a moderné na základe ľudových vzoriek najrôznejších foriem a ornamentov spracované vidíme v tomtu domku. Skvostné torontálské koberce, ručné mešce, pekné čerpáčky, šálky atď. možno tuná za lacný peniaz kúpiť. Opodial vstúpime do pavilonu známej firmy slovenskej Peter Makovický z Ružomberka. Na jednej strane nachodíme výrobky brindze, ovčieho syra, na druhej drevolátkové, lepenku a drevka na zápalky. Brindza Makovických je svetoznáma, a všeobecne obľubená. Vidíme tu sýr v nádobach rôznej velikosti, taktiež údený syr, tak zvané oštiepky. Zvláštny pavilon má i Turč. Sv. Martinský pivovar, ktorý slúži Slovákom a Čechom na výstavu zavítavším za dostaveníčko. Mnohé iné továrne a firmy majú ešte svoje pavilony, menovite fabriky na produkty liehové, minerálne, drevové, tekstilné a železné, ktoré nás Slovákov menej interesujú, poneváč je to kapital viacej menej židovsky a internacionálny.

Najväčšiu pozornost upúta hlavná budová priemyslu. Slovenské knihkupectvo je zastúpene firmou Salva a Herle z Ružomberka. Turč. Sv. Martinská dielňa na náradie vystavuje skvostné výrobky moderného nábytku domácieho; tkalský-priemyseľný spolok hornouhorských plátenníkov a kupcov slovenské štofy a plátna, ktoré roznášajú ako známo naši plát nníci po celej monarchie, v Rusku a na Balkáne. Veľké a známe firmy Lacko, Kováč a Stodola z Liptovského Sv. Mikuláša predstavujú nám priemyseľ garbiarsky. Továrne mikulášske patria medzi té najväčšie v celom Uhorsku. Ale aj kupectvo slovenské je zastúpené. Jozef Houdek z Ružomberka, Kroneraff a Jesenský z Lipt. Sv. Mikuláša a iní nás poučujú, že i na tomto tak veľavýznamnom poli počínajú sa Slováci emancipovať zpod vlivu židovského.

Najviac ovšem našu myseľ upúta táto výstava svojími umelecko slovenskými člankámi. S úľubou a obdivom pozeráme si výrobky krajčírske a ševčovské s kvostnými vyšivkami z Púchova a Jána Králika z Kysuckého Nového Mesta, ľudový nábytok, pekne maľované police, postele, truhle atď. Krásne kabáty z ovčiny: kamzlíky, špenzle, kurkovy, bekeče, servienky atď. svedčia o vkuse slovenskom. Ešte väčší obdiv vyľúdia nám ovšem výšivky a krajky vystavené »Živenou« (spolok slovenských žien), s ktorými nemôže konkurovať ani dielňa arcivevodkyne Alžbety. Skvostné fertuchy, rukávca, sukne, ručníčky vyšívané

cvernou, hodvábom, zlatom a striebrom hlasajú slávu našim ženám a dokazujú umeleckého ducha, akého by sme darmo hľadali u Maďarov alebo Nemcov. Jak pekne sa dajú této ornamenty upotrebiť aj pre modnú ozdobu, toho dôkazom je práve dielňa prešporská arciv. Alžbety, kde sa tento spôsob slovenský modernizuje. Pekné výšivky má vystavené i Sochäň z Turč. Sv. Martina. »Slovenská museálna spoločnosť« vystavila nekoľko pekných národopisných článkov. V celku robí výstava na človeka dobrý dojem. Nezasvetený do priemyseľných pomerov slovenských sa mnohému poučí.

Druhá časť výstavy oddelená od priemyseľnej je umelecká výstava naších uhorsko-slovenských maliarov. Slováci nemali dosiaľ umenia mimo literárneho. Len v posledných rokoch posielalo i Slovensko nekoľko nadaných synkov svojich na rôzne akademie menovite do Prahy, Mnichova a Dražďan. Tak študoval Dolnozemčan Karol Lehocký v Prahe, taktiež Tisovian Augusta (pôvodu českého), Malý v Drážďanoch, Andráškovič v Mnichove atď. Tito roztratení navzájom sa neznajúci umelci by sa akiste nikdy neboli soskupili v jednu obec umeleckú, keďby nebolo bývalo pred 2 rokmi Uprkovej výstavy v Hodoníne. Na Hodonskej výstave sa spoznali bližšie. dostali odvahy a smelosti. Úprka si nadobudol o slovenské umenie v užšom slova smyslu veľkej zásluhy tým, že neodsotil od seba konkurentov, ba naopak, že sa ich zastal a sa vynasnažoval, aby aj mená neznámych umelcov uhorsko-slovenských prišly do obehu. Keby nebolo Jožku Uprku bývalo, nikdy by si Lehocký nebol trúfal práve na Morave zvlášt vystavovať a istotne by sme sa i terajšej výstave žilinskej neboli dožili. Preto sme boli trožka sklamaní, keď sme prezerajúc obrazáreň nenašli Uprku.

Máme tedy pred sebou čisto uhorsko-slovenskú výstavu.

Vystaveno je na 100 obrazov rôznej veľkosti pätmi maliarmi. K. Augusta, J. Pacovský z Detvy, J. Malý zo Skalice, T. Andráškovič z Fraštáku a prof. Obendorf sa súčastnili. Fábry, Hanula a Lehocký neboli pripravení a Mitrovský neviem pre aké príčiny nevystavuje.

Zpomedzi všetkých vyniká najviac A u g u s t a. Aj čo do techniky, usilovnosti a umeleckého ducha môžeme tohoto mladého človeka na prvé miesto postaviť. Preto sa budem zaoberať na prvom mieste s jeho plodmi. Augusta vyštudoval v Prahe a Mnichove. Nemožno ešte s určitosťou vraveť, v ktorom špeciálnom oddiele maliarstva je najistejším, len toľko som vystihnul, že človek tento musí byť veľmi usilovným, lebo inák by pri jeho utlej mladosti nemohol mať toľko vedomosti a súcnosti. Augusta je stejne šikovným aquarelistom ako olejomaliarom. Krásne kopie Rembrandtové svedčia o jeho vnímavosti vhĺbiť sa môzť do techniky starých majstrov a pekné perokresby ako »Študia z juhu« svedčia o zriedkavej dovednosti pri kreslení. Jeden z najkrajších obrazov je »Dievča z Dačolomu«, ktorý obraz bol i na výstave v Hodoníne, tomuto podobný je i »Starý Bundžala«, skvostná slovenská hlava. Na »Detvanke« vidíme pekne výšivky. Zpomedzi obrazov krajinárskych, ktoré sa na moderný spôsob Uprkový a jeho školy zvláštnými barvistými a svetelnými effekty vyznačujú, uvádzam cenné obrazy »Deti

v kvetoch«, »Do roboty« a »Májový deň.« Z aquarelov sa mi páčili najviac »Na oravskom dvore« a »Motív z Dobronivej« »Náš Ondrík« atď. Mimo týchto cennejších väčších obrazov videl som ešte menšie ako »Starká z Cerova«, »Čipkárka«, »Žena zo Zázrivej«. »Žena z Ištebného« »U krbu« atď.

Druhý maliar niemenej interesantný je Malý. Jeho spôsob maľby sa rozdeluje hlavne tak zvaným »uprkovanim«. Uprka pôsobi naň a on si jeho techniku osvojil. Malý pochádza zo Skalice. Obrazy predstavujú preto vesmes skalické kraje. Najlepším jeho obrazom sú »Napájajúce sa voly«. Barvy sú jasné. Kresba výtečná, skoro bych povedal, že prvej volky svoje odfotografoval a dľa tejto snimky maľoval. Druhý tiež veľký obraz toho istého genru je »V nedeľu« (mokrohájsky kroj). Krásne obrazy sú »V kostole« a »Všech svatých« (na skalickom cintoríne.) Čo musíme Malému vytýkať, to sú ohromné sumy, ktoré žiada za svoje obrazy. Trožka skromnosti by mu neškodilo.

Tomáš Andráškovíč patrí medzi maliarov, ktorí skľučení súc materialnými nedostatky musí lopotiť za denným chlebíčkom a následkom toho nemôže sa venovať umeniu v tej miere, aby mohol vyníknuť nad stred. Že je on talentovaný človek, o tom ník nepochybuje, že ale zostáva v akejsi zastaralom spôsobu maľby, to je tiež známo. Andráškovíč vystavuje 6 obrazov, zpomedzi ktorých sú najkrajšie »Vinobranie«, »Kurence«, »V záhradke«. Tento umelec maluje všetko do podrobna, každý detail musí naznačiť, nejakých genialnych ťahov, aké vidíme u majstrov maliarstva nevideť u neho. Pritom všetkom je veľmi dovedný kreslič.

Najslabším maliarom zo všetkých je ovšem Pacovský. Nepovedal bych, že je všetko zlé, čo vystavuje, práve naopak, daktoré detvanské hlavy ako »Detvanka«, »Laziak« atď. sú pekné obrazy, ale umenia n. pr. na najväčšom obraze »Pohrab na Detve« niet mnoho. V tomto ohľade sú naší umelci málo výberčiví. Každý obraz nepatrí do výstavy. Tento nedostatok ovšem zapríčinili nepriamo ostatní umelci slovenskí. Keďby Lehocky vystavoval, Hanula a Mitrovský, bol by väčší výber býval. Naší 4 vystavujíci umelci by boli mohli svoje slabšie práce doma nechát.

V celku je výstavka pekná a odporúčal bych všetkým Slovákom i Čechom, aby si ju pozreli. Anton Štefánek.

V Záhřebě, 23. září 1903.

Z Chorvatska.

(Výsledky letošního národního hnutí. — Vítězství pokrokových živlů. — Klerikální akce na obzoru.)

O letošním národním hnutí v Chorvatsku nelze ještě definitivně souditi, přirozeně však objevují se již některé výsledky, které po dlouhé řadě chorvatských politických passiv dlužno zaznamenati jako vydatné aktivum veřejného života.

O hnutí samém psaly poměrně dosti všechny evropské listy a to, pokud jsem pozoroval, všechny více než listy české. Jmenovitě ty české

časopisy, jež nevycházejí denně, ohraničily se zpravidla na kratičké, nespolehlivé zprávy, ba často ani těch nebylo. Ale za to tisk italský, francouzský, německý a anglický přinesl o Chorvatsku a Chorvatech zajisté za tři měsíce (od března do června) více úvah, článků, zpráv a telegramů, než za celou dobu, co Chorvaté vstoupili »do koncertu« probuzených, ale stále ještě do pozadí zatlačovaných evropských národů. Zvláště důležito jest, že italský tisk své obecenstvo konečně upozornil na chorvatské kulturní a politické vymoženosti, na jejich národní a hospodářské snahy, a to většinou s vřelými a upřímnými sympathiemi.

Po celé měsíce, v nichž Chorvatsko zvláště v přímoří a od Záhřeba k Varaždínu ukázalo netušenou odbojnou sílu, byly malé místnosti rěckého »Nového Listu« v pravém slova smyslu přecpány cizími dopisovateli, kteří tu čerpali poměrně nejzevrubnější a nejspolehlivější zprávy o všem, co se dálo v ostatním přesně střeženém a krutě sevřeném Chorvatsku.

Kdo ví, jako pisatel těchto řádků, s jakou námahou a s jakou ztrátou času a energie docílilo se ještě nedávno nanejvýše, aby nějaký velký neslovanský denník, třeba jinak k nám spravedlivý, přinesl o Chorvatsku a Chorvatech jen zcela věcný článek nebo zprávu, ten dovede oceniti význam fakta, že po nějakou dobu nebylo téměř evropského, ba ani amerického denníku, který by o Chorvatsku a Chorvatech neměl pravidelné rubriky.

Američtí Chorvaté prví tu věc náležitě ocenili, a v tom tkví také jedna pohnutka neustávající jejich horlivosti ve sbírání příspěvků pro oběti národní obrany.

Prvý tedy dobrý výsledek letošního chorvatského hnutí jest zjevná sympathie pro Chorvaty anebo aspoň lepší znalost chorvatsko-maďarského sporu i mezi národy neslovanskými. Tím jest zároveň zlomena ona maďarská pružina, která držela nad Chorvatskem rozestřenou neproniknutelnou záclonu úředního umlčování všech projevů národního života a všech útrap zbědovaného lidu.

Odbojná síla, kterou ukázal chorvatský lid proti maďarisačním choutkám, a to téměř bez vedení své intelligence, překvapila nejvíce ony srbské kruhy, v nichž se již ode dávna věřilo, že Chorvaté jsou jen potud schopni života, pokud je elektrisuje přízeň pešťská anebo vídeňská. Nyní se stalo samozřejmým, zvláště po povýšení hrab. Khuena, že proti Chorvatům jsou stejně zaujati centralisté maďarští jako němečtí, že tedy všechny manifestace a demonstrace vznikly z vlastního chorvatského popudu a přesvědčení.

Jakmile poctiví srbští předáci viděli tuto samostatnost chorvatského hnutí, a jakmile bylo všem jasno, že chorvatského národa »nevymyslila rakouská policie«, stal se možným takovýto případ: Vážený redaktor vážného srbského listu, jenž neustále polemisuje proti Chorvatům, přichází do redakce pokrokového chorvatského denníku, jehož redaktor do nedávna nemohl Srbům přijíti na jméno.

Srbský novinář stěží zakrývá své rozechvění, vždyť s člověkem, jemuž nyní prvý chce podati ruku, po více než deset let bojoval na nůž — avšak chorvatský redaktor spatřiv ho, jde mu vstříc se slovy: »Vše jest zapomenuto; vážná, nová doba žádá vážnou a novou práci.«

»My Srbové bychom tedy měli nyní v Chorvatsku vésti chorvatskou politiku?«

»Tak jest. Ale za to my Chorvaté vně Chorvatska povedeme politiku srbskou, ba zdá se mi, že taková bude nutná i v samém Chorvatsku.«

Počíná důvěrná rozmluva. Mluví se v krátkých, úsečných větách. Končí se za půl hodiny s upřímným stiskem ruky a se společným plánem pro akci na celé čáře. Při večeři rozšiřuje se kruh důvěrníků s obou stran. Ujednané dorozumění přijímají také ostatní a od té doby chorvatské a srbské nezávislé listy píší jedním duchem Ukazuji tu jen na všechny listy přímořské, (terstskou »Edinost«, řecký »Novi List«, zadarský »Narodni List«, splitské »Jedinstvo«, dubrovnickou »Crvenu Hrvatsku« a »Dubrovnik«), jimž se důstojně přidružují záhřebský »Obzor« a »Novi Srbobran«, osěcká »Narodna obrana« a většina listů menších. Nejnovější »*Novi Srbobran*«, ze dne 21. září přináší provolání, v němž vyzývají se chorvatští Srbové nejen k akci pro své zvláštní srbské požadavky, nýbrž k svolání schůzí pro finanční samostatnost a pro ústavní svobody Chorvatska.

Toť druhý a větší výsledek velkého úsilí a mnohých chorvatských národních obětí.

Největším však, třeba posud dostatečně nepozorovaným výsledkem jest demokratisace chorvatské politiky.

Byl již svrchovaný čas. Všechny strany, pokud chorvatské politické skupiny možno nazvati tímto jménem, obmezovaly svoji působnost na theoretické, a to málo věcné rozpravy ve sněmě, a na dlouhé, za to však málo obsažné články v novinách. Politiku tedy dělali jen páni poslanci a páni redaktoři. Ostatní přívrženci jen se obdivovali řečem, jimž často ani nerozuměli, a demoralisovali se čistě osobními a stranickými polemikami. Selský lid a měšťané účinkovali jen jako hlasovací material. Vždyť právě nejradikálnější opposiční poslanci nejméně se stýkali se svým voličstvem tak že v tom nebylo žádného rozdílu mez nimi a maďarony.

Jest pravda, že za letošního hnutí téměř všichni opposiční poslanci »moudře« se drželi stranou, ale za to opposiční redaktoři a novináři, zvláště mladší, vstoupili mezi lid na důvěrných a veřejných schůzích, pokud byly dovoleny, a co jest ještě významnější, podělili se s lidem o tvrdé vězeňské lože a bezohlednou vězeňskou kázeň. Mnohý teprve tu nahlédl do propasti, v jakou uvrhla anebo v jaké zanechala chorvatský lid jeho nejvyšší intelligence maďaronská a — vlastenecká. Z toho poznání vzešlo přesvědčení, že ve zvrhlém byrokraticko-kastovním aristokratismu dlužno hledati hlavní příčinu dosavadních neúspěchů a že nejdříve nutno začíti s demokratisací celého veřejného života.

*

Sblížení chorvatsko-srbské, které se dosud pozoruje zvláště v chorvatském tisku, bylo by ještě dlouhou dobu nemožné, kdyby si několik mladších pracovníků nezjednalo hlasu téměř u všech chorvatských nezávislých listův.

Hlavním spolupracovníkem záhřebského »Obzoru«, posud ještě stále předního denníku, jest doktor české pražské university Milan Heimrl, který si v posledním svém vězení osvojil také tolik maďarštiny, aby mohl bezprostředně stopovati vývoj politického života maďarského. Sám hlavní redaktor »Obzoru«, bývalý professor Josip Pasarić již úplně srostl s mladou generací, ktežto ostatní spolupracovníci jsou téměř vesměs »realisté«, jak odpůrci již delší dobu nazývají pokrokové nacionalisty.

Redakce oseckého denníku »Narodna Obrana« jest vesměs národně pokroková a tři její členové, dr. Lorković, Šarić a Wilder poctivě se snaží dodati svému listu demokratického a hospodářsko-kulturního rázu nejlepších časopisů českých.

Výše jmenované listy přímořské jsou všechny redigovány anebo vyplňovány mlaďými péry; zejména dobře rediguje »Crvenu Hrvatsku« Milan Marjanović, jenž slibuje, prohloubí-li své mnohostranné vzdělání, státi se ještě lepším novinářem než byl nebožtík Dinko Politeo, považovaný za života prvým publicistou na slovanském jihu.

Co zvětšuje význam novinářské práce mladé generace, jest fakt, že lidový čtrnáctidenník »Dom« vyvinul se ve vzornou národně-pokrokovou revui, kdežto dosud výlučně politický a velkochorvatský týdenník »Hrvatski Narod« stal se díky nadanému právníku Šoškému (Šoški) skutečně lidovým, široce národním a věcným časopisem.

A tak v několika málo letech po ukončení svých studií poměrně nepatrný počet mladých novinářů — zpravidla bez značných hmotných prostředkův, jen svým vyšším vzděláním, oposiční opravdovostí a smyslem pro praktické potřeby lidu — ovládl duch chorvatského tisku, a byl by ovládl již i časopisy samé, kdyby u starších vlastenců nebylo přílišného egoismu a u mladších přílišné ideologie, která posud překážela, aby se z pokrokových nacionalistů utvořila organisovaná skupina.

Sluší toho želeti tím více, že valná část aktivních mladých lidí jest ve své existenci více méně závislá na institucích, které jsou z velké části v rukou kněžstva. To kněžstvo je sice oposiční a národní, avšak v něm objevují se i živlové ryze klerikální, kteří otevřeně hlásají, že svůj osobní prospěch — oni to nazývají prospěchem víry — staví nad prospěch národní. Někteří mezi nimi osmělili se již tak dalece, že navrhují, aby žádný kněz nebyl důvěrníkem »Matice Hrvatské«, pokud jejím tajemníkem jest redaktor »Domu«, dr. Antonín Radić. A přece v Čechách, ba i v Rusku považují »Dom«, pokud o něm vědí, za list klerikální!

Záhřebský »Katolički List«, sarajevská »Vrhbosna« a krcká »Hrvatska Straža« vyzývají již dávno k boji na obranu ohrožené víry a útočí slušným i neslušným způsobem na všechno a všechny, kdož ukazují jen

trochu chuti, odvahy a schopnosti, zavésti také již i do Chorvatska opravdovou, národní demokratickou politiku. Jim demokratism u laiků znamená anarchism, a slovanská vzájemnost nebo sblížení se Srby pravoslavné kacířství. Vždyť stalo se již i to, že zadarský arcibiskup Dvornik odvracel odcházející bohoslovce od smířlivosti k Srbům, ba nabádal je k tomu, aby všude vystupovali jako hlasatelé nevraživosti a nenávisti k pravoslavným. A přece takový nekřesťanský čin vyvolal jen velmi chabý protest v »Novém Listě« ve jménu několika dalmatských nepodepsaných kněží.

Jest pozoruhodno, že klerikální časopisy ve jménu Božím počaly zuřiti proti »realistům« a jim příbuzným živlům právě v době, kdy tito živlové ukázali odvahu a schopnost postaviti se v čelo probouzejícímu se lidu, a to nejen za cílem emancipace vnější, ale i za účelem reformy veškeré politiky vnitřní. Ještě pozoruhodnější je to, že s těmito klerikálními útoky plně souhlasí anebo je docela otiskují listy maďaronské a židovské. Tato jednomyslnost dokazuje, že proti demokratickému a pokrokovému hnutí v Chorvatsku povstávají všichni, kdož mají svoje vedení v cizině. Toť však zároveň všem vážným a opravdovým vlastencům hrozivé memento, aby se mezi sebou netříštili a aby neustali v započatém díle. Vždyť nepřátelská cizina nebude k nim shovívavější ani její sluhové ve své »horlivosti« mírnější.

Stjepan Radić.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní: Jan V. Lego. J. J. Toužimský. — Osvobození slovenští vlastenci. Živena. Továrna na cellulosu. Československá jednota. Pamětní deska R. Pokorného. — Proces bytomský. Aféra posl. Korfantyho. Jubileum Marie Konopnické. Přenesení ostatků H. Siemiradzkého. — Slované východní: Povýšení Wittovo. Místodržitelství Dalekého Východu. Zákon o lidových přednáškách v Rusku. Pronásledování rus. tisku. Revoluční snahy. Stávky v Oděse, Kyjevě a j. Protižidovské bouře v Gomelu. — Jihoslované: Spojení chorvatských oposičních stran. — † P. Slavka Srećković. — Makedonie.

Slované severozápadní.

Sympathický, tichý, idealní pracovník slavil dne 14. září své 70. narozeniny. Jeden z té družiny ušlechtilých slovanofilů českých, k níž náleželi ryzí idealisté Edvard Jelínek a Fr. Řehoř. Jelínek napsal kdysi, že každý národ slovanský má u nás, v naší literatuře, svého zvlášť horlivého patrona. Byl vskutku čas, kdy jsme měli celou řadu takových slovanských »konsulů«, jak jsme žertovně říkávali horlivým prostředníkům mezi námi a jinými národy slovanskými. Takovým nadšeným, obětavým prostředníkem mezi námi a Slovinci, takovým zosobněním vzájemnosti československé byl a jest spisovatel *Jan V. Lego*, skriptor knihovny Musea král. Českého. Je-li vzájemnost československá tak čilá, že přináší dobré ovoce v národním životě slovinském, je to z velké části zásluhou Legovou. On nejen že vedl naši pozornost k větvi slovinské, že nás seznamoval se slovinskou řečí a literaturou, se slovinským životem a slovinskými poměry — on naopak i mezi Slovinci horlivě působil k tomu, aby se učili češtině, studovali českou literaturu a český život i čerpali z toho všeho pro svoji národní práci a pro své národní zápasy. Nám nejen že napsal »Mluvnici jazyka slovinského« (2. vydání 1893), ale i sám

byl nám přímo učitelem slovinštiny: po několik let vyučoval z posvěcení, bezplatně jazykům jihoslovanským a především slovinštině v Maškově škole slovanských jazyků, kterou uvedl do života. K návštěvě zemí slovinských vábil nás svým »Průvodcem po Slovinsku« (1887) i »Obrazy z Krajiny«, a mnohými články vedl naši pozornost k literatuře slovinské a životu slovinskému vůbec (zejména uvádíme pojednání »Slovinci« ve »Škole a životě« 1885 a 1886). Naopak zase do slovinských listů psal o věcech českých (na př. v »Miru« 1889 o zásluhách českého duchovenstva o českou literuratu — podobně jako do Jelínkova »Slovanského Sborníku« napsal článek »Zásluhy slovinského duchovenstva o slovinskou literaturu«). U Slovinců požívá zaslouženě veliké vážnosti, úcty a lásky. — Jan V. Lego narodil se 14. září 1833 ve Lhotě u Zbiroha, byl žákem gymnasia plzeňského a r. 1857 dostal se do Krajiny k okresnímu úřadu a soudu v Kamníku. Působil potom v Lublani a od r. 1860 v Terstu, zprvu při místodržitelství a od r. 1861 při vrchním velitelství námořním. R. 1872 přeložen byl do Pulje, kdež těžce onemocněl a dán byl na odpočinek. Od r. 1875 jest ve službách Musea král. Českého. Při pobytu svém na jihu kromě slovinštiny věnoval se i chorvatštině. Vydal také po mluvnici slovinské roku 1888 i »Mluvnici jazyka srbochorvatského«. — Pro I. ročník Slovanského Přehledu napsal článek o slovinské literatuře. Doufáme, že přineseme i jiné práce z jeho péra. Víme, že připravuje své vzpomínky na slovinské vlastence Bleiweise a Levstika, s nimiž žil ve stycích důvěrných.

Jan. V. Lego.

Připojujeme se srdečně k těm, kteří mu blahopřáli k jeho sedmdesátiletí, pozdravujíce v něm jednoho z nejsympathičtějších našich slovanofilů. Kéž dlouho ještě jest zachován v plné síle a svěžesti svému záslužnému působení ve službě vzájemnosti československé! *A. Č.*

Dne 22. července zemřel vynikající znalec poměrů slovanských a zvláště jihoslovanských, spisovatel a žurnalista *Josef J. Toužimský.* Jím odešel myšlence slovanské u nás zdatný, pilný, neunavný pracovník předčasně — narodilť se Toužimský v Praze 7. března 1848. Kromě díla o roku osmačtyřicátém (»Na úsvitě nové doby«) nezůstavil žádné knihy — ale článků jeho jest spousta. Hlavní z nich uloženy jsou v »Osvětě«, Slovanstva pak týkají se tyto z nich: A. A. Kotljarevskij (1882), Bosna a Hercegovina za správy rakouské (1883), Kníže Gorčakov a jeho doba (1883), Generál Rostislav Fadějev (1884), Nový převrat v Bulharsku (1886), Srbsko za Milana Obrenoviče IV. (1889, 1890), Sněmy Karlovické a Srbská Vojvodina (1890), Z dnešního Bulharska (1892), Uherská železniční politika v Bosně (1892), František Rački (1894), Car Mikuláš II. (1896), O všeruské výstavě v Nižním Novgorodě (1896), Letošní popis obyvatelstva na Rusi (1897), Boj o Makedonii (též), Vzpomínka na Michaela G. Čerňajeva (1898), O nejnovějším ruském dopravnictví (1899), Rusové na Ljao-dunu (též), Stoleté jubileum A. S. Puškina (též), Ruský pochod do Indie (1900), Gajo F. Bulat (též), Současné Charvátsko (1901), Sibiř jindy a nyní (1902), Na Šipkinském Balkáně (též), Revoluce v Srbsku (1903). Mnoho z jeho péra uloženo jest v Plzenských Novinách, Národních Listech, (které jej za války rusko-turecké 1876 poslaly na bojiště jako zpravodaje), Pokroku, Hlasu Národa a Národní Politice; v redakci těchto listů postupně zasedal — posléze (od r. 1885) v redakci Národní Politiky, v níž zejména v posledních letech pečlivě opatřoval rubriku Slovanstva. Čestná mu budiž zachována paměť!

*

Na **Slovensku** stala se věc neslýchaná. Slovenští vlastenci v Nitře odsouzení, dr. Julius a dr. Rudolf Markovičové z Nového Města n. Váhem a senior Ludevít Čulík ze Staré Turé, byli odvolacím soudem v Prešpurku osvobozeni. Bylit ovšem všickni tři úplně nevinni, ale že by Slovák v Uhrách mohl být soudem také osvobozen, toho se nikdo nenadál. O svém processu vydali odsouzení zajímavou brožurku (stojí 1 K u vydavatelů v Novém Městě nad Váhem).

Srpnové slavnosti v Martině byly letos slabě navštíveny. Nesúčastnila se jich totiž »*Živena*«, nechtějíc, aby valné shromáždění bylo prázdnou formalitou, když jí vláda hospodyňskou školu otevřít nepovoluje, a proto nezbývá nic jiného, než referovat o vybírání členských příspěvků. Avšak dobře praví »Hlas« v č. 7. a 8. t. r. na str. 240, že »Zivena« snadno by si mohla najít jiné pole činnosti své, jako je organisování prodeje vyšívek, vydání slovenských barevných ornamentů vyšívkových, vydání kuchařské knihy slovenské, spojení Letopisu s kalendářem na způsob »Kalendáře paní a dívek českých« a j. Živena vydala za 10 roků svého trvání jenom tři Letopisy a před 5 lety ustanovila sestaviti »Národní čítanku«, kterou pan Hurban Vajanský do dnes sestavuje. Věru jest hříchem nechati 24.000 K tak ladem ležeti anebo čekati, až je snad vláda skonfiskuje (podobně jako čeká snad sv.-Vojtěšský spolek v Trnavě). Mysli slovenské velmi poutala první průmyslová výstava v Žilině, vedle níž pořádána byla výstava slovenských umělců. O tom přinášíme na jiném místě pův. dopis. Výstavu navštívili také ministři Lang a Darányi, prohlížejíce současně i pohromy způsobené rozvodněným Váhem. Živeně radil ministr Lang, aby polepšila své mravy, večer pak sám ukázal své maďarské mravy, zpolíčkovav sklepníka. Martinští Slováci s Mudroněm v čele prosili ho za audienci, která jim byla také povolena. Ale když je uviděl župan Jušt, nebyli předpuštěni, neboť Jušt dobře věděl, co asi chtějí. Chtěli totiž ministra požádati za povolení, aby mohlo se pracovati v nové *akciové továrně na cellulosu* v Martině. Vidno zde nejlépe, jak je maďarisace slepá a jak vládě uherské prospěch lidu je věcí vedlejší. V továrně našlo by na sta lidí práci a výživu, ale raději ať se hladoví Slováci stěhují do Ameriky nebo ať přijde potopa na všecky Slováky (dle slov župana Jušta), raději ať se šlape zákon, ať se políčkují nejpřirozenější práva lidská — než aby dáno bylo povolení podniku československému. Maďaři sami sobě škoditi přece nemohou. Avšak kde je pojem ústavního státu, kde ta vychvalovaná »svobodomyslnost a rytířskost« maďarského státu?

V Praze konána 14. července 1908 sedmá výroční valná hromada *Československé Jednoty*. Bylo si tu stěžováno na nedostatečnou podporu a neporozumění české veřejnosti pro snahy Jednoty. Stejně si však může Jednota stěžovat i na neporozumění u Slováků. O slovenské učně na př. hlásili se 43 obchodníci a řemeslníci čeští, avšak přes vše dopisování, inserty a důvěrníky přihlásili se pouze dva a ti zase brzy se vrátili domů. A to je přece jedna z nejdůležitějších činností Jednoty.

V Heřmanově Městci, kde založen letos odbor Jednoty, odhalena byla 2. srpna pamětní deska na domě, kde se 18. dubna 1853 narodil slovenofil *Rud. Pokorný*, okres. tajemník v Libochovicích, známý svými »Potulkami po Slovensku«. Se slavností spojen byl sjezd přátel Slovenska a vydán i pamětní spis, který však obsahuje pouze jediný slovenský příspěvek (od Řehora Urama Podtatranského). *S. K.*

*

Z pruské části **Polska** nic potěšitelného nepřišlo za poslední měsíce. Pozornost celého Polska obracel k sobě *proces bytomský* pro předvolební nepokoje v Lauřině Huti. Dne 21. června místní farář ohlásil s kazatelny, že bude večer schůze strany centra. Neslýchané toto zneužití kazatelny ovšem mělo za následek, že do schůze přišlo množství přívrženců pozdějšího poslance Korfantyho, kandidovaného proti kandidátu centra. Když se vzmáhal odpor proti řečníku, faráři, byla schůze na jeho žádost rozpuštěna a četnictvo počalo síň vyklízeti. Při tom zatčen jeden účastník schůze, ale venku na dané heslo lid se vrhl na četníky i policii a zatčeného osvobodil. Ačkoli potom nastalo utišení, policie přece k rozehnání zástupu užila zvláštního opatření:

přivezeny stříkačky, z nichž vychrleny spousty vody do zástupů, pomalu se již rozcházejících. To teprve vyvolalo vzbouření. Dělníci přeřezali hadice a táhli k faře vytloukat okna faráři. Policie a četnictvo znova zakročily, při čemž padl jeden lidský život; přispěchalo vojsko a lid se rozprášil. — Trestním soudem v Bytomi souzeno bylo 66 obžalovaných; jiných 8 »buřičů« stane za nedlouho před porotou. Mezi obžalovanými bylo 14 neplnoletých výrostků. Při soudním líčení objevilo se, že při vyšetřování užíváno bylo nátlaku na obžalované — ale přes to rozsudek dne 19. září dopadl, jak bylo »předurčeno«: jeden obžalovaný odsouzen byl na 3 léta vězení, devět dostalo od 2 do 2½ roku, ostatek od 9 měsíců do 14 dnů. Kromě toho 16 obžalovaných odsouzeno k pokutám a jen 6 osvobozeno. Otec poslance Korfantyho odsouzen na rok, redaktor Wityk na 2 léta vězení... Hromadné ty a neobyčejně těžké tresty nikterak nezastaví probuzený ruch v polském lidu na Horním Slezsku — spíše naopak. Budou jen olejem do vzplanuvšího ohně v lidu polském Horního Slezska, tak dlouho tichého a trpělivého.

A ještě jedna záležitost vzbuzuje pozornost polského světa. Na pohled malicherná, ale dobře osvětluje poměry hornoslezské. Katovický farář Schmidt odepřel poslance *Korfantyho* oddati, neodvolá-li veřejně články »Górnoszlązaka«, namířené proti poněmčujícímu kněžstvu. Korfanty poslal stížnost kardinálu Koppovi, a když dostal telegrafickou odpověď »Einschreiten Unmöglich«, stěžoval si u biskupského soudu manželského ve Vratislavi. Zároveň poslal stížnost papežskému nunciovi v Mnichově jakožto bezprostřednímu představenému Koppovu. Ale vše nadarmo. I ten po rozkladu Koppově radí, aby Korfanty odvolal svoje články...

Nuže, co obsahovaly tyto články? Nic, než prostou pravdu, že část duchovenstva hornoslezského zneužívá svého úřadu k cílům germanisačním. Na důkaz toho uvedena byla celá řada dopisů z lidu, podepsaných plnými jmény, v nichž si prostý lid stěžoval, jak mu kněží při zpovědi odpírali rozhřešení pro četbu »Górnoszlązaka« a »Głosu szląskiego« anebo slibovali rozhřešení jedině tehdy, přestane-li tyto listy odbírati. Proto napsal Korfanty, že tito kněží činí ze zpovědnic boudy jarmareční.

Zajímavý jest však další děj této komedie. Poslanec Korfanty odebral se do Krakova, aby dosáhl, čeho mu v Němcích odpírali. Na radu konsistoře usídlil se zde na 6 neděl, aby nebylo překážek proti sňatku — ale po 6 nedělích farář se vyjádřil tak, že bylo patrno, že bez svolení kardinála Puzyny nemůže poslance oddati. A kardinál Puzyna, který byl s počátku věci přízniv, zkrátka poslance odbyl, že jest »jeden Bůh a jedno právo«. Sblížil se totiž zatím Puzyna s Koppem při volbě nového papeže! —

Bylo by to vše směšné, kdyby to právě neukazovalo tak ostře celý poměr hakatistického kněžstva k polskému hnutí ve Slezsku. Nyní půjde celá věc k papeži. Jsme zvědavi, co z toho všeho vyplyne, až také ten odřekne! —

Jubilejní období *Marie Konopnické* ukončeno právě krásným způsobem: slavná básnířka uvedena dne 8. září do svého sídla, jež jí národ prostřednictvím lvovského komitétu podal darem. Je to staropolský dvorec v Žarnovci (mezi Krosnem a Jasłem), obklopený rozsáhlým starým parkem. Celý vnitřek zámečku zařízen jest rozkošně, jako malé museum. Vše v obydlí básnířčině má ji upomínati na lid, jehož uměleckými výrobky neb věcmi ve slohu lidovém zpracovanými jest naplněn. Spousta nádherných vyšívek, koberců, předmětů vyřezávaných ze dřeva, vykládaných a vybíjených — vše z rukou lidových umělců – zdobí salonky útulného sídla. »Do hospodářství« odevzdal básnířce při té příležitosti varšavský komitét 25.000 rublů. Ve stínu věkovité lípy odbyl se akt uvítací, jehož se zúčastnili nejen členové jubilejních komitétů a jiní vynikající předáci polští, ale i místní lid, jehož obecní radní uvítali »nową dziedzickę« (novou dědičku) chlebem a solí. — Básnířce »Pana Balcera«, z něhož podáváme dnes ukázku, přejeme v jejím sídle mnoho sil a klidu k dalšímu, požehnanému tvoření!

Polské rozhledy uzavíráme zprávou o jiném projevu piety národa polského, jakou dovede projevovati ke svým slavným synům a dcerám. Dne 26. září převezeny do Krakova ostatky *Henryka Siemiradzkého* a uloženy zde

na Skalce do hrobky zasloužilých. Spočívá tedy básník štětce tam, kde již odpočívá ode dávna Jan Długosz a z novějších dob Wincenty Pol, Lucjan Siemieński, J. I. Kraszewski, Teofil Lenartowicz a Adam Asnyk. *Č.*

Slované východní.

Místo, uprázdněné náhlou smrtí předsedy ministerské rady **ruské** Petra N. Durnova, člověka malého významu, obsazeno všemu světu na překvapení — mocnou a významnou osobností finančního ministra *Witta.* — Mnoho tu bylo uvažování, je-li nové místo Wittovo povýšením, či projevem nemilosti. Pouhý pohled na jeho činnost ukazuje, že druhé mínění velice je mylné. Když před 11 léty přejímal finanční ministerstvo, nemohlo Rusko po neúrodě r. 1891 sehnati půjčku za hranicemi. Zavedením zlaté měny, četnými konversemi, úpravou přímých daní, reformou státní banky ve 8 letech pozdvihl kredit říše tak, že byl první osobou ve státě. Rozvoj železnic, obchodního, průmyslového školství jest jeho práce, jeho záslubou je revise právního stavu selského lidu, která se právě provádí a bez níž nelze si mysliti hospodářský jeho rozvoj. Dosazení takového muže na úřad dosud bezvýznamný neznačí jeho pád, nýbrž naopak, znamená, že z úřadu dosavad bezvýznamného bude stvořen činitel závažný. Tím spíše je to zřejmo, že na dosavadní místo Wittovo přišel takořka žák a vyučenec jeho.

Nová, veliká instituce zřízena na Dalekém Východě asijském — *místodržitelství Dalekého Východu*, instituce dosud v Rusku nebývalá. Obsáhne obrovský prostor asijské Rusi: od kraje Zabajkalského až po Tichý Ocean a Koreu. Pod jeho moc spadá generální gubernátorstvo amurské, provincie Kvantuňská a celá Mandžurie, skrze niž jde východočínská dráha. Pod jeho ochranu dány zájmy všeho ruského obyvatelstva v celé Mandžurii, v severní Číně a Mongolsku. Nad celým obrovským tímto krajem má místodržitel svrchovanou moc civilní i vojenskou i námořní. S Čínou, Korejí a Japanem má právo vésti diplomatická jednání. Účelem nové instituce jest ochrániti Rusko takového překvapení, jako bylo povstání Boxerů. Harmonický postup mezi místodržitelstvím a ministerstvem ruským říditi bude státní sekretariát, jejž povede sám car. Místodržitelství Dálného Východu bude pouze tomuto sekretariátu podřízeno.

V nejposlednějším čase vyšel *nový zákon o lidových přednáškách* z oboru selského hospodářství a odvětví k němu se připínajících. Nové jest v zákoně dovolení, »že čtěnija« tato nemusí býti pouhá čtení, nýbrž skutečné přednášky, hovory, disputy — a druhá věc, že vyňaty jsou přednášky tyto z dosavadního dozoru policejního. Dozor nad nimi, vlastně nad výborem přednašečů, vede gubernátor.

A nyní i z rubu pohled na činnost vládní. Všecko má světlo, všecko má stín. V takovém stínu stál letos *ruský tisk.* K jeho dvousetletému jubileu leckdo mu uvil kytici, také p. Plehve, ministr vnitra, mu nasbíral hloží i růží. 7. prosince (starý kalendář) povolil opětně tisknouti inserty denníku Bessarabci. — Téhož dne dovolil opětně drobný prodej Oděsským Novostem. — Za týden zase zakázal tisknouti inserty Prikaspické Torgovo Promyšlené gazetě. — 26. prosince poručil zastavit denník Kurjer na 3 měsíce. 29. prosince znova dovolil tisknouti inserty zmíněné Prikaspické Torg. Prom. gazetě. — V lednu znova povolil Birževým Vědomostem drobný prodej. 12. února zakázal starým ctihodným St. Petěrburským Vědomostem, které žijí již 175 let, drobný prodej. 26. února se nad Kurjerem smiloval a znova jej pustil na svět. V týž čas zakázal drobný prodej Ruským Vědomostem; týž osud postihl Kijevské Slovo, a to hned na 3 měsíce; na tutéž dobu byl Uralec dočista zastaven. — 4. dubna stihl týž osud jako Uralce také Samarskou Gazetu. 20. dubna i Novoje Vremja dostalo díl, zakázán mu byl drobný prodej. (U Nového Vremene je to týž zjev, jako když bývalý Pražský Denník byl jednou skonfiskován.) — Za »Kyšiněvskou krvavou lázeň« dostal list Právo první důtku a výstrahu. (Právo je list vědecký, právnicky-sociologický, řídí jej soukr. docent petrohradské university Vladimír Hessen.) — »Za škod-

livý směr« dostal stejnou důtku list denní Voschod. — 4. května dostalo Novoje Vremja zas drobný prodej, den na to touž milost dostalo Kijevské Slovo. — Samarská Gazeta, zastavená 4. dubna, puštěna »na světlo« také 5. května. V týž den i Novosti dostaly zase drobný prodej, ale Volyň byla zastavena. — Nám od června do nynějška došlo St. Petěrburských Vědomostí několik čísel, všecko ostatní schytáno na poště, protože listu byl opětně odňat drobný prodej. Také měsíčník Novoje Dělo a týdenník stejnojmenný byl zastaven, proč — není známo; předplatitelům slibuje vydavatelka náhradu, až časem znova list vyjde.

Co tím p. Plehve dokáže? Že si Evropa najde do Ruska okénka jiná a zví přece, co se v něm děje, třeba že on tisku zakáže naprosto všelikou zmínku o takových věcech, jako jsou na příklad letošní stávky a bouře. A jak ráda je otiskne, aby i on o nich věděl.

Ministr vojenství vydal nový oběžník o stíhání co nejostřejším *revolučních snah ve vojsku.* Vojáci mají býti naváděni k udávání šiřitelů letáků revolučních a zvláště dozor míti na mužstvo židovské, jakožto živel nejnebezpečnější. — Proti židům je Plehve velice rozzloben, zakázal skrze synod, aby nebyli připouštěni ke křtu, nedokáží-li přestupujíce ku pravoslaví, že mají právo bydliti mimo okruh židům vykázaný. Bojí se, že by se pod pláštík pravoslaví skryly všecky židovské bouřlivé živly. Na americké zakročení pro kyšiněvské bouře prý se vyjádřil, nedovede-li Amerika přiměti židy ruské, aby zanechali revolučních rejdů, aby si je raději vzala. — V Kovně v městském divadle strhly se demonstrace i proti carovi: »Pryč se samovládou« (samoděržavijem), voláno z auditoria; policie, jež o chystaných demonstracích dostala zprávu, strhla řež, zranila šavlemi mnoho lidí, 62 osoby zatkla.

Sotva že zdušeny byly *stávky dělnické v Baku a v Taganrogu*, vybuchla s obrovskou silou *stávka v Oděsse.* Začala stávkou bosáků, nakladačů zboží v přístavě, kteří sloučeni jsouce v t. zv. zlatou rotu, jedním dnem veskrze zastavili práci — přes 20.000 jich zahájilo stávku. Hned potom obrátili se zástupem do železničních dílen a zde ihned dělnictvo solidárně s nimi opustilo práci. Na výzvu úředníků neodpověděl dav bosáků ani slovem, němě, v hrobovém mlčení táhl dál. Jejich pochod zmobilisoval všecko dělnictvo: i řemeslníci, i pekaři, i vozkové a konduktoři tramvaje šli za nimi. Cena chleba stoupla čtyřikrát až pětkrát. Na konec i lodníci opustili práci a stálo vše. V elektrárně donutil dav stávkujících inženýry, že zhašen oheň pod kotly, a tak bylo město i beze světla. Obrovský poplach vyvolala zvěst, že i vodárna přestane pracovati. Na železničních tratích rozložilo se 50.000 stávkujících s pohrůžkou, že zastaví vozbu. Organisace stávky byla tak znamenitá, že nebylo ani jednoho případu poškození cizího majetku. Nad městem prohlášen stav obležení: kozáci a pěší z Tirospole a z Bender tábořili na ulicích a náměstích. Obecenstvo stanulo na straně stávkujících a policie bezmocně pohlížela na protestní schůze, na nichž protestováno proti absolutismu. Na konec zaměstnavatelé přijali všecky podmínky dělnictva. Všeho dělnictva stávkujícího počítalo se 80.000.

Dle jiných zpráv zahájena byla tato stávka stávkou vozků a konduktorů tramvajových, po ní teprve zdvihli se bosáci. Dle těchto zpráv kozáci v ulici Preobraženské sami napadli dav a zbili a zranili mnoho lidí, zvláště mnoho žen a dětí.

Za Oděssou následoval K y j e v. Signál dán byl 3. července (dle starého kalendáře) hvizdem parní píšťaly v dílnách jihovýchodních drah. Čtyři tisíce dělníků železničních vyhrnulo se ze vrat. Hlídačům odebrány signálové trubky, strojvůdci a topiči strháni s lokomotiv. Vojsko — několik pluků pěchoty — přispěchalo v poledne v tu chvíli, kdy stávkující začali ničiti vjezd do topíren, aby se nemohlo se stroji ven. Shlédnuvše vojsko, utábořili se dělníci v dílnách. To vše dělo se bez hluku, tiše. Přispěchal gubernátor a jemu sděleny podmínky dělnictva: osm hodin práce, 50% zvýšení mzdy, odstranění některých trestů. Vyzvání, aby se chopili práce, uvítali hvizdem. Večer se v klidu rozešli. V týž den vybuchla stávka i v jižní strojírně a v několika jiných továrnách a tiskárnách. Ke krveprolití došlo, když stávkáři chtěli

zmařiti odjezd vlaků; kozáci dali salvu a mnoho osob zranili. Odboj a stávka tím vzrostly, i pekárny, i tramvaj se zastavily. Kozáci opětovně dali několik salv do shluků lidu. Na konec i dělníci ve vojenské zbrojnici, v samém středu kyjevské pevnosti, dali se do stávky, ani jediný dělník snad nepracoval. Za čtyři dni bylo město bez vody a bez chleba. Vlaky odjížděly a přijížděly jen pod ochranou vojska. Stávkující oblehli nádraží a došlo k ohromné řeži. Dvě salvy dány do zástupu, jenž zase bil kozáky koly z plotů a kamením. Na 2000 osob zatčeno. Dle vídeňských zpráv tabáková továrna Kogenova zničena, ředitel její zabit. Stroblova továrna na piana i ohromný parní mlýn Brodského zdemolovány. — Stávky skončily vítězstvím dělnictva: Zvýšena částečně mzda; v erárních závodech snížen počet svátečních dní, aby dělnictvo nebylo zbavováno výdělku; propuštěno několik mistrů, stíhajících dělnictvo. Nedána však osmihodinná doba pracovní a nemocenské zajištění.

Ráz stávky nebyl však pouze hmotný, hospodářský, demonstrace proti absolutismu byly stálým zjevem po čas stávek. Podivuhodná byla organisace stávek, rozvaha, klid, pokoj; teprve živly nejnižší, povaleči, vnesli do stávky chtíče pleniti a drancovati.

Zprávy o stávkách a bouřích vyvolaly v Petrohradě paniku; Plehve zakázal všemu tisku jakoukoliv zmínku o nich. Ano, poslán prý také rozkaz vyhýbati se krveprolití. Soud nad zatčenými v Kyjevě, jejž vedl známý generál gubernátor Dragomirov, muž smýšlení nenásilného, dopadl dosti mírně. Odsouzeno 186 osob, z nichž 58 na 3 měsíce, ostatní na dva i kratší dobu. Za hlavního vinníka stávek pokládá policie jakéhos Gregora Geršuňu(?), jenž zatčen a odvezen do Petrohradu.

Revoluční projevy staly se i jinde. V Michajlově při stávce došlo ke krveprolití; zabito bylo 12 stávkářů, zraněno na 200.

V Tule vyhnána ze státní zbrojovky část dělnictva pro revoluční pikle, z čehož vypukla stávka všech ostatních dělníků. Po gubernii tulské šířeny tisíce letáků revolučních.

Ve vsi Korovině v Michajlovském okrese zastřelili sedláci knížete Gagarnia, bývalého maršálka šlechty, pro jeho ukrutnost. — I mezi gymnasisty je rozšířeno hnutí sociálně revoluční.

Na konec strhly se opětně protižidovské bouře v Gomelu. Dle »Pravitělstven. Věstníku« začaly nahodilou rvačku mezi židem a sedlákem. Z toho strhla se bitva mezi Rusy a židy, kteří stříleli z revolverů. Jeden Rus zabit, mnoho židů zraněno. Druhý den došlo k plenění židovského majetku a nové střelbě, kterou začali židé. I proti vojsku zahájili střelbu. Po výstřelu vojska zabiti 4 křesťané a 1 žid, zraněno 5 křesťanů a 9 židů. Na to nastal pokoj. — *ch.*

Jihoslované.

Co bude se spojením chorvatských oposičních stran. Procesu slučování chorvatských oposičních stran, jakož i poměru mladé generace k staré nebylo za hranicemi Chorvatska nikde správně porozuměno. A přece věc jest velmi jednoduchá: V opportunistické straně »obzorašů« převládlo po prvém desetiletí Khuenova režimu přesvědčení, že jest politickou chybou dovolávati se chorvatsko-uherského vyrovnání jako základu veřejno-právného života. »Strana práva«, která v koalici s »obzoraši« zvítězila r. 1887 ve 26 okresích, kdežto za naprosté obzorašské passivity r. 1892. nezachránila ani třetiny mandátů, vystřízlivěla zase tolik, že počala si konečně vážiti illyrských buditelův a kulturní jejich práce jako nejvydatnější pomoci v politickém boji. K tomu přišlo pokolení nové, s hlubším pojímáním nacionalismu také po stránce hospodářské a sociální, k čemuž se připojili i někteří starší prozíravější vlastenci. A tak došlo tedy přirozeně k splynutí strany obzorašské a pravašské dne 15. ledna 1901 pode jménem »chorvatská sjednocená oposice«, ku které ochotně přistoupili i mladí pokrokoví nacionalisté. Strana takto utvořená byla fakticky stranou novou a lišila se od dřívějších stran, z nichž byla utvořena, hlavně tím, že se vším důrazem prohlásila neodkladnou potřebu národní obrany pomocí positivních zákonů, aniž by se proto byla zřekla vyšších národních cílův, aneb chorvatsko-uherské vyrovnání prohlásila

částí neb dokonce základem svého programu; takovou zůstala i tehdy, když dne 29. ledna t. r. přijala jméno »chorvatská strana práva«, ba sankcionovala to, že je strana nová, zvláštní resolucí. Velkou chybou splynulých stran bylo však hlavně to, že jejím vůdcem zůstal bývalý tajemník zlopověstného maďaronského bána barona Raucha, který svými tradicemi a vzděláním jest velmi náchylný k výlučně chorvatské politice, pročež ode dávna již sympathisuje s drem. Frankem, vůdcem »čisté« (totiž protisrbské a protislovanské) strany práva. V té své sympathii zašel tak daleko, že zasadil se vším svým vlivem o to, aby do »chorvatské strany práva« vstoupila také »čistá strana práva«, ač dobře ví, že dr. Frank nikterak nechce vstoupiti do strany nové a protimaďaronské nejen v theorii a ve sněmu, nýbrž v celé své politické akci. Pro nové slučování s »čistým« odložena veškerá organisační práce. Dne 11. října mají »čistí« schůzi, v níž dr. Frank rozhodne prý o osudech celé oposice. Zatím však několik lidí, kteří stáli v čele celého národního hnutí, vážně se připravuje, aby chorvatská strana práva aneb aspoň pokrokoví nacionalisté již před 11. říjnem ukázali, že jest nemožna a škodliva fuse národních a pokrokových živlů s »čistými« partikularisty a zpátečníky, kteří zcela vážně žádají, aby celá oposice uznala Starčevićovu, tedy i Frankovu neomylnost. *Rč.*

V červenci tohoto roku zemřel v Bělehradě známý srbský dějepisec *Pantelija Slavkov Srećković*, bývalý professor srbských dějin na vysoké škole bělehradské. Hlavní jeho dílo (ve dvou velkých svazcích) jest »**Историја српског народа**«, která líčí život Srbů od příchodu jejich na Balkán až do r. 1367. Jména slavného dějepisce, jehož Srećković před tím požíval, pozbyl po tuhé polemice s Ljubou Kovačevićem a J. Ruvarcem, novějšími autoritami na poli srbského dějepisu. Většího úspěchu dodělal se Srećković svou publicistickou prací ve službách srbských zájmů na jihu. *Иван.*

Makedonie a nynější povstání makedonské. Povstání přede žněmi utichlé — hoří dnes požárem. Své úspěchy má: tisk evropský všechen se musí jím obírat, zničeno domnění, že komiti vzbouření jsou jacís bandité — to dnes ví každý, že jejich boj je tak čestný, jako byl boj za svobodu Řeků, Srbů, Bulharů v knížectví, a že nezbytně musí se provésti, co se mělo provésti již o 25 let dříve — stanovení berlínského kongressu musí vejíti ve skutek. A jistě o tolik bude víc, že musí země dostati křesťanského guvernéra. Méně než rozřešení takové, jakého došla Kréta, je v Macedonii rozřešením nijakým, nicotným. — V poli je všecka branná moc turecká, v poli stojí hotovo Bulharsko, každým dnem je možna válka. Panovníci velmocenští podávají si ve Vídni dvéře, umlouvají způsob, jak vyjíti z nebezpečí válečného.

Jedna věc je nutna — nám, Slovanům. Do které doby bude se jednati o věcech našich od lidí cizích — bez našeho hlasu? O celou větev kmene tu běží, o moc či slabost jižního Slovanstva — a všecko mlčí, hledí jako divák. Již dávno měl by býti připraven a svolán nyní slovanský kongress — kongress všech mužů našich, jichž jméno má vážnost — a jejich hlas nutně by řídil tu akci, kterou o nás vedou jiní. Tolik se říká, že všecka politika slovanská je bez reálných cílů, že nemá smyslu, a není to pravda. Půl Evropy a Asie obsáhá slovanský svět, jedna velmoc je celá slovanská, v druhé je Slovanstvo většinou, tři menší státy jsou naše, a kdo nás řídí, komu my vládneme? Ani sobě ne. Kdo tohle pochopí, pochopí, co je cíl náš. Začněme s Macedonií! Jižní Slovanstvo již je v dohodě! Bude i Slovanstvo ostatní v dohodě? *—ch.*

Literatura, umění.

G. ŚWELA: **Dolnoserbski pšawopis**. (Wósebny wótśišć z Casopisa Maśice Serbskeje.) Budyšyn, 1903.

Důležitá brožurka pro ustálení dolnolužického pravopisu. První část její (Nastaśe a rozwiśe dolnoserbskego pšawopisa) podává velmi pěkně přehlednou historii rozvoje dolnolužického pravopisu od Jakubice (1548) a Mol-

lera (1574) až po Tešnaťa, Hórnika a Muku Hlavní význam brožurky však tkví v druhé její části: »Někotare pšawidła za dolnoserbski pšawopis.« Podnětem ke stanovení těchto pevných pravidel jsou připravovaná dvě díla: Mukův veliký, vědecký slovník jazyka dolnolužického — a Šẃelova praktická, příruční mluvnice dolnolužická. Dosud nebylo jednoty v pravopise dolnolužickém: Časopis Maćicy Serbskeje užíval dle zásad Hórnikových pravopisu, vytvořeného na základě pravidel hornolužického pravopisu, podobně Muka ve své velké mluvnici jazyka dolnolužického s některými odchylkami tak činil, kdežto dolnolužické knížky a časopisy pro lid tiskly se pravopisem Tešnaťowým neb od něho málo odchylným. Kdyby byli dolnolužičtí spisovatelé uposlechli hlasu Hórnikova, jenž měl na zřeteli sblížení obou spisovných nářečí lužických, mohlo se dojíti k jednotě dávno — a nebylo by bývalo nyní třeba činiti ústupky od vědecky správných pravidel. Želíme toho — ale to již jest vlastnost čistě lužická: nikde na světě nezachovává se houževnatě tolik růzností v pravopisu, jako v Lužicích. Pro docílení jednoty v dolnolužickém pravopisu učinil Dr. Muka některé ústupky od pravidel, jež ustanovil ve své mluvnici — a tak na základě společných úrad G. Šẃely s Drem. E. Mukou stanovena byla pravidla, jak je nacházíme ve Šẃelově brožurce. »Nuže, ať se nyní všichni dolnolužičtí spisovatelé... řídí těmito pravidly, jim k vůli revidovanými a dobře promyšlenými...«, praví Dr. Muka ve svém prohlášení. Stane-li se tak ve skutečnosti — ukáže budoucnost.

Důležitou brožurku doporoučíme nejen pozornosti slovanských filologů a každého, kdo se o lužičtinu zajímá*) — ale hlavně také pozornosti hornolužických Srbů, kteří dosud vedle analogického pravopisu v latince mají pro lid dva pravopisy v písmě německém, evangelický a katolický. Což by nebylo možno pod záštitou autority Matice Srbské provésti konečně sloučení obou těchto pravopisů a psáti dle jedněch pravidel knihy pro obě vyznání téhož národa?

A. Černý.

B. ЕФРЕМЕНКОВЪ: Замѣтки изъ исторіи славянофильства. Воронежъ. Тило-Литографія В. Д. Колесникова. 1902, str. 50.

Malá brožurka, zajímavá, jež však na člověka, třebas nesedal na výsluní utopických snů staršího panslavismu, působí přec dojmem podivným. Autor podrobuje postupný vývoj počátečných snah a posléze učení slavjanofilského vůbec, počínaje od patriarchy jeho, Chorvata Križaniče (XVII. stol.) až na naše časy, přísné kritice. Pravda jest, že bylo učení slavjanofilské, zejména prvnější školy pravoslavného panslavismu, příliš utopickým, víme také, jak se v posledních stadiích svého rozvoje zvrhlo (čehož se však p. spisovatel nedotýká), ale nelze nám bez výhrady souhlasiti s tvrzením páně autorovým, že by na Rusko a zejména jižní Slovany bylo uvalilo »obromné zlo«, což prý budoucí historikové bohdá jasně osvětlí. (Přivodilo slavjanfilství Rusku nějaké zlo na př. tím, že si ruská intelligence počala více všímati svérázného života domácího lidu, což zrační se i z literatury?) Blouznění a omyly prvních škol dnes nezbývá než odsouditi, zvláště historické bludy a divokou etymologii oněch nejstarších, ne však, myslím, jakoukoli slovanskou ideu vůbec. Pan Jefremenkov viní slavjanofily z turkofobství, skepticky pohlíží na minulost Jihoslovanů, zvláště Bulharů, snaže se dokázati, že pod tureckou nadvládou kvetl u Jihoslovanů blahobyt větší. Z celkového tonu brožurky lze zvláště vycítiti, že p. autor žárlí na Bulhary i žehrá na osvobozovací akci Ruska pro samostatnost Bulharska, snad proto, že jedním z podnětů k tomu činu bylo právě slavjanofilství. Též odpírá Bulharsku i Srbsku zájem na Makedonii. Poměry balkánské jsou posud příliš spletité a neujasněné, než aby mohla o nich býti pronášena takováto kritika.

Opatrněji bylo si vésti při kritice slavjanofilův XIX. stol., kde zván je na př. Šafařík »falsifikatorem historie«, ba bezmála učencem tuctovým a pra-

*) Brožurku lze dostati u autora (Pastor G. Schẃela, Cottbus, Gymnasialstr. 12) za 30 pfennigů; peníze lze poslati ve známkách (i rakouských).

vým slavjanofilským sektářem (str. 18. 34.) — V další části nacházíme výroky. nesrovnávající se s nejnovějšími výsledky slavistiky i slov. filologie. Takořka smíchem odbývá, že by církevní slovanština byla nářečím bulharským (str. 14.). »Čecha« (!) Vatroslava Oblaka († 1896), který zjednal si oceněných už zásluh o poznání macedonských dialektů, zve »diletantem« srovnávací filologie slovanské; sám však způsobem diletantským (a řekl bych turkofilsky přepjatě) podkládá v připojeném seznamu slov původu tureckého takový vznik i slovům všeslovanským, ba i společně indoevropským (**идраз—одразъ, устура** — **вритва** — **»остраяя»**[!], **има** — **имя**[!], **бол** — **великій** (v »**большій**«), **деде** — **дѣдъ, дест** — **десница**. *A. Lakomý.*

MAXIM GORKIJ: **Tři.** Román. Z ruštiny přeložil Jan Wagner. Moderní autoři slovanští. Spisy Maxima Gorkého, díl II. Nakladatel Fr. Hovorka, knihkupec v Praze. Cena K 4·50.

Mohutná, silná stavba románová jeví se v díle Gorkého v celé své síle a nádheře, odhalujíc bezohledně krutou, hnisavou ránu na těle lidstva vůbec, specielně však neblahých poměrů ruských, totiž nevýchovu člověka, přenechaného jako kocábka bez vesla dravým, divým proudům rozvodněné řeky života. Ký div, že narazí za krátko na ostré úskalí hříchu a tone pak pod tíhou svědomí ve hlubinách nepravosti, místo aby dosáhla pevného přístavu ušlechtilé a pro všeobecné dobro významné práce a uplatnění sil a vrozeného nadání, zvláště když již od přírody samými předky vložena v povahu lidskou náklonnost ke zlu a špatnosti. Než tuto vrozenou křehkost snadno by bylo lze odčiniti, kdyby poměry byly jiné, kdyby od mládí nezřel mnohý kolem sebe jediné příklady hnusných činů a necítil ohromný balast společenských nepoměrů, věčné ústrky, posměch, utlačování, kdyby mnohému tvoru dopřáno také vlahého paprsku lásky, křesťanské lásky, jíž ústa dnes namnoze oplývají, byť srdce byla prázdna jak lebka umrlcova.

Sociální hříchy, jichž nelze prominouti, jeví se tu v příšerné nahotě, hříchy společnosti proti jedinci, té mrzké společnosti, jež pyšně si osobuje právo soudce, ani v nejmenším nepečujíc o úkol vychovatele, jež vrhá na oheň strom, že ovoce nenesl, nikdy se před tím nepostaravši, aby byl okopán, omrven, housenek zbaven, společnosti, která si dovoluje trestati výsledek, nepátrajíc po jeho příčinách a nepokoušejíc se v čas příčiny ty odstraniti. Román Gorkého je tedy nejen cenným dílem uměleckým, hodným vavřínů obdivu a úcty po stránce esthetické, ale také vzácným dokladem kulturně historickým, k němuž se budoucí historik směle může obrátiti jako k jasnému obrazu neblahých poměrů dnešních, zvrhlosti mravů, bídy, licoměrnosti v pokrokovém století XIX. Román Gorkého je u věci té pravdomluvným zrcadlem a družně řadí se k dílům Tolstého, Zoly, Ibsena, Kiellanda, Knuta Hamsuna a jiných, obsahujícím neméně pravdy než smutné stránky sociálních studií vědeckých. Osudy tří hochů, nadáním k nejlepším nadějím opravňujících, hrdého, prudkého Ilje Lunina, snivého Jakova a konečně básníka socialisty Pavla Gračeva podávají autorovi látku. Všichni jsou již dědičně zatíženi. Otec Iljův byl zhýralec a palič, Gračevův zabil vlastní ženu pro nevěru a Jakovův oloupil umírajícího starce a prováděl četné ničemnosti. Všichni vyrostli v kalu kletého brlohu velkoměstského, kde mor alkoholu, prostituce, nepravost, hlad a útisk byly téměř jedinými vychovateli mladých nadaných duší těch. Pařeniště hříchu přirozeně nemohlo než zploditi zase hřích, a toho hříchu stává se obětí předem silný, zajímavý Ilja, jehož mohutná postava jasně vystupuje do popředí. Jestliže snivý, slabý Jakov stane se pijákem a pak upadá zcela v říši snů, stávaje se tvorem jak ubohým, tak lidské společnosti nepotřebným, a Gračev kolísá se kocábkou v rozbouřeném přívalu o hladu a hnusné chorobě — Ilja svou pevnou energií jde dále. Jej vychovala společnost na vlastního škůdce, na vraha. A on splácí hrozné školné nejen štěstím života, ale i životem vlastním. Hyne sebevraždou, vyznav se po dlouhých mukách duševních ze svého zločinu a vrhnuv hříšné společnosti opovržlivé urážky ve tvář. A přece byl Ilja duší tak sympathickou, silnou, jemnou, že mimoděk vyskytne se nám otázka, co z takého Ilje mohlo se státi za jiných poměrů, méně hrozných a krutých, kdyby byl naň život méně zle naléhal. Ba věru,

ten jeho život byl, jak on sám praví, žumpou, v níž pohybují se lidé jako červi, ať již z té či oné vrstvy, té či oné společnosti. A v té žumpě zápasil on s neviditelným nepřítelem, naplněn jsa zlostí proti komusi a zbaven konečně všeho soucitu. Nebylo mu lze žíti, vše mu bylo těsné, hluché, nepochopitelné, neměl příčiny býti dobrým, nikdo mu hlavy nepohladil, jediný člověk ho miloval — a to byla lehká žena; jinak do něho bili a prali.

Ilja i jeho přátelé jsou zajímavými zjevy pro studium psychologie. Řady pestrých obrázků, na př. život v pustém domě, návštěvy u Olympiady, scény ze soudní síně i nemocnice, společnost úřednická i kruh přátel lidových, o nichž Gračev mluví, jsou vzácnými studiemi kulturně historickými. Celá téměř ta hrozná bída ruského života, jevící se v nedostatku opatření filantropických, zeje jako ohromná, šklebící se obluda z každé téměř řádky. Překlad je plynný, nemnohé chyby, j. »nožemi« (str. 33.) a by jsi (str. 252.), zdají se spíše tiskovým nedopatřením. Kéž krásná ta kniha nalezne u nás hojně přátel i ctitelů!

—kt—

Мала библиотека. — Преглед. — (Malá knihovna. — Přehled.) Vydávají Pacher a Kisić v Mostaru.

Mostar jest jedním z čilých středisk srbského života literárního, kde udržel se zápal pro knihu a kde přese všechny těžkosti, stavící se literárním podnikům v cestu, vydávají se v hojném počtu srbské knihy. Důkazem toho jest „Malá knihovna«, která, jak sami nakladatelé oznamují, pronikla do širších vrstev národa a získala si četné odběratelstvo. Srbská žurnalistika přijala knihovnu s pochvalou. »Malá knihovna« vychází v drobných, levných sešitcích, z nichž každý o sobě tvoří celek. Za pět let svého vycházení (od r. 1899) hleděla stále program svůj rozšiřovati. Konečně počali nakladatelé přílohou k ní vydávati »Přehled«, seznamující čtenáře s nově vyšlými zjevy literárními. Přehled zdá se na první pohled nepatrným příspěvkem k poznání nových děl, ale záhy seznáme jeho prospěšnost; v několika řádcích vystihuje celý obsah nové knihy, což mnohdy ve velikých časopisech nenalézáme. (V té příčině mohu doporučiti také »Novou jiskru« — **Нова Искра** — vycházející v Bělehradě, která na konci každého sešitu uvádí nové knihy s krátkou ocenou, tak že čtenář, zajímající se o současnou srbskou literaturu, má zde stále stručný její přehled.)

Přihlédneme-li k spisovatelům, zastoupeným v »Malé knihovně«, musíme doznati, že obsah jednotlivých sešitů nebyl všude stejné ceny. Nalézáme zde práce prvních povídkářů a spisovatelů srbských vedle věcí méně cenných; redakce však slibuje tomu odpomoci.

S radostí vítáme zde práce S. Matavulje, jednoho z nejlepších povídkářů srbských. Od něho nalézáme tu: »Свразимантия« (Svrzimantija), »Poslední vítěz«, »Tři povídky«. — Dále shledáváme zde: »Arnautské obrázky« od Ilije Vukićeviće, jenž opravňoval k nejlepším nadějím. Byl povídkářem jadrného zrna, živého temperamentu. Jako professor v Bělehradě měl dosti volného času věnovati se písemnictví. Pro svou milou, veselou povahu byl u všech oblíben. Zemřel ještě mlád, než mohl se jeho talent náležitě rozvinouti. — Branislav Nušić uveřejnil zde menší své divadelní práce. Nušiće zná naše obecenstvo z překladů Dra. Hovorky. Od Miloráda Šapčanina, býv. ředitele národního divadla bělehradského, čteme zde dvě »Poslední povídky.« Dále zastoupen zde Drahomír Brzak, známý spisovatel a žurnalista bělehradský, jenž tu uveřejnil: »Různé obrázky z mého zápisníku.« — Svet. Ćorović, plodný spisovatel, žijící v Mostaru, zastoupen tu svými povídkami. — Sremac uveřejnil zde své »Crtice«. Dále shledáváme zde práce Jovana Protiće, Milety Jakšiće, Budisavljeviće, Iv. Ivaniševiće, Blag. Jugoviće, J. Pamučiny, Grčiće-Bjelokosiće, D. Omčikusa atd. Celkem převládá v knihovně povídka vůbec a z národního života zvláště — tak jako vůbec povídka v srbské literatuře zaujímá jedno z nejpřednějších míst a má ve svých službách nejlepší síly literární. *Jos. Zd. Raušar.*

Труды Я. К. Грота. V. Дѣятельность литературная, педагогическая и общественная (1837—1889). — Spisy K. J. Grota. V. — Petrohrad, 1903. Cena 3 ruble.

Svazkem tímto dokončeno, právě deset let po smrti spisovatelově, vydání jeho prací. Z nejdůležitějších jsou »Vlastní životopisné poznámky auktorovy« a »Myšlénky«, posvěcené následníku Nikolaji Aleksandroviči, jehož byl Grot vychovatelem. Vedle toho obsahuje kniha, přes 600 stran čítající, rozmanité statě cestopisné, poznámky a delší práce, týkající se ruské žurnalistiky, vychovatelství a vzdělání (šíře známé stati o klassickém vzdělání), překlady Mazepy od Byrona a j., i prosaické i veršované práce pro děti a j. Kniha pěkně vypravená a podobiznou Jakuba Karloviče (z posledních let) okrášlená, vyšla opět redakcí syna zesnulého učence Konst. Jakovleviče Grota, jenž, jak se dovídáme, brzy upraví k tisku také nejdůležitější práce rovněž už zemřelého svého bratra filosofa Nikolaje Jakovleviče. *P. Ppčk.*

Časopisy.

»*Ľudové Noviny*«, vydávané red. Ant. Bielkem v Ružomberku, které počátkem tohoto roku staly se pomocí českou z týdenníka obdenníkem a pracovaly pro vzájemnost českoslov., zanikly číslem 65. a redaktor vzdal se vůbec činnosti žurnalistické dle přání ředitelstva banky »Tatry«, kde jest úředníkem. Pád »Ľ. N.« je pro vzájemnost nehoda nemilá a zaviněna byla jen neopatrností se strany české a bohužel ziskuchtivostí se strany slovenské. »Hlas« v č. 6. odsoudil jednání red. Bielka a jeho obchodování s českoslov. vzájemností. Red. Bielek odpověděl v posledním čísle »Ľ. N.«, ale přes to těžko jest věřiti, že by měl škody 3000 K při značné české podpoře, třeba že Slováci nejsou zvyklí časopis předplácet... »Československá vzájemnost« při té příležitosti píše v č. 4., že na vydávání obdenníku na Slovensku bylo by potřebí 30—50 tisíc korun, což jest snad přece jen příliš mnoho a kdyby i nebylo, tak daleko povinnosti vzájemnosti nesahají a není možno tolik peněz slibovati Slovákům, když jich není kde sehnati a sbírek jiných je tak mnoho. Podobně jest těžko zaručiti Slovákům, že bude české obecenstvo odbírati slovenské časopisy, když jim tyto nedovedou poskytnouti toho, co jim poskytují časopisy české. Přece nebude nikdo u nás předpláceti slovenský časopis jenom proto, aby dal Slovákům almužnu, ale aby se také poučil o slovenských poměrech a bojích. Jest si ovšem přáti, aby slovenské časopisy co nejvíce byly u nás podporovány, ale žádati 500 předplatitelů z Čech jest přece jen trochu příliš, neboť těch, kteří se o Slovensko zajímají, stále ještě není mnoho a pak mimo Slovensko mají všichni ještě něco jiného na starosti.

Redaktor Milan Hodža, který s Bielkem vedl Ľ. N., odešel po pádu jejich do Pešti a vydává tam od 4. července »*Slovenský Týždenník*«. Hodža je té doby nejnadanější žurnalista slovenský i dobrý vychovatel lidu svého, jenom bychom mu přáli, aby dovedl časopis také udržet hmotně a nedal mu zaniknouti jako »Slovenskému Denníku«. Slovenský Týždenník přináší také pěkné obrázky a je psán ve smyslu československé vzájemnosti. V čísle 5. (1. srpna) na př. doporučuje Slovákům ve článku »Kam si pošleme študentov na vyššie školy?«, aby chodili na studie do českých škol a do Prahy, podle vyzvání slovinského akad. družstva »Ilirija« v Praze ke Slovincům. Slovenský Týždenník zaslouží si nejlépe býti odebírán českým čtenářstvem (předplatné 4 K ročně, adressa Milan Hodža, Budapest-IX. Üllöiút 95).

V Pešti vychází od 1. září socialistický časopis »*Staviteľský Robotník*«, věnovaný zájmům tisíců slovenského dělnictva, které za nepatrnou mzdu, o hladu v bídných bytech se tísní a pomáhá stavět Židům paláce.

»*Hlas*« oznámil v č. 6., že jest nucen předplatné zvýšiti ze 6 K na 9 K, jelikož jeho příloha »Umelecký Hlas«, první to slovenský časopis, věnovaný umění, vyžaduje přílišného nákladu. Martinské časopisy o »Umeleckém Hlasu« se dosud ani slovem nezmínily, naopak ubíjely jej tak, že odběratelů valně ubylo — a mezi zbylými jest ještě málo »předplatitelů«. Jest obava, že »Hlas« koncem tohoto roku zanikne nadobro, neboť při 300 odběratelů těžko jest časopis vydávati, zvláště když kolem red. dra. Šrobára zůstalo seskupeno jen velmi málo lidí. Dr. Blaho docela se odtrhl, vydávaje ve Skalici »Pokrok«.
S. K.

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

KAR. KÁLAL:

Úkol našich spisovatelův a umělců v československé vzájemnosti.

Třeba nám pojmouti Slovensko opravdově v pojem českého vlastenectví a tedy také v program české práce. Českým spisovatelům a umělcům kladu na srdce dvojí: 1. aby zpracovali slovenskou látku vědecky a aby sbírali slovenské náměty k umělecké tvorbě; 2. aby pěstovali osobní styky se spisovateli a umělci slovenskými.

Prof. Fr. Pastrnek*) pracuje o slovenské dialektologii; práce to velmi záslužná, na jejíž dokončení se velmi těšíme. Prof. L. Niederle zpracoval národopisnou mapu, jež je základem ke každému studiu Slovenska. Ale to jsme již u konce vědeckého studia. Prof. Píč počal nadějně studovati dějiny Slovenska, ale žel, v práci té ustal. Budiž mi pro dobrý úmysl můj prominuto, obracím-li se k České Akademii pro vědy, slovesnost a umění se žádostí, aby pojala i Slovensko do oboru své působnosti. Dobrého přítele svého, prof. Zik. Wintra prosím, aby myšlenku tuto Akademii stále doporučoval, zvláště aby žádal, by Akademie vyhledala mladého historika, jenž by si slovenskou historii určil za životní úkol. Akademie jest velká moc i toužívám vždy v duchu, abychom ji pro československou vzájemnost získali. Nesmíme na dále ponechati kulturní československou vzájemnost náhodě (vyskytne-li se kde nějaký slovenofil) a diletantismu. Všecky kulturní instituce naše musí Slovensko pojmouti do svého pracovního programu. Z jednoho slovenského večera podali jsme Akademii žádost, aby slovenské věci podporovala, a dostali jsme odpověď, že ano, že jest ochotna vydati vědecká díla, budou-li jen předložena.**) Tedy ochota jest, ale jest si přáti, aby byla také iniciativa i aby Akademie podporovala též vydání děl nikoli přísně vědeckých. Na př. toužím po obrázkové slovenské dějepisné čítance, třeba česky napsané, jež by byla pro nás i pro Slováky. Jejím úkolem bylo by pěstování historického individuelního vědomí národního; byly by to historické obrazy politické i kulturní a historické pověsti, vyličující též veškeré kulturní styky československé. Říše Velkomoravská, Matouš Trenčanský, Jiskra, Talafús atd., až i Janošík, pověsti jednotlivých hradů atd. Nejpovolanější knihu takovou napsati jest náš Jirásek. Byla by to práce nad pomyšlení záslužná — a dopomoci k ní mohla by nám Akademie podporou na vydání knihy.

*) Budiž mi prominuto, jmenuji-li zde osoby, spolky a ústavy a přiděluji-li jim po případě určitou práci. Kdo pracuje věcně, vždy se obrací na určité adresy.

**) Také skutečně náleží Akademii vděk, že vydala velkou knihu slovenských přísloví od *A. P. Zátureckého.*

Slovákům je jako vody třeba knížky zeměpisné s obrázky a mapkami, jež by byla pro mládež i pro lid. A ještě to a ono mám na mysli a vidím, že si toho Slováci bez naší pomoci, duchovní i hmotné, nepořídí. Rád bych předložil Akademii dobré zdání, jak by mohla přispěti ke kulturnímu povznesení Slovenska a ke kulturnímu sdružení československému. Jsem přesvědčen, kdyby Akademie i na Slovensko působnost svou rozvinula, že by na významu získala.

Nyní se obracím k belletristům a básníkům.

Na Slovensku máte hojnost nezpracovaných dosud námětů. Mladistvý Jan Havlasa napsal Tatranské povídky; co je síly v knize té, síly nejen autorovy, ale též síly látky! Poslední léto meškal tam Havlasa opět, ne několik dní, nýbrž delší čas.

Rád bych viděl českého povídkáře nebo i romanopisce studovati kraj drátenický. Ty holé stráně, chaloupky bez komínů... Na políčkách a lukách vidíš skoro jen ženy, po dědinách a v kostele rovněž. »Chlapi« jsou ve světě za zárobkem (výdělkem), na Moravě, v Čechách, v Prusku, ve Švýcařích, ve Francii, též v Americe, Africe i Asii. Na poště v drátenické dědině scházejí se dopisy z celého světa, s adresami českými, německými, francouzskými, anglickými... Něco mužů je doma vždy, přišli na krátký čas, a ti si v krčmě porozprávějí německy, francouzsky, anglicky... že tolik řečí neuslyšíš ani ve velkoměstském hotelu. Někteří drátenící jsou zámožní, šatí se pansky, mají velké břicho a na něm dvojitý zlatý řetěz, na rukou zlaté prsteny, v hostinci si dají »fajní víno« a sifonem si do něho nastříkají »sódavasr«, kouří si trabuko nebo portoriko, venku nosí »parasol«... A co příhod ze světa ti navypravují, celé romány! Na podzim se jich množství navrátí domů, k dětem svým a v náruč věrných, toužících žen — a pan farář vám poví, že v červnu a červenci jsou hromadné křtiny. Uvidíte hlad, špínu, uvidíte žida, jak množství peněz, z celého světa chudými dráteníky posílaných, hrne do své kapsy, jak svádí lid k opilství, jak se všecek ten ubohý lid na něj dře... Toť je panenská ještě látka pro povídku i pro román. Jen prosím, aby nepsal, kdo pobyl na Slovensku toliko několik dní. Pobuď ve slovenském kraji delší čas, čti, kde co slovenského chytneš, jdi do svého koutečku po druhé — a teprv piš. A ještě potom dej někomu na Slovensku rukopis přečíst, aby opravil věcné a po případě jazykové chyby (jestliže jsi vmísil slovenské nářečí).

Dráteníci žijí v nejsevernější části Trenčanské stolice, severně Žiliny. Hlavní městečko je Čace (Čaca), první to stanice, jedeme-li na Slovensko od Těšína. Pro písemné i ústní informace doporučuji našim spisovatelům dra. Ivana Hálka (syna zvěčnělého básníka Vítězslava Hálka) v Čaci, nebo Fr. Polanského, hostinského ve Vysoké při Čaci (rodáka z Frenštátu p. R.), nebo hostinského Buchcáta v Rovném u Bytče.

Z Turčanské stolice cestují za zárobkem šefraníci, nejvíce do Ruska. Potřebné informace žádejte od Jos. Gašparíka, knihkupce (při té příležitosti kupte si balík slovenských knih) a spisovatele v Turčanském Sv. Martině.

Zajímavý je život p l t n í k ů, plujících zvláště po Váhu a Dunaji. Začněte je stopovati u Ružomberka (sídla Kar. Salvy, jenž ochotně informace podá, i u něho nakupte slovenských knih), plujte s nimi k Besné a Margitě, vařte se »zadním« ve várnících »bryji«, nocujte na plti nebo v hospůdce na břehu, účastněte se křtu, t. povýšení zadního na předníka atd.

V lesích najdete d ř e v o r u b c e a š i n d e l k á ř e. Na čtyřech sloupech stříška z kůry — to je příbytek šindelkářů, jenž je chrání před úpalem slunečním nebo před deštěm. Večer roznítí »vatru« a vaří si polévku nebo kukuřičnou kaši, za chladných nocí zapalují drveno, které hoří po celou noc, zahřívajíc šindelkáře na stružlinách spící.

Prožijte čas s p a s t e v c i na »holích« (lysinách horských); básník A. H e y d u k nabral mnoho látky na obnôckách (nočních pastvách) kdesi u Sv. Kříže.

Studujte život na kopanicích, ve vsích, prodlete v dědině zemanské, abyste poznali schátralost příživníkův a odrodilcův. Studujte strašné řádění židů, život v krčmě; život odrodilých měst, praxi úřadův...

Kdybych byl belletristou, měl bych látku pro dlouhý život. Obracím se k »Máji«, aby své členy na Slovensko vysílal, a k »Svatoboru«, aby jim podpory udílel. Nemáme básníka, jenž by šel po slovenských šlépějích Heydukových a Pokorného. Jos. Kalus, jenž napsal tak pěkné písně tkalcovské, slíbil napsati písně drátenické. Dobré, ale málo; nechť zkusí Machar ve své tónině zpracovati slovenské náměty!

Jaký by to byl úspěch, kdybychom měli pěknou veselohru a drama ze života slovenského a hráli si je v Národním i po venkově! Pane Svobodo, slyšíte-li žádost mou? Slyšte ji i jiní povolaní! K mým nejvroucnějším tužbám patří, slyšeti v Národním divadle s l o v e n s k o u o p e r u. Ponížený národ povznášeti uměním, toť je snažení krásné! Šlapou po nich, a my je z prachu povzneseme a zaneseme do naší zlaté kapličky... Ve Vídni mají novou operetu »Rastelbinder«, prý slabou, ale základní myšlenkou prý dojímá až k slzám, a stále operetu opakují. Mně je při té zprávě líto, že se v české Praze už ode dávna slovenská opera nezpívá. Při takových myšlenkách vynořují se mi dva mladí přátelé, spisovatel Havlasa a skladatel Novák; prvního vidím psáti libreto, druhého skládati hudbu v duchu slovenském. Také vidím, že slovenská opera potáhne Slováky do Prahy, že bude zas o jedno pojítko víc.

Mluvě o slovenské opeře, jsem tedy již u otázky, jak č e š t u m ě l c i mohou k československé vzájemnosti přispěti?

Rád bych u nás viděl sbírečku nejlepších národních písní slovenských s n á p ě v y, malý zpěvníček na způsob sokolských. Kar. Ruppeldt vydává nápěvy národních písní; kdyby se jich tak Malát ujal a zpracoval je s průvodem piana! K dílu tomu je také připraven Vítězslav Novák. Potřebovali bychom sešit nebo dva slovenských sborů, mužských i smíšených, snadných a h o d n ě l a c i n ý c h, když tě Kubovy krásné svazky »Slovanstva ve svých zpěvech« jsou mnohým drahé.

*

Věšín, jenž s oblibou maloval obrazy ze života slovenského, nemá u nás nástupců. A co rozmanité látky skytá Slovensko malířům!

Odpovězme k otázce, jaký užitek by z toho byl nám i Slovákům, kdybychom slovenskou látku všestranně zpracovávali?

Čtenář cítí, že by se nám rozmnožil kulturní materiál. Dějepisné obrazy a pověsti slovenské, tatranské povídky, drátenické povídky... tu je patrno, že by se tu zanášel do literatury naší nový obsah, že by literatura naše získala na rozmanitosti, že by jí přibyla nová příchuť, nová vnada. Podařené slovenské drama se slovenskými kroji, s troškou slovenštiny, slovenská opera s rázovitou slovenskou melodií anebo jen lehoučká slovenská opereta pro venkovská divadla..., zda necítíte, že by to bylo něco nového, vábného, velké zástupy svolávajícího? Kde kdo žízní po novém obsahu: na Slovensku jej hledejte a národu předkládejte.

Toužím tedy, abychom v české literatuře a v českém umění vypěstovali zvláštní slovenský odbor. Slovenské věci musíme přenésti k nám. Jen takto sdružíme se Slovenskem národ celý. Já na př. svými úvahami získám pro Slovensko jednotlivce, ale celé zástupy národa získáme pro československou vzájemnost jen tenkráte, vložíme-li mu do rukou drátenický román, povídky ze života šefraníků, kopaničárů, ze života slovenských dědin, dějepisnou slovenskou čítanku, zahrajeme-li mu slovenskou veselohru nebo drama, zdomácní-li u nás slovenská píseň atd. atd. My se musíme poslovenštit, v tom smyslu poslovenštit, že k českému živlu kulturnímu přidružíme slovenský, že české se slovenským promícháme, sjednotíme... My se musíme učit posunovati českého ducha k východu, vybírati tam kulturní látku a zúrodňovati jí lány české. Jako včely musíme lítat na východ a zase se vracet, snášejíce med do úlu českého. Takovým způsobem budeme nabírati do sebe východního slovanského ducha a sebe jím posilňovati. To bude reelní slovanská vzájemnost. Slovensko je pro nás školou, v níž se reelní slovanské vzájemnosti lehkým způsobem můžeme naučit. Učit se musíme, opakuji, prakticky učit, neboť pořád jen o slovanské vzájemnosti theorisujeme.

Všickni to cítíme, že by se Slovensko českou literaturou povzneslo. A českou knihu dostanete na Slovensko najisto, až budete psáti o Slovensku. Je tam Pokorného kniha »Z potulek po Slovensku«, je tam Slámův »Průvodce po Slovensku« a jiné. Napište drátenické povídky, uvidíte je brzy v kraji milých dráteníků i po celém Slovensku. Napište dějepisnou čítanku slovenskou, rozšíří se ona i na kraje slovenské. Ovšem autor i nakladatel český sami se musí o to starati, aby jejich kniha přišla na Slovensko ve známost a na knižní trh.

Mluvil jsem o poslovenštění Čechů; zpracujeme-li Slovákům vědu, napíšeme-li jim hodně mnoho povídek, románů a básní, tedy se zase Slováci počeští, v tom smyslu počeští, že pojmou v sebe ducha českých spisovatelů, ducha to ráznějšího, vzdornějšího, podnikavějšího, veselejšího... Českými knihami o Slovensku jednajícími nejjistěji češtinu na

Slovensku udomácníme. Všecko musíme vynaložit, aby česká kniha zachovala si na Slovensku domácí právo. Ne proto, aby Slováci zejtra, pozejtří psali česky, nýbrž aby za nedostatku slovenských knih neklesli ve vzdělanosti a aby se nevrhli v literaturu maďarskou. Česky budou Slováci psáti, až sami budou chtíti. A toto chtění musíme vypěstovati, komandem ho nedocílíme. Pište o Slovensku! Pak budou Slováci vaši knihu číst, českému nářečí poznenáhlu, nepozorovaně přivyknou, pocítí je jako své a potom teprv je naděje, že budou snad i česky psát. Kdo chce, může tento plán můj nazvat výbojným. Já vím, co cítím. Opakuji, že se kulturou svou musíme tisknout na východ a »podmaňovat«, abychom — zachránili. Ovšem i sebe posilnili.

Dále žádám české spisovatele, aby přispívali do slovenských časopisů. Pěkný článek český ve slovenském časopise, toť je věc velkého významu. Předně by tak pravidelně na Slovensko tekl pramének české osvěty. A po druhé Slováci by znenáhla češtině přivykali, upravovala by se jim cestička k českým časopisům a knihám. České příspěvky ve slovenských časopisech musily by být vynikající, aby obsahem vábily a slovenskému čtenáři nahradily pohodlí, z něhož — snad některý — byl vyrušen nářečím neslovenským. Dále by tyto příspěvky musily být honorovány u nás. Jednomu slovenskému časopisu přišla by vhod česká povídka nebo báseň. O to a spisovatelům o honorář by se mohl starati »Máj«. Měsíčníku »Hlasu« zavděčili bychom se na př. vědeckou úvahou, politickým časopisům krátkým dopisem jednou týdně; na honorář by mohla přispěti Československá jednota a Svatobor. Také by se mohly české práce, uveřejňované v časopise na Slovensku málo odbíraném, na př. ve »Květech«, uveřejňovati zároveň v časopise slovenském, jako Poláci tisknou mnohé práce současně v Haliči i ruském a pruském Polsku. Vůbec mějtěž Slováci všecko právo z českého tisku si vybírati a přetiskovati do svých časopisův.

Návrh takovýto jsem již přednesl na příslušném místě (a byl učiněn pokus o provedení), nicméně jej zde opakuji, aby vešel v širší uvážení. Kdykoli něco na prospěch Slovenska podnikáme, nechť nás první nezdar neodstraší. Tam je jiný život; mnohdy není ihned pro naši myšlenku porozumění, mnohdy nepřijde žádná odezva . . ., ale nedbej, jdi za svým cílem krokem pevným a s hlavou zdviženou. Znova opakuji žádost, aby se české dopisování do slovenských časopisů zorganisovalo.

Zbývá mi pojednati ještě o osobních stycích českých spisovatelův a umělců se slovenskými.

Vůbec považuji osobní styky československé za nezbytné. My musíme chodit více na Slovensko a Slováci více k nám. Na národní slavnosti sice přichází hrstka Slováků do Prahy, ale aby Slovák cestoval po sousední Moravě nebo po Čechách, to je případ tuze řídký. V samém sousedství Moravy znám slovenské národní vzdělance, kteří až do staroby na Moravu nevkročili. Na to si vzpomínám zvláště tenkráte, když nám Slováci vytýkají, že k nim málo chodíme, ačkoli

Čechů chodí na Slovensko dosti, ve všech koutech Slovenska se s nimi setkávám a do roka mnoho písemných informací podávám Čechům na Slovensko cestujícím. Nicméně opakuji, že nás na Slovensko musí víc a více, zvláště žádám profesory středních škol, aby studující mládež povzbuzovali k cestování po Slovensku.

Zde o osobních stycích spisovatelů.

Po slovenském večeru v Kroměříži, v máji r. 1901, měli jsme důvěrnou poradu, a na té bratří Mrštíkové pronesli myšlenku o sdružení českých a slovenských žurnalistů ve spolku českých žurnalistů. Nyní máme »Máj«, spolek belletristů. Mám na mysli mladého slovenského žurnalistu z povolání, nemajetného; jak by se mu hodilo býti členem spolku našich žurnalistů! Jest několik slovenských belletristů a básníků; kdyby byli členy »Máje«, dostávalo by se jim opory morální, mohli by vydávati nákladem spolku i svoje díla, jež by pak nejjistěji v našem národě se rozšířila.

Žádám oba spolky, aby své stanovy tak upravily — možná, že toho vůbec nebude třeba —, by mohly také Slováky za členy přijímati.

R. 1899 oslavovali jsme padesáté narozeniny básníka Hviezdoslava. Navrhl jsem — škoda, že jen zastrčenou drobnůstkou —, aby čeští spisovatelé vyjeli si v létě k Hviezdoslavovi do Námestova v Oravské stolici pod Babí Gorou, já že jim budu průvodcem a společně s Hviezdoslavem že si vyletíme na Tatry. Hviezdoslav přijal vděčně návrh můj a já se těšil, že celou cestou budu českou společnost pěkně do slovenských věcí zasvěcovati, až někde na Tatrách, za nejlepší nálady, že přednesu pracovní plán. Škoda, neuskutečnilo se. Ale já na myšlence trvám, že čeští a slovenští spisovatelé měli by se sjížděti a všeliké práce umlouvati. Kdokoli z vás by na Slovensko cestoval, hleďte vždy několik spisovatelů obejít. Řehoř Uram, učitel a spisovatel v Lipt. Sv. Mikuláši, muž ochotný, dobrosrdečný, zajisté vždy rád udělí českým spisovatelům informace písemné i ústní. Zase mi přichází na mysl »Máj«, že by mohl schůzky literátů českých se slovenskými ujednávati. Zejména spisovatelé moravští, Slovensku blízcí, měli by se scházeti se slovenskými. Zvěčnělý Rieger psal mi v prosinci roku 1902, abych hned o vánocích svolal schůzku pracovníků moravských a slovenských do Uher. Hradiště k poradě o společné práci. Radil dobře, my se musíme scházet!

DR. ARNOŠT MUKA:

Slované ve vojvodství Lüneburském.

(Pokračování.)

Hildebrand ve své visitační zprávě z r. 1672 neuvádí sice žádných vět ani výrazů »vendských«,*) poněvadž slovansky nerozuměl, za to

*) Kromě topického jména Grummode (polab. grümoda = obec; zde to znamená obecní les, občinu v Bělici, něm. Bülitz) a jediného slova pegniz =

však podává zprávu o užívání vendské řeči u lidu v různých končinách a místech*): Mladé ženy, když odnášejí z lesa »máji« (Kronenbaum), zpívají radostné písně »vendsky« (»auf wendisch«). Když si mužští v Rebenstorfě (vých. od Vóstrova) a okolí postavili svoji »máji« (»Kreuzbaum«), přihnali na náves pod »máji« veškerý dobytek z celé vsi, načež rychtář obešel dobytek se světlem (Wachslicht) a korbelem piva, pokropil jej pivem a požehnal »vendskými slovy« (mit wendischen Worten). V Předělu (n. Predöhl, polab. Prěděl), hlavní vsi župy Lemgovské (polab. Linja), rychtář s velkou svící (Wachslicht) v ruce hnal dobytek kolem »máje« a říkal při tom nějaká vendská slova (»einige wendische Worte«). Z těch, kdož se účastnili stavění »máje«, nebyli někteří již ryzími Vendy (»waren einige schon nicht mehr gut wendisch«). To dokazuje, že germanisace v župě Lemgovské tehdy již silně pronikala. Starý však tesař, jenž »máji« do čtverhranna se zvláštními obřady otesával, byl ještě dobrébo vendského rázu (»von guter wendischer Art«). — V Klonsku i jinde zpívali při odvážení nevěsty mnoho vendských písní (»viel wendische Lieder«). — Ve farnosti woltersdorfské, jihovýchod. od Luchova, když se jelo s nebožtíkem na hřbitov, seděly na umrlčím voze dvě plačky, ženy v bílých plachtách zahalené, každá na jednom konci rakve a »naříkaly, vyly a křičely vendsky« (»klagen, heulen und schreien auf wendisch«). — Jestliže naproti tomu Hildebrand, jenž slovansky neuměl, pozdravnou řeč rychtáře trěbelského k popíjejícím sedlákům v krčmě podává německy, a to velkoněmecky, nesmíme z toho souditi, že rychtář ji pronesl opravdu velkoněmecky; nepronesl-li ji vendsky, o čemž skoro pochybuji, tedy dojista dolnoněmecky (plattdeutsch).

G. Friedr. Mithof, »Amtmann« luchovský (1679—1691), praví ve své »Epištole« k filosofu Leibnizovi v Hanoveru**), »že za jeho času počíná vendské řeči velmi ubývati, tak že teprve po dlouhém hledání našel někoho, kdo mu dovedl odříkati vendský otčenáš,« a to ještě silně promísený německými slovy.

Eccard, Leibnizův amanuensis, píše dále r. 1711 ve své »Historia stud. etym.« (str. 268 sl.): »Vendům se za jejich řeč posmívali,

polab. pěniz, resp. pěnęz (t. j. peníz, peněžitý dar; zejména také darované pivo, 8—9 sudů, jímž se nový hospodář neb hospodyně, kteří se z cizí vsi přiženili, musili do nového domova zakoupiti).

*) V jeho zprávě (srv. »Arch. f. slav. Phil.« 1900, 113—126) jmenováno jest všeho všudy 15 farností a to jednou *a*) z kraje Luchovského: Bergen (Göra), Küsten (Chüstno), Lüchow (Łuchov), Rebenstorf, Schnega, Trebel, Woltersdorf, Wustrow (Vóstrov), *b*) z jihozápadní části kraje Dannenberského (Svaidelogordského): Gülden (Gůláina) a Riebrau (Ribrava), konečně *c*) z kraje Ülzenského (Olšinského): Rosche (Raševo); dále pouze z kraje Luchovského třikrát: Crummasel (Krųpe Jasele), čtyřikrát: Clenze (Klonsko) a Predöhl (Prěděl), jedenáctkrát Bülitz (Bělica). Dle toho Hildebrand největší část svých zpráv (ne-li snad všecky) o lüneburských Vendech měl od bělického pastora Wehlinga, čímž také se vysvětluje škaredý, nepříznivý tón a zaujatost proti lüneburským Vendům, jež ze zprávy vrchního duchovního pastýře vyznívají. Kašpar Wehling totiž, jak níže ukáži, žil se svou obcí v neustálém, příkrém nepřátelství a nebyl, mírně řečeno, nikterak nestranným zpravodajem a svědkem.

**) Leibnitii collect. etym. II, 335 sl.

a teprve za kurfirsta Jiřího Ludvíka Hanoverského (1698—1714), jenž zdědil území vendské a zároveň se stal králem anglickým (1714—1727), počal se jejich jazyk pěstovati.« Poznámka tato platí ovšem o snahách Leibnizových, Mithofových, Hennigových a Pfeffingerových.

Se zřetelem na tyto snahy píše r. 1730 Keyssler ve svých »Cestách« *): Dråvěné (Drävěńe, tedy pouze obyvatelé Dråvainy, nikoli všichni lüneburští Vendové) považovali se za lepší Němců a zachovali si svou řeč, až asi před 50 lety**) vrchní hejtman dannenberský Schenck von Winterstadt — jemuž dokonce Christian Hennig jednou v příčině vendské řeči psal — ji pod těžkým trestem zakázal, tak že potom upadala v zapomenutí. Konečně (v Hanoversku) počala se spatřovati čest v ovládání několika jazyků, i byla vendská řeč zase přikázána (t. j. kurfirstem a králem Jiřím Ludvíkem). Vendština však již se nevzkřísila, poněvadž již pouze nemnoho obyvatelů tuto řeč dostatečně umělo.

Nyní jako hlavní svědectví následujtež zprávy tří hlavních znalců lünebursko-vendské řeči a hlavních badatelů o lünebursko-vendském území: Chr. Henniga, Paruma-Schulzeho a H. Juglera,***) kteří byli o vendském území zpraveni co nejpodrobněji, každým způsobem lépe, než všichni zpravodajové před nimi i po nich; o jejich údajích nelze pochybovati.

Christian Hennig, farář vóstrovský (1679—1719), který dle vlastního svědectví (v úvodu ke svému »Německo-vendskému slovníku«)†) hned od počátku své činnosti v území lüneburských Slovanů zajímal se o jejich jazyk a život, píše r. 1705 v úvodu ke svému Slovníku (zhoř. rkp. 117.): »Nynějšího času mluví ve zdejším okolí již jen někteří staří lidé vendsky, před svými dětmi a jinými mladými lidmi však nesmějí tak mluviti, protože by utržili výsměch, neboť tito mladí chovají takový odpor proti své mateřštině, že ji nechtějí ani slyšeti, neřkuli aby se jí učili. Z toho lze nepochybně souditi, že do 20 a nejvýš 30 let, totiž až starci vymrou, také řeč zanikne a nenalezne se potom ani za mnoho peněz Vend svou řečí mluvící.«

Jan Parum-Schulze (* 1677, † 1740) pak ve své »Kronice« (psané v letech 1724—25) str. 131 sl. sděluje ze Žitina (Süthen), své dråvainské dědiny, že chce zaznamenati něco o vendské řeči, jíž prý jest velmi těžko mluviti a psáti. Jeho děd prý mnoho vendsky mluvil a také jeho otec vendskou řeč dokonale ovládal. »Mnozí však staří vendského rodu mluvili polo vendsky a polo německy; co mělo býti v zadu, říkali napřed, a co mělo býti v předu, vyslovovali v zadu« (t. j. nemluvili ani vendsky ani německy, nýbrž nějakou smíšeninou

*) »Reisen« II. str. 1376 sl. (tištěno v Hanoveru 1741).

**) Tedy asi kolem r. 1680.

***) Bližší viz v oddílu, věnovaném literatuře lüneburských Vendů.

†) »Teutsch-wendisches Wörterbuch«, zhořelecký rukop. str. 119: »Sobald ich nach der wunderbaren Fügung des Allerhöchsten zum Prediger dieses Ortes befördert worden bin, habe ich mich nach Urkunden in dieser Sprache bemüht.«

obou řečí). Jeho sestra, asi o 5 let mladší, rozuměla ještě trochu srbsky, ale o 8 let mladší bratr nerozuměl již docela nic. Jan Parum-Schulze, když psal tuto zprávu, byl muž 47letý. »Až zemře on a s ním ještě asi tři osoby ve vsi, nebude tu snad nikdo dobře věděti, jak slul ‚pes' po vendsku.« Za dob třicetileté války, praví, se zde mluvilo německy (t. j. tehdy do Drâvainska počala němčina vnikati a vendštinu zatlačovati). V pojmenování polí a luk v Meklenbursku nemohl nic vendského zpozorovati, z čehož soudí (zcela správně), že slovanský rod zde již dočista vyhynul. Naproti tomu v jeho otčině (totiž v Drâvainsku v širším smyslu čili v lünebursko-vendském území) až do území Olšinského (Ülzen), k Arendskému jezeru a Salzwedelu (polab. Lôsdit či

Lüneburský svatební průvod.

Lósdy) ve staré Marce i k Bleckedu na Labi — všude »mají pole (luka atd.) až do dneška (1724) vendská jména.«

Určitějšího a přesnějšího svědectví sotva bylo by lze si přáti!

Dále sděluje Parum-Schulze tam, kde vypravuje, jak se slavíval masopust kolem r. 1640: »Mladí hoši, kteří v masopustě po vsích běhali a klobásy a vejce sbírali,*) zpívali vendské písně a dělali takový lomoz, jako by chtěli všecko na zem poraziti.« — Tehdáž, kolem r. 1640, byla tedy vendská řeč ještě v květu.

Konečně Jan Jindřich Jugler, krajský fysik v Luchově 1795—1809, píše v zdařilém úvodě ke svému rukopisnému »Úplnému lünebursko-vendskému slovníku« 1809 na str. XII.: »Řeč lüneburských Vendů, když se konečně počal jeviti o ni zájem, byla smíšeninou slov skutečně vendských a mnohých německých, zvláště dolnosaských s vendskými koncovkami a příponami. Nyní úplně vymřela, zvláště co na

*) Podobně jako u Hornolužičanů »kołbasnicy« (klobásníci).

konci 17. století byla od úřadů pod přísnými tresty zakazována.« — Na str. XV.: »R. 1751 nenašel se ve zdejší krajině (t. j. v Drâvainsku) ani jediný člověk, který by uměl vendsky mluviti. Něco let před tím však žilo ještě v některých drâvainských vesnicích několik starých lidí, kteří ještě trochu z této řeči uměli, ale teprve na velké prosby to ukazovali (srv. Hann. Gelehrte Anzeigen 1751, str. 613). Na počátku r. 1798 zemřel jistý rolník v Kremlině, řečený Warratz,*) který prý ještě uměl vendský otčenáš: ale je-li tomu skutečně tak, zbývá ještě otázka, rozuměl-li tomu také.«**) — Dle toho již kolem r. 1750 polabská řeč v Lüneburskú vlastně úplně vyhynula. Toto faktum tkví dosud tu a tam v paměti starousedlých rolníků vendského území. Největší část zdejších venkovanů sice nemá ani ponětí o tom, že jejich předkové před dolnoněmčinou mluvili jinou řečí (vendsko-slovanskou), ba spíše svou dolnoněmčinu za vendštinu mají a vydávají — ale přece mně na př. jeden sedmdesátiletý rolník a dědičný rychtář v Bělici vyprávěl, že mu jeho dědeček, který se narodil r. 1750, často říkával, že mu — dědovi — když byl ještě malý chlapec, jeho otec (tedy praděd) vyprávěl,. že se před jeho narozením mluvilo ‚zcela jinou vendskou‘ řečí, která však nyní vymizela a kterou nyní nikdo již mluviti nedovede.«

Jak tedy povstaly a kterak lze vysvětliti četné pozdější, ba až do naší doby se vyskytující zprávy o existenci polabsko-vendské řeči v ústech většího či menšího počtu obyvatelů »vendského« území?

Tyto pozdější zprávy, pokud jsem se jich dopídil (patrně jich však jest více), sestavím zde nejprve chronologicky, načež teprve přikročím k jejich objasnění.

Jistý Pfennig***) praví r. 1783 zcela všeobecně: »Vendské nářečí zachovalo se ještě jen v lüneburských ‚úřadech‘†) Dannenberském, Luchovském a Vóstrovském (»Dannenberg, Lücho und Wustro«).

Adelung (Mithridates II, 5, 688 sl.) rovněž mluví r. 1809 o tom, že v oněch třech okresích ještě žijí Vendové.

Dobrovský (»Slovanka« 1814 a 1815) má na jednom místě:

*) Polabsky Vârac = Oráč.

**) Ještě před třiceti lety jakýsi chytrý sedlák v Lüneburskú udával, že se dovede modliti srbský otčenáš a že umí vendsky. Jak mně totiž lékárník p. Zechlin v Lósdách (Salzwedel) vyprávěl, přicházíval v letech 1872—74 do lékárny jeho otce jistý rolník z Puchna (v sousedství Kremlina), chlubil se, že umí ještě vendsky, a modlil se na důkaz toho vendský otčenáš. Šel jsem věci na kloub i pídil jsem se v Puchně po onom rolníku a jeho vendských vědomostech. Znali ho zde velmi dobře, zemřelť teprve před několika lety a byl svým vendským otčenášem znám — ale jinak, jako všichni jeho spoluobčané v Puchně, nerozuměl slova vendského. Polabskému otčenáši naučil se z Henningsova slavnostního spisu »Das Hannov. Wendland«, který vyšel r. 1862 a v němž jest otištěn Müllerův otčenáš. Vůbec v předešlém století a snad také již v 18. věku byly četné opisy Müllerova i Chr. Hennigova vendského otčenáše rozšířeny mezi lüneburskými sedláky, kteří je chovali jako relikvie a zároveň amulety. *Pozn. spis.*

***) Srv. *Tetzner*, Slawen in Deutschl., 347.

†) T. j. úředních okresích (něm. Amt).

Vendská slova, sbíraná r. 1780 jakýmsi pastorem od 10 starých lidí.*)

Hassel (Erdbeschreibung I, 4, 507, Weimar 1819), sděluje: Zde (totiž ve Vóstrově) byly r. 1751 konány služby boží posledně v řeči vendské.

Wersebe (viz Pypin-Pech, Serbisch-wendisches Schriftthum, 9) tvrdí r. 1826, že na počátku 19. stol. v lünebursko-vendském území ještě jednotliví venkované vendsky mluvili.

Totéž tvrzení nacházíme ještě v »Neues Vaterländisches Archiv von Spiel u. Spangenberg« (Lüneburg 1832, I. 205 sl.) a u Henningse, Das Hannov. Wendland (Lüchow 1862, 44).

S tím souhlasně píše Hilferding (Die sprachlichen Denkmäler, Budyšín 1857 str. 1.): »V první čtvrti tohoto (t. j. devatenáctého) století slovanská řeč ve východním cípu království Hanoverského, totiž v kraji Luchovském, úplně vymřela«.

Poněkud správněji soudí Jakub Grimm ve svém dopisu, poslaném z Kasselu 24. října 1824 Kopitarovi (srv. Hanusch, 124), v němž píše o Juglerově rukopisném slovníku (Vollst. lüneb.-wend. Wörterbuch). V dopise tom praví: »Tato řeč již od několika generací vymřela.«

Lužicko-srbský spisovatel J. P. Jordan psal r. 1845 ve svém časopise »Slavische Jahrbücher« roč. III., seš. 6., str. 235 pod názvem »Die Slaven im Lüneburgschen« mimo jiné: »V lužickosrbské Novině, vycházející v Budyšíně, v č. 37**) stojí v jednom dopise: Nedostávalo se mi času, abych se byl podíval ještě do Luchova k hanoverským Srbům (sic!)***) Přes to nejsem o nich zcela beze zpráv, neboť jsem se s jistotou dověděl, že jsou tam ještě někteří starci, kteří ještě mluví srbskou (!) řečí. Potvrdil mně to aktuár Schulze v Beverstädtu, který jest sám rozený Srb (!) z Luchova. Napsal mně jména vsí Zebelin,

*) Toto udání Dobrovského spočívá na velkém omylu, pročež je tu hned vyvracím. 1. Oněch 10 lidí patrně jest 10 osob na východě ř. Jaselé, jmenovaných Hennigem v jeho úvodě ke Slovníku (Zhoř. rkp. 113), které za jeho dob ještě vendsky rozuměly. 2. Pastor, který ona slova sbíral, jest dojista bezejmenný kazatel z hrabství Dannenberského, z jehož papírů Domeier (jejž Dobrovský také zná a cituje) sestavil a 1744 v »Hamburger Vermischte Bibliothek« II. vydal svůj malý vendský slovníček (asi přes 300 slov). Tento kazatel však žil ve druhé polovici 17. stol., tedy kolem r. 1680; dle toho jest udání doby 178› buď chybou tisku nebo omylem Dobrovského.

**) Chyba tisku místo 31. Míní se tu dopis v »Týdenní Novině« (Tydźeńska Nowina) 1845 č. 31. str 122 od učitele Chr. Kulmana z D. Wujězda na Sprévě (podepsaný šifrou K) o cestě do Hamburka atd., jejž Jordan podává v německém překladě. Kulman, spolupracovník a přítel H. Zejleřa, tehdejšího redaktora »Týd. Nov.« byl patrně před nastoupením cesty od tohoto upozorněn, aby při té příležitosti pátral po lüneburských Slovanech — načež v uvedeném dopise podal zprávu o svých pátráních a zkušenostech.

***) Jsou ještě podnes v Lužici a snad i jinde vědečtí dilettanti, kteří po mnohonásobném poučení a vyvrácení stále ještě nahrazují německé pojmenování »Wenden« srbským »Serbja« (Srbové), nechtějíce uznati, že Němci hromadným pojmenováním »Wenden« označovali zcela různé slovanské národnosti, s nimiž sousedili. Třeba jest především rozeznávati tři skupiny »Vendů«: 1. severní neb lechitské Vendy, 2. středoněmecké Vendy čili Srbo-Vendy a 3. jižní Vendy čili Vindy, resp. slovinské Vendy. Severní

Romasl,*) Breselenz a Witfaiz**) a sdělil se mnou, že na hřbitovech těchto vsí jsou pomníky s vendskými nápisy, ba že tam jest i vendská zádušní kniha. On sám však neuměl slova srbského a také nerozuměl, co jsem mu předříkávál. Později setkal jsem se ve městě Verdenu s advokátem, který také byl rozený Srb (!) z té krajiny, aniž jsem to věděl. Teprve později řekl mi dr. Schönfeld, s nímž jsem se seznámil, že s ním rozprávěl o mně a o Srbstvě a že jej (onen advokát) ujišťoval, že zná ještě lidi a může je jmenovati, kteří tam mluví vendsky. Pohříchu nezastihl jsem později onoho advokáta doma. Prosil jsem tedy p. dra. Schönfelda, aby mně opatřil od tohoto advokáta zprávy o oněch Srbech (!), což mně také přislíbil.«

Podobně tvrdí Ed. Ziehen v úvodě ke svým vypravováním »Wendische Weiden« (Frankfurt n. M. 1854) že »před 30—40 lety v okresích Luchovském a Vóstrovském ještě někteří lidé mluvili vendsky«.

Dru. Frant. Tetznerovi (srv. Slawen in Deutschland, 347) podal ještě kolem r. 1899 starý učitel zprávu, že v Chüstně u Luchova a v sousedství ještě za jeho dob svolával představený sedláky k obecnímu shromáždění krátkou vendskou větou, klepaje při tom na desku.***)

K tomu konečně přistupuje dokonce zpráva úřední pruské statistiky o výsledcích sčítání lidu z r. 1890, již r. 1893 uveřejnil pruský statistik A. von Fircks a z níž Alf. Parczewski předložil slovanským filologům a ethnografům, že v kraji Luchovském ve vládním obvodu (Regierungsbezirk) Lüneburském (polab. Linogord) 270 mužů a 235 žen

---

Vendové, jež bychom slovansky nejlépe nazvali *lechitskými* čili *balticko-polabskými Vendy*, seděli mezi ústími Odry a Labe na jihu od Baltického moře a ř. Eidory v Holštýnsku až asi k čáře od Frankfurtu nad Odrou přes Berlín a Magdeburk na Labi k Brunšvíku na Okaře. Hlavní jejich kmeny jsou: Lutici neb Veleti, Rugiové (Rujané), Obodrici (Obodrité, Bodrci), Vagrové a lüneboursko-staromarkští Vendové čili Polabané. — Srbo-Vendy můžeme slovansky nazvati prostě Srby (po lužicku: Serbja, Serbjo) nebo správněji *severními Srby.* Obývali území jižně od čáry. Frankfurt n. Odrou, Berlín, ústí Sály (jižně od Magdeburku), Nordhausen, Mühlhausen, Fulda — a severně od čáry: Jizerské hory od pramenů Kvisy, Ještědská skupina, Lužické hory, Krušné hory, Smrčiny, Český Les, Šumava, ř. Řezna, Dunaj, Altmühl až do dnešního Virtenberska. Mluvili řečí srbskou a rozpadali se v mnohé kmeny; posledním zbytkem jich jsou Srbové v obou Lužicích. — Jižní Vendové čili Vindové náleželi (resp. náležejí) k Jihoslovanům i příslušel by jim nejlépe název *jihoslovanských Vendů* čili *slovinských Vindů.* Obývali v starých dobách alpské území jižně od Dunaje od Prešpurka k Pasovu i jižně od Innu. — Kmeny české a polské nebyly nikdy od Němců nazývány Vendy.

*) Chybně místo Crummasel (Krųpojasele).

**) Správně Wittfeitzen.

***) Tato obecní deska byla cosi obdobného dolnolužické »delce«, české »obecní obsílce« (tabulce) — ale neposílala se po vsi (s připevněnou vyhláškou nebo pozváním), nýbrž visela uprostřed vsi na kůlu neb na stromě a rychtář, když měla být schůze, klepal na ni dřevěným kladivem neb palicí (»právem«) a při tom krátkým říkadlem zval ke schůzi. Možná, že toto říkadlo bylo zbytek polabštiny — podobně jako ve vsích bývalé župy Nižanské (mezi Drážďany a Míšní) se ještě kolem r. 1850 svolávalo k obecní hromadě slovem »pojćeremo« (zkaženým ze srbského »pójće w hromadu«). Ale kdož ví, nebylo-li toto říkadlo prostě dolnoněmecké.

označilo ve sčítacích arších vendský jazyk jako mateřský, 40 mužů a 25 žen pak vendský a německý (tedy celkem 570 osob) — že tedy řeč lüneburských Vendů čili Polabanů snad ještě nadobro nevymřela.

Všecka tato udání — pokud vůbec nespočívají na nesprávném opětování starších zpráv — plynou z jednoho bludu, totiž ze zaměnění dolnoněmčiny (plattdeutsch), jíž se v lünebursko-vendském území mluvilo a částečně dosud mluví, se starou slovanskou řečí Polabanů, která r. 1798 starcem Våracem (Warratz) vymřela na všechny časy, ale jinak vymřela vlastně již kolem r. 1750. A tento blud lze snadno vysvětliti. Dolnoněmčina lünebursko-vendského území má totiž ještě nyní rozličné, zcela charakteristické zvláštnosti, vyplývající z vlivu staré polabštiny (viz níže). Tyto zvláštnosti jsou známy obyvatelům, kteří proto rádi vypravují, že se jejich řeč liší od dolnoněmčiny sousedního Hanoverska, Meklenburska atd. — a učenci této krajiny také obyčejně mluví o »vendské dolnoněmčině« — wendländisches Niederdeutsch, wendisches Plattdeutsch. Podobně zdejší obyvatelé sami si rádi s jistou pýchou říkají Vendové (Wenden), ačkoli velmi mnozí z nich nemají tušení o svých slovanských předcích a o svém bývalém národním jazyku.

Když pak při sčítání lidu v Německu r. 1890 poprvé od r. 1861 v pruských sčítacích arších se zase objevila otázka o mateřské řeči, přihlásilo oněch 570 rolníků bona fide »wendisch« jako svou mateřštinu. A to (jak jsem při svých pátráních zvěděl v místech, Fircksem a Parczewským uvedených) se opakovalo, byť ne tou měrou, zase při nových sčítáních r. 1895 a 1900 — přes všecko poučování od farářů a učitelů. Ba staří, proti všem novotám uzavření venkované (muži i ženy), kteří mluví a rozumějí jen »plattdeutsch«, jejichž počet ale každým desítiletím se ztenčuje, nedají si nikterak vymluviti, že by již nebyli Vendy a že by jejich řeč u srovnání s německou řečí spisovnou nebyla »wendisch«.

V témž omylu byli také důvěrníci a zpravodajové výše uvedených spisovatelů od Pfenniga až po Dra. Tetznera. Mluvil jsem na př. také se starým učitelem v Chüstně, o němž píše Tetzner; ten předložil mně tutéž zprávu a kromě toho se mnou sdělil, že jistá stařena nedaleko školy svou malou vnučku obyčejně uspává starou vendskou ukolébavkou. Šel jsem tedy zkrátka s učitelem hned k oné stařeně, ta mně po nějakém zdráhání svou ukolébavku zazpívala — a ejhle: byla to písnička ryze lünebursko- »plattdeutsch«. Pro zajímavost ji zde hned uvádím:

Ütken tütken talala,*)
in Garte gahn twe schepke,
en swarte un en witte:
de witte weln wer loten (= lassen),
de swarte weln wer foten (= fassen).

A rovněž tak je tomu asi s vendským říkadlem představeného, pronášeným u desky, pověšené na kůle neb stromě na návsi: také toto říkadlo bylo asi dolnoněmecké. Starý učitel v Chüstně pocházel z jiné končiny

(* Nebo: Hüpken tüpken talala.

království Hanoverského — i měl, podobně jako sedláci v jeho vsi, lüneburskou dolnoněmčinu za starou vendštinu. A tentýž omyl mohu dokázati i aktuáru Schulzemu z Beverstädtu. — Navštívil jsem hřbitovy ve vsích Sobělin, Bíľa Vaisńa, Krųpojasele*) a Brězje Łęzi (něm. Zebelin, Wittfeitzen, Krummasel, Breselenz), dal jsem si zde ukázati všecky staré pomníky, resp. většinou dřevěné a železné kříže (neboť kamenné pomníky nacházejí se tu jen zcela ojediněle): ani jediný neměl vendsko-polabský nápis; něco málo křížů mělo nápisy dolnoněmecké (plattdeutsch) — a to byly pomníky, jež p. Schulze mínil — většina však (novější napořád) měla nápisy velkoněmecké.

Zpravodaj v »Neues Vaterl. Archiv von Spiel u. Spangenberg« r. 1832 pak vyvrací se sám, poněvadž ze živoucí prý ještě vendštiny nedovede uvésti než tři výrazy, které vedle jiných v nynější lüneburské dolnoněmčině dosud přicházejí, totiž: *dorjei* = zápora (Schlagbaum), *zickaneitz* = zajíc a *kuzzo* = bouda, chatrč (Hütte). Rovněž Hennings (str. 44 sl.) byl s to jen něco málo polabských slov z drâvainské dolnoněmčiny zapsati. Všecka tato polabská slova, žijící dosud (počtem 39) v lüneburské dolnoněmčině, jsem sestavil a vyložil ve své práci »Szczątki języka połabskiego Wendów Lüneburskich« (Materyały i prace komisyi językowej Akademii Umiejętności w Krakowie 1903, tom I. 313 sl.).

Takovouto záměnou lüneburské dolnoněmčiny za polabštinu-venštinu jsou dále všecky zprávy, které se vyskytaly a kolovaly o domnělých vendských kázáních a kazatelích.

Kromě výše uvedené zprávy Hasselovy jest nejvíce známo a nejčastěji uváděno udání luchovského purkmistra F. Müllera († 1755), obsažené v opise Hennigova německo-vendského slovníku, kterýžto opis Müller r. 1751 dostal od hejtmana Korfa (polab. Kórcir) v Luchově a jejž jen zcela málo doplnil.**) Müller při uvedení polabského otčenáše praví na str. 140. svého rukopisu: »Tento vendský otčenáš a zpověď zapsal jsem z úst babičky své choti, Emerencie Wehlingové, matky býv. sekretáře Rodewala, poněvadž její bratr, nebožtík M. Kašpar Wehling***) (1660—1692) byl prvním německým kazatelem v Bělici.« Z toho se dosud vždy usuzovalo a dokazovalo, že před pastorem Wehlingem†) kázalo se v Bělici polabsko-vendsky. K tomu jsem se dověděl při svém pobytu v Lünebursku r. 1901 — když jsem v sobělinském farním archivě na upozornění aktuára Schulze pátral po vendské zádušní knize, ale ovšem žádné nenalezl, a když jsem se v Puchně setkal s členem bělické církevní rady — že na faře v Bělici

*) V Krupojaseli při opravě kostela před několika lety byly ze hřbitova (jenž v Lünebursku většinou ještě bývá rozložen kolem kostela) staré dřevěné a železné kříže z největší části odstraněny, ale bylo mně zdejšími obyvateli potvrzeno, že na nich nebylo nápisů jiných, mimo velkoněmecké a některé dolnoněmecké.

**) Dva exempláře tohoto slovníku má nyní »Historischer Verein für Niedersachsen« v Hanoveru.

***) M. Kašpar Wehling byl tedy bratr babičky paní purkmistrové Müllerové.

†) V bělické zádušní knize psáno vždy Weheling.

skutečně se nachází vendská záduŝní kniha resp. vendská kostelní kronika. Člen bělické církevní rady k tomu ještě dodal, že jejich pastor starším církevní rady tu knihu jednou okázal a z ní i předčítal. Tu ve mně, při vší mé skepsi, vznikly podobné city jako v dru. Tetznerovi, když psal dru. Nadmorskému (srv. Wisła XVI, 143): »že se mu sice dosud nepodařilo do některých zádušních knih nahlédnouti, že však doufá v nich (podobně jako u Slovinců a łebských Kašubů) nalézti mnohou důležitou okolnost pro dějiny Polabanů«. Jel jsem tedy se »vzedmutými plachtami« do Bělice v Chüjně: slavná stará zádušní kniha s kronikou byla zde, ale (nehledě k velkoněmeckým zápisům v starší části) — dolnoněmecká, ni jediné polabské věty jsem v ní nenašel, ni jediného polabského slova, kromě polabských příjmení a rozličných polabských jmen tratí, roztroušených v německém textu (srv. Szczątki języka poł., str. 326, č. 19). Jedině pozoruhodno jest, že až do nastoupení pastora Wehlinga psána jest kniha většinou dolnoněmecky, kdežto jinak všecky zádušní knihy, jež jsem v Lünebursku viděl, psány jsou až na některé jednotlivosti vesměs velkoněmeckou spisovnou němčinou.

Podobně má se věc i s vendskou kronikou, chovanou kdysi, jak mne mnozí ujišťovali, na radnici v Ostrově (staropolab. Vóstrov, novopol. Våstrüv); zde ovšem jsem již nic nenalezl, ale není pochybnosti, že onou kronikou jest míněna známá »Ostrovská domácí kniha« (Wustrower Hausbuch) z r. 1476 a dalších let, psaná — jak známo — dolnoněmecky.

Zjistiv tyto věci, jal jsem se pátrati po někdejších vendských kázáních v Bělici, i došel jsem k pozoruhodnému, zcela určitému výsledku, že se jimi rovněž rozumějí kázání dolnoněmecká, nikoli polabská. Předchůdci totiž M. Kašpara Wehlinga — a zejména přímý jeho předchůdce, velmi oblíbený pastor Jiří Trippelfuess (1611—1660), obyčejně »strýc Jürgen« zvaný — mluvili se svými osadníky a kázali jim nářečím dolnoněmeckým, kteréž v Lüneburcku jako jinde v Německu bylo tehdy již při úředních výkonech v chrámě i před soudy vždy zatlačováno na prospěch spisovné velkoněmčiny. V Bělici, jak jest dokázáno, bylo z kostela zatlačeno nastoupením M. Kašpara Wehlinga, městského syna z Luchova, který dolnoněmčinou pohrdal. Tím, jakož i vůbec svým nadutým městským vystupováním stal se u svých bělických osadníků tak neoblíbeným, že mu tvrdošíjně odepřeli svolení k tomu, aby směl na obecní pastviny vyháněti více dobytka, než bylo vymíněno, kdežto jeho předchůdci to »z dobrého přátelství dobrovolně« povolili. Proto se duchovní pastýř se svými ovečkami dlouhá léta soudil, až byli náčelníci odporu ze všech vsí osady odsouzeni na 14 dní do vězení ve Wolfenbüttelu o chlebě a vodě.*) To byl tedy první německý kazatel v Bělici (t. j. první kazatel, který již neúřadoval dolnoněmecky, nýbrž velkoněmecky), kterýž se více zajímal o svůj dobytek než o dolnoněmčinu nebo dokonce polabštinu svých oveček. Na-

*) Průběh tohoto sporu v bělické zádušní knize dlouze a široce vylíčil a zvěčnil sám Wehling.

proti tomu, jak se zdá, větší oblibě se těšila jeho sestra, která ovšem jako její bratr z domova polabsky neuměla, ale od bělických sedláků se aspoň polabskému otčenáši naučila, tak že jej později ještě se svým vnukem mohla sděliti.

Za časů pastora Wehlinga (až asi do r. 1692) se tedy v Bělici aspoň částečně polabsky mluvilo, ale tehdejší polabština — nechceme-li špatné, germanismy promísené znění Müllerova otčenáše připsati vůbec na účet Emerencie Wehlingové — nacházela se již v úplném úpadku a odumírání. Každým způsobem však nabývala již u lidu dolnoněmčina vrchu nad polabštinou, v náboženských výkonech pak dominovala velkoněmčina. To dosvědčuje také anekdota vrchního superintendenta Hildebranda (v jeho zprávě z r. 1672) o křtu z nouze v osadě bělické. Sedlák, jenž měl svého syna sám pokřtiti, užil při tom zkomolené velkoněmecké formule: »Ich tauffe dir im Nahmen des Vaters undt Heiligen Geistes.« *) Tento vliv velkoněmčiny vnikal již i v mimocírkevní konání sedláků, blížilo-li se nějak duchovním výkonům. Tak v dolnoněmeckém říkadle **), jehož se užívalo při zažehnávání uřknutého dobytka, jest závěrečná věta, rovněž již velkoněmecká:

Twe ogen efft Di beseen,
Dre ogen scolt dy weer guts seen;***)
Im Nahmen V. S. undt heiligen Geist.

Výše uvedené Hasselovo sdělení o vendských kázáních ve Vóstrově až do r. 1751, spočívá-li vůbec na skutečné zprávě o tom, jest nám rovněž tím vysvětliti, že Hennigův nástupce ve farním důstojenství ve Vóstrově od 1719 až 1751 opět někdy kázal dolnoněmecky — neboť velmi pochybuji, že by byl stále dolnoněmecky kázal, když Hennig po 40 let úřadoval velkoněmecky. Hennig však nemohl úřadovati a také dojista neúřadoval dolnoněmecky aniž polabsky. Pro to svědčí jeho původ z velkoněmeckého území, z Jessenu (slov. Jaseń) v Sasku (Cur achsen) před branami Wittenbergu, kolébky velkoněmecké řeči spisovné — pro to svědčí i jeho velkoněmecké zápisy ve vóstrovské zádušní knize. Že pak Hennig polabsko-vendsky nekázal, jest 1. patrno z toho, že dle vlastního svědectví nemluvil žádnou slovanskou řečí, 2. že bylo mu dlouhý čas hledati, než našel ve své osadě člověka†), který ještě polabsky skutečně rozuměl a mluvil, konečně 3. to vyplývá z jeho vlastních udání.

Ještě méně budeme věřiti všeobecně uváděnému tvrzení Henningsovu (Hannov. Wendl. 1862, IV. 44: »Není ještě tak příliš vzdálena doba, kdy bylo v kostelích poprvé kázáno německy místo vendsky«), A. Parczewského (Wisła 1899, 411: »Teprve v druhé polovině XVII. věku jazyk německý v evangelických sborech opanoval vše-

*) Arch. f. slav. Phil. 1900, 119.
**) Zaznamenaném rovněž Hildebrandem, ib. 122.
***) Zwei Augen haben dich besehen (uřkly tě), drei Augen sollen dich wieder gut sehen.
†) Starého rolníka Janišku (Janieschge) z Klenova.

vládně«) a jiných*), poněvadž proti tomu můžeme postaviti zcela určité svědectví beze vší pochyby nejlepšího znalce poměrů v lünebursko-vendském území na konci 17. stol. a na počátku 18., Christiana Henniga, jemuž ode všech příliš málo pozornosti se věnovalo; píšeť v úvodě ke svému Slovníku (Zhoř. rkp. 127, 128) jasnými slovy, která nepřipouštějí nedorozumění: »Weder die Kirche noch das Gemeine Wesen haben dieser Sprache benötiget.«

Abych však mohl pronésti nezvratný, konečně platný soud o této důležité otázce domnělých vendských kázání a kazatelů v kostelích lünebursko-vendského území, prostudoval jsem ještě také zádušní knihy a akta církevních archivů proboštství, resp. superintendentury v Luchově, jakož i církevní visitační protokoly vendského území, zejména v Luchově, Bělici, Błátě, Klonsku, Sobělině, Chüstně, Vóstrově a Brëze z let 1673, 1688, 1693, 1697, 1701, 1734, 1738, 1742. Nikde jsem nenalezl ani stopy nějaké zmínky o vendském kázání neb o povolání vendského kazatele či o žádosti obcí za polabské bohoslužby — zprávy to, jaké jsem nezřídka v podobných knihách i aktech nacházel v poněmčených krajinách Dolní Lužice při svých bádáních k dějinám řeči dolnolužické. K podobnému negativnímu výsledku přišel také farář Wörmer při svých zevrubných studiích o dějinách své farnosti blatské, jejíž veliká a bohatá farní vesnice Błåto, idyllicky položená severně od Luchova při vodách a houštinatých březích řeky Jaselé, tak živě mně připomínala moje milé vísky dolnolužických Blat. Ve své záslužné monografii »Die Kirche zu Plate« (Lüchow, 1900) sebral z kostelního archivu a mnohých jiných akt (také mnou prostudovaných) velmi četné zprávy o kostelních záležitostech své osady od r. 1372, ale přes všecko bedlivé pátrání nemohl se ničeho dopíditi o vendských kázáních nebo službách božích. (Pokračování.)

RUD. BROŽ:

Probuzení maloruského národa.

(Pokračování.)

II. Samostatnost maloruské národnosti.

S brobouzením maloruského národa v době nové vznikly pochybnosti o samastatnosti této národnosti. Jazyk maloruský počal se prohlašovati za pouhé nářečí velkoruštiny, snahy po vytvoření národní maloruské literatury pokládány za nebezpečný separatism. Tento odpor k pouhé existenci maloruského národa vznikl u Rusů a byl živen snahami ruských slavjanofilů. Zvláště Pogodin neuznával samostatnosti maloruské. Tyto pochybnosti (ba zjevné nepřátelství) byly motivovány

*) Mně se na př. chlubili moji zpravodaji (rolníci, ba i učitelé) v Bělici, Mojkovicích (Meuchefitz), Rebenstorfě, Satëmině a Vóstrově, že se tam nejpozději vendsky kázalo. — Kdybychom v těchto případech místo »vendsky« položili »dolnoněmecky«, mohlo by snad v mnohých těchto tvrzeních spočívati něco pravdy.

domněle historickými důvody. Velkoruští historikové počali učiti, že dnešní Malorusové nejsou potomky onoho národa starobylé kyjevské Rusi, nýbrž že přišli z Karpat a obsadili zemi po vpádech tatarských zpustošenou. Dle těchto názorů zakladatelem kijevského státu byl týž národ velkoruský, který se přesunul později na sever. V důsledcích této theorie všechna kultura kijevské doby pokládá se za výtvor velkoruský.

Pravdou však není to, co diktují různé zřetele, nýbrž co je skutečně dokázáno. Národopisným a historickým zkoumáním jest nade vši pochybnost prokázáno nepřetržité trvání maloruského národa. Velký učenec ruský Pypin soudí, že vpádem tatarským nebylo všechno obyvatelstvo říše kijevské vyhubeno a že osadníci, kteří přišli ze západu, byli titíž Jihorusové, jeden a tentýž národ: »Rusíni haličtí podnes jen některými nepatrnostmi se dělí od ostatních Jihorusů, za starověku pak tvořili s Rusí kijevskou jednu národní a politickou skupinu. Naproti tomu rozdíl mezi národností jihoruskou (= maloruskou) a severní tak je znamenitý, že zcela převyšuje některé rozdíly místní v plemeni ruském, z čehož souditi sluší, že rozloučení obou těch větví hledati jest ve věku velmi dávném.« Hle, tak soudí střízlivý ruský učenec!

Maloruský národ má své dějiny, úplně jiné než národ velkoruský. Vždy se cítil samostatným, od Velkorusů nezávislým celkem. Bohdan Chmelnický neslučuje Malou Rus v organický celek s Moskvou, nýbrž připojuje ji jako samostatný stát a úmluva perejeslavská jest smlouvou mezi dvěma státy. Jen krátkozrakost může upírati samostatnost maloruské národnosti. Celá historie ruského kmene nám vypravuje, že maloruský národ žil vždy svým duševním životem, že stvořil svou vlastní kulturu za podmínek co nejnepříznivějších.

Kdybychom však i vytrhli z historie všechny listy o minulosti tohoto národa, zůstává nám živý jazyk národa neklamnou známkou jeho samostatné existence. Jazyk zajisté jest hlavní známkou národnosti. A tu maloruský jazyk úplně jest samobytným, odlišným od ostatních jazyků slovanských. Slavní slavisté jako Miklošič, Schleicher, Bodjanskij, Lamanskij, Jagić, Pypin atd. — všichni pokládají maloruský jazyk za samostatný jazyk slovanský. Dnes se nám zdá báchorkou učení některých Poláků v minulém století, že maloruština jest pokažená polština, stejně jako snaha Velkorusů stlačiti maloruský jazyk na pouhý místní dialekt. Věda filologická s celým svým učeným aparátem rozptýlila tyto snahy. Stejně to dosvědčuje prakse denního života: Obyvatel Moskvy nebo Petrohradu jest stejně cizincem s těžce srozumitelnou mluvou haličskému Rusínu jako Malorusovi někde v kijevské gubernii. Naproti tomu Malorus a haličský Rusín domluví se bez nejmenších obtíží, poněvadž mluví oba týmž jazykem.

* * *

Pochybnosti o samobytnosti Malorusů byly podporovány tím, že národ neměl jednotného jména. Viděli jsme, že kijevský stát (od IX.—XII. stol.) nazýval se »Rus«. Toto jméno označovalo tehdy území

a národ maloruský. Když později založeno bylo carství moskevské, přejat název Rus jako politické pojmenování státu. Později tento název označoval již vlastnosti velkoruského národa a stal se jeho jménem. Tím Malorusové byli připraveni o svůj název a musili jinak označovati svou národnost. Dnes užívají názvu: národ rusko-ukrajinský, Rus-Ukrajina, majíce pro označení Velkorusů název Rossijan, rossijský. My užíváme různých názvů: k označení celého národa nejpřiměřenější se mi zdá název Malorusové, zatím co haličské Malorusy můžeme nazývati Rusíny, ruské Jihorusy pak Ukrajinci. Všechna tato slova, jakož i v Rusku užívaná Kozáčtina, Hetmanština, Čerkasové, označují jeden a týž národ.

Počet Malorusů Šafařík odhadoval na 13,144.000 duší: v Rusku 10,370.000, v Rakousko-Uhersku 2,774.000 duší. Czörnig udává rakouských Rusínů na 2,940.000. Ve skutečnosti je daleko více Malorusů, než jak Šafařík udává. Ovšem statistických dat není. Malorusové sami mluví o sobě jako o »třicetimilionovém národu«. Rozhodně jest Malorusů více jak 20 milionů.*)

* * *

Podali jsme stručný nástin maloruské minulosti, abychom porozuměli současnému postavení tohoto národa a pochopili všechny obtíže jimiž jeho probuzení muselo se probíjeti. Národ maloruský ku konc XVIII. a v XIX. stol. probudil se k novému životu národnímu. Toto probuzení, jež bude předmětem našich úvah, jest zjevem hluboce založeným, historicky odůvodněným. Jest součástkou slovanského obrození, jež se vyznačuje obnovením starých literatur a vznikem nových u všech národů slovanských.

III. Počátky probuzení na Ukrajině.

Historické osudy maloruského národa utvořily co nejnepříznivější situaci jeho probuzení. Nepříznivě působilo rozdvojení národa: větší část žije pod vládou ruskou, menší pod rakouskou a uherskou. Každá tato část sama o sobě musila se propracovávati největšími překážkami k národnímu uvědomění. Kdyby národ žil v jednom státě a v stejných podmínkách životních, probuzení dálo by se snáze a jednotně. Všechny síly národní mohly by se soustřediti na jednotném cíli k odvrácení nepřátelských úkladů. Národ maloruský však musil pečovati o zachování své národnosti naproti různým národům (Polákům, Rusům, Rumunům, Maďarům), jeho probouzení k novému životu dálo se za rozdílných poměrů: jiná situace byla v Rusku, jiná v Rakousko-Uhersku; probuzení dálo se v obou územích zcela samostatně. Tu a tam ovšem snahy se prolínaly. Státní hranice nebyly a nejsou tak silné, aby obě části si neuvědomily svou celistvost a jednotnost.

*) Srv. Slov. Přehl. V. str. 158, kde prof. Niederle dle Hnaťuka a j. odhaduje počet všech Malorusů (i s americkými) na 31—32 mil. *Red.*

Musíme tedy probuzovací snahy stopovati odděleně: jak Ukrajina a jak Halič přispívaly k probuzení.

Byly ještě jiné, stejně významné okolnosti, jež překážely probuzení. Kdežto u jiných národů slovanských, na př. u Čechů, nikdo nepochyboval a nemohl pochybovati, že se k životu hlásí samostatná národnost, při probuzení maloruském prohlašovány snahy buditelské za separatism a Malorusům odpíráno právo na samostatnou národní existenci. Ba povstala strana v lůně samého národa, která hlásala totéž.

Zvláštního rázu maloruskému probuzení dodává moment církevně náboženský a sociálně-hospodářský. Moment církevně náboženský vystupuje hlavně na haličské Rusi, kde ve dvou církevních organisacích (římsko- a řecko-katolické) jsou zosobněny nacionální zájmy dvou národů (polského a rusínského). Moment sociálně-hospodářský působí při probuzení na celém území národa. Jak v Rusku, tak v Haliči rusínský národ představuje široké vrstvy chudobného selského lidu. Sociálně-ekonomické poměry této vrstvy jsou směrodatny pro rozvoj národnostní myšlenky rusínsko-ukrajinské.

* * *

Smutno bylo na Ukrajině na rozhraní XVIII. a XIX. století. Její autonomie byla stále obmezována, až konečně r. 1772 úplně zrušena. »Sič« záporožská zničena. Svobodní kozáci stěhovali se do ciziny. Lid byl uvržen do hrozné poroby hospodářské. Velkoruské vlivy pronikají všemi směry: literaturou, úřady, vojskem. Všechny vyšší vrstvy (zámožnější a vzdělanější) se odnárodňují, přijímajíce panské (velkoruské) zvyky a řeč. Svému jazyku zůstává věren pouze selský lid. Maloruský jazyk jest v opovržení. Není národní intelligence, není literatury. Hluboká tma rozestírala se na Ukrajině. Národnostní smrt zdála se hroziti maloruskému národu.

Ani v těchto smutných a trudných dobách nevymřelo však úplně vědomí národní individuality. Kromě pořádání her jesličkových v národním jazyku a zpěvu domácích písní jsou pozoruhodným projevem tohoto vědomí letopisy o věcech Malé Rusi, které byly vedeny až do konce 18. stol. Hlavně vynikli *Jakub Markovič* a *Petr Ivan Simonovskij.*

* * *

Počátky maloruského probuzení datují se od vystoupení *Ivana Petroviče Kotljarevského,**) který jest zakladatelem nové, obnovené

*) Kotljarevskij narodil se na levobřežné Ukrajině v Poltavě 29. srpna r. 1769. Navštěvoval seminář. Nechtěje však býti knězem, vstoupil do magistrátní služby ve svém rodném městě. R. 1776 opustil tuto službu a vstoupil do vojska. V letech 1806 a 1807 súčastnil se války rusko-turecké. Poněvadž následkem dlouhých pochodů onemocněl, vystoupil z vojenské služby, odebral se do Petrohradu a když tam nemohl najíti dostatečné existenční prostředky, vrátil se na Ukrajinu do svého rodiště, kde mu bylo svěřeno učitelské místo v »ústavě pro výchovu dětí chudé šlechty“. Zemřel v Poltavě r. 1838.

literatury maloruské. Kotljarevskij o probuzení získal si zásluhy hlavním svým dílem »A e n e i d o u«, již možno považovati za komické epos, pokud vyjadřuje komickou formou travestii dějů Vergiliovy Aeneidy. Travestovaná Aeneida není něčím novým v literatuře. Již v 17. století Vlach Giovanni Batista Lalli napsal komicko-satirické epos pod názvem »Eneide travestita« (vydáno v Římě r. 1633); Francouz Paul Scarron vydal v Paříži (r. 1648—1653) »Virgile travesté en vers burlesques«. Za sto let objevila se německá travestie od Aloise Blumauera (1784 až 1788 ve Vídni), v níž autor útočí proti mnichům, náboženskému fanatismu a pověrčivosti. Blumauerova Aeneida byla přetvořena ruským spisovatelem Nikolajem Osipovem, který nemoha se odvážiti proti náboženskému fanatismu, tepe mravní chyby tehdejší ruské společnosti, pijanství a neuctvo. Osipova Aeneida byla příkladem Kotljarevskému. Kdežto však Osipovo dílo jest prostou satirou, Kotljarevského Aeneida měla veliké poslání národní a kulturní.

V Aeneidě Kotljarevskij vylíčil sociální poměry maloruského lidu. Trojánská výprava kozáka Aenea představuje potomky druhdy slavného a mocného kozáctva ukrajinského. Kotljarevskij vyslovuje křivdy svého národa; jeho epos jest protestem uhněteného lidu, porobeného národa proti jeho utlačovatelům a pronásledovatelům. Jenom forma travestie dovolila spisovateli vysloviti názory, jež by v jiné formě za ruských poměrů nemohl vysloviti.

Poněvadž maloruský jazyk byl tehdy v úplném opovržení, každý ukrajinský patriot, jenž by se odvážil napsati nějaký vážný výtvor v rodné mluvě, stal by se předmětem posměchu ve vyšších vrstvách ukrajinské a ruské veřejnosti. To dobře postihl Kotljarevskij a proto k své práci vyvolil si formu komické epopeje. Tato forma umožnila, že i vzdělanci i čtenáři z lidu rádi četli první knihu, psanou maloruským jazykem.

O probuzení maloruské má Kotljarevskij tu zásluhu, že první počal psáti čistým, národním jazykem, že rozvinul bohatství a krásu řeči svého národa a snažil se nakloniti intelligenci lidu, získati svému národu vyšší vrstvy. Kotljarevskij zavrhl mrtvou staroslovanštinu, promíšenou národními slovy. Ukázal svým nástupcům, že jen v národní mluvě může povstati živá literatura a na základě této literatury může se udržeti národ. To jest ovšem zásluha veliká, považíme-li, že někteří maloruští spisovatelé ještě padesát let po Kotljarevském tápali ve tmách a pokoušeli se psáti staroslovansky. Proto Kotljarevskij právem považuje se za prvního buditele ukrajinského, neboť směr jím zahájený značí zdravou svěžest naproti dosavadní mrtvotě církevně slovanské, národní vědomí ukrajinské naproti národní lhostejnosti, sympatie k pracujícímu lidu a živou účast v jeho osudech.

Kromě Aeneidy napsal Kotljarevskij dvě dramata: »N a t a ł k u P o ł t a v k u« a »M o s k a l a Č a r i v n y k a«, jež ovšem nemají toho významu jako Aeneida; na jevištích však vykonaly také své buditelské poslání.*)

(Pokračování.)

*) Srov. Slov. Přehl. I. 104, 130, 297. *Red.*

DOPISY.

Z Bulharska.

15. října 1903.

(Povstání v Makedonii. — Volby v knížectví.)

Příčinu všech dnešních událostí Bulharska hledati sluší jenom v otázce makedonské. Neuplyne téměř dne, aby se v »evropských« časopisech neobjevila nějaká zpráva buď o povstání v Makedonii, či o vnitřních poměrech Bulharska. Bývá plno nesrovnalostí v takových zprávách. I naše širší česká veřejnost není dobře poučena o poměrech, panujících v zemi našich nejjižnějších bratří. Mnohdy touha po sensaci, jindy nesvědomitost, tu a tam i marnivost prolévají spousty inkoustu, nic se na to neohlížejíce, že přivádějí v omyl českou veřejnost. Žalostno jest, že někdy na pravdě se prohřešuje i sobecký zájem.

Jak snadno lze obelhati české čtenářstvo! Poznal jsem nedávno i kteréhos mladíčka, který si z Čech zajel do Sofie pro nimb své slávy. Vypůjčiv si povstalecký kroj, zvěčnil se ubohý hrdina fotografií. Nic se nepodivím, najdu-li v některém »časovém« českém illustrovaném listě zvěčněného tohoto nejnovějšího »Turkobijce«. Jiný se mi představil jako zpravodaj kteréhos demokratického listu. Podal mi svoji navštívenku, na níž skromně napsal: »korespondent demogratického časopisu«. To g mne poučilo! Oba mladíci probili tu groše tatíkovy — a vrátili se domů; jiné neštěstí se nestalo.

Již v dopise ze dne 19. III. t. r. v Slovanském Přehledě jsem popsal pravou podstatu vnitřní makedonské organisace. Už tam jsem ukázal, že ji s organisací v knížectví stotožňovati nelze. Princip obou se diametrálně liší. Princip zdejší organisace je nacionální, vnitřní organisace všelidský.

Abych Slov. Přehledu o všem, co se od března v Makedonii událo, podati mohl zprávu úplně spolehlivou, požádal jsem dr. Tatarčeva za informaci. Věrně ji tlumočím.

Opakuji, že obě organisace nic společného neměly. Ba více, vnitřní organisace zápasila s organisací v Bulharsku. Ona proto nebyla eminentně bulharskou, ale byla společnou téměř všem národům, žijícím pod tureckým jařmem. Tatáž byla i její snaha: ona hleděla do svého svazku přivábiti i Rumuny (Kuco-Vlachy, jinak nazvané Cincary), i Srby a Řeky. A to se jí podařilo. Vedle bulharských čet v Makedonii pobíhají i čety rumunské (těch je dosti slušný počet) i srbské i »gerkomanské« (poslední dvě pořídku). Vnitřní organisace hájila plnou rovnoprávnost u věcech jazyka i víry. Kdyby se organisace v knížectví nebyla mísila do povstání, to do dnes ještě by nebylo propuklo. Doba po zralém úsudku makedonských voditelů nebyla uznána vhodnou k aktivní činnosti. Při tom sluší uvážiti, že vnitřní organisace absolutně vylučovala každou součinnost zvenku*); povstání, až by byla udeřila dvanáctá hodina, mělo míti

*) V Čechách se věří, že Rakousko bylo ve spojení s vnitřní organisací. To je nepravda, již Makedonci těžce nesou!

za účel jenom zlomení krutovlády Musulmana a zjednání stavu, jenž by ráji umožnil »žíti lidsky«.

Na neštěstí však do událostí zasáhla organisace v knížectví. Jí hrubě šlo jen o nacionální moment. Mělť zajisté hrabě Ignatěv, zavítavší do Sofie po šipčenských slavnostech, o všem spolehlivé zprávy. Ve své řeči, proslovené na večer k jásajícímu množství oslavujícího ho lidu s balkonu ruského konsulátu, zapřísahal Bulhary, aby žádné akce k osvobození Makedonie nepodnikali. Ujišťoval, že za vhodné doby Rusko na žádné oběti šetřiti nebude, aby osvobodilo zemi, jíž hrabě Ignatěv na mapě »San-Stefanského dogovoru« obehnal hranicí velkého Bulharska. Radil, aby Bulhaři k Rusku vždy věrně stáli.

Pohříchu upřímná rada stařičkého státníka vyzněla na licho. Dnes ani z daleka se zmíniti nechci, j a k se v Bulharsku pracovalo proti radám nejupřímnějšího přítele někdejších tureckých rabů.*) Jen tolik uvedu, že n a p o d z i m čety z Bulharska překročily Rylu a že tak podpálily plamen povstání.

Nelibě to nesla vnitřní organisace. Příčila se tomu a chtěla tomu zamezit. Pracovala proti činnosti Concheva i Borise Sarafova tak, že na konec došlo i k tuhé srážce mezi četou z Bulharska a četou junáků makedonských. Došlo mezi oběma k šarvátce v Džumajsku. V té známý v Bulharsku Ivanica ztratil svého syna. To jasně dokazuje, že nebylo souzvuku v činnosti obou organisací.

A ukazuje to ještě, že vnitřní organisace dobře předvídala pohromu: ona dobře tušila, že povstání, podpálené za heslem n a c i o n a l i s m u, nenajde ani jediného přítele v celé Evropě, ba naopak, že osvobození Makedonie kde kdo bude čeliti. Věděla, že autonomii Makedonie v h o d n o t ě n a c i o n á l n í nikdo svého souhlasu nedá, protože by byla o p a k o v á n í m historie autonomie Východní Rumelie. Každý politický školák ani chvíli by nebyl v rozpacích prohlásiti, že autonomii by brzo následovalo sjednocení Makedonie s Bulharskem.

To vše vůdcové vnitřní organisace předvídali! I to vnitřní organisace správně tušila, že Turecko z povstání čerpati bude záminku k páchání svých ukrutností a že se mu podaří nalézti lhostejnost všech velmocí k stavu ubohé ráje.

Avšak povstání již jednou vyvolané nabývalo víc a více půdy. Čeliti mu ještě, to by bylo učinilo vnitřní organisaci nepopulární. A tak přinucena těmito okolnostmi sama také přešla k akci. Že se ve svých obavách nemýlila, dokázaly události. U Turků po podzimku propukla všechna jejich zvířecí sveřepost. Všude již pálili, loupili, zabíjeli a przníli. Nadešla i »bartolomějská noc« Soluně. Po třídenním zabíjení (200 Bulharů Turci ubili) nastalo žalařování »všech podezřelých«. A kdož nebyl podezřelým? Byl jím každý intelligent!

*) Povážíme-li, že Rusko vykoupilo svobodu Bulharska 200.000 hroby svých vojáků, čili, dáme-li mluviti číslicím, že s v o b o d u k a ž d ý c h d n e s ž i j í c í c h 15 B u l h a r ů v y k o u p i l j e d e n r u s k ý h r o b, uznáme, že hrabě Ignatěv měl právo appellovati na cit Bulharů.

Bohužel, příliš záhy se vyplnila předtucha Makedonců. Podzimní povstání bylo posílením Turků k uskutečnění jich pekelných záměrů.

Po »Soluni« potom všechny bulharské školy i kostely byly uzavírány. Za jediný měsíc uvězněno bylo víc než 3000 bulharských intelligentů, učitelé, kněží, obchodníci — všickni úpěli v těžkém vězení. A již také se vyrojily turecké »potery«, čety to bašibozuků. Ty rozhemživše se po nešťastné Makedonii, všude loupily, zabíjely a prznily pod záminkou hledání zbraně. A tito bašibozuci uvedli všechno obyvatelstvo do stavu zoufalosti — kdo mohl, uchopil se zbraně!

Uvésti sluší, že společné prohlášení Ruska a Rakouska stav věcí ještě zhoršilo. Turecko se nezměnilo. Zůstalo starou šelmou. Lhostejnost Ruska i Rakouska k páchaným ukrutnostem jednak posílila instinkty dravce a jednak zvětšila zoufalost ubožáků. Lid poznal, že nikdo na celém světě nad ním se neustrne a že mu nezbývá, než hledati spásu ve vlastní síle. Co mu zbývalo? Měl lhostejně pohlížeti na to, jak den za dnem, člověk po člověku zhyne rukou katovou či jataganem bašibozuka? Volil proto umírati hromadně, nechť již ze smrti jeho vzejdou lepší dnové budoucí, či ještě tužší a hroznější jařmo. Junáci vedli si statně. Při všem, že řadového vojska tureckého (askeru) i bašibozuků v každé srážce bylo stokráte více než všech povstalců, Turci (až výminkou v poslední době v Bitolsku) ani z jedné srážky nevyšli vítězem. Ničím nemohli nabýti vrchu nad výkony povstaleckých čet. A tu zavolali na pomoc starou svoji taktiku, jíž neblaze prosluli v Bosně a Hercegovině i v Bulharsku (r. 1876).*)

Nic se nerozpakovali, nic se na svět neohlíželi — s ďábelskou zuřivostí počali vypalovati vesnice, zabíjeti jich obyvatele (i ženy, děti a starce!) a hanobit i do svých harémů zavlékati ubohé křesťanské dívky makedonské ráje. Soustavně vypálili všechny mlýny, aby lidé neměli kde semleti obilí na chléb. »Konfiskovali« obilí, kradli dobytek i vše, co mělo jen nějakou cenu. Tím způsobem se snažili ubiti morálně ducha ráje tak, aby jí zahnali chuť dodávati životní potřeby povstalcům!

Evropský člověk ani tušení toho nemá, jak barbarsky si počínali. Zničili celé kaazy (okrsky). Tak jenom v Bitolsku vypálili 150 vesnic. Zůstalo 100.000 ubožáků bez přístřeší, vydáno na pospas nejkrutější bídě a hladu. Jen v bitolském vilajetu 5000 dětí, žen a starců porubali! V Adrianopolsku zničili 15 vesnic. Mrtvol po zemi jen postlali — 3000 lidí tam přišlo o život! 11.000 žen a dětí se spasilo útěkem do Burgaska (v knížectví). A totéž se opakovalo v Kočensku, Kratovsku, Mělnicku, Nevrokopsku i Razložsku!

Všude Turci se dopouštějí nejhnusnějších ukrutností. Vypalují vesnice, massově vraždí nevinné lidi. Dívky i ženy, padnuvší do jich spárů, bývají zneuctovány, aby pak jataganem byly utraceny. Tisíce křesťanských panen oplakává smrt svých drahých v harémech Musulmana! A jak bídníci s mrtvými nakládají! Na kupy je rovnají, petro-

*) Prosluli jí i za obležení Vídně r. 1683.

lejem polévají a za kanibalského řevu zapalují! Ba ani zneuctění mrtvol se neštítí.

Bulharsko Makedoncům nepomohlo!*) Ono je jenom mohlo uvésti do hrozného jich stavu tím, že jich zápasu dalo ráz nacionální. Proto nejvíce Makedonie trpěla! (Tomu čtenář rozuměj tak, že tato okolnost vyvolala zatvrzelost všech velkých mocí i Ruska.)

Makedonci jsou přivedeni na sám pokraj zoufalosti! Život pro ně nemůže míti vnady. Je příliš hrozný! »Lepší smrt, než takový život«, slýchám si je pozastesknouti. Vnitřní organisace se nevzdala svých záměrů. Přes to, že je přesvědčena, že její zápas vyžadovati bude ještě mnoho obětí, neustane v boji. Až bude nejhůře, použije posledního plánu na dobře promyšleném místě. Ví, že nemůže spoléhat (a nespoléhala se) na pomoc Bulharka a Srbska — touží aspoň, aby obě tyto země se přestaly míchati do její záležitosti.

Na druhé straně trpí i Bulharsko. Vedle »běžanců« i všechny intelligenty makedonské musí nyní živiti. Všem učitelům muselo najíti místa. Několik tisíc Makedonců jest bulharskými úředníky.

Bulharsko v době největších hrůz Makedonie uchystalo světu překvapení — voleb! K tomu doba nebyla vhodnou! Volby se přibližují. Všechna opposice se spojila proti dnešní panující straně, o níž se myslívalo, že dávno již svoji úlohu dohrála! Lze očekávati, že volby neuplynou bez krveprolití. Užije-li vláda násilí, jistě zvítězí — jinak sotva. O tom však dnes nic určitého říci nelze. Že volby hladce se neodbudou — o tom svědčí, co se stalo v Trnovu. Tam na kandidáty opposice, mluvící své kandidátní řeči, několik surovců učinilo útok. Pěkné to poměry! Jak se právě dovídám, vyslal kníže dra. Lambreva i p. Zajimova jako anketu do Trnova. Dovedu si představit, jak její elaborát vypadne! VLADISLAV ŠAK.

Z Petrohradu.

13. října 1903.

(Změna volebního řádu městské rady. — Rusko a Makedonie. — Bouře homelské. — Ženy a osvěta. — Střední školy. — Změna stanoviska vlády vůči jazyku litevskému. — Proč Witte odstoupil. — Památce A. Pleščejeva.)

Také my máme nyní volební kampaň — a možná, že neméně živou, než jsou vaše sněmovní a parlamentní. Chystáme se zvoliti si takové městské radní, kteří by měli lepší pojem než dosavadní o úkolech a povinnostech hlavního města velkého mocnářství ve XX. stol. Byli jsme sice dávno již nespokojeni se správou města — ale promíjeli jsme jí všecky nedostatky, dokud sama vláda, totiž soudruh ministra vnitřních záležitostí p. Zinověv úředně nevytknul všecky vady obecní správy i městského řádu ve zvláštním memorialu — a nenavrhnul k vyléčení toho vyšší úroveň vzdělání pro pány radní hlavního města. Ukončení nejméně čtyř tříd školy střední požaduje se od radů budouc-

*) Jen dobrovolníci četně rozmnožují povstalecké čety. Jdou i gymn. žáci. Bývám vždy k slzám pohnut, dovídám-li se o smrti hochů, jichž jsem byl učitelem.

nosti. Pohříchu sám pan Zelanov, nynější starosta, dokonce velmi prý zasloužilý, nemá tak vysokých studií, tím méně jeho četní a skromnější kollegové. Ti všichni také tvrdí, že městské hospodářství, byť i ve XX. stol., nemá mnoho společného s gymnasijními třídami (v čemž konečně snad mají pravdu), a na tom základě redigují petici o rozšíření práva opětné volitelnosti na všecky nynější i starší městské rady bez rozdílu. Osud této petice, směřující patrně k znemožnění zákonu Zinověvova, budí zde více zájmu, než — osudy Makedonie.

Před několika dny odjeli odtud delegáti makedonští — ani hlesu o nich ve městě. Nevelkou pomocí byl pro ně i Slovanský dobročinný spolek, mající nyní pouze 300 členů, kdežto t. zv. Русское Собраніе, založené před necelými dvěma léty v duchu krajního nacionalismu, má dnes již 600 členů. Nacionalismus, jako jinde, vzrůstá i u nás, ale nevím, zda pouze tento proud tak radikálně dovedl učiniti nepopulárními sympatie slovanské. Nad všecky sympatie vzrůstá obava velkého požáru — války v Evropě, když zatím visí ve vzduchu velká vojna asijská. Něco jiného bylo se vzdálenými Bury, válčícími s »úskočným Albionem«, těm bylo možno dávati i dosti realné důkazy sympatií, aniž by se bylo co obávati nežádoucích důsledků. — Třeba však doznati, že na ochladnutí ruských citů k balkánským bratřím měly též v nemalé míře vliv nepochybné ukrutnosti makedonských čet, jakož i přílišné choutky uchvatitelské bulharského živlu v Makedonii, kterýž sám o sobě tvoří menšinu obyvatelstva proti ostatním místním národnostem (řecké, turecké nebo aspoň »mahomedánské«, cincarské, srbské atd.).*) Buď jak buď, konstatuji z povinnosti kronikářské, že již nepočítáme spálené vsi makedonské, zamykáme oči před strašnými obrazy hrůz a místo toho počítáme pluky, které paradují před tváří nového náměstníka na dalekém východě a připojujeme nové a nové názvy k dlouhé řadě ruských parníků (150!), shromážděných v Port Arturu. — »To přec není bez příčiny«, praví Ivan Ivanovič Ivanu Nikiforoviči.**)

O Port Arturu a Japonsku smí se ještě mluviti nahlas, ale mnohem více potichu třeba mluviti o událostech na Kavkaze, v Homlu neb Kyšiněvě. Avšak, jak praví přísloví, šídlo se ani v censurním pytli neutají — pročež podařilo se nám uslyšeti v dosti četném shromáždění (které se sešlo na osobní pozvání) zajímavý referát známého právníka, delegovaného jistou skupinou osob do Homlu za zvláštním posláním. Uvádím z této zprávy neznámé odjinud a velmi smutně příznačné podrobnosti bouří. Celá rota vojáků totiž (kromě šesti vojínů židů) vrhla se zároveň s dělníky na židy — a celý skoro sbor paedagogický, až na několik výjimek, shromážděný k poradě v gymnasiu, vyslovil se též pro nevyhnutelnost »bití«. V čele loupících křesťanů stál student moskevské university, jakýsi Abramovič se žákem míst-

*) Srov. dopis z Bulharska v tomto čísle. — Dle statistiky V. Kъnčeva bydlí v Makedonii (t. j. ve vilajetu soluňském a bitoljském i v sandžaku skoplském) křesťanských Bulharů 1,032.533, mohamedánských Bulharů 148.803, všech ostatních národností 1,076.888. (Slov. Přehl. III. 122.) *Pozn. red.*

**) Viz níže ruské rozhledy a zprávy. *Red.*

ního gymnasia, jemuž se za to nedostalo ani nejmenšího pokárání od představených. Vedle toho však referent zjistil, že bouře homelské vypukly bez příprav — ne tak, jako v Kyšiněvě, kde tlupy útočníků byly organisovány pod vůdcovstvím agentů tajné policie, což bylo na jisto stvrzeno soudním vyšetřováním.

Leč obraťme se od smutných těchto zjevů k světlejším stránkám našeho života. Jednou z těch stránek zajisté jest ohromně u nás rozšířená snaha mládeže obojího pohlaví po osvětě a vyšším vzdělání. Výsledky její byly by ovšem nepoměrně realnější a širší, kdyby nebylo překážek a zákazů, které stěsňují iniciativu společenskou na tom poli rovněž jako na poli osvěty lidové. Nepoměrně skrovného rozpočtu ministerstva osvěty nepotřebuji vzpomínati.

Snahy po vyšším vzdělání jsou nezištné zejména u žen, jimž nedává vyšší vzdělání těch práv, jako mužům. Právě zahájena oslava 25letého trvání naší ženské university, založené znamenitým historikem K. N. Bestuževem-Rjuminem (zemřelým před několika lety); úřední název její jest »Vyšší kursy ženské«. Přes ohromný kontingent posluchaček, spěchajících na kursy z nejvzdálenějších končin evropské Rusi i Sibiře, přes hmotné základy, zajištěné povinným školným tak velikého počtu posluchaček (nyní kolem 2000) i velmi realnými sympatiemi veřejnosti — přes to vše bylo této instituci neustále bojovati s rozmanitými překážkami, působenými jednak podezřívavostí vlády, jednak oposičním duchem posluchaček. Nyní však, nehledě na to, že diplomy kursů nemají oficialního významu, absolventky jich dobyly si tak dokonalého domovského práva v ruském světě paedagogickém, že i nejzpátečnější jeho instituce, tak zvaná »Správa císařovny Marie« na základě včerejšího právě výnosu dovoluje jmenovati absolvované kursistky učitelkami vyšších tříd v »institutech«. Instituty nazývají se u nás sedmitřídní školy střední, internáty, uvedené v život ještě chotí císaře Pavla; poněvadž však zachovávají dost přísně ducha i tradice oněch časů, nejsou příliš v souladu s potřebami našich dnů.

Při té příležitosti poznamenávám, že dle mého mínění západní svět příliš málo zná a oceňuje ruskou ženu. Paříž, Nizza a Monaco sice znají naše dámy salonní, literatura politicko-socialní všímla si též vynikající účasti ruských žen v ruchu revolučním — ale skoro nikdo za hranicemi Ruska nemá ponětí o těch ohromných zástupech žen, které, překonavše množství předsudků, učí se po skončení středních škol ještě po několik let v rozmanitých kursech vyšších, ranhojičských, babických, v učitelských seminářích atd., aby potom o hladu i chladu pracovaly dlouhá léta uprostřed lidu a pro lid v nejzapadlejších zákoutích ohromné vlasti. Není to ani idealisování, ani přepínání, je to skutečnost všem známá; a jsou celé legie jmen oněch žen, které by mohly žíti nepoměrně snesitelněji, kdyby chtěly žíti — pro sebe.

Mnoho výtek lze učiniti našemu ministerstvu osvěty, to však třeba potvrditi, že v posledních letech nepochybně pod nátlakem veřejného mínění hýbalo se dosti horlivě zejména v oboru střední školy. Veřejné mínění, nezvyklé vítězstvím nad vládou, je tím více uspokojeno

a libuje si zejména odstranění řečtiny ze řady povinných předmětů. Milovníků řečtiny objevilo se nad očekávání málo — v některých gymnasiích nebylo ani jednoho, tak že jen výjimkou mohly si ústavy dovoliti ten klassický přepych. Případně nazval jeden novinář přítomný všeruský ústup žáků od řečtiny — »novým ústupem 10 tisíc Řeků« (Anabasis).

Záležitosti finské nescházejí u nás s denního pořádku — nepíšu však o nich již z té příčiny, že o nich vědí na západě více než my. Za to zaznamenávám, že pronásledovaný jazyk a pravopis litevský, jímž nebylo dovoleno od časů Muravěva »Věšatělja« nic tisknouti, snad konečně nyní následkem rozumného memorialu generál-gubernátora vilenského, knížete Mirského, dočká se lepších časů. Vycházeje se stanoviska vládního snaží se generál-gubernátor přesvědčiti rozhodující kruhy, že zrušení zákazu tištění knih abecedou latinskou vlastně uvolní Litvíny od »nežádoucích vlivů polských a duchovenstva katolického«, učiní z nich dobré poddané a odstraní ohromně rozšířené podloudnické každoroční dovážení statisíců litevských knížek, tištěných v pruské Tylži.

Na konci svého dopisu uvádím kolující zde výrok exministra Witta, pronesený k jednomu zdejšímu novináři: »Tři důvody přiměly mne k demissi: utvoření bez mého vědomí místodržitelství dalekého východu, vyžadujícího ohromných sum; chování vlády k událostem kyšiněvským a vůči židům vůbec; konečně naše мракобѣсіе v boji se živly oposičními.«

Relata refero. —

Pokrokové kruhy literární a široké vrstvy veřejnosti světily před několika dny s pohnutím a vděčnou vzpomínkou desetileté výročí smrti básníka-idealisty a bojovníka za pravdu a dobro, A. Pleščejeva.

Novyj.

Z Krakova. 16. října 1903.

(Poměry lidu selského. — Sedlák ve vědě a umění. — Výstava obrazů Jacka Malczewského.)

Hospodářský stav Haliče dává příčinu k neustálým starostem a nářkům. Přes neustále opakované volání rozvoj průmyslu nevzrůstá, obchod vázne a těžké břemeno bídy spočívá na všech vrstvách národa. Mohlo by se dnes stejně jako před třiceti a několika lety psáti o »Bídě Haliče«.*) A přece svítá zábřesk lepší doby, která se objevuje z nenadání a vedle všelikých vědomých snah o nápravu národního bytu. Rolník v západní Haliči přestává být ubožákem a v tichém, každodenním zápase o byt dobývá si trvalých základů existence, opřených o železnou práci a samostatné přemýšlení o sobě.

Lid vesnický objevuje se nejživotnějším prvkem národa; můžeme tvrditi, že uprostřed obecného úpadku hospodářského on jediný se hospodářsky pozvedá. Svědčí o tom již zběžný pohled na chaty slamou

*) Známou knížku toho názvu napsal tehdy Stan. Szczepanowski, znamenitý řečník, politik a občan.

pošité, ale pořádné a čisté, na pole stále líp upravovaná, na záhony zelinářské či na ovocné sady. Chłop dnes značně méně pije a za to pracuje usilovněji než před 10 lety. Výsledkem tohoto hospodářství jest umělá úprava polí, vzrůst selského majetku, který se zvětšuje na účet velkostatků. Za posledních 14 let bylo v západní Haliči rozparcelováno 40021 jiter pozemků, převážně orné půdy, což jest 9% veškerého majetku velkostatku. Význam toho je tím větší, že parcelací v Haliči se neobírá žádný úřad ani instituce, že rolník nabývá půdy často za peníze těžce vydělané na panském díle, že se na ní usazují malousedlíci, kteří před tím vzdělávali sotva dvě neb několik jiter.

Sotva tomu uvěří, kdo slyšel o báječně nízkých mzdách polních dělníků v Haliči — a slyšeti o nich musil každý rakouský občan, neboť požívají bohužel smutné slávy. Lid náš si však věděl rady. Rolník haličský setřásl stísněnost, v kterou jej pohřížilo odvěké nevolnictví, a počal se rozhlížeti, jak si uspořádati život a jak se přizpůsobiti novým poměrům. Moderní stát a zvláště rakouský šroub poplatnický žádá od něho hotových peněz, jichž mu nedávají ani plody vlastního hospodářství, ani bídný výdělek z práce na cizím. Vzdělání školní, ačkoli nedostatečné, probudilo jej z duševní dřímoty, hesla a události, pochycené z novin neb agitací předvolebních, probudily jeho zvědavost i touhu po dojmech. Povstalo stěhování za moře nebo odcházení za výdělkem do Slezska, Moravy, do Němec i Dánska — a proud ten přes nezákonné zákazy a překážky, kladené místními místodržiteli, stále vzrůstá. Zřídka však vystěhovalci opouštějí rodný kraj navždy. Nejčastěji emigrují dočasně, na několik měsíců neb nanejvýš na několik let, v cizině žijí co nejšetrněji, posílají neb přivážejí peníze domů a často po návratu zakupují si pozemky. Přikoupení půdy jest u nás jako všude jinde předmětem snů sedlákových. U nás pak, kde při velmi malých rozměrech usedlostí jest půda více jen dílnou k práci než majetkem a pramenem příjmu, přikoupení pozemkův často rozhoduje o možnosti vyživení z nich.

Jaký tedy div, že se chłop chápe emigrace jako prostředku sebeobrany proti hrozícímu jemu pozbytí pozemku, když její pomocí může svůj byt trvale zlepšiti? Přirozeným následkem emigrace jest nedostatek pracovních sil polních, nedostatek, pociťovaný v celé střední Evropě a podkopávající existenci velkých statků. V Haliči tento nedostatek zvyšuje cenu polního dělníka, dosud velmi nízkou, která jest nejvyšší v okresích pohraničných neb průmyslových.

K povznesení blahobytu rolnického značnou měrou přispělo urovnání poměrů úvěrních zakládáním záložen systému Raiffeisenova i spořitelen. Kde se takové záložně vážně věnuje místní intelligence, všude tam vzrůstá rychle a rozvíjí se utěšeně. Rolníci začínají také zakládati mlékárny, pěstují ušlechtilé rasy dobytka, pícní rostliny atd.

Od lidu, z nížin společenských, které se zdály býti vydány na pospas úplného zproletarisování, plyne tedy proud, oplodňující společnost novou energií i podnikavostí, nadějí v lepší budoucnost. Což divu, že ves stává se předmětem specialních bádání a zajímavou půdou

prací sociologických. Z poslední doby vynikají monografie vsí západní Haliče (Maszkienice a Zmiąca) od dra Františka Bujaka, vyznamenané cenou Akademie Umiejętności. V první spisovatel předvádí typ vsi rolnicko-dělnické, v druhé ves podhorskou, v níž se zachovaly poměry od dob osvobození takřka nezměněné.

I v umění našem rolník vystupuje čím dál častěji. Wyspiański v »Svatbě« (Wesele) předvedl jej jako živel nejbdělejší a vždy hotový k boji za vlast. Ve »Vysvobození« (Wyzwolenie), když všecky vrstvy společnosti hledají cesty a radí se o záchraně otčiny, sedláci stojí a bdí, ačkoli ještě mlčí. Typy selské neustále vystupují v malířství a sochařství. Podzimní výstava umělecká na příklad, otevřená nyní ve Společnosti krásných umění v Krakově, uspořádala síň t. zv. bronovickou (od vsi Bronowic u Krakova), vyplněnou obrazy ze života selského. Kraluje v ní Włodzimierz Tetmajer ve společnosti Sichulského, Stroynowského, Janowského, Woydygy a jiných. Tím způsobem ve společnosti nejvíc šlechtické v Evropě, jakou byla do nedávna společnost polská, vystupuje na první místo živel selský, který svou převahou číselnou a zakrátko i hospodářskou přetvoří charakter národa. —

V uvedeném »Towarzystwie sztuk pięknych« v Krakově otevřena byla v posledních měsících výstava obrazů Jacka Malczewského, malíře-básníka, největšího koloristy a symbolisty polského.*) X. Y. Z.

Z Lublaně. 16. října 1903.

(Smutný stav věcí v Korutanech. — Dr. J. Brejc. — Známky obratu k lepšímu.)

»A dnes — co jsme? Dnes Slovinci v Korutanech jsme »rakouskými občany«, kteří zjednávají či musí udělati místo — Albáncům! My, Slovinci vůbec, pilně platíme daně, dáváme své statné syny jako daň krve na vojnu, sloužíme pokorně nejvyšším zájmům státu, podporujeme každou vládu... zvelebujeme čest, držbu a vzrůst cizích, nám nepřátelských národů a... zanedbáváme, hubíme sami sebe, opovrhujeme sami sebou. Činíme sami sebe nepotřebnými. Tací jsme!«

Tak píše »Mir«, celovecký týdenník slovinský, ze dne 24. září 1903.

Slova tato obsahují pouhou pravdu — a ještě ani ne úplnou — o korutanských Slovincích. Neboť život, jejž vedli Slovinci v Korutanech v posledních letech, nebyl život slovinský, život národně uvědomělého a probuzeného lidu — nýbrž živoření větve národa slovinského, odsouzené k vymření. Lid spal, vůdcové spali. Ani jich mnoho nebylo. Aspoň těch, kteří měli chuť k práci a ne jen k deklamacím o bídě slovinské, o nenávisti germánské atd. Zakořenilo se u Slovinců přesvědčení korutanských Němců, že postavení slovinské v Korutanech je tak zviklané a podryté, že škoda námahy, neboť všecko úsilí proti německé převaze prý jest marné; budoucí generace již prý bude úplně zněmčelá... A všechno, co se dálo ještě ve prospěch věci slovinské, dálo se více méně již jen proto, že k tomu donucovaly tradice z lepších,

*) S ním měl by nás seznámiti Manes neb Jednota výtvarných umělců. *Red.*

dávno minulých dob, jenom proto, by zachováno bylo jakési dekorum. Nového, samostatného, energického nic nebylo v posledním pokolení Slovinců v Korutanech. Časopis »Mir« přinášel nepatrné, celkem dost nezajímavé, sentimentální a proto bezvýsledné povzdechy, kterých nikdo si nevšímal, přítel ani nepřítel. Jako by všechno, co v Korutanech kdy žilo slovinského, bylo v úplném rozkladu, jako by všecko již hnilo. Mluvilo a psalo se veřejně, že prý zázrakem jenom udrží se jazyk slovinský a národnost slovinská v Korutanech. Víra v schopnost životní korutanských Slovinců zmizela. Opravdu dány byly veškeré příznaky, nasvědčující tomu, že Korutany jsou ztracená posice pro Slovince, nejblíže příští generace že má býti německá. Obecné školy — až na dvě — německé; střední školy s minimálním počtem hodin, věnovaných vyučování slovinštiny; učitelské ústavy německé; c. k. úřady neuznávaly existenční právo slovinštiny — natož rovné právo s němčinou; samosprávné úřady rovněž; církev katolická ustupovala pořád němčině na újmu požadavků slovinských a předáci kněží slovinských starostlivě hledali spojení s německými katolíky a spasení slovinské národnosti v objetí německého a slovinského katolicismu; o hospodářské organisaci posledních let nelze mluviti — vyjímaje snad jediný pokus skladištního společenstva v Sinčivsi, jehož podklady se viklají; o politické organisaci také lépe nemluviti, poněvadž nelze nic říci, ač po léta existuje v Celovci slovinský katolický spolek politický a vzdělavací; o společenské organisaci, o sociální práci též raději pomlčeti...

A tak dále!

Takové máme výsledky působení pro věc slovinskou v Korutanech za posledních 15 let.

Příčina toho možná jest dvojí: buď lid je taková nevděčná látka k zpracování — anebo zpracovatelé nestáli za nic. Kdo měl příležitost srovnávati schopnosti a duševní zralost — pokud vůbec zde o ní lze mluviti — obou kmenů národnostních, obývajících Korutansko, musí mi dáti za pravdu, že platí příčina poslední. Nepopírám — pracovníků bylo málo, zejména světských intelligentů; ale kněží katolických slovinských a českých je pěkný počet, kterýmž schopnosti ku práci mezi lidem nelze upříti. Překážek z rodáků nikdo jim v tom neklade — a přece neděje se nic. Zdá se, že nyní v první řadě na zřeteli mají katolické zájmy a teprve v druhé řadě záležitosti národnosti slovinské. Aspoň duch, vládnoucí za nynější doby mezi duchovenstvem korutanským, jiného výkladu nedopouští. Nelze si přece mysliti, že by jinak jim stačily sentimentální stesky v »Miru« a jiných časopisech a soukromé povzdechy. Či snad je pravda to, že nedostává se jim energie, chuti k práci, poněvadž jim schází potřebné vzdělání ke vzdělávání lidu? —

Letos usadil se v Celovci, jak již uvedeno bylo v dopisech z Lublaně, slovinský advokát dr. Janko Brejc, muž, jehož vzdělání vyniká nad průměrnou úroveň, muž nadaný potřebnou vytrvalostí a neohrožeností. Zdá se, že tím situace rázem se změní. Nasvědčuje tomu znepokojení, ba pobouření německé veřejnosti v Korutanech. Dr. J. Brejc

nežádal nic více, než aby se dal průchod zákonu u soudu a při jiných veřejných úřadech, pokud týká se rovnoprávnosti jazyka slovinského s německým. U soudu bylo mu vyhověno v Celovci, ač i zde velice se vzpíral tomu státní zástupce; protivili se i okresní soudové po venkově. Všichni však musili doznati, že u korutanských soudů nemají dostatek slovinských soudců. Prozatím tedy slovinštině v praxi přiznala se táž práva v Korutanech při soudech, jako v Krajině. A to něco znamená!

Tu však vycítili Němci ihned, oč běží: dostavilať se rozhodná chvíle v existenčním zápasu slovinského kmene s německým v Korutanech. Kdyby Němci zvítězili v té otázce, kdyby požadavek, jejž pozvedl dr. J. Brejc, padl — slovinská věc utrpí tím porážku, ze které by pak sotva již bylo vzkříšení. Proto ihned protestovali: »gegen die Entdeutschung*) der kärntner Gerichte«. Všichni přišli: advokátní komora, obchodní a živnostenská komora, městská rada celovecká, jednotlivé jiné poněmčené a německé zástupy obecní. Protestovali. Nemohu si odepříti, bych neuvedl protest zemského sněmu korutanského: »Zemský sněm vévodství korutanského vyslovuje své rozhořčení nad hnutím, objevivším se v poslední době, které má za účel, odbočiti od obyčejů, zdomácnělých při soudech korošských, shodujících se úplně s faktickými poměry a praktickými potřebami obyvatelstva. Tím chce se rušiti národní mír v zemi. Zemský sněm vyzývá ministerského předsedu jako správce ministerstva spravedlnosti, by ihned a se vší rozhodností zakročil proti těm pokusům »poslovinšťování«, které škodí soudnictví a stranám.«

A noviny německé! Od celoveckých »Freie Stimmen« přes štyrskohradeckou »Tagespost« a »Grazer Tagblatt« až do vídeňských — všecky protestovaly s rozhořčením.

A proti dru. J. Brejci obrátila se nenávist taková, že hmotně chtějí ho zničit jeho kolegové — celovečtí advokáti, vědomi sobě jsouce vážnosti a cti stavu svého!

V tom okamžiku pak obě politické strany v Krajině se — shodly, aby přišly na pomoc korutanským Slovincům. Dr. Ferjančič (za liberální stranu) a dr. Šušteršič (za klerikální) jeli do Vídně k správci ministerstva spravedlnosti intervenovat. Výsledek jiný nemohl býti, než stejná rada právníkům celoveckým, jakou nedávno dostali vlaští z Terstu v obdobné záležitosti: neumějí-li prý slovinsky — ať prý přenechají všechny slovinské právní věci zástupcům, kteří schopni jsou řeči té! Rozhodnutí musí dopadnouti v zájmu spravedlnosti. Jediné přání máme: aby dr. Brejc vytrval. Aspoň dva, tři roky. Potom přijdou zase noví pracovníci, pomocníci mladí a čilí, plní života do Korutanska — však je tu místa pro pět dobrých advokátů slovinských. A rozvine se radostný zápas k upevnění národnostních hranic a posic slovinských. Během let pak bohdá se spraví to, co zanedbali starší »vůdcové« za posledních pátnáct let. Nutno si totiž zaříditi věc tak, aby nová dráha,

*) Ne: Slovenisierung; neboť korutanské nářečí slovinské nazývají ironicky »windisches Idiom«.

spojující Celovec s Bledem krajinským, neotvírala jenom cestu snadnějšímu návalu německému, nýbrž i umožňovala krajinským intelligentům snazší přístup ke korutanským soukmenovcům... Nastávají nové, ne právě snadné úkoly intelligentům, kteří zamýšlejí pracovati na »národa roli dědičné.« Zejména pokud se týče poměrů Korutanska ke Krajině.

Konečně musíme doznati: nejsme jen klerikálové, liberálové či sociální demokraté — jsme a chceme zůstati *Slovinci*, a to nejen v Krajině, nýbrž a především v Korutanech. Ad.

Ze Srbska.

Bělehrad 15./X. 1903.

I.

Politická situace. — Odsouzení důstojníků v Niši. — Lidová osvěta v Srbsku. — Školství národní. — Projevy srbských žen. —)

Než jsem se chopil péra, bych vám napsal dopis, přečetl jsem zprávu v 10. čísle »Slov. Přehledu« min. roč. o kralovraždě v Srbsku. Podivil jsem se, jak málo slovy podán tu jasný a správný názor o neblahých událostech v mé vlasti. Mimo jiné bylo tam psáno: »Tvrdí se, že poměry v Srbsku byly vinou krále Alexandra a hlavně královny Dragy již tak nesnesitelné, že nebylo jiného východu. Nevěříme. Co se stalo, nebylo živelní propuknutí hněvu celého národa, nýbrž prosté vojenské spiknutí, čpící příliš malichernými dvorskými intrikami, závistí a záštím.« Ano, toť úplně správné! Kdo dobře zná stav věcí v Srbsku a o něm poctivě, objektivně soudí, potvrdí, že ani král Alexandr, ani královna Draga nebyli sami vinni rozháraností země — a že padli jako oběti neustálených a nevykvašených našich poměrů. Jsem plně přesvědčen, že spravedlivé dějiny sejmou z veliké míry potupu s památky jmen Alexandra a Dragy, kterou na ně naházela nesvědomitost nepřátelské žurnalistiky. Nechci se zde pouštěti do obšírného výkladu. Nejlepším důkazem jest toto: Dnes máme krále nového, avšak staré zlo zlem zůstalo; nad to pak máme dosti důvodů k obavám, že bude v Srbsku ještě hůře. I jest velice naivní, hledati hlavní příčiny zla v jediném člověku, ve vladaři (po případě v jeho ženě). Kořeny zla v Srbsku tkví hloub. Tkví jednak v povaze a celém posavadním životě i vývoji národa, jednak v nepřátelské vídeňské a berlínské politice.

O zlu, jež vězí v nás a jež s vlivy vnějšími spolupůsobilo a vyvolalo neblahé události v Srbsku, napsal jsem článek v »Hlasu Národa« (ze dne 16. září), z něhož tuto opakuji hlavní myšlénky:

Národ srbský, jenž po několik století žil v bojích s Turky v hajdukování, slovem v jakémsi stavu anarchie, ztratil úplně cit pro život státní a jeho formy. Přeměna Srbska v moderní stát dála se již za Michaila Obrenoviče a zejména od jeho zavraždění příliš překotně, bez potřebné přípravy národa. Západnické recepty nepřipravenému Srbsku nesvědčily. Odtud všecky politické převraty a zmatky, jichž dějištěm byla nešťastná země ve století minulém. Politické strannictví a ne-

schopnost politických vůdců byly neštěstím Srbska. Strannické programy (liberální, konservativní, radikální) byly nepodařenou kopií programů stran v západní Evropě a v nejmenším nepřihlížely k potřebám národa srbského. Bujnému, přirozenou inteligencí nadanému lidu srbskému nová hesla velmi se zamlouvala a lichotila, pročež strana radikální záhy stala se ze všech stran nejpopulárnější. Avšak národ neporozuměl pravé svobodě; chytil se hesla svobody — ale o povinnostech nikdo nechtěl slyšeti. A nikdo se nestaral, aby nevědomý a nezralý lid osvítil a kulturně povznesl. V posledních desítiletích politické strany vůbec se nestarají o kulturní práci — všecko soustředilo se na osobní boj. A všecky chyby jednotlivých stran a vlád připisovány vladaři. Tvrdím však, že političtí vůdcové a intelligence srbská nesou toho vinu, že srbský národ nevyvíjel se ponenáhlu a nešel cestami, kterými jíti měl. A tak jest charakteristikou dnešního Srbska nevědomost, neustálenost, bezprogramovost, jistá národní nervosita. Jen v takovém stavu mohla se státi kralovražda. Nespokojenost — a nikdo neví, proč; touha po něčem — a nikdo neví, po čem. — Národ třeba jest vychovati pro svobodu. Na to vždy zapomínali v Srbsku — to si nepřipomněl ani král Petr, a již se mu to mstí. On spěchal učiniti ze Srbska svobodné Švýcarsko — ale nevěděl, že v Srbsku není vypěstován smysl pro švýcarský pořádek a cit pro povinnost. Nyní ovšem nemůže král couvnouti; tím hůře, že jest, jak patrno, úplně v rukou spiklenců, kralovrahů.

Nespokojenost v Srbsku trvá a šíří se i dále. Stav před desátým červencem od stavu dnešního odlišuje se toliko tím, že ti lidé, již dříve byli nespokojeni, nyní jsou spokojeni, oni pak, kteří byli prve spokojeni, teď jsou nespokojenými. Zlo však vzrostlo tím, že nespokojenost teď přišla do řad všech vážnějších živlů v národě srbském, což ovšem jest pochopitelno: pohleďte jen, jak skončilo poslední vojenské »spiknutí« v Niši! Nevinní důstojníci, kteří ve jménu veliké většiny důstojníků od krále a vlády žádali, by kralovrazi byli potrestáni, byli sami krutě pokutováni, kdežto kralovrazi odměněni řády a povýšeními. Kralovrah Mašín, osoba v každém ohledu bídná, dostal do svých rukou důležitý úřad divisionáře bělehradského, kdežto bývalý divisionář Dimitrij Nikolić, jeden z nejlepších srbských důstojníků, byl zbaven hodnosti důstojnické jen proto, že chtěl zachrániti život svému králi, kterému složil přísahu věrnosti. Vůbec dnes v čele armády srbské stojí lidé bezvýznamní a neschopní. A tak tomu ve všech odvětvích státní správy v Srbsku. I na místech nejvyšších, na křeslech ministerských zasedlo dnes několik lidí velmi nízké úrovně. Kam to vše spěje? Odpověď není těžká: k převratům novým, k novým nepokojům . . . Bohužel, že o dnešní situaci v Srbsku není mi možno nic lepšího vám napsati.

* * *

Jak nešťastné politické poměry v Srbsku špatně účinkují i na vývoj lidové osvěty, nejlépe ukazuje spis Ljubomira M. *Protiće*, referenta ministerstva kultu: »Naše narodno prosvećivanje u školskoj 1901—2 godini.« Na základě svých osobních zkušeností a na základě referátů stálých školních inspektorů přehledně podává a líčí chyby našeho národního školství. Na soukromou iniciativu v Srbsku ještě není možno se spoléhati, neboť pochopení národní pro otázky vzdělání je dosud slabé. Avšak zle jest, že dosud ani stát nedělal, co by činiti měl. Dosavadní ministři kultu až na skrovné výjimky byli lidé, kteří pro rozvoj školství neměli pochopení. Neznali stavu národa a pravých osvětových potřeb jeho. Lidé, kteří se starali pouze o své osobní zájmy a o zájmy politických stran, zapomínajíce, že správná a poctivá práce jest nejlepší politikou. Ministerstvo kultu mělo by tedy přesně znáti všechny dosavadní chyby a potom působiti, aby chyby ty byly odstraněny. Jak smutný jest jen fakt, že v Srbsku na venkově ani polovina dětí mužského pohlaví nenavštěvuje školy, ačkoliv již zákon z r. 1882 předepisuje všeobecnou školní povinnost! Jak jsem tedy pravil, soukromá inciativa jest dosti slabá; proto by však stát měl ledacos přijati na sebe, co by jinak vymykalo se z povinnosti státní. Stát by měl míti na mysli, že úspěch národního školství jest závislým na úrovni národního vzdělání a národní kultury vůbec. Aby tedy školství působilo, má se podporovati vše ostatní, co povznáší lid na vyšší stupeň kultury. Jaká souvislost v tom jest, nejlépe ukazuje fakt, že v Srbsku více než polovina vesnických jinochů, kteří školu navštěvovali, nedovede se při vojenském odvodu ani podepsati. Tedy vše, co bylo ve škole vštípeno, za několik let se zapomíná, neboť mezi školou a životem není souvislosti, není souladu.

* * *

Strašné události ve Starém Srbsku a v Makedonii vyvolaly též hnutí i u našich žen. Nedávno byl v Bělehradě založen spolek »Kolo srpskih sestara«, který si vytkl za úkol mravně a hmotně pomáhati utiskovaným bratřím a sestrám v Turecku. Radujeme se z tohoto hnutí a přáli bychom si, aby nezůstalo při pouhém náladovém vzplanutí, nýbrž aby bylo vytrvalou a vážnou prací. Jen tak může býti na prospěch národu.

Mluvě o srbských ženách, zmiňuji se ještě o jedné věci. »Бранково Коло« přináší zprávu, že srbské dívky v Pančevě, vzavše si za příklad své sestry Češky, jež při Husově slavnosti složily národní přísahu, rovněž se zapřisáhly podporovati vše srbské a národní a stavěti se proti všemu cizímu a nepřátelskému. Toto hnutí zvláště namířeno jest proti Židům. »Бранково Коло« o tom píše: »Naše Pančevky nezapomněly, jak židé v září minulého roku Záhřeb proti Srbům pobouřili. Měly bychom již otevříti oči a viděti, co se s námi děje. My

*

naivně podporujeme židy, naše nepřátele, a oni vědomě vší silou nás potlačují.«

Počínají tedy širší vrstvy lidu přemýšleti o svém stavu a svých osudech.

Srbin.

II.

(Srbská omladina.) 10./X. 1903.

Nehybný život srbské omladiny v posledních letech a její liknavost ke všem zájmům veřejným vyvolaly hlasy odsuzující již také v srbské veřejnosti, jež se obávala, aby »узданица народа« se docela nevzdálila onoho postavení a oněch úkolů, jež jí jako budoucí intelligenci a vůdkyni duševní náležejí. Výtky ty těžce se dotkly i mládeže samé a vznítily dřímající jiskru, že počala zase plápolati. Mladí lidé počali poznávati celou tíži své úlohy, kterou jako omladina malého a mladého národa ve všech odvětvích veřejného života mají vykonati. O prostředcích k nápravě vedoucích mělo se jednati na sjezdu všesrbské omladiny. Zde chtěli se poraditi o vlastních a národních potřebách, zde chtěli hledat příčiny své vlastní lethargie.

Jednou z prvních skupin mládeže, jež začala pracovati v tom směru, bylo srbské studentstvo ve Vídni. Již r. 1900 vydala tato skupina prohlášení, aby se srbské studentstvo sešlo do Sentomaše na »zbor i dogovor«, ale sjezd tento byl — ježto je Sentomaš na uherském území — policií zakázán. Leč idea nepřestala žíti. R. 1902 vyzvala petrohradská skupina omladinu srbskou, aby pracovala o svém sjednocení. Tímto rokem (1902) zahajuje se nové období omladinské práce. Kdežto dřívější sjezdy měly ráz čistě krajinský, vkročilo se prohlášením z roku 1902 na základ všesrbský. Škoda jen, že ono prohlášení nenalezlo dostatečného ohlasu a praktického uskutečnění, neboť nebylo ještě dosti pracovníků a nositelů oné ideje mezi vším studentstvem srbským.

Než za necelý rok vidíme onu myšlenku znova vystupovati — a to již ve formě ustálenější a určitější — v prohlášení karlovické omladiny, která svolala všesrbský sjezd do Srěmských karlovců (Srijemski Karlovci) na 20., 21. a 22. září 1903. Je to první sjezd na základě všesrbské a sociálně-národní práce omladiny. Jeho vůdčí myšlenkou je sociální potitika, t. j. ekonomicko-kulturní a nikoliv státoprávní, jako tomu bylo u starši generace srbské.

První den sjezdu karlovického byl věnován památce Branka Radičeviće, vůdce a duše prvního pokolení srbské omladiny, která v letech čtyřicátých a padesátých svou prací pomohla k vítězství myšlence Vukově v srbské literatuře. Nad hrobem prvního básníka a nadšeného omladince mělo se zasvětiti nastoupení nových směrů a nového života!

Druhý a třetí den vyplněn byl prací a rozpravami. Započali sami u sebe. Slova, která v upřímné sebekritice vyřkl v zahajovací řeči sjezdové předseda jeho Stevan Čokić, platí i o všem jihoslovanském studentstvu a jsou tak charakteristická, že nebude od místa je zde doslovně uvésti:

»Uvažujeme-li o našich společenských poměrech, upadáme ve starou chybu, že chceme hned opravovati jiné! Musíme avšak začíti u sebe. Je-li náš celý společenský život neutěšený, není lepší ani náš studentský. Naše studentská společnost na vysokých školách nestojí na onom stupni kultury, na kterém by měla býti jako společnost, skládající se vesměs ze vzdělaných členů; nestojí na té úrovni, na které stojí ostatní společnost studentská kulturních ústavů, v nichž se vzděláváme. Žijeme ve velikých kulturních střediscích jako nějaká oddělená kolonie, nedotknutá zápasem myšlenek a záhad kolem ní proudících. Kolem nás vře život, a my jsme věčně chladni. Nemáme dosti vyvinutý smysl a zájem pro věci, které se kolem nás dějí, pro vážný život práce, do něhož jsme zapadli. Nejsme schopni přijímati dojmy, které na nás doráželí, ježto nemáme potřebné průpravy pro to. Málo se kulturně obrozujeme. My jsme na školách právě takoví, jakými byli naši otcové a dědové, ba snad i horší. Celý náš život na universitě neodpovídá našim společenským poměrům. Vzděláváme se jednostranně a nesouladně. Především: pracujeme velice málo. Nejlepší naši lidé stávají se v nejpříznivějším případě suchopárnými odborníky, kteří vědecky nebo ještě častěji řemeslnicky pochopují svůj obor a ke všemu ostatnímu nejeví smyslu. Ostatek se ztrácí v denní, stranické politice nebo tone v zahálce, utrácí celý svůj studentský život v kavárnách a pokoutních místnostech. Na druhé straně jsme také neúplně vyvinuti, neboť je náš smysl pro pravé umění ještě slabší než schopnost k práci vědecké. Všeho toho nemálo je vinno i to, že vcházíme v akademický život velice nepřipraveni, že přicházíme do ústředí, pro něž jsme nedospěli. Proto s ním také nesrosteme. A naučíme-li se přece něčemu v cizím světě, chceme to hned applikovati na naše poměry, třeba se to nehodilo. Vstupujeme v národ jako nepřipravená a neintelligentní intelligence. Neznáme národa a klameme jej. Proto nám on ani nevěří.«

Tolik Čokić.

O vlastní organisaci se sjezd definitivně neusnesl, ale uložil vídeňskému srbskému spolku »Zoře«, aby nejvhodnější způsob organisace provedl.*) Též usneseno vydávati studentský srbský list (jako orgán sjednocené omladiny), jehož redakce svěřena »Zoře«.

Referáty a debata pohybovaly se v rámci osvětných a národohospodářských otázek — a pracovati i prakticky v témž směru (na př. usilovati o zakládání Raiffeisenek, národních knihoven atd.) vzala si omladina za svůj příští úkol.

Ze všeho toho vyzírá potěšitelný pokrok, zvláště u srovnání se starší omladinou, která se dusila v stranických bojích a při tom zapomínala podporovati a posilovati zdravé podmínky národního vývoje.

Doufejme, že nynější omladina neuvázne jen na těchto projektech a začátcích, a že své nadšení spojí se skutečnou a trvalou prací. Toho jim vřele přejeme!

BRGJANIN.

---

*) Nejspíše přijat bude návrh organisace, vypracovaný p. Vlad. Andrićem a uveřejněný v »Dubrovniku« (sjednocení již existujících akademických spolků v jedno tělo).

Ze Záhřeba.

15. října 1903.

(Hlas záhřebského Srba o poměru srbo-chorvatském.)

U vás panuje mínění, že zde na jihu máme vřelou krev, z čehož by plynulo, že jsme živí, odvážní a energičtí. Vskutku máme vřelou krev, a to by snad nebylo naším nejhorším zlem — horší jest, že máme i vřelý rozum. Bylo-li kdy národu třeba chladného a přísného rozumu, bylo by ho třeba nám Srbům a Chorvatům. Kdybychom bývali před 20—30 lety počali zrale přemýšleti a uvažovati o našem postavení a o našem společném úkolu, stáli bychom si dnes jinak a naše národní záležitosti neposkytovaly by tak žalostný obraz.

Ve chvílích, když nepřítel s plnou bezohledností vrhne se na jejich společný dům, počínají Srbové a Chorvati mluviti o bratrství, svornosti a totožnosti zájmů. Avšak dá-li se nepřítel poněkud na ústup, ihned pomíjí mezi námi svornost a láska i jakákoli vzájemná činnost na obranu národních zájmů.

V čerstvé paměti jsou ještě události, které se sběhly před krátkým časem v Chorvatsku a Slavonii; známo jest, jak korumpovaná vláda Khuena Hedervára nemilosrdně a bez ohledu na pravo či na levo ubíjela v těch zemích každého, kdo se jen odvážil protestovati proti maďarskému bezpráví. Vláda Khuenova při pronásledování, zabíjení a žalařování netázala se, je-li kdo Srb či Chorvat. Běda Chorvatu, domnívá-li se, že mu bude dobře, když je Srbu zle — a běda Srbu, myslí-li, že mu bude svitati, když se nad Chorvatem smráká. Pokud zde Chorvaté budou strádati, nebude ani Srbům dobře, a rovněž tak, pokud Srbové budou zde v bázni o svůj národní byt, pokud zde budou vystaveni pronásledování a násilí, nezavládne ani mezi Chorvaty štěstí a mír. Dobře by bylo, kdyby to Chorvati i Srbové vždy měli na mysli a kdyby se tím vždy řídili při urovnávání svých sporů.

Srbové a Chorvati spojenými silami mohli by vykonati mnoho. Kdyby své síly bratrsky sjednotili a ruku v ruce hájili společné zájmy své vlasti, nebyla by v král. Chorvatském možna vláda takých vrahů Slovanstva, jako jest Khuen Hederváry. Maďaři užili sporu chorvatsko-srbského jako prostředku k ovládnutí a podmanění obou. Naší slabosti a náchylnosti k separatismu mohou Maďaři a jiní cizinci děkovati, že mají v naší vlasti více práva, než my sami.

Žel, že ještě i dnes musíme doznati, že svornost mezi Srby a Chorvaty jest pouhý sen.

Když nedávno brutální Khuenova vláda užila nejostřejších prostředků k přinucení Chorvatů, aby mlčky a klidně ve své rodné zemi snášeli maďarskou nadvládu a násilí, aby své zemské důchody dále posílali do Pešti, kde by s nimi Maďaři hospodařili po libosti; vrátí-li z nich něco Chorvatům, dobře, nevrátí-li, musí Chorvaté býti také spokojeni, nesmí se protiviti, nýbrž jen mlčeti a skláněti se před korunou svatoštěpánskou. Při té maďarské bezohlednosti počal chorvatský i srbský tisk mluviti o bratrství, svornosti a jednotném postupu srbo-chorvatském. Každý pravý přítel našeho bytu a rozvoje srdečně se ra-

doval, že konečně počínají překážky a nedorozumění ustupovati smíru a společným zájmům našim. Nyní jest žalno těm, kdož v to věřili a vidí, jak naše svornost a láska záhy pomíjí a hasne.

Nepravím, že by Srbové byli dokonalí a svatí. Ale o Chorvatech musím říci, co již L. Gaj skoro před šedesáti lety uznával: Srbové nepodlehají tak snadno cizím vlivům jako Chorvati. Dnes v hlavním městě Chorvatska převládá německá kultura a židovský kapitál.

Minulého roku pozdvihli se Chorvati proti několika srbským obchodníkům. Loni rovněž bylo lze pozorovati, jak se židé v Záhřebě vzmohli. Při loňských demonstracích použili židé Chorvatů za bezděčný nástroj, aby se zbavili jediných svých konkurentů, srbských obchodníků. Opravdu, nebýti několika srbských obchodníků, byl by Záhřeb v obchodním ohledu zcela židovským městem.

Židé jsou chytří a prohnaní i dovedou se neprozíravým Chorvatům zalíbiti lichotným vynášením a uznáváním jejich velikosti. Tím snaží se udržeti svůj hospodářský vrch v Chorvatsku, aby mohli dále vyssávati Chorvaty i Srby.

Čechové vědí, kdo byl Ante Starčević. Nikdo nedovedl tak silně rozdmychati u Chorvatů nenávist proti Srbům, jako on. Tím otravoval chorvatskou duši, tak dost náchylnou k separatismu, u Srbů pak vzbudil rozhořčení a učinil z nich nepřátele Chorvatstva. Myslím, že politický vůdce malého národa velmi špatnou službu mu prokazuje, učí-li jej druhé podceňovati a znevažovati, sebe sama pak planými frázemi vynášeti. To jest jako hlásati smrt a sebevraždu vlastnímu národu.

Chorvaté před několika dny odhalili Starčevićovi pomník. Záhřebští židé vystavili ve svých výkladních skříních poprsí A. Starčeviće a ozdobili své krámy a domy chorvatskými barvami. Neučinili to nikterak ze sympatie k Chorvatům, nýbrž jako reklamní prostředek, aby mohli dále chorvatský národ klamati a vyssávati.

Srbové se neúčastnili té slavnosti. Jak by se to srovnávalo s jejich ctí, aby oslavovali zapřisáhlého odpůrce a nepřítele své národnosti? Starčevićovy strannické a nezralé názory odsuzují i mnozí Chorvaté. Tak na př. »Obzor« v den odhalení pomníku napsal, že nikterak nemůže schvalovati Starčevićovy útoky »na bratry Srby, jimž jest jejich národní jméno právě tak drahým, jako Chorvatům chorvatské . . .«

Shoda chorvatsko-srbská, o níž se teprve před nedávnem počalo pracovati, začíná se kaliti. Srbové nemohou tak snadno zapomenouti loňských demonstrací, jimiž tolik utrpěli, a letošní oslava Starčevićova znova mrazivě působí na srdce Srbů a vzbuzuje v nich pochybnosti o chorvatské upřímnosti a lásce k Srbům. Zlým duchem Chorvatska je dnes dr. Frank, přívrženec Starčevićův a úhlavní nepřítel Srbů, jimž nemůže na jméno přijíti (nazývaje je pohrdlivě »Valachy«). Dr. Frank neslouží zájmům chorvatským, nýbrž židům — což čím dál více poznávají i rozšafní Chorvaté. On frázemi svádí chorvatské

davy a tak prohlubuje propast mezi Srby a Chorvaty, bez jejichž shody nebude dobře jedněm ani druhým.

Kéž mladší generace srbská i chorvatská napraví, co staří pokazili, a odčiní hříchy svých otců. Stane-li se to, budou za několik desetiletí Srbové a Chorvaté společně oslavovati zakladatele své shody, svého bratrství a spojenství. Dej bože! K. M.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Vyloučení 6 slovenských gymnasistů. Schůzka slovenské mládeže. Továrna na cellulosu. Československá jednota. — M. Andricki. — Poláci poznaňští a pomník Bismarckův. Smír stran v Horním Slezsku. † Adam Sapieha. † Walerya Marrené-Morżkowska. — Slované východní: Ruská práce na východě asijském. Arménské nepokoje. Generál Dragomirov. — Stávky zeměd. v Haliči. Rusínský jazyk u soudů a ber. úřadů. Prohlášení poslanců rusínských. Návrh volební opravy. Stanislavovské gymnasium. Demonstrace na lvovské universitě. Rusíni bukovinští a církev pravoslavná. Ze sněmu bukovinského. Pomník Kotljarevského v Poltavě. † K. Ustyjanovyč. † S. Vorobkevyč. — Jihoslované: Sokol lublaňský. J. V. Lego.)

Slované severozápadní.

Hydra maďarisace na **Slovensku** vyžádala si opět nové oběti. Z gymnasia rimavskosobotského vyloučeno bylo 25. září *6 slovenských studujících*, nebezpečných to nepřátel »maďarské vlasti«: Jan Putiš a Miloš Brádňan z V. třídy, Ivan Markovič, Milan Kulišek a Dušan Viest ze VI. a Karol Viest ze VII. A co provedli ti ubozí hoši vlasti nepřátelského? Nic více a nic méně, než že podnikli 15. září s dovolením ředitelovým výlet do Tisovce a druhý den vyšli si s učitelem Uramem a právníkem Cechem na Muráňský zámek a při tom si zazpívali několik slovenských písní a na Muráňském zámku zapsali svá jména do pamětní knihy po slovensku. Hrozná ta vina zajisté dovedla pobouřiti maďarské duše vychovatelů mládeže, kterým zní v uších strašná slova písně »Hej, Slováci«. A tak katanské dílo provedli ředitel Loysch (Němec ze Spiše) a prof. Valentíny (odrodilý Slovák) — a zničili existence mladých šohajů. Způsob, jakým studenti byli vyšetřováni, vrhá podivné světlo na středoškolské poměry uherské. Studentům za vinu kladeny v pešťských listech věci, kterých ve skutečnosti se nedopustili. Neboť nejen že nezpívali »Hej, Slováci«, nýbrž ani nespálili číslo »Egyértétésu«, ani nepošlapali obraz Košutův.

Ostatně je to zločin, když si Slovák v Uhrách zazpívá národní píseň? Pěkné bylo, že obviněni studenti nezapřeli, že zpívali, ale hrdě se k tomu znali. Ostatně by jim to nebylo nic platno, neboť prof. Valentíny prohlásil, že dříve nebo později bylo by je stihlo vyloučení, páni čekali jen na příležitost. Ani památky nebohého otce dvou studentů, bývalého professora revúckého gymnasia Viesta a později učitele na Myjavě, neušetřili vyšetřující professoři. Také byt paní Viestové jako »panslávské hnízdo« byl prohledán. Sami maďarští professoři nesouhlasili s tímto vyšetřováním. Za to, že se studenti bránili, byli vyloučeni ze všech uherských škol. A jak se zachovali soudruzi obviněných? Plili na ně, spílali jim před očima professorů. Může to být nazváno výchovou? Jaké charaktery se vypěstují na škole, kde vládne takový duch udavačství a národní nesnášelivosti! Maďaři měli by pamatovat, že kdo sije vítr, klidí bouři. Slováci jsou ovšem vůči takovým útiskům bezbranni.

Světlým bodem slovenského života byla *schůzka slovenské mládeže* 8. září t. r. u dra. Dušana Makovického v Žilině. Shromáždění Hlasisté, počtem 25, stěžovali si především na slabou činnost »Ž i v e n y. Potom promluvil redaktor Hodža z Pešti o potřebě laciného a lidového časopisu slovenského, neboť »Hlásnik«, jejž národní strana již 30 roků vydává, dnes po stránce obsahové již nestačí. Velkou škodou bylo, že »Slovenský Denník« Hodžův nenašel u Slovenské veřejnosti dosti porozumění a zaniknul; místo něho dnes rozšiřují se po slovenských městečkách ne »Národnie Noviny«, které ubíjejí vše pokrokové na Slovensku ze zájmů osobních, nýbrž v duchu vládním psané a maďarskou vládou vydávané »Slovenské Noviny«, vycházející za 2 haléře denně a jichž na př. v Bytči se denně odebírá 70 výtisků! A jinde není lépe, odebírá se i klerikální »Kresťan« — a proti tomu všemu slovenská strana nemá časopisu lidového, jenom drahé a obsahem chudé »Národnie Noviny«, jež i bohatí intelligenti odebírají jen z povinnosti národní, předplácejíce ještě vedle nich některý pešťský denník nebo řidčeji denník český. Tedy jak lid, tak intelligence žízní. Doufáme, že proto ujme se Hodžův „S l o v e n s k ý T ý ž d e n n í k«, který vychází nyní ve 2000 výtiscích. Shromáždění také slíbili mu všemožnou podporu, žádajíce při tom ze všech stran co nejvíce dopisů, aby tak život Slovenska byl co nejvěrněji zachycen.

Co se týče »H l a s u«, vyslovili se shromáždění, že udržení jeho jako jediného časopisu slovenského k projevení volného slova jest nutné. Z té příčiny usneseno vydávání drahé přílohy »Umělecký Hlas« zastaviti. Co do obsahu správně si bylo stěžováno na malý výběr a přeplňování »Hlasu« filosofií a polemikou někdy až trochu ostrou, zejména o otázkách náboženských, které »Hlasu« nejvíce uškodily. Bylo žádáno více belletrie, literární kritiky a hospodářských článků. A tu je bolestné, když redaktor se přiznává, že nemůže slíbit belletrii ani hospodářské články, když spolupracovníků je málo. Žádány i měsíční přehledy a místní obrázky z různých krajů. Boj proti klerikalismu, pokud se nesjednocuje s bojem proti náboženství, schvalujeme a těšíme se ze slov »Hlasu«, že chce na Slovensku vyvolat dobu Havlíčkovskou. Jest na Slovensku potřebí mnoho lidí, kteří dovedou pracovat, neboť těch, kteří dřímají, jest už příliš mnoho. S l o v e n s k á s t r a n a n á r o d n í organisovala se před volbami r. 1901 na podzim, ale od té doby nebyly výbory ani jednou k poradě svolány, ani nikdo prstem nehnul k vypracování podrobného programu. »Iba keď bič na nás dopadá, vtedy sa vieme hýbať; v pokojných časiech odvykli sme už práci«, píše dr. Šrobár v »Hlase« na str. 258. »Hlas« vyzývá slovenské poslance, aby konali schůze svých voličův a vyložili tam stanovisko své v otázce tak důležité, jako je požadavek maďarského velení u společné armády. Dokud slovenští poslanci se neozvou, mohou Maďaři směle prohlašovat požadavek ten za požadavek celého Uherska — a je to požadavek, který přece není nic jiného, než nový maďarisační prostředek. Maďaři tak dokazují, že jsou jedinými pány Uher, když ostatní národnosti k jejich počínání mlčí. U nás časopisy některé dokonce sympatisují s bojem maďarské opposice, neznajíce stanoviska slovenského. Kdyby byl uherský sněm rozpuštěn a nové volby vypsány, našly by slovenskou stranu nepřipravenou a v posledním okamžiku třeba bude již pozdě, když tak dlouho nikdo na práci nevzpomněl. Kdyby pak slovenská strana ve volebním zápase byla poražena, bude pozdě naříkat na někoho jiného.

To jsou cenné výsledky žilinské schůzky mládeže. Na konec ještě usneseno, aby slovenští lékaři vydali »Zdravovědu pro lid«, věc to zajisté přepotřebnou, neboť lid má některé názory o zdravotnictví velmi převrácené. Považme jen, že ve vesnicích namnoze celý rok neotevrou oken, aby se provětralo. Lékaře volají vždy, jen když už je nejhůře a obyčejně už žádné pomoci není. Zvěrolékař ovšem není na Slovensku ani jediný. Jistý bača na salaši mi na otázku, jak léčí ovce, odpověděl: »Keď je taká nemoc, že sa má uzdraviť, tož sa uzdravie aj bez lekára, ale keď je chytrá nemoc, tož zdochne, keby aj lekár pri něj stál.«

Valná hromada *akciové továrny na cellulosu* v Turč. Sv. Martině měla se konati 26. září, ale pro nedostatek účasti členstva odročena byla na 31. říjen.

Češti akcionáři nejistotou a průtahem věci jsou již velmi znepokojeni, neboť cena tohoto podniku, který měl stělesňovati českoslov. vzájemnost, každým dnem klesá.

Československá Jednota v Praze konala 5. září mimořádnou valnou hromadu pro útoky Bielkovy. Prof. Pastrnek vzdal se starostenství před prázdninami, chtěje se oddati vědeckému zpracování svého materiálu dialektologie slovenské, aby tím mohl vyvrátiti Czambelovu nejnovější knihu »Slováci a ich reč«, v niž Czambel prohlašuje Slováky za větev Jihoslovanů, zcela různou od Čechů, chtěje tím styky československé přerušiti a vybízeje Slováky, aby svoji řeč od češtiny »očistili«. Zapomněl ovšem zcela na Slováky moravské, kteří mluví zcela tak jako Slováci v Nitře a Prešpurku a od sousedních Valachů moravských v řeči jen nepatrně se liší. Nyní vzdal se starostenství k vůli Bielkovi i řed. p. Lošťák. Novým starostou zvolen nakladatel p. J. Otto.

S. K.

*

Z Lužice dochází nás potěšitelná zpráva, že byl z Ralbic do Budyšína přeložen kaplan *Mikławš Andricki*, redaktor »Łužice«. Událost na pohled nepatrná a rázu soukromého má pro lužickosrbský život literární a vůbec národní značný význam. M. Andrickým přibývá do Budyšína, duševního střediska lužických Srbů, k dosavadním zasloužilým pracovníkům nová, svěží síla, muž vroucího ducha vlasteneckého, pracovník horlivý a vytrvalý, od něhož si mnoho slibujeme. Andricki přichází do Budyšína za kaplana srbského katolického kostela P. Marie, při němž působil Michał Hórnik, který zasil první sémě vlasteneckého idealismu do srdce mladistvého studentika. Student dávno již jest duchovním a nyní vstupuje na místo, jež kdysi Hórnik zastával. Andricki ve své dosavadní činnosti neustále uváděl mládeži na paměť světlý obraz Hórnikův — a celá dosavadní činnost jeho jest nám zárukou, že tímto vzorem bude se i příště vždy řiditi ve svých snahách. Přesídlením Andrického do Budyšína získá především »Łužica«, jejíž redigování z venkova bylo velmi obtížné. I jinak vzdálenost od Budyšína překážela mu účastniti se prací v tomto lužickém středisku měrou náležitou. Ale ovšem léta, která Andricki ztrávil na venkově, nejsou ztracena — živý, nadšený duch jeho zůstavil tam stopy hluboké. Živá účast okolí ralbického v práci národní je toho dokladem; Andricki nejen že sám vykonal tam mnoho, ale dovedl si i získati a vychovati spolupracovníky a nástupce (z nichž uvádíme aspoň bratra jeho, učitele Jana Andrického, a učitele Hajnu) — tak že i do budoucnosti je zde živý ruch národní pojištěn. — M. Andricki narodil se 31. května 1870 v Pančicích na západní hranici srbské národnosti v saské Lužici. Dětství jeho bylo dosti pohnuté: rodiče jeho s půlletým synkem přestěhovali se do Elsaska, přivtěleného právě k Německu, kdež matka po sedmi letech zemřela. On sám více byl nemocen, než zdráv. Po smrti matčině vrátil se s otcem do Lužice, neuměje ani srbsky, ani německy. Ve 12 letech přišel do Budyšína na děkanskou školu, po 2 letech přestoupil zde na přípravku učitelskou a r. 1886 odešel na studie do Prahy. Po tři poslední léta svého pobytu pražského byl starším »Serbowky«, spolku chovanců pražského semináře lužického, v době pražských studií vystoupil také poprvé literárně (r. 1890) a účastnil se již práce při »Łužici«. Dne 8. prosince 1895 byl vysvěcen na kněze a 18. téhož měsíce nastoupil již úřad kaplanský v Ralbicích, v němž setrval do 15. října r. 1903. Od r. 1896 rediguje »Łužici« a to velmi obratně, snaže se z ní učiniti ústřední orgán nejen literární, ale vůbec národní. V redigování »Łužice« vystřídal dra. Arn. Muku, jemuž velké práce vědecké a jiné národní dílo ne-

Mikławš Andricki.

dovolovaly dále se věnovati listu, jejž založil a jejž dosud s Andrickým podpisuje. Bystrým zrakem poznal v Andrickém povolaného nástupce svého v redigování »Łužice« — a neklamal se...

Vítáme vřele Mikławše Andrického do Budyšína a opakujeme, že od něho zde mnoho, mnoho očekáváme. A jsme přesvědčeni, že naše i vlastenců lužických očekávání splní... Hojně sil, hojně požehnání k práci! *A. Černý.*

*

Poláci *poznaňští* dostali od vlády pruské ve svém hlavním městě — **pomník Bismarckův**, který byl slavnostně odhalen dne 11. října u přítomnosti a za účasti 2 ministrů. Z jakých tendencí vznikla myšlenka pomníku, patrno je z toho, že předsedou komitétu byl major Tiedemann, jeden z hlavních sloupů »hakaty« (HKT — poslední písmeno právě znamená tohoto výtečníka). Při banketě ministr Hammerstein pravil: »Odhalený dnes pomník Bismarckův budiž výstrahou Polákům za našimi hranicemi, budiž i výstrahou našim občanům, mluvícím polsky.« Ano, kéž jim jest stále palčivou výstrahou, popohánějící je — k práci.

V Horním Slezsku došlo k významnému *smíru stran*. Redaktor »Katolika« Napieralski vystoupil z provincionalního volebního komitétu strany centra, a polské spolky »Towarzystwo ludowe« a »Towarzystwo wyborcze« (t. j. spolek volební), které dříve stály proti sobě, splynuly v jeden. Německý útisk vedl Poláky k spojení sil — a v tom spočívá význam události, jíž by se byl přede dvěma měsíci ještě nikdo nenadál. K hájení práv národnosti polské ve Slezsku usnesly se oba spolky založiti »Polský volební komitét pro Slezsko«, jenž bude příště říditi volby ve Slezsku. Do tohoto komitétu zvolilo »Polskie tow. ludowe« 10 členův, »Pol. tow. wyborcze« rovněž 10 členův; po této volbě a sestavení komitétu volebního se »Pol. tow. wyborcze« rozešlo a doporučilo svým členům, aby vstoupili do »Spolku lidového.«

Zaznamenáváme úmrtí ušlechtilého člena polské aristokracie v Haliči, knížete *Adama Sapiehy* (nar. r. 1828, zemřel 22. července v Reichenhalu). Po universitních studiích ve Francii a v Londýně objevil se na veřejnosti poprvé r. 1860 jako člen deputace, v níž byli kromě něho hr. Alex. Dzieduszycki a Fr. Smolka a jejímž úkolem bylo odevzdati ve Vídni adresu, domáhající se samosprávy pro Halič. O několik měsíců později zasedl v prvním sněmě ve Lvově jako poslanec kraje przemyského. Po r. 1863 strávil 3 léta za hranicemi, odkud se vrátil do vlasti r. 1866 a vstoupil zase do sněmu. Zde vždy zaujímal stanovisko pokrokového středu; v krajně konservativní pravici měl více odpůrců než na krajní levici. Ryzost charakteru a cílů povznášela jej nad všeliké strannictví. Snahy jeho vyznačuje fakt, že r. 1868 stanul v čele prvního haličského »Towarzystwa oświaty ludu« (spolku pro šíření osvěty v lidu). Velkých zásluh si získal jako předseda haličské »Hospodářské společnosti.« Jaké úctě všech se těšil, bylo patrno v době výstavy lvovské r. 1894, jejímž byl předsedou. Zůstavuje po sobě paměť ryzího, šlechetného vlastence, který nikdy neužíval svého původu za prostředek k osobnímu vyvýšení, nýbrž vždy jen k dobru vlasti.

Dne 10. října zemřela ve Varšavě spisovatelka *Walerya Marrené-Morżkowska*. Byla dcerou francouzského jenerála J. Malleta de Granville a Adely z Krasińských; v 16. letech se provdala za Morżkowského a po jeho smrti za W. Marrené. Pracovala velmi mnoho od svého vystoupení r. 1857 povídkou »Nowy gladyator«. Následovaly větší povídkové práce »Jerzy« (1864), »Augusta« (1866), »Życie za życie« (1867), »Mąż Leonory« (1869), »Przeciw wodzie«, »Zofia«, »Mężowie i żony« (1874), »Zasady i czyny« (1878) a j. Nejlepší jsou povídky realistické, vynikající uměleckým propracováním podrobností. Myšlenkou pokrokové, jsou ve formě provanuty romantismem. Hlavně je to povídka »Panna Felicya« (Nowa Reforma 1886) a četné novelly, jako »Józwa Szymczak«, »Dziki Tomek«, »Czarna Maryś« a j. Vedle povídek psala literární studie (O Niemcewiczovi, »Nebožské komedii.« »Iridionu«, Brodzińském atd., nejnověji i o St. Wyspiańském), kritiky, články paedagogické, stati o ženské otázce atd. Vždy ji vyznačovalo porozumnění pro nejmodernější hnutí v poesii i umění, čemuž dávala výraz nejen pérem v četných statích, studiích a kri-

tikách, nýbrž i osobně v kruhu literátů, umělců a intelligentů varšavských, kteří se u ní o »pondělcích« četně shromažďovali. *A. Č.*

Slované východní.

Zauzlení poměrů ruskojaponských — tak velice nemilé **Rusku** v tu chvíli, kdy pomýšlelo na urovnání zmatků balkánských — obrátilo pozornost na ***ruskou práci v končinách východu asijského.***

S radostí zaznamenal ruský tisk zprávu amerického konsula v Njučuaně, podle níž obrat obchodní v Mandžusku zvětšil se za poslední pětiletí skoro dvojnásob, a to ve prospěch Ruska. Dovezeno bylo na příklad v měsíci lednu a únoru 5000 beden bavlněných tkanin, 25.000 beden hedbávných nití, značné množství příze bavlněné a vyvezeno veliké množství obilí. Zvláště nevýhodně pro americký obchod a výhodně pro ruský se obrátily poměry v obchodě petrolejovém a moučném. Americký petrolej i mouka vytlačeny byly zbožím ruským tou měrou, že na př. v městě Dalném nemohou Američané dostati místo na sklady svého petroleje. Téhož obává se zmíněný konsul v nejbližší době i v obchodě s bavlnou.

Podle zprávy »Dalného Vostoku« strojí se vláda ruská vydávati na Dalném Východě dva vládní listy, jeden v Port-Arturu v jazyce čínském a anglickém, druhý v Šanghaji anglický. Úkolem jejich bude »výklad opravdového postavení a mírných zámyslů Ruska na Dalekém Východě a odmítání nespravedlivých útoků periodických publikací v Japonsku a na pobřeží Tichého oceánu;« toť diplomatická slova vládního tisku.

Obrovská síla vojska a všeho válečného zařízení, jež Rusko potichoučku dopravilo na Dalnyj Vostok, je ovšem práce, která promluvila již svým počtem Japonsku zřetelně: »Co jsme vzali, nevydáme!«

Na nejzazším Východě leží na 50.000 všeho druhu vojska s 18 batteriemi, v Mandžusku mezi Port-Arturem a Amurem stojí podle dráhy 110.000 lidí; v Port-Arturu a Talienvanu 90.000 mužů. V Port-Arturu vystrojeno 30 opevnění, 50 jiných se staví, v přístavě kotví 40 válečných lodí, pod kotly jiných 40 korábů oheň nevyhasíná. V půli října přijely do Talienvanu ještě 3 válečné koráby, 2 křižáky a 4 ničitelé torpéd. — Proti síle Ruska japonská moc, ač je značná, neobstojí Kdo pohlédne na číslice vojenských rozpočtů Japonska za poslední léta, uzří ihned, že tento stát sám se finančně ničí, nezřízeným přepětím sil svých. Od r. 1895 se prostě rozpočet tento zpaterონásobil, stoupaje rok s rokem. V onom roce vydáno na vojsko circa 8 millionů, v letošním 38½ millionu yenů. Nepsali bychom o vojenských těchto věcech — neradi je míváme ve svých sloupcích, ale nyní zabírají všecky starosti Ruska, nelze o nich nemluvit. — Ustavení zvláštní státní rady pro věci Dalekého Východu asijského pod předsednictvím samého cara jest již hotovo. Důležitost otázky východoasijské je touto institucí znázorněna nejjasněji.

Nepokoje a výtržnosti, při nichž došlo až ke krvavému zakročení kozáků, strhly se na Zákavkazí *mezi Armény.* Došlo k nim při provádění nařízení, jímž odňata správa náboženských statků a kapitálů arménsko-gregorianské církve obcím církevním a převedena v moc ministerstva. Toto sáhnutí na stará práva dohnalo Armény až k výtržnostem, pro něž přejímání majetků církevních státem musilo být na čas zastaveno.

Mírnost *generála Dragomirova* při bouřích kyjevských stála ho úřad. »Ke své žádosti« byl úřadu sproštěn a povolán do senátu, kterýmžto povýšením učiněn bezmocnou mrtvolou.

*

Malorusové. *Stávky zemědělské v Haliči,* které loni celou zemí zmítaly, hrozily i letos vypuknutím, a místy i propukly. Bylo to tam, kde nedodrženy byly úmluvy loňských stávek, anebo kde dosud stávek nebylo.

Povolností statkářů a velikými živelními pohromami, jež v Haliči způsobily na 148 millionů škod, zaražen byl stávkový boj. — Zajímavé bylo místy počínání Bojků, jež si statkáři v Žiznomiru, v Tlustém a jinde pozvali a zjednali za stávkokaze. Sotva Bojkové zvěděli od stávkujících, oč jde, zahájili stávku též.

Úsilí o zjednání práv jazyku rusínskému v Haliči dodělalo se některých výsledků. — V soudním oboru domohli se Malorusové toho, že nejvyšším zemským soudem lvovským zakázáno bylo vydávati soudní rozkazy polské stranám maloruským. V oboru finančním vymohl maloruský peněžní ústav Dnistr svou stížností k ministerstvu vydávání maloruských kvitancí u berních úřadů. — Nový zemský maršálek St. Badeni ve své programové řeči vyslovil se o mírném skoncování sporu polsko-maloruského. Czas mu za to vytkl »nepraktický idealismus.«

Před zahájením sněmu vydali poslanci malorušti z Haliče i z Bukoviny *politické prohlášení* na jehož první místo položen požadavek národnostní samosprávy a zvláštního zákona národnostního, jako dodatku státních základních zákonů. Všeobecné, rovné, přímé a tajné právo volební, školství všeho stupně, v hospodářském oboru organisace selského úvěru, upravení vystěhovalectví a zabezpečení práce dělnictva jsou další kusy tohoto prohlášení. Místodržitel i maršálek zemský, jimž projev tento tlumočen, slíbili největší šetření úředních předpisů a stavu právního.

Na sněmě haličském samém vystoupili poslanci s *návrhem nejpilnější opravy volební*: aby ve venkovských okresích bylo voleno do sněmu přímo a aby každé místo o 250 obyvatelích bylo místem volebním. Z nové všeobecné kurie dle návrhu tohoto volilo by se 15 poslanců. Prudký odpor se strany polské vyvstal proti zřízení *maloruského gymnasia v Stanislavově*. Již před prázdninami zapsáno bylo v předběžném zápise do I. třídy 35 žáků, po prázdninách stoupl počet jejich na 60. Pro zřízení ústavu jest i místodržitel i vídeňské ministerstvo; ano sám císař při návštěvě své v rozmluvě s posl. Barviňským projevil naději, že v této věci jistě dojde k dohodě na sněmu. A nedošlo. Většina polských listů staví se proti tomuto rusínskému požadavku. Na sněmě posl. Dzieduszycki navrhl vrácení této předlohy komisi. Poslanec Barviňskij žádal tedy, aby komise svůj nový elaborát podala do 8 dní. Návrh Barviňského zamítnut, přijat návrh polský a věc odložena. V následující na to schůzi všech polských stran vyzněly hlasy všech poslanců proti zřízení gymnasia.*)

Na *universitě lvovské* strhly se veliké demonstrace maloruských studentů proti novému rektoru Fijalkovi, známému z předehry lonské secesse maloruského studentstva z university lvovské. Odtud proti němu odpor. V prohlášení svém studenti označili volbu Fijalkovu za urážku maloruské národnosti. Za demonstrace relegováno bylo 8 studentů.**)

Nesnesitelné *poměry národnostní v pravoslavné církvi bukovinské* dovedly v červenci k veliké demonstraci proti metropolitovi Reptovi. Ač je v diecési 300.000 Malorusů proti 230.000 Rumunů, zrumunisována za metropolity Morara za patnáct let jeho vlády (od r. 1881) církev tak, že kněžstva malor. jest jen zbytek, neboť nový dorost z rumunské theolog. fakulty jest veskrze rumunský nebo zrumunisovaný. V konsistoři sedí samí Rumuni. Ani stipendia pro theology maloruské, aby studovali jinde, nechce konsistoř poskytnouti, ač veliký nábož. fond nastřádán je více z peněz malor. nežli rumunských. Od Repty čekána náprava, ale za celý rok své vlády neudělal nic, ano naopak, za gen. vikáře chce prosaditi Kalinescula, známého svým stranictvím, ač i ve Vídni by chtěli míti pro rovnováhu Malorusa. Do říšské rady jeho vlivem místo zemřelého Malorusa Curkana zvolen byl nenáviděný rumunisátor Bežan. Odpírá dokonce i svolání synody, aby si nemohli Malorusové stěžovati. 7. července uslyšel svůj účet od svých oveček »z úst v uši«, jak se staročesky říkalo. Několikatisícový zástup lidu, vedený poslanci Pihu-

*) Před uzavírkou listu dochází zpráva o secessi rusínských poslanců (až na tři) ze sněmu. Želíme toho velmi a chováme přání, aby došlo k smírnému uspořádání poměrů polskorusínských ve smyslu spravedlnosti na obě strany. Že k tomu bude učiněn krok již nyní, doufali jsme po článku »Czasu«, jímž byla veřejnost polská připravována na schválení požadavku Rusínů. *Red.*

**) Demonstrace přišly nevčas právě v době jednání o stanislavovské gymnasium. *Red.*

ljakem, Vasilkem a Levitským, stanul před jeho palácem. Všecek bledý vyšel Repta ven a tu mu Pihuljak vyčetl všecko jeho jednání. Sám potom šel mezi lid, procházel zástupem, vyptával se a slyšel stížnost za stížností. »Proč si nepodáte stížnost písemnou?« odpovídal neustále. »Kolikrát jsme podávali a nic nebylo platno,« slyšel stále za odpověď. Jeho návrh, aby si vymohli Malorusové u císaře jmenování právních prostředníků, s nimiž by on vešel v jednání, odmítnut byl jednohlasně. »V pravoslavné církvi každý věřící má právo mluviti ve věcech církevních,« zněla odpověď zástupu. Ano, došel i k té námitce, že prý Malorusům nesluší rozhodovati o věcech církevních, neboť prý je počet jejich kněžstva menší nežli rumunského. »Tedy jednou křivdou chcete krýti druhou?« řekl Pihuljak, a celým zástupem zavzněl pokřik: »Hanba!«

Politicky důležitá událost je koalice polsko-arménských poslanců se stranou rumunskou proti Malorusům. Účinek její jevil se hned při volbě v Zastavně, kde proti Filipovičovi prošel polskými a rumunskými hlasy Hakman většinou dvou hlasů (Filipovič 46 — Hakman o dva více). Kdyby však nebylo nespolehlivosti několika voličů, kteří se zaručili čestným slovem pro Filipoviče a volili Hakmana, nebyl by Hakman prošel. Jména jejich uvedla »Bukovina«.

Sjednocení maloruští a něměčtí poslanci, združení ve Freisinnige Verbindung, dosáhli na sněmu úspěchu proti Rumunům při verifikaci volby posl. Ončula, jenž jim je trnem v oku. I polsko-arménští poslanci, i Repta i Bežan odpadli od Rumunů, a volba Ončulova verifikována. Zajímavá byla scéna na sněmu, když řečnil Pihuljak poslouchán jsa lidovými poslanci všech stran, zatím co rumunská šlechta vyšla ven. Najednou Ončul vzkřikl: »Jak si tady ve shodě sedíme Rumuni, Malorusi, Poláci i Židé, když velkostatek vyšel ven!« Bouře potlesku svědčila, že promluvil všem z mysli.

Poltava 12. a 13. září s velikou okázalostí vydala povinnou poctu otci spisovného jazyka maloruského i novodobé literatury, *Kotljarevskému*. Sbírky na *pomník* jeho dokonány a tak stojí už v rodném jeho místě památník jeho, zdobený reliefy z jeho »Natalky Poltavy« a z »Eneidy«.

Ve Lvově zemřel v červenci básník a malíř *Kornylo Ustyjanovyč*. — V Černovicích 20. září skonal *Sydir Vorobkevyč* (pseudonym Danylo Mlaka), básník a hudební skladatel. Jeho písně: Nad Prutem, Vy sivé oči dívčí, Čím je krásná Bukovina — zná Malorus snad každý. —*ch.*

Spisovatelka *Olha Kobyljanska* velmi těžce onemocněla.

Jihoslované.

Dne 27. září slavil *Sokol lublaňský* 40leté jubileum svého trvání. Projektována byla veliká národní slavnost — leč pro různé příčiny musila býti odložena na příští rok. Letošní slavnost proto měla ráz intimnější; snad právě proto byla i významnější. Velmi krásně řečnil dr. Tavčar jako starosta Sokola. »Je to květ, přenesený na naši půdu ze všeslovanského záhonu. Takových květů, ač jsou řídké mezi námi, přece však potřebujeme velice živě, poněvadž právě potřebujeme pevného, živého a neustále čilého vědomí, že jsme přes skrovné postavení své částí onoho velikého Slovanstva, před jehož duševní silou chvěje se již nyní často stará, t. zv. vzdělaná Evropa.« — Z historie Sokola lublaňského uvádím: 25. září 1863 povolen byl Južni Sokol v Lublani. Vláda ho potlačila 3. srpna 1867. Južni Sokol hrál důležitou roli v době národního uvědomování. 20. června 1868 založen byl nynější Sokol. To byla doba druhá. Mnoho napomáhal, že se konečně vykrystallisovala slovinská společnost; obzvláště, že Lublaň se dostala z německých rukou do slovinských. Třetí doba pak, od r. 1898, má za vzor české sokolstvo; je to doba tělocviku. — Z lublaňského Sokola pak povstaly po menších městech slovinských sokolské spolky, na př. v Celji, Kranji, Gorici; v Lublani nejnovější Žensko telovadno društvo.

O *J. V. Legovi* rozepsaly se veškeré pokrokové noviny slovinské u příležitosti oslavy 70tých narozenin jeho. Ljublj. Zvon, Slovan, Slov. Narod, Soča, Domovina atd. měly sympatické články. — Mám ho rád, pana J. V. Lega.

Tak mi utkvělo v paměti vypravování jeho o slovinském lidu, vlastencích slovinských z let 60tých a 70tých, o horách slovinských, které znal lépe než já, syn slovinský... A jak dobře on znal obtíže, se kterými bylo zápasiti slovinskému studentu v Praze, a jak jemně dovedl jim čeliti! Miluji jej, pana J. V. Lega, i pro jeho upřímné slovanské přesvědčení. Bog go poživi!*) *Ad.*

Literatura, umění.

MARYA KRZYMUSKA: **Studya literackie.** Warszawa 1903. Skład główny w księgarni Stefana Dembego.

Kniha bez odporu velice zajímavá obsahem i myšlenkovým zabarvením a kritickým nazíráním. Nemá vignetu průkopnické výbojnosti, neupíná se na určitou kritickou methodu a rozhodně nechce činit nároky na odkrývání nových směrů v kritické tvorbě, ale jest za to ve všech svých passážích tvrdě sepjatým uměleckým celkem, má plastičnost podání a vyniká pronikavou analysou, zvláštní jemností uměleckého vkusu, širokým založením themat i důkladným propilováním podrobností. A co bych na této sbírce drobných studií nejraději vyzdvihnul a čeho si u ní vážím nejvíce, jest znak poctivé práce, kus opravdu svědomité i vážné analysy, jednotně ucelený světový i umělecký názor a myšlenková vyspělost i uzrálost. Je to kniha, která se tiskne a vydává po smrti autorčině jako její kritický debut, ale současně i jako myšlenkové shrnutí a zhuštění padesátiletého života, naplněného prací, studiem i všemi podmínkami pro možnost individuelního duševního rozpjetí. Práce Krzymuské není z těch, jež vznikají a vydávají se pro časovost námětů nebo z mladické psavosti a žízně po propagaci subjektivních idejí. Autorka podává v ní prostě ovoce své dlouholeté, bohaté četby, svých široce rozpjatých pozorování a svého jemného, uměleckého temperamentu. Z jejích jemných, slohově vybroušených a při tom myšlenkově přesně stavěných vět všude vyčtete zanícenou touhu po krásnu i umělecké pravdě, stejně jako ethicky silně podmalovaném altruismu. Její úsudky jsou jasné, vždy přesně propracované a průhledně definované, nikde neupadajíce do myšlenkové mlhavosti, kolísavého nevykrystalisování a nafouklého slohového řečnictví. Výslední dojem celé knihy není proto roztříštěn směsí okamžitých nálad nebo kusých reminiscencí, nýbrž přesným obrazem určité tvůrčí individuality a určitého uměleckého nazírání. Tato kniha, psaná a nazíraná ženou, působí na vnímající duši čtenářovu jako plod vážně, ale nikoli úmorně gramatikářské kritické práce, jako řada opravdu rozbírajících rozborů a ne hra lesklých period, jako něco, s čím snad po přečtení budete polemisovat a nesouhlasit, ale nad čím se současně zamyslíte a čemu neupřete pevnou myšlenkovou kostru i právo existence.

Kniha Marie Krzymuské obsahuje celkem sedm studií: pět kritických portretů zajímavých moderních individualit polských i cizích a dva přehledné náčrty s thematy, probíranými spíše theoreticky než specielně. Nejpodrobněji a s užitím nejširšího kritického aparátu i nejhlubší analytičnosti jsou zpracovány profily St. Przybyszewského, G. Hauptmannův a Reymontův. Z domácích modernistů upoutal polskou autorku ještě St. Wyspiański a z cizích Rodin. Už na volbě themat lze rozpoznat vyspělý umělecký smysl spisovatelčin a seriosnost jejího kritického creda. Většina těchto sympatických portretů jest načrtána stručnými, ostře rytými čarami, ale při tom podmalována živými barvami a prosycena výstižnou přiléhavostí. Spisovatelka cítí s analysovaným autorem, nestaví se proti němu a priori nepřátelsky, nepitvá ho jen řadou suchých formulek, — žije s jeho dílem, postupuje i roste v jeho vlastním vývoji a proto vybírá jen autory, s nimiž skutečně může sympatisovat a kteří jsou aspoň do jisté míry příbuzni jejím vlastním duševním dispocicím. Jinak zdá se být pí. Krzymuská v kritice

*) Dodáváme, že lublaňská městská rada zvolila p. J. V. Lega čestným měšťanem. *Red.*

stoupenkyní srovnávacího směru Brandesova. Těch jest dnes ostatně v Polsku více. (Nejnověji také Feldman svou poslední dvousvazkovou knihou o polské literatuře dnešní doby.) Krzymuska dané thema položí vždy do široce podmalovaného kulturního pozadí a vedle něho i při něm narýsuje v stručných liniích profil všeobecného současného proudění literárního i uměleckého. Proto pak vlastní fysiognomie posuzovaného autora vynikne v podání neobyčejně sytém, malebném i plastickém.

Marya Krzymuska narodila se r. 1850 a první dětství i mládí ztrávila v onom zajímavém období poromantickém, které se rozhořelo tenkráte posledním plamenem velkých nadějí, čekáním na blízký příchod triumfující spravedlnosti a touženým uvolněním lidu. Její panenství nebylo provanuto teplým ovzduším nenucené veselosti, jsouc na každém kroku zatíženo jakýmsi podivným ustrašením, příliš něžnou i nervově přecitlivělou povahou a horečně rozžhavenou fantasií. Většinu svého pozdějšího života prožila na vsi, v naprostém duševním osamění a v niterném uzavření se do sebe. V tomto venkovském zátiší probojovala se svým nitrem nejtěžší světové i životní záhady, vybudovavši si na jejich troskách vlastní definitivní názor. Její neobyčejně jasná, harmonická a skoro řecká duše, schopná nejkrásnější synthese a tvůrčí mohoucnosti, nebála se ani posledních myšlenkových konsekvencí, ale při tom nesmírně trpěla, nemohouc se smířiti s nahou skutečností, jsouc krajně zamilována do kultu krásna i slunečna, nejsouc schopna niterné resignace a všecko obětujíc svým bílým uměleckým vidinám. *V. D.*

Краљевић Марко у народним песмама. За народ и школу спремио Т и х о м и р О с т о ј и ћ. Нови Сад 1903. 8°, str. 191.

»Matica srpska« (**Матица Српска**) v Novém Sadě zařadila do své biblioteky »**Књиге за народ**« též I. díl ze sbírky národních básní o kraljeviči Markovi. Pan Ostojić pokusil se sestaviti celek ze všech dosavadních sbírek národních básní o králevici Marku. První díl má 4.355 veršů; v druhém budou básně, opěvující Marka jako krále a vasala tureckého ve více než 8.000 veršů. Toto pěkné a kritické vydání doporučujeme každému, kdo se zajímá o srbskou národní poesii. *Ivan.*

*

— V Bělehradě začal vycházeti dvakrát měsíčně nový časopis »**Ж и в о т** — **лист за друштвени живот и науку**«. Dle známých jmen stálých spolupracovníků jakož i dle dosavadního obsahu lze souditi, že si nový časopis vytkl za úkol sloužiti ideám socialní demokracie. *Ivan.*

V Záhřebě počala zase redakcí S t j e p a n a R a d i ć e vycházeti politická revue *„Hrvatska Misao“*, která po delší dobu nevycházela. (Adr.: Medjašna ul.)

*

Značně postoupila akce ke zbudování *malor. divadla ve Lvově.* Počátkem července deputace komitétu divadelního s posl. Olešnyckým v čele přednesla starostovi lvovskému a jeho náměstku žádost za subvenci městskou. Oba slíbili, že bude městem poskytnuta větší subvence splatná ve lhůtách. Po tomto ujištění přistoupil komitét k zakoupení místa za obnos 280.000 korun. Výzva k uspořádání sbírek na nár. divadlo dojista nevyzní na plano. *—ch.*

*

Nové směry v malířství, architektuře a skulptuře, jimž na Rusi říkají dekadence, vyrušily *Vereščagina* z jeho zátiší. Vidí v nich souvislost s uměním Východu asijského a proto vydal se do Japonska do Nikka, kde jsou shromážděna nejlepší díla starojaponského umění, aby je tam studoval. *—ch.*

Ve výstavě »Jednoty výtvarných umělců« shlédli jsme znamenitou podobiznu luž. básníka J. Čišinského od *Lud. Kuby.*

Manes otevřel dne 31. října *výstavu chorvatských umělců,* po níž jsme volali hned v I roč. (Zdá se však, že Manes neví o existenci Slovanského Přehledu.)

Vydáno 6. listopadu 1903.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

JAROMÍR BORECKÝ:

Kornela Ujejského „Tłomaczenia Szopena."

Kornel Ujejski.

Ze sonaty op. 35.

1.

Smuteční pochod.

(Překlad věnován pí. *Bož. Jeřábkové-Kaclové.*)

Tolik zvonů! Kde ty zvony? Či v mé hlavě hučí?
Kudy to těch rojů kněžských krkavčí zpěv skučí?
Přede mnou tu o dva kroky černý vůz se točí —
jak mi temno! — ten vůz černý zatemnil mi oči.

Ve vzduchu kdes kříž se třpytí, v pochodních se slně,
a mne vedou pod ramenem — jdu tak pohodlně —
samy téměř zdvihají se strlé nohy pádné —
dobře, dobře, že mne vedou — neznám cesty žádné.

Jdu a pluji jako snící, bez vůle a ducha,
jenom v hlavě, jenom v srdci cos mi strašně buchá,
cos v ně noří svoje spáry — křivy, ostré hrany —
a tu stále bijí zvony, a tu kráčou vrány...

Ha! tu jakous hudbu slyším — ladně hrají, ladně...
Žár mám v očích, a po tváři stéká mi cos chladně —
hledí na mne, přiblížit se nikdo neodváží —
asi něco jest v mé tváři, co ty lidi zráží.

A vůz táhnou čtyři koně, rouchem smutku krytí,
a mne táhne síla jakás, vleče do svých sítí...
Velký Bože! ke mně šine se ta rakev ztuhle!
Hádanka tam žití mého — v truhle té! v té truhle!

Za co jsi mne potrestal tak, Ty, jenž zveš se Bohem!
Za co, za co? — Ach!
Samovládce nade slunci, ve stvoření mnohém,
mne jsi zdeptal — prach?!
Kde Bůh, kde,
jenž zmoh' mne?
Či ho zvonů hlaholení i vran hlásá ston?
Ať jen s lícem ironickým stane u mne od svých hranic,
strašlivý jak noc —
budu v hloubce svého bolu větší přec, ač nejsem pranic,
nežli Jeho moc!
Ha, zlý On!
Ha, zlý On!

A tím slovem zvon zas bije...
Ježíš, Marije!
Jak mne zraňuje ten zvon —
ten zvon! ten zvon!

Na atlase tichá, snivá,
ruce spíná v kříž,
snem se na mne pousmívá —
Oh! ty nesníš již!

Za tebou že, nevíš ani,
jdu já bledý rob,
provázím tě v tichém lkání,
provázím tě v hrob!

Oh! ty bílých růží více
z věnce necítíš —
celováním tvého líce
nevzbudím tě již!

Proto tebe bědná máti
postavila v svět,
a já učil milovati,
bych tě v rakev zveď!

Takové mé snubní lože?
A já v takém dnu
ještě žiju? — Bože! Bože!
Co si počnu tu!

Byla sladká, archandělská,
láskala mne jen,
jako písnička nám selská
plynul po dni den.

Genia mi, ctností vznětem
byl třpyt jejích vnad,
její rouch mne jas veď letem
do nebeských vrat.

Byl jsem tehdy beze hříchu,
andělem se stal,
z jejího neb zraku, smíchu
svátosti jsem bral.

A kam zavedl mne sledem
po všech zkouškách zlob?
V černou propast v slunci šedém!
Přes naděje — v hrob!

Takové mé snubní lože?
A já v takém dnu
ještě žiju? — Bože! Bože!
Co si počnu tu!

Vzali rakev na ramena, odnášeli spěšně,
zadržeti mne chtí mocí — ha, ha! to zní směšně!
Z cesty, hlupáci, sic strhnu všecky do neštěstí —
mlád jsem ještě a jsem vzteklý a mám silné pěsti!

Jediný mám na ni právo — pryč mi z cesty davy!
černí mravenci! jen rovný ať mi odpor staví —
žal můj nepojme hruď žádná v celém vašem kolu;
rozprchli se — a já jdu již, veliký král bolu!

Za šumotu podivení, za lomozu zvonu,
ejhle, blížím se již k truhle, ku svému to trónu!
Hrobaři, jenž na tom kopci opřen's o rýč stále,
zdali, bratře, chtěl bys pohřbít takového krále?

A hluboko zakopej mne — na světě tak zle mně!
tíže věru vzduch mne hněte, nežli tvoje země...
S kropidlem pryč! svěcená i voda poskvrní ji —
jiný mám tu obřad — oko slzou pokropí ji!

Zpod hábitu řeholního ruka vysouvá se,
jakás jasná, jakás mocná! duch můj kleká v žase —
dotkla se mne! padám jako podťat švihem kosy...
I vzali mne, odnášejí — kam jen mne to nosí?

Ach! za pouhou krůpěj štěstí lidé platí světu
celým mořem běd!
Hloupý světe, marný světe — nač tvá hrouda ie tu?
V čem tvůj byt a sled?
Jeho ruch,
to můj duch!
Jsem jak srdce bijící v něm, prázdný on jak zvon!
Což jsem koho prosil o to? Kdo sem bez mé vůle
nakázal mi vjít?
Ač mi žitím pouto skuto — nejsem otrok zvůle!
V moci mám — zas jít!
Ha, zlý On!
Ha, zlý On!
A tím slovem zvon zas bije...
Ježiš, Marije!
Jak mne zraňuje ten zvon —
ten zvon! ten zvon!

2.

Finale.

Čarodějky jasnovlasé.
temnovlasé, černovlasé,
plyňte ke mně, plyňte!
Na věky, že do náruče
chyť jsem vás, v klín stulil ruče,
dál slyňte!

Krvavé mé srdce, smutné,
rozohněné, ale rmutné,
rosou ožij zase!
Jasnovlasé, černovlasé!
že jste chladily mé rány,
ztišovaly srdce vřavu,
zapomněny, milovány —
dám vám slávu!

Velký mistr jsem, a síla,
jež se v ladu duše svila —
věčnýť mého hlasu vznos!
Já jsem tvůrce mocný, dělný,
kdo se tkne mne — nesmrtelný!
jak můj život, jak můj los!

Pokud žiju — planu skvící,
všecky kochám bělolící,
všecky kochám v ráz;
na ztřísněná prsa věštce
nadšení kdy sřítí dešť se,
již s nich smyje kaz!

Ta, co je mi předurčena,
v shnilém loži smrti žena —
Strašný Bože!... V kvítí
rozkošnice,
bílé líce,
nechť mou duši vášní pojí —
ta, již kochám, není mojí!
nemůže mou býti!

Dnes, kdy kochám... lhu, lhu klamně!
Cizoložné každé rámě
stříbrný jak meč,
tak mne bolí, tak mne raní,
tak mne do otroctví vhání...
pryč, pryč! Marna léč.

*

Ta jež chápe moji duši,,
v odvěť již se nevyruší,
navždy tone v sně;
ty, jež ke mně láskou plají,
ač milují, nechápají,
nemilují — m n e!

Ta, jež miluje a věří
v srdce mé a ctnosti,
bezvládně tu v zemské šeři
ležíc červy hostí;
těžká tak ji hrouda zhnětá —
pro hmyz lehké bláto!
A já zůstal prostřed světa,
tulák nezpívá to!

Opusťte mne, opusťte mne!
ať vás peklo skryje temné,
žhavé poběhlice!

Na tu moji, jež jen jedna!
na tu snivou, která bědna!
zří mé zřítelnice.

Nadšení jsi mého vzruchu,
já jsem roucho tvému duchu,
paprsk jen, ty slunce — pramen!
V tobě žiju, v tobě zmdlívám,
z tebe čerpám, z tebe zpívám,
já jsem dým, ty's plamen!

Dej mi blesky, dej mi bouři,
ať se aspoň povykouří
žal můj, truchlivosti;
nechať písně z tebe plynou,
mne jak duhou obevinou
nadšením a ctností!

Po smrti.

(*Preludium 13.*)

Sbor v nebi.

Měl bouři v srdci muže,
jež nesla lilje, růže;
v té bouři sám jak list.
Kam, duchu, rve tě svist?
Či v tiché duhy chvění?
či v komet rozšílený vír,
v mlh, plamů jeho vření?
či při souladu lyr
v rajské snění?

Hlas od země.

Andělů, nebes opusť v chvat,
ke mně se bídné navrať ztad,
jasný můj!
Chvíli ještě, chvíli při mne stůj —
mne vem pak též
a nes, kam chceš!

Sbor v nebi.

Ó, jak on v tom hlase tane!
Zornice zpola přimknul v bolu,
chví se, plane.

Hlas od země.

Vrací se. vrací: vůně kane!

Sbor v nebi.

Odletěl dolů!

DR. ARNOŠT MUKA:

Slované ve vojvodství Lüneburském.

(Pokračování.)

Ve spisu Wörnerově uvádí se 6 katol. kněží z doby předreformační a všickni evang. kazatelé po r. 1520 se jmenují, i jejich životopisy jsou známy, máme zprávy o jejich kazatelských zvláštnostech — ale že by byli Vendy aneb uměli vendsky, o tom není nikde ani zmínky. Již r. 1620 uvádí se farář, rozený ve městě Olšině (Ülzen), jenž tedy byl patrně původem Němec a sotva by byl na to místo přišel, kdyby bývalo podmínkou vendské kázání. Zcela podobně vystupují také ve všech ostatních farnostech vendského území hned po reformaci pastorové, rození v krajinách, v nichž o lüneburských Vendech sotva z pověsti se co vědělo, kteří tedy zcela jistě ani slova polabsky nerozuměli. Buďtež zde uvedeny příklady jen ze tří farností: a) V Bělici již před Wehlingem a Trippelfuessem působili němečtí kazatelé Henricus Koch z Cele (Zelle) na Aleře (od r. 1548) a Kašpar Schmidt z Olšiny (od r. 1572); b) v Sübelině byli faráři 1586 Urbanus Decimator z Gifhornu v Lüneburgsku a 1709 Rettiger z Brunšvíku; c) ve Vóstrově byl pátým pastorem Varenius z Olšiny (1656) a šestým Lüdecken z Amelungsbornu (1667). A tak i jinde. — Mimo to právě v území »vendském« ve většině farností počátkem stol. 17., ba až do jeho konce střídali se duchovní velmi zhusta, čehož hlavní příčinu sluší asi v tom hledati, že řeči svých duchovních dětí ani zbla nerozuměli.

Výsledek svých pátrání o užívání polabské řeči při službách božích v kostelích vendského území mohu tedy shrnouti v tato slova: Od reformace nikdy a nikde na jazykovém území lüneburských Slovanů se nekázalo a nezpívalo vendsky, ani nebylo k těmto účelům nikdy něco polabsky napsáno neb dokonce tištěno. Dle výkazů zádušních knih vůbec sotva kdy byl pastorem rozený lüneburský Vend nebo aspoň muž, umějící polabsky. To potvrzuje také Christian Hennig (v úvodě ke Slovníku, zhoř. rkp. 119): »Marně jsem pátral po listinách *) v této řeči, když v ní dle mého vědomí nikdy nic nebylo a nemohlo býti psáno, poněvadž nikdo z tohoto národa v předešlých dobách neuměl čísti neb psáti. Kdož se později věnovali studiím a byli vendského původu buď po otci, buď po matce neb po obou, pilně toho hleděli, aby se neprozradili, že jsou vendského rodu, jejž před cizími co možná zatajovali, majíce jej pro sebe za hanlivý.«

Jak evangelické duchovenstvo od reformace a zejména v 2. pol. XVII. věku vůbec se chovalo k slovanské řeči lidu, který byl jejich duchovní péči svěřen, nejjasněji se jeví z poznámky Hildebrandovy v jeho visitační zprávě r. 1672, kdež v kap. 4. (srv. Arch. f. slav. Phil. 1900, 116) při hlavní farnosti luchovské**) poznamenává: »Je také všem

*) T. j. spisech.
**) Což se ovšem vztahuje na celou luchovskou superintendenturu.

Vendům nyní zakázáno své duchovní byť jen slovem vendsky oslovovati.« *)

Poněvadž dle toho pastorové území vendského byli svým osadám cizí a cizími zůstali, měnili často svá místa a zhusta stáli i proti svým osadníkům nepřátelsky, není divu, že většinou neměli na svou osadu vlivu žádného aneb jen vliv velmi nepatrný, že tedy politování hodní vendští sedláci, nevidouce lásky, nejen ulpěli na starých pověrách, nýbrž z roztrpčení oddávali se i pitkám, jež Hildebrand a jeho soudruzi (Wehling) tak ostře napadají.

Zdá se, že před reformací žilo v lidu aspoň několik, ale dle největší pravděpodobnosti jen ústně pěstovaných polabských modliteb a nábožných písní, což soudím z Mithofova sdělení v Leibnizových Collectanea etym. II. 335; Mithof totiž kromě otčenáše podává ještě čtyři krátké polabské modlitby, z nichž tři delší a kromě toho připojené dva dolnoněmecké pašijní zpěvy ukazují nepochybný původ katolický, kdežto jen krátká dolnoněmecká modlitba a zpovědní formule zdají se pocházeti z doby poreformační. — Také v tom můžeme spatřovati důkaz, že nebylo polabských služeb božích v území vendském — že čtyři známé recense polabského otčenáše **) zcela se od sebe různí; zdá se tedy, jako by jednotlivci, od nichž byl vendský otčenáš žádán, bývali teprve ad hoc německý otčenáš do polabštiny překládali; přesného znění (textus receptus), jaké požaduje církev a jaké na př. mají oba lužicko-srbské dialekty, dle toho u lüneburských Vendů vůbec nebylo.

Když byla polabská řeč již v úplném odumírání, rozpomněli se někteří, že by jí měli věnovati nějakou pozornost (Leibniz, Mithof, Hennig a j.) a ji chrániti (kurfirst Jiří Vilém), ale bylo již pozdě: byla zatím již odsouzena k zahynutí bez záchrany. Neboť před tím byla všemožně pronásledována, jak již z některých výše uvedených zpráv vysvitlo. Stůjtež zde ještě některé charekteristické doklady pronásledování polabské řeči a národnosti, na něž jsem přišel:

Roku 1409 vydán zákaz městské rady v Lüneburgu, že rozenému Vendu nesmí býti uděleno právo měšťanské. Teprve r. 1570 byl tento zákaz zrušen, poněvadž tehdy kolem Lüneburgu již Vendů nebylo.

V Salzwedelu byli lidštější, zde již r. 1421 byli Vendové přijímáni do měšťanství, byli však i s dětmi svými vyloučeni z účastenství v městské radě a ve většině společenstev a cechů, a to alespoň do r. 1598; tehdy asi v této končině Staré marky byla vendská řeč blízka zaniknutí.

Velmi zajímavé jest nařízení rady z krajského města Olšiny, jímž ještě roku 1619 bylo měšťanům přísně zakázáno ženiti se s Vendkami.***)

---

*) »Es ist auch allen Wenden verboten in Gegenwart der Geistlichen kein Wort wendisch zu sprechen.«

**) Viz v oddíle o literatuře.

***) Nařízení to zní: »Wenn derfernerst auch einige dieser Stadt Borgher sich an einige Weiber, so nicht teutscher, sondern wendischer Herkömmnis seien, verheirathen, so will Ew. Rath die Borgere wohlmeintlich gewarnet haben, sich dessen zu enthalten; falls sich nun der ein oder ander

Sem konečně náležejí charakteristické poznámky Hennigovy v předmluvě ke »Slovníku« z r. 1705: »Když Němci uslyšeli někoho vendsky mluviti, ukazovali na něj prstem a tropili si z něho posměch; pročež mezi nimi vznikla stálá nenávist, která ještě dosud zcela nevymizela, ačkoli v tomto místě *) není již velký div, když se obě národnosti, Němci a Vendové, mezi sebou žení.« (Zhoř. rkp. 109—110.) A dále: »Neboť s počátku nechtěl se mi žádný Vend přiznati, že by ještě něco vendsky uměl, z obavy, že mu z mého dotazování vzejde posměch a potupa.« (Zhoř. rkp. 125—126.)

Dle toho všeho, co jsem dosud pověděl, řeč lüneburských Vendů či Polabanů zanikla takto:

V tak zvané Drâvaině (Drawehn) mezi léty 1700—1750 (nejpozději kolem roku 1760 vymřela takřka úplně na celém prostranství polabského jazyka). K tomu přistupují ještě dva malé ostrůvky, východně a západně od Drâvainy, totiž farní osady Trëbel (severovýchodně) a Raševo (západně), v nichž dle vší pravděpodobnosti polabská řeč vymřela mezi l. 1700—1725.

Kolem Drâvainy, to jest ve všech ostatních částech kraje Luchovského (ve »Schweinemarce«, úřadu Bergen-Schnega, v Chüjně, v župě Linje, v Nöringu, v Ǵüle a v Łucji), dále v jižní polovici kraje Svaidelogordského, totiž v úřadu Svaidelogordu (Dannenberg), a v jihovýchodní části kraje Olšinského na řece Veprové mezi léty 1650 až 1700.

V severní části kraje Svaidelogordského (totiž v úřadu Hitzackeru), v jihozápadní části kraje Olšinského, v severovýchodní části kraje Isenhagenského a v celé severní části Staré marky, zejména kolem jezera Vłâstüjského (Arendsee) a Lósd (Salzwedel) mezi l. 1550—1650.

Konečně v ostatních, Vendy obývaných částech Lüneburska, Staré marky a Brunšvícka před r. 1550.

Polabská řeč podléhala zde dolnoněmčině nikoli míšením slovanského živlu s německým, jako se dálo ve mnohých krajinách srbské jazykové oblasti, nýbrž ponenáhlým přijímáním většího a většího množství slov a obratů dolnoněmecké řeči všude kolem vládnoucí, která zároveň měla pevné body opory ve městech celého území, dolnoněmeckých od svého založení — podléhala proto, poněvadž nebyla nikdy ani kostelním, ani literárním užíváním pěstěna a podporována. Jen několik málo výrazů (termini technici) z ní uvízlo v místní dolnoněmčině, která vystřídala polabštinu, a také ty vždy více mizely, až konečně v nynější době se počet jich ztenčil nanejvýš na 40 výrazů.

Avšak dolnoněmčině, zvítězivší v XVII. století, děje se od 100 až 150 let podobně, jako se dálo zatlačené polabštině. Zápasíť od té doby se spisovnou velkoněmčinou, která má mocnou oporu v chrámě, ve škole a v úřadech. Ve školách vyučovalo se vždy velkoněmecky, v ko-

---

dem zuwider mit derogleichen Personen befreunde(n) sollen, so können und sollen dero Kinder, die aus solcher Ehe geboren werden, in keine Aemter aufgenommen werden, noch mit einigen dieser Orts üblichen Geburtsbriefen versehen werden.«

*) Totiž ve Vóstrově.

stelích kázalo se aspoň částečně od zavedení reformace »plattdeutsch«, kostelní zpěv však byl asi od počátku velkoněmecký, velkoněmecká kázání pak ovládla ve všech kostelích nejpozději kolem r. 1750. V naší době ustoupil však dolnoněmecký dialekt velkoněmčině napolo již i v obyčejném životě obyvatelů t. zv. vendského území — a za nepříliš dlouhý čas ustoupí jí nadobro. Neboť mládež, a to nejen městská, nýbrž i venkovská, všude již mezi sebou mluví velkoněmecky nebo aspoň míchanicí, která má býti velkoněmčinou — kdežto jen ještě část starších lidí (zejména stařeny) nerozumí »hochdeutsch«. *)

Tak vidíme i zde zase jasně, jak nářečí bez milosti padají za oběť nenasytnému molochu uniformismu a doktrinářství, zejména přidruží-li se k nim národnostní šovinismus, který se jinak přisuzuje za příznak — plemeni románskému .... (Pokračování.)

O. WAGNER:

Památce Herderově.

I.**)

Dne 18. prosince bude tomu právě sto let, co pohasly na věky oči muže, jehož poctivá práce tolik byla přispěla k vybudování osvěty století nedávno minulého, a jehož mohutné, ušlechtilé ideje humanitní slibovaly veškerému lidstvu pravý ráj již zde v tom slzavém údolí. Žel, že byly líbezným hlasem slavíka za časného jara přiletělého. Příliš záhy přišly na tento svět vznešené ty myšlenky čisté lásky k bližnímu, ušlechtilé zásady humanitní a proto kmitly se jen jasným meteorem, aby ulehly zase v hrob zapomenutí, odkud je snad příští teprve generace špendlíčkem hrabati budou po marně prolité krvi v nicotných, sobeckých bojích i po prolitých slzách obětovaných srdcí lidských. Než ideje Herderovy alespoň částečně a v jistém směru svého úkolu dosáhly: osvítily na čas temnotu století minulých, a v jasné jich záři tápající lidstvo nalezlo přece tak mnohou cestu, vedoucí ku branám říše pokroku.

---

*) V Luboline, vesnici, vzdálené asi hodinu západně od Luchova, v rodině zemřelého zámožného sedláka, který značnými obětmi sebral si slušné národopisné museum »vendského« kraje, pozoroval jsem dokonce, že jeho syn, nynější mladý asi 25letý hospodář, mluvil na svoji starou matku velkoněmecky, kdežto ona mu odpovídala dolnoněmecky.

) **Literatura: *Arnold:* Die deutsche Polenliteratur (Halle 1900). *A. Brückner*: Geschichte der polnischen Literatur (Lipsko 1902). *R. Haym:* Herder (Berlín 1877). *Herder*: Werke, vydání *Kurzovo* (Lipsko 1901). *Chmielowski*: Historya Literatury Polskiej (Warszawa 1899). *A. Kraus:* Goethe a Čechy (Praha 1896). *Týž*: Stará historie česká v něm. literatuře (Praha 1901). *A. Laichter*: Dějiny liter. české XIX. stol. (Praha 1902). *Masaryk:* Česká otázka (Praha 1895). *Murko:* Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik. *Pypin-Spasowicz*: Historie literatur slovanských (Praha 1880). *Skabičewski*: Historie literatury ruské XIX. století. *Scherer*: Geschichte der deutschen Literatur, Berlín 1887.

Právem a po zásluze bude mohyla Herderovy práce v den jeho úmrtí vyzdobena skvělými květy cenných studií literárních z péra popovolaných odborníků. K nim připojujeme i tento skromný lístek jako prostinký projev piety a vděčnosti, jíž každý Čech, ano každý Slovan velikému Němci tomu je povinen.

Předem jest nám ceniti zásady jeho humanitní. Jimi je nám Čechům tak blízký, že jej téměř naším člověkem lze nazvati. Týž vznešený iniciator všeněmectví stojí svými zásadami o lidskosti po pravici idejí českých bratří. Jemný, krásný článek jeho o Komenském stačí na doklad.

Dále byl Herder prvým, který akcentoval silně potřebu sbírati a studovati doklady kulturního života lidového a tím ukázal národům cestu k bohatým zdrojům pravé poesie. Co v tomto směru iniciativa Herderova specielně pro slovanské národy znamená, ukážeme níže. O Herderství nutno dnes mluviti ve všech literaturách slovanských a všude jest uznati značný jeho význam pro rozvoj písemnictví domácího. Bylo tak v Polsku, Rusku, na Slovinsku, a nám je po té stránce Herder neméně drahým zjevem.

Ale ušlechtilý ten muž byl také neobyčejným přítelem a příznivcem Slovanů. Měl s nimi styky, obíral se jejich dějinami, studoval jejich literatury, vážil básnické látky z dějin slovanských, krásně o nich soudil a věštil jim skvělou budoucnost.

Úsudek jeho o Slovanech byl mocnou vzpruhou všem intelligentům pracujícím za obrození slovanských národností, naděje z něho čerpána, program jeho přijímán, methoda jeho pěstěna, tak že ho lze i přes různost názorů v učeném světě slovanském nazvati německým buditelem slovanských národů. A z toho důvodu nutno ho dnes i u Slovanů vděčně vzpomínati a blahořečiti památce jeho.

* * *

Vnější život Herderův není bohat daty. Narodil se v Morungách (25. srpna 1744) jako syn bývalého soukenníka, jenž po úpadku řemesla byl zvoníkem a spolu učitelem. Bída a utrpení stály mu kmotrovstvím. Přes vzácné nadání a neúmornou píli nebylo nadějí na lepší budoucnost. Okolí jeho nemělo pro něj naprostého pochopení. Sám literát jahon Trescho, u něhož byl Herder opisovačem a ovšem také sluhou, přísně mu zakazoval v noci čítati, třeba že hoch z nuzných úspor si opatřoval světlo. Utonutí ve všednosti řemeslnického života hrozilo mu tehdy, když již prvá jeho báseň byla vytištěna. Osud určil však jinak. Náhodou poznal snaživého mladíka ruský vojenský chirurg, vzal ho do Královce, kde se měl vyučiti ranhojičství. Že toto povolání nesmělému Herderovi nejméně svědčilo, netřeba podotýkati. Proto přestoupil za krátko na bohosloví a znova trpěl bídu. V té době strastí a nedostatku byli mu Kant a Haman, známý to »magus severu«, jedinými hvězdami: onen stal se mu nejdražším učitelem, tento upozornil jej na Shakespeara a t. zv. Ossiana. Situace se zlepšila odchodem jeho do

Rigy, kamž r. 1763 povolán za správce školy. Tu počínají práce jeho literární. Z Rigy, v níž chtěl založiti ústav vychovávací, podnikl cestu do Nancy, Paříže, Haagu, Hamburku, Darmstadtu, kde poznal budoucí svou choť, a Strassburku. Tam se spřátelil s Goethem. Po té odešel do Bückeburku jako rada konsistoře, odkud r. 1776 povolán do Výmaru za dvorního kazatele. Tu se již usadil trvale, postupuje v hodnostech až na praesidenta církevního sboru. Cesta do Italie, úsilná práce neobyčejného významu za mnohých literárních sporův a půtek, z nichž předem dlužno uvésti boj s Kantem, vyplňují jeho život, chabým zdravím a vnitřní nespokojeností ztrpčovaný, až 18. prosinec r. 1803. přináší mu ulehčení na věky.

Význam Herderův v literatuře nejen německé, ale světové, je dalekosáhlý. Životní dílo jeho jest ze sloupů, na nichž spočívá mohutná klenba klassické literatury německé. Činnost jeho je mnohostranná. Jest theologem v dobrém toho slova rozumu, horlivým hlasatelem vznešených ideí lidskosti, apoštolem lásky k bližnímu a človéčenstvu vůbec. Výborné dílo jeho »Briefe zur Beförderung der Humanität« mělo by i dnes býti čítáno, ctěno a následováno! Jest filosofem, který dějiny celého lidstva učinil předmětem svých hlubokých studií, jichž bohatý výsledek uložil v krásné knize »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit«. Významná činnost jeho kritická, jíž (Fragmente zur deutschen Literatur a Kritische Wälder) byl téměř zahájil literární dráhu a v níž pak s Goethem pokračoval (Blätter von deutscher Art und Kunst), přinesla rovněž ovoce blahodárné. Jeho podnětem obrátila se pozornost uměleckého světa k novým, bohatým zřídlům pravé, jasné poesie, jakou oplýval Homér, Shakespeare, padělaný Ossian, bible a — lidové básnictví vůbec. A tu stojíme, trvám, u hlavního a největšího skutku jeho. Po Rousseauových obrázcích ze Švýcar a zvláštních projevech »severního maga« Hamana jest hlavní prací Herderovou, že v Německu počali si umělci všímati vzácného zdroje toho. I velmistr poesie Goethe učil se ve svém mládí od něho pozorovati a se zálibou studovati lidové básnictví, a uveden tak na dráhu, na níž dostoupil jeho genius kulminačního bodu. Herder sám, který jako básník původní přes veškeren vzlet, sílu ducha i bohatost citovou pro těžkou formu vnější nedosáhl svého cíle, měl na druhé straně zvláštní, nevídaný dar básnické reprodukce. Celou literaturu světovou horlivě probíral, podrobuje plody její důkladnému studiu, a což nad to, ve svých »Stimmen der Völker in Liedern«, o nichž krásně Scherer praví, že mu k této kytici všech devět mus kvítí sbíralo, šťastnou rukou dovedl vybírati poetické ukázky, ráz literatur cizích neobyčejně dobře vystihující. Jeho ohlasy písní lidových patří ku klassickým plodům literatury německé. A tak po právu lze nazvati Herdera velkým reformatorem písemnictví, průkopníkem nových drah v kulturním světě, duchem silných plánů, velkých ideí. Po té stránce sahá sláva jeho práce daleko za hranice říše Německé, daleko za dobu jeho generace, nese se dobrým andělem přes Čechy dále na východ k Polákům, Rusům, na jih ku Slovincům, jichž písemnictví obrozuje v XIX. století.

II.

Učení Herderovo*) mělo pro naše znovuzrození význam neobyčejný. Láska jeho ke Slovanům a věštba jich velikého úkolu v budoucnosti, formulování jeho programu všeněmeckého, národního, a konečně láska k lidové poesii, písním, pohádkám, pověstem i bájím, nadšení jeho pro studium lidu vůbec, jeho života i rázu, nemohly zůstati beze vlivu na nadšenou skupinu vlastenců podnikajících věc nemenšího významu, nežli je vybudovati samostatnou kulturu národní. Článek o Slovanech nalezl v Čechách mnoho příznivců. Již Fortunat Durych uvádí stručně obsah této stati, kterou později sám kritický Dobrovský ve Slavíně otiskuje a Jungmann, básnickým nadáním Herderovi blízký, překládá. Naděje na skvělou budoucnost Slovanů okouzlila i přísného historika Palackého a Kollár, který tolik Herderovi podléhá, přijal článek ten do své nesmrtelné Slávy Dcery, snaže se hledati důvody, aby opřel víru ve věštbu Herderovu, jehož humanitními ideami chce chrániti v budoucnu měkké Slovany násilností cizích. Podle učení Herderova**) pojímá pěvec tatranský otázku národnostní a Herderův světový názor dýše jak již z jeho Nápisů, tak i ovšem ze znělek Slávy Dcery, kterou lze právem nazvati dítkem ducha Herderova. Bez Herdera nebyl by Kollár tím, čím se stal své vlasti, nebyl by však také Čelakovský vykonal díla takového významu, jako jsou jeho sbírky lidové poesie a pak jeho věčné Ohlasy. Vedle Goethe***) působil snad na tohoto předního po Erbenovi znalce lidového básnictví nejvíce Herder. Patřil k jeho vzorům od mládí. Čelakovský překládá jeho »Listy z dávnověkosti«, a přímý vliv tohoto reformátora znáti i na sběratelské methodě Čelakovského.

Návrhy Herderovy v příčině ethnografických prací, uskutečněné v Německu částečně teprve školou romantickou, v Čechách došly živého ohlasu. Vlivem jeho učení obrací se pozornost předních pracovníků literárních k pokladům lidového umění i k slovanské dávnověkosti, a v krátkém čase objevují se tu bohaté výsledky: sbírky písní, pohádek i moudrosti lidové, vědecká díla o dějinách i starožitnostech. Kollárovy »Národnie zpievanky«, Čelakovského »Slovanské národní písně«, »Mudrosloví národa československého«, Kamarýtovy »Duchovní písně české« vznikly právě tak vlivem ideí Herderových, jako tou dobou skládané t. zv. rukopisy Královédvorský a Zelenohorský, na které měl vliv nejen system Herderův, ale i básně jeho. Vlivem RKZ pak působí Herderství na rozvoj české literatury v širokých kruzích, na jedné straně vrcholíc ve spanilém díle Erbenově, jímž dále zase působí až na Nerudu, na druhé straně degenerujíc v chudičkých písníčkách také-vlasteneckých, jež Havlíček tak ostře odsuzuje.

*) Stať tato sestavena na základě »Literatury české devatenáctého století«. Díl I. a II. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XX. a XXI.; a Murkova spisu: Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik.

**) Srov. Masaryk: Česká otázka str. 15, 23, 27–30, 33.

***) Srov. R. Kraus: Goethe a Čechy 160 169.

Ideje všeslovanské Kollárem u nás interpretované udržely se do Havlíčka a Nerudy, kdy místo Slovanství zaujímá Češství. Ale dýší k nám ještě z krásné Čechovy »Slavie«, v níž bezpečně lze nalézti stopy herderství.

Byla-li práce Herderova pro české obrození jitřenkou nového krásného dne, byla literatuře polské sluncem, které zaplašilo šťastně oblaka šedého klassicismu a opanovalo blankyt nebeský pravého umění. Německá literatura dlouho do Polsky neměla přístupu. Ztrnulý klassicismus francouzský byl tam u vesla i v době, kdy Goethe a Schiller dosáhli zenitu své tvorby. Knize paní Staelové připisuje se zásluha, že vzbudila intensivnější zájem pro kulturu německou.*) Ale Herder pravděpodobně, jak Chmielowski**) poznamenává, byl asi znám už dříve a to dobře znám. Nutno tak souditi z toho důvodu, že v duchu jeho se již v Polsce pracovalo na samém počátku století XIX. Poznati život lidový bylo již snahou Hugona Kołłątaje, který chtěl r. 1802 hledati obraz dávnověkosti jak ve zvycích lidových, tak i ve zvláštnostech dialektických, v kroji, obřadech, zábavách, bájích, pověstech i písních jednotlivých krajů polských, podávaje tímto tak bohatý program práce, že podnes ještě nesplněn zúplna. Czerwiński pak již r. 1805 vystupuje se studiemi lidovědnými, jak je asi byl navrhoval Herder. Snahy pak nadšence Adama Czarnockého, známého pod jménem »Chodakowski«, táhnou se již v duchu učení Herderova k celému Slovanstvu, a hlavně k jeho dávnověkosti. Spis jeho »O Słowiańszczyźnie przedchrześcijańskiej«, vydaný r. 1818., měl ohromný vliv na mládež polskou, jež se jala horlivě sbírati i studovati lidové písně. Za krátko objevilo se ovoce mnohoslibné. Herderství v Polsku rozkvetlo utěšeně. Wojcicki vykládá »Przysłowia narodowe« a sebral písně Bělochorvátův, Mazurův i Rusů nad Bugem. Václav z Oleska vydává písně polské i ruské z Haliče, Žegota Pauli polské písně z Haliče i písně ruské, Konopka písně z Krakovska, Siemieński pověsti i legendy polské, ruské, litevské, Roger písně hornoslezské a Kolberg ohlašuje pomníkové dílo o zvycích lidových, mluvě, tradici, příslovích, obřadech atd. A také již vědecké práce v duchu Herderovském skládány tou dobou. Biskup Kossacki z Vilna, kde Herder obzvláště byl ctěn, v úmrtním roce jeho vydává pojednání o příbuznosti jazyků slovanských, práce pak Lindeho, Sapiehy, Majewského, jakož i Rakowieckého a Surowieckého jsou cennými doklady tohoto vzácného, důležitého směru, k němuž také přináleží, ovšem po jiné stránce, i známý skladatel »Věslava«, reformator polského básnictví, Kazimír Brodziński, předchůdce Mickiewiczův a otec polské romantiky. On rovněž kráčel po cestách Herderem ukázaných, čině překlady i ohlasy svými v literatuře polské to, co vykonal Herder svými »Stimmen der Völker in Liedern« v Německu. Jako Herder i on stavěl t. zv. Ossiana na roveň Illiadě,

*) Srov. *Brückner*: Geschichte der polnischen Litteratur. Lipsko (Allemann) 1901. Str. 20.

**) *P. Chmielowski.* Historya literatury polskiej. Tom III. Warszawa. Biblioteka dzieł wyborowych 1899. Str 29.

tolikéž on akcentuje silně polskou poesii lidovou, jež pak se stává také pramenem klassických básní Mickiewiczowých i Słowackého.

Nemenší vliv má však Herder také na obrození literatury ruské. Působil mocně nejen na předáka ruského písemnictví Karamzina, ale jako všude, tak i na Rusi děkuje mu studium lidového života za svůj původ. V letech dvacátých objevují se již značné účinky. Kníže P. Certelev upozorňuje totiž na krásu maloruských písní lidových a za krátko znamenitý Michal Alexandrovič Maksimovič chápe se opravdově krásného úkolu toho, vydávaje r. 1827, 1834 a 1849 sborníky lidových písní a obraceje se pak k vědeckým pracím o starožitnostech ruských. Tou dobou počínají se lidovědné a sběratelské práce Szeznevského, Lukaševiče i znamenitého Metlinského. Ovšem pak že Litva i Halič nezůstávají pozadu. Vedle uvedených polských sběratelů dlužno se hlavně zmíniti o práci Kalajdovičově a Kirějevského, jehož sbírku vydal teprve Bezsonov, a konečně o podniku halického buditele Holovackého, jenž podlehal vlivu Maksimovičovy sbírky. A také Jihoslované obrozeni byli myšlenkami velkého syna Germanie. Jich vzkříšení spadá v ušlechtilou dobu vlády arcivévody Jana, který nařizoval přímo úkoly, jaké navrhoval Herder. Valentin Vodník i Prešern pracují v duchu jeho a Anast. Grün překládá do němčiny lidové písně kraňské. U Srbů pracuje v témž duchu Karadžić a u Bulharů vyzařuje Herderství pozdě ještě zajímavým falsifikátem »Slovanské Védy«, psaným prý, když byli Slované — ještě v Indii (!). Tak není téměř národa slovanského, jenž by nebyl měl blahodárný užitek z idejí Herderovských. Herder naučil je studovati sebe samy, vyhledávati a zužitkovati poklady lidového umění, jež pak mělo tak ohromný význam pro rozvoj jejich písemnictví. (Dokončení.)

RUD. BROŽ:

Probuzení maloruského národa.

(Pokračování.)

Ve stopách Kotljarevského kráčel *Petr Artemovskij-Hułak.**) Z jeho literárních prací má pro maloruské probuzení důležitost povídka »Pán a pes«, v níž zobrazil osud mužíků a samovůli pánů na Ukrajině. Mužíci representovali a representují maloruský národ; pánové jsou Rusové. Tehdejší poddanský poměr mezi mužikem a jeho pánem značil poměr mezi velkoruským a maloruským živlem. Lidé intelligentní v poddanství neviděli nic nesrovnatelného s důstojností lidskou, ba někteří dokazovali jeho oprávněnost. Artemovskij-Hułak směle poukázal na tuto společenskou nesrovnalost. Křivdy, bezpráví, stenání, slzy národa, trýz-

---

*) Narodil se v Horodyšči v kyjevské gubernii r. 1790, zemřel r. 1866 v Charkově. Navštěvoval duchovní akademii v Kyjevě. Od r. 1817 poslouchal na charkovské universitě. Obdržev hodnost magistra za pojednání o užitku historie, byl jmenován professorem ruského dějepisu. Úkol tento zastával plných 26 let.

něného činovnictvem a panstvem, jsou tu vylíčeny se živou dramatičností.

V letech dvacátých minulého století maloruští vlastenci byli seskupeni v Charkově v domě spisovatele *Grigorije Kvitka Osnovjanenka*, jehož jméno stalo se známým po celé Rusi. Osnovjanenko*) vydával »Ukrajinský Věstník« v l. 1816—1817, věnovaný maloruským věcem. Je to první časopis maloruský. Byl zastaven r. 1821 vládou. Osnovjanenko náleží stejně literatuře ruské jako maloruské. Byl spolupracovníkem četných ruských listů (Sovremennika, Věstníku Evropy a jiných) a napsal několik ruských románů a povídek ze života ruské aristokracie (Dvorjanskija vybory, Vybor ispravnika atd.). Pro naši úvahu mají důležitost jeho maloruské povídky, z nichž vynikají Maruša, Ščira ljubov, Kozyr-divka, Serdešna Oksana.

Literární práce Osnovjanenkovy přispěly mnoho k poznání života prostého lidu, mezi nímž a intelligencí byla úplná propast. Zvláště typ ukrajinské ženy a dívky byl mistrně vylíčen. Povídky tyto působily hluboce na intelligenci i lid. Intelligence počala jinak pohlížeti na uhnětené massy národa. Lid sám, když mu byly povídky předčítány, přicházel v nadšení, jak praví Kostomarov. Tím na obou stranách (u intelligence a lidu) budila se láska k rodnému jazyku.

K těmto spisovatelům druží se (v r. 1820—1840) celá řada jiných, na př. *Ambrosij Metlinskij, Alexander Čužbinskij, Hreběnko, Pisarevskij, Korsun* atd. V literárních dějinách musili by ovšem různě býti ceněni. Pro nás mají ten význam, že pokračovali v díle svých předchůdců: jejich plody pomáhaly buditi lásku k jazyku a kladly prvky k národnímu uvědomění.

Těmito literárními plody projevoval maloruský národ počátky svého nového života. Byly to ovšem počátky velice skrovné, přece však dostačovaly, aby daly podnět k pracím významnějším a aby získaly stoupence myšlence ukrajinské. Vždyť v první řadě běželo o to, aby jazyk, hlavní známka národnosti, byl uveden do literatury, a aby literárními díly byla prokázána schopnost jazyka, vyvinuty jeho formy a bohatství. Jest přirozeno, že tím zároveň budila se láska k jazyku i lidu, který tímto jazykem hovořil.

Jinak ovšem u těchto prvních spisovatelů nevidíme známek hlubšího uvědomění národního, nevidíme cílů a vědomí o dosahu národnostní otázky maloruské. To ovšem za tehdejších poměrů jest zcela přirozeno a vysvětlitelno. Oni vykonali práci průkopnickou pro jiné pracovníky, kteří již hlouběji pronikli svoje úkoly obrozenské a vědoměji, všestranněji pracovali v započatém díle. Sociální moment maloruského probuzení ukázal se již u těchto prvních buditelů. Jak jsme viděli, brali v ochranu lid proti jeho utiskovatelům, probouzeli svědomí intelligence líčením

*) Život jeho byl velmi pestrý. * r. 1778 ve vesnici Osnově blízko Charkova, † r. 1843 v Charkově. Sloužil ve vojsku, žil v klášteře; r. 1812 se stal ředitelem stálého městského divadla v Charkově. Později řídil ústav pro výchovu chudobných děvčat. Jeho povídky a romány jsou roztroušeny po časopisech. Souborně byly vydány několikráte (r. 1858 Kulišem v Petrohradě, v II. svazku Ruské Biblioteky, r. 1887 okresním zemstvem v Charkově).

hrubého bezpráví, útisků a trýznění selského lidu. V tomto uhněteném lidu tkvěly podněty k nové práci.

IV. Studium ethnografické a historické.

V letech třicátých probuzení maloruské přibralo novou složku: studium lidu. Již nestačilo psáti pouze povídky o lidu, nýbrž bylo třeba zkoumati ethnograficky individualitu maloruského lidu. Ethnografické studium postavilo před oči intelligence bohatství lidové poesie, ukázalo, že v porobeném selském lidu žije celá historie národní, že v něm jsou ukryty poklady maloruské kultury a základy ukrajinského nacionalismu. Odtud vlastenci malorušti počali se horlivě zabývati studiemi lidové kultury, sbíráním písní a zkazek minulosti. Toto ethnografické studium, spojené později se studiem historickým, bylo jedině možným směrem v pokračování probuzení, poněvadž poruštělé intelligenci musilo se ukázati, že maloruský národ žije svým životem duševním a že lidová kultura obsahuje bohatou poesii a zobrazuje historickou minulost národa.

Ukrajinský lid rád naslouchal zpěvu svých banduristů. Kdo byli banduristé a co lidu vypravovali? Původní banduristé jako skandinávští skaldové vyprovázeli bojovníky maloruské na jejich válečných výpravách, roznécovali jejich odvahu a statečnost. Pozdější banduristé, o nichž my mluvíme, jsou potomci oněch válečných banduristů. Chodili od obce k obci, toulali se po Ukrajině a vypravovali lidu o jeho minulosti, tu jásali radostí, tu kvíleli žalem a bolestí. Líčili hrdinné skutky ukrajinských bohatýrů, lkali nad ztrátou svobody. Lid zpíval s nimi.

Prvním, kdo se zajímal o tuto lidovou poesii, byl ruský kněz *N. A. Certelev*, jenž r. 1819 vydal v Petrohradě »Opyt sobranija starinnych malorossijskich pěsen.« Z Malorusů prvním ethnografem jest *Michal Alexandrovič Maksimovič*,*) jehož později nazvali historicko-filologickou akademií jižní Rusi. Maksimovič vydal první sbírku r. 1827 v Moskvě pod názvem »Malorossijskija pěsni.« Sbírka, jako všechny sbírky maloruských písní jeho i jiných spisovatelů, jest opatřena úvahami historickými a filologickými. Z předmluvy poznáváme, že Maksimovič byl si již vědom národnostní otázky maloruské. Praví tam: »Již se splňuje přání, aby se utvořila poesie opravdu rusínská. Ač tato jest samorodná, pod cizími vlivy nemohla se prospěšně rozvíjeti. Proto větší váhy zasluhují ty památky, v nichž krásněji se zobrazila národnost: jsou to písně, jež se pokládají za zrcadlo národní fantasie.« Dle Maksimoviče povahu maloruského národa vytvořily hlavní způsoby jeho života: bojovnictví se stateční, život pastýřský a selský. Druhá sbírka vyšla r. 1834 v Moskvě pod názvem »Ukrajinskyja narodnyja pěsni.« V ní Maksimovič prohlašuje, že pociťuje živě

*) Narodil se r. 1804. Studoval v Moskvě na universitě (na fakultě slovesné, později fysicko-mathematické). R. 1829 stal se na této universitě professorem botaniky; r. 1834 byl přeložen do Kyjeva za professora ruské slovesnosti. Později, složiv professuru, žil střídavě na venkově, v Moskvě a Kyjevě. Zemřel r. 1873.

veškeru krásu a vážnost ukrajinských písní v dnešní době národnostní. Třetí sbírka vyšla r. 1849 v Kyjevě (»Sborník ukrajinských písní«).

Svými sbírkami získal si Maksimovič vzácné zásluhy o maloruský národ. Nejen získal svému národu slávu v očích cizinců, nýbrž i přispěl k probuzení a utužení národního vědomí. Maloruské písně jsou Maksimovičovi živou historií národa, poněvadž líčí skutečné události, děje a osoby. Ony zobrazují národ s jeho zvláštními zvyky a obyčeji, jsou životním projevem národa, určují jeho individualitu. V nich národ vyjádřil své touhy a naděje, svou radost a svůj žal, lásku a nenávist.

Národnostní síla těchto sbírek byla tak značná, že svým vlivem zasáhly hluboko do rozvoje současné ruské literatury. Ruský literární historik N. J. Petrov (Očerki istorii ukrainskoj literatury XIX. stol.) dokonce se domýšlí, ze obrat v básnické tvořivosti Žukovského a Puškina od romantismu k nacionalismu byl způsoben ukrajinskými písněmi.

Maksimovič byl spisovatelem velmi plodným, hlavně na poli dějezpytném a filologickém. Ve své úvaze »Počátky ruské filologie« na základě děl Dobrovského, Šafaříka, Kopitara dělí »jihoruský jazyk« na dvě nářečí: 1. nářečí maloruské s podřečím ukrajinským a severním, 2. nářečí červenoruské s podřečím haličským a zakarpatským. Ruský literární jazyk vytvořil se dle Maksimoviče z nářečí moskevského a jazyka staroslovanského. Některé jeho theorie filologické jsou dnes překonány. Důležitější jeho úvahy jsou: K historii maloruského jazyka, Historie staré ruské slovesnosti, O národní poesii staré Rusi Souborně vyšly jeho práce v Kyjevě: Sobranie sočinenij M. A. Maksimoviča (1876—1880).

Maksimovič se stýkal se Ševčenkem, ruskými slavjanofily a i haličsko-rusínskými spisovateli. Nejdůležitější jest, že vybízel haličské spisovatele, aby psali »svou rodnou mluvou, jak to činí Němci, Francouzové, Čechové a všichni národové«, »čistým jihoruským jazykem, který vidíme hlavně v ukrajinských a starodávných červenoruských dumách«. Jeho styky byly podnětem, aby obě strany si uvědomovaly, že jsou součástkou jednoho, téhož národa.

Z jiných sběratelů písní uvádíme *Izmaila Ivanoviče Sreznevského* (* 1812), Rusa, který vychován jsa na Ukrajině v Charkově, zalíbil si minulost záporožských kozáků. R. 1833 vydal práci »Zaporožskaja Starina«. *Platon Jakovlevič Sukaševič* vydal v Petrohradě (r. 1836) »Malorossijskija i červenorusskija narodnyja dumy i pěsni,« *Ambrosij Metlinskij* »Narodnyja južnorusskija pěsni« (r. 1854 v Kyjevě). Sbírka Metlinského vyznačuje se krásnou předmluvou, v níž oceňuje lidovou píseň maloruskou. K této periodě náleží též *Kostomarov* a *Kuliš*, kteří však prosluli jako historikové v době pozdější. Budeme mluviti o nich na jiném místě.

Zkoumání národopisnému následovalo bádání historické o starobylostech Malé Rusi. O pracích Maksimovičových na tomto poli jsme již mluvili. Nutno jmenovati velice zasloužilého slavistu o maloruské věci *O. M. Bodjanského*, který, jsa horlivým členem moskevského

»Spolku pro ruské dějiny a starožitnosti« a redaktorem »Čtení« spolkem vydávaných, věnoval velkou pozornost historickým památkám maloruským, jež tehdy byly téměř neznámy.

R. 1843 byla v Kyjevě zřízena »dočasná komise pro rozbor starých aktů«. Komise tato byla zřízena vládou. Ruská vláda sice již v té době násilně potlačovala rozvoj maloruské literatury, avšak v zájmu poznání minulosti ruského národa musila též býti zkoumána minulost Malé Rusi. Komise tato, v jejímž čele stál Maksimovič a N. D. Ivanišev, professor kyjevské university, zkoumala archeologické památky, bádala v archivech a uveřejňovala historické materiály a prameny. R. 1852 byl zřízen při kyjevské universitě archiv, složený z městských a zemských knih gubernie kyjevské, volyňské a podolské. »Vremennaja kommissija« a kyjevský universitní archiv vydávaly od r. 1859 »Archiv jugo-zapadnoj Rossii«, jenž přinesl ohromné množství materiálu historického o dějinách pravoslaví na Ukrajině, o zařízení obcí, o kozácích, šlechtických rodech, městech a o hospodářském a sociálním postavení selského lidu. Vedle Ivaniševa pracoval tu hlavně *V. B. Antonovič*, jehož díla (Poslední časy kozáctva na pravém břehu Dněpru, O původu kozáků atd.) znamenitě přispěla k poznání maloruských dějin. Rovněž »Díla kyjevské duchovní akademie« osvětlují (hlavně církevní) dějiny maloruské.

Všechny tyto práce jsou psány jazykem velkoruským. Jimi byla prokázána nepřetržitá historická existence maloruského národa, čímž ukrajinský nacionalism dostával široký základ historický. Toto historicko-národní vědomí bylo vyzdviženo a posilněno hlavně pracemi Kostomarova, jenž s Kulišem a Ševčenkem stal se zakladatelem ukrajinského panslavismu, o němž promluvíme později. (Pokrač.)

Z časopisů a knih.

K poměru československému.

(*Dr. Samo Czambel:* Slováci a ich reč. V Budapešti 1903. Nákl. vlastním. Str. 269. — *Dr Lederer:* Zas jednou slovenská otázka. »Přehled«, I. 767. — *S.:* Slováci a čeština. »Hlas« V., 289. —)

V posledním čísle (str. 90.) měli jsme zmínku o spise dra. ***Czambela*** »Slováci a ich reč«. Jak známo (srv. Slov. Přehl. V. 237, 281), vydal dr. Czambel proti jednotě československé maďarskou brošurku, která vyvolala silný odpor u Slováků i u nás svým politickým nátěrem. Na tyto hlasy odpůrců svých odpovídá nyní dr. Czambel obšírnou knihou, v níž se snaží dokázati a odůvodniti tvrzení své maďarské brošurky a očistiti se z podezření zrady vlastního národa. Ačkoli snaží se knize své dodati rázu pouze věcného, ačkoli odmítá od sebe výtky záměrů politických, přece každý po přečtení knihy cítí, že celým svým vnitřním obsahem a směrem jest neméně tendenční, než její maďarská

předchůdkyně. S tím toliko rozdílem, že tato kniha kromě toho ještě má za úkol působiti rozvratně také doma, na Slovensku.

Co chtěl dr. Czambel věcně knihou dokázati (po případě co dle jeho názoru jistě se dokáže prozkoumáním lidové řeči slovenské), shrnul sám v tyto body (str. 236):

1. Že jsou Slováci původně zlomkem kmene, který se vlil v národ maďarský a který patřil k haluzi jihoslovanských jazyků.

2. Že tento jihoslovanský zlomek dostal se v druhé polovici VI. stol. do kraje, který byl již od severu obydlen slovanským obyvatelstvem polského jazyka.

3. Že tento jihoslovanský zlomek tatarským vpádem velmi oslábl a proto rozmnožoval a doplňoval se přírůstky rozličného ethnografického původu.

4. Že se hypotésa československá hájiti dá jen na základě počeštěného spisovného jazyka slovenského, který si podrobil všecky vzdělané vrstvy slovenské za dobu těch 500 let, v nichž byl jazykovým vzorem u Slováků, a který prostředkem těchto vrstev počešťoval a počešťuje i jazyk lidu slovenského.

5. Že jsou Slováci samostatným ethnografickým celkem, který původně ani nepatřil k té haluzi slovanských jazykův, k níž patří čeština.

V řadě hlav podává přehled dosavadních názorů o těch otázkách jazykových a historických, ale dokázati, co tvrdí, nedovedl — což sám přiznává odkazem na budoucnost, v níž prý se to jistě dokáže prozkoumáním lidové řeči slovenské. A přece na svém názoru o tom, odkud asi přišli *Slováci před 1400 lety* do svých nynějších sídel, zakládá své volání, aby se *nynější Slováci* kulturně úplně odtrhli od Čechů, což se rovná vábení jich do náručí kultury maďarské čili k samovolnému pomaďarštění. Ale on se obrací nejen ke Slovákům, aby se »odčeštili«, nýbrž i k Maďarům, aby se tohoto odčešťování ujali ve svém zájmu. Neboť ačkoli se brání proti podkládání maďarské brošurce jeho »záměrů, jakých v ní není« — sám se přec opřiznává, že »chce politické kruhy uherské angažovat v zájmu osam statnění spisovné řeči Slováků« (str. 240).

Velmi horlí proti evangelickým duchovním, že se dosud drží »rukami-nohami českej biblie a českých cirkevných kníh« — a prstem velmi nápadně okazuje, »že je v ev. cirkvách slovenských česká reč nic zákonne liturgickou rečou« (255). Ev. kněží jsou prý povinni uvésti samostatnou spisovnou řeč Slováků před oltář a tak sbořiti i tento most mezi slovenštinou a češtinou, »aby sme mali už raz pokoj« (257). Kdyby tím Slováci spálili všecky mosty, které je s češtinou spojovaly (259), octli by se prý na realném základě a všichni by se počali sami starati o kulturní potřeby Slovákův . . .

Či věří pan dr. Czambel, že by pak Maďaři Slovákům dali slovenské vzdělavací ústavy — titíž Maďaři, kteří jim skonfiskovali jmění Matice, kteří tak impertinentně zodpověděli ještě před několika lety žádost za povolení sbírek na slovenské gymnasium, kteří právě kul-

turní snahy Slovákův nejbrutálnějším, neevropským způsobem soustavně maří? Ovšem že nevěří, ví pan doktor předobře, co by následovalo po odtržení Slovákův od kultury české — totiž »vlití« (jak šetrně říká na př. o Pannonských Slovanech) v kulturu maďarskou. Sám, třeba se snažil to zakrýt, prozrazuje to umějícímu jen poněkud čísti mezi řádky na str. 265: »Maďarská kultúra je tu, a tí, ktorí verejne účinkujú a ktorí verejné záležitosti Slovákov riaďa a spravujú, musia s ňou počítať. Ja šípim, že v boji českej kultúry proti maďarskej kultúre u Slovákov, t. j. v boji o to, že ktorá sa stane doplňovateľkou kultúrnych snáh Slovákov..., že v tom boji nerozhodnú národné sympatie, ale zas len skutočné pomery tak ako je to pri osamostatnení spisovnej reči slovenskej.« On také dobře ví, že by maďarská kultura nesetrvala jen v úloze »doplňovatelky kulturních snah« — o tom jest jistě přesvědčen každý, kdo má při pozorování poměru maďarsko-slovenského oči k vidění, třeba že p. dr. Czambel chlácholil, že »boj českej kultúry proti maďarskej kultúre ani je nie dnes tak dôležitý pre Slovákov«.

*

Článek ružomberského *Hlasu*: Slováci a čeština zbavuje nás povinnosti, abychom varovali Slováky před směrem této nebezpečné knihy. Sami Slováci se v něm pozvedají proti lákání k národní sebevraždě, jakouž by bylo úplné odtržení od češtiny, a ujasňují si poměr svůj k spisovné češtině a české kultuře. Proto uvádíme zde hlavní myšlenky článku — místo odpovědi na knihu p. Czambelovu.

Literární jednota s Čechy jest výhodna Slovákům, při čemž předpokládáme, že Slováci češtině dobře rozumějí. »Jak na západe, tak na východe každý Slovák, ktorý je v reči svojej materinskej natoľko zbehlý, že bez obtíže prečíta slovensky písanú knižku, porozumie bez obtíže i českej knihe.« Ovšem, dnes následkem pomaďarčené výchovy ve školách část měšťanského dorostu těžko rozumí české knize, i v katolickém lidu lze pozorovati odvykání od českých forem spisovných následkem odstraňování starších modlitebních knih, psaných československy. »Ale pri nepatrnom cviku každý Slovák, a trebárs výlučne maďarské školy navštevoval, len nech prostredne ovláda jazyk materinský, číta knihu českú tak ľahko, jako slovenskú, a naučí sa nemnohým tým českým slovám, ktorých v slovenčine neni. Vieme, že dosiaľ polovička slovanského čítania medzi Slovákmi je česká.« Dokud nebylo zvláštní literatury slovenské, Slováci českou knihu považovali za svoji. »Prave i dnes po väčšine pospolitosť hovorí o nej, že je slovenská, a čítajúc ju nahlas, číta ju tak, že prehlasuje české formy na svoj dialekt.« Že spisovatelé na Slovensku sáhli k domácímu dialektu, stalo se hlavně proto, že se ve školách nemohli dostatečně vycvičit ve spisovné řeči československé. »Vec sa má tak, že Slováci odtrhli sa od češtiny nie preto, žeby to bolo bývalo potrebou ľudu, nerozumejúceho snáď českej knihe, ale preto, že to bolo potrebou slovenskej intelli-

*

gencie, píšucej knihy pre zábavu a poučenie. Ona volila radšej písať slušne dialektom, nežli spisovnou československčinou na posmech.«

Na to staví si autor článku otázku: »Jaké výhody plynuly a plynú nám po dnešek z písemnosti českej, a je-li vskutku záhodno, prospešno a potrebno, aby sa Slováci snažili po literárnej jednote s Čechmi?« Odpovídaje na to, vzpomíná kulturního poslání českého překladu Písma a mnohých vzdělávacích knih českých — a konstatuje, že česká literatura svými překlady z cizích jazyků a částečně i původními spisy dosud slouží kulturním potřebám Slováků. Dále: bez české spisovné řeči, dávno již vytříbené, ani dnešní spisovná slovenčina nebyla by tou, jakou se vyvinula. »Bez Čechov a českej literatury Slováci sotva o mnoho lepšie boli by na tom, jako dnes Rusíni na uhorskom východe ... A preto s dobrým rozmyslom nemožno nám snívať o hrdej samostatnosti v literature ... Opravdivý záujem o vzdelávanie ľudu káže nám, aby sme sa neodcudzovali češtine ...« Dejme tomu, praví autor, že bychom měli dvě, tři neb více středních škol — neboť přec nemůžeme sníti o tom, že by na Slovensku nám Maďaři dali školství napořád slovenské: s jakými obtížemi bylo by spojeno psáti a vydávati slovenské učebnice pro několik set žáků! Tu patrně bychom sáhli k učebnicím českým. Dále vypravuje příklad: maďarský či maďaronský úředník v hostinci se pohoršil nad slovenským rozhovorem několika intelligentů. Proč prý jako intelligenti nemluví maďarsky? Jeden ze Slováků odpověděl, že hovoří právě tou řečí, kterou nabyli intelligence. Na otázku, jak a kde, když jsou školy v Uhrách všude maďarské — odpověděl, že v Čechách, česky, což je totéž, jako slovensky. Na to se maďaron odmlčel — neměl patrně již co namítat. »Tento prípad svedčí o tom, že nielen kniha česká, ale vôbec kultúrna vzájemnosť či jednota s Čechmi môže byť Slovákom len k užitku. Užšie kultúrne prilnutie k Čechom nemalo by význam len čisto pokrokový, ale slúžilo by ... tiež k utvrdzovaniu ích silne napadnutej národnosti.« Nemajíce slovenských středních škol ani university, měli bychom čerpati domácí vzdělanost z českých ústavů. Česká literatura a kultura vůbec může býti výdatným pomocníkem »našej domácej spisby a iných nedostatkov, bez ktorého pomocníka nie sme a nebudeme nikdy v stave vyhoveť ani kultúrnym, ani národnym potrebám našim.«

»Samostatnú reč spisovnú Slovákom bolo by snáď možno rozumne obhajovať len s predpokladaním, že v budúcnosti dohľadnej zmohutnejú počtom, politicky i hospodársky natoľko, že by sa rozšírili na súsedná teritoria alebo do služeb svojich pribrali súsedov. Ale počítať na niečo podobného, boly by púhe sny horečné. Ale trebárs uznávame nedostatočnosť samostatnej slovenčiny a k vôli našim kultúrnym potrebám priznávame náležité právo češtine u nás: tým ešte nepredpokládame, že slovenská spisba ztratila by právo na trvanie, keby sme mali svoje školy a uvedli do nich češtinu čo reč vyučovacú! Tá dvojitosť spisby i potom by zodpovedala mnohým osobným záľubám i skutočným potrebám, a tiež našej polohe zemepisnej, zaklínenej

medzi češtinou, polštinou a ruštinou, medzi ktorými slovenčina je priechodným dialektom s rozhodným rázom češtiny.«

Toť úplně jasně vyslovené stanovisko mladší generace slovenské k otázce poměru československého.

Teprv na konci článku obrací se autor přímo k dru. Czambelovi, jenž žádá odvrhnutí polovičatosti, která vyplývá ze závislosti na češtině, a odpovídá mu: »Sama prirodzenosť našeho jazyka a naša nedostatočnosť... čím dial viac nás bude nútiť, aby sme práve užšie prilnuli k češtine, budú-li len nám na srdci ležať naše kultúrne potreby.«

*

Krátce před tím vyšel v pražském »Přehledu« pozoruhodný článek *dra. Lederera* Zas jednou slovenská otázka (v č. 47. ze dne 24. října), k němuž zavdal podnět splašený článek Zunigův v kolínské »České Stráži« (ze dne 16. října). Z článku dra. Lederera, jejž bychom mohli otisknouti celý, poněvadž s ním úplně souhlasíme, uvádíme návrh, který bychom rádi viděli uskutečněný:

»Hořekuje se také u nás nad tím, že Slováci nemají jediného středního ústavu k výchově intelligence, a obratem ruky dalo by se odpomoci nedostatku tomu, kdyby jen každé české město, kde stává střední školy, vzalo si na starost výchovu jednoho neb několika slováckých gymnasistů neb žáků reálek. Stravu pro takové chráněnce slovácké opatřit bylo by hračkou, školní potřeby snadno by bylo vyzískat dary a leda na ošacení a cestovné bylo by třeba v úzkých kroužcích sebrat malý peněžitý obnos, který by při ostatní národní dani nepadl na váhu. Nemohla by královská Praha být příkladem ostatním městům, aneb královská Plzeň? Ze studujících takto vychovaných nebylo by třeba všechny udržovat ve školách vysokých, nýbrž jen žáky nejnadanější. Ostatní mohli by se obrátit na školy odborné, hospodářské, průmyslové, obchodní. Čeho je Slovákům stejně zapotřebí jako intelligence, je intelligentní stav živnostenský. V tom směru započala Československá jednota blahodárnou činnost zaopatřováním učňů slováckých. Nedostalo se jí podpory dostatečné ze Slovenska, ale také nikoliv v Čechách a na Moravě. Kdyby jen ročně dvě stě učňů u nás vyučených vracelo se domů z ovzduší českého, aby udělali místo nástupcům, jaký zisk by vyplynul z toho pro styky československé, a to styky nejvydatnější — jelikož by byly hospodářskými. — Upozorňuji také na proletariát slovenský, na dělníky, kteří po tisících na léto se stěhují do Čech za výdělkem. Kdo se o tyto ubohé robotníky u nás stará, je leda gazda jejich, který jejich práci nájemci zaprodává a je vyssává s ostatními dohazovači moderních těchto otroků. V každé osadě, v každém místě, kde tito přeletaví ptáci se objevují, měl by někdo z intelligence všímati si jich aspoň v několika hodinách nedělního odpočinku, vyučovat děti jejich ve specificky československé extensi, čemu by se za pár hodin těch vyučovat dalo, čtení, počítání, hygieně, a při nejmenším rozdávat jim české a slovenské knihy přiměřeného obsahu.« A. Č.

DOPISY.

Ze Slovenska.

15. listopadu

(Slovenské povinnosti a práva. — Kdo pečuje o blahobyt lidu? — Alkoholismus. — Vystěhovalectví. — Řeč Tiszova. — Do boje za práva!)

Keď si pomyslíme na ten nepodvratný fakt, že každá povinnosť je základom tej povinnosti zodpovedajúceho práva, a uvážime tie tunajšie pomery, vtedy človeka istá nespokojnosť ovládne, kto aspoň koľkotoľko rozvahy má, aspoň trocha svojím vlastným rozumom pohýňa a na svoj vlastný tlukot srdca počúva. Áno, máme kopu povinností, povinností to vera pre náš biedny neúrodný kraj takmer neznesiteľných. Tie všeliaké dane, poplatky, kolky atď., ktoré musí platiť ten náš úbohý ľud, ho hockedy donesú o chlebíček vozďajší, a pýtate sa po právoch? A trpký smiech vám bude odpoveďou! Či je tento ľud pre práva tu? Ah nie, to ak si myslíte, to si ver' zle myslíte! Hoc je to v druhých krajinách tak, u nás, v rovnoprávnom Uhorsku už vari z obyčaje — žiaľ Bohu — nic tak. Už od útleho detinstva — od školy počnúc — privykajú na to bezprávie, ktoré sa potom čez celý život, až po smrť ťahá. A človek jedine to si môže za vinu toho trpkého života pokladať, že je synom Slovenky.

Tak, tak.....!

Keď čujú, že čo sa v školách ten úbohý ľud nenaučí (bo v naších zmaďarisovaných školách sa dieťa obyčajne naučí asi 2 tucty maďarskych slov — pravda bez zmyslu — no na druhé, na život prepotrebné veci pravda niet času!), o tom sa usilujú jednotlivci prednáškamí, bezžístnou ľudomilnou prácou ten ľud poučiť; keď čujú, že ešte žije tá $2^1/_2$milionová massa, keď čujú prúd jeho — ujarmenej, nevoľnej krve; ked čujú pokrok, ktorého prúd aj tú nehybnú massu so sebou zchytí; keď sa ona, tá massa, ten ľud ktorý ešte nežil, začne prebúdzať, pretierať oči, a počne už chápať i to svoje právo k životu, usiluje sa už trocha sebapovedome hľadeť na svet, tu sa ti ztrhnú mrákavy a....

Tak, tak....!

A ako usilovne pracujú tí »otcovia vlasti« pre blahobyt ľudu! Myslíš že ích pohne niečo k práci? Ale čo, ím je to jedno keď národ biedu trie, keď uteká z vlasti, ích to veru nemýli ani najmenej! Oni sa majú dobre, čo ích po národe!

Ako všetko inšie tak ani to ích veru nepohne k robote, keď vidia ten zúbožený ľud po krčmách húfne, ten to ľud, ktorý potom v strieď týždni hockedy postráda i smídku každodenného chlebíka, a tam zabíja on svojho ducha, povedomia a márni svoj v potu tvári zarobený groš. Darmo by si ích upozornil na to, prosil aby sa zaujali už raz o ten ľud, aby reformy zaviedli, ktoré ho ochraňovať budú od tohoto; aby previedli by krčmy v nedeľu pozatvárané boly, alebo keď nie to, aby sa aspoň robotníci nevyplácali v sobotu, ale v dňoch robotných k pr. v stredu tak, aby bolo umožneno každému nakúpiť si stravy na celý týždeň, a tak aby sa vyhlo nedostatku v strieď týždni. Bo u nás

si robotník stravy zaopatriť kým groše ešte trvajú, nemá času, lebo obchody sa už o 10 predpoludním zatvárajú. Myslím takáto reforma by bola veľmi prospešná a blahodarný účinok by mala ako na telo tak i na ducha ľudu, čo nám ovšem nemôže a ani nesmie byť ľahostajné. Samo sebou sa rozumie, že by bolo ešte múdrejšie krčmy v nedeľu a v sviatky pozatvárať; kto si chce konečne toho napoja v nedeľu užiť, ten si to môže prv, v sobotu — ako stravu — zaopatriť. Hm, — ale pečovanie o blahobyt ľudu u nás už vyšlo z módy, teraz majú naší štátnici starosť na tých pánov »Israélitov« a na magnátov, aby sa títo dáko zle necítili v tejto ích sladkej vlasti. A hľa, k vôli tímto indirektne demoralisuje štát ten náš ľud beztak zaostalý, a zdiera jeho kožu a ohlupuje ho na duchu! Teda to je tá humanita, to je to pečovanie o blaho ľudu! Hm, — štát potrebuje groše.... Potrebuje groše vycicané z tohoto biedneho ľudu, odtrhnuté mu z pod úst, vyrvaté mu z jeho mozoľnej dlani. On potrebuje, ano potrebuje ích, ale na čo? Na také humánne ciele ako je v prvom rade maďarisovanie. Či nie? Veru je tomu bohužiaľ tak. Hľa kde sme zašli! Na také ciele ideme radšej vynaložiť zdravia — to jediné čo ten ľud má; ako by sme sa mali zriecť toho, o čo nám ide! Imperia Maďarstva! Ovšem, pri takom vznešenom cieli nepotrebujete preberať v prostriedkoch!

Však je tak.....?

Hľa takto nám zastupujú tí »zástupcovia ľudu« ten náš ľud, ktorý ích neposlal iste na to ta, aby jeho záujmy takto zastupoval nestarajúc sa oň, keď je už v sedle.

A za ten čas, kým tam hore v tej skvostnej palote tí »repräsentanti národa« po svojích chúťkach, sebecký na oko stráža »záujmy« vraj a práva (v Uhorsku!) ľudu, za ten čas hľa ten národ takto biedu trie, borí sa o smídku chleba, o kvapku vody, a keď sa mu už ani toho tu — v tejto jeho pradávnej otčine — nedostane, so slzou v oku bársno vlastným pudom svojej ďalšej existencie — vezme palicu vysťahovalca a — uteká za more, aby ušiel žobrote a hladu! Bo on dobre, až prídobre vie, že keď tu nemá výživy, tam, v tom celkom mu cudzom kraji, tam sa mu iste práca trafí, a bude môct vyživiť tak samého seba, ako aj rodinku, ba bude si môcť aj pár groší usporiť — a tak sa zas' domov navrátiť. A — smiešno — vláda zas' len násilníckym spôsobom, zas' len tým spropadeným bodákom chce hatiť toto vysťahovanie, tento vzdor proti núdze. Aké to smutné: bodák miesto chleba!! Nie, nie teda tým aby umožnila existenciu, ale surovo ho chce prinútiť aby tu zostal, aby sa len s biedou boril a kadejakým úradníckym talhajom, darebákom a príšelcom aby sa prosil o chlieb a paty lízal! Ajhľa »Extra Hungariam non est vita!« — —

A náprava? Ha, odkiaľ že jú máme čakať? Od vlastnej síly? Nie — slabí sme na odpor, ver slabí! Od štátníkov? Premieňajú sa ministerské kreslá, ale vždy len jedne a tie isté názory menia si svojích zbožňovateľov, to je tak a to vari tak aj bude. Teraz sme dostali zas' jedneho takého panáka — volá sa gr. Št. Tisza — ktorý ale ihneď svojou programmnou rečou sa poponáhľal pohroziť tým »buričom«.

Teda za horúca. Až do podivu tá stranníckosť maďarská! Teda len krivda a len krivda!!

· Nuž horisa! Keď borba, nuž borba. S vysúkanými rukávamí chyť že sa rode môj do práce, práce národnej, nežístnej! Zastaň že si sťa ten múr, neustúp ani na piaď, buď tvrdý srdcom ako kameň, a žiadaj vždy a všade čo je tvoje, bo len ten dostane, kto pýta!!

Tak napred, rúšaj! $\alpha + \beta$

Z haličské Rusi.

(Situace. K aféře universitní. Sněm. Drobnosti.*

Situace se nezlepšuje, naopak horší! Neustálý kulturní rozvoj Rusínů vymáhá čím dál větších ústupků se strany polské. Poláci, čili lépe zemská politika vidí, že Rusíni přežili krisi, rozhodující o jejich bytí i nebytí, vymanili se dostatečně z vlivu politiky a kultury polské — stávají se činitelem, kterého Poláci přehlížeti nesmějí. Dávný typ haličského Rusína (gente Ruthenus — natione Polonus) vymřel na vždy. Jazyk rusínský, ten opovrhovaný před časy šlechtou a i buržoasií jazyk sedláků rusínských, dostal se do všech úřadů, škol, společností, vytvořil literaturu, dostoupil naposledy i k samé vědě. Peněžní ústavy rusínské vedou úspěšnou konkurenci s obdobnými institucemi polskými, a národ došel k přesvědčení a k víře, že »na čase jest, pro Ukrajinu žít!« Celý proces tohoto rozvoje kulturního odehrál se tak rychle, nepozorovaně, že polský živel, jediný rozhodčí v politice haličské až doposavad — ocitl se před neždaným soupeřem. I začal boj. Rusíni počali se ve sněmu energicky domáhati svých práv, sněmovní většina pak nechtěla ani na krok ustoupiti od dosavadního stavu věcí, jak jsme již v předešlých dopisech líčili. Kolonisace Rusi polskými Mazury, zařízení tak zvaných »rentových statků«, s nimiž by spojen byl počet virilních hlasů, jistých pro polského kandidáta při volbách do sněmu a parlamentu, založení zemské »kanceláře sprostředkující práci«, jež by proti lidu dělnému paralysovala případné stávky selských dělníků, gymnasií polsko-rusínských (utrakvistických) — toť program politiky sněmovní většiny vůči Rusínům. Takováto situace vyvolává nota bene šovinistickou atmosféru se všech stran. Některé listy polské podivným tónem píší proti Rusínům. Kdyby strana, kterou representuje Słowo Polskie, Dziennik polski a t. d., měla moc a sílu Prušáků, co by s námi bylo?

Takové počínání vůči Rusínům vyvolává zhusta stejně silnou reakci v novinářství rusínském — zejména v listě »Hajdamáci« (Гайдамаки). Trest relegace, stihnuvší osm rusínských posluchačů za známé události na universitě,**) nezdá se některým kruhům dosti přísný. Celá aféra dostala se nyní do rukou zastupitelstva státního, jež prý obžaluje relegované akademiky ze zločinu vzpoury (Aufruhr) a hrozí trestem od 10 do 20 let vězení.

---

*) Srov. dopis z Krakova.

**) O nichž psáno v čísle předešlém. *Poznámka redakce.*

Vzácnou měli příležitost Poláci ukázati svou rytířskost vůči druhé národnosti: bylo to při projednávání otázky nového gymnasia v Stanislavově, o jejímž výsledku bylo v Slov. Přehledu již psáno. Rusínský poslanec Olesnickyj v té věci dojímavými slovy obrátil se k Polákům: »Prosím, abyste uvážili, s jakým dojmem vyjde z tohoto sněmu jedna i druhá strana! Rusíni s dojmem strašné křivdy — Poláci s dojmem ukojené ambice .... Vím, že žádná síla nezvrátí vás s vaší cesty, ale vím, že nic nezadrží ruky dějin, jež napíše: »Byl jednou národ, sám spoutaný okovy a ujařmený v nevolnictví, ale když jedenkrát se mu podařilo na malém území jednu ruku z okovů těch dobýti, vytáhl ji proto, aby udeřil jí — bratra!« Hořká slova!

S ruské strany zaslouží výtku chování staroruského »Haličanina«, jenž pomáhal všemi silami proti gymnasiu.

Další akce přenesena do lidu; sta telegramů a projevů schválilo krok poslanců.

Schválený (již po odchodu poslanců rusínských) rozpočet zemský na rok 1904 jeví se v těchto cifrách: Na dobročinné účely polské K 60.323, na rusínské K 1200, na krakovskou akademii K 79.000, Nauk. Tov. Ševčenkovu K 5000, na lidové osvětné spolky polské K 19.200, na rusínské K 6000, na divadla polská K 73.096, na rusínské divadlo K 18.500. Úhrnem vzato: na polské účely a ústavy připadlo 92%, na rusínské 8% celkového obnosu! »Diło« při těchto číslicích uvádí slova Abrahamowiczova: »Sněm vždycky dbal i dbá jednostejně o zájmy rusínské jako polské národnosti.«

Paní Olha Kobyljanská, jak minule v Sl. Přehl. ohlášeno, leží těžce nemocna rheumatismem kloubovým. Na štěstí nemoc již polevuje a je všecka naděje, že se pí. Kobyljanská zcela uzdraví. L.

Z Krakova. 22. list. 1903.

(Otázka rusínsko-polská. — Výstava spolku »Sztuka«. — Výstava uměleckého průmyslu. — Museum F. Jasińského.)

Od několika let zastiňují haličský obzor těžké chmury neshody dvou bratrských národů, kteříž po dlouhé věky žili na společném území a také v budoucnosti je musí sdíleti. Míním záležitost rusínsko-polskou. Začala srážkami v novinách, spory ve sdruženích, školách a různých institucích, v nichž se Poláci a Rusíni musili stýkati. Potom přišla řada na vzepření nejzápalnějšího živlu v intelligenci, došlo k secessi mládeže, která hromadně opustila zdi lvovské university. Studentstvo však se mohlo přesvědčiti, že běží spíše o sousedský spor, než o nenávist polské veřejnosti k Rusínům. Neboť všichni, kteří z nich zaklepali na dvéře university krakovské, byli zde přijati co nejpřátelštěji. Vztáhli k nim se vším přátelstvím pravice ti, kteří nechtějí lvovskou universitu uznati za utrakvistickou, majíce ji za polskou vysokou školu (za jakou byla úředně prohlášena r. 1878). Nelze se diviti Polákům, že hájí každou pevnost polskosti. Vždyť na celém prostoru zemí polských máme pouze 2 university, krakovskou a lvovskou, a ty musí vyhověti potřebám velkého, skoro 22-milionového národa. Na univer-

sitě lvovské může býti tolik stolic rusínských, kolik se na ně přihlásí učenců, chtějících přednášeti tou řečí, ale universita sama náleží národnosti a vědě polské.

Rusíni nechtějí to uznati. Vrátili se na universitu, ale za odepření imatrikulace v jazyku rusínském učinili známý hrubý útok na rektora Fijałka. Mládeži třeba mnoho odpouštěti, i překročení hranic parlamentního boje. Však i mládež polská hájíc práv university dala se unésti za dovolené meze. Ale se strany polské žádný vážný list nechválil horkokrevnost polské mládeže, kterou také pokáral universitní senát. Naproti tomu na straně rusínské nepozdvihl se přede dvěma léty, ani letos ni jediný hlas pokárání neb výstrahy. Neučiněn jediný krok, ni jediný ústupek k uspokojení roztrpčené veřejnosti polské.

A přece jedině rozumným stanoviskem v tomto případě bylo by nikoli násilně útočiti na polskou universitu, nýbrž považovati ji za ústav dočasného pohostinství a domáhati se od vlády university rusínské. Však malé Švýcarsko na 3 miliony obyvatelů má dokonce 5 universit, kdežto Halič pro 7 millionů má jen 2 — i jest povinna domáhati se třetí ve jménu spravedlnosti. — Stalo se však jinak: Rusíni nechtějí uznati, že universita lvovská jest vysokou školou polskou a že takové kulturní instituce nesluší se bratřím odnímati a stěžovati jich rozvoj, ale spíše vynasnažovati se vedle nich o vytvoření nových podobných institucí pro sebe. Mohou-li v Praze rozvíjeti se vedle sebe dvě university, česká a německá, proč by nemohl míti Lvov druhou universitu?

Na projevy nenávisti Rusínův odpověděla polská většina sněmovní odrazným projevem šovinismu, vyvolaným okamžitým vzrušením. Užívajíce své číselné převahy ve sněmě odmítli zástupci polského národa spravedlivou žádost Rusínův, domáhajících se otevření gymnasia v Stanislavově, kdež mají většinu obyvatelstva Rusíni.

Stanovisko obou národností lze chápati, jako chápeme vládu nižších instinktů, závisti s jedné a nadužití síly s druhé strany. Sluší však hluboce litovati, že v našich dobách civilisovanými společnostmi vládnou takové instinkty tam, kde by měla vládnouti spravedlnost, shovívavost a v nedostatku těchto citů aspoň pochopení vlastního zájmu a politická rozvaha.

Secesse rusínských poslanců ze sněmu, potleskem pozdravovaná na schůzích voličských a schvalovaná stranami rusínskými, toť nové, mnohem rozhodnější rozbratření než skutky předešlé. Toť již není jen roztržka, nýbrž zarputilý boj, který s živelní rychlostí zachvacuje na obou stranách i klidné jinak a nestranné jednotlivce. A co při tom ztrácí společenstvo, očekávající rozluštění tolika důležitých záhad svého bytu, co chudá země, opozděná mnohem více, než kterákoli země rakouská!

Roztržka národnostní, doutnající dosud v Haliči pod povrchem společenského života, jest dnes hotovým faktem — a vina, že jsme mu nedovedli uniknouti, jest bohužel na straně Rusínů i Poláků. —

Po tomto pochmurném obraze boje národnostního oddechněme si v ovzduší umění, té oasy v dnešní společenské neutěšenosti. Jsme v Krakově, který jest dojista duševním i uměleckým střediskem Polska, v témdni otevření výstavy spolku »Sztuka« (Umění).

Sztuka není sdružením umělců, holdujících jistému směru, je to skupina 23 vynikajících umělců, kteří do svého kruhu zvou ty, kdož uměním převyšují jiné, i přijímají na své výstavy často malby i díla sochařská, vzniklá mimo jejich družinu. Nemůže se říci, že by kromě »Sztuky« nebylo v Polsku vynikajících umělců, naopak třeba poznamenati, že mimo »Sztuku« stojí nejznamenitější malíř-poeta Jacek Malczewski, že ve »Sztuce« není Brandt, Tetmajer ani slavný již za hranicemi sochař Biegos — ale v celku chová ve svém středu »Sztuka« přec jen umělce prvního řádu.

Přede dvěma měsíci uspořádali také secessionisté výstavu (t. zv. »Salon«), na níž kraloval Malczewski a v níž byla celá síň věnována látkám lidovým, v nichž si mladší libují po vzoru Tetmajerově. Salon měl několik věcí vynikajících, ale neposkytoval tak znamenitě souladného celku jako nynější výstava.

Je tu celá řada menších i větších podobizen od S. Wyspiańského, především vlastní jeho hlava, delikátní, oduševnělá, s čelem myslitele, na němž tkví záduma, v jakou formu obléci novou pravdu, na niž čeká jeho národ. Dále vystavil znamenité podobizny herců, vytvořujících postavy z jeho dramatu »Bolesław Śmiały«, studii hlavy ženské, malovanou se subtilností japonského kreslíře, a mnoho jiných. —

Józef Mehoffer vystavuje přehled svých kostelních prací z posledního roku. Žasneme nad spoustou práce: dekorace schrány pokladu na Wawelu, náčrtky k šesti oknům zámecké kaple v Baranově, barevná okna pro kostel v Jatrosině (v Poznaňsku), freska sv. Trojice . . . Oživuje středověké umění mystické, které se krylo v šeru kostelů, malby kostelní množí se každým rokem — a působí i na obrazy látek současných. »Dziwny ogród« téhož umělce, všecek v tónech zeleno safírových s postavou ženy safírově přioděné, nahého děcka a dívčiny v kroji spíše selském, hemží se jakýmisi záhadnými, okřídlenými tvory, jež vládnou v tom teplém vzduchu, nevšímajíce si přítomnosti lidí . . . Jak odlišné, ač neméně krásné, jsou studie z přírody našich nejlepších krajinářů. Ferd. Ruszczyc, jehož štětec několika tahy vytvořuje i houšť listí i měkkost, hebkost a oslňující běl sněhu, v každém obraze prozrazuje smělost a sílu. Krajiny jeho mohou se rovnati snad jen s uměním současných krajinářů norských a to jak dokonalou technikou, tak střízlivým omezováním se na prosté výseky z přírody. Ale i on zatoužil po komposici a vystavil polské »Dożynki« (Obžinky) ve slohu Böcklinovském, jen že místo faunů a dryad představil naše svěží hochy a děvčata. — Zcela jiného rázu, opojené sluncem a teplem, bohaté barvami jsou krajinky Stanisławského, drobné, ale dokonalé kopie přírody. — Propracováním, čarovným koloritem a životností vyznačují se obrazy Fałatovy. V akvarelech jeho nevíme, čemu se více diviti, zda rozmanitosti motivů od hebkého sněhu nad Berezinou,

zbarveného fialovým nádechem severního slunce, až k motivům benátským a měkké zeleni lesů, či mistrovské technice, která mu dovoluje skoro soupeřiti s přírodou. Zcela jinak pojímá krajinu Józef Chełmoński, jenž smutek rovinné přírody vlil ve svoji »Vesnu«, tak klidnou a přece tající v sobě bouře a proměny, které mohou každou chvíli propuknouti. — Velkým mistrem techniky jeví se Tichy. — Neobyčejně jemné nálady z přírody podal Edvard Trojanowski. — Různorodost látek, čerpaných z krajiny, podobizny vnitřků chrámových podivovati jest nám u Józefa Czajkowského. — Výborné podobizny (zejména arciknížete Karla Štěpána) vystavil Axentowicz. — Rovněž sluší vytknouti, že umění polské vstupuje na pole dříve zcela zanedbaná; je to zejména malířství dekorační. Svědčí o tom kromě malovaných oken a návrhů nástěnných i návrh dekorace pro lidové divadlo od H. Szezyglińského.

Méně šťastné, jako obyčejně u nás, jest sochařství. Látky Dunikowského, jinak velmi nadaného umělce, zarážejí nestvůrností. Jsou to snad umělecké koncepce, ale vyjádřené způsobem diváku nesrozumitelným. — Abychom si po těchto podivnostech odpočali, prohlížíme nádherné akvaforty Józefa Pankiewicze, které jemností kresby nikterak nestojí za pracemi nejlepších akvafortistů francouzských. Je tu i novinka, fluoroforty od Leona Wyczołkowského, kreslené voskem na skle a leptané fluorem. Tentýž umělec podal výbornou vlastní podobiznu na koni v stepi.

Nemohu nuditi čtenáře vypočítáváním dalších prací, poznamenám jen, že zastoupeno jest ještě několikanácte jmen a že tu není prací slabých.

Pěknou atrakcí v budově krásných umění jest výstava uměleckého průmyslu, v níž spatřujeme návrhy umělců, provedené v nábytku, kobercích, obálkách, ozdobách knihařských, plakátech, modelech budov atd. Jest ku podivu, jak rychlé pokroky byly u nás učiněny v tom oboru, tak že v několika letech můžeme se nadíti polského slohu v truhlářství, tiskařství, knihařství, ve výrobcích porcelánových i ozdobách stříbrných. Pro cizinu dnes již by měly význam koberce překrásných vzorů a dokonalé práce. Dílnu jich založila u Krakova sl. Sikorska; pracovnice vychovala si z místních děvčat, vzory jí dodávají malíři, kteří také bdí nad provedením. Náměty naivností svou upomínají na umění lidové, ale pochopení jich a prohloubení jest naskrze umělecké. Bylo zapotřebí vytvořiti i novou techniku aneb aspoň vysoce zdokonaliti dosavadní.

Konečně vstupme ještě do uměleckého zátiší, jež si ve svém soukromém obydlí na krakovském náměstí vytvořil p. Feliks Jasiński. Nazývají ho Japoncem, snad pro originální hlavu, předváděnou v řadě podobizen, snad i proto, že on první seznamoval širší veřejnost ve Varšavě a v Krakově s díly umění japonského, jichž jest vášnivým sběratelem a ctitelem. Sbírky ty, vedle nichž jest dvakrát tolik prací současných malířů polských, dále překrásná alba, mistrný nábytek, díla sochařská, drobná arcidíla kovová umístil prozatím v několika

salonech a odevzdal je veřejnému užitku intelligentního obecenstva. Kdokoli se zajímá u umění, literaturu a vědu, má sem volný přístup v každou hodinu — jedinou starostí hospodářovou jest, aby sbírky jeho poskytly navštěvovatelům co největší umělecké pochoutky. Po čase mají býti připojeny k národnímu museu v Krakově, ovšem se zachováním jména nynějšího majitele. X. Y. Z.

V Záhřebě, 23. října 1903.

Z Chorvatska.

(Sjezd národně pokrokových novinářů. — Šťastný obrat v opposičním vedení. — Opětné táborové hnutí.)

Dne 10. a 11. října odbýval se v Záhřebě prvý sjezd národních a pokrokových novinářů z Chorvatska a ze slovinského Přímoří. Pozvánky byly rozeslány redakcím všech oněch chorvatských, srbských a slovinských listův, jež za posledního jarního hnutí v Chorvatsku ukázaly, že stojí zároveň na širokém národním (jihoslovanském) a na moderním, pokrokovém stanovisku. Také přední referát na sjezdě obíral se látkou: Národní a pokrokoví novináři chorvatští, srbští a slovinští, aby byla prohloubena a vyjasněna vůdčí myšlenka sjezdu: nerozlučnost zájmův celého jižního Slovanstva a neodkladná povinnost uvědomělé žurnalistiky, tuto nerozlučnost vštěpovati inteligenci i lidu.

Z ostatního jednání uvádíme referát podepsaného dopisovatele o novinářských spolcích českých a o ústředním svazu slovanských novinářů v Praze. S velkým zájmem a s ještě větším podivem byla vyslechnuta fakta, z nichž plyne, že ústřední svaz není pouhou utopií, jak o tom zatvrzele píše jmenovitě záhřebský denník »Hrvatsko Pravo«, orgán nejradikálnějšího a »čistého Chorvata«, dra. Josefa Franka, a že chorvatský novinářský spolek přistoupením k ústřednímu svazu nepodává se pouze sentimentalismu, nýbrž vyhoví mnohým svým stavovským a národním zájmům.

Celá debata skončila resolucí, dle níž čistě stavovská organisace má sice zahrnouti všechny novináře v Chorvatsku, ale za to přece nesmí se vymknouti z ústředního novinářského svazu. Ale v korrespondenční kanceláři Chorvatům a Srbům společné byli by jen nezávislí novináři, neboť maďaronské vládě a jejím novinám nezáleží na tom, aby měla přímé spojení se slovanskými středisky, ba naopak, ona si přeje co nejslabších styků ostatního Slovanstva s Chorvatskem.

Dále byly přečteny velmi důkladné referáty »o slovanském klubu nebo ruském kroužku« (redaktor »Obzora« J. Pasarić) a o potřebách a úkolech venkovského tisku (redaktor »Podravca« P. Ljubić). Pro oba úkoly zvoleny zvláštní výbory.

Celý průběh sjezdu, jehož súčastnilo se asi 70 osob, valně přispěl k tomu, že vedení chorvatské strany práva — dříve spojené chorvatské opposice — uvědomilo si svůj úkol postaviti celou chorvatskou politiku na slovanský demokratický základ, a přikročiti konečně k organisování drobné práce pro základní podmínky normálního hospodářského, kulturního a politického života.

Jakmile slovanský demokratism a smysl pro positivní práci nabyly vrchu, bylo jasno, že vedení chorvatské strany práva nepodrobí se diktátu dra. Jos. Franka, jenž právě v den 11. října před odhalením pomníku Ant. Starčevićovi svolal sjezd svých přívrženců a dal na něm **slavnostně prohlásiti, že přijímá se jméno »chorvatská** strana práva«, **že však zůstává se ve všem při učení a taktice Ant. Starčeviće.** Jelikož však bývalá chorvatská spojená opposice, sestávající z někdejší strany práva, z národní neodvislé strany, z pokrokové omladiny a národního dělnictva, přijala jméno bývalé strany práva s přívlastkem »chorvatská« s výslovnou resolucí, že je to strana nová, která se zříká všech strannických tradic a která, zůstávajíc věrna státoprávnímu programu, považuje za neodkladnou nutnost usilovati nejdřív o finanční samostatnost, o ústavní a hospodářské reformy — vyzněla resoluce dra. Franka jako diktát, kterým se měl zvrátiti celý smysl desetileté národní koncentrace, tak že by místo nové strany, způsobilé a připravené postupovati společně s opposičními Srby, povstala, či lépe znova ožila stará protisrbská a protislovanská strana Starčevićova. A proto ústřední výbor strany práva uváživ, že celá slavnost odhalení Starčevićova pomníku byla představována »čistými« ne jako národní hold některým ctnostem zemřelého vlastence, ale jako oslava politických zásad a taktiky, jež na venek chorvatský národ osamotnila a uvnitř rozeštvala, nepřijal »čistých« v jednotnou organisaci a odůvodnil to prohlášením, jež dlužno považovati směrodatným pro celou chorvatskou politiku.

V tom prohlášení konstatuje se především úplná jednomyslnost vedení strany (12 poslancův a 20 čelných důvěrníkův), jak v programu státoprávním a aktuelním, tak jmenovitě v přesvědčení, že chorvatská strana práva »jest novou stranou bez jakýchkoliv strannických tradic, tedy s jedním nezvratným základem chorvatské národní a státní individuality a slovanské vzájemnosti, která vedle sympathií a pomocí nejbližších našich národních bratrův, Srbův a Slovincův, ukázala se pro nás tak drahocennou v čas letošního významného národního hnutí«.

»Stoje na tom základě . . . . ústřední výbor doufal, že konečně také v „čisté straně práva" převládne potřeba všeobecné národní svornosti na širokém a zdravém národním základě, bez nejmenší stopy jakéhokoliv strannictví . . . . Avšak čistá strana práva na svém sjezdě ze dne 11. října t. r. nejen že nepřijala resolucí, na nichž je založena jednota chorvatské strany práva, nýbrž postavila se svými resolucemi a jejich odůvodněním v zřejmý odpor se základní myšlenkou naší strany, tak že by takovým přístupem „čistých" byla zmařena těžce dosažená úplná svornost v naší straně, pročež tento výbor nemůže „čisté strany práva" přijmouti do své jednotné organisace.«

Letošní jarní lidové hnutí vzbudilo takový zájem o veřejné záležitosti, že popud k lidovým táborům, veřejným a důvěrným schůzím potkává se všude s neočekávaným úspěchem a s netušeným porozuměním i v nejširších vrstvách lidových. Dokladem toho jest, že veřejné schůze, svolané v nejrůznějších koncích Chorvatska (ve Virovitici

u Osieku, ve Velké Gorici u Záhřebu, v Koprivnici a ve Virju v horní Podravině), byly všude četně navštíveny (1000—5000 účastníků), jmenovitě selským lidem, který se zatajeným dechem poslouchá úřední číslice o finančním vydírání Chorvatska Uhrami, a zdravé myšlenky o nevyhnutelnosti, aby se »všechny positivní zákony plnily a všechny neodkladné národní potřeby ze zákonů v život uvedly«.

Tato šťastná formule slouží nyní za podklad, na němž ústřední výbor chorvatské strany práva (a zvláště mladší jeho členové) rozvíjí činnost, která zasluhuje ve Slovanstvu největší pozornosti a sympathie, slibujíc Chorvatsku po třicetiletých neustálých porážkách nejdříve oddech od můry zoufalství, potom i úspěchy v boji za narodní práva.

Štěpán Radić.

Ze Záhřeba. 15. listopadu 1903.

(Politické hnutí srbské v Chorvatsku, Slavonii a Vojvodině. — Hospodářská práce. — Výchova lidu.)

Tohoto roku pořádá se v Chorvatsku a Slavonii více politických schůzí než jindy. Schůzí těch účastní se mnoho rolnictva, jemuž se vykládají různé otázky politické. — V Chorvatsku a Slavonii se organisovaly u Srbů dvě politické strany: neodvislá a radikální. Prvá z nich je starší, majíc již od r. 1887 svůj program, doplněný na konferenci strany dne 31. května 1901. Tento opravený a doplněný program schválil i valný sjezd srbské neodvislé strany dne 25. března 1902. Radikální strana počala teprve v poslední době agitovati mezi Srby v Chorvatsku a Slavonii. Radikální hnutí vychází z Nového Sadu; nejvíce je propaguje radikální orgán »Zastava«, založený již Svetozarem Miletićem. Obě strany stojí proti sobě dosti ostře a rozhořčeně.

Před měsícem měli radikálové prvou svoji valnou schůzi v Okučanech ve Slavonii, kdež byl schválen program strany, vyznačující se svobodomyslností a obsažností. Slibuje se v něm a žádá mnoho, o čemž sami pochybujeme, bude-li možno toho dosíci. — Program neodvislé strany jest mnohem užší a skromnější — ale i tu bychom slušné ovoce sklidili, kdyby se straně té podařilo dojíti cíle svého programu. Oba programy se ve většině hlavních otázek kryjí, jen že program radikální jest obšírnější.

Radikální program žádá úpravu vzájemného poměru obou polovin říše i poměru Uher k Chorvatsku a Srbům. Radikálové dopouštějí se velké chyby domnívajíce se, že by bylo pro srbský národ lépe, kdyby dualismus mezi Rakouskem a Uherskem se rozbil. Nám se zdá, že by pak Maďaři, když by měli svůj úplně samostatný stát, teprve utiskli ostatní národnosti a pustili uzdu svým maďarisačním choutkám. V základních zákonech uherských (čl. XII. § 25. z r. 1867) přijata jest sice zásada, že ve všech zemích a provinciích má vládnouti ústavnost — ale Maďaři ji dosud velmi málo zachovávali. Slované v Rakousko-Uhersku se příliš dobře přesvědčili, že ústava a zákony jinak se vykládají pro panující plemena, Němce a Maďary, a jinak pro Slovany. — Srbští radikálové mají dále v programu boj za úplnou rovnoprávnost

národní, slibují usilovati o změnu čl. XII. z r. 1867 a čl. XXX. z r. 1868, jakož i o úplnou přeměnu čl. XXXIV. z r. 1871, jímž se upevňuje vyrovnání mezi Uhry a královstvím Chorvatsko-Slavonským. Radikálové žádají pro král. Chorvatsko-Slavonské úplnou samosprávu, zejména i finanční samostatnost.

Radikální program vytýká dále úplnou rovnoprávnost Srbů a Chorvatů v Chorvatsku a Slavonii; žádá, aby vláda stejně podporovala všecky kulturní ústavy srbské i chorvatské (poměrně k počtu Srbů), aby se na záhřebské universitě ustanovila stolice pro srbské dějiny a pro historii srbské literatury; žádá všeobecné a tajné právo volební, jakož i právo, aby si Srbové směli svobodně a bez překážek zakládati konfesijní národní školy. Konečně jest proti připojení Bosny s Hercegovinou k Rakousko-Uhersku, maje na zřeteli zásadu: »Balkán národům balkánským.«

Cizincům je těžko pochopiti, jak veliký význam má pro Srby církevní samospráva. Již od Leopolda I. (tedy od konce XVII. století) Srbové stále se zasazují a zápasí o zachování své církevní samosprávy. Kdo ví, jak u Srbů od dávných dob byla sloučena víra s národností, ten snadno pochopí náš boj za církevní samosprávu a rovnoprávnost náboženskou. Proto nacházíme ten požadavek i v programu srbských radikálů, kteří žádají dále, aby si národ sám volil své duchovní hlavy a sám vládnul církevním jměním a fondy, které jsou velmi značné.

Radikálové pojali ve svůj program i širokou práci o kulturní povznesení srbského národa. Poněvadž hospodářská nezávislost je podkladem dalšího rozvoje jednotlivců i národa, přihlíží program i k hospodářskému povznesení Srbů ve Vojvodině i Chorvatsko-Slavonsku.

Zkrátka, program radikální strany má mnoho pěkných a včasných myšlenek — jen bude-li dosti schopnosti a obratnosti, dosti vůle, pravého vlastenectví a nezištnosti, vytrvalosti, odvahy a obětavosti k jeho provedení. To ukáže budoucnost.

Národní nezávislá strana vytkla svá přání a požadavky ve svém programě mnohem stručněji, ale důrazně. Hlavní jeho body jsou: úplná rovnoprávnost srbského národa v království Chorvatsko-Slavonském v ohledu politickém, náboženském, hospodářském i kulturním; rovnoprávnost cyrilice s latinkou; právo veřejnosti pro srbské učitelské ústavy; poměrné podporování kulturních ústavů srbských a chorvatských; úplná autonomie srbské církve a školství; finanční nezávislost, úplná samostatnost a hospodářský pokrok Chorvatska a Slavonie. (Jak patrno, kryje se program ten s radikálním, jen že jest vysloven stručněji.)

Veliký význam má prohlášení programu nezávislé strany, že zájmy srbské v boji s maďarskou politickou nadvládou a panovačností jsou úplně totožné s chorvatskými.

Srbská nezávislá strana projevuje nyní značnou činnost; v poslední době pořádala politické schůze v Glině, v Pakraci (v Slavonii), ohlášeny jsou schůze ve Dvoru (v Chorv.), Oseku (Slav.) a jinde.

Srbové v Chorvatsku a Slavonii i hospodářsky pokračují. V té příčině nejdůležitější úkol plní spolek »Privrednik« a srbské

zemědělské zádruhy, jež mají své středisko v Záhřebě. Z jednotlivců největší zásluhy o hospodářské povznesení Srbů má Vladimír Matijević, velkoobchodník v Záhřebě, živý, schopný, energický, podnikavý a vytrvalý muž, jakých jest i u jiných národů málo. Kéž by Srbové i Chorvaté měli více takových lidí!

V Záhřebě počal vycházeti srbský list pro nejširší vrstvy srbského národa, zejména pro venkovský lid. Srbové nejen v Chorvatsku a Slavonii, ale i v Bosně a Hercegovině radostně pozdravili »Српско Коло« (Srbské Kolo — tak se list nazývá), i zdá se, že se list udrží a bude moci prospěšně přispívati k výchově srbského lidu. Předplácí se pouze 2 K ročně, začež dostanou čtenáři dvakrát za měsíc číslo o 1 archu. Politické, sociální i mravní výchovy potřebují Srbové jako soli; bude-li »Srbské Kolo« ten úkol náležitě plniti, bude mu za to srbský národ vděčen.

K. M.

Ze Sofie.

22. listopadu 1903.

(Po volbách.)

Výsledek posledních voleb dávno již je znám: přinesl většinu vládnoucí dnes straně — Stambulovcům! Tím výsledkem byl překvapen celý slovanský svět, mimo — Bulharsko.

Kdo si nezapamatoval historii 18. května r. 1894, historii pádu Stambulova, těžce si objasní vzkříšení strany, která v rozpuštěném sněmu Cankovistů neměla ani tolik mandátů, kolik je prstů na rukou. Ale snadno si je vysvětlí každý, kdo v Bulharsku žije. Ten se nepodivil ani památného dne pádu »bulharského Bismarka«. Tehdy přes noc z »nenašich« se stali »naši«. Lvu dne mnozí ještě podlízali v předvečer konce jeho všemocného vládnutí — s probuzením jitra byli hotovi ho kamenovati. Dav přímo šíleně si počínal v pronásledování přívrženců »padlého muže«. Studenti drátěným »okem«, jímž pohodný chytá po ulicích se toulající hafany, chytali »špiony«. Po »hosana« dav volal »ukřižuj ho!« Každá památka po »největším státníku« rázem byla ničena; sloupy, nesoucí název ulice pojmenované po Stambulovi, byly vytrhány. Nejen chátra, ani intelligence jinak si nepočínala. Vycházející tehdy »Прѣгледъ« přinášíval »chroniku« — celé to chvalozpěvy na Stambulova. Po jeho pádu rázem ji zastavil. Ba více, brzo potom přinesl i pozůstalé básně Milarova, jenž po vůli Stambulova skončil na šibenici černé džamie. Nikdo si nestál v slově a v přesvědčení: kdo včera chválil, dnes zapomenul a zítra již haněl! Kdyby dnes Stambulov žil, mnohý hřbet vyškoleným akrobatstvím před ním zase by se ohýbal! A všemu tomu nic se nedivím. Je to hrozné dědictví poroby pěti věků. Hnusné robství tak vychovávalo svého otroka. On nemohl čeliti svému vrahu otevřenou přímostí — poroba ho učinila lstivým a úskočným. Robství zrodilo vedle Vasila Levského i Nenka z Badlova. Rodilo reky i zrádce. Duše velké i bídné. U někdejšího otroka nestatečnost a rychlou proměnu přesvědčení lze dobře psychologicky vysvětlit.*)

*) Té větě konečně my v Čechách také dobře dovedeme porozuměti!

A tak třeba hlavně vysvětlovat i vzkříšení strany, která »na vždy« už v Bulharsku odumřela!

U vesla jsou Stambulovci. Nelíbí se mi to nikoli proto, že právě oni třímají ve svých rukou otěže vlády — nechci souditi o tom, co Bulharsku je prospěšno! Nejsem prorokem, abych napřed ukazoval, jak si »mocní dneška« povedou. (A přál bych jim i Bulharsku, aby si vedli rozšafně, aby po pohromě, která jich stranu stihla, nabyli zkušenosti a nedopouštěli se někdejších chyb.) Ale nelíbí se mi ten náhlý převrat, který nebyl převratem nějakého principu. Nelíbí se mi to lehké proměnění fronty, to snadné zapomínání na včerejšek pro výhody dneška, pro výhody osobní a prospěchářské. Ten prospěch! Ta neblahá můra Bulharska! K čemu i jinak řádné lidi nedohání! Jak dovedl přizpůsobit poměry! Skoro v každém městě najdete bratry, obchodníky, z nichž každý jiné straně přináleží. Ať kdokoliv k veslu přijde, bratřím vždy je dobře. Žije »milá majka Bàlgarie« — jeden z bratří vždy je »náš«. Uvidíte po čase! Zas se bude opakovat stejná historie. Na dnešní »pány poměrů« tak se zapomene, jako se na všechny padlé zapomenulo. Po »hosana« zase přijde »ukřižuj ho«. A to je, co se mi nelíbí: vždy ten náhlý převrat celé víry.

Na koho žalovat? Jen na poměry.

A z těch poměrů vzešel i výsledek voleb. On je smutným vysvědčením bulharského lidu. Vždyť vítězství není nabytím vrchu principu nad principem — nýbrž jen novým potvrzením v Bulharsku dávno staré pravdy, že vždy každá vláda musí ve volbách zvítězit. A z toho jde na rozum, že vlastně vždy vítězí kníže, protože on povoluje a potvrzuje kabinety! Vláda použila všech prostředků; to zapírat nelze. Opatřila se propuštěním nepohodlných úředníkův a jmenováním »našich«. Ale i to není v Bulharsku nic nového. Zas to přijde. —

Věru že lituji Bulharsko, že se těší — všeobecnému hlasovacímu právu. Je to sice vrchol občanské svobody, ale třeba jest dospělého k ní občanstva a zdravých poměrů národních vůbec. Právo jest v Bulharsku všeobecné — ale *kolik* lidí ho použilo? A ti, kteří ho použili (a kteří nebyli »získáni«) a volili z přesvědčení — volili i z roz- [illegible] neujalo Makedonců! trpčení na Rusko, že se jakožto stát slovanský

Bulhaři dovolávají se slovanskosti Rusů — ale jde také o to, zdali se Bulharsko vždy osvědčilo slovanským. A neosvědčilo-li se, kdo tím vinen? Z celé své duše volám: lid bulharský vinen není! Ten je tak slovanským jako já a každý jiný Slovan; vina jest jinde! Především u těch, kterým »politika« jest pramenem laciného obohacení, a pak u nešťastné ruské diplomacie. Ta na slovanské myšlence v Bulharsku velice se prohřešila. Svým nejapným vystupováním jako by si byla zamanula vyhladit v Bulharsku rusofily do posledního. Nechtěla-li již pomáhat, dobře — ale roztrpčovati neměla! Mluviti s tak ledabylou nevážností a bezcitností o těch trpících obětích turecké řeže, to musilo pobouřiti srdce každého Bulhara.

Ale aby to pobouření dovedlo vděčnost převrátiti v nenávist, toho pochopiti nedovedu. Bylo by to divné slovanství, kdyby mělo býti jen zakupováno.

S toho hlediska lituji i účastenství z bojů vrátivších se makedonských čet na terroru, jímž »šajky« na voliče působily. Sympathií slovanských tím nezískali! Chtěli tím projevit svůj hněv k Rusku — ale proč se nehněvají na ty, kdož povstání proti vůli vnitřní organisace podpálili?

Není však pochybnosti, že brzo zase bude se o Rusku jinak smýšleti. Už trůnní řeč mluví zase o »Osvoboditelce«. A zdá se, že i u dvora se pomýšlí na sblížení. Aspoň kroky Klementiny, matky knížete, dávají to tušit. Nepsala asi carevně vdově jen pro získání nějakého rublu pro ubohé »běžance« — však to bohdá brzo uvidíme.

Na konec ještě jest mi podotknouti, že i česká veřejnost dopisovatelem listu hojně rozšířeného jest uváděna v omyl o věcech zdejších. Dopisovatel chválí mocné dne a buší do »padlých«. Vše miluje, co má moc — hlavně knížete. Zase ukázka toho, jak i v Čechách otroctví na duše silně působilo.

O trůnní řeči zmiňovati se nebudu. Je psána pérem velice obratným. Potěšitelno jest, že se v ní klade váha na podporování i kulturních potřeb země. Bohdá brzo se přikročí k stavbě universitní budovy.

V. Š.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Slovanský klub v Praze. — Stoličné výbory na Slovensku. Program vlády Tiszovy o nemaďarských národnostech. Odpověď poslance Vlada na sněmu. Pronásledování slovenských učitelů. † Ondřej Bella. Sloupové maďarisace. — Polské hlasy o sporu polsko-rusínském. Německá »akademie« v Poznani. K zákazu polských řečí na veřej. schůzích † Adam Pług. — Slované východní: Rusko: nejistota válečná. Činnost nespokojenců. Nový zákon o cizincích. Činnost pro zvelebení centra ruského. Školství obecné. Volební řád do zemstev. Spolek »Sblížení«. Odkládání národního kroje. J. S. Kronštadtskij proti Tolstému. Vyšší ženské kursy v Oděsse. — Znovuzrození maloruského kobzarstva. — Jihoslované: Zakládání lidových knihoven v Chorvatsku.)

Slované severozápadní.

Slovanský klub v Praze má od dubna změněné stanovy; jest nyní spolkem nepolitickým, i může míti širší kruh členstva. Činnost jeho v poslední době jest potěšitelná — vstoupilť na cestu, naznačenou podobným klubem krakovským. Od prázdnin ohlašuje se již třetí přednáška. První přednášel spisovatel p. J. Lego o stycích se Slovinci, po něm p. Rud. Pilát o Slovanech v již. Uhrách a 26. listopadu přednášel p. A. M. Výmola (dobrovolník v bojích makedonských za svobodu) o Makedonii. To jest půda, na níž bychom byli slovanský klub již dávno rádi viděli. Jiný důležitý úkol klub koná vyučováním slovanským jazykům (lužičtině, polštině, ruštině, bulharštině, srbochorvatštině, slovinštině); učiteli jsou Slované v Praze přebývající. (Za čtyřměsíční kurs — při vyučování jednou za týden — platí se 8 K.) Veledůležitým úkolem byl by slovanský konvikt, v němž by chudí jinoši slovanští, přicházející do Prahy za vzděláním, našli přístřeší a

*

po případě i zaopatření. K tomu ovšem bylo by zapotřebí náležitého fondu, ale v malém mohlo a mělo by se začíti hned (srv. »Z časopisů a knih« v tomto čísle). Konečně neposledním úkolem, jejž si Slovanský klub vytknul, jest vlastní informační kancelář, určená nejen pro slovanské hosty do Prahy přibývající, nýbrž i pro české obecenstvo (tedy i pro nečleny), hledající informace, rady o světě slovanském a pokyny o stycích se Slovany. (Členem podporujícím může býti každý, kdo přispěje ročně 20 K; členové příznivci platí 50 K ročně, zakládající 500 K jednou pro vždy, a to buď najednou neb v 5 roč. lhůtách. Osoby pracující publicisticky, literárně neb umělecky o slov. vzájemnosti, mohou se státi členy činnými s roč. přísp. 12 K.)

*

Pozoruhodné byly v minulém měsíci schůze některých ***stoličných výborů*** na **Slovensku.** V Oravě 16. října a v Turci 17. října jednalo se o návrhu stoličného výboru spišského, aby volební právo měli jen ti, kteří znají maďarsky. Ve Spiši je mimochodem řečeno 99.000 Slováků, 42.000 Němců, 4.000 Rusínů a jen 10.000 Maďarů — a maďarsky umí 26.000 lidí (7000 židů). Ze slovenské strany bylo správně navrhováno, aby také daně platili a k vojsku odváděni byli pouze ti, kteří znají maďarsky. Návrh spišský nebyl pak vzat ani na vědomí. O důležitější starosti stoličného výboru v Oravě promluvil však p. Skyčák, správce banky v Námestově, aby bylo odpomoženo bídě lidu neúrodou stiženého a aby úřední stoličný časopis vydáván byl také v řeči lidu srozumitelné, slovenské. Potěšil nás tento mužný projev slovenského vědomí v nejčistší slovenské stolici, kde dosud bylo nemnoho známek života. V liptovském stoličném výboru vyvolala slovenská řeč dra. Šrobára bouři maďarské židovsko-zemanské většiny.

Také *z říšského sněmu uherského* jest nám zaznamenati zjevy důležité. V programové řeči své vzpomněl si nový uherský předseda *Štěpán Tisza* na nemaďarské národnosti a beze všech okolků je prohlásil za cizí. Pravil doslovně: »Tisíc roků žijí v této zemi v pokoji s maďarským národem občané cizího jazyka, kteří mají svou vlastní národnost.« A jelikož byli tito »cizinci« respektováni v minulosti, pokládá za čestnou povinnost, aby byli respektováni i v budoucnosti. On chce se k nim chovat s úctou ku právu a s bratrskou láskou. Avšak přísností hrozil »buřičům«, kteří svádějí pokojný lid. Slovákům představil se hrabě Štěpán Tisza jako věrný syn svého otce, který r. 1875 při zrušení Slovenské Matice prohlásil, že »slovenského národa není«, když podle stanov jmění Matice po jejím zrušení zůstati mělo jměním slovenského národa. Dnes Slováci v Uhrách sice jsou, ale ve svých dědinách nejsou doma, jsou tam jen z milosti trpěni. Což není to bratrská láska, když jim pro slovenskou písničku vyhazují děti ze škol?

Z nemaďarských poslanců pořádně odpověděl Tiszovi 10. listopadu na sněmu poslanec *Aurel Vlad*, Rumun. Uherská sněmovna takové řeči snad dosud neslyšela. Z jeho řeči nemůžeme proto neuvésti aspoň hlavní body. Žádal, aby k ozdravění parlamentarismu zavedeno bylo všeobecné a tajné právo hlasovací, a zákonem bylo zabezpečeno právo spolčovací a shromažďovací, které nyní je vydáno v šanc přehmatům slúžnovských úředníků. Nesouhlasí s tím, aby úřady stoličné, samosprávné byly sestátněny, ale přimlouvá se za rozšíření samosprávy zrušením virilistů, tak aby samospráva byla lidu hradbou občanského práva. Vzhledem na zmínku Tiszova programu o národnostech očekává od vlády, aby národnostem nepřekážela v pokroku hospodářském a kulturním na základě jazyka mateřského. Odsoudil snahy Košutovců, kteří žádají úsilnou maďarisaci postátněním všech škol, aby se v nich jen maďarsky vyučovalo. Naproti tomu citoval 17. odstavec národnostního zákona z r. 1868, dle něhož je stát povinen »starat se, aby občané vlasti jakékoliv národnosti, žijící pohromadě ve větším počtu, na blízku svých sídel ve své vlastní mateřské řeči se mohli vzdělávat až po vyšší akademický stupeň.« Stát ovšem povinností svých nekoná, ale překáží i v šíření vzdělanosti všemožně jednotlivým církvím i národnostem.

Vláda chce úmyslně lid ohlupovat maďarským vyučováním, kterému děti nerozumějí, a tak vycházejí ze škol, aniž by si co do života z ní odnášeli.

Život *učitelů* církevních škol slovenských není skutečně závidění hodný. Evangeličtí učitelé při veškerém svém hmotném nedostatku nepřestávají na své práci školské, ale nelekají se práce vzdělavací mezi lidem. Za to ovšem jsou jim údělem jen udávání, vyšetřování, soudy, hrozby a tresty. Tak byl nedávno osočen učitel p. Neuman v Sučanech v Turci, že ve škole, kde se večer schází mnoho mužů a žen, učí zpívati »Hej, Slované« a jiné, maďarský národ hanobící písně. Žaloba ukázala se nepravdivou, neboť p. učitel učil hráti »Hej Slované« jen při soukromém vyučování na harmonium. V Dolním Srní v Trenčíně provinil se učitel p. Lud. Bunčák netoliko tím, že u večer shromažďoval lid do školy k vzdělavacím besedám, ale i tím, že byl účetním moravsko-liskovského úvěrního spolku, který byl trnem v oku místnímu židu Bergrovi. Na jeho udání přišli věc vyšetřit slúžný a školní inspektor. Slúžný vyslýchal u žida Bergra školní děti a občany. Učitele dal si předvolati k rychtáři. Inspektor zatím šel do školy a zkoušel děti, potom prohledal celý učitelův soukromý byt a jeho knihovnu, hledaje »panslávské spisy«, na poště mu pak zkonfiskoval celou jeho poštu. Nyní byl ubohý učitel církevním soudem v Trenčíně žaloby sproštěn, ale kdo nahradí mu útrapy, které zakusil?

V Krakově zemřel 12. října t. r. *Ondřej Bella*, vojenský kazatel evangelický, který býval také v Praze. Zesnulý narodil se v Lipt. sv. Mikuláši 8. května 1851 a byl i slovenským básníkem.*)

Sloupové maďarisace. Lidový (klerikální) časopis »Křesťan«, v Pešti vycházející, přinesl 1. srpna 1903 článek »Moc židov«, který dává nám nahlédnouti, kdo vlastně v Uhersku je pánem a hlavním štítem maďarisace a z něhož pro zajímavost toto uvádíme: »V Uhorsku je 864.000 čili 4·9% celého obyvateľstva židov, z ktorých sa 609.000 za Maďarov priznáva. V Uhorsku vychodí 1000 novín, z ktorých je 835 čili 83·5% židovských. V Pešti je 35 politických denníkov, z ktorých sú len 2 kresťanské, u 9tich je síce osobníctvo viac kresťanské, ale majiteľmi sú židia a 24 sú rozhodne židovské. Z 22 peštianskych politických týždenníkov 8 sú kresťanské, 7 je z polovice kresť., 11 celkom židovských. Z 39 nepolitických týždenníkov 3 sú kresťanské, ostatné sú židovské. Z 15 humoristických časopisov je len jeden kresťanský. V Pešti pri meste je 200 virilistov, z týchto 68% sú židia (136), v Pešti je každý druhý dom židovský (obyčajne sa ale berie, že len každý tretí je kresťanský). Pripomináme, že v Oravskej stolici — čistá Slovač — zo všetkých krčmárov sú len 2, slovom dvaja kresťania.«

Tyto smutné poměry vysvětlují mnoho z uherských poměrů, ale tím více nabádají k práci! Kdyby všichni křesťané životem svým vydávali svědectví, že znají Krista, poměry ty jistě by se musely změnit! *S. K.*

*

Události na sněmě haličském zůstavily hlubokou stopu na obou stranách, **polské** *i rusínské*. Kdyby bylo na obou stranách dosti rozvahy a dobré vůle, mohla by politování hodná jinak událost státi se základem žádoucího dorozumění a shody. Důkaz toho vidíme v hlasech vážného tisku polského z doby těsně před neblahým usnesením sněmu haličského v příčině stanislavovského gymnasia i po něm. Již v posledním čísle zmínili jsme se o článku krakovského »Czasu«, jímž připravoval veřejnost polskou na příští usnesení sněmovní, příznivé požadavku Rusínů. Petrohradský »Kraj« v č. 42. v úvodním článku napsal: »Náležíme k těm, kteří si přejí, aby se sněm zmohl na usnesení

*) Polské listy vzpomínají ho velmi vřele. V N. Reformě čteme: »Žil jako asketa, obmezuje své potřeby na poslední takřka míru a rozdávaje větší část příjmů chudým... Byl to člověk všestranně vzdělaný, znal mnoho evropských jazyků a ovládal skoro všecky slovanské. Přebývaje v našem městě seznámil se s polskou historií a literaturou, zajímal se o nejnovější ruch literární i seznamoval s ním své rodáky. Dokud byl ještě zdravější, shromažďoval kolem sebe dráteníky slovenské, přebývající v Krakově, učil je, odíval i nasycoval.« R. 1880 vydal v Pešti sbírku svých »Písní.« Čest jeho ryzí památce! *Red.*

smělé, byť v mnohých kruzích nepopulárné, a prohlásil se pro založení nového gymnasia... Vůči tomu, že jazyk rusín. objevil se v několika jiných gymnasiích vhodným k vyučování, vůči tomu, že nové gymnasium má zajištěné učitele i žáky, předvídáme, že záležitost ta žádným způsobem nedá se ubiti... Vzrůst národního života mezi Rusíny předstihuje vše, čeho bylo se lze nadíti před čtyřiceti lety... Evoluce, jejíž jedním stupínkem jest nové gymnasium rusínské, mohla by býti zadržena ve svém postupu, kdyby se Rus přestala v Haliči rozvíjeti tak, jak se rozvíjela dosud. Ale v té příčině nelze chovati přeludů... Co sněm učiní, nevíme. Víme však, že Rusíni počínají si tak, že sami mohou věc pohřbiti. Takřka v předden rozhodného zasedání sněmovního mládež rusínská způsobem brutálním napadla kněze polského, rektora university polské Fijałka. Těm, kterým útok ten jest důvodem, že sněm jest povinen hlasovati proti založení gymnasia, radíme, aby si přečtli, co nebožtík Pavel Popiel psal před dvaceti léty po slavném procese politickém. Toť jeho slova: »Neuspokojí Rusíny upřímné, jaksi patriarchální zacházení, budeme-li jim odříkati práva a prostředky vzdělávání vlastního jazyka, kultury a poměrů společenských«... Poslední skandál studentský ve Lvově nikterak se nemůže rovnati s oním procesem. Berme si tedy za příklad ty, kteří dovedli zachovati chladnou krev a politickou rozvahu ve chvílích, kdy země se chvěla od otřesů... Rozvoj otázky rusínské v Haliči záleží patrně od životných sil plemene rusínského, od jeho zásob civilisačních, od schopnosti vypěstovávati v sobě přednosti a pozbývati se chyb. Usnesení sněmovní ani národu rusínskému těch sil nedodají, ani nejsou s to je vyploniti. Mohou však způsobiti, že to, co se má státi, stane se bez převratů, bez zbytečného ztravování sil, bez ruin a spálenišť — nebo naopak mohou dovésti ke katastrofám, jichž bychom každý chtěl nešťastné vlasti ušetřiti.« Varšavský »T y g o d n i k I l l u s t r o w a n y« po odročení záležitosti stanislavovského gymnasia sněmem haličským uveřejnil v č. 47. pozoruhodný článek »W świetle prawdy«, z něhož citujeme tyto myšlenky: »Většina sněmovní dopustila se velké chyby, zamítajíc pro tentokrát návrh o gymnasiu... Pro sněmovní většinu bylo mravním i politickým příkazem povoliti žádané gymnasium přes všecky postranní okolnosti... Směr postupu byl zde prostý a jasný: v příslušných resolucích vysloviti protest proti zevnějšímu nátlaku, ať již pocházejí z kabinetů ministerských či ze středu agitace, ale při tom gymnasium povoliti. Tím způsobem učinilo by se zadost oprávněným přáním obyvatelstva a zároveň by se přetrhly počty šovinistů, spekulujících na podněcovaní sváru... Většina sněmovní netoliko opustila cestu, vytčenou státnickou rozvahou i spravedlností, jež se tu řídkou shodou setkaly, nýbrž v diskusi sněmovní dala se i svésti na půdu zcela nenáležitou.« Autor zde naráží na to, že se ve sněmu i s polské strany mluvilo o boji Poláků s Rusíny, kdežto on hájí názor, že tomu nikterak není tak, že tu jde jen o boj sněmovních stran. »Všeliké žádosti«, praví, »s nimiž Rusíni předstupují před haličský sněm, nejsou záležitosti mezi nimi a Poláky jako národem... Poláci nemají co d á v a t i Rusínům, ani tito nemají co žádati od Poláků... Haličská většina sněmovní proto jen, že se skládá z Poláků, není representací svého národa, nýbrž sotva jen svých volebních okresů. Jak tedy tu může býti řeč o boji národův? Třeba tu věc jednou uvésti do náležitých mezí a obírati se jí s d o b r o u v ů l í, s p o c i t e m s p r a v e d l i v é z á s a d y r o v n o p r á v n o s t i, a dorozumění se časem najde.«

S potěšením zaznamenáváme tyto hlasy dodatkem ke zprávám předešlého čísla a dopisům z Krakova a haličské Rusi v tomto čísle. Kdyby takovým klidným, rozumným a spravedlivým způsobem se o věci uvažovalo na obou stranách a na základě toho uvažování také jednalo, našla by se dojista záhy cesta k východu ze žalostného poměru dvou bratrských národů a ke spolužití na základě vzájemné úcty a spravedlnosti.

V Poznani oblaženi byli Poláci *»akademií«*, ústavem na oko kulturním, ale ve skutečnosti postaveným do služeb neblahé protipolské politiky. Není to universita, je to pouze vyšší ústav »k rozšiřování německé vědy a německého umění v širších vrstvách obyvatelstva.« Když se měli polští alumnové na přání svých představených na akademii zapisovati a odepřeli to, objevilo se,

že přání to jest vlastně příkazem na nátlak vlády. Polský tisk ostře vystoupil proti povolnosti arcibiskupově, když »Dziennik Berliński« podal vylíčení pravého stavu věci. Ozvaly se i tak ostré hlasy, které na adressu arcibiskupovu prohlašovaly, že v případě další jeho povolnosti vládě bude třeba jinak upraviti poměr národa polského k církvi katolické — což jest u Poláků, tak s katolicismem srostlých, dojista neobvyklé slovo. Že akademie jest jen novým prostředkem postupu protipolského, řekl otevřeně rektor při slavnosti zahajovací prohlásiv, že cílem akademie bude hlavně podporování německé vědy »v duchu současné politiky pruské vůči otázkám národním.« Jinými slovy: akademie má posilovati německý šovinism v končinách polských. Ovšem i Poláci mohou v ní čerpati poučení o svých protivnících, o jich vlastnostech, cílech a záměrech, což pro ně nebude bez užitku v boji s hakatou.

Jinak můžeme zaznamenati aspoň skrovný úspěch Poláků poznaňských. Nejvyšší tribunál administrační totiž vyhověl rekursu polskému proti rozhodnutí policie, která rozpustila schůzi v Rybniku (v Horním Slezsku) za to, že řečníci mluvili polsky, tedy jazykem prý policii nesrozumitelným. Hakatistické noviny pruské ovšem bouří se proti tomu rozhodnutí — které kdož ví, jak dlouho zůstane v platnosti. Aspoň vláda pruská chystá sněmu návrh zákona o *zákazu polských řečí na veřejných schůzích.*

Čistou, ušlechtitou duši ztratili Poláci 2. listopadu. Toho dne zemřel ve Varšavě spisovatel *Adam Pług (Antoni Pietkiewicz)*, milá osobnost literární a nesmírně milý zjev osobní. Nezapomenu nikdy na setkání s ním v redakci »Velké encyklopaedie illustrované« a později na večírku u redaktora Libického. Tolik tiché prostoty, skromnosti a měkké zádumčivosti neshledal jsem tak hned v člověku, jako ve vážném tom, úctu vzbuzujícím starci... Zhasl několik dní po svých osmdesátých narozeninách; narodilť se 23. října 1823 v Zamościu (Zámostí) v okresu mozyrském gubernie minské. Vystudoval gymnasium v Słucku, pobyl rok na universitě kyjevské, načež se stal domácím učitelem v gub. podolské. Ještě za let studentských uzavřel hluboké přátelství s básníkem Syrokomlou (Lud. Kondratowiczem), pokoušeje se sám již v poesii. R. 1847 vyšla ve Vilně první knížka Adama Pługa, fantastická povídka »Wigilja św. Jana.« Záhy následovaly povídky »Dzieciobójca« (1851), »Zaraza« (1852), »Głowa i serce« (1853) a j., jimiž si získal takové obliby, že již r. 1854 mohly vyjíti ve Vilně spolu s jinými v souborném, třísvazkovém vydání, nazvaném »Zagon rodzinny«. Láska k lidu vyznačovala všecky tyto i další jeho práce. Z nich čestné místo v literatuře polské si zachovají zvláště povídky »Bakałarze« (v »Kłosech« 1869 a 1875), »Oficyaliści« (nejdříve v »Kłosech«, potom r. 1873 o sobě ve Varšavě, 2. vydání 1896), »Duch i krew« (Wilno 1859, Varš. 1897) a především roztomilá výpravná báseň »Sroczka« (v »Tygodniku Illustr.« 1867, potom v Bibl. Mrówki 1870, ve Varš. 1877 a 1892), dostihující nejkrásnějších věcí Syrokomlových. Všecky ty věci vznikly v šťastném období jeho života, kdy s milovanou ženou hospodařil zprvu na statečku podolském, pak učiteloval v Žitoměři a v Kamenci Podolském. Po smrti své choti (1869) ztrávil několik těžkých let na různých místech na Podolí, až koncem r. 1874 přesídlil do Varšavy a od nového roku 1875 stal se spoluredaktorem illustrovaného literárního týdenníku »Kłosův«, jejž od r. 1879 sám redigoval. R. 1891 »Kłosy« zanikly a Pług stal se hlavním redaktorem »Velké encyklopaedie povšechné«. Kromě toho byl v l. 1894 - 1899 redaktorem »Wędrowca« a od roku 1887 členem redakce »Kurýra Varšavského«, jejž od r. 1889 podpisoval jako redaktor. Ještě v novo-

Adam Pług.

ročním čísle zazpíval tu píseň o sobě, jenž se cítí mlád, ač má na bedrech již čtvrtou dvacítku let... Čest jeho světlé památce! *A. C.*

Slované východní.

V Rusku všechen život veřejný a myšlení pohlceny jsou *nebezpečnou situací dalekého Východu* a *otázky turecké*. Ač officielní kruhy stále ujišťují o nebojovných úmyslech, přece veřejnost je plna zpráv o zbrojení nepřátelském, o přípravách Japonska, Číny, o podivných expedicích anglických na hranicích Tibetu, o Bulharsku, Srbsku a Makedonii. A spolu s těmito zprávami je bezpečno, že ani Rusové nelení. Cesty carovy snad rozehnaly anebo rozeženou obavy z otázky turecké, na asijském východu je temno stále větší.

Útočně revoluční činnost nespokojenců uvnitř Ruska trvá napořád. Na Kavkaze podniknut útok na tiflisského gubernátora knížete Golicyna. Když se vracel v kočáře se ženou z procházky, přepaden byl v samém okolí města třemi neznámými lidmi, při čemž od jednoho útočníka zraněn byl kinžalem; teprve kozák, provázející vůz, zahnal útočníky, již se skryli v lese. Tam policií byl jeden zastřelen a druzí dva tak těžce zraněni, že zemřeli před výslechem. Dle pověsti je to msta arménská za nařízení o konfiskaci majetku arménských kostelů. Autorem tohoto nařízení je Golicyn. Zranění jeho jest tak těžké, že sotva vyvázne životem.

Podivná věc se stala ve Skiernievicích za pobytu carova. Podle zprávy vydané ministrem dvora, Frederiksem, zemřela tam náhlým zánětem střev princezna hessenská, příbuzná carské rodiny, a hned na to onemocněla carová, prý zánětem středního ucha. Pověst mluví o pokusu otráviti cara, jemuž prý podlehla princezna a částečně carová. S tím by mohly souviseti pověsti o brzkém pádu Plehveho. — O generálu Kuropatkinovi přinesla podobnou zprávu Neue Freie Presse nedávno, tento list však svoje zprávy o slovanských věcech kupuje v tržnici mezi drůbeží.

Při tomto stavu vydán nový *zákon o cizincích*. Právo vypovídati cizince náleželo dosud správním úřadům místním, nyní náležeti bude pravomoc tato ministerstvu zahraničných věcí anebo generálním gubernátorům, v těch končinách, kde jsou generální gubernátorstva. Nejcitelněji pocítí tento zákon cizinci v Kongressovce, Finsku a v gen. gubernátorstvích vileňském, kijevském a zakavkazském.

Zemští faktoři — t. j. pracovníci osvědčení činností svou v samosprávných institucích zemských — podali v těchto dnech svůj odpovědný spis předsedovi *komisse pro zvelebení centra ruského*, stát. sekretáři Kokovcovi. V tomto spise odpovídají na otázky předložené jim komissí a z odpovědi jejich vytýkáme tolik především: Právem vytkli, že nelze s naprostou bezpečností řešiti otázku povznesení hynoucích krajin středoruských, dokud i duševní život lidu i právní stav všech majetkových poměrů jeho nebude do podrobností a pečlivě vyšetřen. Dokud komisse tohoto šetření neprovede, bude všecka úloha řešena v rámci příliš úzkém a beze zdaru. Úloha tato jest zajisté těžká, neboť pohledíme-li na rozvoj rozpočtu státního a rozpočtu sedlákova za posledních 40 let, uvidíme, že rozpočet státu vzrostl pětkrát, zatím co rozpočet hospodáře selského zůstal skoro týž, ba stížen byl nezbytným přechodem od hospodářství naturálního k peněžnímu, kterýžto přechod všude po světě — jako i u nás — byl a jest stavem kritickým. Jen povznesením výrobní a obchodní statečnosti sedlákovy lze hojiti tento stav, v němž podléhají i zemědělci mnohem vzdělanější než je ruský sedlák. Proto právem vytýkáme za zásluhu nepokrytá slova odpovědi zemských činitelů, že jen vzdělání, pozdvižení osobností, samočinnosti, sesílení a rozmnožení prostředků k boji životnímu, zvýšení životní energie podají naději na lepší budoucnost. Všecky ostatní prostředky, ulehčující jen vnější podmínky, nemohou býti uznány za radikální, nýbrž jen za prostředky z nejvyšší nouze. V těchto slovech je velmi perná kritika dosavadní činnosti šlechticko-úřednické komisse carské. Svoboda a vzdělání! Kdy toho v Rusku bude dosti! Až nebude Plehve, Pobědonoscev, kamerfrejliny a kamerjunkeři

a všecka ta šlechtická a úřednická čeleď, která obklopuje cara a obsadila všecka místa rozhodčí. — K tomuto hlavnímu požadavku připojen je pak v odpovědi i propracovaný plán všech prostředků pomocných, oněch hlavních i vedlejších, tedy otázky vystěhovalecké, opatřování parcelací velkých statků, úvěru selského i všech opatření finančních. Je pak odpověď tato tak podrobná, že pouhé stručné referáty ve veřejném tisku na mnoho sloupců místa zabírají.

S takovým *školstvím obecným* jako dosud naprosto věc ovšem nepůjde. Jaké to jest školství, když je zjištěno, že učitelů a učitek s odborným vzděláním v semináři učitelském, nebo takých, kteří obsolvovali 8. třídu gymnasia je pouze 64·5%, všecka ostatní massa 35·5% jsou lidé nemající vzdělání náležitého, ano, jak ruský tisk sám praví přísnými slovy, »je to massa, a to ohromná, naprosto nevzdělaných, na polo jen písma a čtení znalých lidí, kterým se dostalo vzdělání naprosto obmezeného.« A je to zase zásluha zemstev, že touto věcí hýbají a ženou ji ku předu.

A ještě třetí věcí hýbají. Mnohá újezdní zemská sobrání ucházejí se o to, aby i *volební řád do zemských institucí* byl změněn ve směru opravném, aby volební právo bylo rozšířeno, a aby mezi jiným i ženy — pokud jsou podrobeny censu bernímu — byly pojaty v toto rozšíření práva volebního. Moskevské zemstvo žádá dokonce za úplné vyrovnání žen a mužů v zemském právu volebním, aktivním i passivním.

Na konec dvě drobnosti: V Petrohradě vznikl *spolek »Sblížení«*, mající za účel sbližovati přečetné národnosti Ruska vštěpováním snášenlivosti, především na základě poznání života a ducha národností neruských. Šovinismu a nesnášenlivosti, jimž je matkou neznalost a nevědomost, je všude dost, proto takovému spolku sluší přáti zdaru všeho.

Evropeisace všude, dříve nežli dary její se objevily v hmotném povznesení obyvatelstva zemí, od ní doposud nedotčených, především se jevila a jeví *odkládáním kroje národního*. Až ve středu Ruska, v oněch guberniích vnitrozemských, stále hladovějících a prodělávajících horkou krisi, se to jeví. »A kde jsou kokošniki a všecky pěkné úbory a kroje? Dávno už jste je přestaly nosit?« táží se bab v kalužské gubernii. »Tři ročky, miláčku, a snad ještě míň... Ne, není už tuhletěch kokošníků, už jich nemají naše baby, nemají... už zašly...« odpovídají baby. Kdy jim kokošníky nahradí blahobyt?

Pověstný svým zázračením *otec Joan Sergijev Kronštadtskij*, jenž u dvora požívá veliké obliby, napsal svým časem v Missionerském Obozrěniji stať proti Tolstému. Několik listů napsalo k ní poznámky a Joan jim nyní odpovídá: »Za příčinou mé tiskové odpovědi bezbožníku Lvu Tolstému redaktoři některých novin ráčili mne poctiti zásilkou svých listů s panegyriky na romanopisce. Děkuji za pozornost. Papír vše snese. I Pánbůh, jemuž se rouhá Tolstoj veřejně, je dlouho shovívavý a vám, perometům (borzopiscam), dlouho shovívá. Avšak připomínám vám, pánové, všem lopatu v ruce Spravedlivého Soudce, kterou bude váti Humno všeho světa, Jenž sebéře pšenici v Žitnici Svou a slámu spálí ohněm neuhasitelným. Tato lopata všem ukáže, všemu světu, čí slovo je — pšenice, a čí — sláma. Similis simili gaudet.« Jedna věc je mi v tom divná. Proč tento muž píše v Žitnici a v Humně velké, a v lopatě a v pšenici malé písmeno? On že by neuměl pravopis? To není od něho hezké.

4. října otevřeny byly v Oděsse *vyšší ženské paedagogické kursy*; prozatím umístěny jsou v ženském gymnasiu. Jsou to kursy dočasné, na zkoušku jen na 6 let otevřené. Touhou Oděssanů, kteří jim říkají »ženská universita«, jest, aby byly definitivní. *—ch.*

*

Maloruské kobzarstvo ze sna vstává. A dochází podpory a porozumění u intelligence. Častěji a častěji konají se koncerty, při nichž účinkují kobzaři, odměňovaní potleskem za své písně. Ruské ministerstvo vnitra všimlo si jich také. Rozeslalo po náčelnících gubernií dotazníky, žijí-li tam kobzaři,

jaké jsou hlavní rysy z jejich života, u koho se kobzar učil, jsou-li ještě školy kobzarské, lze-li dostati podobizny kobzarů atd. K jakému cíli se toto šetření děje, nevíme. — —*ch.*

Jihoslované.

Zakládání lidových knihoven v **Chorvatsku.** Knihovny vůbec a lidové zvláště jsou mezi jižními Slovany velmi vzácné. Jest sice pravda, že národní buditelé pomýšleli také na tuto práci a že ji tu a tam i započali. Avšak celkem udržely se, pokud byly založeny, jen čítárny (čitaonice) a i ty v Chorvatsku upadly v hluboký spánek, změnivše se v zastrčené místnosti, v nichž se málo čte a o národních záležitostech kulturních zpravidla se ani nehovoří. Úpadek ten zavinila vedle jiných příčin jmenovitě politická jednostrannost a nepřístupnost intelligence, zvláště úřednické. Ode dvou let začala náprava tak, že na podnět zvláštního odboru akademické mládeže počaly se zakládati lidové knihovny buď samostatně, buď u čítáren. Za necelý rok založeno na třicet knihovniček, o které zájem v samém lidu je tak velký, že bylo by jich třeba v každé vesnici, avšak nedostává se knih. Veřejné provolání ke všem vlastencům našlo sice dosti ohlasu, ale to vše jest ještě málo, když ani neuvažujeme, hodí-li se pro lidovou knihovnu to, čeho intelligent nepotřebuje.

Kdykoliv čtu vyzvání k podobnému darování »knih, jichž dárce sám nepotřebuje«, pomyslím vždy na to, co bychom asi řekli tomu, kdyby nás nějaký výbor vyzval, abychom pro lidové kuchyně sbírali »dobré pokrmy, jichž dárce sám nemůže potřebovati. .« Jest věru smutno, že jsme v duševní stravě pro sebe a dokonce již pro jiné daleko méně vyběraví než ve stravě tělesné. Jen tím si lze vysvětliti, že dosud ani v Chorvatsku nebyl přijat návrh, aby se lidové knihovny zaopatřily dobrou četbou takto: Zvláštní výbor prozkoumal by všechny cenné knihy a vybral by z nich ty, jež jak svým obsahem, tak i formou přístupny jsou nejširším lidovým vrstvám. Potom by se vybrané knihy tiskly najednou v mnoha tisících exemplářích a velmi levně prodaly lidovým knihovnám, třeba na splátky a to vždy každá kniha ve více exemplářích. V Chorvatsku by Matice chorvatská za pomoci jiných literárních spolků a organisací snadno vydala najednou dvacet až třicet takových knih které by v pěti až deseti exemplářích tvořily skutečnou lidovou knihovničku pravý, chutný kousek duševní stravy, bez všelijakých žláz, žil a hniloby. *Rč*

Literatura, umění.

FEDOR MICHAJLOVIČ DOSTOJEVSKIJ: **Idiot.** Román. Přeložil A. V. Havránek. Ruské knihovny sv. XXXIX. J. Otto v Praze. 1903. Cena 3 K

»Idiot« svým vznikem i ideovým podbarvením datuje se z předposledního tvůrčího období autorova, pokládáme-li »Bratry Karamazovy« za projev období posledního, tedy z doby spisovatelova uměleckého uzrání i myšlenkového vyvrcholení po vytvoření nádherného »Zločinu i trestu«. Nejen na »Idiotu«, ale i na »Běsech« a »Podrostku« naleznete plus ethických složek i karakterových podrobností, které vám více méně markantně připomenou tu neb onu partii, ten který ideový moment a některý z obsahových tónů »Zločinu i trestu«. Tvoře řadu svých nezapomenutelných postav, z nichž pak utkal »Zločin i trest«, měl v sobě Dostojevskij tak široké citové rozohnění, takové bohatství myšlenkového a tvůrčího materiálu, tolik duševního vzepjetí a tak přetékající thema, že nestačil z toho všeho vyzpovídat se ve formových mezích jediného románu a uplatnit to několika málo hlavními osobami. Proto se k vděčnému thematu s takovou radostí vrací a povahové náběhy, jež tu neb onde vystopujete na př. u Raskolnikova, Soni a jiných hrdin »Zločinu i trestu«, v svých posledních románech rozvádí i prohlubuje na vděčné literární karaktery. V »Idiotu takovým karakterem jest sama titulní osoba, kníže Myškin, a z ostatních nejvíce Nastasja. Myškin není vlastně než

živým representantem a myšlenkovým tlumočníkem téhož niterného procesu těchže povahových podmínek i téhož osudového spádu, jakým jest určena i vykrystalisována Soňa v »Zločinu a trestu«. Ovšem: jiné životní pozadí a změněné predisposice, dané pohlavím i společenskou situací, toto společné jádro v »Idiotu« přiměřeně zbarvily, ale v podstatě jsou to lidské projevy téže tvůrčí i mravní myšlénky. Kníže Myškin jest mladým, duševně nemocným mužem, sotva vyléčeným ze známého druhu idiotismu a ještě trpícím padoucnicí, čímž jest u něho jediné zapříčiněna i docílena zvláštní niterná čistota, duševní nedotknutost, bezprostřednost citová i nazírací a kouzlo jisté životní svěžesti. Tento »idiot«, dík své mládenecké ryzosti duševní a dík nijak nesvazované citovosti, jest niterně daleko bohatěji založený a rozumově mnohem uzralejší než většina z těch, kdo jej společensky obklopují a vysmívají se mu. S ním současně vystupuje v románě osoba, s níž se poprvé setkáváme v literárním díle Dostojevského: široká ruská povaha, stělesněná kupeckým synkem Rogožinem. Kníže Myškin a Rogožin o jejichž historie dělí se děj románu a které jen v těsném styku, vedle sebe, po případě proti sobě tvoří ideu celé práce, jsou stěžejní osou »Idiota«. Osoby ostatní se svými složitými a vzájemně se proplétajícími životy representují v románě jen společenskou atmosféru i nutné životní pozadí, aby se v tomto širokém rámci tím plastičtěji mohli projevit, rozvinout a uplatnit obě postavy hlavní. Mezi těmito podřadnými osobami jest však postava, z níž se autor snažil vytesat hluboký umělecký typ: Nastasja Filipovna. Jest to od přírody mravně čistá a rozmilá bytost, ale kleslá a tím niterně i životně nešťastná, v čemž jest pravou protivou Soni ze »Zločinu i trestu«. V »Idiotu« hraje dost důležitou roli, jsouc středem a jakýmsi společným magnetem pro srdeční pocity obou hlavních osob. Podstata i význam dějů, rozvíjejících se v románě, jest soustředěna v tom, že mravně čistá a přímá povaha Myškinova všude, kam vkročí, beze slov a zcela mimovolně rozsívá silnou touhu po dobru i pravdě, kdežto Rogožin, propadlý vlivu svých vášní, jedná zcela opačně, ač povahou jest opravdu sympatickým i dobrým mladíkem. Tento rozbíhavý vliv obou hlavních osob se zvláštní silou obráží se zejména na Nastasji Filipovně: vliv knížete nabádá ji k životu mravnému, vliv Rogožinův vhání ji do záhuby. Ze strachu, aby nezničila knížete, podléhá vlivu druhého a hyne jako oběť jeho šílené vášně, která nemá mezí: kníže, niterně zlomen touto katastrofou, znova upadá do dřívější choroby. Nedávajíc se regulovat žádným mravním kodexem, vášeň Rogožina, té bezuzdné ruské povahy, osudný rozklad zanáší do všeho, s čím má možnost i nutnost se setkat. (Srov. článek o Dostojevském v Slov. Přehl. V.) *V. D.*

JOZEF KUFFNER: **Slovanské svity.** Volné listy z kroniky rozvoje. Psal *β*. V Praze 1903. (J. Otto.) Str. 189. Cena K 2·40.

Sympathická kniha bystrého causeura, která je s to v nejširších kruzích našich milým, příjemným způsobem rozvířiti zájem o věc slovanské vzájemnosti. Přáli bychom si však, aby i jinde u Slovanů došla kniha pozornosti — přispělo by to u nich k poznání našeho pohlížení na myšlenku slovanskou. Pan Kuffner dívá se na ideu, vyšlou od nás, pln víry v možnost jejího vítězství, třeba že přítomnost zdánlivě svědčila proti tomu. On ví, že »s ideou svého slovanství zůstali jsme v literatuře tam, kde byla vztyčena bezmála před sto lety« (119); ale tím se nedává másti a rozhodně potírá názor, že by proto byla idea kulturního sjednocení Slovanů utopií. »V praxi vypadá to se shodou p r o z a t í m ještě bledě, ale že by proto už i d e a byla bez budoucnosti?« (49.) »Idea vzájemnosti je idea slabých, pravda. Ale idea, která vede k pospolitosti, to jest k s í l e . . . Je také přirozeno, že čím dále od nebezpečí, t í m m é n ě že nachází idea pochopení. Je sama teprv v zárodcích . . . Až jednou r o z k v ě t e m i d e y dokážeme, že pojem ‚Slovanství‘ našeho není žádná ‚představa ubohá‘, žádná ‚quantité négligeable‘, p a k t e p r v e budeme smět činiti nároky na pozornost, jakou si vynucuje silný a imponující skutek« (10.) Přesvědčením jeho jest, že nedojdeme-li my Slované sami k všeobecnému uznání potřeby pospolitosti, dožene a domrská nás k tomu zpupnost nepřátelská (159). Zejména na mnohých místech zdů-

razňuje, že jest povinností nás Čechů dbáti o rozkvět a ujasnění i stělesnění myšlenky slovanské. Musíme pěstovati své slovanství, třeba Slované byli přímo proti nám (30). Až se nám podaří postavit něco, nějaký důkaz, že slovanská věc jest a v čem záleží, pak teprve nabudeme práva žádati na jiných, aby měli porozumění pro naši — ideu! (63.) Nesmíme čekati, až se pro ni přihlásí Rus, kterému je cizí, anebo Polák, který má o ní jiné názory, anebo Chorvat či Srb, kterým se té chvíle nehodí. Oni všickni necítí prozatím ani potřebu, ani povinnost jí rozuměti. A my nesmíme čekat, až jí porozumí oni! Jsme první na ráně a máme *povinnost* chopiti se v čas úkolu, jenž nám připadá (73). Že dosud idea společných zájmů slovanských neprospívá, toho příčinou jest její neujasněnost. »Pohlížíme na ni prozatím každý nejraději s hlediska svého nejužšího sobectví. Formule jednoty není dosud nalezena.« (163.) Ale nalézti se musí. Autor opět a opět přesvědčuje, že společné nebezpečí musí nás k ní dovésti (61 a zvl. 182). Musíme se jen snažiti lépe se navzájem poznati. musíme jen usilovati o přiblížení se vlastní kultuře a nedívati se stále na svět očima kultury cizí. »Třeba uniknouti z podruží. Třeba, znalostí slovanských jazyků stvořiti možnost souvislosti s kulturním světem vlastním, svým!« (74.) A tu jsme u oblíbeného thematu spisovatelova — u prostředku mezislovanského dorozumívání. Správně se vyslovuje proti stavění otázky jednoho společného jazyka slovanského. Má ji za předčasnou (65). Věc řeší zcela prostě a jedině správně: »Každý Slovan vyššího vzdělání a povolání je povinen rozuměti dokonale ostatním Slovanům, k čemu není třeba žádných čárů « (21.) Každý vzdělaný Slovan ať mluví sice svým, ale rozumí dokonale ostatním slovanským jazykům. (48, 74.) Že to není tak obtížné, ukazuje na tom, jak snadno se naučil rozuměti polštině. »Je to vlastně čeština, leda trochu jinak vyslovená, jinak psaná.« (142. Tu češtinu ostatně slyší ve všech jazycích slovanských: podobně jest mu češtinou i rezijština i lužičtina.) A zase klade nám na srdce, že my Čechové máme povinnost předejíti vzorem toho vzdělaneckého typu slovanského. »Nejprve si opatříme znalost nejsnadější, znalost polského slova, které s malými odchylkami je vlastně slovo — české. Pak znalost ruštiny. To je zas světový jazyk mezi slovanskými.« (74.) Otázku praxe snadno řeší — nečekat, až se nám podaří dostati slovanské jazyky do středních škol, nýbrž naopak, postavit vládu před »hotovou událost«. »Až si uložíme pravidlem a každý vzdělanec český bude ovládati potřebnou slovančinu, pak se i vídeňský ministr pokloní hotovým poměrům a zavede na naše gymnasia i reálky, co tam mělo už dávno být, potřebnou — slovanskou čítanku a gramatiku.«

Přirozeno, že jsou v knize i věci. s nimiž bychom doslova nesouhlasili, i drobná věcná nedopatření — ale to nikterak nemění našeho potěšení z knihy opravdu milé a poučné pro všecky Slovany. Na takových knihách by se ostatní Slované mohli učit čísti česky. *A. Č.*

THEODOR LEHKÝ: **Bulharsko v plenkách.** JOS. ZD. RAUŠAR: **Na půdě sopečné.** Matice Lidu, 1903, sv. 4. a 5.

Cestopisná literatura česká, původní i přeložená, je dosud nebohata, což je v našich těsných, chudých poměrech zcela pochopitelno. Málo se cestuje a je proto malý zájem o cestovní dojmy jiných. Ale logika zahraničních čtenářů je v té příčině jiná: »Nemohu-li sám cestovati, nechť zvím aspoň o zkušenostech jiného, jemuž bylo přáno podívati se do ciziny.« Bude třeba, aby se i u nás dospělo k tomuto názoru. Upřímně řečeno — vlastně nemůžeme ani spravedlivě říci, pokud širší necestující kruhy čtenářstva cestopisy čtou. Hořejší úsudek opíral se jen o faktum — relativní nebohatost české literatury cestopisné. Kdyby byl už dávno podnikavý nakladatel některý přišel na myšlenku přinášeti v knihovně levné spisy o cizích zemích, práce to původní a přeložené, snad bychom mohli dnes jásati už nad dlouhou řadou cenných spisů tohoto vzdělavacího směru.

Že z literatury dotyčné dáme vždy přednost dobré práci z péra českého před dobrým překladem, ale za to dobrému překladu výborného cestopisu cizojazyčného před slabým pokusem domácím, je samozřejmo.

Jiná věc jest kritika cestopisné literatury. To, co máme, je na malý a chudý národ dosti povzbuzující, neboť »chudí lidé pořád ještě vaří s vodou«. Ale co se tiskne, toho si kritika téměř nepovšimne.*) Turistická literatura (krásná) z per Guthova, Kořenského, Wünschova (který se poslední léta bohužel odmlčel), Klementova, Štolbova, Faitova a jiných hltavého čtenáře sice na dlouho neuspokojí, ale rubriku v dějinách literatury jistě na naše poměry slušně vyplní. Ale chtěli-li bychom se měřiti s analogickými literaturami jiných národů stejně malých, neuspokojilo by nás to. Z těchto důvodů referent — sám také turista a cestopisec a nad jiné dychtivý čtenář literatury cestopisné, naší, slovanské a široké světové — radostně vítá každý nový zjev na tomto poli.

Obě nahoře zmíněné nové knížky jsou cenny především tím, že pošly z péra osob, které v krajích, o nichž píší, dlouho žily, je zevrubně poznaly a péra se ujaly teprve po letech, když dojmy všecky ryze se vyhranily v logické závěry spravedlivé. Nejsou to dojmy »nedělních turistů«, kteří mohouce cestě věnovati několik dnů, pak z knih napíší a vyčerpají objemné folianty. Třebas na obou spiscích patrno, že autoři jich nejsou umělci, bude přece prvé i druhé dílko jistě českému čtenáři vhod, že podává solidní obraz krajů, o nichž se u nás tím méně ví, čím více by se věděti mělo. Není to komposice, je to mozaika ovšem zajímavá, ale nelze upříti, že oba autoři mají bystré oko, postřehující správně přednosti a vady obou bratrských větví slovanských, a z každé řádky vyzírá i sympatie, při níž výtky a kritika působí jako přátelské slovo učitele... První z obou spisů, bulharské vzpomínky Lehkého, má tu nepopíratelnou přednost, že autor jeho má čiperný humor a že umí obratně volit ze vzpomínek právě ty, které průměrného čtenáře nejlépe dovedou poučit a spolu obveselit. Ridendo dicere verum pan Lehký vskutku umí. Co jen ethnografického materiálu je v historkách pana Lehkého, časem ovšem — ráz lidu to přináší — tak peprně, až pikantně okořeněného**), že čtenář širších kruhů — a pro ty je Matice především určena — bude se srdečně smát. P. Lehký byl v Bulharsku činný jako lékárník, pan Raušar působil v Srbsku jako chemik. Vážný tón druhé knihy však nikoho neodstrašuj — vypravování je poutavé a kapitoly, jako »Čechové v Srbsku« a »U krajana v klášteře Chilandaru«, jsou a zůstanou cennými literárními dokumenty tomu, kdo se bude jednou obírati historií české kolonisace v cizích zemích, thematem tak zanedbávaným

Na knihovně celé (Matici) patrna v posledních dobách šťastná ruka. Proti koženým ročníkům dřívějším, z nichž některé přinášely až příliš mnoho překladové belletrie, zřejma nyní svěží volba látky aktuální, poučné a přece nesmírně poutavé četby. O »Armádě černých křesťanů«, pojednávající o účasti ruské na válečné výpravě z Habeše na rovník, pojednáno bude jindy v rámci referátu o novější cestopisné, do češtiny přeložené literatury ruské (»Kozáci v Habeši« od Krasnova, »Osm let na Sachalině« od Suvačeva, »Pekinské události« a »Pět let v Pekině« od dra. Korsakova, »Neznámá země« od Lomnického-Redzěpa a »Po stopách Maurů« od Dančenka). Zatím upozorňujeme bibliografickou zmínkou, podotýkajíce, že jsou to vesměs cenné, prospěšné knihy, ne bez umělecké i kulturně historické hodnoty. *Dr. D. Panýrek.*

ADAM ANTONI KRYŃSKI: **Jan Karłowicz.** (1836—1903.) Zarys życia i prac. (Odbitka z Wielkiej Encyklopaedji powszechnej illustrowanej.) Warszawa 1903. (Skład główny w księgarni M. Arcta.) Str. 27.

Dojati pročítáme tuto brožurku o znamenitém, bohužel již zvěčnělém učenci polském, napsanou jeho přítelem a spolupracovníkem, prof Ad. Ant.

*) Nejlepší práce poslední dra. Gutha a jiných sotva došly zmínky tu a tam v některém listu. To nepovzbuzuje.

**) Na př. svatební historka.

Kryňským. Životopis tento, psaný mužem kongeniálním a vystihující tedy životní dílo Karłowiczovo co nejlépe, přijde vhod čtenářům Sl. Přehledu, kteří zvěděli o smrti Karłowiczově i o jeho životě a práci z posledního čísla minulého ročníku.

Při té příležitosti poznamenáváme, že ctitelé Karłowiczovi v Polsku tisknou památník, v němž budou uveřejněny vzpomínky na Karłowicze, příspěvky k ocenění jeho významu atd. *A. Č.*

J. S. MACHAR: **Magdalena**. S pesnikovim dovoljenjem prevel Ant. Dermota. Ljudska knjižnica. Zvez. 1. — Ljubljana 1903. Založili »Naši zapiski«. (Jos. Breskovar in tov.) Cena 2 K.

S potěšením zaznamenáváme nový krok české poesie do slovanských literatur. Po rusínském překladu »Magdaleny« přichází slovinský, neméně zdařilý. Pořídil jej p. Ant. Dermota, výborně ovládající češtinu — a řadící se tímto překladem k čelným prostředníkům mezi literaturou naší a ostatními literaturami slovanskými. Dle tohoto překladu můžeme se na další jeho činnost v tom směru právem těšiti. *Č.*

Г. АРТЕМЬЕВЪ: **Толстой и соціальная демократія.** Изданіе »Свободнаго Слова«. No. 84. A. Tchertkoff. (Christchurch, Hants, England). Cena 40 hal.

Л. Н. ТОЛСТОЙ: **Къ политическимъ дѣятелямъ.** Изданіе »Свободнаго Слова«. No. 85. Cena 50 hal.

Pan Artemjev hájí Tolstého proti jízlivým útokům, jaké na Tolstého podniká p. Possé ze Ženevy pro dvě příčiny: předně, že Tolstoj zastal se svého času duchoborek prosebným listem, poslaným přímo carovi (p. Possé směje se totiž Tolstému, jak srovnává se to s jeho názory, když »miluje« cara a ministry); za druhé proto, že Tolstoj ve svých spiscích, týkajících se pracujících tříd, nesouhlasí se způsobem jich boje za právo a svobodu, nazývaje takový druh boje, jejž sociální demokracie uznává, smutným zjevem (srov. č. 85. vydání »Svob. Slova). Possé vidí v tom urážku pracujícího lidu od Tolstého, jenž sám žije v poměrech a podmínkách třídy první.

K výtce první obhájce praví: Kdyby i Tolstoj cara miloval, pak miluje jej ne jako cara, nýbrž jako člověka, jímž rozumí mravní osobnost, a milovati mu znači chtíti dobru, t. j. chtíti, aby milovaný člověk činil to, co sám pro sebe si přeje, a nečiniti toho, čeho sám od druhých pro sebe nechce. (Possé posměšně srovnává Tolstého s carem Mikulášem jako dva samovládce, mravního a fysického.)

Pokud se tkne výtky druhé, táže se p. A., jaké mínění jeví se pro lid méně urážlivým, zda to, že dělnictvo není s to chápati něco, co je za hranicemi jeho vlastních výhod, a že tedy jen toužíc po svých výhodách mezi jiným realisuje obecnou rovnost a svobodu — či naopak to, že dělnictvo může snažiti se o všeobecnou svobodu, obětujíc jí dokonce svou výhodu a jen případně, kde možno, zlepšujíc své postavení (dle názoru Tolstého)? Idea všeobecné stávky, o jaké Possé sní, jíž by se měly najednou převrátiti poměry lidstva, nepotvrzuje se v dějinách. Úspěch boje takového nezávisí na výhodách bojujících, nýbrž na tom, pokud každý z účastníků boje jest způsobilým odříci se osobních a třídních zájmů ve prospěch vítězství lidské svobody — vítězství, jehož není mu souzeno spatřiti...

»Nejzhoubnější chybou, jaká se kdy na světě stala, bylo oddělení politické vědy od mravouky« — těmito slovy Shelleyovými počíná Tolstoj svou brožurku. Známo, kterak T. za jediné východisko z dnešních sociálních zmatků uznává plnění evangelického příkazu o lásce k bližnímu, ne však boj za osobní blaho. To klade zvláště pracující třídě často na srdce. Ale tento názor Tolstého divně je posuzován a odsuzován jako utopie. Praviť se: »Očekávati od lidu, strádajícího útiskem a násilím, aby se stal k vůli osvobození ctnostným, je tolik jako uznávati existenci zla a při tom oddávati se nečinnosti.«

Tolstoj však v řečeném spisku hájí praktičnost svého názoru a dokazuje, oč lepším jest mnohých učených návrhů a prostředků na odstranění společenské krise, i mluví do duše lidem, kteří opravdu skutky, ne slovy, chtějí sloužiti bližnímu — a obrací své vývody na adresu politických činitelů.

Rozbírá společenské útvary lidstva od jeho kolébky: útvar neomezené životní svobody, pokud byl sok se soka; ideál moci a převahy jednotlivce nad ostatními — doba jakéhos božství vládců; ideál zřízení společenského takový, kdy nehledělo se na moc jako samu pro sebe nebo jednotlivce jsoucí, nýbrž jako na pořadatelku života celé společnosti lidí: tato moc vtělila se posléze v monarchii, ve světovou církev, ve stát, v zákonodárství. Základem všech těch útvarů byla moc, síla; i podnes tomu tak jest.

A byla-li moc kdy zdolána, byla zdolána zase mocí — mocí větší. To šlo by do nekonečna. Proto z moci a násilí osvobození nekyne.

A snaží-li se lidstvo utiskované mocí nebo násilím si pomoci, není to mravným ani spravedlivým — příčí se to příkazu lásky k bližnímu. Moc nedá se ničím vnějším odstraniti - tak aby neopanovala zase moc. Tu pomůže jen náboženské pojetí a nazírání na život — takové, při kterém považuje člověk svůj pozemský život pouze za částečný projev celkového života, tak že víže život svůj k životu nekonečnému i, vida své blaho v plnění zákonů toho nekonečného života, pokládá plnění těch zákonů pro sebe závažnějším, než plnění jakýchkoli zákonů lidských.

Odtud plyne požadavek vnitrného sebezdokonalení. Škoda utráceti mladých sil ve službách státu, v pokusech o revoluci, v nemožném boji se státem, v utopiích sociologicky nesplnitelných — raději obrátiti je k vnitřnímu sebezdokonalení.

Tak dle Tolstého přispěje se k mravnosti, dobru — a přiblížíme se dobám odstranění krise a boje společenského. *A. Lakomý.*

В. А. ФРАНЦЕВЪ: Чешскія драматическія произведенія XVI.—XVII. ст. Варшава, 1903. Типографія Варшавскаго Учебнаго Округа, Краковское Предмѣстіе. Str. 99.

Spis páně Francevův jest příkladem, jak představujeme si realisaci ideje slovanské. Pan Francev přispívá k vzájemnému slovanskému poznávání skutečnou, vytrvalou prací. Zejména nám Čechům je v každém směru osobností sympatickou, neboť vědecká činnost jeho týká se z veliké části nás. Brožura tato jest už asi desátou objemnou prací jeho o literárních a kulturně historických poměrech českých doby starší i novější.

V tomto spise jest předmětem jeho studia česká dramatická produkce za XVI—XVII. stol. Spis odpovídá IX. hlavě práce F. Menčíka »Příspěvky k dějinám českého divadla« — jak sám autor v předmluvě uvádí —, kde jsou probrány téměř všecky (skromně je tu řečeno) plody, o kterých v jeho spisu je řeč; přehled a rozbor ve spisu p. Franceva jest však výsledkem samostatných studií.

Autor vysvětluje původ české dram. produkce, jak ze západu k nám se dostala; proto prožila tatáž stadia vývoje, jako drama záp.-evropské vůbec. Dále uvádí postupně přehled dramat a jich rozbor, stopuje v nich kulturní styky Čechů se západem, avšak i s východem a severem.

Citovaná literatura svědčí o důkladnosti této studie, která jest jen částí původně zamýšlené obšírné práce o historii českého dramatu. *A. Lakomý.*

*

Nové časopisy slovanské. Od polovice listopadu počalo znova vycházeti redakcí *Fr. Podgornika* »Slavisches Echo«, list pro politiku, národní hospodářství, vědu a umění. V 1. čísle nacházíme články: Die Bewertung der Slaven bei der ungarischen Krise; Will Österreich die Südslaven für sich erhalten oder nicht? Zur Sozialpolitik (počátek revise učení socialistických vzhledem k poměrům Slovanstva). Následuje přehled politických událostí v Rakousko-Uhersku, jako vůbec jest čtrnáctidenník ten věnován potřebám Slovanů našeho soustátí. — Předplatné 8 K roč. Adressa: Vídeň, IX. Lustkandlgasse 32. — Slovinští socialisté (Idrijska okrajna organizacija) počali v Idriji (št. 75.) vydávati čtrnáctideník »Naprej!« (Roč předpl. 2·50 K.)

*

Přinášíme zajímavou podobiznu hraběte *Lva N. Tolstého* s jeho příbuzným *Vladimírem Čertkovem*, horlivým propagatorem myšlenek Tolstého. Vladimír Čertkov, bývalý ruský důstojník, nyní emigrant, žijící v Anglii,

Lev. N. Tolstoj a Vladimír Čertkov.

vydal již celou knihovničku spisů Tolstého, v Rusku buď zakázaných, buď jen zkomoleně vydaných aneb vůbec v Rusku ani netištěných, dále spisů blízkých zásadám Tolstého neb v jeho duchu psaných, konečně spisů, týkajících se otázky duchoborecké. Té otázce věnována jest celá řada publikací, vydaných Čertkovem (ať již napsaných jím samým, či jinými. Spisů a spisků vytiskl Čertkov od r. 1897 pomalu již na 100 ve vlastní tiskárně, která jest jaksi střediskem ruských emigrantů v Anglii. Kdo by se chtěl obírati hnutím posledních let na Rusi, neobešel by se bez vydání »Lístků Svobodného Slova« a jiných publikací Čertkovových, v nichž uloženo jest zejména mnoho látky k historii ruského sektářství. Rovněž tak ovšem pro poznání Tolstého mají vynikající důležitost.*) *Č.*

*

Dramatu ruskému nějak se nedaří. V Alexandrovském divadle petrohradském dáván nový kus *I. N. Potapenka* »Vyšší škola«, jehož povídkové práce ze sfér venkovského duchovenstva hřejí životní pravdou i smyslem uměleckým. Svým kusem divadelním si silně uškodil. »Vyšší škola«, satyrická veselohra, založená na nesprávných předpokladech a chatrných vtipech, vlastně řečeno propadla. Úřednický jeho Don Juan Silvanov není ani směšný, ani soucitu hodný, je odporný. — Ještě horší neúspěch stihl v témž divadle belletristu *A. A. Tichonova (Lugového)*. Jeho »Šílené« vytýkají kritikové, že neměla ani býti připuštěna na jeviště. *—ch.*

S potěšením zaznamenáváme, že byly učiněny kroky k založení ***slovanské agentury divadelní***, která by přispěla k soustavnému pěstování slovanských her na slovanských jevištích. Byl by to nový krok na dráze slovanské vzájemnosti — krok, jenž mohl a měl býti učiněn již dávno, ale bohudík, že bude snad učiněn aspoň nyní. Spisovatel p. Jar. Kvapil, dramaturg Národního Divadla, navštívil před nedávnem za tou příčinou Krakov, Lvov a Varšavu, kdež jednal s divadelními řediteli »o založení soukromého svazu slovanských divadel, jehož informační kancelář vydávala by o repertoiru předních slovanských jevišť občasné bulletiny a zasílala spolu texty novinek s úspěchem provozovaných všem divadlům, náležejícím k tomuto svazu«. To jest výborná myšlenka, jejíž další vývoj budeme bedlivě stopovati. Co bylo dosud zůstaveno náhodě a soukromému sledování literárních pracovníků, to nyní bude (doufáme, že opravdu bude) pevně organisováno. Zbývá jen, aby pro svaz získány byly především přední divadla ruská, pak chorvatské v Záhřebě, srbské v Bělehradě a slovinské v Lublani — i můžeme se záhy octnouti o notný hon dále v našich mezislovanských stycích. *—ý.*

*) V Praze lze spisy vydavatelstva V. i A. Čertkových dostati v knihkupectví Topičově, Grosmana a Svobody i u Kobra.

Vydáno 4. prosince 1903.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

PAVLA MATERNOVÁ:

Z ruské poesie

Hrabě *A. A. Goleniščev-Kutuzov.*

(Nar. 1848. Sebrané jeho básně vyšly s názvem »Sočiněnija« ve 4 svazcích r. 1894.)

A. A. Goleniščev-Kutuzov.

Pohádka Noci.

Jsi v dáli ode mne... Ó, jaký stesk mne kruší!
Tak často večerem, kdy soumrak v kraj se svál,
má touha perutná mne k tobě nese v dál —
a tehdy zdá se mi, že splývám s tvojí duší...

Tak ondy u večer jsem zůstal sám. V tmě vůkol
spal všecek boží svět. Svůj denní skončiv úkol
jsem vyšel na balkon, v park tmavý sešel pak
a odtud pěšinou jsem zatoulal se v pole.
Tu v dálce pohaslé jak v moři tonul zrak —
než já jsem sklíčen byl jak vězeň v kobce holé.
V své osamělosti se duše rvala zdech,
ač nenalézajíc, přec hledala tě všude...
Tmou mračen dalekých červánky plály rudé
a větřík laskal mne jak zatajený dech.
I šel jsem dál a dál... Tu zdálo se mi náhle,
že vnikáš vánkem tím ty v ústret duši zprahlé
jak pramen nejčistší, kdy tryská z nitra skal.
Ty s něžnou důvěrou k mé hrudi jsi se mknula
a hledíc v oči mé jsi vroucně zašeptnula:
»Jen pohleď — to jsem já!... Což jsi mne nepoznal?«

I šli jsme spolu dál...
Tu blahým štěstí chvěním
tak bila srdce nám, my s takým roztoužením
si tolik chtěli říc, že zmlkše oba v sled
jsme dlouho v polotmách se brali někam vpřed,
slov marně hledali, a jenom oči naše
se v sobě stápěly, a my se tiskli plaše
úž k sobě, o ten mžik, jenž slét nám, Bůh ví, zkad,
se bázní chvějíce, by opět nebyl vzat.
Kdes chřástal ozýval se blízko v husté trávě:
než my jsme slyšeli tak divně onen křik,
jak ani nezněl by, jak snem by v duši vnik'.
A ticho hluboké kol vládlo uspávavě.
I chtěl jsem konečně to dlouhé ticho zmoci
a vše ti povědět, co prošlý přivál čas — —
než slova selhala, a na rtech mřel mi hlas:
zněl hovor jiných rtů... zněl hovor Kněžny Noci!
A ona skryla nás v své širé, měkké stíny,
třpyt nesčíslných hvězd nám sila do hlubiny;
i šeptal její ret slov bezezvukých proud,
jež srdce vnímalo a spělo vyslechnout —

ta slova klamná tak, zvěst o vítězství lásky,
ta slova staré tak a věčně nové zkázky,
jež mluví o štěstí... Jsme sebe vzdálení,
než tak mne přelstilo té noci šálení,
tak živě cítil jsem tvůj dech a jasný hled,
tak srdce věřilo v náš nenadálý střet,
že ještě teď, kdy noc už dávno jitra plen,
mne dráždí pochybnost — zda byl to pouhý sen!

Mně šepotala Noc: »Jste na světě vy dva jen!
A nebe plné hvězd a mléčné záře pás —
ty tiché roviny, kde žití ruch je ztajen,
ten všecek svit a stín — je odraz pouze vás!
Vy nemít druha druh a lásky nepoznati —
být cizí ona ti a uzavřený květ:
mých hvězd bys neviděl lesk slavný nebem pláti,
mých dálek nedoved by k sobě taj tě zváti,
já chladnou byla bych, jak samé smrti sled!
Jen pomni oněch dob... dnů přespanilé vesny,
kdy prvně spatřil's ji a vešla tobě ve sny,
jak soubor pozemský všech nadpozemských krás —
zda prvně's nezaslech ty božské zvuky živé,
ty zvuky předivné a sladce opojivé:
jak hvězdy hovoří... jak květů vzruší nás
dech vonný... nebesy jak z jara táhnou ptáci...
jak trávy šelestí... jak ze sna mluví les...
jak plachou perutí tlum červánků se ztrácí —
kdy soumrak snáší se — kraj nebe, v dálce kdes...
Co vyvolalo kol ten šum, to ševelení?
Co věstí tento ruch, to tajuplné chvění,
ty hlasy podivné, ten svit a třpyt a jas?
Slyš, povím ti: to tím, že potkaly zde vás —
ta zem, ta nebesa, ten mrak, ta hvězda ranní —
jak cara mladého s svou vyvolenou paní!
To hlasy přírody jen tvého štěstí zvěst
si roznést pospěly, kde které nitro jest,
všem světa končinám, nech z kraje do kraje
tu tichým ševelem, tu hlasno zvučna je,
ať hrá ji proudu šum, ať lká ji pták a zpěv,
ať vlá ji trávy dech, ať bouří mračna řev!

A lidé? Vzpomeň si, jak všichni lepší byli,
jak zloby neznali a jen se veselili,
a jak se pozorně k vám všichni měli hned
i tahy pochmurné a přísné jak by tály,
i chladné jak se rty vám v ústret mile smály
a z očí účasti vám svítil teplý hled.
Od her a od hraček k vám přibíhaly děti;
a vetché stařenky jak vlídně pohleděti
k vám náhle uvykly... jak hlavou kývaly —
jak mládí dávnému by v líc se dívaly! —
A s výše bezmraké své lásky — jak jsi pevný
se sotva ohlédl v ten příboj žití hněvný,
v ten všední lidstva dav jak v pestrý maškar slet,
jak jenom zřídka kdy a lhostejně jsi shléd...
Tys jiné žití znal a štěstí pod hvězdami —
v tom žití byli jste jen dva... jen vy dva sami!...

Než nyní obrať se, a půjdem spolu dál
v kraj trochu jinaký. .«

A šeř se rozplývala
a dálka mlhavá se náhle světlou stala,
a přísvit červený jí v temné řase hrál.
I div — já pojednou tajemnou jakous silou
byl s tebou rozloučen a sunut někam vpřed —
a ty, mne vzdálena, jen hlavinkou jsi milou
mi z dáli kývala, a teskný byl tvůj hled.
Tu ke mně pronikl tvůj hlas z té valné dáli
tak divně zřetelný, ten mocný lásky hlas...
Pak, svitši naposled, mně náhle zmizela's.
Tvá slova zanikla... A divný, nenadálý —
jak pleskot velkých vod — jsem slyšel náhle šum.
»— Nu, hleď!« — Noc šeptala »nu, pohleď!« — Jasný dům —
v něm bujný kypěl kvas. Jak velký obraz živý,
jenž ohněm kreslen je v pruh temné noci snivý —
jak požár rozlitý mně připadal hod ten:
tak volný, bláznivý, tak hlučný, ruchu plný,
tu tichna, vzpychna zas — jak rozkoše jdou vlny! —
A Noc mi šeptala: » — Vstup též!« — — Než nekliden
a v srdci s nevolí jsem stanul přede prahem
té vábné budovy, jak strašným zmámen svahem,
s to nejsa pokročit ni obrátit se ztad...
V tom slyším za sebou hlas Noci z tiše vlát:
»Ne, ty tam nevejdeš, a marně jsem tě zvala,
neb tebe jiná moc si na vždy upoutala.
Jen poslyš pěvců sbor — jak jásá veselý —
Ty slyšíš za tím vším hlas její nesmělý!
Zde bouří živý ruch, smích vtipům u zápětí —
a srdce daleko, a mysl za ní letí.
Zde jiskří šperků třpyt a hárá ohňů sbor,
plá vkus a nádhera a rozkoš pestrošatá:
než jasněj ohňů těch a rozkoše i zlata
ti hledí do očí ten známý její zor.
Vy setkáte se zas — a zmlkne všecko cizí —
a zhasne skvělý kvas — a mimo vás vše zmizí. —

A mnoho minulo a mine ještě dní...
Jste jedno víc a víc a splýváte jen úže
bez přehrad, bez tajemství; sama dálka může
vás pouze vzdalovat — však nerozpojí s ní.
Kdy smutno, temné kdy se sletí v duchu dumy,
mrak burný starostí kdy kolem spánků šumí,
a není sdělit s kým ty dumy, trud i žal:
jen na ni vzpomeneš — a mizí všecka dál.
K tvé výzvě důvěrný hned odvet zavzní šťastný;
i v tiši mlčení ruch dolétá tě slastný...
I mořem noční tmy i dálné stepi mhlou
ji zveš, a ve mžiku je ona před tebou!« — —

Tak hovořila Noc... A výš a výše planul
nach pozdních červánků a splýval s dálavou —
a teplý vánek dul v tmě noční nad hlavou...
A milý obraz tvůj tak čistý u mne stanul,

jak nebes paprskem tvým zrakem ozářen;
a z očí do duše mi vnikal světlou mocí —
a dál mi vyprávěl tu sladkou zkazku Noci,
tu báji o štěstí... snad víc než pouhý sen!

Těch mohyl uprostřed a křížů na poli...*)

Těch mohyl uprostřed a křížů na poli,
kde ryk a sten zní ještě všady,
rty sevři, básníku, a potlač nevoli —
tvůj nepřišel čas, zmlkni tady!

Jsou ještě plna msty a plna záští kol
vše srdce; lidé vraždě chtějí...
Dán věnec vítězství je lidu za idol,
a oči všech jen na něm lpějí.

Tu marně vyzní pláč a marně výklady
k té zemi, jež je krví zpilá...
Tvé slovo přehluší tu vášně výpady,
tu kletba záští zarputilá.

Nuž, nech smrt kralovat a hromy zuřiti
a lid se svářit s chutí dravou...
»Ó, Pane, odpusť jím! Co činí, necítí...«
rci se svěšenou smutně hlavou.

Den jiný nastane, až čas se svrcholí —
i vnikne v srdce bitých muka,
a v čas se zachvěje a klesne s nevolí
již napřažená k vraždě ruka.

Boj ztichne únavou... A v náhlé lidé tmě,
v níž svědomí se jejich vznítí,
se počnou tázati: »Co učinili jsme?...«
Pak, pěvče, čas, jim odvětiti.

Pak světlem poznání, jež neúprosno jest,
jim osvětli jich branné hnutí,
a nechť je píseň tvá jen přísné pravdy zvěst,
nechť pobloudilé myslit nutí!...

Tam zpátky vlekni je, kde vojna šílila,
kde líté bitvy divě pálý,
v ty síně bolesti, kam smrt se chýlila,
a lidé v mukách skonu ždáli...

Tam, k hrudi mrtvol těch a v dědin zmizelých
je smutné požeň spáleniště
a vzkřikni: »Těšte se tu dílu rukou svých —
aválčete tak znova příště!« —

*) Psáno po vítězství u Plevna.

A věř, tu přijde čas, že padne starý blud,
a prozří slepé oči světa,
že velký, věčitý se strhá noci rmut
a znikne noc ta dlouholetá.

A země plemena prach střesou rozbroje,
jenž snášel lidské krve lpění —
a padnou před Láskou, jež králí bez boje
a všechněm dává odpuštění!

Mirra Alexandrovna Lochvickaja:

M. A. Lochvická.

Z ruských motivů.

(Viz »Slovanský Přehled« III. str. 350.)

Čáry lásky.

Má svět štěstí lásky větší?

Den jak den jsem na milého čekala,
den jak den jsem k oknu večer stoupala,
aby mimo neprojel můj nejdražší.
Kdo-li viděl ho?

V brnění on železné je zakován,
mečem lesklým do boje je opásán,
v rukou tvrdý bleskem hraje hořícím
štít mu zlacený.

Slunce k siré ku zemi se nížilo.
stíny dlouhé nepadaly dokola,
zírám, spatřím: z lesa vyjel milý můj
na svém komoni.

Já jsem jasným oděla se červánkem,
růží jarních ovila se ozdobou
a vlas bujný rozsypavši zlatavý
v okně stanula.

Má svět štěstí lásky větší?

Sotva ke mně přiblížil se milý můj,
v pozdrav něžný rty se moje usmály,
na rtech úsměv tiše jsem mu pravila:
— »Chceš mne míti rád?« —

— »Vezmi ty mne, vezmi k sobě na koně,
štítem svojím přikryj ty mne zlaceným,
unes ty mne v dálku světu nestihlou,
v zázračný svůj kraj!« —

Toužná s okna k němu jsem se sklonila,
růže spadly s mojich zlatých kadeří,
vranci spadly pod kovaná kopyta,
kůň je pošlapal.

Ani slova milý můj mi neřekl,
ani hledí železného nezvedl,
jen mne zžehnul temným hledem očí svých
a již zník' jak sen.

Má svět hoře větší touhy?

Sebrala jsem uprášené květy své,
na svá ňadra na noc jsem je vložila,
a ty květy shořely jak uhlíky
silnou touhou mou.

Celý rok jsem na milého čekala,
mámivými, tajemnými čarami
víc jsem hrdou upevnila krásu svou
nepřekonanou.

Z mlhy noční roucho jsem si utkala,
věncem ze hvězd ovila se nebeských,
rosou mytá, tělo jsem si pásala
jasným měsícem.

Kouzelnou tak, divnou září oblita
vyšla jsem já na dubové na schody
očekávat svého vytouženého
z končin dalekých.

Má svět štěstí lásky větší?

Ach, jej poznám, byť i v soumrak poslední...
Hledím hoří temný jeho očí lesk
a zpod helmy větrem se mu ševelí
černé kadeře.

Sotva ke mně milý můj se přiblížil,
za uzdu jsem koně jeho chopila,
se smíchem i vzlykem náhlým vzkřikla jsem:
— »Měj mne, měj mne rád!« —

— »Pro tebe jsem v noční mhlu se oděla,
pro tebe jsem vzala sobě věnec z hvězd,
rosou mytá, tělo jsem si pásala
jasným měsícem...

Pověz ty mně, milá-li ti nyní jsem?
Uneseš-li v kraj mne plný zázraků? —«
Leč ni slůvka nevydal mi za odvět
sladký milý můj!

Má svět hoře větší touhy?

V muce divé vrhla jsem se na zemi,
aby On mě svojím koněm rozšlapal!
Ale vzpjal se, uhnul jeho černý kůň —
zmizel v noční tmě.

Proudem slzy řinuly tu z očí mých,
zapadaly slzy ty mi za ňadra;
ráno spatřím: slzy ty se leknoucí
tvrdé perly jsou.

Tu jsem hlasu uposlechla tajného...
Jak jsou marná všecka kouzla nedobrá,
tak mně síla dopomůže nebeská,
síla Boží to!

Celý rok jsem modlila se, plakala,
svlékla vábné, čarované odění,
těžké dala okované řetězy
na svou mladou hruď.

Sláva Bohu, pokoj zemi!

Až i jitro vytoužené nastalo,
hle, strom krásný rozkvetl mi v sadě mém,
květy všecek obsypal se vonnými,
bělosněžnými.

Na východě zlatá záře vstávala,
jasně nebe zahořelo lazurné,
vidím: jede zase z dálky milý můj
na svém komoni.

Pobledla jsem, poteskněla, skryla se
za svým stromem, v sadě mém jenž kvetl mi,
za svých květů haluzemi vonnými,
bělosněžnými.

Když můj milý k sadu mému dojížděl,
vzhlédl, spatřil bílý strom můj rozkvetlý,
počal trhat sněhobílé květy mé —
a tu našel mě.

Má svět štěstí lásky větší?

Tu jsem vlny rozpustila vlasů svých,
jimi spěšně před milým se zakryla;
neušly však těžké moje okovy
jeho pohledu.

Naklonil se s koně ke mně milý můj,
zdvihl těžké okované hledí své.
Ach, já líce zářící jsem uzřela
krásy nadzemské!

Tu můj milý ujal si mne za ruce,
pozved, pevně k srdci si mě přivinul,
děl: »— Teď dražší světa jsi mi celého,
tebe miluji! —«

Posadil On mne si k sobě na koně,
přikryl si mne svojím štítem zlaceným,
unesl mne v dálku světu nestihlou,
v zázračný svůj kraj...

Sláva lásce nad smrt silnější!

ANTON ŠTEFÁNEK:

Slováci vo Viedni

Mimo Ameriky má najväčšiu príťažlivosť na uhorské Slovensko rozhodne Viedeň. Sú síce naší krajania po celom svete roztrúsení práve ako naší bratia Česi, ale mimo Pešti žiadne mesto nechová tak mnoho Slovákov medzi múrami svojími ako Viedeň. Koľko Slovákov ta jest, je ťažko zodpovedať. Od 30 rokov sa Slováci húfne do Viedni sťahujú ale aj veľkou čiastkou germanisujú, tak že nevedno koľko je ešte Slovákov, koľko nových Nemcov. Statistických dát o počte Slovákoch vo Viedni niet, preto sme odkázaný na odhadnutie. Dľa takého odhadnutia žije vo Viedni 30 až 50.000 Slovákov z Uhorska. Počet tento neni privysoký, práve naopak možno povedať prinízky. Premav medzi Slovenskom a Dolným-Rakúskom je veľmi intensívny a len fluktuacia medzi Viedňou a blízkym západom slovenským je na príčine, že nemožno s presnejšou určitosťou hovoriť o kvantite slovenského živlu tunajšieho. Hovorí sa, že najlepším hnojivom pre nemeckú Viedeň sú Česi a Slováci a docela správne, lenže naší krajania prispievajú ku tomuto ethnickému odnárodňovániu len passívne a bez toho, žeby mali Nemci mnoho prospechu z toho; ovšem aj toto možno povedať len o tých Slovákoch, ktorí zostanú tuná na vždy.*)

Ale ani nie tak vysoký počet Slovače viedenskej ihraje vážny zástoj ako jej postavenie hospodárske a národné, poťažne jej vliv na Slovensko. Viedeň je predmesto Slovenska, ono je čiastočne živiteľkou a buditeľkou nášho zaostalého ľudu, ona vykonala vážnu prácu na znovu-

*) Slováci sa neponemčujú nikdy v prvom a len zriedkavo v druhom kolene, obyčajne len v tretiom alebo štvrtom. V tomto prípade možno pozorovať vymieranie pre fysickú a morálnu svrhlost. Rodičia odchovavajú synov a dcery svoje obyčajne len doma pri obchode a neposkytujú im žiadneho vyššieho vzdelania a preto sú potomkovia síce viacej vytríbení v užívaní pôžitkov než rodičia, ale zároveň prevezmú všetky vady svojich rodičov a prevezmú velkomestský spôsob života. Spotrebujú viac než rodičia, nežijú viac oným čistým a skromným spôsobom rodičovským, upadnú finančne, fysicky i duševne. Veľká časť tunajších tak zvaných »štricakov« je ethnického pôvodu slovenského.

zrodenie a oživenie západu slovenského. Ten, kto nezná bližšie pomery viedenských Slovákov a západu nášho, tomu sa nazdajú této slová absurdné. Ale nie právom. Viedeň nám živí veľké tisíce ľudu nášho, ono nám odchováva mnohých pracovníkov na poli hospodárskom i národnom. Popri Prahe študovala veľká čast našej inteligencie vo Viedni. Preto tvrdím s celou určitosťou, že Viedeň sa pričinila keď aj nepriamo o zveladenie západu nášho.

P r í č i n y v y s ť a h o v a l e c t v a na Slovensku sú rôzne. Hospodárska bieda, nízkost inteligencie ľudu, hrozné pomery politické, šarapatenie najväčšieho nepriateľa nášho — žida, veľké latifundia šlachtické hatiace prirodzené rozmnoženie ľudu, čiastočne i neúrodnost pôdy, vysoké dane, nevyspelá industria, následkom toho veľký pauperismus najnižších tried a v najnovšom čase i všeobecna mania vysťahovalecká a čiastočne oný inák zdravý konservatismus nášho národa, ktorý nemajúc nadostač slovenských vodcov bráni sa každej novote, každému zlepšeniu hospodárskej výroby, každému spolkareniu atď.

Západné Slovensko nieje ten najchudobnejší kraj, možno opačne hovoriť, že isté čiastky nitranskej i prešporskej stolice majú veľmi úrodnu pôdu, ale niet racionalnej práce a dostatočnej ochrany zdravej sedliackej triedy so stranky štátu. Preto sa ľud sťahuje do Ameriky a do Viedni.

Vo verejnom živote viedenskom zaujímajú Slováci, ako poctivý, pilný, snaživý a príčinlivý národ zástoj dôležitý a možno ich naist takmer všade, u každého stavu, hlavne ale v zeleninárskom obchode, čo maloživnostníkov, priemyselníkov a robotníkov. I n t e l i g e n c i e s l o v e n s k e j jesto veľmi málo. Až do roku 1898 jestvoval vo Viedni slovenský akademický spolok »Tatran«. Študentov je tu teraz nie mnoho a mnohí s nich niesu národne činní. Niekoľko úradníkov slovenských jesto, taktiež dakoľko doktorov.

Z e l e n i n á r i s l o v e n s k í zaujímajú vo Viedni vo svojom obore miesto dominujúce; ²/₃ všetkých zeleninárov je Slovákov. Títo sa rozdelujú opät na dva tabory. Jedni provozujú tak zvaný podomový obchod z pomerančami, ovocím a nektorými článkami zeleniny, druhí majú stály obchod pod bránami u mäsiaroch a v sklepoch (»loďne«). Taktiež predávajú svoj tovar na trhoch, na uliciach pod širím nebom. Títo obchodníci predávajú väčšinou len v malom, veľkoobchodníkov znám troch, štyroch. Interesantné je pri týchto obchodoch tá okolnosť, že hlavný agens je žena. Muž ihraje len podriadený zástoj, pomáhajuc jej pri nákupe a vareniu alebo je inokde zamestnaný. Každý lepší zeleninár má svojho koňa, menší obchodníci ručné vozíky. V noci idú nakupovať, predpoludní predávajú a odpoludni si obyčajne poprajú siestu. Zeleninári sú obchodníci veľmi dobrí, rádi hodne vyrobia na málo zboží neriadiac sa hesla židovského malým výrobkom mnoho predáť. Inák je tento živel tuná dost obľubený. Viedeňák síce zná len »Krobotov«, ale neopovrhuje a nenenávidí ich tak ako Čechov.

Viedenský zeleninár je skromný, pobožný a veselý človek. Germanisacie sa protiví len passívne, ale dost údatne. Svoj kroj menovite

ženské milujú a nijakým spôsobom za té »handre nemecké« nepremenia. Len deti sa valne odnárodňujú, a to je smutný zjav. Rodičia síce všemožne nutia deti slovensky hovoriť, lenže čo môžu urobiť oproti škole a nemeckej oblasti. Dokiaľ nebude Slovák národne uvedomelý, bude všetka práca takmer marná. Krásny zjav tunajšej Slovače je vzorný život domácny a familiarny. Žijú tuná práve tak patriarchalne ako doma na Slovensku. Nestýkajú sa veľmi s Nemcami, možno povedať, že len svojou uzavrenosťou pred cudzími živly odporujú hlavne germanizácii. Alkoholism je málo rozšírený a túha po domove neutíchne ani po 20—30 rokoch. Kadenáhle si Slovák trožka dačo usporí, soberie sa, kúpi si doma statok a grunt a odsťahuje sa do vlasti svojej.

Zachovalosť národnej individuality možno pozorovať hlavne pri »muzike«. Každoročne si usporiadajú tunajší Slováci nekoľko zábav, menovite počas fašiangov. Na takom »bálu« tancujú sa staré slovenské tance »odzemok«, »čardáš« (nie právom si prisvojujú Maďari tento tanec, ktorý je po celom Uhorsku rozšírený a prastarý) atď. Pri takej príležitosti spievajú sa len slovenské národne piesne a muzika musí byť zo Slovenska.

Taktiež pri pohrabe, pri krštenkách a na svadbách, na veľké sviatky a pri iných rôznych príležitosťách možno onú krásnu vlastnosť spolucítenia a spolupatričnosti našich rodákov pozorovať. Zomreli Slovák alebo Slovenka vo Viedni, tak sa zíde nekoľko sto Slovákov z celého mesta, aby odprevadili krajana na posledný odpočínok. Zvláštno je pri takej príležitosti pozorovať, ako kostelník nemecký sa modlí, Slováci ale slovensky odpovedajú, alebo spievajú, respektive jeho praeoraciu ignorujú. Tuňajšie české bohoslužby frekventujú Slováci viac než Česi. A naší krajania sú tak zvyknutí na českú kázeň, že nevidia rozdielu medzi češtinou a slovenčinou, považujúc českého kňaza za slovenského. Pred rokom zariadili si tuná slovenskí evanjelíci zvláštne bohoslužby slovenské, ktoré vykonáva každé 4 týždne daktorý kňaz zo Slovenska. Niektorí katolíci zo slovenského lit. spolku »Národa«, chceli to isté usporiadať aj pre katolíkov. Písateľ tohoto článku vyjednával s tunajšími farármi a českými kazateľmi o prepustenie daktorého kostola. Pri tej príležitosti prišiel k poznaniu, že by bolo ťažko dačo podobného zariadiť, hlavne preto, že Slováci sú úplne spokojní s českou bohoslužbou a tunajší českí kňazi súc si vedomí i národnej missie nedržia zariadenie slovenskej bohoslužby v čistej slovenčine (bohoslužby západného Slovenska sú narečia západného, češtine veľmi blízkého) za opportuné.

Podotknul som už, že obchod zeleninársky úplne leží v rukách ženy slovenskej. Doplniť musím obraz viedenskej Slovenky ešte tým, že ona je hlavne nositeľka národnej uzavrenosti a slovenskej myšlenky. Ovšem ako pri každom národne neuvedomelom človeku pochádza táto myšlenka z konservatismu a hlbšej výchovy slovenskej. Muž ide na vojnu, do sveta, stýka sa s cudzinom a navykne jej, žena sa nestýka s cudzími len jak ďaleko to obchodné záležitostí vyžadujú, preto je aj miešané manželstvo medzi Slovákmi a Nemcami

veľmi zriedkave. Menovite Slovenka opovrhuje Nemcom. Ona je to spojivo, ktoré udržuje celistvosť kolonie slovenskej vo Viedni. Na ňu nemajú veľkomestské špatnosti a zvláštnosti pražiadneho vlivu. Ona udržuje integritu a sílu populačnú. Ona sdŕža muža pred pijatikou, pred zlou spoločnosťou, ona okúzli svojou čistotou, strojnosťou a prirodzenou stydlivosťou. Ona zachováva rodinu pred úplným odnárodnením. Dlhé roky som pozoroval tieto pekne vlastnosti slovenskej ženy a prišiel som k poznaniu, že jestli sa podarí inteligencie intensívnejší rozmach národnej myšlenky vo Viedni vyvinúť, tak sa jej to podarí iste len s pomocou ženy. Muž úplne odvysí od nej, keď ona ide do spoločnosti, ide aj on a naopak.

Pred desiatymi rokmi založili študenti viedenskí, medzi nimi Dr. Pavel Blaho, Dr. Ján Wagner, Jaromír Križko a iní ľudový Slovenský literárny spolok »Národ«, ktorý si vytknol za hlavný úkol organisovať a národne uvedomovať tunajších Slovákov. Dlho živorilo toto združenie, až teprv roku 1896 sa vyšvihlo ku nevídanej výške činnosti. Príčina toho bola jednoduchá. Dr. Blaho, Križko, Dr. Bezděk a Dohnányi počali sa klaňať zeleninárkam a každonedelne boly miestnosti spolkové plné Slovákmi. Keď počali ženy chodiť, museli i mužovia. Inák muž si zahraje doma tak trožka na tyrana a vladara, de fakto je ale pod papučou skoro každý.

Z tohoto karakteru Slováka vo Viedni plinie všetko ostatné. Slovák znamená len tak ďaleko dačo, jak ďaleko má čistú krv slovenskú. Mestizký material slovensko-nemecký je úplne bezcenný v každom ohľadě. Preto hlavná úloha tunajšej inteligencie a uvedomelých Slovákov pozostáva v tom, zachovať národný raz a karakter. Táto práca je nielen národna než i ethicky veľmi cenná, zachováva Slovákov pred národnou a morálnou smrťou. Lenže každá dobra vec má i svoju zlú stránku. Viedenskí zeleninári rozdelujú sa na dva veľké tábory. Jedni sú z prešporskej stolice (Bur. Sv. Jur, Sv. Ján, Malé a Veľké Leváre, Kutty, Gbely, Straže atď.), druhí preväžne z Nitranskej (Nové Mesto nad Váhom, Bzince, Brezova, Myjava, Ľubína atď.). Slováci z prešporskej stolice sú tí praví irečití zeleninári, z nitranskej sa teprv pred pár rokmi chytili tohoto obchodu aj to len podomového. »Hausirači« robia zeleninárom z prešporskej veľkú konkurenciu. Preto je antagonismus medzi oboma vrstvami veľký. Nenavist táto sa stupňuje eště rôznosťou náboženskou. Prešporok je preväžne katolický, Nitra evanjelická. Všetci Slováci sú veľmi pobožní a bohužial netolerantní až do krajnosti. Katolík nadávajú evanjelíkovi do »luteránov, baranov«, do »hurbanov« *) atď. Táto hašterivosť a náboženská nenávist spôsobila už u nás mnoho škody a hatí až do teraz činnosť vo spolku »Národa«. Zeleninár prešporský nesadne si ku stolu, kde by sedel »hausirač« z nitranskej. Z tohoto je videť, jaký zhubný účinok má nezaúzdený klerikalismus na Slovensku.

---

*) Hurban bol vodca povstalcov slovenských roku 1848, Prešporok bol oproti hurbanovcom. Celé povstanie sa u nás volá »luteránska alebo hurbanovská vojna«. Preto je slovo »hurban« u nás veľkou nadávkou.

Čo sa budúcnosti Slovákov vo Viedni týka, tak nemusíme mať strach, že sa poněměia, hlavne preto nie, že žijú v stálom styku s rodákmi svojimi tak blizko bydliacimi. Finančne sa tiež udržia, poneváč majú akési nadanie a veľkú vytrvalosť a pilnosť vo svojom obchode. Taktiež ufáme, že skôrej neskôrej i v národnom ohľade sa pomery zlepšia. Už teraz badať lepší ruch národný, ktorý sa jeví menovite v tom, že Slováci počínajú čítať svoje národne časopisy slovenské. »Ľudové Noviny«, ktoré boly iste najlepší časopis na celom Slovensku, sa čítaly vo Viedni v mnoho eksemplároch, taktiež »Národný Hlásnik«, »Národne Noviny«, menovite ale v najnovšom čase »Pokrok«, redigovaný drom. Blahom v Uhorskej Skalici a »Slovenský Týždenník« z Budapesti. Ačpráve je v »Národe« nateraz len málo zeleninárov, predsa sme v stálom styku s nimi. Na väčšie zábavy a slávnosti prichádzajú riadne a počínajú pomaly pochopovať, že Slovákom byť neznamená len slovensky hovoriť, než i to: reč svoju zachovať. Dôkazom toho bola v poslednom čase i húfna návšteva slávnosti desatročního jubilea »Národa« minulého roku. Súčastnilo sa na nej aspoň 200 Slovákov. Na divadlá slovenské zahraté hercami Sv. Janskými 15. a 16. augusta tohoto roku a usporiadané tymže spolkom zavítalo na 600 viedenských zeleninárov. V celku je tedy postavenie Slovače viedenskej dost prajne i hospodársky i národne.

O. WAGNER:

Památce Herderově.

(Dokončení.)

III.

Stručným vylíčením vlivu Herderství na obrození literatur slovanských vyčerpána jen část činnosti jeho, pro Slovany tolik důležité a zajímavé. Aby však byl obrázek jen poněkud věrný, třeba zmíniti se, byť sebe stručněji, ještě o přímých stycích Herderových se slovanskými národy, jakož i o zájmu jeho o slovanské literatury a osvětu.

Že Herder bez nadsázky hoden názvu upřímného přítele Slovanů, tomu na doklad buď uvedena kapitolka z proslulého díla jeho »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit« (III. 550). Kapitolka ta věnována Slovanům vůbec. Spisovatel odpovídá nejprve na otázku, proč kmen ten přes rozsáhlost svých sídel nezaujímá čelného místa v dějinách. Příčinu vidí jednak v tom, že se přímo nestýkal se Římany, jednak a to hlavně v té okolnosti, že nikdy nebyl národem výbojným a podnikavým, spokojuje se s územím Germany ostaveným, až konečně obdržel ohromné plochy od Donu po Labe, od Baltu po Jaderské moře, kde se živil hospodářstvím i obchodem, zakládal přístavy, jako proslulou Vinetu, i světová tržiště jako Kyjev nebo Novgorod. Slované byli prý vždy národem míru milovným, pohostinným do krajnosti, svobodomyslným, ale také podajným a poslušným.

Tyto právě vlastnosti přivodily však prý jich poddanství. Ježto se o nadvládu nepokoušeli a neměli dědičných knížat výbojných, za cenu míru poplatenství přijímajíce, prohřešili se na nich těžce mrozí národové, hlavně kmene německého. Dokladem uvádí spisovatel známé pokusy Franků, Sasů a Dánů, směřující pod záštitou šíření víry Kristovy ku vyhubení Slovanů, jichž neštěstí spatřuje v nedostatku válečného zřízení, nikoli snad v nestatečnosti. Za to jim věští krásnou budoucnost. Poněvadž v Evropě stále víc a více nutno podporovati tichou práci a mírný styk národů, tedy i porobeným, kdysi však šťastným kmenům bude lze procitnouti ze spánku, zbaviti se otrockých pout a užívati opět krásných krajin svých od Jaderského moře po Karpaty a starobylé slavnosti své konati! K této pěkné věštbě, jež měla výsledek dalekosáhlý a pro rozvoj Slovanských snah buditelských význam věru vzácný, připojuje Herder vyzvání, aby se sbíraly zvyky, písně, pověsti slovanských národů a konečně podaly se dějiny celého kmene toho. Jemný to zajisté pokyn mužům, jichž autorit se Herder pod čarou dovolává a jichž jména jasně svědčí o tom, jak Herder každého téměř přístupného pramene užíval, aby se náležitě o slovanské otázce poučil. Jsou to mužové: Frisch, Popović, Müller, Jordan, Stritter, Gerken, Möhsen, Dobner, Toube, Fortis, Sulzer, Rosignoli, Dobrovský, Voigt, Pelcl, Anton atd.

Vědecké pravdy článek Herderův ovšem nepostihl. Názory jeho již náležitě opraveny. A také Slované sami se dnes dívají poněkud jinak na své předky a jich minulost, jistě méně růžově. Zajímava tu je ruská polemika o této otázce. Ale tím právě jest hlas šlechetného toho osvícence pro jeho dobu charakteristický, a tím je pro nás cennějším dokladem kulturně historickým, že dnes od rodáků jeho zcela jinak se pohlíží na otázku slovanskou a hlavně na slovanské národy. V té věci stojí Herder na opačném polu s Mommsenem. Herder však zajímal se též živě téměř o kulturu každého národa slovanského, pokud ovšem chudé prameny poučení poskytovaly.

»Briefe zur Beförderung der Humanität« obsahují v 57. kapitole krásnou stať o Komenském, jejž autor ku podivu počítá ku své národnosti. (!) Srovnávaje ho se St. Pierrem, zmiňuje se také o českých bratřích a to s takovou láskou, že nebude od místa odstavec ten stručně připomenouti. Mluvě o Komenském jako o posledním biskupu české církve za »smutných« dob války třicetileté, podotýká Herder, že tehdy tak četné rodiny »překrutým způsobem« vypuzeny byly, že se kvetoucí osady jich nikdy již nevzpamatovaly, natož aby bývalého lesku dosáhly. V historii českých bratří vidí pak cosi jemného, v jich zapuzení něco hrozného. Není prý ani v Německu společnosti, která by s tak čistou horlivostí o řeč, kázeň, pořádek, jak ve svém zřízení, tak i v soukromém životě, o vzdělání a osvětu byla pečovala, za ni bojovala a trpěla, jako jednota bratrská. Z ní prý tryskla ona božská jiskra, jež za temných dob tvrdého despotismu duševního Italií, Francií, Anglií, Nizozemím požárem prolétla, a vznítila ony známé »Albingenské, Valdénské, Lotardy« (!). Dílu Husovu přikládal neobyčejný

význam. Reformace, prý, mohla položiti základ k národnímu obrození, alespoň duch celého hnutí toho k tomu cíli směřoval. I chválí činnost, svornost, i udatnost bratří a nepochybuje, že kdyby snahy ty byly bývaly náležitě pochopeny a podporovány, Čechy, Morava a Slezsko a vůbec slovanské země na východě Německa byly by sídlem národů, již by svým sousedům jinak byli užitečni, než jak dnes mohou býti svým vládcům. »Než nerozum lidský a panovačnost jinak rozhodly,« a tak lze spatřovati v dějinách bratří pravou »Illiadu politování hodných poměrů, nad níž se přítel píle a pořádku zardíti musí.«

Vedle toho článku, tolik Čechům sympatického, nalézáme u Herdera také básnické látky vážené z historie české. Stará historie česká poskytla Herderovi dva motivy. Nedostatek pramenů staročeské poesie nutil myslitele čerpati pouze z Hájka, jehož romantické povídky přivedly jej na myšlenku, že vznikly ze starých písní, které se Herder také ve dvou případech pokusil konstruovati, použiv formy písní »morlackých«, t. j. srbských. Tím způsobem vznikla jeho »Fürstentafel«, původně »Die eiserne Fürstentafel« zvaná, a k ní druží se rozměrem i tónem příbuzná »Das Ross aus dem Berge«, objevivší se ponejprv v psaném časopise výmarském (1781) po té r. 1796. v Schillerově Musenalmanachu a konečně v jeho »Volkslieder« mezi pověstmi německými (spisy II. 331. a 337.) Obě básně, jedna z ovzduší Libušina a druhá o Horymírovi, tvoří, jak professor Kraus ve svém důkladném rozboru ukázal, hezounký cyklus. Báseň »Die Fürstentafel« měla vliv na padělatele t. z. »*RZ.*«

Jestliže v Herderově »Volkslieder« Čechy jsou jen tak chudě zastoupeny, není polské poesie lidové vzpomenuto vůbec, ale proto nelze popírati jeho zájmu o Polsku. Naopak. Arnold ukazuje, že Herder se o tuto nešťastnou zemi dosti zajímal. Osud její ležel mu také na srdci. Úpadek polský odvozoval mylně z pádu Leszczyńského, naříkaje v básni otištěné v Adrastě 1802., že Polska zdárnému synu svému dvakráte dala korunu a dvakráte mu ji odňala, a tak nebylo jí souzeno, aby jím byla vysvobozena. Žehná však Stanislavovi, že ho zbavil osud prací přímo Herkulovských, a chválí Fridricha Augusta, že polské koruny nepřijal. V osudu Polsky vidí Herder výstrahu pro Německo. Proto, když ve svých politických písních povzbuzuje vlast, aby procitla z neblahé lethargie, ukazuje přímo na zkázu Polsky kdysi tak slavné a mocné, dnes ubohé, rozdělené — jako na příklad odstrašující. Táž pohroma stihne i Německo, nevzpamatuje-li se včas. (I. 185.)

Také však polskou literaturou obíral se Herder. Ušlechtilý humanista polský XVII. věku Matěj Kazimír Sarbiewski byl předmětem jeho studia. V »Briefe zur Beförderung der Humanität« cituje dvě jeho básně v překladě Götzově, a jak Arnold uvádí, o sedm sám prý se pokoušel.

Zvláštní však byl poměr velkého Němce toho k Rusku. Je to věru vzácná souhra okolností, že prvá báseň geniálního muže tohoto, »Gesang an den Cyrus« týká se Petra III. (I. Str. 112), s jehož na-

stolením nastal Herderově vlasti příznivý obrat politický, neboť panovník ten náležel ke ctitelům Bedřicha Velkého, a proto uzavřev mír, kázal Herderovu otčinu, po léta drženou, ihned opustiti. Ano, Petr Veliký byl mladému, snivému Němci ideálem panovníka, jako později za působení jeho v Rize stala se ideálem tím Kateřina. Mladý reformátorský duch jeho měl tehdy politické a sociální plány. Chtěl zříditi nejen výbornou školu v Rize, ale také doufal z Rigy učiniti město šťastné a blažené. Nadějí jeho bylo slyšení u Kateřiny. »Vielleicht bekomme ich einmal ein Wort aus Ohr der Kaiserin!« touží ve svých snech, a z myšlenky té vyvíjí se nová a opět nová, silnější, mocnější — reformovati celé Rusko. Ano, státi se oprávcem zpátečnických poměrů na svaté Rusi bylo smělým snem mladistvého učitele rižského, snem, který alespoň částečně vykonal a provedl, a to na poli literárním. Skvělá vítězství ruských zbraní, osvícené zákonodárství Kateřiny nadchlo jej v té míře, že chtěl podati císařovně památní spis o »vzdělání národa«. Pérem Rousseauovým, duchem Montesquieuovým chce dílo to psáti ať německy, ať francouzsky; vždyť Rusko se mu zdá ve stárnoucí Evropě svěží, mladou zemí, národem originelním. Na půdě Ukrajiny doufá viděti nové Řecko, ze mnohých slabších národů bude národ silný a pronikne duchem nové kultury celou Evropu. A z plánu na tento spisek roste nový, velký k »filosofii dějin«.

Zajímavo jest však, že takový přítel Slovanů ve svých ohlasech lidových písní má Slovany tak chudě jen zastoupeny. V první části svých písní, »z dálného severu,« podává asi 8 písní litevských, jedinou lužickou (»wendisches«) a čtyři písně »morlacké«. Mezi německými pak uvádí obě české a slovinskou pověst »der Fürstenstein«. Jak už výše poznamenáno, zavinil věc nedostatek pramenů o slovanské kultuře; vždyť k ohromnému tomu hnutí u všech národů slovanských, ke studiu lidu, povahy i kultury teprve Herder namnoze dal iniciativu. Kde Herder jen poněkud nalezl prameny, tam jich užil svědomitě a horlivě (jako spisu Eckardova, Fortisova), kde jich nebylo, namáhal se sám si alespoň raziti cestu. Tolik pak dlužno uznati, že vždy a všude pracoval s láskou, se zájmem, který dýše z každé jeho řádky. Veliký badatel o národnosti, hlasatel všeněmectví, neznal neblahé stránky této otázky, totiž národnostní nenávisti, a neznali jí po něm v Německu téměř celé půl století, ani vůči Polákům (Polenlitteratur!) ani vůči Čechům (Lenau, Meissner, Hartmann), ba ani vůči Slovincům. Tyto však ideje Herderovy neprorazily, zanikly ve víru bojů národnostního egoismu po r. 1848. Humanitní názory jeho, tak vznešené, tak čistě křesťanské, neměly toho štěstí jako ideje o studiu lidovém, které vedle Byronismu snad nejvíce obrodily literatury století XIX. Doba jejich ještě nepřišla. Až přijde, bude jméno Herderovo novými vavříny ověnčeno, pak uskuteční se jeho ideály nejen o šťastné Rize, šťastném Rusku, ale o šťastném lidstvu vůbec, které vděčně bude vzpomínati velikého díla jeho.

RUD. BROŽ:

Probuzení maloruského národa.

(Pokračování.)

V.

Rusíni pod vládou rakouskou na konci XVIII. a na počátku XIX. století.

Nyní obraťme pozornost k haličské větvi maloruského národa.

Když Halič po rozdělení polského státu připadla monarchii rakouské, vyslala rakouská vláda do své nové provincie dvorního radu Korrandu, aby prohlédl novou zemi rakouskou. Mezi různými novinkami přinesl vyslanec rakouské vlády do Vídně překvapující zvěst: odkryl celý národ, obývající celou polovinu země, národ ne polský, který hovoří řečí blízkou »řeči ruské nebo illyrské«. Byl to národ rusínský (maloruský). Národ tento skládal se z jediné vrstvy: selského, venkovského obyvatelstva. Měšťanstva a intelligence nebylo.

Duchovenstvo bylo úplně temné, nevzdělané. Šlechtici považovali rusínské duchovenstvo za stejně poddané jako ostatní obyvatelstvo; nutili je k nevolnickým pracím na svých pozemcích a dvorech jako jiné mužíky. Kněz rusínský (řecko-katolický) svým oděvem a způsobem života ničím se nelišil od mužíka. Žil, pracoval, oral, pil jako mužík. Uměl pouze čísti.

V těchto poměrech za panování Marie Terezie, jež byla prvním rakouským vladařem nad Haličí, nenastala žádná změna. Významné jsou pro národ rusínský reformy Josefovy. Jako ve všech krajích rakouských, i zde šlechta stavěla se proti jeho reformám; byla rozhodným protivníkem jeho politických a hospodářských názorů. Císař, chtěje zlomiti politický vliv šlechty, musil se opříti o novou vrstvu, jež byla dosud bezprávná, ale byla schopna paralysovati odpor šlechty. Tou vrstvou byli v Haliči mužíci. Reformy Josefovy zasazovaly hrozné rány hrdé šlechtě, která v zemi byla samovládcem, státem ve státě.

Patenty císařské — jako i u nás — přinášely veliké úlevy porobenému mužictvu. Patent z r. 1781 zrušoval osobní poddanství, z r. 1783 ohraničoval robotu, z r. 1785 zrušoval feudální privilegia v systému daňovém, patent ze 16. června 1786 do nejmenších podrobností předpisoval povinnosti poddaných mužíků.

Reformy tyto přinášely prospěch i rusínské národnosti, poněvadž zájmy této národnosti splývaly úplně se zájmy mužickými. Veliké hnutí, reformami mezi mužictvem vyvolané, musilo nutně působiti i na zvýšení mravních zájmů mužictva i na postavení rusínského duchovenstva, které mohlo býti jediným ochráncem jeho vyšších snah. Aby rusínské duchovenstvo bylo vybaveno z dosavadní tmy a nevzdělanosti, byl r. 1783 založen rusínský duchovní seminář. R. 1785 byl tento seminář přeměněn z diecesálního v generální. Přijímali se do něho řecko-katoličtí kandidáti bohosloví ze všech zemí rakousko uherských. Duchovním,

kteří absolvovali seminář, byl určen přiměřený plat a zabezpečena tak hmotná existence. V r. 1789 byly zavedeny na lvovské universitě na bohoslovecké a filosofické fakultě rusínské přednášky. Povznášením duchovenstva, jeho vzděláváním v rodném jazyku byla zvyšována kulturní úroveň celého národa.

»Sám duch reforem, nový, svěží, nevídaný a neslýchaný za časů polského panování v Haliči, samo hnutí, vyvolané mezi lidem těmito reformami, nové osvětlení, v němž mužík viděl sama sebe, nové myšlenky a naděje, které se rodily v jeho hlavě, mohly učiniti velký převrat v historii rusínského mužictva a s ním těsně spojené historie rusínského národního a literárního života.« (Ivan Zanevyč: »Literaturni stremlinja hal. Rusiniv,« Žitě i słovo, 1894.)

Tento převrat nenastal z různých příčin: Reformy následovaly rychle za sebou, nemohly zapustiti jedna po druhé hlubších kořenů. Byla v nich jakási kontradikce. Byly namířeny proti feudálům, chtěly odstraniti jejich bezpráví, na mužictvu páchané — ponechávaly jim však správní a soudní moc první instance. Na jedné straně reformy Josefovy otvíraly mužíkům oči, co se týče jejich práv; na druhé straně přikazovaly jim poslušnost feudálů. Ostatek dokonala reakce, jež po smrti Josefově nastoupila. Reakce ubila všechny naděje v národní probuzení. Krok za krokem ničila ducha i obsah reforem, ponechávajíc pouze jejich formu. Zákony, jež byly vydány původně ve prospěch mužictva, obrátily se proti němu a ve prospěch feudálních velkostatkářů. Různé okolnosti byly příznivy šlechtě: ve Francii nastávala velká revoluce, jež všem monarchům naháněla strachu a vedla je k politice konservativní, aby vše zůstávalo při starém. Polské povstání Kościuszkovo bylo přemoženo. Šlechta vzdala se svých restauračních plánů na vzkříšení Polska a tím úžeji se přivinula na prsa vídeňských vlád, aby tato chránila její šlechtická privilegia. Dále na Volyni, Podolí a Ukrajině přecházeli uniaté k pravoslaví. Rakouská vláda se bála, že haličtí uniaté (Rusíni) při první příležitosti vrhnou se do náruče Ruska. Vše to bylo nepříznivo Rusínům, vzbuzovalo nechuť úřadů k věci maloruské, kterážto nechuť vlivem šlechtické agitace měnila se v nepřátelství.

Reakce proti reformám Josefovým dotkla se nejen hospodářské, nýbrž i mravní, kulturní stránky maloruského lidu. Feudálové věděli, že uvědomělý lid může zničiti jejich nadpráví, proto se stali (jako všude) zapřisáhlými odpůrci lidové osvěty. Jejich odpor a nenávist proti rusínskému školství neprýštěl tak ze šovinismu, jako z jejich zájmů stavovských a třídních. Dávali jenom vlasteneckou masku svému protikulturnímu počínání. Pod touto vlasteneckou maskou naklonili si polskou intelligenci, hlavně latinské duchovenstvo.

Rakouské vlády podporovaly šlechtu. Kdežto Josef II. v dekretu r. 1783 a 1787 uznává rusínský jazyk za Landes-, Volks- und Nationalsprache a předáky Stavropigijského institutu nazývá »otci a vůdci rusínského národa« (patres et proceres gentis ruthenae), úřad Leopoldův neuznává již rusínské národnosti; mluví pouze »o kléru a světské třídě, přidržující se řecko-katolického ritu« (»clerus atque civilis status ritum

graeco-catholicum sequens«). Pod vlivem šlechty r. 1812 zrušuje se v Haliči povinnost obcí stavěti školy, r. 1813 zavádí se v hlavních městských školách jazyk německý a polský. Když pak lvovské gubernium navrhovalo dvorní kanceláři, aby ani v obecných školách neučilo se v rusínském jazyku, poněvadž je to prý nevzdělané nářečí ruského jazyka, byla svolána k nařízení dvorní kanceláře konference, jež se měla raditi o stavu obecných škol v Haliči (1818). Usnesení její očividně jsou nepřátelská rusínské národnosti. Zněla takto: 1. Vyučování náboženství má se řecko-katolické mládeži ve všech národních školách Haliče a Bukoviny udíleti duchovními toho obřadu v rusínském jazyku. 2. V národních školách smíšených, do nichž chodí mládež latinského a řeckého obřadu, má se kromě náboženství veškeré vyučování díti v jazyku polském; ale při tom sluší se starati, pokud možno, aby děti řeckého obřadu naučily se též rusínsky čísti a psáti. 3. V národních školách, do nichž chodí jen děti řeckého obřadu, veškeré vyučování má se díti rusínsky, ale tak, aby se děti naučily též polsky čísti a psáti. 4. V místech, kde jsou smíšené školy, volno obcím řeckého obřadu založiti a udržovati svým nákladem rusínskou školu pro své děti, ale gubernium má dohlížeti, aby biskupové nenutili řecké obce k zakládání a udržování rusínských škol nad jejich síly atd. Usnesení tato udržují nadvládu polského jazyka nad rusínským.

Šlechta konečně měla ještě jiné prostředky po ruce. Poněvadž nebylo rusínských učitelů, učili duchovní kandidáti. Šlechta však tyto, kteří učili, odváděla k vojsku. Dávala též rozšiřovati pověsti, že kdo bude choditi do školy, bude od císaře zařazen do vojska a poslán jako dar tureckému sultánu. Aby mládež byla odstrašena od školy, byli všichni mladíci písma znalí odvedeni. Korunou všeho jest nařízení z r. 1826, kterým se zrušuje všeobecná povinnost školní v Haliči, ač v jiných krajích rakouských trvala dále. Postavení rusínského národa pod rakouskou vládou v první polovici XIX. stol. bylo stejné jako před rozborem Polska. Lid byl opuštěn, ponechán sám sobě, udržován ve tmě mravní a porobě hospodářské.

Jediná intelligentní vrstva — rusínské duchovenstvo — bylo vlastně popolštěno. Mluvilo polsky, úřadovalo církevně polsky a mnohdy ani neznalo dobře čísti v slovanském jazyku. Jediná věc, kterou se odlišoval národ rusínský od polského a kterou projevoval svou nacionální existenci, byla různost obřadu, různost náboženského vyznání. Otázky církevní byly otázkami národními. Historický boj mezi oběma národy, mezi šlechtou a lidem, stával se bojem mezi latinskou a rusínskou konsistoří. Církevní věci byly jediným poutem mezi lidem a duchovenstvem. Historické dokumenty, na něž řecko-katolické duchovenstvo se odvolávalo, musily nutně vésti k tomu, aby duchovenstvo v církevních věcech šlo hlouběji, aby svůj boj církevní považovalo pouze za část toho národního boje, který od věků se vede mezi živlem polským a rusínským. Těch, kdo aspoň poněkud tento svazek mezi věcmi církevními a národními pozorovali, bylo velmi málo. Snahy jejich jsou ojedinělé, nerozhodné, prosáklé přílišným duchem konservativním a mrtvou,

scholastickou učeností církevní. Takovým byl na př. farář *Ivan Mohylnický*, vynikající svým vzděláním nad své současníky. Založil v Přemyšlu spolek pro vydávání katechismů a slabikářů. Spolek však neučinil zcela ničeho. Mohylnický chtěje obhájiti jazyk rusínský, napsal polskou knížku »Rozprawa o języku ruskim.« V ní dělí rusínský jazyk na ústní a knižní. »Knižní v malé, bílé a červené Rusi se od XIII. věku až dotud vlastně nezměnil.« Chtěl tedy vzdělávati lid na základě jazyka XIII. století!

Takové předpotopní názory mělo všechno duchovenstvo. Jsouc vychováno a žijíc v názorech šlechtických, chtělo proti jazyku polskému postaviti nějaký šlechtický jazyk rusínský, nějakou smíšeninu staroslovanskou s jazykem domácím, místo aby vedle živého jazyka polského postavilo živý jazyk rusínský. Duchovenstvo toto, jemuž zájmy národní kryly se s jeho zájmy církevními a jehož mrtvá, neživotní scholastická učenost překážela hovořiti a psáti rusínským jazykem, stalo se nástrojem úředního systému proti novým lidem, kteří viděli dále za otázky církevní, kteří počali literárně vzdělávati svůj rodný jazyk a jali se svůj národ zachraňovati od hrozící smrti.

VI.

»Rusínská trijca.«

Když se již zdálo, že haličská větev maloruského národa odsouzena jest k záhubě, vystoupil malý kroužek studentů, kteří jali se buditi intelligenci k národnímu uvědomění a kteří obnovili haličsko-rusínskou literaturu. V čele kroužku stál Markián Šaškěvič (1811—1843), k němuž družili se Ivan Vahilevič (1811—1866), Ivan Holovackij, Lopatinskij, Ostrožynskij, Pokynskij, Uryckij a jiní. *Šaškěvič*, *Holovackij* a *Vahilevič*, kteří z tohoto kroužku vynikli literárně, nazývají se »rusínskou trijcou«.

Šaškěvičův kroužek celým svým jednáním radikálně se liší od tehdejší intelligentní vrstvy rusínské. Zatím co intelligence s pohrdou hledí na mužíka a vykořisťuje jej, hrstka mladých studentů obrací se k prostému lidu s láskou; zatím co intelligence žije v scholastické učenosti a svoje myšlenky vyjadřuje polským nebo církevně slovanským jazykem, mladí oni lidé zabývají se aktuelními otázkami o potřebách lidu, jdou mezi lid a v literatuře počínají psáti prostým jazykem mužickým, jejž snaží se učiniti jazykem literárním.

Zdá se věru ku podivu, odkud tito lidé nabrali tolik osvěžující síly! Ještě podivuhodnější jest, že snahy po vybudování polského státu dávaly podnět k obnovení rusínské literatury a národnosti. Věc se má tak: Poláci postřehli, že povstání Kościuszkovo a povstání z r. 1830—1831 nemělo proto úspěchu, poněvadž pro jeho myšlenku nebyly získány široké vrstvy lidové a brala v něm účast hlavně šlechta. Myšlenka vzkříšení polského státu byla lidu dosti lhostejna, poněvadž lid byl poroben šlechtou svého vlastního národa a tušil, že v těchto povstáních jde především o získání ztrace-

*

ného vlivu šlechty. Proto demokratičtější Poláci, jimž šlo více o zájmy jejich národa než o stavovská privilegia, šli novým směrem: snažili se získati lid, slibujíce mu hospodářské vysvobození z područí šlechty.

Tato demokratická strana chtěla vybudovati polskou republiku na základě rovnosti, volnosti a bratrství. Tyto polské plány demokratického rázu byly živeny revolučním ruchem západoevropským (hlavně francouzskou literaturou), který byl odporem proti reakci ponapoleonské. Tento ruch byl sprostředkován k Rusínům polskými demokraty.

Poněvadž budoucí polská republika měla obsahovati všechny země bývalého Polska, polští demokraté snažili se rozšířiti svoje myšlenky i mezi rusínským lidem. Jest přirozeno, že našli nadšené stoupence mezi rusínskou mládeží lvovského semináře. Mládež tato, která již pro svůj původ z mužických rodin byla nakloněna myšlenkám příznivým lidu, utvořila rusínskou sekci tajného »spolku přátel polského lidu« Mládež se vzdělávala tajnými revolučními brožurami, hlásala hesla rovnosti a bratrství atd., ale celá tato propaganda byla vedena v duchu polském. Rusínská mládež byla stejně popolštěna jako ostatní duchovenstvo. Horovala pro vysoké cíle hospodářské a politické rovnosti a na národnostní útisk svého lidu zapomněla. Vliv polských demokratických snah byl na jedné straně přízniv rusínské věci (vyvoláním hnutí mezi mládeží o živé, aktuelní zájmy lidu) na druhé straně byl jí nebezpečným, poněvadž mohl rusínský národ připraviti o jeho první buditele. Tato stránka byla však odvrácena novým vlivem národnostním.

V té době počala se (hlavně u slovanských národů) pěstovati ethnografie. Slovanská ethnografie kromě užitku čistě vědeckého svou povahou získávala probouzejícím se národům sympatie ciziny a byla vlivným prostředkem buditelským. Ethnografické studium bylo pěstováno tehdy již na Ukrajině (sborník Certeleva, Maksimoviče; lidové poměry líčil Kotljarevskij, Kvitko a jiní). Tato literatura pronikla mezi bohosloveckou mládež. Pod jejím vlivem mladí bohoslovci počali studovati dějiny maloruské. K tomuto vlivu přistupovaly jiné vlivy slovanské. Ve Vídni rusínský kněz Petr Paslavskij již od r. 1820 kázal rusínsky. Na jeho kázáních shromažďovali se příslušníci různých národů slovanských. Paslavského navštěvovali slovanští buditelé J. Kollár, Karadžić, Ljudevit Gaj atd. Všechny tyto vlivy způsobily, že rusínští bohoslovci ve svých některých představitelích si uvědomili svoje povinnosti národní. Následkem toho bylo přerušení styků s polskou propagandou a věnování se zájmům vlastního národa.

V čele mládeže stáli *Šaškěvič*, *Holovackij* a *Vahilevič*, seminaristé, kteří též poslouchali na fakultě filosofické. Holovackij byl nucen dostudovati v Košici a v Pešti. Prvním cílem těchto prvních buditelů rusínských bylo poznati lid, seznámiti se s jeho potřebami, zaznamenati jeho písně. Vydali se na cestu, procestovali značnou část Haliče. Jejich literární činnost počala sbíráním národních písní. Roku 1833 vyšel sborník polských a rusínských písní Václava z Oleska. V tomto sborníku rusínské písně byly sebrány bohoslovci, hlavně Šaškěvičem. R. 1834 Vahilevič sbíral lidové zkazky v okolí Stryje.

Holovackij vydal sborník písní později v Moskvě. Pod vlivem těchto mužů i jiní bohoslovci pilně počali zaznamenávati národní písně. »Rusínská trojice« vyvíjela všestrannější činnost; studovala památky historické, archaeologické; korespondovala s Pogodinem, Šafaříkem; Šaškěvič přeložil na rusínský jazyk část evangelia a složil první rusínskou čítanku pro mládež.

Tento ruch byl velmi záhy pronásledován policií a sv. Jurem (»rusínským« vysokým duchovenstvem). Když na popud Šaškěvičův »rusínská trojice« chtěla vydati almanach »Zoru«, censor ji skonfiskoval. U Šaškěviče byla vykonána policejní prohlídka. Málem byli by všichni uvězněni, ač obsah »Zory« byl nevinný. Censor nemohl připustiti knihu, která byla psána jazykem národním. Almanach ten vyšel potom v Pešti pod názvem »Rusalka Dněstrová« (r. 1837). Je to první kniha rusínská v Haliči; tímto almanachem bylo zahájeno obnovení rusínské národnosti. Almanach byl přísně zakázán v Haliči. Dostal se z Pešti do Haliče tajně. Policie a politické úřady stály nesmiřitelně proti tomuto ruchu. Jim zdálo se vzkříšení rusínské národnosti býti neodpustitelnou drzostí, provokací ba zločinným podvratem. Ředitel lvovské policie Peiman se vyjádřil o autorech »Rusalky«: »Wir haben mit den Polen vollauf zu schaffen und diese Tollköpfe wollen noch die todtbegrabene ruthenische Nationalität aufwecken.«

Souhlasně s policií postupoval nejvyšší orgán řeckokatolického duchovenstva »Svatý Jur«. Holovackého a Vahileviče, kteří skončili seminář r. 1839, nechtěl »sv. Jur« vysvětiti. Holovackému udělil svěcení teprve po 4 letech po absolvování, Vahilevičovi dokonce po 8 letech. Vahilevič se musil zavázati, že nebude ničeho psáti ani tisknouti v kraji ani za hranicemi, a byl dán do zapadlé horské vesnice, aby byl od světa odtržen. Konsistoř tak jej tísnila, že přešel k protestantismu a později psal polsky. Umřel téměř hlady. Holovackij byl dán pod ochranu jednoho faráře, příbuzného arcibiskupova. Šaškěviče honila konsistoř z místa na místo a zadržovala mu plat. Rusínská nejvyšší církevní hierarchie tímto způsobem takřka utrýznila první buditele; počátky probuzení udupala a zničila. Jest jisto, že kdyby hnutí se mohlo dále vyvinovati, nezastihl by r. 1848 Rusíny tak nepřipraveny, jak se ve skutečnosti stalo. Příkré jednání »sv. Jura« s prvními buditeli prýštilo z jeho církevnické duševní ztrnulosti, z jeho scholasticismu, ze šlechtického způsobu myšlení a vůbec z celého ducha tehdejšího kněžstva, jemuž myšlenky buditelů s jejich láskou k lidu, s jejich porozuměním pro potřeby lidové a časové otázky byly hotovou revolucí.

Sémě zaseté Šaškěvičem a jeho druhy bylo na čas sice udupáno, avšak zničeno nebylo, poněvadž bylo zaseto v úrodné půdě. Jejich působení bylo přirozeným projevem probouzení se národa maloruského, bylo projevem se zdravými a životními základy, určovalo směr práce novým lidem, kteří jejich dílo dokonali. (Pokračování.)

Z časopisů a knih.

Osvěta v Haliči.

Świattomir: Ciemnota Galicyi w świetle cyfr i faktów. 1772—1902. Lwów, Polskie Towarzystwo Nakładowe, 1904. Str. 212.

»Opravdová láska k zemi a vlasti . . . projevuje se nikoli zamlčováním zla anebo lhostejností k tomu, co se děje, nýbrž v horlivosti a účastenství vůči záležitostem veřejným, jakož i v slušném, ale smělém a otevřeném vyjadřování veřejně svého mínění.« Tímto mottem z Karla Libelta opatřena jest kniha Świattomirova, jíž sluší přičítati podobně epochální význam pro Halič, jako měla kdysi brožura Szczepanowského »Nędza Galicyi.« Je to kniha, napsaná s velkou osobní odvahou a velkou láskou k vlasti, třeba že vyslovovala pravdy smutné a hořké, při nichž se v ponurém stínu objevuje celá mocná vrstva národa. Vane z knihy té cosi takového, jako z varovných a káravých hlasů vlastenců polských v době těsně předcházející pádu Polska . . . Tento vážný duch knihy naplňuje nás úctou k ní a zároveň vírou ve splnění toho, čeho si tak vroucně přeje, neboť pravdivé poznání choroby jest prvním podkladem k vyléčení.

Nadepsali jsme referát svůj »Osvěta v Haliči«, ale kniha vlastně odhaluje rub osvěty haličské — temnotu. Stopuje ji od samého přivtělení Haliče k Rakousku. Tehdy po prvním rozboru Polska památná »Komisya edukacyjna« usilovně se ujala reformy vychování a zakládání škol v celé Polsce — ale Halič její činnosti již nebyla účastna. »Vláda skrblila prostředky na zakládání škol ve městech, a šlechta i kněžstvo s malými výjimkami nestaraly se vůbec o školy vesnické.« R. 1841 bylo v Haliči 1946 lidových škol se 736 učiteli a 1409 pomocníky; do těchto škol chodilo 70.135 dětí. Lid tedy byl zůstaven v temnotě a bídě — a tu přišel rok 1846 »z dymem pożarów, z kurzem krwi bratniej«. Ale ani z »událostí roku 1846 nedovedla šlechta naše čerpati poučení, které dědové její čerpali z rány rozboru Polska: že, chtíce se pozdvihnouti z úpadku, musí především začíti od práce obrození národa rozumným a všeobecným vychováním všech vrstev společenských.« Ovšem byli jednotlivci v šlechtě, kteří to chápali a spolu s mladší generací městskou počali se zajímati o vychování lidu, ale těch bylo málo a zápal záhy ochladl. Sněm haličský teprv ve třetím roce svého působení obrátil pozornost k obecnému školství; 31. ledna 1863 prof. Jos. Dietl navrhl utvoření »Zemské komise vychovávací.« O dvě léta později teprve zvolena školská komise, která předložila sněmu školské požadavky vskutku značně pokrokové. Za rok na to přijat sněmem statut zemské školní rady, která byla uvedena v život dekretem císařským (tedy nikoli sankcionovaným zemským zákonem) ze dne 25. června 1867. Nová ta instituce uvítána byla s velkou radostí. Ale bohužel nesplnila nadějí v ni kladených. Autor vytýká tři příčiny toho, jež obšírně probírá v samostatných kapitolách; je to nepříznivé stanovisko sněmu vůči lidové osvětě, chybné ustrojení zemské školní rady a duch tohoto vrchního úřadu školního v Haliči.

Dle první zprávy zemské školní rady haličské bylo v této zemi r. 1869 celkem 2469 obecných škol se 3165 učiteli a 163.917 žáky. Byly to až na malé výjimky školy triviální nejnižšího druhu, většinou »zimní«, v nichž učil, kdo chtěl a jak chtěl. Duševní úroveň učitelů byla prabídná. Následkem tohoto nedostatku škol a dobrých učitelů bylo hrozně rozšířené analfabetství. Ještě r. 1880 (starších dat není) z osob přes 6 let věku neumělo v Haliči čísti ani psáti 77% (v Čechách tehdy bylo analfabetů již jen 8·44%)! »Lze směle tvrditi«, praví autor, »že v době založení zemské školní rady byli jsme nejméně o celé století za obecným stavem osvěty v Čechách, Moravě, ba i ve Slezsku.« Za těchto okolností očekávala se náprava od sněmu. Avšak sněm dle úsudku autora za celých 40 let ukázal, že »nedorostl k vykonávání péče o kulturní potřeby země.« Vinu toho autor přímo přičítá straně konservativní. Marně ušlechtilí poslanci a zástupci školní rady (Dietl, Possinger, E. Gniewosz, kněz Ruczka) žádali potřebné sumy na povznesení školství — sněm byl bezcitný a hluchý. R. 1871 na př. povolil na cíle vychování a osvěty vůbec — 10.000 zl.! Ještě r. 1884, kdy bylo v Haliči 3,787.298 analfabetů — sněm haličský povolil na školství a osvětu pouhých 370.650 zl. (tedy desetkrát méně, než tehdy povoleno na obecné školství v Čechách). Z rozpočtu zemské školní rady každoročně nemilosrdně škrtal velké sumy, tak že r. 1883 (právě 100 let po zřízení památné »komise edukační« v království Polském) byla školní rada nucena množství učitelů — propustiti! Většina sněmovní, když se ozvaly hlasy káravé (na př. kn. Jiřího Czartoryského), odvolávala se na stav rolnický, že není lze ukládati mu nových břemen. Ale zástupcové toho stavu všichni prohlásili, že se nebojí obětí! Konservativní většina přes to »šetřila« na školství dále. Kdežto v Čechách (majících o $1/7$ méně obyvatelstva než Halič) vydalo se za r. 1901/2 na obecné školství 35,440.644 K, vydalo se v Haliči pouze 10,935.359 K ...

Mluvě o těchto věcech, uvádí na doklad nepříchylnosti šlechty haličské k lidu výrok jistého velmi vzdělaného šlechtice, učiněný v dávnějších letech k zvěčnělému Fr. Lad. Riegrovi. Výrok ten zaznamenal dle vypravování Riegrova žurnalista G. Smólski v Nové Reformě (č. 53 r. 1903), i pamatuji se, že mi o té příhodě nebožtík Rieger také vyprávěl. Onen šlechtic podivil se, co intelligentních a zámožných sedláků lze v Čechách potkati. Rieger řekl: »Dá bůh, že i v Haliči budou takoví chłopi, až se u vás lidová osvěta povznese.« Na to polský šlechtic odpověděl: »Osvěta jest obousečný meč, i nesluší dávati jej do rukou nepřítele. U nás chłop jest nepřítelem naším i země, musíme tedy být opatrni při šíření osvěty v lidu ...« Vzpomínám si, jak šlechetný Rieger s lítostí se rozhovořil o významu tohoto výroku polského šlechtice — a jak ukončil polo útěchou a polo otázkou: »Ale teď už asi v Haliči typ takovýchto šlechticů vymizel, viďte, pane Černý? ...« Autor knihy »Ciemnota w Galicyi« tvrdí, že nevymizel, že dosud konservativní šlechtická strana ve své většině řídí se touž úžasně zpátečnickou zásadou — i píše s hořkostí: »... V době, kdy

guberniální zemstva v Rusku vyslovila se (r. 1871) pro zavedení povinné návštěvy školní v celém Rusku a kdy Japonsko končilo (r. 1872) úpravu školství dle vzoru francouzského — v té době krakovští konservativci vyslovují se pro návrat k poměrům školním z časů nevolnictva . . .« Zpátečnickému tomuto proudu přišel na pomoc vídeňský vítr Liechtensteinských školních návrhů. Řeč hr. Miecz. Reya, proslovená v sněmě haličském za ohromného nadšení většiny, zůstane vždy skvrnou této strany. Smutné jest, že v tomto proudu plul i tehdejší rektor university krakovské, historik a poeta Józef Szujski, který žádal snížení povinné návštěvy na 4 léta (!) a snížení kvalifikace učitelské! Když se nepodařilo tehdy snížiti úroveň obecné školy, obnoveno tažení proti ní zase r. 1887. Hle, co psal Pavel Popiel v »Czasu« 1889: »Nikdo nemá práva nutiti lid k osvětě. Povinnost školní, toť obludnost! . . . Škola budiž konfesijní a v nauce obmezená. Nauky přírodní a literatura podkopávají mír lidstva a odnímají lásku boží a život věčný. Učitel duchovní lepší bude než světský. V seminářích učitelských měli by kandidáty méně učiti. Kandidát prostředního nadání bude nejlepším učitelem . . .« Lze-li si mysliti názorů zpátečničtějších? Reakční tato usilování došla svého cíle konečně zákonem ze dne 23. května 1895 o zakládání a uspořádání škol obecných. Po něm následovalo neobyčejně reakční rozhodnutí o učitelských ústavech nižšího typu, v nichž by se připravovali učitelé pro školy vesnické. Tyto ústavy buďtež jen dvouleté, v případech výjimečných u starších kandidátův jen jednoleté — praví odst. b) druhého bodu! . . .

Zemská školní rada dlouho (do r. 1883) se vzpírala zpátečnictví — ale podlehla konečně, čehož příčinu autor spatřuje v špatném jejím složení. Kdežto dle původního projektu Dietlova měla se skladati většinou ze zástupců stavu učitelského a institucí osvětových, jsou v ní dle později přijatého statutu jen dva zástupci stavu učitelského (a to buď ředitelů středních škol, buď professorův universitních), povolaných do zemské školní rady na návrh zemského výboru.

Po obšírném (str. 1—125) zbádání příčin, spočívajících v minulosti i přítomnosti, přistupuje spisovatel k vlastnímu vylíčení nynějšího neutěšeného stavu školství v Haliči. Od r. 1846 do ustanovení zemské školní rady r. 1869 přibývalo v Haliči průměrně 9 obecných škol (pod správou duchovenstva) ročně, od té doby až do jmenování dra. Bobrzyńského místopředsedou z. š. r., totiž do r. 1889—90, průměrně 50 škol ročně, konečně v jedenáctiletém období jeho úřadování průměrně 44 školy ročně (t. j. průměrně jedna škola na dva okresy!). Jak nepatrný učiněn pokrok, vychází na jevo ze srovnání těch čísel v poměru k počtu obyvatelstva. R. 1862 (t. j. na počátku činnosti sněmu haličského) připadá 1 škola na 1870 obyvatelů — po 39 letech zůstává poměr skoro nezměněný, neboť r. 1901 připadá jedna škola na 1827 obyv. Ve shodě s tím ubývá i analfabetství velmi pomalu. Roku 1880 (starší statistiky analfabetů není) bylo analfabetů 3,827.298 — po 21 letech, ve chvíli odstoupení dra. Bobrzyńského, bylo jich 3,387.378, tedy jen o 439.920 méně. Dr. G. Małachowski dobře po-

věděl ve sněmu r. 1901, že při dosavadním způsobu boje proti analfabetismu potřebovala by Halič k jeho odstranění 520 let! . . . R. 1901 byly v Haliči 4004 obec. školy, 8323 učitelé (i učitelky), tak že při 7,315.939 obyv. připadala jedna škola na 1827 obyv. a na 19·6 km²; analfabetů, jak řečeno, bylo 3,387,378, tak že lidí, umějících aspoň čísti, bylo jen 2,650.250. Čechy, co do velikosti o třetinu menší a s počtem obyvatelstva o $^1/_7$ skrovnějším, mají obecných a měšťanských škol o 1468 více, mají více o 9232 třídy a o 9587 sil učitelských než Halič — kdežto na základě počtu obyvatelstva měla by Halič míti více o 2440 škol a o 12.264 učitele. Jakého druhu jsou haličské školy obecné, o tom nás poučí toto srovnání: v Čechách jest jednotřídek jen 19·2%, v Haliči 67·6% všech škol obecných, pětitřídek a škol vícetřídních jest v Haliči jen 221, v Čechách 1495. A dále: v Čechách jest celodenní vyučování v 5023 školách, v Haliči jen ve 274, v Čechách má polodenní vyučování 156 škol, v Haliči 3832! K tomu třeba uvážiti, že na školách haličských působí množství sil nekvalifikovaných, totiž 1028 (133 mužů a 895 žen) čili 11·7% všech sil učitelských (v Čechách pouze 120 čili 0·6%).*) A co dětí roste vůbec beze všeho vychování školního: 278.946! . . . »Jaké to zoufalé, ponižující, beznadějné poměry!«, volá spisovatel.

I ve středním školství jest Halič značně za Čechy. R. 1900 bylo v Haliči všech středních škol 36 — v Čechách 92; z toho počtu bylo gymnasií a realných gymnasií 30 — kdežto v Čechách 62, reálek 6 — kdežto v Čechách 30; jedna střední škola připadala na 206.080 obyv. čili na 2180 km.² — v Čechách na 70.858 ob. a na 597 km.²; průměrný počet žactva v 1 škole střední byl v Haliči 489 — v Čechách 267.

Ještě zanedbanější jest školství odborné. Seminářů učitelských (muž. i žen.) bylo téhož roku v Haliči 13 (v Čechách 23), obchodní školy vyšší 2 (v Č. 16), nižších 7 (v Č. 87), průmyslové školy vyšší a střední 2 (v Č. 9), škol odborných, řemeslnických a pokračovacích 46 (v Č. 417), škol ženských prací ručních 10 (v Č. 135), škola hospodyňská 1 (v Č. 9), vyšší a střední školy rolnické, lesnické a příbuzné 4 (v Č. 7), nižších 12 (v Č. 51).

V předposlední kapitole spisovatel pozoruje následky žalostného stavu všeobecné výchovy v Haliči. Z těch následků vskutku truchlivé jsou číslice o zdravotním stavu a o úmrtnosti v Haliči. Počet úmrtí na záškrt byl r. 1901 v Haliči 7141 (v Č. 1949), na záduchový kašel 9203 (v Č. 1150), na neštovice 326 (v Č. 5), na spálu 6742 (v Č. 596), na osypky 2402 (v Č. 1014), na tyf skvrnitý 467 (v Č. 11), na tyf břišní 3199 (v Č. 610), na červenku 2399 (v Č. 60), na zánět plic 25.243 (v Č. 10.953), na horečku porodní 989 (v Č. 288). Na každou skoro z uvedených nemocí v Haliči umírá třikrát více lidí, nežli v Če-

*) Samo postavení učitelstva jest bídné: platy jsou o polovinu menší než v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, poměry služební pak a společenské postavení učitele haličského nelze s poměry těch zemí vůbec srovnávati.

chách, na Moravě a ve Slezsku dohromady! To jsou čísla truchlivá...*) Věru, že mimoděk připadají tu na mysl slova Szczepanowského: »Popatřte kolem: smrt, nouze, temnota ohromné většiny národa...« Zoufalá jsou také slova spisovatelova v závěrku na str. 205, že nám jest až smutno je opakovati. A vinu té vší bídy přičítá autor většině vůdců vládnoucí strany, na něž obrací slova Stanislava Staszyce z r. 1785: »Pánové jsou s to své osobnosti a pýše obětovati zbytek Poláků...«

Hořká, těžká to slova — nad nimiž musí se zamysliti oni, na něž jsou mířena. A shledají-li se ve svém svědomí vinnými — musí vynaložiti veškeré síly své na odvrácení neštěstí od národa svého a vlasti.

»Jedné toliko věci potřebujeme, abychom se takřka ihned z našeho neštěstí pozdvihli: nechť tatáž odvaha, šlechetnost a obětavost, jež vyznačovala naše dávné, marné vzruchy k brannému boji, které jen zbůhdarma mařily nejcennější síly národní, ukáže se nyní na poli každodenního života — na poli strašlivého a neúprosného boje o byt, na poli společného úsilí o povznesení blahobytu země i osvěty lidu.« **)

Odvahu, a to vzácnou odvahu projevil autor knihy »Ciemnota Galicji« — s naprostou otevřeností, ničeho nezamlčuje, vylíčil smutný stav všeobecné osvěty v Haliči, že bychom si věru přáli, by všude ve slovanském světě bylo tolik odvahy k odhalování vlastních vad, aby bylo jasno, v čem třeba nápravy. Obětavosti také by nescházelo v Haliči, kde polská i rusínská společnost sama na osvětné cíle cestou soukromou mnoho věnuje (Towarzystwo Oświaty Ludowej, Macierz Polska a j.). Připojí-li se k tomu šlechetnost těch, kteří mají v rukou vedení osudů země, bude možno za nějaké desítiletí vydati utěšenou knihu ne o temnotě, nýbrž o skutečné *osvětě* v Haliči — a bude možno v knize té žehnati všem, kdož se s potřebnou odvahou, obětavostí a šlechetností spojili k velkému dílu vlasteneckému... A. Č.

DOPISY.

Z Ruska.

Petrohrad, 12. pros. 1903.

(Vyšší ženské kursy v Petrohradě. — Z našeho školství. — O našem časopisectvě.)

V čísle listopadovém přinesl Slovanský Přehled v dopise z Petrohradu ohlášení jubilea naší ženské university, tak zvaných »Vyšších kursů ženských«. Byla to slavnost dojista povznášející, ryzí, poněvadž byla oslavou snahy po duševním povznešení, poněvadž to byla

*) Co se týče rozšíření alkoholismu, nesouhlasíme s tím, že by bylo lze činiti přímé vývody z množství výroby, poněvadž, jak známo, množství likérů a pod. se z Haliče vyváží.

**) *Szczepanowski:* Nędza Galicyi.

oslava, nerušená žádným stínem strannickosti nebo dokonce byrokratismu. Účastnilo se jí sice množství osob v hedvábu a v parádních uniformách, ale to jen ukazovalo vítězství myšlenky, vzniklé před čtvrtstoletím za okolností těžkých. Ze skupiny žen petrohradských, které tehdy položily základ důležitému kulturnímu ústavu (při čemž se jim dostalo uznání a povzbuzení od samého Johna Stuarta-Milla), dožila se dne jubilejního pouze paní A. Filosofová. Byla to tehdy jediná dáma z vyšších kruhů, která se pro myšlenku nadchla a horlivě pro ni působila. Později získala si vlivnou spolupracovnici v baronce Ikskül von Güllenband, vdově po vyslanci ruském v Římě. Vlivu této dámy podařilo se před 15 lety, když byly ženské kursy úředně zrušeny a uzavřeny, vymoci u cara dovolení k novému jich otevření a znovuzrození.

Jak již v Sl. Přehledě psáno, byl zakladatelem ženských kursů zvěčnělý prof. Bestužev-Rjumin, který hned od počátku snažil se je povznésti na výši skutečné university. Společnost, která o vysokou tuto ženskou školu pečuje, nese také jeho jméno — zníť její titul: »Společnost k obstarávání prostředků trvání Kursů Bestuževských.«

Za uplynulých 25 let měly »Vyšší ženské kursy« 6 tisíc posluchaček — zajisté úctyhodný to počet žen, hledajících zde vyšší vzdělání. Na vyšší kursy přijímají se totiž jen absolventky gymnasií neb t. zv. institutů*) — tedy podobně jako na university. Z těchto všech posluchaček absolvovalo kursy úplně 2217. Z těch 812 věnovalo se činnosti paedagogické, neboť diplom z vyšších kursů dává jim právo působiti na ženských gymnasiích a v institutech; 118 jich pracuje vědecky a literárně (některé z nich přímo přednášejí na Vyšších ženských kursech), 818 absolventek se provdalo, osud 307 nebylo lze zjistit.

Kursy mají tři fakulty: historicko-filologickou, přírodní a mathematickou, na nichž jest nyní zapsáno 1460 posluchaček. Professorů jest 49, dále 7 assistentů a 15 vedoucích praktická zaměstnání. Kursy mají překrásné místnosti, jichž by jim mohla záviděti mnohá universita,**) laboratoře, knihovnu a 2 observatoře.

Majetek Společnosti kursů Bestuževských páčí se na milion rublů, v čem jsou zahrnuty i budovy a inventář. Za uplynulých 25 let spotřebováno bylo na vydržování této důležité a vzácné instituce přes tři miliony rublů — zajisté úctyhodný to peníz, jenž vydává skvělé svědectví o smyslu naší intelligence pro potřebu vzdělání.***) Škoda jen, že aspoň rovněž tolik smyslu pro tuto potřebu neprojevila vláda, kteráž za celých 25 let věnovala na vydržování kursů — pouhých 75.000 rublů.

Vidíte, bratří Čechové, nejen vy si musíte sbírati na potřebné školy a kulturní instituce — nýbrž i my Rusové, kteří máme svoji velmoc. Ano, velmoc — jen že jsme v ní dosud malomocni proti

*) O nichž vyloženo v dopise z Petrohradu na str. 75. *Red.*

**) Snad vážený dopisovatel neměl na mysli naši českou universitu? *Red.*

***) Větší část této sumy byla totiž sebrána snahou komitétů, pečujících o kursy, 1,200.000 rublů pak vyneslo školné posluchaček.

vládě tmy, to jest proti byrokratismu a jiným a jiným jeho společníkům, pod jejichž nátlakem se dusíme.

Ovšem vláda, popoháněna živelnou silou ducha času a proudů kulturních, vyvírajících jednak z naší půdy, jednak deroucích se k nám ze západu, nucena jest osvětě věnovati větší pozornost — ale ta nikterak není v poměru k naší velikosti a k našim potřebám. Vysvitne to z úředních čísel, podaných ve státní radě samým ministrem osvěty. R. 1863 bylo ruskému ministerstvu osvěty podřízeno 14 vyšších učilišť, jichž nyní jest 28; gymnasií bylo 91, nyní jich jest v Ruské říši 188; nižších gymnasií (progymnasií) bylo 9, nyní 58; realných škol nebylo vůbec, ani škol řemeslnických, ani městských — nyní máme realek 117, škol řemeslnických 173, městských 729; kromě toho přibylo kolem 38.000 škol elementárních a 80 učitelských seminářů, i jest kolem 1700 škol soukromých a 8000 židovských. Celkem r. 1863 bylo pod správou ministerstva vyučování 3.534 škol, kdežto nyní jich jest 51.532. Ze srovnání těchto čísel vyplývá, jak ohromně bídný byl stav našeho školství před 40 lety a že se poměry, co se počtu škol týče, do nynějška značně zlepšily. Ale srovnáme-li ta čísla se vzrůstem školství v jiných státech a pak s počtem obyvatelstva ohromné ruské říše a vzrůstem jeho za těch 40 let, seznáme, co jest nám ve školství ještě doháněti — a to jen přihlížíme-li k počtu škol, neberouce v úvahu jich jakost! Dobře tento fakt charakterisovalo před časem »Novoje Vremja« (tedy list dojista ne oposiční!) napsavši, že v té příčině jest Rusko předstiženo i Makedonií, úpící pod jařmem tureckým, kteráž na 1½ milionu křesťanského obyvatelstva má 2000 učitelů škol lidových a kolem 20 gymnasií a seminářů!

V »Birževých Védomostech« četli jsme v jednom feuilletoně stesk na malé poměrně rozšíření našich časopisů a knih. »Malá Belgie má na 200 periodických publikací, ve Francii počet denně tištěných výtisků časopiseckých dosahuje 3 milionů, v Němcích není rodiny, která by neodebírala 2 časopisy. A u nás? Sedm denníků na celé Rusko, nepočítáme-li několik desítek časopisků místních; sedm listů illustrovaných, devět měsíčníků (z nichž 3 historické) a pět levných publikací! Tolik máme na 140 milionů obyvatelstva. Dvě stě tisíc předplatitelů — toť číslo nedostižné, dvacet tisíc — toť již potěšitelnost. Za hranicí rozcházejí se knihy v tisících výtisků za měsíc; u nás rozprodá se sotva dva tisíce výtisků za celý rok . . . Sečteme-li všecky předplatitele denníků i časopisů a přičteme-li k tomu všecky, kdož kupují knihy, pochybujeme, napočítáme-li milion lidí. Jedno procento čtoucích časopisy a knihy!« Toť ovšem pravda, ale nelze upříti, že rozšíření četby u nás přece jen proti minulosti značně stouplo. Tak na př. illustrovaný týdenník »Niva« má na 250.000 předplatitelů, malé vydání »Birževých Védomostí« samých přes 100.000. Jisto jest, že i kdybychom sečtli všecky výtisky časopisů a knih, nebylo by získané číslo nikterak v poměru s prostým počtem obyvatelstva — ale to souvisí s otázkou našeho školství a ohromně ještě rozšířené negramotnosti našeho lidu. Se Západem našich poměrů ještě srovnávati nelze;

na západě čte lid, u vás v Praze na př. viděl jsem čísti drožkáře na ulici, ve vlaku viděl jsem lidi patrně selského stavu, kterak si krátili cestu četbou novin — u nás ohromné massy lidu nečtou, neboť čísti neumějí. Tedy mělo-li by se souditi správně, nesměl by se počet exemplářů časopiseckých a výtisků prodaných knih srovnávati s počtem obyvatelstva vůbec, nýbrž pouze s počtem obyvatelstva gramotného, umějícího čísti.

Russkij.

Z Krakova. 15. prosince 1903.

(Přednášky a debaty v Slovanském klubu: o knížeti Nikolovi II., o Svatopluku Čechovi a o poměrech balkánských. — Úvahy prof. Zdziechowského o filoasiatismu v Rusku.)

V čilém »*Slovanském klubu*« zdejším pořádána byla v poslední době zase řada přednášek a debat, zasluhujících širší pozornosti. Dne 7. list. p. *Henryk Glück* ukázal na zajímavý fakt, že v literárním životě Černé Hory knížecí rodina černohorská brala vždy živou účast. Tak kníže Petr I. skládal písně epické, Petra II. nejen Černá Hora, ale celé Srbstvo počítá ke svým nejlepším básníkům a jeho drama »Gorski Vijenac« ke klassickým dílům srbské literatury. Výše než oba stojí nynější kníže Nikola II. se svými literárními pracemi. Přednášející snažil se dokázati, že literární díla Nikolova jsou v těsné souvislosti s jeho politikou. Již v epicko-lyrické básni »Pjesnik i Vila« proniká snění o příští velkosrbské říši, která povstane za účasti Černé Hory. Tento sen ještě s větší smělostí a silou objevuje se v drobnějších věcech lyrických, v nichž kníže činí Černou Horu střediskem snah k utvoření velkého jihoslovanského státu. Nejkrásnějšího výrazu došla tu idea v znamenité dramatické básni »Balkanska Carica«. Po přednášce rozvinul se živý rozhovor o tom předmětě. Dr. Stefański a O. Czermiński nesouhlasili s úsudkem přednášejícího o Nikolovi II. jako panovníku a politiku, vytýkajíce neshodu mezi směrem jeho básní, oslavujících volnost, a jeho samovládou, »která tuto volnost z Černé Hory vyhnala«.

Dne 21. listopadu přednášel p. *M. Paciorkiewicz* o Svatopluku Čechovi. Dlouho nedocházel velký náš pěvec povšimnutí a porozumění v Polsku — tím radostněji vítáme přednášku p. Paciorkiewiczovu, která jest, jak doufáme, předzvěstí větší studie o našem básníku, »jehož díla jsou naskrze proniknuta hlubokým procítěním minulosti i přítomnosti české a vyznamenávají se silou výrazu, jakou se mu nevyrovnal nikdo v Čechách«. Z děl Čechových p. Paciorkiewicz na přední místo klade »Adamity«, »Václava z Michalovic« a »Lešetínského kováře«. Zvlášť vysoko staví »Lešetínského kováře«, kdež »překvapuje obrovská síla a plastika v kreslení kontrastu mezi mravně nezdravým živlem továrním a souladem i poctivostí české vsi«. Vynikající místo v činnosti Čechově dává také »Písním otroka«, o nichž praví: »Cit lásky k vlasti zachvacuje tu básníka a vede jej na takové vrcholy nadšení, na jakých nebyl před ním žádný básník český. Nic silnějšího v té příčině nemáme ani v poesii polské.« V tvorbě Čechově

spatřuje »odraz zásadních prvků dnešního patriotismu českého«, pročež »kdo chce poznati duši českou, musí ji především hledati v tvorbě Svatopluka Čecha«. — Jsme vděčni prof. Paciorkiewiczowi za tuto přednášku a těšíme se na podrobnou studii o Svatopluku Čechovi, po níž by neměly dlouho na se dát čekati překlady hlavních děl velkého českého věštce, jež měly dávno býti již majetkem polské literatury, tak jako my již dávno máme ve své literatuře Mickiewicze, Krasińského, Słowackého atd.

Záhy na to, dne 28. listopadu, byla velmi zajímavá debata o poměrech balkánských. Zahájil ji prof. *Maryan Zdziechowski* referátem o brožurce ruského lékaře V. T. Jefremenkova, známé již čtenářům Slov. Přehledu (z 1. čísla letošního roč.). Krajně turkofilské názory p. Jefremenkova (jak je charakterisuje prof. Zdziechowski) vrcholí v tvrzení, že Turci tvoří na Balkáně nejkulturnější prvek v ohledu mravním i společenském a že osvobození Slovanů (Bulharů) od jha tureckého vlastně bylo jejich neštěstím. Proto také jest p. Jefremenkov odpůrcem nynějšího hnutí makedonského. Proti těmto názorům stavěli výsledky svých pozorování znalci Balkánu Dr. Stefański, O. Czermiński a Dr. Kwaśnicki.

Prof. *Zdziechowski* ke svému referátu připojil zajímavé úvahy o poměru intelligence ruské k Orientu:

Filoasiatism, takovou měrou se projevující v brožurkách p. Jefremenkova, objevoval se v Rusku ve dvou různých podobách: 1. jako reakce proti slovanofilstvu a 2. jako rozšíření téhož slovanofilstva. Jefremenkov representuje první obdobu. Tvůrcové slovanofilstva opírali víru svou v poslání Ruska o pravoslaví a samodržaví; jedno i druhé mělo Rusko šířiti po celém světě, zejména po Slovanstvě, slovem i skutkem. Tím způsobem tyto sny velmi záhy se slily s oficiálním vlastenectvím a reakcí politickou i přeměnily se v snahu po rusifikování a ničení všeho, co není ruské a pravoslavné. Prof. Zdziechowski odvolal se tu na významnou podrobnost, kterou s ním sdělil r. 1899 Čičerin, že totiž sám tvůrce slovanofilstva Al. Chomjakov napsal ve jménu »Moskevského kroužku slovanského« list k Srbům, v němž jim radil, aby nepřipouštěli lidí jiného vyznání nejen k úřadům, nýbrž i do obecních zastupitelstev. Není tedy divu, že nástupci Chomjakova došli až ke krajnímu fanatismu.

Proti tomu povstávali lidé širšího obzoru a ušlechtilejších aspirací. Antipatie k slovanofilskému sektářství vyvolala u nich nechuť k Slovanům — a odtud povstala u některých náklonnost k hledání příbuzenství raději s Východem. Jedním z vynikajících projevovatelů té nálady jest znamenitý učenec Stasov, který v rozhlášené kdysi rozpravě o původu ruské epopeje lidové odvozoval ji z pramenů turecko-tatarských.

Filoasiatism druhé obměny jest vlastně panasiatismem a má vynikajícího představitele v osobě knížete Uchtomského. Směr ten jest rozšířením slovanofilstva, neboť neodříkaje se snů o vlivu ruském na Balkáně, usiluje zároveň obrátiti rozšiřování Ruska do Asie . . . Názory,

projevované ve sloupcích orgánu kn. Uchtomského (S. Petěrburgských Vědomostí), tím se prospěšně liší od slovanofilství, že jsou prosty snah porušťovacích, jež přetvořily slovanofilstvo v nástroj reakce. Naopak »Petrohradské Vědomosti" stále projevují snahu po spravedlivém posuzování záležitostí, jež se týkají národů, náležejících pod žezlo ruské.

Leč žádný z obou typů filoasiatismu neustálil se v ruské společnosti, jejíž pozornost obrácena jest k palčivějším otázkám vnitřním, kdežto o Asii zajímá se potud, pokud na vnitřní politiku vládní může působiti politika ruská na dalekém Východě; proto také, pokud lze souditi, Rusové zachovávají k záležitostem mandžurským jistou reservu.

Potud prof. Zdziechowski. Nepochybuji, že tyto názory a úvahy tak vynikajícího pozorovatele života slovanského, vyslovené v Slovanském klubu krakovském, třeba jest zaznamenati ve »Slovanském Přehledě«, aby se o nich dověděla i širší veřejnost slovanská.

Končím svůj stručný dopis o přednáškových a debatních večerech zdejšího Slovanského klubu přáním, aby podobný náš pražský klub vešel s ním v tomto směru v ušlechtilý zápas.

Krakovský krajan.

Z Lužice.

10. prosince 1903.

(Towařstwo swj. Cyrilla a Methodija. — Jakub Skala. — Jurij Łusčanski. — Lázně v Smječkecích. — Studentstvo. — Hlas k ev. duchovenstvu.)

K dopisu v 1. čísle, obsahujícímu řadu potěšitelných zpráv z Lužice, mohu připojiti několik nových úkazů a projevů našeho života, které zajisté každého našeho přítele naplní radostí — tak jako nám rozšiřují hruď novou důvěrou ve vlastní síly a novými nadějemi v budoucnost.

Katolické »Towařstwo swjateju Cyrilla a Methodija« na valné hromadě v Pančicích (tedy na pomezí národnostním) podalo přehled své činnosti za poslední 4 léta a uvědomilo si znova svoje poslání národní. Ze všech řečí bylo patrno, že vůdcové lužičtí a zejména muži, stojící v čele tohoto spolku, dobře jsou si vědomi významu zdejší krajiny pro zachování národnosti srbské v Horní Lužici. Zde přiléhá k poněmčenému území nejryzejší část saské Horní Lužice, katolická farnost Khróšćická, na jejíž srbskost doráží proud německý směrem od Kamence. Srbské dědiny Wotrow (sídlo ctihodného mecenáše, kanovníka J. Herrmanna), Jawora, Pančicy (rodiště horlivého M. Andrického), Kukov (rodiště básníka J. Ćišinského), Miłoćicy, Wóteńca, Smječkecy, Njebjelčicy jsou zde vysunuty nejdále na západ a tedy nejvíce vystaveny nebezpečí, hrozícímu od Kamence. »Towařstwo swj. Cyrilla a Methodija« může v nábožném lidu zdejším vydatně působiti k zachování řeči a národnosti srbské, čehož si je také plně vědomo. Prelát J. Łusčanski v zahajovací řeči pravil: »My vědomě a vší silou hájíme naše nejdražší statky a bojujeme za ně: za naši víru a řeč. Nesaháme na cizí, ale což jest naše, chceme si zachovati. Je to naše právo a povinnost.« A redaktor »Łužice« M. Andricki podobně prohlásil o svém rodném kraji, že »musí zůstat

klášterským,*) totiž nábožným, a naším, to jest srbským.« Proto jest důležito, aby zejména v tomto kraji největšího rozšíření došel »Katholski Posoł« (orgán spolku sv. Cyr. a Meth.), proto je třeba, aby zdejší spolky živěji si vedly, aby se v jejich životě srbská intelligence čile a vytrvale účastnila. Řečník horuje dále pro zachování národního kroje ženského, obrací mysl posluchačů k nedalekému kukovskému předhistorickému hradišti a končí: »Kéž je srdce každého z nás takovým nedobytným hradištěm! Ne, nesmí náš kraj padnouti, a zejména ‚klóštr‘ ne!«

S jakými prostředky spolek pracuje, patrno jest na př. ze zprávy za r. 1902. Členů mělo »Towařstwo« přes 800 (jako jich průměrně vůbec mívá), příjmů vůbec bylo 1906 marek 46 pfen., vydáno 2125·28 marek, spolkového jmění zbylo 1228·59 mk. V poměru k těmto skrovničkým prostředkům jest činnost spolková utěšená. Hlavně spočívá ve vydávání týdenníku, výše již jmenovaného, redigovaného v posledních 21 letech Jakubem Skalou, nynějším kanovníkem scholastikem budyšínské kapitoly. Kromě »Katolického Posla« spolek vydává kalendář »Krajan«, který nikterak není podnikem výdělkovým; důchod z něho obrací se zase na další vydávání kalendáře. Za 22 let měl spolek z kalendáře čistého příjmu všeho všudy 430 mk. 49 pf., tedy průměrně asi 20 mk. ročně. Kalendáře »Krajana« vyjde nyní 37. ročník v 1450 výtiscích — připadá tedy 1 výtisk na 10 katolických Srbů. Velikou zásluhu získal si spolek vydáním Nového Zákona (Nowy Zakoń) v klassickém překladě J. Łusčanského a M. Hórnika. Je to opravdu zlatá kniha lužických Srbů, jsouc jim nejen evangeliem lásky, studnicí čisté nauky Kristovy, ale i evangeliem ryzí mateřštiny. Kniha tištěna jest latinkou a v úpravě velmi důstojné. Celkový náklad na vydání knihy (ve 2000 výt.) byl 4239 mk.; na uhrazení toho sešlo se 890 mk. darů, 167 mk. za prodané výtisky — celý zbytek 3182 marek dodalo »Towařstwo«.**) Toť zajisté značná oběť na spolek, vládnoucí tak skrovnými prostředky! Obracíme při té příležitosti pozornost slovanského světa k té vzácné knize. Kdo chce poznati jazyk hornolužický — v ní jej má nejryzejší.***) — Kromě tohoto důležitého díla vydává spolek s přestávkami již od r. 1864 »Žiwjenja swjatych« a jiné spisy pro lid. Za posledních 21 let vydalo se na samostatné knihy a spisy celkem 6355 marek. Že na to vše — totiž na vydávání časopisu, kalendáře a zvláštních spisů — spolek stačil, vysvětluje se tím, že veškerá práce redaktorská a spisovatelská konána byla vždy úplně zdarma, z ideálního nadšení a posvěcení...†)

---

*) U Pančic jest klášter Mariina Hvězda, nazývaný prostě také jen »Klóštr«; po něm říká se té končině »klóštrska strona«, »klóštrski kraj«.

**) Nepatrný výtěžek z prodaných výtisků vysvětluje se tím, že členové »towařstwa« dostali poslední 3 sešity díla zdarma, tak že jim bylo dokoupiti si jen první 2 sešity v ceně pro členy snížené, totiž po 1 marce.

***) »Nowy Zakoń« stojí 7 mk. 50 pfen. Objednati lze jej u redakce časopisu »Katholski Posoł« (red. Jak. Skala) v Budyšíně (Bautzen) v Sasku.

†) Tak jako vůbec v Lužici honorář za práci literární jest věcí naprosto neznámou.

»Katholski Posoł« a »Serbske Noiwny« přinesly právě zvěst která vzrušila nejen katolický lid, ale vůbec Lužici. Předseda »Matice Srbské«, uvedený již v tomto dopise prelát Jurij Łusčanski, jmenován byl biskupem pro celé Sasko. Dosavadní biskup totiž (Dr. Ludvík Wahl), jsa trvale chorý, dán byl na odpočinek; zůstane však nadále děkanem budyšínské kapituly, v kterémž úřadě dán mu bude koadjutor. Tímto koadjutorem bude nově jmenovaný generální vikář drážďanský s důstojenstvím biskupským, Jurij Łusčanski. Tak de facto bude zase obojí úřad spojen v jedněch rukou: biskupství s děkanstvím budyšínským.*) Že to má pro katolickou Lužici (ale i pro lužické Srby vůbec) význam nevšední, netřeba připomínati. Přejeme novému biskupovi (jenž jest i v Praze osobností známou z dob, kdy byl — v l. 1877 až 1894 — praesesem lužického semináře na Malé Straně), aby v novém důstojenství svém dlouho a mnoho mohl prospívati svému milovanému národu! **)

Další radostnou zprávou z Lužice — a to první zprávou toho druhu vůbec — jest zakoupení smječkeckých lázní srbským družstvem, se známým vlastencem pančickým, lékařem Rachelem v čele. Je to událost pro nás velkého dosahu hospodářského i národního. Lázně náležely drážďanskému továrníku Hagerovi a bylo nebezpečí, že přijdou dále do německých rukou. Od 1. listopadu náležejí srbskému družstvu, díky prozíravosti a podnikavosti Dra. Rachela, který je od jara podstatně rozšíří a dojista k pěknému rozkvětu přivede. Záleží nyní ovšem také na Srbech samých, aby se ze Smječkec stalo opravdu srbské lázeňské místo. V krásné, lesnaté krajině, jejíž panorama uzavřeno jest na jižním a západním obzoru věncem lužických hor, leží tyto mineralné (uhličité) a slatinné lázně, vyhledávané trpícími pakostnicí, rheumatismem, ischias, nervosou atd. Nuže, bratří Slované, kteří jezdíte do zahraničných lázeňských míst, vězte, že v rozkošné, idyllické krajince Horní Lužice jsou i lázně srbské, v nichž můžete najíti zdraví a mile ztráviti léto mezi dobrým lidem lužickosrbským . . .

To jsou potěšitelné zprávy z katolické části Lužice, které mají ovšem i všeobecný význam pro nás. Mohu však i ze života evangelických Srbů zaznamenati projevy utěšené. Již v 1. čísle signalisováno bylo vzkříšení »Swobody«, spolku chovanců evangelického semináře učitelského v Budyšíně. V životě jiných slovanských národů byla by to věc nepatrná — u nás je to událost významná, již všichni upřímní

*) Před Łusčanským již dva Srbové došli té důstojnosti: Jakub Wóski z Bärenstammu (zemř. 1771) a Martin Nuk z Lichtenhofu (do 1780).

**) Jurij Łusčanski nar. se 8. listopadu 1839 ve Wotrově, studoval v Praze v l. 1855—1865, po vysvěcení na kněze kaplanoval v Ralbicích, Wotrově i v Budyšíně, později stal se praesesem pražského lužického semináře, načež po smrti Hórnikově r. 1894 povolán do budyšínské kapituly. Kromě překladu nového zákona vydal řadu náboženských spisů pro lid; pro Slovanstvo má důležitost jeho spisek »Das wendische Seminar St. Peter auf der Kleinseite in Prag« (Vídeň a Lipsko 1893), v lužickém zpracování »Serbski seminar s. Pětra w Prazy« (Časop. Mać. Serb. 1892).

vlastenci věnují pozornost a z níž se všichni radují. »Łužica« věnuje jí v č. 9. nadšený článek »Swobodźe k zmortwychwstaću« (»Wutrobneho wjesela wothłós« — ohlas srdečné radosti) z péra samého redaktora M. Andrického, »Katholski Posoł« pak v č. 43. přináší obšírný referát o koncertě v Bukecích, provedeném 27. září »Swobodou« pomocí »Włady«, spolku seminaristů katolických. Radost byla poslouchati jejich výkony, pozorovati jejich nadšení — a uspokojení posluchačstva. Potěšitelný jest přátelský poměr obou spolků »Swobody« i »Włady«. Tak bývalo i za dob starších, před zákazem »Swobody«, tak bývalo v Lužici vždy po příkladu velkých vlastenců z dob probuzení i pozdějších (zejména typická jest dvojice národních vůdců: Smoleřa a Hórnika), tak nechť jest u nás i vždy v budoucnosti. — »Swoboda« jest dosti silná, majíc 16 členů.*) Zatím též obnovena na gymnasiu budyšínském blahé paměti »Societas slavica Budissinensis«, v níž za svých dob studentských čerpali nadšení mužové jako dr. Arnošt Muka. Na oslavu nové této radostné události uspořádán bude o vánočních prázdninách dne 29. prosince v Budyšíně divadelní večer sjednocené mládeže, v tomto městě studující. A je zde v »naší metropoli« hezká hrstka mladých Srbů na středních školách — celkem 103 hoši, nadšeně se připravující k budoucímu úkolu srbských intelligentů.

Na konec uvádím velmi charakteristický hlas, uveřejněný v »Srbských Novinách« (č. 41.) a vyšlý z našeho lidu. Dopisovatel — patrně evangelík — stěžuje si, že jsou bohužel Srbové, »kteří svoji srbskou řeč neprávem jako neužitečnou a nevznešenou zavrhují a z té příčiny se též tím způsobem k Němcům připojují, že chodí na německé služby boží domnívajíce se, že tím se stanou lepšími a vznešenějšími.« Takové smýšlení však rozhorleně odsuzuje *a*) jako černý nevděk proti bohu (poněvadž »naše milá srbská řeč jest drahý dar nebeského Otce, již proto nesmíme zavrhovati, ale již máme k jeho cti vděčně užívati«), *b*) jako překročení čtvrtého přikázání (rodiče své máme ctíti »tím, že si jejich řeči jako drahého dědictví vysoce vážíme«), *c*) že člověk, zavrhující svou mateřštinu, trpí škodu na své duši (»neboť milé slovo boží jen v mateřské řeči jde náležitě k srdci«). Po tomto rozumování obrací se dopisovatel »ve jménu mnohých Srbů« k srbskému duchovenstvu s prosbou, aby používalo moci svého úřadu na půdě zákona k tomu, »1. by se v našich školách srbské čtení a srbské vyučování náboženství nikterak nezkracovalo, jakož i 2. aby takové srbské rodiče, kteří by chtěli své děti posílati na německý katechismus, rázně a důtklivě napomínali, by takovou nesvědomitostí nezastavovali svým dětem nejkrásnější pramen požehnání a duchovního občerstvení.«

Myslím, že nelze bez pohnutí přečísti tohoto projevu prosté srbské duše, v níž cit zbožnosti v jedno splývá s vědomím národním. Příčina tohoto projevu jest ovšem neutěšená — ale projev sám ukazuje tak charakteristickým způsobem národní uvědomění lidové, že, myslím, právem jej připojuji k radostným úkazům poslední doby u nás . . .

HANDRIJ.

---

*) Při té příležitosti poznamenáváme, že tolikéž členů má letos pražská »Serbowka«. *Red.*

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Československá jednota. Úkol českého tisku v práci pro vzájemnost. »Narodnie Noviny« vůči K. Kálalovi. Z evangelické církve slovenské. † M. Hattala. Továrna na cellulosu. »Detvan« a »Československá vzájemnost. — Polští poslanci v něm. parlamentě. Scriptor o sporu polsko-rusínském. Proud pokrokový v studentstvě. Národní museum v Rapperswylu a Skarb narodowy. † Apuchtin. Nepokoje na varšavské universitě. Plehve ve Varšavě. Návrh jeho na kolonisaci Polska. P. Chmielowski. M. Sokołowski. F. Zoll. — Slované východní: Komise pro decentr. správy státní v Rusku. Potřeby selského hospodářství. Rozlučitelnost manželství. Alkoholismus. Smlouva obchodní s Rakouskem. Nepokoje stud. a jiné. Policie. Z ob. školství. Museum a galerie rus. umění. Výstava dět. světa. — K secessi rusínských poslanců. Arcib. Šeptycki. Ubývání rusínské emigrace. Haličský odbor Slavie. Tiskový proces. Malor. spol. v Pešti. Jubileum Lysenkovo. – Jihoslované: Manifestační schůze ve prospěch Makedonců. Jubileum bulharské university. Srbský časopis v Praze. — Všeobecné zprávy: Slovanské Sdružení v Americe.

Slované severozápadní

Přehlížíme-li *osudy českoslov. vzájemnosti za minulý* rok, vidíme, že **slovenská** otázka čím dále tím více hlásí se o své místo v životě českém a zvláště v tisku, třeba že denní listy (vyjímaje snad jen »Čas«) důsledně své sloupce jí uzavírají. Ale mnohým ještě dosud není v této věci jasno: uznávají, že jest naší povinností Slováky v jich boji podporovati, ale jaká to podpora má být — mravní, či hmotná atd.? Organisace této práce pro Slovensko přísluší *Československé jednotě* v Praze, a ta ovšem nemůže konati více, než jí česká veřejnost poskytne prostředků, a proto koná stále jen málo na to, aby činnost její mohla být nebezpečnou pro Maďary. Ale z Czambelova pokusu odvésti Slováky od Čechů můžeme vycítit, že maďarská vláda chápe, jaká posila mohla by Slovákům plynouti z Čech. — Český tisk má dnes důležitý úkol: šířiti u české veřejnosti známost Slovenska. To je první krok ke vzájemnosti, nehledě ani k tomu, že Slováci jsou částí našeho národa, a proto referáty o Slovensku podobně jako o Moravě měly by se rozumět vlastně samy sebou.

Na Slovensku však nehledí všickni příznivě na ty, kdož u nás pracují pro vzájemnost. Běda, kdo nepřičítají všecku slovenskou bídu jen na vrub maďarisaci a kdo vidí vinu také trochu na Slovácích samých. »Národnie Noviny« vytýkají nám stále, že Slovenska neznáme, a přece nepřestávají spílati *Kálalovi*, který nezištnou prací svojí přispěl k poznání slovenských poměrů nejenom u nás, ale i v cizině. Jemu přičítá se i nedávno vyšlá brožurka »Die Unterdrückung der Slowaken durch die Magyaren«. (Viz Slov. Př. V. 430.) Kálal vydal letos pěknou knížku pro českou mládež »Na krásném Slovensku«. »Národnie Noviny« v č. 91. t. r. přinesly o ní dlouhý posudek, ovšem ne věcný. Mrzelo je, že Kálal píše tam české mládeži na str. 71. »Jdu po stopě Kollárově; učím vás milovati Slováky, ale nevzbuzuji ve vás nenávist k Maďarům.« To je prý otrava namíchaná Masarykem. »O kom vieme, že chce zle nášmu národu, ako ho budeme milovať?« Pan Vajanský snad ve své slepé zášti proti Masarykovi ani neví, že »milujte své nepřátele« neřekl Masaryk, nýbrž již mnohem dříve Kristus. Což není možno obhájiti svého práva, aniž bychom ubližovali jiným? Co nechceš, aby ti jiní činili, i ty nečiň jim! Kniha Kálalova činí prý dojem bídy, špíny, žebroty. To však není pravda. Mnozí byli u nás Kálalovou knihou nadšeni pro Slovensko, a když si na Slovensko o prázdninách zajeli — byli zklamáni. Bohužel jest té bídy, špíny a žebroty na Slovensku více než může být pojato do jedné knížky. Jak záslužné bylo by studovat tu bídu, psát o ní, aby se zjednala náprava, o tom měl by přemýšlet p. Vajanský.

Kálal byl tímto nespravedlivým posudkem velmi nemile dotčen. Po 16 roků (od r. 1887) každé prázdniny trávil na Slovensku — letos poprvé

*

tam nebyl. V 9. č. »Hlasu« čteme trpká slova jeho vyňatá ze soukromého dopisu: »Mne odmyslete, čeho se mi ze Slovenska dostalo; já probdívám noci v práci pro Slovensko, co moji kritikové vesele pro národ popíjejí, já pod prací chřadnu a zkracuji život živitele rodiny, ale přece zcela opravdově prosím, abyste mne odmyslili. Za to si vzpomeňte na Pokorného, který na konec umdlel, na Heyduka, který vzdychá nad slovenským nevděkem, na Masaryka, Pastrnka a Herbena, kteří se rozpakují na slovenskou půdu vstoupit, byvše zneuctěni jako vyvrhelové... Není těžšího úkolu pro Čecha, jako býti slovenofilem. To, co dělá Vajanský českým slovenofilům, je ojedinělý úkaz ve slovanské vzájemnosti.« Skutečně divné to »zaplať Pán Bůh« za práci Kálalovu. Když nedávno vyšla knížka »Potulky Slovenskem« od Jarosl. Tomaštíka, vskutku odstrašující nevědomostí se vyznamenávající, tu ji „Národnie Noviny« chválily!...

Slováci sami na své kulturní potřeby nestačí, a přece mnozí hrdě odmítají nabízenou jim pomocnou ruku českou. Kdyby dr. Niederle nebyl vydal jim Národopisnou Mapu, nebyli by si ji vydali ani za 50 let, ač se o vydání takové mapy mluvilo již několik let. Slovenské časopisy nemají dosti přispěvatelů, jak nedávno si stěžoval »Hlas«.

Povážlivý zjev musíme zaznamenati z *evangelické církve slovenské.* Bohužel i tato církev na Slovensku přestává starat se o duchovní vzdělání lidu v řeči jeho mateřské, ale podléhajíc útokům na ni činěným, stává se nástrojem nenasytné maďarisace. Ve Vrútkách v Turci, kde je důležitá stanice železniční, postaven byl letos nový filiální kostel evangelický, a tu 6. prosince na schůzi církevního zastupitelstva podán byl návrh, aby služby boží, které se konají jednou za měsíc, byly maďarské. Návrh podporovali četní železniční úředníci, státní učitelé i dělníci, kterým bylo pohrozeno propuštěním z práce, nebudou-li návrh podporovati. Proti návrhu byli starousedlí církevníci. Když mělo se o návrhu hlasovati, ukázalo se, že není po ruce seznam církevníků a proto maďarští zaprodanci začali křičet a nadávat a prohlásili, že návrh jest jednohlasně přijat, ačkoliv mnozí z nich nebyli ani evangelíci, ale židé a katolíci. »Dům můj, dům modlitby jest a vy jste jej učinili peleší lotrovskou!“

Dne 11. pros. zemřel *P. Martin Hattala* v 82. roce věku svého. Rodem uherský Slovák (z Trstěné, nar. 4. list. 1821) položil svým latinským dílem »Gramatica linguae slovenicae« (1850 v Báň. Šťávnici) základ nynějšího psaní Slováků, ač se sám proti tomu ohrazoval (neboť vydal dílko své s podmínkou, »si nos spes restituendi benefici nexus literarii cum Bohemis reapse penitusque frustraretur«). Později, když se stal profesorem pražské university, vrátil se k témuž thematu i vydal vedle »Zvukosloví« (1853) hlavní své dílo: »Srovnávací mluvnici jazyka českého a slovenského.« K nekrologům, jež přinesly všecky listy naše, dodáváme, že Hattala od smrti K. J. Erbena byl protektorem »Serbowky«, spolku pražských studentů lužiskosrbských. *C.*

Martinská *akciová továrna na cellulosu* prodána byla 16. listopadu maďarské bance v Pešti za plnou cenu. Živnostenská Banka kupuje akcie za 180 K...

Proti *»Československé Vzájemnosti«* p. Malýpetra ozval se spolek slov. studentů v Praze, »Detvan«, a nesouhlasil s tím, že pod záštitou vzájemnosti činěny byly osobní útoky na některé české předáky. *S. K.*

*

Poláci *v Poznaňsku* s napjetím hledí vstříc působnosti polské delegace v německém parlamentě. Parlamentní »Koło polské« vyšlo z posledních voleb změněné, jaksi zlidověné; má silnou pokrokovou levici, která podstatně mění dosavadní jeho konservativní ráz. Předsedou zvolen sice dosavadní arcikonservativní předseda, kníže Ferd. Radziwiłł, ale místopředseda jest již příslušník levice, posl. Czarliński. Ještě patrněji se nový ráz »Koła« projevil při volbě parlamentní komise, která v jistých případech samostatně representuje »Koło polskie«: zvoleni do ní vesměs členové levice: Skarżyński, Czarliński, Chłapowski a Mielżyński. Dalším příznačným faktem jest přijetí do svazku

»Koła« poslanců Korfantyho a Kulerského.*) Činnost »Koła« ohlašuje se schválením programní deklarace, která se má ve jménu národa polského předložiti při debatě rozpočtové. Kromě toho rozvine »Koło« živou činnost v záležitostech socialních, jimž dříve nevěnována pozornost skoro pražádná.

Koło utrpělo ztrátu úmrtím poslance Głębockého, jenž byl poslancem do parlamentu i do pruského sněmu. Strana lidová usnesla se nabídnouti uprázdněný mandát sněmovní posl. Korfantymu.

Oznámili jsme, tuším, již brožurku *Scriptora***) »Nasze stronnictwa skrajne.« Mimo jiné zabývá se v ní autor brožurou Zygm. Balického »Egoizm narodowy w świetle etyki« (Lvov, 1902), proti jejíž podivné »etice« ostře vystupuje. Scriptor vytýká orgánům strany t. zv. všepolské, že přijímají tuto morálku, ba že se na př. »Slovo Polské« neostýchalo polské mládeži klásti na srdce slova německého hakatisty B. Otto (»Polen und Deutsche« 1902) a kázati jí, že »v boji politickém nesmí platiti pojmy o právu a bezpráví, platné pro denní život.« Nemilosrdně dále témuž tisku vytýká, že ve svém postavení proti Rusínům řídí se vlastně týmiž argumenty a zásadami, jako němečtí hakatisté v boji proti Polákům. Konečně horlí proti neupřímné argumentaci, že překážky, směřující proti rusínskému školství, kolonisace Rusi a jiné protipolské prostředky budou vlastně Rusínům na prospěch, poněvadž je přinutí k boji o svá práva a tak učiní z nich samostatný, života schopný národ! Na to Scriptor s trpkou ironií odpovídá, že dle toho byli by pruští hakatisté dobrodinci poznaňských Poláků...

Připojujeme tento hlas v otázce rusínsko-polské k předešlým na důkaz, jak vážně se na straně polské o věci té uvažuje. Připomínáme dále, že již dříve jsme citovali úvahy krakovské »Kritiky« o této záležitosti — aby se u nás vyvrátil mylný názor, jako by národ polský stál nepřátelsky proti národu rusínskému. Nikoli, jde tu pouze o politiku stran, která je dnes ta, a zítra s pozměněnou situací politickou může se změnit. U Poláků i Rusínů (jako všude jinde za nynějších poměrů lidstva) jsou šovinisté a lidé spravedliví a rozvážní — až tito nabudou vrchu, dojde k urovnání sporu ve smyslu spravedlnosti. Pokrokové živly mezi Poláky vesměs patří k této druhé skupině — pokroku náleží budoucnost, i nepochybujeme o brzkém dorozumění obou bratrských národů. Při tom s důrazem konstatujeme, že není žádné nenávisti mezi oběma národy, což dokazují denní styky (přečetné smíšené sňatky atd.).

Pohled do budoucnosti mohou nám poskytnouti projevy *mládeže polské* ve Lvově — tedy na místě vlastního sporu. Zde v Akademické čítárně (Czytelnia akademicka) již přes rok zápasí spolu oba proudy: národně demokratický (všepolský) a pokrokový. Nyní (dne 8. prosince) vystoupilo 121 členů pokrokových, z jejichž prohlášení vyjímáme toto místo: »Pojímáme žití akademické jako společné úsilí o vzdělání charakteru i názorů. Ideje mají vítěziti jedině přesvědčivou silou svobodné myšlenky. Vůdčími hesly těch, kteří směřují ke svému zdokonalení a obrození, jsou: volnost, pravda, pokrok. Část mládeže, řídící se těmito zásadami, spozorovavši koncem minulého roku, že v život akademický čím dál více se vtírá vlna strannického rozvášnění, a že demagogické posvěcování a povznášení plemenných instinktů na výši ideálů přináší zhoubné ovoce: nenávist — rozhodla postaviti se zlu hned u pramene a za tím účelem vystoupila na valné hromadě akademické čítárny s ostrou kritikou proudů »nahoře« panujících a s rozhodnou oposicí proti dosavadnímu směru.« V další části prohlášení secessionisté přímo označují směr t. zv. všepolský za šovinistický a zpátečnický. — Podobně i ve spolku »Bratnia pomóc słuchaczów politechniki« patrný jest dvojí tento proud, jen že zde pokrokoví jsou ve většině.

Méně potěšitelná jest zpráva *o polském valném shromáždění v Paříži*, jejž svolal spolek »Spójnia« a jehož čestným předsedou byl dr. Kleczkowski.

---

*) Při té příležitosti poznamenáváme, že posl. Korfanty ve svém sporu s duchovní vrchností v příčině svého sňatku zvítězil.

**) Autora brož. »Nasza młodzież«, o níž psáno bylo v roč. V. na str. 372.

Příčinu ke svolání tohoto »wiecu« zavdalo nehospodářství s jměním *»Skarbu narodowego«* při národním museu v Rapperswylu (ve Švýcarsku). Věcí tou dlouho již se zabývá veřejnost polská, která vytýká t. zv. straně národně demokratické, že národního fondu užívala k tajemným cílům »Liga narodowa«, tak že bylo sáhnuto i na jmění základní, z něhož po právu smí se užívati jen úroků. Ke cti národu polskému slouží, že se záležitosti tyto netutlají, ale veřejně projednávají se vší otevřeností. Přijatá resoluce protestuje proti jednostrannému zneužívání »Skarbu narodowego«, volí poslance Bojka, dra. Gierszyńského, dra. Kleczkowského, dra. Lewakowského a posl. Stapińského, aby vypracovali návrh opravy stanov »Skarbu narodowego« i musea rapperswylského, a vyzývá zároveň polskou společnost ke svolávání schůzí v záležitosti »Skarbu« i musea.

Z ruského Polska přichází zpráva o smrti bývalého kurátora varšavského okruhu učebného — pověstného *Apuchtina*. Krakovská »Nová Reforma« takto jej případně charakterisuje: »V dlouhé řadě rusifikátorův různého druhu nebylo ještě člověka, který by podobně jako on nenáviděl živel polský a utlačoval jej se stejnou urputností jako on. Byl pravou rukou Hurka, ale samovůlí a brutálností ještě jej předčil.« Jak pravdivé je toto srovnání, uvědomíme si při vzpomínce na dojem, jejž způsobilo odstranění Apuchtinovo z úřadu r. 1897 novým tehdy generálním gubernátorem Imeretinským. Oddechli si tehdy Poláci v království a oddávali se nadějím, že nadejde příznivější doba polské mládeži. Sám Imeretinskij vytknul mu dráždění Poláků, opovrhování jazykem polským, zanedbávání dějin a literatury, poruštění školy obecné a trestání mládeže polské za užívání jazyka polského ve škole. Naděje se bohužel nesplnily — ale aspoň nepřišel již nový Apuchtin ... Tak odešel, nikým nežel en, zase jeden z těch, kteří byli po dlouhá léta kletbou království Polského. Byli to: generální gubernátor Hurko, kurátor Apuchtin, jenerál četnictva Brook a censor Jankulio ...

Apuchtin ještě po smrti řádí. Studenti varšavské university pořádali protestní schůzi proti položení věnce jménem university na hrob Apuchtinův. Policie, povolaná prý rektorem Uljanovem, jako vždy způsobila teprv pravé rozjitření. Následkem toho bylo množství důtek a zatčení. Věc byla tak vážná, že rektor Uljanov odjel do Petrohradu na vyzvání ministra osvěty Zengra. Počínání rektorovo pobouřilo i sbor professorský, ač rektor ujišťoval, že on nebyl původcem zasažení policie do práv universitních. Dle jiných zpráv vlastní příčinou pobouření studentstva nebylo ani položení věnce na hrob Apuchtinův, jako spíše nešikovná, dráždivá řeč prof. Nikolského nad hrobem. Vlastním původcem povolání policie pak prý nebyl rektor, nýbrž kurátor Schwarz. Účastníci protestní schůze bezprávně jsou odsuzováni (celkem 150!) cestou administrační k trestům (od 3 neděl do 2 měsíců vězení); demonstrace dála se v universitní síni, i přináleží o ní souditi pouze orgánům universitním. — Následkem tohoto zasažení policie do práv universitních byla **stávka studentů**, a to Poláků i Rusů. Studenti domáhají se odstranění nynějšího rektora a žádají professory, aby jim v tom byli nápomocni. Někteří professoři na žádost studentů sami upouštějí od přednášek; nevyhoví-li professor žádosti studentů, opouštějí hromadně síň.

To jsou události z konce listopadu a z prosince. V první polovici listopadu pobýval ve Varšavě ministr vnitřních záležitostí *Plehve*, což přirozeně vzbudilo nevšední interes, vyvolalo mnohé úvahy o příčinách té několikanedělní návštěvy, ba i všeliké naděje. Ministr Plehve zná Varšavu dobře z dob svého působení v tomto městě před 20 lety — bylť tehdy po několik let prokurátorem soudu ve Varšavě. Ostatně zná společnost polskou již jako syn napolo prý polské rodiny; vychován byl prý vlastně po polsku — ale pro svou kariéru zvolil si národnost ruskou. Zdá se, že vláda Plehvova chce věnovati pozornost věcem polským a ustanoviti se na nové soustavě politiky v království. Snad má se státi návrat od bezohledného vedení Čertkova ke směru Imeretinského. Těžko říci. Vyskytly se i domněnky, že prý má býti pro království Polské zřízeno místodržitelství, čímž by byla vyznačena jakási politická samostatnost Polska v rámci ruské říše. Ovšem jsou

to vše jen domněnky, které nanejvýše ukazují, jak stále ještě některé kruhy polské sní o tom, aby v bývalém královském zámku byl zástupce trůnu, dvůr, skvělé slavnosti atd. Tolik jest jisto, že Plehve ve Varšavě nelenil, konferoval s gubernátory, studoval městské záležitosti atd., ba rozmlouval i s některými Poláky. Ve »Varšavském Dnevniku« dokonce se objevil článek (o němž nepochybně Plehve »věděl«), mluvící o zámku královském na skále, jehož zdi za pobytu ministrova poslouchají rozmluvy důležité, velkých následků... Kromě toho přímo se ve článku praví, že jest Polsku třeba poctivé administrace a že vláda chce uspokojiti hospodářské potřeby té země. Uvidíme. Snad (a zdá se, že jistě) dojde k odstranění Čertkova a nahrazení jeho někým jiným — ale vzejde-li z této osobní změny (a snad i jiných) co **dobrého** pro Poláky a shodu ruskopolskou, pochybujeme. Co bylo nadějí i napověděných slibů po carově návštěvě ve Varšavě r. 1897 — a ze všeho bylo jen zklamání...

Zatím, než toto mohlo býti vytištěno, dostali jsme z pramene naprosto spolehlivého zprávu, která svrchovanou měrou odůvodňuje naši skepsi a v zárodku potlačuje i nejskrovnější naději. Zpráva zní: »Plehve podal návrh na utvoření *kolonisační komise* k zalidňování království Polského a západních gubernií velkoruskými mužíky. Poláci a Malorusové mají býti přesídlováni na Sibiř. Za tím účelem žádá ministr 60 millionů rublů ročního úvěru, jakož i jmenování zvláštního komisaře pro záležitosti kolonisační v každé gubernii... Je to jeden z projevů praktikované nyní methody štvaní národností Ruska proti sobě, aby tím odvráceny byly od zájmů realných, které čím dál nalehavěji domáhají se svého vyřízení. Pochybujeme však, že by krkolomný ten návrh, jdoucí za příkladem neblahé politiky pruské v Poznaňsku, získal schválení rady ministerské i státní rady. A ostatně — ať i získá! Bude to novým lupenem do věnce, zdobícího hlavu tohoto státníka, věnce, složeného z činů vysoce kompromitujících a státu škodlivých.«

Veškerá veřejnost polská s radostí uvítala zprávu o povolání znamenitého kritika a literárního historika *Petra Chmielowského* na stolici dějin polské literatury na lvovské universitě. První přednášku měl 4. listopadu v síni, přeplněné studentstvem, professory i četnými zástupci intelligence, i stal se předmětem srdečných projevů úcty a lásky. Uvítán proslovem předsedy »Akademické čítárny«, který kladl také na to důraz, že milovaný professor přichází »ze srdce národa polského, z Varšavy«. Chmielowski také na to ve své odpovědi reagoval: »Jsem vám vděčen také za vroucí vzpomínku na místo, z něhož jsem přišel a v němž jsem před 21-lety měl zaujmouti touž stolici universitní, na niž dnes vstupuji. Nemohl jsem tehdáž přistoupiti na podmínku mně předloženou, abych literaturu polskou polské mládeži vykládal rusky — dnes jsem šťasten, že aspoň na sklonku života mi jest dáno promlouvati k naší mládeži v mateřském jazyku.« Na to přednášel o významu literatury polské.

V Krakově oslavovala se jubilea dvou vynikajících universitních professorů: Marjana Sokołowského a Fryderyka Zolla. *Marjan Sokołowski* slavil třicetiletí své vědecké činnosti. Vynikající historik polského umění, požívající ve svém oboru evropského jména, autor znamenitého díla o Vítu Stwoszovi, byl předmětem srdečných ovací starodávného Krakova, v němž tolik jest památek, těšících se jeho odborné pozornosti a péči. Rovněž tak vážený *Fryd. Zoll*, professor římského práva, slavil čtyřicetiletí svého působení na universitě za vřelé účasti nejširší veřejnosti. Připojujeme se z plna srdce k těm, kdož v uplynulých dnech váženým jubilantům blahopřáli. *A. Č.*

Slované východní.

»Novosti« navrhují rozděliti práci *»kommisse pro decentralisaci správy státní«* v **Rusku** ve dvě části; první z nich, vyřizování otázek první instance atd., odevzdána by byla ve správu místních úřadů, kterážto úprava by byla velmi snadná, poněvadž výčet takovýchto otázek byl již místními úřady sestaven a rovněž sestaven byl výčet otázek, jež by náležeti měly instanci vyšší

to jest úřadům gubernialním. Pro správu pak místních potřeb jako nejlepší a nejspolehlivější princip doporučuje reformu na základě místní samosprávy. — Jak se v Rusku touží všude po změně těžkopádného jednostranného a škodlivého systému nynějšího, ukazuje *memorandum*, jež podal *kníže Volkonskij* carovi skrze jednoho z velikých knížat. Udělení konstituce vyžaduje Volkonskij jako nezbytný východ z nesnesitelného stavu dnešního.

Zvláštní *poradní sbor o potřebách selského hospodářství* v Rusku po letní přestávce znovu zahájil svou činnost úvahami o t. zv. postranních výdělcích lidu selského (**отхожія промыслы и заработки**). Z nedostatku výnosnosti půdy veliké zástupy ruských vesničanů odcházejí za prací z domova, aby jako nádenníci, plavci na řekách, zedníci, ženci atd. vydělali groš potřebný pro rodinu. Často půl vesnice je za výdělkem, někde ve vsi zůstanou jen ženy, starci a děti. Kniha knížete Šachovského o této věci — sboru předložená — líčí všecky poměry těchto dělníků; zkrátka a názorně pověděno, jsou to tytéž poměry, jaké vidíme u nás na slováckých zemědělských dělnících, t. j. jsou v úplném neladu. Sbor nyní se má postarati o organisaci práce, o dozor nad plněním smluv, o ulehčení jízdy za výdělkem atd. — V poradě bursovních komitétů, konané v Petrohradě počátkem prosince, předložen byl důležitý návrh zřízení t. řečených »*říčních výborů*,« majících na starosti udržování splavnosti řek, vedení obchodu po nich, předkládání plánů na úpravu nových kommunikací vodních. —

Při sv. synodě zřízena byla kommisse, obírající se otázkou *rozlučitelnosti manželství*. »Birževyja Vědomosti« přimlouvají se za velkou svobodomyslnost v této věci, ukazujíce na velmi četné případy rozloučení manželství na základě carského svolení a na přečetné případy takové mezi selským lidem, kde taková svolení mohou udělovati již gubernátoři. Poněvadž rozvedení manželé nemohou vstupovati v nový svazek manželský, jest následkem toho ohromný počet konkubinátů se všemožnými dalšími potížemi a nesrovnalostmi právními. Vůči tomuto konfliktu života se zákony navrhuje list povolování nových sňatků rozvedeným. Při tom tisk vyslovuje se také, aby právo manželské nebylo příště již tak jednostranné ve prospěch mužů, ale aby šetřilo i práv ženy. — Ve Státní radě má býti co nejdříve probírána otázka, aby se opatření proti *alkoholismu* odevzdala na příště ve správu měst a zemstev. Podivuhodno, kdykoliv jde o úspěch ve věcech skutečného života, vždycky se musí orgánové vládní obraceti k samosprávě, kterou jinak vyhlašují za vynález čertův. Od r. 1894 bojují »s narodnym pjanstvom« orgány vládní »popečítělstva ob narodnoj trezvosti,« složená ze samých úředníků, ale národ pije pořád a úředníci také. Při tom výnos monopolu lihového utěšeně roste do výše.

Věc veliké váhy nejen pro Rusko, ale i pro země rakouské jest *jednání o novou smlouvu obchodní* mezi oběma těmito státy. Dosavadní obrat i dovoz z Ruska za 25 mill. rublů, vývoz do Ruska za 80 mill. korun — nehorázně by se změnil v prospěch našeho průmyslu, kdyby — nebylo Uher. Kdyby totiž odvážilo se Rakousko zrušit vysoké clo na ruské obilí, kdyby vymohlo levnější tarify na Dunaji a lepší spojení parolodní Terstu s mořem Baltickým Uhři toho nedovolí, a proto si dejme chuti hezky zajíti.

Nespokojenost v Rusku je stále stejná. Jen zmínkou uvádíme houfné stěhování Tatarů krymských, zvláště z okolí Jevpatorija, a Arménů z Kavkazska. Obojí do Turecka. Považíme-li, jak mají Arméni na růžích v Turecku ustláno, jsou jistě hodně rozhořčeni, jdou-li tam. Tajné arménské komitéty vydávají stálé proklamace protiruské. Na třicet osob prý je jimi odsouzeno k smrti.

Velké bouře studentské začaly zas na universitách. Šel za sebou Tomsk, Moskva, Varšava, Kyjev, Petrohrad. Všecky tyto bouře jsou ve spojení a souvislosti. Iniciativa prý vyšla tentokrát z Tomska v Sibiři. A při tom je toto hnutí v souvislosti s hnutím dělnickým. V Moskvě připojili se k rozruchu dělníci a pouliční bouře protáhly se na dlouho. V Kyjevě zřejmě hnutí souvisí s nepokoji selskými na Podolí. Proklamace studentská v Kyjevě, podepsaná »Skupinou studentstva revolučního«, konstatuje, že od r. 1901

studenti upustili od boje akademického a počali boj sociální, žádajíce »konstitučních a základních sociálně politických reform«. Záminkou k demonstraci kyjevské bylo výročí smrti studenta Balmaševa, jenž zastřelil ministra Sipjagina. Studenti uspořádali v universitě slavnostní schůzi. Marně rektor napomínal. V polytechnice v týž čas konána slavnost stejná. Nový gubernátor Savič ohlásil zákaz schůzí. Když za několik dní senát zasedl k soudu nad postiženými, došlo k novým demonstracím, brána v universitě vylomena a demonstranti vnikli dovnitř. Kozáci šavlemi a nahajkami rozehnali davy. Zatčeno při demonstracích na 200 osob. V Petrohradě po několik dní byl nepokoj. Při veliké schůzi studentské vytlačeny úřední osoby universitní za dvéře. Jiných zpráv není. Také v Taganrogu došlo k demonstracím. — Zajímavý je hlas *prof. Reclus* v pařížské Revue. (Le panslavisme et l'unité russe.) Radí v ní k přetvoření Ruska na základě federace svobodných jednotek: obcí, území, národností. Při tom místo výbojné politiky — kterou Reclus pokládá za neštěstí Ruska — je cestou k lepšímu péče o dobro nitra, ekonomické povznesení, o sociální spravedlnost a o politickou svobodu jednotlivcův i národů. »Novoje Vremja« se vzpírá míněním Reclusovým.

Tverské gubernské sobrání utržilo sobě svým rozhodnutím, přeměniti zemské *školy národní* ve školy farní (prichodskija), tolikrát odsouzené, značný díl pohany i souhlasu. Všechen tisk, jednající o usnesení jejich, rozdělil se ve dva tábory. Jeden, pokrokový, zopakoval všecky stížnosti na školy farní, druhý prvnímu vyčetl všecky staré věci, jako neúctu ku církvi, ke křesťanství, neloyalnost a nevlastenectví.

V Oděsse počátkem roku otevřeno bude nové *museum a gallerie výlučně ruského umění*. Obojí jest prací Oděssana A. P. Russova, jenž po 25 let skupoval obrazy ruské, svým nákladem vystavěl budovu musea a gallerie, vynaloživ na svou myšlenku více než 750.000 rublů. Výnos vstupného má býti věnován dobročinným účelům, především fondu ku podpoře umělců. Význam musea a gallerie ruské v tomto poloruském městě bude veliký. Gallerie obsahuje 25 obrazů Ajvazovského, několik obrazů Šiškinových, K. Makovského, B. Makovského, Vereščagina, díla Sudkovského, Petra Sokolova, Šamšina, N. N. Ge, Kuzněcova a mn. j.

5. prosince zahájena byla v Petrohradě v Tauridském paláci *výstava dětského světa*. Jsou zde hračky, knihy, školní zařízení, šat, obuv, oddělení dětské hygieny, síň k přednáškám, týkajícím se poznání života dětského. S pochvalou se setkává oddělení rakouské — hlavně vídeňskou prací zastoupené. Školu Komenského a všecky potíže, strojené českému školství, zde však p. Lueger nevystavil. —*ch.*

*

Na přečetném počtu schůzí voličských *secesse* **maloruských** *poslanců haličských* došla schválení. 8. prosince konaný sjezd strany ukrajinofilské jednomyslně stvrdil vše to, co na schůzích jednotlivých bylo schváleno, totiž 1. secessi poslanců maloruských ze sněmu, 2. vší mocí se přičiniti, aby v nových volbách prosazeni titíž poslanci, 3. aby poslanci na říšské radě všemi prostředky vystupovali proti vůdcům sněmovní většiny. (Nové volby do sněmu budou po novém roce.) *Arcibiskupu Šeptyckému* dostalo se uznání za jeho solidárnost s poslanci maloruskými ve sněmě. Deputací maloruskou vysloven mu byl dík za jeho činnost i stanovisko. — Zajímavou konferenci svolal tento hodnostář církevní krátce před tím. Pozval k sobě nejvýznačnější osobnosti, známé činností svou v průmyslu a obchodě, k úradě, která haluz domácího průmyslu hodí se nejlépe k racionelnímu rozvoji, aby přispěla vydatně k materielnímu povznesení maloruského lidu. Zvláště doporučeno bylo lnářství a pěstění konopí. Práce k dalšímu vedení akce rozvrženy a provádějí se. — Zajímavá čísla uveřejnilo »Dilo« *o ubývání maloruské emigrace z Haliče*. Onen odstín horečný, který mělo vystěhovalectví v letech 80tých, se ztratil. Za desítiletí 1890—1900 vystěhovali se z celé Haliče 302.703 lidé, t. j. asi 4·68% všeho obyvatelstva. Ve východní části Haliče emigrace dostupovala 3·56%, ve střední 1·50%, v západní však 7·35%. V krajinách maloruských tedy zřetelně ochabla. — »*Dilo*« dvěma obšírnými staťmi vystoupilo

proti haličskému odboru české banky Slavie, která haličským venkovanům uvalila letošního roku velkou řadu procesů. Banka totiž samovolným způsobem každému vesničanu, jenž se pojistil na rok, vydala pojistku na 5 let, a když vesničan po roce nechce nebo nemůže dále platiti, Slavie zaplacení premií za další léta vymáhá soudně. Věc tu by měla Slavie náležitě vysvětliti

V posledních dnech stál před porotním soudem lvovským Mychajl Petryckyj redaktor maloruských »Hajdamáků,« listu velmi ostré toniny. Porota na první hlavní otázku, je-li žalovaný maloruský redaktor vinen tím, že statěmi svými bouřil a sváděl jiné k nenávisti proti polské národnosti, odpověděla jednohlasně, načež Petryckyj odsouzen na 3 měsíce tuhého žaláře. Obhájce jeho, dr. Mohylnyckyj, podal stížnost zmateční. Zajímavá věc je, že státní zástupce již v názvu listu Hajdamáci viděl tendenci protipolskou, rovněž v tom, že Poláci jmenováni byli v listě »Laši«, mluveno o »klice lašské« atd.

V Budapešti založen *maloruský spolek* s názvem »Jednota uherských řeckých katolíků«, mající za účel podporu chudých studentů z uherské Rusi. V stanovách jejích je obsažena tato zajímavá věc: »kdyby spolek svým působením překročil stanovy svoje k nebezpečí zájmů státu, tedy uherské úřady ihned jej mohou suspendovati atd.« — *Jubileum Lysenkovo* slaveno po celé maloruské Haliči i Bukovině. Oslavě ve Lvově a v Černovicích přítomen byl skladatel sám. Na čestný dar skladateli sebráno v Kyjevě 4500 rublů, ke 5000 zlatých sebráno mezi rakouskými krajany jeho. —*ch.*

Jihoslované.

V neděli dne 20. pros. uspořádal Slovanský klub v Praze ve velkém sále Žofínském *manifestační schůzi na prospěch Makedonců*, totiž ve prospěch uprchlíků z této nešťastné země. Schůzi zahájil dr. Jos. Scheiner; vylíčiv na základě článků »Slovanského Přehledu« hrůzy, jejichž jevištěm stala se Makedonie, vyzval shromáždění a veřejnost českou k dílu humanity a projevil přání, aby společná akce Ruska a Rakouska vedena byla záměry poctivými, aby reformy z ní vyplynulé nepodobaly se reformám v Bosně a Hercegovině, kde znamenají vytlačování slovanského plemene. Promluvil dále posl. Herold za stranu mladočeskou, ředitel Procházka za Staročechy a na konec nezbytný posl. Klofáč. V přijaté resoluci projevena obyvatelům Makedonie vřelá účast a sympatie i přání zdaru dílu osvobozovacímu, vyslovena žádost, aby uspořádání poměrů bylo ponecháno národům balkánským samým za záštity velmocí, které Makedonii mírem svatoštěpánským a kongresem berlínským svobodu přislíbily, konečně vyzván lid český, aby přispěl k úlevě bídy Bulharů a Srbů v Makedonii a Starém Srbsku penězi i šatstvem.

Mladá *bulharská universita v Sofii* slavila 9. prosince památku svého 15letého trvání. Když byla r. 1888 založena jakožto vyšší paedagogický kurs, měla 8 professorů a všeho všudy 48 studujících. Nyní má 3 fakulty (historicko-filologickou, právnickou a fysicko-mathematickou) s tolikéž professory, jako bylo před 15 lety studentů, a se 772 posluchači, mezi nimiž jest 89 žen. Rektorem jest dobře nám známý prof. A. Theodorov. Jak jsme již předešle v dopise ze Sofie oznámili, přikročí se záhy ke stavbě universitní budovy. Přejeme vysokému učení bulharskému, aby v ní dospělo nejvyššího rozkvětu!

V Praze (na Kr. Vinohradech) počne vycházeti srbský časopis »Илустровани Гласникъ«, věnovaný mimo jiné vzájemnosti českosrbské. *Č.*

Všeobecné zprávy.

Máme před sebou drobounký růžový sešitek, stanovy *Slovanského Sdružení* (The Slavic Alliance), založeného r. 1902 v Clevelandě v severní Americe (ve státě Ohio). Cosi zvlášť milého vane z těchto lístků, přinášejících zvěst, že tam za oceánem přiměla vystěhovalce (neb potomky vystěhovalců) různých národů slovanských ke sblížení tatáž idea, která jest podstatou

našeho listu. Účelem Slovanského Sdružení clevelandského jest »pěstovati vzájemnost mezi Slovany za příčinou povznesení jich, podporovati je ve všech snahách morálních, společenských a kulturních a hájiti jejich pospolité zájmy. Napomáhati jim v poznání práv a povinností amerického občanství«. Do organisace této vysílají jednotlivé slovanské spolky po jednom zástupci (větší spolky po jednom na každých 50 členů). Sídlem sdružení jest česká národní síň v Clevelandě. Jak jsme již loni psali, zásluhou tohoto sdružení bylo zamezeno postavení pomníku Košutovi v Clevelandě V čísle »Američana« ze dne 5. pros. čteme vypsání ceny Slovanského Sdružení (15 lib. šter.) pro studenta Adelbertovy koleje za nejlepší pojednání (nejméně o 3000 slovech) na thema »Pułaski a Kościuszko a slovanská pomoc ve válce za neodvislost Ameriky«. O výsledku velkého koncertu (11 října 1903) ve prospěch pohromou postižených krajanů v Čechách a v Haliči psaly již dení listy naše; známo, že značný výtěžek poslán spisovateli Fr. Heritesovi, aby opatřil rozdělení peněz těm, kteří toho nejvíce potřebují. Sdružení dále chystá velikou slovanskou výstavu průmyslovou, jež by ukázala, v kterých odvětvích mohli by Slované v Americe nejúspěšněji pracovati. Zejména pomýšlí se při tom na slovenské krajkářství (jehož Maďaři využívají ke své slávě), na české sklářství atd. Kromě toho chce pořádati tábory, na nichž povolaní řečníci budou lidu podávati poučení o americkém politickém a státním životu atd. Předsedou jest p. V. Švarc, iniciator a duše »Slovanského Sdružení«, jehož další činnosti přejeme hojně zdaru. *Č.*

Literatura, umění.

Pisma Zygmunta Krasińskiego. Za zezwoleniem rodziny poety wydał TADEUSZ PINI. Wydanie krytyczne zupełne ze słowem wstępnem prof. dra. Józefa Kallenbacha. Tom. I. (1833—1837). We Lwowie 1904. (Nakł. księgarni polskiej B. Połonieckiego.) Str. XI. a 383 v 8°.

Se vzrušením ohlašujeme nové, tentokrát opravdu kritické vydání spisů skvělé hvězdy polského Orionu básnického — Zygmunta Krasińského. Tím více sluší to vítati, čím bídnější byla vydání dosavadní, která svou hříšnou nedbalostí po celá desítiletí překážela porozumění velkému básníkovi. Nynější vydání jest výsledkem dlouholetého bedlivého, s láskou a povoláním konaného studia professora Piniho, který si vytknul za úkol na základě rukopisů velkého básníka předvésti jeho tvorbu v původní, nezkažené ryzosti. Vnuk básníkův otevřel učenci svůj archiv a tak dostalo se nám vskutku vzorného vydání spisů autora »Iridiona« a »Nebožské Komedie«.

V prvním svazku jest Nebožská Komedie, Irydion, Modlitewnik a Wanda (fragment) s poznámkami Z. Krasińského. K tomu připojeny jsou (333—350) varianty textu dle rukopisů básníkových a poznámky vydavatelovy. Text »Nebožské Komedie« podán jest dle třetího vydání z r. 1858, v němž básník učinil řadu změn a celé zakončení značně rozšířil; při tom užil vydavatel rukopisů básníkových, dle nichž opravil četné chyby tisku, které přecházely z vydání do vydání, často v podobě čím dál nesrozumitelnější. Vůbec vydavatel při dílech, vytištěných za života básníkova, bral za základ tištěné vydání, při jiných, vydaných po básníkově smrti, rukopisy.

Dle úvodního slova od prof. J. Kallenbacha bude toto krásné vydání obsahovati celou řadu výtvorů básníkových, neobsažených v žádném z dosavadních souborných vydání. V tomto I. díle jest z nich vytištěn fragment »Wanda« a »Modlitewnik«, vydaný o sobě teprve před 3 léty.

Dílo básníkovo srovnáno jest v pořádku přesně chronologickém; na přání rodiny začato slavnou »Nebožskou Komedií«, která by jinak náležela do svazku IV. Až však bude dílo celé, bude lze snadno čísti celého Krasińského v pořádku přesně chronologickém — neboť budou ve svaz. IV.—VI výtvory z let 1828—1833, ve svazcích I.-III. pak z let 1833—1859.

První díl zdobí pěkná podobizna básníkova dle současné malby, snímky titulních listů »Nebožské Komedie«, »Iridiona« a ukázek z rukopisu »Modlitewnika« a »Wandy«. Další svazky budeme s dychtivostí očekávati.

Celé vydání rozpočteno jest na 6 svazků o 150 tiskových arších. Doporučujeme je vřele všem obdivovatelům velké poesie básníka »Žalmů« ve světě slovanském; v knihovnách, sloužících studiu vědeckému, ovšem vydání toto scházeti nesmí. *A. Č.*

Sjezd slovanských novinářů v Plzni. Uspořádal RAJMUND CEJNEK. V Praze 1903. Náklad. Ústřed. svazu slovan. novinářů v Praze. Str. 76. Cena 60 hal. (Fr. Hovorka v Praze, Žitná 21.)

S potěšením vítáme brožurku o plzeňském sjezdu litujíce, že o sjezdech dubrovnickém a lublaňském takových spisků nemáme. Kdo se jednou bude zabývati historií sjezdů slov. žurnalistů, najde v této knížce podrobný popis celého V. sjezdu, od výjezdu z Prahy až do ukončení sjezdu návratem z Domažlic. Jádro brožury ovšem tvoří zpráva o rokování sjezdovém; nacházíme tu v úplném znění veškeré referáty, debaty o nich a přijaté resoluce. Referáty vesměs jsou otištěny v těch jazycích slovanských, v nichž byly podány. Byl to a) referát p. Prok. Grégra o Slovanské tiskové kanceláři, b) dra Š. Mazzury o tiskových poměrech chorvatských, c) zpráva red. J. Hrubého o pěstování slovanské vzájemnosti v časopisectvu, d) návrh dra Ostaszewského-Barańského ve příčině stopování kulturního a hospodářského rozvoje slovanských národů, e) zpráva dra Ant. Beaupré o novém tiskovém zákoně, f) referát O. A. Markova o praktických potřebách slovanského i haličsko-ruského tisku, g) referát A. Gabrščka (přednesený p. Govékarem) o novinářských spolcích na slovanském jihu, h referát K. Majkiće o organisaci novinářů srbských. Zajímavý je také oddíl, v němž podán jest výběr slovanských časopiseckých hlasů o plzeňském sjezdu. *Č.*

Славяновѣдѣніе въ 1901 году. Систематическій указатель трудовъ по языкознанію, литературѣ, этнографіи и исторіи. Санктпетербургъ 1903. Str. 236, 8°, cena 1 r. 20 kop. (3 marky.)

Jako prof. Pastrnka po hojných zkušenostech, jichž nabyl při sestavování svého díla »Übersicht über die slavische Philologie«,*) vedla snaha ku založení kriticko-bibliografické pomůcky, v níž by se registrovaly publikace z oboru slovanské filologie, kteroužto myšlenku uskutečnili spojení naši slavisté Niederle, Pastrnek, Polívka, Zubatý) rozšířením bývalého Niederlova »Věstníku slovan. starožitností« na »Věstník slov. filologie a starožitností« — tak i slavisté rušti vyhlédli si téměř současně podobný úkol založením »Славяновѣдѣнія« (viz »Slov. Přehled« roč. IV. str. 201 a 296), aby pracovníkům v slavistice opatřovali potřebné informace o pracích, vycházejících mimo Rusko.

Dnes zaznamenáváme 2. svazek této cenné publikace, obsahující práce za rok 1901; titul je trochu pozměněn proti dřívějšímu (jenž zněl »Славяновѣдѣніе въ повременныхъ изданіяхъ«), ale i obsah jest proti 1. svazku téměř v dvojnásob rozšířen a zdokonalen.

Měloť »Сл.« některé nedostatky, na něž i »Slov. Přehled« byl poukázal, i konstatujeme rádi, že jich ve 2. svazku není. Samo vydavatelstvo v úvodě doznává mnohá nedopatření sv. 1.: přehlédnut byl značný počet periodických časopisů, pročež předně v Rusku excerpovali nyní maďarské a finské časopisy, zahraniční spolupracovníci pak vybrali stati slavistiky se týkající z časopisů do Petrohradu nedocházejících, vydávaných v Rakousku, Anglii, Bulharsku, Německu, Švédsku, Dánsku, na Islandě, v Italii, Norvéžsku, Srbsku, Spojených Státech, Francii a na Černé Hoře. Za druhé mimo stati a recense periodických publikací pojaty do 2. sv. i brožurky a knihy samostatně vy-

*) Práce to velkého rozhledu a pro slavistu-filologa nedocenitelná.

dané. Proto je pochopitelno, že objem svazku se zdvojnásobil, ač ani tu ještě absolutní úplnosti nemohlo býti dosaženo.

Rozdělení je totéž jako dříve, totiž o 12 částech. Pod tituly prací zvláště větších a pozoruhodnějších uvedeno, kde a čí recense nebo kritika se o nich objevila, a zcela stručně naznačen obsah práce, resp. tenor recense. Škoda jen, že rejstříku povšechného dosud postrádáme.

Oddíl polský, jako i minule, jest nejúplnější a nejpřehlednější, i jest téměř dvakrát objemnější českého. Pro český oddíl byl jediným zahraničním spolupracovníkem prof. Berneker ze zdejší německé university.

Zvláště potěšitelno jest, že povšimli si vydavatelé všeobecného přání, projeveného po 1. sv., aby totiž pro pracovníky neruské pojata byla do »Сл.« též bibliografie prací týkajících se Ruska: oznamujeť vydavatelstvo, že tato bibliografie vyjde ve zvláštním svazku.

»Сл.« bude se jaksi doplňovati s naším »Věstníkem« a snad i s bibliografickými údaji Jagićova »Archivu«; budou to nejlepší informační a bibliografické pomůcky v oboru slavistiky, jsouce, pokud se filologie týče, pokračováním nepostrádatelného Pastrnkova díla »Übersicht über die slavische Philologie«, i můžeme vhodně užité motto tohoto díla obrátiti i na význam oněch publikací, české a ruské: »Qui scit, ubi sit scientia, procul est habenti.«

A. L.

Лаврівські перґамінові листки з XII—XIII. в. Написав Др. ОЛ. КОЛЕССА. Відбитка з »Записок Наукового Товариства імени Шевченка« том LIII. У Львові 1903. Накладом Товариства. Velká 8°, str. 26, s 3 fotogr. snímky zlomků.

Pan Dr. Ol. Kolessa, docent rusínské řeči a literatury na universitě lvovské, podává kritický rozbor 3 zlomků z někdejších rukopisů kláštera Lavrovského — jak právem lze se domnívati dle resultátů doleji uvedených — nebo nejbližšího kláštera sv. Spasitele. Zlomky tyto objevil sám autor na své studijní cestě po Haliči 1902

Předesílá stručně historická data z minulosti onoho kláštera i blízkého jeho okolí, tichého to zákoutí, odkudž šířily se od nejstarších dob, zvláště pak za doby knížete Lva Daniloviče, z jehož péče těšil se klášter Lavrovský, hřejivé paprsky staré kultury ruské Původně stál klášter ten na kopci v lese při kostele sv. Jana Křtitele, ale v XVI. stol. přeložen dolů pod kopec i zbudován před ním kostel sv. Onufria, jenž po několika požárech zachoval se až do našich časů. (I.)

Potom počíná autor rozbor jednotlivých zlomků, a sice po stránce paleografické, hláskoslovné a pokud to možno při nepatrném textu zachovalých těchto památek i po stránce syntaktické, uváděje vždy zvlášť ukázku dochovaného textu v obvyklých cyrilských typech. (II.—IV.) Konečně pod V. snáší resultát kritického rozboru a pronáší konečný úsudek o stáří, vlasti a jazykovém rázu těch památek. Na samém konci jsou tři fotogr. snímky jednotlivých listků, aby měl i čtenář jakýsi názor o jejich palaeografické stránce. Z pozoruhodného resultátu bylo by uvésti asi toto:

Dle palaeograf. i jazykového rázu byly památky ty napsány nejpozději ve XIII. a ne dříve stol. XI. Zlomek I. byl dle všeho spíše ve XII. než ve XIII. stol., druhý v XII. nebo XIII. stol., třetí v stol XII. neb XIII., ač při zlomku I. a II. svědčí mnohé okolnosti i pro stol. XI.

O vlasti památek pro nedostatek bezprostředních dokladů souditi lze na podkladě jazykovém. Zlomek II. nemá určitých příznaků dialektických, jež by svědčily o jeho ruském původu. Avšak při zl. I. a II. jeví se už značně dialekt. Kolorit mluvy karpato-ruské, jako na př.: stálé užívání ы po г, к, х, změkčení р ve případech form. tlъt v zl. III. a zvláště charakteristický nedostatek л epenthet. v I., pak případy ж a ч s jotovaným ю, užívání zájm. сѧ před slovesem atd. Uvážíme-li pak, že nalezeny jsou i na území karpatsko-ruském, dojdeme závěru, že oba zl. I. a III. pocházejí z téhož území a že mohly býti napsány buď v klášteře Lavrovském nebo v sousedním klášteře sv. Spasitele.

Ježto zl. I. a II. obsahem jsou zlomky evangelií (III. pak zbytkem církevních hodinek nebo triodia povelikonočního), kde na tak malém prostoru dovedlo proniknouti tak silné zbarvení národního jazyka do textu předlohy původně církevně slovanské, viděti v nich zbytky dvou velikých památek, které co do významu pro historii rusínského jazyka možno postaviti vedle halického evangelia z r 1144 a Kristinopolského apoštola z XII. století.

Oč bolestněji pociťuje se ztráta celku! *A. Lakomý.*

Odpověď p. Dru. Verhunovi,

redaktoru a vydavateli Slavjanského Věku ve Vídni.

V 70. čísle svého listu uveřejnil jste stížnost A. Pavlida z Prahy na Slovanský Přehled proto, že prý straní všelikým a všemožným národnostem: Němcům, Švédům, Polákům a j. proti národu ruskému. Tato stížnost nezasloužila by ani odpovědi; posílá-li nás pisatel její, abychom stejným prý způsobem hájili českých Němců proti Čechům, je to vrchol buďto naivnosti, anebo nepěkné nechápavosti. Pane Dre Verhune! Jste Slovan a víte, co napsal náš velký Slovan Kollár: *Sám kdo svobody hoden, svobodu zná hájiti každou!* S toho stanoviska patříme my doposud na všecky věci slovanské a budeme patřiti stále.

Stěžovatel Váš zamlčel naše zprávy o tom, co velkého a pěkného se v Rusku děje, zprávy, po nichž pátráme dychtivě, jako zlatokop po drahém kovu, — to svědčí málo o jeho šetrnosti. — Ptá-li se nás, pro koho píšeme o stinných věcech ruských, když náš list »do Ruska nezřídka nepouštějí«, — odpovídáme, že se tam přece dostane Zajímavá věc je, že ví, jak ruská censura náš list stíhá — je s ní stěžovatel Váš ve spojení?

Že by se muselo hleděti již nyní na Rusko »jako na pramen samostatného, svobodného slovanského života«, to nepodpíše nikdo, kdo okusil třeba jen toho trošku svobody, která jest u nás, nerci-li šťastnější obyvatelé Švýcar, Francie, Anglie anebo Ameriky. Že my však hledíme na Rusko, jako »na bláto«, to by měl p. stěžovatel dokázati aspoň jedním dokladem. —

K té stížnosti jste Vy, p. Dre Verhune, přivěsil dodatek, jenž zaslouží odmítnutí mnohem důtklivějšího. Jak můžete říci, že my věříme všemu, co je nepříznivého o Rusku napsáno v cizích novinách, »co o něm šíří západní nepřátelé jeho«? To je přece smělé slovo! Pramenem mým jsou *ruské* listy, listy censurované ruskou censurou! Umím však v nich čísti a vím, co znamená bojácně mírné vyličování věcí nepříjemných, i postihuji, že by bez nich vyličování života ruského bylo neúplné jako děrovatá mosaika. A když ruský tisk musí o všelikých věcech mlčet a my si přece »najdeme okénko do Ruska«, jak jsem v I. čísle letoš. ročníku napsal — chápu, že Vám to není milé. Ale, milý pane! Vyvraťte nás positivně, případ od případu — místa v prázdném listě svém máte až nazbyt — a tím nás porazíte porážkou horší, nežli bylo pro Tatary Kulikovské pole.

Mně že imponují cizácké listy? — Ale? Kdo to napsal o Neue Freie Presse v posledním čísle listu našeho, že své zprávy o Slovanstvu kupuje v tržnici mezi drůbeží? Kdo tolikrát usvědčil z nepravdy tento list a všeliké Local-Anzeigery, Vossische Zeitungy atd. a nalepil jim na čela cejchy: »drze lže«?

A kde že jste zvěděl, že bych nic nepsal o světlých zjevech ruských? Hanobil jsem někdy velikou plejadu ruských veleduchů, hanobil jsem veliké doby reforem, psal jsem proti Tolstému, Gorkému, psal jsem proti té řadě znamenitých mužů, kteří v Paříži musí zakládati svobodnou ruskou universitu? Oj, oj!

Vy voláte ke mně: »Pamatujte, že všecko zlo na Rusi« (tedy je tam přece!) »jako v ostatních slovanských zemích pochodí od přílišného vlivu našich odvěkých nepřátel. Kdyby nebylo Byrona a Münicha v XVIII. a jejich duchovních potomků v XX. věku — Rusko mohlo by již dávno se státi

vskutku vzornou slovanskou říší« (— tedy ještě jí není —), »jakou se projevilo v 60tých a 70tých letech, když ruský trůn obklopovali opravdoví slovanští lidé, osvobodivší ruský lid od nevolného práva a Slovany od turecké poroby . . .« Pane Verhune! Vizte totéž minulé číslo Slovanského Přehledu, kde na straně 136. dole píši: »Svoboda a vzdělání! Kdy toho v Rusku bude dosti! Až nebude Plehve, Pobědonoscev, kammerfrejliny a kammerjunkeři a všecka ta šlechtická a úřednická čeleď, která obklopuje cara a obsadila všecka místa rozhodčí!« Vidíte, že Vaše zvolání je pouhou parafrasí slov mých a ještě bojácnou; já jmenuji přímo vinníky, vy jen nepřímo, per negationem! To patrně ještě Pobědonoscev není zralý k pádu, ač kolísá, když se přímo proti němu neodvažujete psát. Ale pokrok je to! Doposavad jste nic takového nenapsal!

Posíláte mne do Ruska, že prý se mé mínění změní. Že bych se tam přeměniti musil, nevím. Vím, že tam jel Havlíček s velikým nadšením a vrátil se zklamán, ba plný rozhorlené ironie, byl tam J. S. Machar, jehož Vy se dovoláváte, ale ani verše pochvalného **o regimu** ruském nenapsal, atd. Tak co?

A konečně, proč prý »straním« Malorusům. Protože jsem se učil slovanské filologii, a proto, že se mi velice líbí činnost ukrajinského tábora v Haliči a v Bukovině. Ti pro svůj lid při nepřízni a malých prostředcích udělali tisíckrát víc, nežli všichni ruští ministři pro ruské mužíky. Kdyby takovýmto pracovníkům bylo dáno volné pole k činnosti v jižním Rusku, měli bychom tam místo nějakých 15 millionů analfabetů ve dvaceti letech tolikéž millionů při nejmenším obstojně vzdělaných lidí a, co zvlášť je důležité, lidí majících důvěru k intelligenci. *V. Prach.*

*

»Slavjanskij Věk« p. Verhunův učinil na Slovanský Přehled útok, jejž bychom bývali pominuli mlčením jako všecky předešlé útoky tohoto listu, vedeného takovým duchem, jako by byl ve službách byrokratických kruhů ruských, proti nimž jsme vždy stáli na straně ruského národa a poctivé ruské intelligence. Poněvadž však redakce »Slavjanského Věku« přímo útočila na nynějšího referenta našeho o věcech ruských, nemohli jsme mu odepříti slova na obranu. A k této jeho odpovědi přičiňujeme tento dodatek.

»Slav. Věk« jest podrážděn tím, že píšíce o Rusku věnujeme pozornost také rubu a stínu, tak jako při pozorování všeho ostatního života slovanského. Na to bychom odpověděli, že to činíme z přesvědčení, vysloveného hned v úvodě k I. ročníku, že totiž vzájemnost slovanskou třeba postaviti na základ pravdivého vzájemného poznání; a pravda jest krásná — i hořká. Ale »Sl. Věk«, jak již p. V. Prach konstatoval, zamlčuje, že Slovanský Přehled ukazuje i líc penízu ruského, že obrací pozornost svých čtenářů vždy i k světlu, vycházejícímu z Ruska — a toto počínání pp. Pavlida a Verhuna nelze nazvati jinak, než nepoctivostí. Kdo čte Slovanský Přehled, tomu jest v té věci jasno. Redakci »Sl Věku« přivádíme na paměť, co jsme kdysi napsali (II. 53.) o pohlížení na Rusko. Zaznamenali jsme tehdáž výroky Pobědonosceva, o nichž jsme řekli, že jsou »význačné pro *úřední* Rusko, které se u nás tak rádo prohlašuje a přijímá za Rusko vůbec.« Tehdáž jsme dále napsali: »Zdali nyní . . . bude se u nás činiti rozdíl mezi vládním absolutismem v Rusku, mezi ruským klerikalismem, mezi ruskými činovníky v uniformách, v kutnách i v civilu — a mezi velikým ruským národem, velkými jeho muži, skutečným, duševním Ruskem, které stojí v odporu proti Rusku, representovanému Pobědonoscevem, ale jehož odpor malomocně rozbíjí se o absolutismus, centralismus, byrokratismus, klerikalismus a všecky ty -ismy, proti nimž se sami bouříme, ale jež schvalujeme tam, kde vládnou Pobědonoscevové?«

Ale ovšem, pan dr. Verhun stojí na straně právě toho Ruska Pobědonoscevského a Komarovského — a proti Rusku duševnímu. Připomínáme jen, jak na sjezdě dubrovnickém žádal, aby z resoluce prof. Zdziechowského

vypuštěna byla jména Vl. Solovjeva a B. Čičerina (div, že také ne Tolstého), což ovšem Komarovův »Svět« pochválil. Ale S. Petěrb. Vědomosti, orgán důvěrníka carova, kn. Uchtomského, tehdy napsaly: »Přívrženci negativních orgánů našeho tisku, nějakému neznámému Vergunovi, lze snad odpustiti, nezná-li významu těchto jmen; ale to jest charakteristické, že podobný nesmysl, urážející vzdělané Rusy, může se objeviti, byť jen na dvorečku naší publicistiky.«

Tolik v příčině Ruska. Jen ještě na radu, abych si zajel do Ruska, odpovídám p. dru Verhunovi, že s ní přichází pozdě. Byl jsem na Rusi v l. 1889 a 1897 vždy delší dobu; bohužel, ztratil jsem tam mnoho ze svých illusí o Rusku. Ale o tom ubezpečuji p. Verhuna, že od té doby tím větší lásku a úctu mám k tomu, co v Rusku jest ‛skutečně velkého a krásného — ale co pohříchu jest hněteno a duseno tím stinným Ruskem, pro něž horuje »Sl. Věk«.

Druhou hlavní bolestí »Sl. Věku« jest pozornost, kterou věnujeme Malorusům, tedy národu slovanskému, z něhož p. Verhun vyšel. Zase každý, kdo čte Slovanský Přehled, ví, jak pohlížíme na otázku maloruskou — ale pan Verhun, kterému by to mělo býti známo, nechce o tom věděti. Pročež mu přímo připomínám, že jsem to jasně vyslovil v posudku knížky prof. Florinského **»Нѣсколько словъ о малорусскомъ языкѣ«**. Tam (S. P. II. 344) jsem napsal: »O tom, že maloruština s velkoruštinou a běloruštinou tvoří jednu dialektickou skupinu, není sporu — ač prof. Florinskij nezachovává při ostatní klassifikaci slovanských jazyků stejnou důslednost; slovenština na př. jest mu samostatným jazykem, nikoli pouze nářečím dialektické skupiny československé, ač stojí mnohem blíže češtině, než maloruština velikoruštině (nebo společnému spisovnému jazyku ruskému, jehož hlavním základem jest velikoruština). Existence samostatné a ne tak příliš mladé literatury maloruské nedá se oddekretovati. Jiná otázka ovšem jest, je-li to slovanské věci na prospěch, má-li tatáž dialektická skupina dva spisovné jazyky — tu český a slovenský, tam velikoruský a maloruský. Rozhodně však stojíme proti názorům prof. Florinského v příčině násilného potlačování literatury maloruské; stojíme *proti každému násilí* a tedy také proti násilí, jež se děje v Rusku maloruštině jako literárnímu jazyku (Prof. Florinský jest v té příčině zase nedůsledný: uznává sice oprávněnost literatury maloruské pro lid, ale při tom nepřímo uznává i vládní opatření proti ní. idové písně, pohádky i belletrie pro lid smí se tisknouti malorusky — ale bible již nikoli. To není kniha pro lid?).«

Tedy, pane Verhune, nepodporujeme žádný separatismus, díváme se jen na věci, jak jsou ve skutečnosti, a stavíme se proti násilí, páchanému na Malorusech. Pan Verhun srovnává s tím naše pohlížení na otázku československou. Neprávem. Nikdy jsme se nestavěli proti samostatné literatuře slovenské; ta zde jest a nedá se oddekretovati, podobně jako literatura maloruská. O věcech slovenských vždy jsme uvažovali na základě této skutečnosti. Uvádí li zde k srovnání pan Verhun dále otázku srbochorvatskou, budí to úsměv. Rovněž se tu neměl zmiňovati o separatismu dolnolužickém — tomu již naprosto nerozumí, sic by věděl, že zmiňujíce se o něm, měli jsme na mysli zcela jinou věc, než různost literárních nářečí.

Ještě nám »Sl. Věk« vytýká, že se neujímáme otázky českopolské v Těšínsku. Buď je tak nevědomý anebo zase nepoctivý: zdaliž to nebyl »Slov. Přehl.«, který té otázce věnoval ve IV. ročníku několik článků s obou stran, české i polské? — Jinak p. V. o polských věcech moudře mlčí.

Pan dr. Verhun svůj redakční doplněk útoku na Slovanský Přehled začal pochvalou mého listu, pokud jedná o západních Slovanech. Děkuji — ale mohl si to ušetřit. Nestojím o uznání »Sl. Věku« — tak, jako mně jsou lhostejny jeho útoky. Jen dávaje místo odpovědi p. V. Pracha, odpověděl jsem také sám — ale to jednou pro vždy. Na polemiky s p. drem Verhunem bych litoval místa, jehož potřebuji na věci důležitější. *Adolf Černý.*

Vydáno 1. ledna 1904.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK

JAROSLAV BIDLO:

O stycích českopolských v minulosti.*)

V prosinci r. 1363 staroslavný Krakov byl svědkem a dějištěm nádherných, neobyčejných slavností. Mocný král Polský Kazimír Veliký přijímal v sídle svém s největší okázalostí řadu vznešených hostí v pravdě královských, jimž hleděl poskytnouti všeho nejlepšího, čím zvelebená jeho říše se mohla vykázati. Nejmocnější a nejznamenitější panovníci tehdejší Evropy zavítali tehdy do Krakova: Uherský král Ludvík, Dánský král Valdemar, Cyperský král Petr a konečně Český král a Římský císař Karel provázen jsa četnou a skvělou družinou nejpřednějších knížat německých, jako byl vévoda Bavorský. Přišli téměř všichni slezští Pjastovci, dostavil se Bogislav, kníže Štětínský, a celek zaokrouhloval legát papežský. Byl to tudíž jeden z nejvelkolepějších kongressů panovnických ve středověku.

A hlavní účel, za kterým četní a vznešení hosté do Krakova přišli, nebyl žádný jiný nežli sňatek nejvznešenějšího z nich všech, předního panovníka světa, Římského císaře a Českého krále, jehož chotí měla se státi mladistvá a spanilá vnučka hostitelova, Alžběta kněžna Štětínská.

Proto záleželo králi Kazimírovi na tom, aby svatba, přijetí a uctění vznešených svatebčanů bylo co nejskvělejší. Celý Krakov spolupůsobil se svým milovaným králem a přední měšťané (jako Věřínek) závodili s ním v uctívání a darech, podávaných jasným hostům. Současní i pozdější kronikáři předstihují se v líčení těchto neobyčejných slavností, kdy Polsko ukázalo, že dovede v bohatství a lesku závoditi s kulturnějším západem . . . Nebudeme však sledovati další vypravování jejich, neboť svatba císaře Římského nebyla účelem jediným, za kterým se v Krakově shromáždili slavní hosté. Již ve středověku příležitostí podobných používáno k jednání politickému. Účelem sjezdu Krakovského bylo smíření císaře a krále Českého s králem Uherským a zvláště Polským, kteří byli příbuzní a političtí spojenci zároveň. A sňatek právě zmíněný měl býti poutem tohoto smíru. Byl to tedy sňatek politický — byl to však sňatek šťastný jak v ohledu politickém, tak i rodinném. Lze říci, že dlouholeté neshody, které v dřívějších letech krále České a Polské dělily, vyrovnány úplně . . . Byl to poslední, ale šťastný pokus toho druhu, který již před tím se několikrát opakoval: neboť politické sňatky náležely mezi oblíbené diplomatické prostředky velikého krále Českého. Již před devíti lety z podobných

*) Přednáška ve prospěch »Spolku pro podporování chudých filosofů« 2. prosince 1903.

důvodů oženil se Karel s Annou Svidnickou a o 22 let dříve bylo by došlo v Praze ke sňatku mladého tehdy ještě Kazimíra se sestrou samého Karla, Markétou — kdyby nevěsta právě v den, kdy se měl sňatek konati, nebyla bývala pohřbena . . .

Karel IV. a Kazimír Veliký náležejí mezi nejznamenitější panovníky svých národů. Jejich zásluhy spočívají především v tom, že největších úspěchů docílili bez prolévání krve, obratnou diplomacií. Jsou to politikové reální, kteří se neženou za cíli nedosažitelnými. Po předchůdcích svých přejali nepřátelství mezi Čechami a Polskem. Od samého téměř počátku dějin českých a polských panuje mezi oběma těmito slovanskými státy řevnivost, plynoucí ze stejné snahy, zbudovati na půdě příbuzných kmenů českých a polských velikou říši západoslovanskou. Již Boleslav Chrabrý za tím účelem chtěl z Prahy učiniti sídlo a střediště své říše, a první král Český Vratislav I. užíval titulu krále Českého a Polského. Teprve na samém sklonku století 13. podařilo se českému Přemyslovci Václavu II. trvale sloučiti dvě koruny . . . Karel jest vnuk tohoto Přemyslovce. Na Lucemburky přešly politické tradice Přemyslovců. Otec Karlův, Jan, užívá titulu krále Polského a nezříká se koruny, kterou jeho předchůdci Václavovi III. vyrval Pjastovec Vladislav Lokýtek. Kazimír jest syn Lokýtkův.

Karel přál si smíru s Polskem a docílil vlivem svým u svého otce, že se tento vzdal titulu krále Polského a nároků na korunu; za to Kazimír vzdal se na věky Slezska. Od té doby přátelství mezi dvory českým a polským neustále rostlo. Vedle sňatků přispívaly k tomu časté vzájemné návštěvy a sjezdy. Avšak při tom všem neustále něco vadilo, tak že přátelský poměr tento chronicky se zachmuřoval. Příčinou toho bylo Prusko a řád rytířů německých, který od polovice 13. stol. při moři Baltickém se usadil, aby násilím šířil víru křesťanskou a s ní zároveň své panství a germanisaci.

V tradicích české politiky již z dob Přemysla Otakara II. bylo řád podporovati — z ohledu na dobrý poměr ke stolici papežské. K tomu za krále Jana přistupovala řevnivost s Polskem, které s řádem německým vedlo dlouholeté spory a války o jistá území, jichž se řád neprávem byl zmocnil. Karel musil se řádu ujímati jakožto Římský císař, který byl jeho vrchním pánem a zároveň vedle stolice papežské ochráncem čili patronem.

Od této tradicionelní politiky české odvrátil se rozhodně teprve Václav IV., kterého řád proti sobě popudil svojí zpupností a nepoddajností.

Přátelství mezi Čechami a Polskem sesíleno bylo do té míry, že mezi Václavem IV. a Vladislavem Jagellou zavřena přátelská smlouva a na základě jejím obdržel Václav pomoc z Polska proti jednotě panské a proti svému bratranci Joštovi. Václav byl též králem římským — jeho příliš vyslovená národnost česká a slovanská byly trnem v očích německých kurfiřtů; na přátelství jeho s Polskem veřejně stěžovali si ti, kteří jej později sesadili s trůnu a zvolili protikrále Ruprechta Falckého.

Když r. 1410 schylovalo se k rozhodnému zápasu mezi říší Polsko-Litevskou a řádem německých rytířů, král Václav dožádán byl za prostředníka. Václav vrátil se při této příležitosti do jisté míry k tradicím svých předchůdců a učinil výrok příznivý řádu. Tím přátelství mezi Čechami a Polskem ovšem bylo otřeseno, ale přece neseslabeno — neboť kdežto král choval se jako politik a diplomat, veřejné mínění jeho poddaných stálo valnou většinou na straně Polska. To objevilo se hned po tom, když po nezdařeném prostředkování došlo k veliké bitvě u Tannenberka (1410), ve které řád německých rytířů na hlavu poražen od spojených vojsk polsko-litevských. V bitvě té, která znamená velikou srážku světa slovanského se světem germánským, na straně polské stáli četní dobrovolníci z Čech a z Moravy: »Přišli mezi nimi válečníci zkušení, jimž školou řemesla válečného byly před tím domácí války a drobné šrůtky.« *) Byli to především Jan Sokol z Lamberka a Jan Žižka z Trocnova, Vilém Kostka z Postupic a m. j. Z Čechův a Moravanů od Sokola najatých skládal se jeden z 50 praporů polského vojska — byl 4. v pořádku bitvy. Čechů celkem bylo okolo 5 praporů. »Zkušení válečníci čeští na straně polské pomáhali vojsko na pochodu říditi, v šiky pořádati a což více k řemeslu válečnému náleží.«**) Dle jisté současné zprávy odešlo do Polska tolik lidí, zvláště dvořanů, že královský dvůr pražský zpustnul a král byl nucen další odcházení zapověděti. Zpráva o vítězství Poláků přijata v Čechách s velikou radostí. Nejlepším výrazem těchto citů jest blahopřejný list Husův, psaný králi polskému Vladislavovi. Hus byl mluvčím všech, kdož novinu o vítězství s radostí byli přijali . . .

Účastenství Čechů stejnou měrou opakovalo se v nové válce Polska s řádem r. 1414. Nic na věci nemění, že byli též Čechové, kteří v obou válkách bojovali na straně řádu — ti stáli ještě pod vlivem starších tradicí, které na řád německých rytířů se dívaly jako na bojovníka pro víru Kristovu a potíratele nevěry pohanské.

Není pochyby, že na vzrůst polonofilství u nás působila změna v zahraniční politice českých králů — ale mnohem více snad působil tu přímý styk obou národů, jehož jevištěm byla především pražská universita. Nejstarší tato universita středoevropská založena byla též pro Poláky — jedním z národův universitních byl též národ polský. Praha až do počátku 15. století byla předním universitním městem polským. V Praze chtěla míti polská královna Hedvika bursu pro Litvany, kteří v Praze se vycvičíce měli pak víru křesťanskou mezi svými krajany utvrzovati. Poměr Čechů a Poláků na pražské universitě byl velmi přátelský — arcibiskup Hnězdenský, který sám v Praze studoval, připomíná po letech králi Václavovi IV., že Poláci a Čechové milovali se tam bratrsky . . .

V Praze bylo zřídlo mocného kulturního vlivu Čech na Polsko. Pražská universita byla matkou university krakovské. Když tato r. 1400

*) *Goll*, Čechy a Prusy ve středověku, str. 119.
**) *Goll*, Čechy a Prusy 121.

*

byla založena, všichni téměř první její professoři byli odchovanci university pražské, a mnozí z nich opustivše professury pražské odešli do Krakova, aby novou universitu postavili na pevné základy. Universita krakovská je tedy dcerou university pražské. Z Prahy rozlévá se světlo vzdělanosti a pokroku do Krakova a do celého Polska. V Praze shromažďují sobě, opisují a s sebou do Polska odvážejí polští studenti hromady literárních plodů současných — jsou to četné rukopisy, které podnes chová universitní knihovna krakovská a carská bibliotéka petrohradská a j.

Celé současné duševní hnutí, světový názor filosofie scholastické, všecky současné vědecké spory — to vše dostává se Polsku přes Prahu. Je to především veliká literatura zanášející se otázkou zamezení velikého církevního rozkolu, trvajícího od smrti Karla IV. Je to hnutí konciliární a opravné vůbec, hýbající celým současným křesťanským světem. V Praze Poláci seznávají nejpokročilejší směr hnutí toho, viclefism, a jsou svědky usilovného opravného působení Husova. Mistr zjednává sobě četné přátele i mezi Poláky, mezi duchovenstvem i mezi šlechtou. V době jeho utrpení kostnického ujímají se ho a přimlouvají se zaň zároveň s pány českými i pánové polští a jistý doktor polský byl mu tam »jediným přítelem kromě Boha«.

Veliké hnutí husitské nalezlo i v Polsku svůj ohlas jak mezi duchovenstvem tak zvláště mezi šlechtou, která žárlivá byla na hmotný blahobyt a značný politický vliv polské hierarchie. Hierarchie tato také napiala všecky své síly, aby zamezila podobný vzrůst husitství a tím i podobné pohromy církve jako v Čechách. Jejím vlivem král nestačí vydávati edikty na pronásledování přívrženců Husových. Proto husitské hnutí v Polsku zůstalo jen v začátcích a nedosáhlo toho významu jako v Čechách — katolická hierarchie zvítězila úplně. Vedoucí kruhy polské dívaly se na Čechy jako na kacíře. To pak vadilo nejvíce, když Čechové, vedeni jsouce ideou slovanské vzájemnosti, hledali v Polsku oporu proti Němcům, když podávali korunu Polskému králi Vladislavovi a pak Litevskému velikému knížeti Vitoldovi. Ani ten ani onen nepomýšleli vážně na přijetí české koruny. Jestliže dávali na jevo jakousi tvoji ochotu k tomu, jestliže vypravili i jistou brannou pomoc (ač lsabou) pod vedením Sigmunda Korybutoviče — byla to jen demonssrace a hrozba králi Sigmundovi, nepříteli Polska a stranníku řádu rytířů německých. Otázka pruská opětně to byla, jež padla na váhu v rozvoji styků českopolských v době husitské. Ostatek rozhodněji se Čechů ujmouti nemohlo Polsko a Litva z ohledu na papeže. Vůči tomuto dává na jevo Polsko neustále svoji ochotu prostředkovati k docílení smíru Čechů s církví. To je seriosní stanovisko Polska po celou dobu válek husitských. Polsko nevstoupilo nikdy do řady nepřátel Čechů, ač jim tím i hrozilo a papež je k tomu vyzýval. Ovšem poskytovalo útočiště uprchlíkům českým, odpůrcům husitství, mezi nimiž byli i osobní nepřátelé mistra Jana Husi, jako Štěpán Paleč.

Mezitím co na poli válečném marné dějí se pokusy neposlušné Čechy zkrotiti, z Polska ozývá se opět a opět nabídka prostřednictví.

V té době zaznívá z úst polských nejednou vřelé slovo o bratrském národě českém. V listě krále polského z r. 1423 »slyšíme o zvláštní lásce, kterou král chová ke království Českému a onomu slovanskému lidu, jeho obyvatelům, jakož i o žalu, jenž by naplnil srdce královské, kdyby se měl toho dožíti, že by země společné národnosti slovanské stala se kořistí cizího národa . . .« *)

Konečně nabídka polská přijata a r. 1431 na královském hradě krakovském odbývalo se veliké hádání mistrů husitských s theology polskými. A vedle toho zároveň rokováno o podmínkách, za kterých by Čechové byli ochotni obeslati nastávající koncilium basilejské.

Obecná naděje na smír Čechů s církví, která provázela jednání koncilu, měla značný vliv na vyjasnění poměru Čech a Polska — r. 1432 došlo k tak těsnému sblížení, že mezi Čechy a králem Polským uzavřen spolek proti řádu rytířů německých, ano schylovalo se i k tomu, že papež svolí, aby král polský přijal českou korunu proti Sigmundovi Lucemburskému.

Právě zmíněný spolek jest předehrou nového velikého účastenství Čechů v dlouholetých válkách, které Polsko vedlo zase s řádem rytířů německých, jejichž výsledkem bylo úplné podvrácení panství vzpupného toho řádu na moři Baltickém. Nelze ovšem říci, že by bojovníci husitští byli šli za svým národním přesvědčením a že by vědomě byli bojovali proti odvěkému nepříteli Slovanstva, neboť i na straně řádu spatřujeme řadu českých žoldnéřů a condotierů. Byla to vojska táborská, která po bitvě u Lipan neměla v Čechách místa a dávala se do služeb tomu, kdo právě je hledal a potřeboval. Nicméně zajímavé jest stopovati válečné ony události, ve kterých české roty hrají tutéž úlohu, jako na západě a jihu Evropy žoldnéři švýcarští, vlaští a francouzští...**)

Pro nás v dějinách styků českopolských mnohem více váží okolnost, že přese všecky nezdary, kterými provázeny byly snahy o dosažení krále »jazyka slovanského«, v Čechách trvá neustále národní strana polská — a že v Polsku přes veškeré úsilí hierarchie trvá jistá strana husitská a žijí sympathie k Čechům, jejichž nátlaku nejednou hierarchie bezděky se podrobuje. Kandidatura polského krále opakuje se opětně po smrti Sigmundově a po smrti Albrechtově při synech Vladislava Jagelly, Vladislavovi a Kazimírovi. A když v Čechách na trůn dosedá národní král Jiří, dochází po krátké nepřízni mezi Jiřím a Kazimírem IV. k obnovení podobných styků a přátelství, jako byly mezi Karlem IV. a Kazimírem Velikým. A jako kdysi Sigmund, syn Karlův, měl se státi králem Polským, tak teď koruna česká zaskvíti se měla na hlavě syna Kazimírova. Přese všecko úsilí kurie papežské připravovalo se spojení husitských Čechů s pravověrným Polskem. Po smrti Jiřího sen starého husitství stal se skutečností. Ale jaké bylo s tím spojeno sklamání! Polský Jagellovec naprosto nehodil se do če-

*) *Goll,* Čechy a Prusy 151.

**) V té příčině dlužno odkázati pouze ke spisu *Gollovu,* Čechy a Prusy v němž zvláště v kapitole V. sebrány jsou poprve úplně všecky fakty, které se oné veliké »kampanie« týkají.

ských poměrů — a nám, kteří známe pozdější průběh dějin, tane na mysli otázka, nebylo-li by bývalo pro Čechy šťastnějším, politiČtějším skutkem zvoliti si za krále uherského Matyáše!

Vladislav Jagellovec byl slaboch. Vychován byl v duchu nesmířitelného katolictví, které v Češích vidělo jen kacíře. Spolek s Polskem nezachránil rozbití české koruny. Jagellovec obmezen na pouhé Čechy. Že Polsko dopustilo konečné vítězství Matyášovo, že nezabránilo roztržení českého státu — vysvětlení toho opětně dlužno hledati v Prusku. Matyáš Corvin byl spojencem řádu německého. K vůli vlastnímu prospěchu Polsko obětovalo Čechy.

Vláda Jagellovců znamená hluboký úpadek Čech. Král cítě nechuť k husitskému národu odstěhoval se z Čech, jakmile po smrti Matyáše Corvina zvolen byl za krále Uherského. V Čechách hospodařila šlechtická oligarchie ve svůj stavovský prospěch . . . Slovanská, polská politika česká ukázala nám své nejhorší stránky!

Jinak bylo však na poli nesouvisejícím těsně s politikou. Zajímavo bylo by zbádati podrobně vzájemné kulturní vlivy českopolské v době, kdy společná dynastie usnadňovala styky co nejhojnější a nejtěsnější. Z toho, co dosud víme, vysvítá tolik, že již v době Kazimírově — jenž v ohledu náboženském byl na svoji dobu dosti indiferentní a zvláště rozhodným odpůrcem převahy hierarchie ve státě — pozorovati jest nový vzrůst husitství v Polsku. Není náhodou, že právě v této době vznikl jeden z nejzajímavějších politických spisů polských, Ostrorogův »Memoriál«, volající po reformě státní a církevní a jevící nepochybné vlivy ideí husitských. Avšak mnohem důležitější a zajímavější jest úloha, která v této době a dlouho ještě ve století 16., kdy již v Čechách vládla dynastie Habsburská, připadá českému jazyku a literatuře v Polsku.

Jedním z největších úspěchů hnutí husitského jest beze vší pochyby neobyčejný a rychlý rozmach jazyka českého po celé takřka oblasti české koruny, zvláště však na půdě slezské. Lze říci, že v 15. stol. celé horní Slezsko bylo skoro úplně počeštěno. Všude ve veřejném jednání, v životě politickém zjednává si čeština převahu nad dosavadní latinou a němčinou. V diplomatických stycích s východem, t. j. s Polskem, užívá se češtiny a i z polské kanceláře královské vycházejí nezřídka listiny psané jazykem českým. Koncem století 15. a na počátku stol. 16. šlechta polská píše a mluví zhusta česky, ano i sám král Sigmund I., jenž v mladých letech byl náměstkem svého bratra Vladislava II. v jednom ze slezských knížectví (Hlohov). Ještě v 2. polovici stol. 16. platila čeština v Polsku za jazyk jemnější, vytříbenější, jazyk lepších kruhů a náleželo to k dobrému tónu, jestliže šlechtic mohl se ve společnosti zablýsknouti jeho znalostí.

A není divu, neboť čeština měla za sebou již velikou literární minulost, měla svého Štítného, Husa, Ondřeje z Dubé a j., když polština mohla se vykázati teprve neobratnými pokusy prvních literárních plodů. Bylo úplně přirozeno, jestliže česká literatura Polákům nahrazovala literaturu vlastní a jestliže české spisy brány za vzor spisů

polských a jestliže zvláště literatura překladová opírala se o vzory české. První plody literatury polské hemží se překlady z češtiny nebo aspoň překlady, pořízenými podle češtiny. Překladatel Jeronym Małecki v 2. polovici 16. století praví, že kdo chce překládati z němčiny, musí vedle dobré znalosti jazyka polského ovládati dobře i jazyk český.

Čechové vůbec platili v Polsku ve stol. 15. a 16. velmi mnoho a v celku rozšířeno bylo o nich dobré mínění. Platili především za národ hrdý, smělý a statečný. Z té doby pochází známé přísloví »Co Polak, to pan, co Czech, to hetman«. Příslovečné bylo též, jak Čechové umějí plniti dané slovo, mluvilo se: »Co Czech słowo trzymać«.

Na této oblibě Čechův a češtiny v Polsku hlavně stavěli Habsburkové své plány, dosíci též polské koruny pro případ vymření rodu Jagellovského. Když pánové čeští působili v Polsku jako poslové a jednatelé pro Maximiliána II. a jeho syny, neustále ozývaly se otázky a opakováno přání, aby dotyčný kandidát dobře ovládal jazyk český. A nejzajímavější jest, že když bohatý, moudrý a obratný Vilém z Rožmberka pracoval pro zvolení svého krále, většina šlechty polské byla ochotna spíše jeho zvoliti za krále nežli Maximiliána. Vilém byl vážným kandidátem té strany, která si přála krále z rodu domácího čili »Pjasta«. A bylo by snad došlo k uskutečnění tohoto záměru, kdyby pan Vilém byl chtěl něco ze svého měšce obětovati na upoutání nespolehlivých voličů.

S druhé strany i polština a Poláci měli v Čechách značné rozšíření a požívali obliby. Známo na př., že Žižka odíval se krojem polským. Od doby Jiřího Poděbradského přicházelo do Čech mnoho Poláků a živilo se v městech českých řemesly. V 16. stol. přicházelo do Čech a na Moravu mnoho polských kněží a mnichů a na olomúckém stolci biskupském a v jeho kapitule seděl nejeden Polák.

Velmi zajímavý typ českopolského spisovatele jest Bartoloměj Paprocki, Polák, ztrávivší velikou část svého života v Čechách jako vyhnanec a píšící právě tak velmi dobře česky jako polsky.

A co mám říci teprve o rozsévačích a šiřitelích nejznamenitějšího výtvoru české kultury, víry a idcí českobratrských, o knězích bratrských, kteří kázali, psali, vyučovali a vychovávali stejně polsky jako česky?

Husitství připravilo půdu reformaci v Polsku a reformace přichystala příznivé přijetí českým bratřím se strany obyvatelstva polského, když jsouce po válce šmalkaldské z Čech vypověděni ubírali se do vyhnanství. V Polsku z Jednoty vypučela nová větev polská, která přežila svuj český kmen. Vše, co ve Velkopolsku, t. j. ve starém původním Polsku nad řekou Vartou, smýšlelo protestantsky, hlásilo se k Jednotě. Jest však zajímavé, že odvrátilo se od ní obyvatelstvo německé, jehož hojně bylo v polských městech, a přilnulo k reformaci Lutherově. Jednota bratrská v Polsku měla značný vliv na mravní jakost polské šlechty, zvláště co do poměru jejího k poddaným; působila na své šlechtické patrony ve smyslu pravého křesťanství. České spisy bratrské,

zvláště kancionály hojně překládány do polštiny. Ano některé ze spisů českých tištěny na půdě polské s hmotnou podporou polských velmožů-jako proslulý kancionál Šamotulský. V Polsku Jednotě dostalo se rozličných popudů, aby se účastnila současných sporů a zápasů myšlenkových — což mělo veliký vliv na zvýšení úrovně jejího vzdělání a intelligence. Z Polska dostala se Jednota do styku i s pravoslavnými Rusy — a jeden z duchovních bratrských, br. Jan Rokyta k podnětu polských pánů bratrských pokusil se o převedení samého cara ruského, Ivana Hrozného, na víru bratrskou.

Počátek 2. polovice 16. století, t. j. doba, kdy Jednota nabývá půdy a rozšíření v Polsku, jest dobou veliké, politické, společenské a náboženské krise v rozvoji polského národa. Jednou z hlavních otázek, která se tehdy řeší, jest, zdali Polsko přijme reformaci čili zůstane katolickým. Výsledek dlouhé, vleklé krise jest ten, že v Polsku vítězí protireformace a reformační hnutí znenáhla upadá naprosto. Poláci stávají se národem skrz na skrz proniknutým katolictvím, obmezeným v duchu idejí jesuitských. Čím více rozvíjí se tento duch, tím nepřízniveji se utváří poměr národa polského k českému, tak že Čechové v očích většiny obyvatelstva polského jsou především zlopověstnými kacíři. V době, kdy Čechové vcházejí v rozhodný zápas za svobodu svědomí, na trůně polském sedí loutka jesuitů, král Sigmund III., který stal se spojencem Ferdinanda II., tak že z Polska proti Čechům vypravilo se značné pomocné vojsko, mezi nímž neblaze prosluli zvláště loupeživí a násilní »Lisovčíci«. V bitvě na Bílé Hoře tento polský oddíl pomáhal porážeti »české kacíře« a společně s oddílem uherským pronásledoval utíkající vojsko české až ke Strahovské bráně.

A nedosti na tom. Našli se polští spisovatelé, kteří svými verši oslavovali porážku Čechů. Byl to zvláště Jan Zrzenczycki, pověstný svými verši, které nadepsal:

Nagrobek Czechom 1620.

»Tu leží, co v kalvinské se oděli zbroje,
položili od ostrých břitev hrdla svoje.
Teď jich Hus ani Žižka ani Kalvin z pekla
nezachránil, s krví duše z nich utekla« atd.*)

Již více let před bitvou Bělohorskou začala Jednota bratrská v Polsku trvající pociťovati veliký onen obrat, který se koncem 16. a poč. 17. století vykonával v duchu národa polského. Celá řada příznivců začala od ní odpadávati a jesuitští studenti napadali duchovní i zbory bratrské, tak že v Poznani dokonce bratrský zbor se zemí srovnali. Přes to však jistá část šlechty polské ve Velkopolsku zůstala Jednotě věrna a statky její staly se posledním útočištěm bratrských emigrantů po r. 1627. Byl to zvláště slavný J. A. Komenský, jenž v Lešně řídil znamenité gymnasium bratrské až do vypálení tohoto

*) Первольфъ, Славяне, ихъ взаимныя отношенія и связи III. 1. str. 154.

města ve válce švédsko-polské (1656). Do Lešna přenesli bratří čeští své nejdrahocennější památky literární, svůj bohatý archiv, svoji bibliotheku. Když pak český kmen Jednoty v rozptýlení svém úplně zanikl, přejala dědictví a poklady jeho polská větev, která ve zbytcích svých do jisté míry trvá až do dnes na půdě bývalého Velkopolska, nynějšího Poznaňska.

Polská větev Jednoty ve stol. 17. a 18. byla nejdůležitější částí tak zv. polských dissidentů čili protestantů, kteří znenáhla zbaveni byli všech politických práv a vysazeni nejkrutějšímu pronásledování a bezpráví se strany hierarchie, jesuitů a fanatisované jimi šlechty katolické. Nenalézajíce spravedlnosti ve vlasti, hledali opory a pomoci v cizině — a tu jim ochotně poskytoval nejbližší soused Polska, Prusko, jehož panovníci již od dob prvního knížete pruského reformace užívali jako prostředku politického. Tak dostal se do služeb pruských vnuk samého Komenského, veliký biskup bratrský Daniel Arnošt Jabloński, který tudíž vědomě pracoval »pour le roi de Prusse . . .«

Otázka dissidentská byla jednou z příčin rozdělení Polska . . . Po připojení polských zemí k Prusku dostalo se sice polským dissidentům svobody náboženské, ale místo ní nastoupila poroba národní, ještě snad těžší, a protestanství stalo se králům Pruským nástrojem germanisace. Tu začala hromadně odpadávati od Jednoty bratrské zbylá ještě část šlechty polské, tak že dnes lze říci, že co Polák, to katolík, neboť dnes chrámy katolické jsou téměř jediným útočištěm svobodného mluvení jazykem polským. Členy Jednoty bratrské již ke konci 1. pol. 19. stol. byli Němci — a to bylo příčinou rozkramaření drahocenných památek literárních, až dotud v Lešně chovaných, kterým již nikdo nerozuměl. Část zachráněna v Herrnhutě, v archivu obnovené Jednoty bratrské, ale přes to mnoho je ztraceno.

Od té doby, co český národ stihla neodčinitelná pohroma bělohorská, dějiny národa českého a polského rozcházejí se čím dále tím více, tak že veškeren styk téměř přestává. Českého národa po jistou dobu téměř není a tím ovšem končí se veškeren jeho kulturní vliv a styk s Polskem. Poněvadž v Polsku zaniká znenáhla smysl téměř pro každou vyšší, ideálnější myšlenku a snahu a nastává zbahnění celého národního života, nemůže odtud přijíti posila a pomoc k uzdravení z těžkých ran, které český národ utrpěl.

Teprve když i Poláky stihlo veliké národní neštěstí, ztráta samostatnosti, nastává tam jakési obrození, objevují se velicí badatelé, myslitelé a věštci, a hnutí toto nezůstává bez vlivu na probouzející se národ český. V Slovanstvu vůbec a u nejbližších Poláků zvláště vlastenci čeští hledají posilu a oporu, a pokleslý jazyk náš vzdělává se na lepších a vytříbenějších vzorech polských. Tak na počátku 19. století opakuje se něco podobného jako ve století 14.—16., jenže směrem opačným, nová čeština vzdělává se a zdokonaluje se podle nové polštiny.

A když nad obzorem objevuje se slunce nové doby, aera konstituce a parlamentarismu, Čech a Polák podávají sobě ruce ke společné

práci politické, k dosažení pevných základů zdárného národního rozvoje. Nastává nová řada styků — avšak při vší dobré vůli, při plném vědomí blízkého příbuzenství a lásky z dob minulých, přece **vzájemný poměr není tak příznivý**, jak bychom si oboustranně přáli, velmi často zachmuřuje se, viklá se a hrozí roztržka . . . Čím to vysvětliti?

Jest to staleté takřka přerušení veškerých styků a odcizení vzájemné. Vývoj každého z obou národů bral se různými směry. Tím charakter obou národů zcela jinak se utvářil, nastaly značné rozdíly v smýšlení, cítění, ideálech a snažení . . .

Nám historie vzala všecku takřka šlechtu, zvláště drobnou, a národ náš obrodil se skoro výhradně z vrstev lidových; národní společnost polská, třebas nebyla již výhradně šlechtická, žije přece v názorech a způsobech čistě aristokratických. My přes veškeré úsilí církve nestali jsme se pravými katolíky a žijeme v stálé, často bezděčné opposici proti katolicismu, jsme v jistém smyslu stále ještě husity a v husitství vidíme nejslavnější dobu své historie, vyvrcholení české kultury v minulosti — Poláci jsou horlivými katolíky, chceme-li klerikály, ultramontány, neboť katolicism je dnes takřka jedinou záštitou polské národnosti v Německu a Rusku. My jsme rusofilové, jsme dobří přátelé Rusů, kterých pravý Polák nenávidí . . .

Větší díl těch věcí, jež nás nyní dělí, nebyl v minulosti, nebo aspoň neměl té váhy jako nyní.

Co máme činiti, abychom v zájmu obou národů se více sblížili? Vzájemně si porozuměti, míti pochopení pro národní své zvláštnosti, přecházeti taktně přes rozpory a vystříhati se všeho, co by druhému mohlo býti nepříjemné. Studujme se vzájemně a respektujme svá stanoviska, své národní snahy — to je úloha budoucnosti.

O. WAGNER.

Zlatorog.

I.

Kulturní styky Jihoslovanů s Němci nezrcadlí se tak mocně a imposantně v literatuře básnické, jako na př. bývalé, proslulé sympathie německo-polské. Jihoslované a specielně Slovinci nezasáhli v té míře v rozvoj dějin století XIX., jako to byli učinili Poláci proslavenou revolucí z r. 1830., upozornivše celý vzdělaný svět evropský na osud potlačené otčiny a získavše jménu polskému zájem i náklonnost v kruzích nejširších. Slovinci se neobírala širá Evropa. Pro ně nebylo té pozornosti v cizině. A přece jen kulturní styky byly dosti silné a poměrně živé. Děly se přirozeně na slovinské půdě našeho Rakouska, kde stýkaly se obě národnosti v prvé polovici století XIX. v míru a přátelství.

Pro tyto styky je zvláště významná doba vlády arciknížete Jana, který po válkách napoleonských země ty spravoval, a jehož zásluhou,

jak Radics*) uvádí, mnohá ušlechtilá, pokroková myšlenka uvedena ve skutek. Nejen známé Johaneum ve Štyrském Hradci, ale rovněž bohatá knihovna a čtenářský spolek byly dílem tohoto muže, od něhož vyšel také podnět k četným přednáškám z oboru věd přírodních i technických, a vůbec po vzoru osvícenském věnována také péče hospodářskému stavu země, a tak i hospodářská sdružení, spolky vývozní, průmyslové i montánní vznikly za jeho správy zemí. Zajímavo, že arcikníže ten měl též neobyčejný zájem o zachování starého mravu lidového. Herderovy snahy, obrátiti pozornost k životu prostého člověka i k jeho kulturní úrovni, měly i na něho patrný vliv. Přirozeno, že vláda taková všeobecnému rozvoji byla na prospěch. Za vlády té obnovuje se také nedávno před tím vzkříšená literatura slovinská, po vypuzení kraňských evangelíků dlouho smrtelným spánkem stižená.

Vzájemnost německo-slovinská působila jarní vlahou na obrozující hnutí to. Dům šlechtice Zoise, příznivce Vodníkova, předního buditele slovinského, byl zároveň stánkem mladého obrození slovinského a spolu také obětnicí německého umění. V německém Hradci zakládá se »societas slovenica« a Slovinec Primic zahajuje tam slovinské přednášky na universitě. Ve slovinské pak Lublani básní titíž lidé v obou jazycích a do Kumpfových »Korutanských novin« přispívají svorně Němci i Slovinci, a články týkají se literatury i kultury obou národů. Právě tak si vede známý »Illyrský list« v Lublani.

Řada spisovatelů »německých« užila tu svého nadání pro rozvoj dobré věci slovinské. Byli to ovšem částečně rodáci země, jež vlastně německé jen vzdělání odcizilo otčině, tak jako lze to viděti nezřídka v Čechách za doby probuzení. Byli to, abych alespoň stručně se zmínil, jmenovitě tito literáti: »Rakouský Körner«, jak nazývá Radicz štyrského rodáka J. G. Fellingera, který jako úředník v celjské krajině působiv a po té jako důstojník v posádkách korutanských i kraňských řadu let tráviv, tak si krajiny ponurého Krasu oblíbil, že se zálibou volil je látkami básnickými. Dále Jan rytíř Gallenstein, skladatel známé písně »des Kärntners Vaterland«, a rytíř Tschabuschnigg, rodák z Celovce, za Potockého ministr spravedlnosti; pak šlechtic a statkář Jan Kalchberg, hlavně však vynikli Karel Gottfried Leitner, Jan Gabriel Seidl a ovšem proslulý přítel Prešernův Anastasius Grün.

U všech uvedených básníků je pěstování domácích látek aktem lokálního patriotismu, výrazem rakouského vlastenectví, jako když u nás M. Z. Polák volal do zbraně proti Napoleonovi. Je tu spíše znáti zájem o krajinu, nežli o obyvatelstvo, spíše o území říše rakouské a její dějiny, nežli o národ slovinský a jeho osudy. Politické příchuti, jakou měly na př. známé písně polonofilské nebo filhelenské, jsou básně tyto většinou prosty.

Patriotičtí básníci rakouští jsou hlavními pěstiteli látek kraňských a korutanských. Vedle nich jsou látky tyto jen sporadicky zastoupeny v literatuře německé. Krása krajin těch, velebnost velehor

*) *P. Radics*: Anastasius Grün. Verschollenes und Vergilbtes aus dessen Leben und Wirken. (Lipsko. 1879).

alpských vždy poutala řady cestovatelů. Přirozeno, že mnohý z nich mohutné své dojmy pokusil se vysloviti, a tak mimoděk se dotkl i slovanského kraje. Zvláště vřele a pěkně to učinil Rudolf Baumbach ve své básnické prvotině »Zlatorog«.

* * *

Nemnohá první práce básnická prorazí, udrží se a založí básníkovi jméno. Často bývá jen skrovným pokusem, pouhým hledáním cesty a zřídka jen bývá šťastným úderem ve skálu, tající žílu vzácného kovu.

Práce Baumbachova jest z těchto šťastných. O vánocích r. 1876 spatřila v Lipsku světlo světa a do r. 1898, tedy za pouhých dvacet let rozlétla se v 57.000 výtiscích Evropou. Dojista zvláštní a téměř neobyčejný úspěch prvého dílka, které vskutku vzniklo ve šťastné chvíli upřímného, opravdového, procítěného nadšení a podáno vzácnou lehkostí formy. Baumbachův Zlatorog je dítkem šťastné doby života. Mladý, tehdy asi 34letý, saský přírodovědec žil tou dobou patrně za účelem vědecké práce v našem »Přímoří.« Blankyt Adrie, charé skály Krasu a Julské Alpy s velebným Triglavem poutaly neobyčejnou silou básnickou mysl mladého botanika který jako horlivý turista alpský ve prospěch mladého tehdy klubu přímořských alpistů vydával psaný časopis »Enzian«, později pod jménem »Gaudeamus für Bergsteiger« tiskem vydaný u téhož nakladatele jako Zlatorog, jenž vznikl v lázních na jezeře Bledském v Krajině v létech 1874—75. Látku básni dodala slovinská pověst, básníkovi terstským professorem Urbasem oznámená. Pověst jedná o bílém kamzíku se zlatými rohy, který hlídá alpský ráj bílých paní a konečně jej sám ničí. Místem děje jest Triglav, jehož vrcholku čtyřikráte marně se pokoušel autor dostoupiti, byv počasím donucen k návratu. Proto volil si autor k »nutným obrázkům přírody« vrcholky nižších hor, Triglav obkličujících, jichž temena prý jsou pravým rájem. Prvý posudek knihy byl neutěšený, ale za krátko přicházely jiné a jiné pochvalné a mezi nimi také pěkná recense Hamerlingova, jež stala se významnou pro rozšíření knihy po Rakousku. Ještě větších však zásluh dobyl si o knihu, jak autor vděčně uznává, znamenitý herec vídeňský Josef Levinský. Volil totiž báseň tuto s obzvláštní zálibou k recitacím, a tím získal nejen ve Vídni, ale i po celém Rakousku knížce mnoho přátel a ctitelů. Zájem byl tak mocný, že báseň zpracována jako kantata A. Thierfelderem, ředitelem hudby v Roztokách, a dvakráte jako opera, a to od Glutha v Mnichově a Schmitta ve Vídni.

Úspěch básně nelze však děkovati šťastné nějaké planetě, jak by se zdálo ze slov autorových, nýbrž předem a hlavně ceně její vlastní. A cenu básně Baumbachovy dlužno předem hledati v milé, svěží, melodické formě její. Svěží alpské jitro směje se na nás velebným blankytem svého nebe, křišťálovou rosou čarokrásné své květeny a stříbrnými hlásky svých opeřenců. Vše tak mile mladé, svěží, čisté! Formou básně přímo vybízí k recitaci, a znamenitý recitátor Levinský jistě nikoli náhodou sáhl právě po ní a dosáhl úspěchů nevídaných!

Básník Rudolf Baumbach, narozený r. 1840 v Kranichfeldu v Sasku, uveden slavným literárním historikem německým R. M. Meyerem jako příslušník školy Schefflovy — známého to skladatele »Der Trompeter von Säkkingen«, »Ekkeharta« a vskutku cenných písní pijáckých »Gaudeamus, básníka to dnes tak velebeného, jako kaceřovaného. Stopy této školy nese také první dílo Baumbachovo, ač na ně působily silně i živly jiné, místní, slovanské, určujíce mu jasně směr nastoupené dráhy

(Pokračování.)

JAROMÍR BORECKÝ:

Ze slovinské poesie

Josip Stritar.

(Narodil se v Podsmrekách na Dolenjsku r. 1836. Věnoval se klassické filologii, a vystudovav na universitě vídeňské, cestoval po Německu, Francii, Švýcarech a Italii, načež r. 1872 nastoupil professuru zprvu na gymnasiu v Hernalsu, pak ve Vídni. Nedávno odešel na odpočinek. Na rozvoj slovinské literatury měl veliký vliv svou poesií, romány i esthetickými úvahami. Básně jeho, vynikající formální a jazykovou čistotou, mají cit a mnohdy i milý, naivní tón. Příroda a láska jsou hlavními jejich strunami, k nimž přidružuje se v některých básních reflexivních i nota vlastenecká a satirická. Sebrané spisy jeho vyšly v sedmi svazcích 1887—1899 v Lublani.)

Obláček.

Za hory slunce zachází mi,
na zemi padá rosný chlad,
vzpomínka sladká hruď mi přímí,
jde líbezný mi pozdrav dat.

Obláčku, ovečko ty bílá!
pluj po nebi k mé drahé vpřed,
co dělá, abys popatřila,
můj pozdrav bys jí nesla v stret.

Když myslí na mne, budiž zdráva,
střes polibků jí žárnou moc,
ať klidně mi a sladce spává,
příjemné sny a dobrou noc!

U okna.

U okna mlčky se mnou dlela,
kos ve křovině sladce pěl,
sladš louka v květu zavoněla,
když tichý mrak ji v náruč schvěl.

Na pole chladná rosa padá,
hvězd po nebi se vznímá sbor;
teď láskou dýše země mladá,
a láskou dýše každý tvor.

V tom ohlédne se mlčíc ke mně,
mlčky se na ni ohlédnu,
oko se s okem pojme jemně,
ret se rtem v blaha bezednu.

Jarní noc.

Ó, měkká noc, ta jarní noc!
A jak mne vábí lichotivě!
Dýchaje mladost, lásky moc,
máj objímá mne milostivě.

Psi štěkají, to libý hles!
Mne zdravil často noční tiší,
kdy chodil k milé na záves
jsem v osamělou, bílou chýši.

Oj, lehké srdce, lehký krok,
a z mladých prsou píseň hlasná!
Tak tulí k děvčeti se bok,
tak mladost užívá se jasná.

O, mladé noci — lepý rej!
Kde luzná nebesa jste nyní?
Ty, měsíci, se za mrak skrej,
mně nehleď v mokrých očí jíní!

Ne, ne! svit, komu ještě dchne
květ mládí, lásky, sudba dvojná;
samotné lůžko čeká mne,
ó, ztiš se, duše nepokojná!

Při pastýřském ohni

Soumrak, oheň uhasíná,
strnad umlk prostřed lad;
sytostí již stáda lína,
ráda šla by domů spat.

Třeba od ohně je vstáti,
domů hnáti nastal čas;
toužebně již čeká máti,
večeře též čeká nás.

Sivka vaše, hle, se blíží,
o spěchu cos hovoří;
počkej, až se oheň kříži
poznačí, než dohoří.

Aby zůstal v boží moci,
po délce a jednou přes;
teď se andílkové nocí
hrát sem přijdou od nebes.

Příteli.

Člověka na svět strčí temná ruka
v klín přírody mu nepřátelské cizí;
na ostrovu břeh osamělý v muka
tak vrhne vlna plavce z pěn svých řízy:
v šíř před ním moře hladina se shluká,
a za ním horstvo strmé v oblak mizí;
vše pozřela mu moře hlubina,
a život holý držba jediná!

Ten holý život — žalné dobrodiní!
Dar, o nějž neprosil jsi, temné ceny;
jen do trní se cesty žití klíní,
jen hořkostmi a trudy přitíženy:
tam plahočí se lidské bídy syni,
až dokud stačí nohy zkrvácený,
smrt spasitelka sejme břemena,
jež rozdírají na krev ramena.

Hleď! země věčně živa jest a mlada,
ji s nebe vezdy mladé slunce hřeje:
v jeseni mnoho listí stromu spadá,
zas jaro zeleň na větve mu svěje;
na člověka, když uběhla mu, vnada
již mládí zlatého se neusměje.
Siroto člověče, ne pravou mátí,
bez srdce macechou je příroda ti!

Ves prostor kryje utrpení moře,
a v březích těsných radosti je řeka:
oh, kolik dlužno zakusiti hoře,
leč slastí málo srdce lidské čeká!
Bez pykání mu nehřešit ni spoře,
bez hříchu trest však rád mu duši leká:
kdo v slzavém tom údolí je zrozen,
naň úděl utrpení jistě hozen.

Nač všechen trud, pláč slzí? Co nám smění
zaň život? Slávu? — prázdná jenom pěna!
Snad lásku? — Ó, mladosti zlaté snění,
ty pastvo medná, srdcím nalíčená!
ty mineš jako vesny rozpučení!
Či věrnost? — Slova treta bezecenná! —
Jak stín vše mine, jedin kolemkol
nás všude věrně doprovází bol!

Vše nicotno! — Je bolest pravda pouze,
ji jedině lze není zatajiti!
když nestihla tě ještě její nouze,
schvěn čekej chvíle příští ze zákrytí!
Ty, jemuž líc teď září v plesné touze,
hned brzy budeš vroucí slzy líti;
ač netrpíš, když trpět musíš zříti,
jak přece pokojně bys mohl žíti!

Je lidstvo Prometheus, přikováno
na strmou skálu pouty ocelími;
na pospas dravci krahujci je dáno,
jenž padá na ně drápy zostřelými;
mu kluje srdce, trhá, pozdě, ráno —
zří s nebe klidně bozi zraky svými!
Nikdy se hladný krahuj nenapase,
vždy srdce lidstvu, hlad mu roste zase!

Příteli! Tobě plna do okraje
tak naměřena útrap byla číše:
vše známa tobě hořkost života je,
pil hojnost jedu prudkého jsi tiše.
Po údech zuřic zlá ti bolest hraje,
však srdce přec ti nezoufá s tvé výše;
ač přeplna ti utrpení míra,
nechť sladká moje utěší tě víra.

Mně zdá se, že se nebe otevírá;
zři, dní se, utěš se! Tma, která škodí,
již prchá, její nepřátelství zmírá,
a láska, dcera dne, jež slepce vodí
a brání sirotu, jí slze stírá,
zas mezi bratry, národy se rodí:
jen láska mezi bratry, národy
můž' lidstvu dobýt pravé svobody!

To *zvěře* přírodou, že nenávidí,
jeť sobě tvorstvo cizí, nepříznivé;
ty, *člověče*, kaž lásku rodu lidí,
neb nad vše tvory pozvedá tě lstivé!
Kdo bratřím rozum bystřiti se pídí,
jim srdce blaží, hoře mírní divé;
ty posvětil jsi bratřím ducha ctnosti,
být můžeš kliden, učinil jsi dosti! —

Oton Župančič.*)

Nová sbírka básníkova »Čez plan« (v Lublani 1904), odkud ukázky naše čerpány, vyjasňuje a ustaluje charakter jeho, jímž je svěžest, něha, bezprostřednost, mnoho erotiky, trochu ironie a mystiky, ale čím dále, tím více národní rázovitosti, jež slibuje Župančiče přivésti na jedno z předních míst poesie slovinské. V poslední knize své přeložil krásně naši národní »Zahučaly hory«.

Ještě jedna bělokraňská.

Zamilovalo se slunce
do pyšnivé dívky Anny,
zakochalo, poslalo hned
trojí námluvčí.

První starosvati — ptáčci.
Anna ptáčky pochytala.
Druzí — uzardělé růže.
Anna růže zasadila.
Třetí — paprskové zlatí.
Anna okna zaclonila.

Anna okna zaclonila,
za okny však Annu líbal
já jsem, mladý jun.

Drobní ptáčci písně pěli,
růže voněly se rdící,
oknem paprsk nakukoval —
e — kdo junák je!

Ty's přišla...

Ty's přišla... tak přijde zlatý mrak
na nebe večerní:
krok sotvaže poutník zastavil však,
a sotvaže zadivil jeho se zrak,
šeř zahrne v touhy jej, které se tmí.

*) Sr. »Slov. Přehled« I. 345, II. 297 a 355—359.

Ty's přišla... tak přijde píseň děv
z daleka v tiché doubravy:
on stanul — zas ticho — jen paozev
se ještě chví v korunách zmíravý,
a v šumění lesa se potopí zpěv.

Ty's přišla... já zřel ti do očí,
tvůj zvučný slyšel hlas —
ty's odešla... poutník zamk oči, jež sní,
a oblaka dále snil zlatistých kras
a písně snil, nikdy jež nevyzní.

Gazelka.

Nad horizont jsme my obláčci bílí připlavali,
tamo za bažinou, nad Krymem jsme si pohrávali.
»Bílí obláčci podzimní, nevinní, veselí,
vy jste zajisté v noci u milenek pospávali!«
Ne u milenek my, nýbrž u svého jsme otce,
u oceánu sivého včera se radovali:
pili jsme grog a napotom po vlnách opilí
bárky jsme pruhované po celou noc přemetali,
že se nevěrci modlili jak děti před čertem
a kapitáni proklínali a si zoufávali.

K výši plyne...

K výši plyne moje roztoužení
noci zákmity.
Hvězda zlatá svítí na lazuru —
hvězda ta jsi ty.

Nevyslyš mne! Neschyluj se ke mně!
Moje mladá moc
nechť se rozvine, nechť vzepne křídla,
sama zmůže noc.

Psaní.

Hle, ty řádky — tenké stezky,
růžemi jež stlány...
Myšlénky mé zabloudily
v jasných rovin strany,
celé zkvetlé, nepřehledné...

Tam nikdo nemešká,
tam jen chvění rosných trav
a šum smrků od dálav,
a jenom ty a já
a láska...

Svatí tři králi.

Ve vichru mi okna se klechtají,
a před oknem koně mi řehtají...
»Hej, vstaň, ty ospalý gospodar,
my jsme Kašpar, Melichar, Baltazar,
to svatí tři jsme králi;
z východních zemí jsme přišli sem tři,
nám neznám je kraj, a celí jsme mdlí,
rádi bychom tu nocovali.«

Koníky v chlév, v sklep pro víno přec —
»Hej, v kuchyň, má žínko, smažit rychle a péc'!
Co se ti tak zachmuřil líce tvé ples?
Svatí tři králové u nás jsou dnes —
je viz — tam sedí za stolem!«
Na hlavě se každému koruna blýská,
a Kašpar si na žezle hvězdu stiská,
tři rohy z ní trčí kolkolem.

A on se k nim důvěrně nahne sem:
»Vy jdete v to město Betlehem?
A rohatá hvězda vám ukáže lán...
dnes v kostele povídal velebný pán...«
Svatí tři králi sedí a zří,
na hlavě se každému koruna blýská,
a Kašpar si na žezle hvězdu stiská,
mlčí však všichni tři.

»Ale což vínko nechutná nic?
Já nejsem krčmář ni židovské šelmy mám líc,
nebojte se, já jsem vám křesťan věrný,
můj cviček*) však pohan je vzdorný a černý —
Bůh ochraň!« — však oni sedí, zří —
na hlavě se každému koruna blýská,
šest upřených, sklenných veň očí se vtiská,
mlčí však všichni tři.

»No, ženo, přec rychle se otáčej pak,
svatí tři králové lační jsou tak,
svatí tři králi se škaredí zle —
svatí tři králi — — co chcete jen, he?« —
Svatí tři králové dále sedí,
veliké kotliny oči jsou lůže,
na líci není jim masa ni kůže,
a naň, a naň vždy tupě hledí...

*) Kyselé víno.

A jak při nešporách, na ten den když
tři kanovníky před oltářem klečeti zříš,
po chrámu se ozývá nízký jich bas,
najednou všichni tři: »Přec pozval jsi nás!«
Jen to — a potom mlčí dále —
na líci není jim masa ni kůže,
veliké kotliny očí jsou lůže —
tak do jitra naň zejí stále...

Poznámka.

Široko po Slovinsku rozšířena je víra v svaté tři krále: Kdo je totiž ctí a se jim postí od prvé mladosti, tomu přijdou oznámit na tři dny jeho smrt. Vím, že jsem byl v Novém městě velmi zarmoucen a nešťasten, poněvadž jsem byl již příliš stár, než aby mi byla modlitba a půst ještě co pomohly. Později jsem zastihl tu pověru také v slovinském Štýrsku.

ADOLF ČERNÝ:

Vzpomínka na Michala Hórnika.

Dne 22. února bude tomu deset let, co náhle přestalo bíti srdce jednoho z velkých apoštolů Slovanstva, vůdce Lužických Srbů — Michala Hórnika. Ohromující zvěst o té nesmírné ztrátě došla mne, když jsem se jí nejméně nadál. Obávali jsme se sice o Hórnika v posledních letech jeho života, ale právě před jeho smrtí byli jsme všichni, kdož jsme mu byli blízci, o něho pokojni. V jednom z posledních listů (15 I. 1894) mně sliboval návštěvu: »Přijedu, budu-li zdráv, jako nyní jsem.« A v posledním dopise z 8. února 1894 mi psal: »Mam wšelake dźěła, tak zo mje runje hłowa boli. Tuž so wukhadźam.« (Mám různé práce, tak že mne právě hlava bolí. Tedy se procházím.) Tomu jsem nepřikládal pražádné váhy, ani ve snu mne nenapadlo, že by to mohlo býti předzvěstí vážnější choroby nebo dokonce katastrofy. A tu najednou došla mne zdrcující zvěst od Jakuba Skaly, nástupce Hórnikova v úřadě srbského katolického faráře budyšínského... Dnes po desíti letech znova procituji, co tehdy celou moji bytost schvacovalo, znova patřím v mrtvou tvář svého velkého přítele, který světlem své bytosti určil dráhu mého života a mé činnosti, znova stojím nad jeho hrobem, znova procituji všecku bolest při psaní posmrtných vzpomínek a vidím v duchu, jak mne žal sklátil na lože a dal nahlédnouti v zřítelnice smrti a věčnosti,

Michał Hórnik.

které mi otevřely nové, jiné průhledy do života a obrátily část mé duše na jiné dráhy...

*

Po desíti letech rozvírám desky, v nichž chovám drahocenné dopisy Hórnikovy (158), probírám se žloutnoucími listy, popsanými výrazným písmem jeho, a vybavuji si při tom všecky své styky s ním za desítiletí 1884—1894,*) vracím se v ovzduší tohoto prvního desítiletí své literární činnosti a vybírám z těch listů a vzpomínek, co může míti nejširší zajímavost.

První dopis mám ze 17. listopadu 1884, odpověď to na můj list, v němž jsem Hórnikovi oznamoval, že nejspíše přijedu o vánocích do Budyšína studovat dějiny Matice Srbské, a vyprošoval si k tomu jeho pomoc. Psal mi česky: »Mile mne též dojalo, že slibujete nadále zanášeti se srbskou Lužicí. Naše Matice, jak víte, není mocná i snad nezasluhuje ještě, že by se dějiny zvláště napsaly. Když pak přece o ní psáti chcete, velmi rád Vám při tom pomohu písemně i — ústně. Jestli přijedete, budete mi vždy vítán; mám pro Vás všecky pomůcky i akty Matice. Mohl byste si dělati výpisy v mém bytu i článek psáti dle libosti. Cožkoli Vám potřebného mám nebo z knihovny Matice dám přinésti, bude k službám. A když se vám nebude chtíti psáit, budeme si rozprávěti doma neb na procházce. Jestli byste v zimě nemohl, přijeďte na velikonoc.«

Na konci dopisu píše: »Nedávno byl jsem v Drážďanech na srbsko-českém koncertě ‚Vlastimila‘. Včera poslali nám pro Matici z toho čistý výnos — padesát markův. Program tu vložím. Musíme prositi, aby se milijony Slovanův nás, t. j. Matice skutečně ujali!«

V těch dvou úryvcích vidíte Hórnika-Slovana, jenž každému pracujícímu Slovanu podával pomocnou ruku, promlouvaje k němu jeho mateřštinou**) — i Hórnika-luž. Srba, který neustále měl na mysli blaho a potřeby svého národa. Při tom, proniknut jsa ideou vzájemnosti slovanské, obracel se k více než stomilionovému celku slovanskému, aby nedal utonouti 176 tisícům svých příslušníků, vystavených nejhorší nepřízni poměrů... Ale jak se klamal velký ten vlastenec lužický! Uplynulo dvacet let — a ohromné Slovanstvo nestačilo v jediné té věci, o níž před dvaceti léty Hórnik psal, nejmenšímu národu slovanskému pomoci. Německé noviny právě před tím a často od té doby bouřlivě psaly o »ruských rublech«, plynoucích do pokladny »Matice« — ale ta o těch rublech mnoho nezvěděla.***) Nejspíše ještě jí podávali pomocnou ruku Češi a Poláci — ale ani to jí mnoho nepomohlo. Nezbývalo, než podniknouti stavbu matičního domu na vlastní pěst — a o domácí, skrovné, chudé síly opříti i financování a další zabezpečení celého podniku...

*) O svém seznámení s Hórnikem psal jsem v »Černé hodince« Máje (»Moje první návštěva Lužice«).

**) Zejména češtinu, polštinu a ruštinu ovládal dokonale v slově i písmě — ale vládnul i jazyky jihoslovanskými.

***) A ještě ty, které jí přišly, bývaly by se jí málem staly osudnými

Není-li to hořký podnět k přemítání o síle a účinnosti myšlenky vzájemnosti slovanské — a o slovanském »separatismu?«

V prvním listě byla zmínka o drážďanských Češích. Mám tu jiný úryvek, který ukazuje, jak živé styky udržoval Hórnik s Čechy, žijícími v Sasku (nejen v Drážďanech, nýbrž i jinde: v Žitavě, v Hajnicích atd., ba i mimo Sasko). Dne 22. května 1885 mi psal: »Dne 10. května měl jsem v Drážďanech v dvorním chrámu první české kázání... Bylo 14 dní vpřed s kazatelny oznámeno, že budou české boží služby. Nastal rámus v drážďanských některých novinách, ... ale přece se mi podařilo, Češi přišli na kázání mé, asi bylo jich 300, vyzváni též ‚Vlastimilem'. Děkovali mi. Potom do nynějška vícekrát se Němci horšili na to. Z Němec-Čech psali: Sie (die Kirche) erschwert uns den Stand gegen die Čechen in Deutschböhmen... a jiné hrůzy! Snad jste někde něco četl. Biskup chce, aby 2 neb 3krát do roka se česky kázalo v Drážďanech, kdež jest asi 1000 duší českých. Němci by na tom nic neztratili!«

Tohoto poměru nás západních Slovanů k Němcům a toho, jak Němce straší každé sblížení českolužické, dotýká se znova v dopise ze dne 13. července 1886: »Četl jste, že někteří (z) našich byli v Praze; pro ten přípitek p. Krawce berlínské noviny nelaskavě o Srbech psaly. Němci mohou dělati, co chtějí, když jsou privilegovaný národ; Slované nesmí hlesnouti, že jsou!« —

Česky psal mi po celá první dvě léta našich styků; jen tu a tam některé dopisy částečně jsou psány lužicky. Od r. 1887 psal mi stále lužickosrbsky, podávaje mi plno zpráv ze života lužického a zasvěcuje mne do svých prací. Uvádím zde zajímavý doklad toho odvětví jeho díla, které by se u nás nazvalo snad »drobnou« prací, ale v Lužici bylo prací velikou, významnou a důležitou. R. 1888 připravoval nové vydání »Pobožneho Wosadnika«, starší to knihy modliteb a písní pro katolické Srby. I psal mi o ní 10. října řečeného roku: »Moje ‚písně' daly mně mnoho práce a přemýšlení; všecko nesměl jsem — opravovati, sic by to potom nekupovali a práce by byla marná... Modlitby také opravuji, i ty nejznámější; vyhazuji germanismy, německé členy, konstrukce atd. Tak v starém ‚Credo' stojí: k hel*am* (plural) dele stupił = zu der Höll*en* (starší německé) atd. Luteráni praví ‚k heli'; já píši: do předhele... stupił. Rozličné modlitby musím znova překládati, a co jiní duchovní si přejí v knize míti, musím znova upravovati atd. Sází se 3. a 4. arch a 10 neb více jich bude! Avšak je to důležitá kniha pro Srby; jinde by to byla maličkost.« A 29. prosince téhož roku mi psal: »U nás je s takovou knihou mnoho práce a přemýšlení! Reformoval jsem, ale umírněně; jinak by ji nekupovali.« Tu třeba připomenouti, že vydání »Pobožného Osadníka« bylo dalším krokem na dráze, kterou Hórnik nastoupil opraveným pravopisem lidovým pro katolíky (r. 1863) a po níž chtěl katolické i evangelické Srby dovésti k jednotnému pravopisu hornolužickému (v písmě latinském). Nadál se, že dříve dospěje k cíli — po čtvrtstoletí při vydání »Pobožného Osadníka« psal mi dosti trpce: »Ke Katolickému Poslu přiložil jsem zde

připojenou ukázku a obsah, aby (naši) seznali, co v knize jest. Stránky (jedné) jsem užil k pobití starého pravopisu ... Po rozšíření Osadníka snad protivníci oprav umlknou. Jsem už té přechodné činnosti syt, ale musím stále ještě o takové maličkosti bojovat!«

Na podzim r. 1889 po prvé se v listech Hórnikových objevuje stín choroby ... Byla sice dočasně zažehnána, ale od těch dob byli jsme v stálých starostech o Hórnikův život. On sám byl si vědom toho, že stav jeho jest vážný. V listě ze dne 7. listopadu 1889 čtu: »Ovšem taková nemoc se ráda vrací, pročež budu opatrně živ, abych měl naději na delší činnost. Chci přec ještě ledacos vykonati, dáli Bůh! ...«

A také vskutku — pokud mu choroba dovolovala — úsilovně pracoval; »Biblijske Stawizny« a zejména »Nowy Zakoń« (jejž překládal s Łusčanským) jsou skvělé odkazy z posledních let jeho života. O »Biblických dějinách« psal mi 5. června 1900: »Je to vůbec nový překlad. Takového v dobré řeči potřebujeme, aby děti lépe srbsky mluvily, než mnohdy — katecheta nebo starší duchovní či lidé, kteří jen staré knihy a knížky milují. Rád bych sice viděl, kdyby někdo jiný psal a vydával takové věci pro školu potřebné, ale není nikoho!« *)

(Pokračování.)

RUD. BROŽ:

Probuzení maloruského národa.

(Pokračování.)

VII.

Cyrilo-Methodějský spolek a jeho vynikající členové.

V letech čtyřicátých probuzení maloruské nabývá nových forem, hlubšího základu historického a sociálně politického. Do oné doby ukrajinofilství projevovalo se literárními plody Kotljarevského a jeho následovníků, jejichž díla prodchnuta jsou láskou k prostému lidu. Ukrajinofilství toto bylo velice prosté: spokojovalo se psaním básní a povídek v národním jazyku. Ukrajinské snahy byly prohloubeny ethnografickými a filologickými studiemi Maksimoviče a jeho druhů. Uvědoměleji vystupují snahy probuzenské založením »Cyrilo-Methodějského bractva« a pracemi tří hlavních jeho členů: Tarasa Ševčenka, M. Kostomarova a P. Kuliše.

»Cyrilo-Methodějské bractvo« bylo spolkem politickým s tendencemi panslavistickými. Spolek tento byl založen r. 1846 v Kijevě Mikolou Kostomarovem. Jeho členy kromě Kostomarova byli M. Artemovskij-Hulak, Vasil Bělozerskij, Alexander Navrockij, Opanas Markovič, Pantelejmon Kuliš a Taras Ševčenko. Programem jeho bylo: 1. osvobození slovanských národů z cizího područí, 2. založení slovanského

---

*) Zde vlastně končí polsky: ale »nie ma«! Podobně často vplétal polské slovo neb úsloví, sliboval psáti »drugi raz więcej« atd.

federativního státu, v němž by všichni národové byli rovnoprávni, 3. odstranění všelikého poddanství, 4. zrušení privilegií a práv stavovských, 5. náboženská svoboda a snášelivost ve věcech víry, 6. zavedení jednoho slovanského jazyka v bohoslužbě všech církví, 7. plná svoboda mysli, nauky a tisku, 8. vyučování všech slovanských jazyků a literatur v školách jednotlivých národů slovanských.

První dva body programu zněly: »Prohlašujeme, že duševní a politické sjednocení Slovanů jest vážným jich posláním, k němuž mají cíliti. Prohlašujeme, že při spojení každé slovanské plémě má míti svou samostatnost a za taková plemena uznáváme Jihorusy, Severorusy s Bělorusy, Poláky, Čechy se Slováky, Lužičany, Illyro-Srby s Korutanci a Bulhary.«

Tímto programem byla maloruská národnost prohlášena za samostatnou národnost slovanskou a žádána pro ni stejná práva jako pro ostatní národnosti. Tím probuzení maloruské stává se uvědomělou snahou nejen po vzkříšení a vzdělávání jazyka a literatury, nýbrž i po sociální a politické rovnoprávnosti. Program Cyrilo-Methodějského bractva jest prvním pokusem o národní program maloruský, jest pokusem postaviti maloruské probuzení na širší podklad, učiniti instinktivní a primitivní ukrajinofilství vědomým příslušenstvím národnostním, s nímž jsou spojeny povinnosti pracovati k osamostatnění a pozdvižení vlastního národa na poli kulturním a sociálně politickém.

Důležito jest, že již tento první národní program maloruský je prodchnut snahami svobodomyslnými, demokratickými a společensky reformními. Členové spolku mimo jiné usilovali o to, aby bylo zrušeno »kripactvo«, porobení mužictva panskou vrstvou. Tyto snahy demokratické karakterisují celé probuzení maloruské. V demokratismu, ve snaze osvoboditi lid z poroby duševní a hmotné, tkví základ buditelských snah maloruských.

Cyrilo-Methodějské bractvo bylo ovšem spolkem tajným. Členové jeho se scházeli na přátelské rozmluvy v bytě Artemovského-Hulaka. Vedle bytu, v němž se členové kroužku scházeli, bydlil jakýsi student Petrov. Tento zaslechl některá slova rozmluv. V domnění, že tu jde o spiknutí, oznámil schůzky policii, jež potom zatkla členy kroužku. Tresty byly kruté. Tajný spolek byl zničen a jeho členové na čas byli zbaveni možnosti pracovati pro dobro svého národa. Z Cyrilo-Methodějského kroužku vynikli později tři mužové: Ševčenko, Kostomarov a Kuliš.

*

Život *Ševčenkův* byl pohnutý. Narodil se ve stavu nevolnickém (r. 1814). Jsa ve dvorské službě prosil svého pána, aby jej dal učiti malířství. Pán jeho žádosti vyhověl a poslal jej do Petrohradu. Zde se seznámil se Žukovským, který požádal ruského malíře Brjulova, aby namaloval nějaký obraz na prodej. Utržené peníze měly býti věnovány na vysvobození Ševčenkovo z nevolnictví. Brjulov namaloval portrét samého Žukovského. V loterii vynesl tento portrét asi 10.000 rublů, jimiž byl Ševčenko vykoupen. Za dva roky potom vyšla první sbírka

jeho básní »Kobzar« (r. 1840); na to následovali »Hajdamáci« a četné básně v časopisech. Roku 1847 byl zatčen pro účastenství v Cyrilo-Methodějském spolku, byl zařazen do vojska a poslán do vyhnanství. Plných deset let žil Ševčenko ve vyhnanství na různých pevnostech daleko od své vlasti. R. 1857 byl propuštěn na svobodu. Za čtyři roky potom (1861) zemřel. Básně jeho byly vydány souborně několikráte.

»Ševčenkovy básně, toť básně celého národa, ale ne již ony, které sám národ již zapěl ve svých útvorech bezejmenných, zvaných písněmi a dumami; jsou to básně, které by národ sám musil zapěti, kdyby v samorodé tvornosti nebyl ustal po svých písních, lépe řečeno jsou to básně, jež národ zapěl ústy svého vyvolence, svého pravého předáka. Takový básník jako Ševčenko není jen malířem národního života, pěvcem národních citů a konání, nýbrž je národním vůdcem, buditelem k novému životu, prorokem.« (M. Kostomarov.)

Každého roku pořádají Malorusové slavnosti k uctění svého slavného básníka. »Rokoviny Ševčenkovy« jsou národním svátkem maloruským. Takovým způsobem jsou uctíváni jenom geniové národa. A Taras Ševčenko jest opravdu geniem maloruského národa. Vzpomeňme doby jeho působení a ducha jeho básní. Maloruská národnost potácela se stále nad hrobem. První spisovatelé umlkli. Aby práce prvních buditelů nadarmo nezanikla, aby národ neodumřel, bylo třeba genia, který by oživil svůj národ, který by vlil novou sílu v odumírající organism. Tímto zachráncem svého národa stal se Ševčenko. Jeho výtvory budily lhostejné, oživovaly skleslé na mysli. Ve svých písních vyslovil hoře a bol, naděje a touhy svého národa; v jeho písních projádřilo se staleté bezpráví národa, promluvila sama jeho duše. Národ promluvil ústy básníka o svém utrpení, o své slavné minulosti a nadějích na slavnou budoucnost. Ševčenko jest duševním zachráncem a osvoboditelem maloruského národa. Povznesl svůj národ k nebývalé výši, vysvobodil jej z hrozící smrti, přiblížil k světlu. Ševčenko jest nesmrtelný: jeho básně budou vždy působiti živelní silou ve vývoji maloruského národa, budou stále svěžími podněty k národní práci.

Ševčenko vtiskl maloruskému probuzení ducha radikálně demokratického a svobodomyslného. Vycítil, že existenční podmínkou maloruské národnosti jest zrušení nevolnictví, osvobození mužictva a zlepšení jeho hmotného postavení. Odtud mají básně Š. sociální zabarvení tak silné, že někteří mu podkládali socialistické tendence. (Pokrač.)

Z časopisů a knih.

Obecné školství v Rusku.

»Русская школа« 1903, říjen a listopad.

Do jisté míry podobnou práci, jako vykonal Światłomir ve spise »Ciemnota v Galicyi«, z něhož jsme v posledním čísle podali výtah,

vykonala vzhledem k Rusku vážená petrohradská revue »Russkaja Škola«. V číslech říjnovém a listopadovém podala statistiku obecného školství ruského na základě dat, sebraných do konce r. 1901. Práci tu sluší tím více vítati, čím obtížněji lze potřebný materiál v Rusku sehnati. Mějme na mysli, že školy obecné v Rusku podřízeny jsou jen z části ministru osvěty, kdežto ostatek, nenáleží-li (podobně, jako tomu jest ve školství ruském vůbec) v dozor jiných ministerstev, přísluší buď svatému synodu (»školy cerkevnyja«), buď soukromým společnostem a jednotlivcům. Z těch obtíží vyplývá také neúplnost práce, uveřejněné v »Ruské škole«. Ruský »Světlomír« nemohl se také odvážiti podobně smělých a přísných závěrů na základě podaných čísel, jako autor polské brošury, tím méně směl podrobiti kritice ducha ruského systému školského a politiky školské, jako to nemilosrdně učinil »Światłomir« polský. Přes to jsou podaná čísla již sama sebou dosti poučná, ač třeba je vždy klásti na pozadí různých poměrů a okolností Ruské veleříše.

Praví-li se, že v Rusku bylo r. 1901 celkem 84.544 obecných škol, třeba povážiti, že se to číslo rozumí pro Rus evropskou i asijskou. Vypočte-li se z toho, že připadá 1 škola průměrně na 222 čtver. verst, je to poměrné číslo hodnoty velmi pochybné, poněvadž ve skutečnosti jsou ohromné rozdíly mezi jednotlivými částmi Ruské říše co do hustoty škol. Nejpříznivější poměry jsou v několika (4—5) středních a v několika (5—6) západních guberniích, kde připadala r. 1901 jedna škola na 15—24 čtver. verst — kdežto v krajích kavkazských, ve střední Asii a ve východní Sibiři připadala na 2.526—47.706 čtver. verst. Ovšem k těmto číslům třeba přibrati čísla, ukazující hustotu obyvatelstva příslušných krajů (vždyť ohromná prostranství Ruské říše jsou dosud takřka liduprázdná) — a teprve z tohoto srovnání vysvitne, do jaké míry v kterých končinách Ruska jest postaráno o lidové vzdělání obecnou školou.

V poměru k veškerému obyvatelstvu Ruska, jehož jest přes 130 millionů, jest počet školních dětí 4,580.827 velmi nepatrný, tvoře jen 3·4% veškerého obyvatelstva (v Čechách 17·6%, v Anglii 17·6%, v Norsku 17·4%, ve Švédsku 16·4%, v Německu 15·8%, ve Švýcarsku 15·3%). Z dětí věku školního chodilo do škol pouze **59%** — tedy skoro polovička dětí zůstávala beze všeho vzdělání!

Z dětí školu navštěvujících jest v Rusku 73·1% chlapců a jen 26·9% děvčat — z čehož vyplývá, jak ohromně pozadu za mládeží mužskou zůstávají dívky.

To jsou čísla, při nichž bráno zření k celé říši. V jednotlivých částech Ruska jsou poměry příznivější, v jiných však zase mnohem nepříznivější. Tak v baltických krajích počet žactva kolísá mezi 5·5% až 6·3% veškerého obyvatelstva, ve středních guberniích mezi 5% až 5·4% — naproti tomu však v krajích kavkazských, ve střední Asii a ve východní Sibiři mezi 0·07—0·9% (tak že tu 1 školní dítě připadá na 5.220—74.500 obyvatelů).

Avšak ani srovnání počtu škol a počtu dětí školních s počtem obyvatelstva nedá nám ještě náležitého obrazu, na jakém stupni nachází se

obecné školství v Rusku. Tu třeba jest k srovnání přibrati ještě statistiku jednotlivých *druhů* obecných škol v Rusku. Nejvýše ze všech ruských národních škol stojí školy, zřizované zemstvy, pozadu za nimi jsou školy státní a na nejnižším stupni stojí školy »*církevní*«, které jsou většinou pravým paskvilem školy. Těchto nadmíru bídných škol r. 1901 bylo 42.588 i chodilo do nich 1,633.651 dětí — to znamená, že vlastně celá polovice obecných škol ruských*) stojí na tak nízkém stupni, že žactvo jejich není na tom o mnoho lépe, než kdyby vůbec do školy nechodilo. Škol, vydržovaných *zemstvy* a podřízených ministerstvu osvěty, bylo 40.131 se 2,849.867 dětmi. Jiné instituce měly 1825 škol s 98.309 dětmi.

Na jakém stupni vůbec stojí ruské národní školství, patrno jest dále z toho, že největší část škol tvoří *školy jednotřídní*. Ve školách »zemstev« vyučováno bylo 89% dětí v jednotřídkách (!), ve dvojtřídkách jen 7·1% a ve školách vícetřídních pouze 3·9%. To jsou čísla, o nichž se nám u nás ani nezdá. Ve školách »církevních« jest ještě mnohem hůře; tam kromě toho, že není rozdílu tříd, z největší části se vyučuje pouze v zimě, kdežto na jaře a v létě, pokud jest práce na poli, se vůbec nevyučuje.

Po všem tom třeba ještě vzíti v úvahu poměry *učitelstva*. Všech učitelů a učitelek na obecných školách ruských koncem r. 1901 bylo 172.494, z čehož připadalo 88.278 na školy církevní a 84.216 na školy ostatní. Na školách církevních bylo 60·9% učitelů a 39·1% učitelek, na ostatních školách 55% učitelů a 45% učitelek. *Kvalifikovaných* sil učitelských bylo na školách zemstev 64·5%, na školách církevních pak pouze 26·7%! Z celého počtu učitelstva absolvovalo 2331 učitelů a učitelek střední školu — jednotlivci to, kteří se oddali povolání učitelskému většinou z idealismu. Jak nízké úrovně jsou školy církevní, ukazuje statistika vzdělání jejich učitelstva: ze všech 88.278 učitelů a učitelek na školách církevních bylo pouze *386* absolventů učitelských ústavů (!) a 6304 učitelé, vyšlí z nižších škol církevně-učitelských — *celý zbývající ohromný počet neměl vůbec žádné, ani nejnižší odborné přípravy k povolání učitelskému!* Z učitelek těchto škol celých 90% *vůbec do školy nechodilo*, nýbrž mělo jen »domácí vychování«.

Této žalostné statistice vzdělání učitelstva na školách církevních nelze se však diviti při bídném jich *sociálním postavení*. Z učitelstva toho r. 1901 působilo 35.845 vůbec *bezplatně* (!), 2948 dostávalo plat v naturaliích, 11.172 učitelů mělo méně než 50 rublů ročně, 7072 od 50—100 rublů ročně, 448 učitelů od 100 do 200 rublů, 4783 od 200 do 250 rublů, 1160 od 250—300 rublů, 2213 od 300—400 rublů a jen 592 přes 400 rublů.

Kdyby to vše nestálo ve vážném paedagogickém časopise ruském, snad bychom tomu u nás nemohli ani uvěřiti...

V jednom ze starších ročníků »Slov. Přehledu« jsme uvedli, v jakém poměru jest státní vydání v Rusku na školství — a na ko-

*) Jichž, jak na počátku řečeno, r. 1901 bylo dohromady 84.544.

řaleční monopol.*) Na školství národní vydáno r. 1901 v Rusku 50,056.182 rublů, z čehož stát zaplatil pouze 20·7%! Zemstva hradila 22·9%, obce vesnické 16·7%, města 13·7%, soukromé instituce a jednotlivci 13·4%, z jiných pramenů vplynulo 12·4%

Čestně sluší uznati činnost zemstev. Vydání těchto samosprávných sborů na obecné školství v posledních 4 letech (od počátku r. 1898 do 1. ledna 1902) se téměř zdvojnásobilo, neboť vzrostlo z 10,000.000 rub. na 19,371.370 rublů. Jak křivě pohlíží ruská vládá na činnost těchto samosprávných institucí, vědí čtenáři naši dobře ze zpráv o působnosti zemstev a »pozornosti«, jakou jim věnuje p. Plehve et tutti quanti... Jak zvrácené, jak žalostné jsou to poměry! To, co jest u nás svědectvím ušlechtilosti a pokrokovosti — to vše jest v Rusku v očích vlády a takových listů, jako na př. »Graždanin«... revolucionářstvím. Zakladatelé škol, šiřitelé a mecenáši osvěty jsou nebezpeční podrývači státu...

Ach, stará písnička! Stará, stará!...

A čest budiž těm, kdož za těžkých poměrů a protivenství proti ní v Rusku — i kdekoliv jinde — bojují a pracují. Č.

DOPISY.

Z Petrohradu. 20. prosince 1903.

(Resoluce zemstev. — Obtíže kulturní práce. — Jubileum ženské university. — Jubileum Korolenkovo. — Městské volby.)

Od několika dní pozorujeme s údivem, že i nad Petrohradem vzchází slunce. Po několik týdnů od hrozné povodně museli jsme se obejíti bez jeho zjevu — tak že se nám již počínalo zdáti, že právě ta šedá, vlhká, promrazující a záhadná mlha jest atmosférou, která se k našemu životu nejlépe hodí. Pod zevnější šedí dovedou se zdejší lidé dopátrati často zcela nevšedních věcí — jestiť jen nevyhnutelnou formou onen »rabij jazyk«, o němž mluvil a jehož tak skvěle uměl užívati Saltykov-Ščedrin. Nyní právě v podzimních zasedáních cvičí se v té mluvě zástupci guberniální i okresní samosprávy — totiž »zemci«. Jak známo, jsou čím dál tím více obmezováni v oboru své působnosti, ale, jak přirozeno, brání se proti tomu, jak mohou. Proto také »zemskija sobrania«, skládající se ze zástupců různých stavů,**) jedno po druhém vyslovují se nyní pro rozšíření účasti rolnictva (крестьянъ)

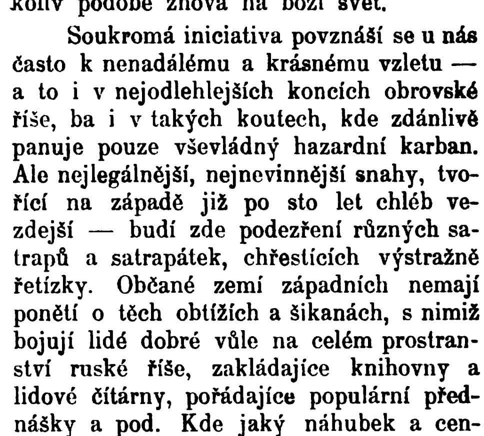
*) Roč. II. str. 271 v dopise z Petrohradu: »... Poslední takřka místo zaujímá vydání na národní vzdělání, totiž celkem 33 mil. rublů čili asi 30 kopějek ročně na jednoho obyvatele... Z této sumy na nižší vzdělání (obecné školství) připadne pouze 6,000.000 rublů, čili ani ne ½ kopějky ročně na jednoho obyvatele!... 33 millionů na vzdělání a 94 milliony vydání erárního na lihový monopol, na výrobu a prodej kořalky — toť vskutku smutná parallela...«

**) Neboť »stavy« trvají u nás tak nezměněně, jako by se lidstvu nikdy nezdálo o veľké revoluci.

v »zemské« samosprávě a tedy i pro snížení finančního censu pro ně. Velmi originálně také zní resoluce zemstev — a to mnohých — požadujících volební právo žen v institucích zemských, a to nejen činné, nýbrž i trpné. Maličko tedy — a spatřili bychom naše ženy v městech, vsích i městečkách v úloze »glasnych«, to jest rádců zemských — i nepochybujeme, že by do své činnosti vnesly nejen hojnost nezužitkovaného dosud zápalu, ale i praktičnosti. Ale což platno, když všecka ta efektní usnesení a resoluce zástupců samosprávy — poputují do

K. N. Bestužev-Rjumin.

pekelných čelistí ústředního stroje byrokratického, a není známo, vrátí-li se v jakékoliv podobě znova na boží svět.

Soukromá iniciativa povznáší se u nás často k nenadálému a krásnému vzletu — a to i v nejodlehlejších koncích obrovské říše, ba i v takých koutech, kde zdánlivě panuje pouze vševládný hazardní karban. Ale nejlegálnější, nejnevinnější snahy, tvořící na západě již po sto let chléb vezdejší — budí zde podezření různých satrapů a satrapátek, chřestících výstražně řetízky. Občané zemí západních nemají ponětí o těch obtížích a šikanách, s nimiž bojují lidé dobré vůle na celém prostranství ruské říše, zakládajíce knihovny a lidové čítárny, pořádajíce populární přednášky a pod. Kde jaký náhubek a censura, vše týrá pokojnou, kulturní, nepolitickou, ryze civilisační práci. Tím více třeba si vážiti vzácných vítězství občanské práce a iniciativy.

Vzácným a výminečným triumfem celého společenstva stalo se právě odbyté pětadvacetileté jubileum zdejší ženské university,*) kteráž vychovala a do celé Rusi evropské i asijské vyslala přes 2000 žen s vyšším vzděláním historicko-filologickým, mathematickým i přírodnickým. Zakladatel kursů, znamenitý historik K. N. Bestužev-Rjumin, několik let již nežije a za života pro slabé zdraví nemohl říditi »vyšší kursy« sám, přes to však pojednou, s velkým posvěcením a s neobyčejnou energií povznesl ten ústav na úroveň universitní; ba nyní fakulta přírodnicko-mathematická těchto »vyšších kursů« dle úsudku specialistů a professorů, působících zároveň na universitě mužské i na těchto kursech, stojí výše než táž fakulta mužské university a jest lépe opatřena potřebnými pomůckami. Budovy, náležející nyní »vyšším kursům«, laboratoře, dvě observatoře, inventář všelikého druhu — vše to svědčí o neobyčejné energii Společnosti kursů Bestuževských, jež jednak stále apelovala na obětavost občanstva, jednak všemožnými způsoby hájila ústav proti snahám vlády, usilující o jeho uzavření. Bylo již i několikaleté období, v němž »kursy Bestuževské« odsouzeny

*) Srov. dopis z Ruska v předešlém čísle.

byly k vymření, poněvadž nesměly přijímati nových posluchaček. Tehdy zachránila je ne-li učenost, tož krása ženská. Prosba sličné baronky Iksküll von Gülleband povzbudila tehdejšího šefa četnictva, jenerála Čerevina, k úloze orodovníka »kursů« u cara Alexandra III. Výsledkem bylo dovolení, že směly býti kursy nanovo otevřeny. — Duch oposiční vládne v té ženské omladině podobně jako v studentstvu mužském; »schodki«, protesty atd. jsou tu rovněž na denním pořádku. Ale sta adres, řečí, telegramů, jednohlasná svědectví nejzávažnějších vědeckých institucí a společností — vše to bylo výmluvným důkazem, že obecenstvo patrně se přesvědčilo o svědomitém a užitečném díle žen se vzděláním universitním na vyšších i nižších místech, že oceňuje též neúmornou jich práci mezi dělnictvem a lidem.

Tato stránka působnosti — ať již společenských skupin, či jednotlivých osobností — při výminečném složení našeho života hromadného i státního nabývá u nás obyčejně zvláštního významu, ba dobývá si předního místa i v jubilejích literárních veličin.

Padesátý rok života, v nějž vstoupil znamenitý belletrista a publicista Korolenko, dal také podnět k široce rozvinutým oslavám a manifestacím s přibarvením sympathicky sociálním. Různé kroužky hleděly při té příležitosti si uleviti a otevřeně promluviti. Pohříchu prý banket, jejž na počest Korolenka uspořádal kruh petrohradských literátů,*) měl za několik dní potom smutné následky pro jednoho účastníka, universitního docenta. K tomuto soukromému banketu totiž vpadla velmi četná družina studentů a studentek, aby podala Korolenkovi své adresy — a to prý se stalo příčinou zatčení mladého učence, neboť mezi studenty byli i slídiči. Vždyť minulého roku úřady universitní věděly, že mezi studentstvem bylo 120 špehounů! Podobné procento slídičů nachází se i v jiných, odborných ústavech.

Nyní jest město zachváceno velmi originálními ohlasy obrovské »schodky« v hornickém institutě, jež měla ostře politický ráz a jíž se súčastnil slušný počet lidí dávno dospělých. Zatím kdož ví, nezaujme-li za několik dní první místo hrozný přízrak války, jenž by oči národa odvrátil od nynějších jeho starostí . . .

V poslední době ukončili jsme v našem hlavním městě válku v malém — boj mezi domácími pány a nájemníky při volbách do městské rady. Zajisté originální seskupení stran, není-liž pravda? Ideje a programy podřídili jsme tomu, má-li kdo dům, či ne. Kampaň volební byla tím živější, že se konala na základě nového volebního řádu, dle něhož i nájemníci poprvé mohli užívati práva volebního. Tím bylo umožněno, že se do městské rady petrohradské dostal značný počet intelligence, která bude se moci stavěti na odpor proti temnotě a známému egoismu kupců a kupčíků, v jichž rukou bylo dosud řízení města. Však se to vždy také ukazovalo v jeho zdraví fysickém, intellektuálním i morálním. Kéž by bylo lépe! —

*) Pozbavených, jak známo, z trestu za pokárání policejní zvůle již po několik let svého klubu a spolkových středisk.

Na konec dovoluji si otázku, proč vaši čeští umělci, malíři a sochaři, tak se vzdalují Petrohradu? Což by nestálo za to, pomýšleti jednou na výstavu českého umění v hlavním městě Ruska?

Novyj.

Z Lublaně. 13. ledna 1904.

(Soudnictví a »spravedlnost« v Korutanech. — Slovensko odvetniško društvo. — Sněm korutanský proti slovinskému jazyku.)

V posledním dopisu svém podlehl jsem značně upřílišenému optimismu. Přiznám se. Nepředstavoval, nemohl jsem si představiti, že justiční poměry Slovinců korutanských tak příliš nacházejí se v moci Němců. Neboť původně aspoň, hned po příchodu advokáta dra. J. Brejce do Celovce, vyvíjelo se všecko tak, jako by se měla uznati rovnocennost slovinčiny s němčinou při soudech korutanských, ležících v jazykově smíšených okresích. Žaloby, návrhy podávaly se slovinsky, vyřizovaly se slovinsky, dr. Brejc jako právní zástupce a obhájce mluvil slovinsky, ba i soudcové řídili jednání slovinsky — zkrátka, dělo se skoro tak jako v Krajině. Až na jednotlivé výjimky, které si dovolovali někteří jednotliví soudcové, němečtí to šovinisté. Ty jednotlivé případy byly ve své přepjatosti směšné, neopakovaly se však a již již mizely.

Tu svolán byl na 25. října 1903 do Lublaně sjezd všech slovinských advokátů a kandidátů advokacie. Súčastnli se imposantní té manifestace i dr. Brejc — vedle 65 jiných advokátů a kandidátů. A na tom sjezdu sdělil již dr. Brejc, že v druhé polovici října nastala v praxi soudců korutanských znamenitá změna. Vydáno prý bylo tajné nařízení, dle něhož soudové v Korutansku nemají více jednati slovinsky s advokátem slovinským, poněvadž advokát umí německy; jen v takových případech, kde jest zjištěno, že strana neumí německy, má být jednáno slovinsky. Na telegrafický dotaz u dra. Koerbra, existuje-li toto nařízení, a na protest proti němu přišla odpověď — ne z Vídně, nýbrž ze Štýrského Hradce, od presidenta vyššího soudu zemského hr. Gleispacha, téhož, jenž podepsal Badeniho české jazykové nařízení, odpověď, kterou soudce při okresním soudu v Celovci dne 4. listopadu nazval »höhere Weisung«. A co znamenala tato »höhere Weisung«? Znamenala, že v Korutanech při soudech slovinčině dovoluje se jen v takovém případě místo, když soud dříve na jisto postavil, že strana německy neumí. Každé podání v jazyku slovinském k soudu korutanskému, nacházejícímu se v jazykově smíšeném okresu soudním (Slovinci nikdy nežádali provedení rovnoprávnosti jazykové v celých Korutanech!), má býti vyřízeno německy. Slovinskému advokátu, když hájil slovinského klienta proti žalobci Slovinci, bylo odňato slovo, hrozilo se mu trestem disciplinárním, kontumačním rozsudkem . . . A soudcové odůvodňovali své jednání tím, že prý dru. Brejci zastoupená jím strana neuložila vésti spor jazykový, nýbrž právní!

Uvádím některé případy.

V Rožeku (okres soudní čítá 7414 Slovinců a toliko 1060 Němců) soudce výslovně rozkázal, by dr. Brejc mluvil německy. Dr. Brejc nechtěl. Soudce pohrozil kontumací. Dr. Brejc stál na svém. Konečně soudce přeložil stání, avšak dr. Brejc měl hraditi útraty nového stání a soudce prohlásil, že k příštímu jednání bude povolán — tlumočník.

Soudce v Běláku řešil slovinské podání německy: »Slovinsky nemohu, poněvadž neumím, a toho času také není při tomto soudu soudce, jenž by uměl slovinsky«(!). V důvodech německého vyřízení tohoto slovinského podání se praví: soudce má dle jistého nařízení úřadovati v Korutanech slovinsky toliko »soweit dies thunlich, d. i. soweit er der Sprache mächtig ist.«

Německá vyřízení slovinských podání zabíhají někdy do komičnosti. Cihelna »J. Knez & F. Supančič« v Lublani měla spor v Rožeku. Žalovala slovinsky. Vyřízení německé počínalo: »An die (hohe) *Fürstlich* Suppantschitsche Ziegelfabrik Laibach«(!).

Takové absurdnosti jsou možné v Korutanech a jmenují se — konáním spravedlnosti! A množí se den co den; co jsme uvedli, jest jen ukázka, vyňatá maně z celé sbírky — vidíš pevný a důsledný systém, jehož základním pilířem jest hr. Gleispach. Doufati však musíme a smíme, že právě těmito absurdnostmi přivede se hr. Gleispach sám — ad absurdum.

Na stížnosti odpovědělo předsednictvo celoveckého soudu zemského ze dne 11. listopadu 1903 č. praes. 2917/17/3: »In Erledigung der Aufsichtsbeschwerde, deren Beilage im Anschlusse zurückgestellt wird, theile ich mit, dass ich angesichts der Bestimmungen des für Kärnten massgebenden I. M. Erlasses v. 15./3. 1862. Praes. 865. Punct 4 und mit Rücksicht auf den Umstand, dass F. H., ein in Laibach etablierter Geschäftsmann, der deutschen Sprache ohne Zweifel mächtig ist — nicht in der Lage bin, die gewünschte Verfügung zu treffen. — Ullepitsch.«

Vyslána byla deputace k dru. Körbrovi, správci ministerstva spravedlnosti. A co řekl dr. Körber na říšské radě o korutanských poměrech justičních? »Nemůžete přec očekávati, že vláda ustoupí ojedinělému agitátoru, který spatřuje své poslání v podrývání obyvatelstva v příčině jazykové.« Dr. Körber prý později se trochu ukonejšil naproti dru. Brejci — ale v praxi jsme to dosud nespozorovali.

Nejsou-li čirou ironií na chéfa rakouské spravedlnosti jeho vlastní slova, pronešená na komersu vídeňských advokátů dne 5. ledna 1904: »Osvícená soudní správa, naplněná ideou naprosté, stejné ke všem spravedlnosti, soudní správa, která se před vyššími neohýbá a nižších nepošlapuje, . . . soudní správa, která jako právo samo jen mravnosti slouží — toť soudnictví, jakého přeji naší vlasti«? Neboť to, co v Korutanech nyní systematicky se děje, svědčí o něčem zcela jiném! Je to rozhodné odepření práva se strany státu. Demoralisující odepření!

Čtenář se táže, jaký odpor stavíme my Slovinci takovým nespravedlivým útokům?

Sjezd advokátů slovinských se usnesl, že se má zříditi »slovensko odvetniško društvo«. Družstvo to pak má mimo jiné i úkol, bdíti nad tím, by se strany úřadů nečinila se křivda slovinskému jazyku. Mnoho vykonalo již družstvo v té příčině. Leč kardinální chybu má: ani v Lublani neprovádí se důsledně primitivní právo slovinského jazyka — mluviti s německým úředníkem slovinsky (spíše naopak: se slovinským mluví se německy). Bylo by to prý chikanování tolerantních úředníků . . . Zcela v pořádku jsou prý i německo-slovinské nápisy v novém soudním paláci.

Advokátní komora krajinská předložila dru. Körbrovi pamětní spis o poměrech při soudech v Korutanech.

Výbor nového družstva advokátního připravuje knihu o justičních poměrech v zemích slovinských.

Na zemském sněmu krajinském zahájena akce v zájmu rovnoprávnosti slovinčiny v Korutanech. Selhala, poněvadž klerikální strana, jejímž příslušníkem a poslancem dr. Brejc byl, dokud byl v Lublani, pokoušela se využitkovati všech eventualních úspěchů jedině pro sebe.

Zemský sněm v Korutanech (dle »Miru« ze dne 12. listop. 1903) vyjádřil se proti užívání slovinčiny při soudech. Při té příležitosti ukázali se klerikální němečtí spojenci Slovinců korutanských v krásné nahotě. Pro návrh německé většiny hlasovali biskup i němečtí konservativní poslanci. K tomu »Mir« trpce poznamenává: »My Slovinci jsme stále upřímně a obětavě podporovali konservativní Němce — odplatu přijali jsme při tomto hlasování.«

K tomu dokládám, že biskup dr. Kahn je protektorem »Družby sv. Mohorja«, a že přede dvěma léty skoro by bylo došlo k roztržce mezi korutanskými Slovinci — pro křesťansko-sociální Němce! Doufám, že nám to bude poučením pro budoucnost!

Konečně jest mi se zmíniti o tom, že rozhoupali se post tot discrimina rerum i celovečtí vůdcové slovinští a šli již několikrát mezi lid, vysvětlovat mu význam a váhu požadavku rovnoprávnosti v Korutanech. Na veřejných shromážděních bylo dosti živo. Výsledek toho již se dává pociťovati na jiném poli — při volbách do obecních zastupitelstev, kde Slovinci sklidili mnoho pěkných vítězství. Poučení z toho: fortes fortuna adiuvat! Ant. Dermota.

Z Chorvatska. 13. ledna 1904.

(Táborové hnutí. — Chabost sněmovní oposice. — Rozklad maďaronské »strany«. — Slovanská demokratická politika.)

V polovici minulého roku po druhém Khuenově pádu v Pešti táborové hnutí opět oživlo. Tentokráte započalo ve východním Chorvatsku v městysi Virovitici, jejž Maďaři pode jménem Vöröze považovali nejen za nedobytnou tvrz maďaronství, nýbrž i za pravou maďarskou baštu v tomto kraji. Avšak selský lid ukázal tak pevné chorvatské vědomí, že jedni (maďaroni) nemile a druzí (národovci) mile překvapeni nevěřili svým očím, když z nejodlehlejších vesnic valily se pod chorvatskými prapory mohutné zástupy, provolávajíce slávu Chor-

vatsku, jeho ústavní a politické svobodě. Od té doby byla svolávána schůze za schůzí, tak že často připadalo jich několik na jeden den. Ale to již nebyly schůze, nýbrž pravé tábory lidu, kde shromáždilo se průměrně vždy přes pět tisíc účastníků, ba na některých — jako na př. ve Varaždíně na horní Drávě, v Bribiru v Přímoří a v Križevci u Záhřeba — bylo na deset tisíc sedláků.

Jak tedy patrno, celé hnutí jest především selské, kdežto dosud marně se pokoušeli jednotlivci i celé strany vyburcovati lid z jeho staleté apathie. Za tři, čtyři měsíce svoláno asi sto menších i větších schůzí, z čehož polovici tvoří lidové tábory, na které se v Chorvatsku ještě nedávno nedalo ani pomýšleti.

Oficielní vedení chorvatské oposice stojí celému hnutí dosti daleko, ba jsou v něm jednotlivci, třeba nečetní, kteří v této »selské politice« vidí velké nebezpečí pro své pohodlné politikaření aristokratického rázu.

Po krvavých bouřích na jaře 1903 a po dvacetileté Khuenově tyranii, zvláště však ve chvíli, kdy také na tisíce lidu hlásí se o svá práva národní a politická, očekávalo se všeobecně, že prvé zasedání chorvatského sněmu pod novou vládou vyzní mohutným protestem proti všem nezákonnostem a že podá důkaz plodné práce na poli hospodářském, osvětovém a politickém. Neočekávalo se to ovšem od většiny maďaronské, nýbrž od oposiční menšiny.

V Pešti a ve Vídni byli již připraveni na to, že chorvatský sněm bude třeba rozpustiti. Zatím předseda oposičního sněmovního klubu, pensionovaný universitní profesor dr. Bresčenski (Breszt yenszky) mluvil velmi opatrně a shovívavě o novém bánu, nad jehož uzdravením projevil zvláštní radost, a obmezil se jen na všeobecný projev zásadní oposice; dr. Frank s dvěma svými přívrženci pak dle staré své methody útočil hlavně jen na »obzoraše«, totiž na bývalé členy a vůdce nezávislé národní strany Strossmayerovy, která nyní vůbec samostatně neexistuje, splynuvši v tak zv. chorvatskou stranu práva. Ostatní řečníci pohybovali se v zcela obyčejných oposičních projevech, ač úplně změněná situace a náhle zvětšená odbojná síla národa nutila ke zcela jinému postupu. Sněm potrvá ještě delší dobu, avšak oposice — až na čilého dra. Derenčina, jenž vypracoval zákon o ochraně volební svobody — setrvá patrně v staré své slabosti.

Maďaronská strana, která na sněmu z devadesáti okresů zastupuje přes sedmdesát, byla vždy vládní stranou v nejhorším slova smyslu. Netěšila se nikdy důvěře lidu a jest nyní všeobecně nenáviděna. Kdyby oposiční vedení jen poněkud dovedlo využiti probuzené elementární síly lidové, octla by se maďaronská strana v menšině i beze změny volebního řádu, bez zákona o ochraně volební svobody, ba i proti nátlaku dle Khuenova vzoru. Okres za okresem vyslovuje svým maďaronským poslancům nedůvěru — a co to u nás znamená — dovede oceniti, kdo jen poněkud jest zasvěcen v chorvatský vládní systém.

Tyto písemné projevy nedůvěry vyvolaly dvojí proud v maďaronské většině: jedni počali vzdychati po Khuenovi (!) a všelikými

intrikami pracovati pro jeho návrat na bánské křeslo; druzí zase, v nichž zbyla špetka lidského a národního vědomí, projevili ústy universitního profesora dra. Štěpána Spevce, jehož bratr jest předsedou nejvyššího chorvatského soudu, že zákon v Chorvatsku byl porušován, a že se tak příště nesmí díti. Ba tito »mladí maďaroni« pronesli dokonce slovo o novém kursu své politiky. Maďarský »slovanofil«, poslanec Ugron dne 9. t. m. pronesl řeč, v níž jsou také tato slova: »Co znamená název »země koruny uherské«. To je »Magyarország«, do jehož státní jednoty jest vtěleno také Chorvatsko, které má sice vlastní autonomii, ale proto jsou Chorvaté přece členy maďarského národa a maďarského státu. Nemůže se o tom ani mluviti, že by Maďarsko bylo kdykoliv anebo jednou mohlo býti federativním státem... K politickému maďarskému národu patří také Chorvaté a v této své příslušnosti jsou bratry maďarského národa... Co maďarské zákonodárství Chorvatsku darovalo, to mu zachováme, avšak za to očekáváme od něho věrnost a lásku k maďarskému národu...«

Na tento projev, proti němuž se ozvaly bouřlivé demonstrace v Záhřebě dne 10. t. m., mlčeli přítomní chorvatští delegáti; vesměs maďaroni... Tím se situace maďaronů ještě více zhoršila. Snad to uvidíme při volbách. Proti nátlaku s hora přichází konečně odpor z dola — proti fysickému násilí a tyranii zvedá se mravní síla, národní vědomí.

Nejvíce potěšitelno jest, že nové národní vědomí jest demokratické a slovanské. Na mnohých schůzích — jmenovitě v Petrinji, Glině, Sunji, v Požeze, Daruvaru, Hercegovci, v Djakově, Gorjanech, Semeljcích, ve Virovitici, v Bjelovaru, v Bribiru a jinde — byly buď přijaty resoluce pro úplnou shodu se Srby, anebo se aspoň mluvilo v pravém slovanském duchu, tedy i pro upřímné a trvalé sblížení se Srby. Tak i přes to, že v intelligenci na obou stranách jsou četní nesnášelivci, nabývá snaha po úplném a trvalém sblížení stále více vrchu.

Štěpán Radić.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Večer Mickiewiczův v Praze. — Spor Slováků s Maďary v kostele. Domovní prohlídka u dra. D. Makovického. Odsouzení posl. Valáška. Továrna na cellulosu. Československá jednota v Praze. Slovenské časopisy u nás. — Stoletá památka narození H. Zejleřa. — Chystané zákony protipolské v Poznaňsku. Přednášky ve prospěch povodní postižených v ruském Polsku. Zavření realky ve Varšavě. Otázka českopolská v Těšínsku. Škola věd politických ve Lvově. Žádost ženských spolků o školy. Polská univ. lidová v Paříži. Curie-Skłodowská. — Slované východní: Nebezpečí válečné na dálném Východě. Domácí nepokoje v Rusku. Malomyslnost intelligence. Rozpočet ruský. Selsko-hospodářský poradní sbor. Vyšší lidové učiliště. Snahy o novou universitu ruskou. — Z Bukoviny. Utrakvisace haličských gymnasií. Vědecké kursy dějin maloruské literatury. Prosvita. Maloruské divadlo ve Lvově. Akad. dům rusínský. Slavnost Kotljarevského

a Lysenkova. Rozdělení Haliče. — Jihoslované: Lidové přednášky v Lublani. Škola v Št. Jakobu. — Všeobecné zprávy: Sjezd slavistů a stud. mládež lvovská. — Německomaďarští odpůrci Slovanského Sdružení v Clevelandě.)

Slované severozápadní.

Dne 12. ledna uspořádalo »Ognisko polskie« v Praze slavnostní *večer Mickiewiczův*. Jaroslav Vrchlický přednáškou, pí. Hana Kvapilová recitací, studentstvo polské provedením žalářní scény z »Dziadů« přičinili se o předvedení básnické, věštecké postavy Mickiewiczovy hojnému posluchačstvu, pí. R. Maturová a slečna H. Stromengerova přispěly ke zpestření programu — a tak společným úsilím intelligence české i polské uspořádán večer, jímž »Ognisko« po několikaleté přestávce pěkně se uvedlo v paměť pražské intelligence, sympatisující s Poláky. Přednáška Vrchlického, ve druhé své části znamenitě vystihující rysy velkého genia polské poesie,*) jako byla zahájením tohoto zdařilého večera — mohla by i býti počátkem žádoucí činnosti »Ogniska«, jemuž zakladatelé jeho vytkli za úkol sbližování polské kolonie v Praze s českou společností. Ať se Ognisko stane naší společnosti sprostředkovatelem poznávání polského jazyka, písemnictví a života — a vykoná úkol důležitý. V tom přejeme všecek zdar »Ognisku« i těm, kdož se o jeho obrození přičiňují (a v jichž čele stojí nynější předseda »Ogniska«, pan Dr. Boř. Prusík).

Ve *schůzi politického klubu české strany lidové* měl p. dr. K. Jiřík obsažný referát o slovanství a české politice, z něhož příště podáme výtah. —ý.

*

Maďaři velmi dobře umějí všude domáhati se svého práva, třebas i násilím, ale práva jiných národů respektovati nedovedou. Minule sdělili jsme, jak hrstka maďarských železničních úředníků ve Vrútkách domáhala se bohoslužeb ve své řeči mateřské na úkor starousedlých církevníků, maďarštiny neznalých. A **Slováci** také jednou ukázali Maďarům, že mají právo v kostele se modliti jazykem svým. V Košicích na dalekém východě slovenském, což právě tím více nás potěšuje, našli Slováci dost energie, aby se vzepřeli maďarské nadvládě. V tamějším katolickém kostele na boží hod vánoční začali na kůru zpívat maďarskou píseň — Slováci v kostele přítomní však zpívali slovenskou písničku, a tak nastalo závodění, kteréž na konec srovnati musila přivolaná policie. Avšak maďarsky zpívat se nesmělo, toho Slováci nedopustili. Kněz u oltáře dosloužil tichou mši...

U tichého slovenského lidumila a Tolstojovce, lékaře dra. *Dušana Makovického* v Žilině na udání místního katol. katechety provedli četníci se slúžným domovní prohlídku i zabavili mu na 800 spisů z jeho knihovny, zejména na 300 výt. »Poučných čítaní«, jeho nákladem vydávaných, obsahujících Tolstého rozprávky pro lid, a 15 rukopisů. Lze ještě potom mluviti o právních poměrech v Uhersku?! Makovický rozšiřováním těchto spisů chce povznésti lid z bahna opilství, ve kterém lid hyne, a to se asi nelíbí maďarským úřadům, které by podobnou činnost spíše měly podporovati, kdyby jim ovšem na lidu něco záleželo. »Národnie Noviny« zamlčely tento hanebný čin maďarských úřadů, protože Makovický je Tolstojan. Že je při tom jedním z nejlepších Slováků, to jest Národním Novinám věcí vedlejší.

Poslanec *Valášek* odsouzen byl poslední instancí — kurií pešťskou — k vězení na 1 rok a 1000 K pokuty, ač prvotní trest zněl pouze na 3 měsíce a 300 K. Odsouzen byl pro svou kandidátní řeč, z níž 2 udavači některé věty překroutili, ač opak potvrdilo na 30 svědků. Poslanec Valášek totiž řekl: »Od té doby, co Maďaři přišli z Asie do Uher, žijeme s nimi v pokoji a proto musíme s nimi žít i dále,« což udavači zkroutili: »Zažeňme Maďary nazpět do Asie a budeme mít pokoj!« Podobně žádal, aby se ve školách učilo řečí mateřskou, jelikož dítě se nic nenaučí, když se vyučuje jazykem cizím — což opět vyloženo v ten smysl, že prý řekl, že maďarština slovenské děti ohlupuje. Poslanec Valášek bude prý žádat za obnovení celého processu.

---

*) Vyšla nyní tiskem ve 4. čísle »Nové České Revue«.

*

Martinská továrna na cellulosu už pracuje od polovice prosince. Nyní tedy už výtoky z továrny rybám neškodí, když je továrna v rukou maďarské úvěrní banky v Pešti! Kupní cena byla 1,300.000 K a třeba že slovenský a český kapitál při tom škody neutrpěl, znamená to přece velikou mravní porážku Slováků martinských i značné ohrožení jejich národní věci, místo co měla továrna přispěti k jejich posílení. Tím také na dlouhou dobu, ne-li na vždy, odsouzeni Slováci k poddanství kapitálu židovskomaďarskému, jelikož vláda jejich rozvoj na poli národohospodářském jednoduše nepřipustí.

U nás tím značně podkopány vyhlídky v úspěšnost české národohospodářské práce na Slovensku. To a ještě jiné nezdary poslední doby přiměly snad *Československou jednotu* v Praze, že pouští na nějaký čas se zřetele Uherské Slovensko a chce tím intensivněji pracovati na Moravském Slovensku, ve Slezsku a v Dolních Rakousích. Myslíme však, že podobné nezdary neměly by od práce odrážeti, ale spíše podněcovati k činnosti větší.

Bohudíky, že v českoslov. vzájemnosti nejhlavnějším činitelem jsou stále ještě jen jednotliví nadšenci a ti konají dnes v podporování slovenských časopisů mnoho. Odebírají nejlepší dnes lidový časopis »Slovenský Týždenník« (redaktor Milan Hodža, Budapešť, Ferenczkörút 40. sz. — předplatné ročně 4 K) a tím netoliko podporují hmotně vzdělání slovenského lidu, ale i sami se výborně o Slovensku informují. Máme takové potěšitelné zprávy z Jilemnice a z Pacova. V obou těchto městech odebírají po 3 výt. »S. T.« V Jilemnici pak připadli k tomu ještě na dobrou myšlénku. Dodávají přečtěný časopis pravidelně po okolí se vyživujícím dráteníkům, jež tak učí čísti. Myšlénka ta zasloužila by následování, neboť jsou přece dráteníci nám nejbližší a k povznesení jejich národního vědomí dosud jsme nic nedělali. Právě tak jako v létě slovenští dělníci u nás na poli pracující jsou v duševním ohledu opuštěni. Nikdo jich nepoučí ani o škodlivosti lihových nápojů, naopak kořalka se jim dle smlouvy dává 3—4krát denně. Tu by mohli výhodně působit ředitelé neb správcové velkostatků, kteří s otrokáři Slováků — »gazdy« — smlouvy uzavírají. Ovšem k tomu, aby mohl kdo v parném létě pracovat od slunce východu do slunce západu s ohnutými zády na řepě, jest potřebí trochu zatemnit rozum alkoholem. Jak doslýcháme, hodlají v Jilemnici časem v neděli shromáždit dráteníky k poučným besedám, jelikož mnozí z nich neumějí čísti. Bohužel, nedá se v několika hodinách nahraditi, co na nich slovenská škola zanedbala.

Ružomberský »Hlas« otiskl v posledním čísle V. roč. celý článek Kálalův z listopadového čísla »Slov. Přehledu«: »Úkol našich spisovatelů a umělců v československé vzájemnosti.« *S. K.*

*

Lužičtí Srbové připomínají si ***stoletou památku narození básníka Ondřeje Zejleřa.*** Handrij Zejleř, zakladatel básnictví lužicko-srbského a sám nejtypičtější jeho představitel, narodil se 1. února r. 1804 v Slané Boršći (Słona Boršć), malé evangelické vísce srbské asi hodinku na západ od Budyšína. Působil jako evangelický farář ve vsi Łazu, v pruské Horní Lužici, kdež také jest pochován (zemřel 15. října 1872). Zde vznikaly jeho písně, jimiž se tak dovedl přiblížiti duchu lidovému, že většinou mají ráz ohlasů lidové písně a že také došly u celého národa nesmírné obliby, tak že mnohé znárodněly. O této vzácné vlastnosti jeho tvorby, jakož i o jeho významu pro literaturu a národnost lužickou vůbec psal jsem obšírněji v pojednání »Sto let lužicko-srbské poesie« (Slov. Přehl. roč. III.), kamž čtenáře odkazuji. Také poesii Zejleřovu může český čtenář seznati v českém rouše; vydalť jsem r. 1894 »Výbor písní« H. Zejleřa ve »Sborníku světové poesie«. V Lužici vyšly veškeré sebrané spisy Zejleřovy péčí studující mládeže a prací Dra Arn. Muky ve čtyřech pěkných svazcích (Handrija Zejlerja Zhromadźene Spisy, svaz. po 2 markách, v pův. vazbě po 3 mk. Objednati lze v redakci Łužice v Budyšíně). *A. Č.*

*

Zmínili jsme se již jednou o chystaném *útoku* pruských hakatistů a vlády *na jazyk* **polský** *v Poznaňsku*. Nuže, nyní se k útoku tomu již opravdu schyluje. Poloúřední »Berliner Polit. Nachrichten« přinesly zprávu, že vláda již vypracovala návrh zákona, jímž dáno bude policejním úředníkům právo rozhodovati o tom, v jakém jazyce smějí se odbývati veřejné schůze. Není pochybnosti, že při nynějším složení pruského sněmu návrhu tomu dostane se schválení. O tom nepochybují Poláci poznaňští — a u vědomí své bezmoci proti neslýchanému násilí chystají se jen na četných schůzích (»wiecach«) před evropskou veřejností dáti výraz svému pobouření a protestu. Ale zda se zastydí pruský násilník před tváří Evropy — té Evropy, která klidně patří na násilí, páchané před jejími zraky na všech stranách?...

Handrij Zejleŕ.

Že německá násilnost daleka jest ruměnce studu, dosvědčují další kroky politiky protipolské. Hakatisté seznali, že při všem úsilí kolonisační komise menší statek v rukou polských se množí Žádají proto, aby se *v zákoně o parcelaci statků* stanovilo, že vláda může odepříti svolení k parcelaci velkostatku a osídlení na rozparcelované půdě, »když to odporuje národním zájmům německým«. Povolení k parcelaci má udělovati okresní výbor, t. j. »landrath« se zástupci okresu, jmenovanými pruským sněmem; z tohoto rozhodnutí okresního výboru nemá býti odvolání. Kam se tím míří, jest na bíledni — vždyť ve všech skoro okresních výborech vládnou Němci, poněvadž vláda Polákům odpírá potvrzení za členy okresního výboru. Po schválení tohoto zákona nepřipouštěla by vláda tvoření osad polských, zejména na půdě, vykoupené z rukou německých Polské banky, které by kupovaly zemi za účelem rozparcelování, nemohly by se jí zbaviti, i byly by nuceny vzdáti se veškeré činnosti parcelační, aby se neuváděly v nebezpečí úpadku.

Že bude hakatistům i v tomto přání vyhověno, o tom není pochybnosti — ministr Podbielski aspoň již ohlásil, že bude sněmu podán návrh nového zákona o parcelaci velkých statků, poněvadž »dosavadní zákon nedostačuje« (rozuměj protipolským snahám germanisačním).

Zatím má pruský sněm povoliti nové sumy na odměny německým úředníkům za činnost germanisační, milion marek na stavbu královského zámku v Poznani, 150.000 marek na německé divadlo v Toruni a 13.800 mk. na systemisování 3 professorských míst na německé akademii v Poznani. Tedy nové tisíce, statisíce a miliony na germanisování někdejší Velkopolsky. —

V Ruském Polsku ukončena řada přednášek, uspořádaná v různých městech ve prospěch postižených loňskou povodní. Přednášeli Henryk Sienkiewicz, J. Balicki, Radziszewski a W. Lewicki. Výsledek jest velmi potěšitelný — díky hlavně účasti Sienkiewiczově.

Ve Varšavě byla *soukromá realka*, podporovaná p. Rontalerem a řízená p. Łagowským. Vedení ústavu měl nyní převzíti vynikající filolog, professor

Adam A. Kryński (redaktor »Prací filologických«, spoluvydavatel velkého »Slovníku jaz. polského«). Za tím účelem řed. Łagowski písemně ohlásil »panu kurátorovi okruhu učebného«, že ústav dále řiditi nebude, a současně prof. Kryński zažádal u téže instance o povolení, aby směl řízení ústavu převzíti. Žádosti té »pan kurátor« nevyhověl — a hned na to (18. září) odebral se »pomocník« inspektora škol města Varšavy do jmenované realky a vida, že se v ní vyučuje, prohlásil ústav za »samozvaný« a oznámil, že bude v několika dnech policejně uzavřen. Následkem toho musilo ve škole vyučování přestati — a realka přestala existovati. — Záviděni hodné, roztomilé poměry, není-liž pravda? »Pan kurátor« nepotvrdí nového ředitele, škola se uzavře — a basta!

Otázky českopolské v Těšínsku ujal se spolek moravskoslezských českých novinářů. Pozval totiž na den své valné hromady (31. ledna) i zástupce polského tisku v Těšínsku k poradě o prostředcích, jež by mohly vésti k žádoucí shodě obou národností slovanských v Těšínsku, z jejichž sporu těží jenom Němci. Z české strany má býti v ten den podán obšírný referát »O polsko-české vzájemnosti ve Slezsku« (redaktorem »Těšínských Novin« J. Smýkalem), načež by se měl na podobné schůzi v Krakově podati referát o téže otázce s hlediska Polského, a oba referáty předložily by se na sjezdě slovanských žurnalistů, který, jak známo, jest na letošek položen do Zakopaného. Tento sjezd pak měl by sestaviti jakýsi smírčí soud, jehož úkolem bylo by rozhodovati o vzniklých sporných otázkách. Vítáme tuto dobrou myšlenku jako každý pokus o uklizení slovanských sporů. Vytčená cesta jest správná: zbádati klidně otázku od obou súčastněných stran — a na základě jasného poznání poměrů a vzájemných tužeb snažiti se o spravedlivý smír. Věc tu nespustíme se zřetele — a přejeme jí dokonalý zdar. *)

Psali jsme r. 1902 o založení *školy věd politických* ve Lvově. Instituce ta právě vydala zprávu o své činnosti od října 1902 do září 1903. Za tu dobu absolvovány 2 běhy. V prvním běhu (do konce prosince 1902) přednášel L. Kulczycki o zásadách sociologie, Wł. Studnicki o zásadách politické ekonomie, dr. Z. Próchnicki všeobecnou nauku o státu, L. Przysiecki: pojem a rozdělení nauk sociálních, prof. dr. J. G. Pawlikowski o theorii bádání statistických. Celkem bylo přednášek 46, posluchačů 2205 (mužů 1777, žen 428), průměrně tedy připadalo 48 osob na 1 přednášku. V druhém běhu (od konce ledna 1903 do konce března) přednášeli: prof. dr. E. Romer fysikální zeměpis Polska, W. Studnicki politické ekonomie část zvláštní, dr. W. Stesłowicz o stavu průmyslu haličského, dr. J. K. Steczkowski o průmyslu petrolejovém v Haliči, prof. dr. R. Zuber o risiku ve výrobě nafty, L. Baczewski o lihovarnictví, M. Małaczyński o dřevařství v Haliči, prof. dr. J. Buzek o vystěhovalectví, dr. Z. Pazdro o statistice národnosti v zemích polských, W. Studnicki o otázce sociální a socialismu, prof. dr. J. G. Pawlikowski o rolnictvě v organismu hospodářství sociálního, dr. K. Paygert o příčinách pomalého rozvoje polního hospodářství v Haliči, dr. J. Rozwadowski o dělení velkých statků. Celkem byli ve 2. běhu na 53 přednáškách 2603 posluchači (2155 mužů a 148 žen), tedy připadalo průměrně 49 osob na 1 přednášku. Bohužel nedochází tato sympatická věc podpory ani z daleka přiměřené: 3 zakl. členové, 13 přispívajících a 281 činných (s roč. přísp. 4 K), toť na takový spolek (»Towarzystwo Szkoły nauk politycznych«) málo.

Ženské spolky polské v Haliči podaly říšské radě petici, týkající se ženského vzdělání. V petici se praví: v Rakousku stát dosud nevydržuje

---

*) Bohužel, když to již vysázeno, dochází nás zpráva, že polští novináři odřekli svou účast dne 31. na schůzi ostravské, prohlašujíce, že o sporné otázce třeba jest jednati na společném sjezdu obou stran, věnovaném pouze té záležitosti a zorganisované předem stanoveným programem. Litujeme toho — ale doufáme, že pro tyto čistě formální neshody nebude pochována myšlénka dojista dobrá, za kterou zaslouží moravsko-slezští novináři čeští uznání obou stran.

ženských škol středních, které by absolventky opravňovaly k studiu universitnímu. Ženské spolky haličské žádají tedy založení aspoň dvou státních středních gymnasií dívčích v Haliči, ale s programem reformním; při tom poukazují na moderní vzorné střední školy v Bedales Abbotsholmu v Anglii, v Roches u Paříže a v Esterelles u Cannes. Dokud však se v Rakousku nerozřeší otázka vzorné moderní školy střední, žádají aspoň buď sestátnění soukromých gymnasií ženských v Krakově a Lvově, neb připuštění dívek na gymnasia mužská (při čemž poukazují na smíšené střední školy v Americe, Finsku, Holandsku a v hlav. městě Švýcarska.) Žádají dále, aby ženy připuštěny byly i k studiím právnickým, technickým a v obchodních akademiích; konečně, aby ženy, které nejsou rakouskými poddanými, mohly býti na rakouských universitách řádnými i mimořádnými posluchačkami, tedy nikoli jen pouhými hospitantkami jako dosud.

V listopadu přinesly haličské listy polské zprávu, že krakovský milionář *Ig. Mossakowski* odkázal celé své jmění — 6,000.000 korun — na stipendia (z polovice pro studentstvo universitní, z polovice pro gymnasijní). Bude to vedle fondu Skarbkova druhý milionový fond vlastenecký haličských Poláků.

Z kulturních událostí zaznamenáváme ještě otevření t. zv. *polské university lidové v Paříži*. Již v srpnu přinesly polské noviny zprávu, že v Paříži kruh osob s drem. Zielińským v čele vypracoval návrh na založení polské university lidové dle vzoru francouzských »Universités populaires«, kterýžto návrh byl přijat dne 11. června na valné schůzi pařížských Poláků. Instituce ta nebude náležeti žádné straně politické a členem jejím může se státi každý za měsíční příspěvek 1 fr. Přednášky počaly skutečně již 8. října. Zahájil je p. Ulanowski přednáškou »O positivismu«, načež následovaly dr. Drzewieckého přednášky z politické ekonomie, Z. Nachta »O dějinách společenských hnutí ve Španělsku«, Chądzyńského »O nebezpečnosti populárního lékaření«, Minkiewiczova přednáška »Vývoj člověka«, Ant. Potockého »O dialektice«, Požerského »O mikrobech« atd. Systematické přednášky z nauk socialních, přírodních a filosofických konají se vždy ve čtvrtek a v sobotu. Vyučuje se také jazyku polskému a francouzskému, kresbě a zpěvu, v neděli a svátek pořádají se společné prohlídky museí a výstav, kromě toho v pondělí a ve čtvrtek udílejí se porady právní a lékařské.

Zaznamenáváme také ve »Slov. Přehledu« udělení jedné z cen Nobelových učené Polce pařížské, paní *Marii Curie*, rozené *Skłodowské*, a spolu jejímu choti, prof. P. Curie. Paní Curie-Skłodowská narodila se r. 1868 ve Varšavě, absolvovala r. 1884 ženské gymnasium ve svém rodišti, byla pak několik let vychovatelkou, načež se odebrala na studia universitní do Paříže. Do r. 1895 absolvovala fakultu mathematickou a fakultu fysicko-chemickou v Sorbonně. Téhož roku provdala se za prof. Curie, s nímž dříve již se seznámila v chemických laboratořích a s nímž od té doby společně koná vědecká badání velkého dosahu. Sama i s mužem svým učinila řadu objevů, z nichž nejepochálnější jest objevení neznámého dosud prvku »radia«, kterýž objev získal jí slávu světovou a o němž také bylo psáno v našich denních listech — které však dlouho mluvily jen o paní Curie, nevědouce o její národnosti polské.

A. Č.

Slované východní.

Nebezpečí válečné na dálném Východě nepropouští **Rusko** z nervosnosti a podráždění zřejmém i na tisku. Podrážděnost tím nepochopitelnější, že všichni vědí, že si ji ruská diplomacie připravila sama svým peciválstvím za války burské. Druhá chyba — ztracení vážnosti v blízkém Orientě, na Balkáně, kde bez trestu ponecháno zabití dvou konsulů — způsobila obrat v bulharském smýšlení, který nyní pálí Rusko víc než-li co jiného. Víme, že tam zvítězily živly horší, které nikdy nepatřily k vládě, ale možnost obratu měla míti na paměti diplomacie ruská. A dále nelze nazvati humanismem, když mírumilovným nezakročením rozpoutá se zbujnost turecká až do mínění beztrestnosti, jako se to stalo na Balkáně. Připočtěte k tomu anglickou výpravu do Tibetu a nepokojnou náladu mezi Astrabadskými Turkmeny na perské hranici, kteří

dle Nového Vremeni se zdráhají vydati zbraně, dohnáni byvše k odporu útisky úředníků ruských — a je podrážděnost odůvodněna, že nelze více.

Při tom *domácí nepokoje* trvají. V Kamenském v gubernii Jekatěrinoslavské, kde je mnoho továren, byla stávka, plenění a pálení továren a ničení strojů. Vojsko zakročilo a zabito více než 50 osob. — Také studentské nepokoje v Kyjevě neskončily hladce. Při konání soudu universitního proti 31 obviněným došlo znova k demonstracím, zástup studentů vlámal se do síní a zahnal professory. Policie a kozáci oblehli pak universitu, ale studenti odtáhli teprve tehdy, když se vojsko s policií odklidilo. Třetího dne došlo k řeži. Policie a kozáci udeřili šavlemi a nahajkami do studentů a nastalo zatýkání.

Za všech těchto poměrů *intelligence ruská* klesá na duchu. V nečinnosti sedí rozlezlá po koutech a zlo se zatím rozpíná a násilí vítězí nade všemi vznešenými podniky, začatými v letech 60tých. I »Novoje Vremja« už naříká, že »jedním z hlavních resultátů reakčního tisku jeví se v polovzdělané masse ocháblost citu zodpovědnosti za své činy a vědomí zákonnosti. Čistě afrikánské pojetí přimělo všelijaké politikány hlásati přeměnu drobných administrativných úředníků v neomezené hromovládce a následek: zvůle, zvůle, poroba!«

A tak lidičky, jako synodální missionář, jdou tak daleko, že až rozum trne. Missionář K. — (škoda, že není jmenován) — při missijním kázání k čertu proklel rozkolníky se vším všudy jejich majetkem, domy, zahradami atd. »Proklety nechať jsou vozy, v nichžto jezdí, okurky, jež jedí, žíly jejich ať jsou železné, čela měděná, nechť proklety jsou i děti jejich!« Jak si asi čerti pochutnají na prokletých okurkách!

Finanční *rozpočet* ruský na rok příští operuje s velkým schodkem 195 mil., jež se uhraditi má ze svobodné hotovosti státní pokladny. Rozpočty všech finančních ministrů od Višněgradského počínaje dělány byly tak, že na konci roku zbývalo veliké plus, jež splynulo do »svobodné hotovosti.« Letos se vydává. Veliké náklady pohlcují stavby státních drah i subvence k potřebným stavbám drah soukromých. Ministerstvo komunikace spotřebuje o 20 mil. víc, vedle toho však zvláště ještě vydává se na dráhy přes 200 mil. Ministr vojenství spotřebuje 360, min. námořnictví 113, min. vyučování jen 43 mill. rublů.

Selsko-hospodářský poradní sbor je hotov se svodem dobrozdání jednotlivých místních sborů poradních; je ohromná věc: 58 svazků, majících dohromady 28.000 stránek, nejlepší ukázka byrokratismu ruského; práce plodné provedeno za halíř, ale archiv už bude znamenitý. Ale to ještě není vše; to jsou jen otisky dobrozdání, závěry z nich a vlastní přehledné zpracování bude obsahovat ještě 18 svazků, jež do konce tohoto roku vyjdou. Potom pošlou na rozličná místa po Rusku po jednom exempláři, a bude na dlouho odpočinek. Výnos, kterým se určuje, do kterých míst se to má státi, je bez malička metr dlouhý. — Snad šestkráte delší (konec jsme nečetli publikovaný) je jiný výnos téhož sboru: o t. zv. »obchožych promyslach«. Lid venkovský, nemaje doma výživy, ubírá se za výdělkem jinam, na žně, do měst na práce, nechávaje doma rodiny. Při tom ovšem vydán je v šanc všemu nepohodlí v noclehárnách, po cestě atd. O tom, jaké jsou tyto poměry a jak by se jim mohlo pomoci, uvažuje onen výnos — vlastně protokol o poradách řečeného poradního sboru. Navrhují se organisace poptávky a nabídky práce, ulehčení dopravy dělníkům, zdravotní opatření v útulnách, v dílnách, v noclehárnách atd; dobrý prostředek částečné pomoci je navržená bezodkladná přeměna dosavadních pravidel o vydávání pasů (pasportů), bez nichž dosud nesměl vesnický lid se odebrati z domova, ani když šel za výdělkem po Rusku samém. Budoucně budou pasy jako dokumenty průkazné vydávány bez průtahů a bezplatně.

Moskevské gubernské zemstvo chystá se zříditi *»vyšší lidové učiliště«*, t. j. rolnickou školu vyššího typu. Tisk veřejný podporuje tento úmysl všeobecně.

Jedná se také o *novou universitu* pro severozápadní kraj Ruska, jež by zřídila se buďto ve Vitěbsku nebo v Minsku. Dvinský oblastný sjezd na

podzim již usnesl se jednohlasně ucházeti se u zemstev šesti severozápadních gubernií o sebrání fondu pro budoucí universitu. Navrhuje se, aby gilzenovský fond 120 tisíc a mohylevský 250 tisíc, jež dosud nemají speciálních určení, věnovány byly k tomuto účelu.

Vposlední době konána řada *odborných sjezdů a porad*, tak bylo jednáno o podpoře a pěstování gymnastiky a fysického rozvoje, konán všeruský sjezd elektrotechnický, technologický, sjezd gynekologie a porodnictví, sjezd chirurgů, sjezd učitelů ruského jazyka a j. —*ch.*

*

Na sněmu bukovinském většina sněmovní zmařila jednání o opravě volebního řádu úskokem. Sotva projednány předlohy oficielní, vystoupil maršálek Lupul a poděkovav krátce sněmu a zemskému presidentu, prohlásil za veliké nevole svobodomyslného sdružení sněmování za skončené. Na to do slova utekl ze sněmovny. Sám arcibiskup Repta — Rumun — volal za ním s výčitkou: »Já jsem chtěl Vaší Exellenci ještě poděkovati.«

»Všepolskou« stranou propagovaná myšlénka utraquisace haličských gymnasií zamítnuta byla ve lvovském odboru haličsko-polského spolku pro školy vyšší. Nyní i v odboru krakovském propadla.

Filologická sekce Tovarystva imeny Ševčenka usnesla se zaříditi ve Lvově systematické vědecké kursy dějin literatury maloruské a svěřila je dru Iv. Frankovi, jehož úkolem bude též napsati úplné a vědecky dokonalé dějiny literatury této.

Práce osvětného maloruského *spolku „Prosvity“* v několika cifrách vyložená budí úctu.

Koncem r. 1891 bylo lidových čítáren 5, před tím žádná,
» » 1903 » » » 1345; tedy číslo imposantní.

Jakou velikou práci konají tyto čítárny mezi lidem, před nedávnem skoro veskrz písma neznalým! A budou ještě konati, neboť je té práce jako soli třeba. Ještě nyní je mezi maloruským lidem 62% lidí písma neznalých a jen 18% písma znalých (ostatní jsou děti).

Komité pro zbudování *divadla malor. ve Lvově* opětuje znova vyzvání ke sbírkám, neboť po rozvrhu očekávaných a slíbených podpor musí ještě nejméně 800.000 korun býti opatřeno sbírkou.

Utěšeně vzrostl fond na stavbu *akademického domu* ve Lvově. Z bývalého podpůrného fondu secesního — t. j. fondu ku podpoře studentů v cizině za doby odchodu ze Lvova — zbylých 18 tisíc korun, jež určeny na stavbu domu akademického, do konce minulého roku vzrostlo dary a sbírkami na 46 tisíc, a když připočtou se i zajištěné příspěvky, splatné v budoucnosti na 70 tisíc korun

Slavnost Kotljarevského v Poltavě a *Lysenkova* v Kyjevě osvěžily také naděje na zlepšení stavu malor. národnosti v Ukrajině. Deputáti haličtí byli příjemně překvapeni živou účastí na obou slavnostech, dokazujících stoupnutí národního uvědomění, jakož i tím, že nečiněno obtíží řečníkům, mluvícím malorusky. —*ch.*

Na různých sjezdech (v Přemyslu, Tarnopoli) žádají Rusíni rozdělení Haliče v část polskou a rusínskou i rozdělení vrchních zemských úřadů a institucí dle toho — podobně jako Němci v Čechách. Nemyslíme, že je to šťastné heslo v boji za dobré právo Rusínů — že vzbudí největší odpor Poláků, jest na bíledni. Vždyť města ve východní části Haliče jsou ze značné části polská: ve Lvově ze 160.000 obyv. jest něco přes 20.000 Rusínů; v šesti největších městech po Lvově (v Stanislavově, Tarnopoli, Kolomyji, Brodech, Přemyslu a Jaroslavi ze 345.000 obyv. jest 48.000 Rusínů; v 18 menších městech (majících přes 10.000. obyv.) z 504.000 ob. jest 90.000 Rusínů; ve 43 městečkách (majících přes 5000 ob.) ze 670.000 ob. jest. 138.000 Rusínů; v ostatních 58 nejmenších městečkách a městysích ze 760.000 obyvatelů jest 180.000 Rusínů. Ovšem jednak připouštíme, že tato úřední statistika by snesla opravu ve prospěch Rusínů, víme dále, že v městech a městečkách té části Haliče silně jest rozšířen živel židovský — ale i při tom všem přec jen je tam tolik Poláků, že nelze mysleti, aby se neopřeli administrativnímu

rozdělení země. Rozhodně však nelze schvalovati další resoluci schůze tarnopolské, aby ze středních škol východohaličských odstraněna byla polština jakožto povinný předmět a nahrazena povinnou němčinou (která vlastně již tam jest povinným předmětem). Taková cesta by nevedla k žádoucímu smíru dvou slovanských národů — nehledě ani k tomu, že nepotřebné poklonkování Němcům nemůže nikde ve slovanském světě dojíti souhlasu a sympatií. —*ý*

Jihoslované.

Veliký Chorvat a Slovan, biskup *Jos. Jur. Strossmayer*, dožil se 4. února 90. roku života, vyplněného činy příkladnými a požehnanými. —

Lidové přednášky štyrsko-hradecké university *v Lublani* konají se za podpory známé Krainische Sparcasse. Německy — ovšem. Dosud byly dvě — o ženě v klassickém starém věku a o vídeňském kongressu a návratu Napoleona. Oznámeny jsou ještě dvě. Zdá se, že již i štyrsko-hradecká universita cítí potřebu university v Lublani. Slovinská Čitalnica lublaňská zatím — jako odpověď prý německé intelligentní drobné práci pro německé menšiny — pořádá »vinske poskušnje s plesom«. Novinami slovinskými uveřejněno bylo vyzvání, by se přihlásili, kdo chtějí přednášet veřejně, popularisovat vědu, umění atd. Před dvěma roky to bylo možné; letos sotva. Jediná korporace, která se stará o věcné a veřejné přednášky, jež se potkávají pravidelně s upřímným zájmem, jest Splošno žensko društvo v Lublani, jehož předsedkyní jest pí. F. Tavčarová. V uplynulém roce konalo se již více přednášek. Letošní saisonu zahájila spisovatelka pí. Žofka Jelovšková přednáškou »o světovém názoru naší ženy«. Po té přednášce následovaly dvě — »o obchodu a penězích«, pak »o právu k práci«.

Škola v Št. Jakobu v Rožném údolí *v Korutanech* rozhodnutím poslední instance rozdělena ve dvoutř. slovinskou a »utrakvistickou«, t. j. vlastně německou. Tak Slovinci v Korutanech místo jediné školy slovinské — nemají žádné. Tak zde klesá slovinský živel se stupně k stupni. Kdy to přestane?...

A. D.

Všeobecné zprávy.

»Czytelnia akademicka« ve Lvově vydala provolání, v němž vášnivě vystupuje proti účasti polských učenců na *sjezdě slavistů*, který se svolává na letošek do Petrohradu. Na toto vystoupení studující mládeže odpověděl v »Kraji« prof. Baudouin de Courtenay, který v létě přednášel v Krakově o rázu i významu tohoto sjezdu slovanských filologů. Studenti lvovští praví, že »v sjezdě samém patrna jest politická tendence v duchu státu, jenž chce v očích světa platiti za representanta Slovanstva«. Neprávem — připravovaný sjezd má účely ryze vědecké, o čemž svědčí to, že se pozvání k němu rozesílají nejen učencům slovanským, ale vůbec všem učencům (tedy i Švédům, Němcům, Angličanům, Francouzům atd.), kteří se obírají slovanskou filologií a příbuznými vědami. Provolání studentské dále tvrdí, že v oznámeních sjezdových uznává se pouze jeden jazyk všeslovanský, totiž ruský, kdežto polská řeč jmenována jest podřečím. Prof. Baudouin de Courtenay vyzývá autory »Głosu młodzieży«, aby uvedli doslovně citát z bulletinů přípravného sjezdu neb z rozesílaných pozvání, který by to dokazoval — a se své strany prohlašuje tvrzení »Głosu młodzieży« v té příčině za nepravdu. »Naopak, ustanovení sjezdu přípravného uznávají za rovnoprávné a přípustné v referátech i diskusích budoucího sjezdu ... všecky jazyky slovanské a čtyři neslovanské: francouzský, německý, anglický a vlašský. Jazykem protokolů sjezdových, jazykem úředním bude jazyk ruský jakožto místní, podobně, jako v Praze takovým jazykem měl býti jazyk český, a podobně, jako v Krakově úředním jazykem všelikých vědeckých sjezdů bývá jazyk polský... Druhým jazykem úředním jest francina. ... Instituce i učenci zahraniční (mezi nimi také instituce polské a učenci polští, a to i v hranicích ruské říše) dostanou pozvání v jazyce francouzském. Kde tu tedy jest podškrtování ‚všeslovanskosti‘ jazyka ruského a ‚podřečnosti‘ řeči naší?« — Tak a podobně jeden z nejpřednějších filologů polských vyvrací »Głos młodzieży«, jehož nemůže schvalovati žádný přítel Slovanstva. Ano, mládež má bedlivě stopovati vše, co se

v národě děje, má právo kontroly a kritiky jako každý jiný — ale má se při tom dát vésti jedině naprostou pravdou a spravedlností, nikoli však polovičatým neb zcela nesprávným poznáním a předpojatostí.

V New-Yorku vychází časopis »Oesterreichisch-Ungarische Zeitung« (zajímavý název, což?), jenž učinil prudký útok na *Slovanské sdružení* v Clevelandě (Ohio), o němž jsme posledně psali. Toto sdružení bylo prý zde zosnováno jen proto, aby se na území amer. spojených států připravila půda panslavismu, aby se stal svazek, který má spojovati Slovany celého světa. Vystupuje dále proti slovanské výstavě, kterou chystá »Slovanské sdružení«. Čertovo kopýtko »austrohungarismu«, ušlapujícího jakékoli spojení Slovanstva (rozuměj Slovanstva mimoruského) — příliš vyčuhuje zpod pláště na odiv stavěného amerikanismu new-yorkských »Rakousko-uherských novin«, kteréž ohlašují, že o řádění »Slovanského sdružení« učiní »náležité oznámení na příslušném místě« (roz. v Washingtoně). »Slovenský Denník«, vycházející v Pittsburgu (v Pennsylvanii), odpověděl náležitě na ten útok německým článkem v čísle ze dne 16. ledna. Poněvadž dokazuje »Rak Uh. Novinám«, že úplně kdysi souhlasily se spravedlivou obranou amerických Slovanů proti snahám Maďarů evropských, nelze myslit jinak, nežli že se řečené noviny daly od Maďarů — koupit. Výborně se »Slovenskému Denníku« na obranu hodil článek »New York Times« ze dne 28. prosince 1903, referující velmi sympathicky o chystané výstavě slovanské (o níž přineseme pův. dopis.) *Č.*

Literatura, umění.

JAROSŁAW VRCHLICKY i inni: **Ballady, legendy i t. p.** Tłomaczył z czeskiego KONRAD ZALESKI. Warszawa 1904. (Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa.) Str. 196.

Horlivý a obratný tlumočník české poesie do polštiny, p. Konrad Zaleski, připojuje ke svým dosavadním třem knížkám překladů novou knihu, v níž po Svatopluku Čechovi (Klucze Piotrowe), J. V. Sládkovi (Urywki poetyczne) a J. Nerudovi (Pieśni kosmiczne i inne) následuje Jaroslav Vrchlický s družinou jiných básníků. Není bez významu, že kniha připsána jest památce dvou neoželitelných hlasatelů vzájemnosti českopolské, Edvarda Jelínka a Bronisława Grabowského — neboť Konrád Zaleski vědomě, s promyšleným plánem a platně slouží téže myšlence, která byla osou životního díla obou slovanských idealistů. K. Zaleski vytknul si za úkol seznamovati své rodáky s českou poesií — a úkol ten plní neúnavně a zdárně. Přítomnou knihou přistupuje k poesii Jar. Vrchlického, jejíž nadšeným tlumočníkem do polštiny byl právě Bronisław Grabowski. Ale ovšem po něm i po jiných překladatelích zbývá ještě mnoho, přemnoho, co by si měli z něho Poláci uvésti do své literatury. V přítomné knize (ozdobené podobiznou básníkovou) jsou tyto básně Vrchlického v překladech, pokud jsme mohli srovnati, co možná věrných a zdařilých: Slza Twardowského, Legenda o sv Zítě, Čáp sv. Františka, Legenda o sv. Julii, Ekloga andělská, Pohádka o zlatém klíči, Pomsta gnomů, Ostatky, Maják v Arkoně, Jazyk, Křest Irska, Eros, Syrinx. Zároveň ohlašuje překladatel, že chystá překlad »Pana Twardowského«.

K ukázkám z Jar. Vrchlického připojeno jest čtvero ballad Nerudových: Ballada zimní, Ballada dětská, Ballada pašijová, Ballada horská. Jsou přeloženy vskutku výborně, ale bývali bychom je raději viděli ve svazku předešlém, aby přispěly k úplnějšímu předvedení básníkovy fysiognomie. Mohlo se tak dobře státi, poněvadž patrně není úkolem této knihy, podati obraz české ballady a legendy — sic by zde především musil býti zastoupen K. J. Erben, nesměl by scházeti L. Quis a j. Překladatel spíše chtěl jen podati ukázky z rozličných básníků, jež spojil v knihu tím, že vybíral práce příbuzného druhu poetického. Přiznáme se, že bychom raději viděli soustavnější anthologii — ale to nikterak nepravíme na újmu záslužnosti díla, které vítáme vděčně a s upřímnou radostí.

S potěšením čteme výstižný překlad básně »Šumařovo dítě« od Svatopluka Čecha, dále pěkné překlady ukázek z Julia Zeyera (»Proroctwo«, »Sosna«) a Adolfa Heyduka (»Gody Salomona«, »Opiekunka pól«, »Pierwszy śnieg«, »W Zwikowskiej kaplicy«), jehož »Dědův odkaz« v překladu p. Zaleského vyjde za krátko. Kromě nich zastoupeni jsou zde tito autoři: Fr. Táborský (»Procesya«, »Wieczór«), Otokar Mokrý (»Proč Kristus plakal«), Adolf Černý (»Kristova obět«, »Velký pátek«), Karel Kučera (»Rabbi Ezra«), Karel Leger (»Wieczne piekło«, »Późną jesienią«), Jan Červenka (»Zrádce«), M. A. Šimáček (»Z zawianego młyna«), Ant. Klášterský (»Pieśń zimowa«, »Przedstawienia nie będzie«), Aug. Eug. Mužík (»Dzwon poranny«) a Boh. Ptačovský (»Kwiaty cmentarne«).

Těšíme se na další knihy překladů p. Konráda Zaleského, z nichž nejdříve, jak řečeno, vyjde Heydukův »Dědův odkaz«. Práce ty za nedlouho utvoří celou »Poetickou knihovnu českou«, která bude krásným dokumentem živé vzájemnosti českopolské. *A. Č.*

АНДРЕЙ СИРОТИНИНЪ: **Народная школа у словаковъ.** Изданіе журнала »Русская школа«. Цѣна 20 коп. С.-Петербургъ. Типографія И. Н. Скороходова (Надеждинская, 43). 190 .

Myšlénka reelní, neutopické vzájemnosti slovanské je na postupu. Impuls slovanské ideje, vyšedší bez odporu od našeho kmene československého, jeví účinky. »Slov. Přehled« stále přináší ohlasy tohoto potěšitelného ruchu.

Zde ohlašujeme sympatickou brožurku ruskou, jednající o současných poměrech jedné části naší větve československé, o národním školství uherských Slováků.

Není v Rakousko-Uhersku — praví p. autor — vedle uherských Rusův národa zuboženějšího nad Slováky. Jaká to ironie pro Slovač, posvěcenou šlépějemi sv. Metoděje, nositele slov. kultury!

V této studii na statistických datech a resultátech slovenských a českých pracovníků (K. Kálala, jehož se autor neustále dovolává a z jehož publikací celé stati přejímá) líčí přesmutný stav uhersko-slovenské národní školy (probíraje přehledně i její dějiny), ať už obecné, či státní nebo konfesijní, jež všecky daleko stojí pod úrovní moderního školského pokroku.

Autor však věří s p. Kalálem, že věc slovenská časem zvítěziti musí, ježto je spravedliva, a že národní vědomí pokračuje, kdežto příchylnost k maďarisaci mizí, jak ukazuje na př statistika dobrovolné maďarisace jmen.

Dejž to Bůh! *A. Lakomý.*

W noc lipcową ... 1903. Napisał BOLESŁAW GORCZYŃSKI. Kartka z życia powszechnego w 3 odsłonach. Warszawa 1903. (Nakl. Stefan Demby.)

Palčivá otázka ubohých poměrů sociálně i mravně zanedbaného lidu polského, jež poslední dobou bývá bohatým pramenem látkovým polského jeviště, i tuto dala motiv kusu, který, byť nebyl bez vad i nedostatků, přece jen mnoho slibuje. Tajemný, kouzelný vliv přírody na duši prostého člověka polského, t. j. »chłopa«, celá nevýslovná poesie ubohé nešťastné duše jeho, znázorněna tu ve třech nedosti souvislých scenách místy trochu rozvleklých, místy silně dramaticky účinných, právě tak ostře a markantně, jako kulturní rozpor a sociální propast mezi polským »pánem« a »chłopem«. Život na venkově, jak se v tisíci případech žije, útisk i bída lidu staví se tu polské společnosti věrně na oči, volajíce přímo po nápravě!

Statkář Maroński, člověk ušlechtilých snah, ale chabé vůle, přejme dědictví rozsáhlých statků a snaží se provésti nutné sociální reformy, jimž ovšem čelí hbitý i úlisný karabáčník, správčík Piwnicki. Sociální blaho lidu povznésti jest ideálem mladého dědice. Než vůle jeho slabší pokušení. Krásná červencová noc tajemným kouzlem svých vášní zbaví ho v té míře rozvahy, že zneužije, podlehnuv nástrahám Piwnického, krásnou a při vší prostotě citově nadanou venkovanku, jejíž muž dlí už čtvrtý rok na vojně. Na dráze hříchu pak pokračuje, až objeví se následky. Žena stane se matkou, se strachem a hrůzou očekávajíc návratu svého chotě z vojny.

Dobrý ten chłop odpustí ženě a ochoten jest robě přijmouti za své. Dá je pokřtíti jako manželské dítě. Než o křtinách oddá se nestřídmosti a tu z úst sousedky slyší obvinění, že přijal za hřích ženin peněžitou odměnu. Osudné slovo, v pravý svůj čas proneseno byvši, působí hrůzu. Zpitý muž odhodí nemluvně, jež ovšem zahyne. Jest zatčen a odveden. A statkář, jenž chtěl sémě dobra a blaha rozsévati, sklízí býlí zločinu.

Drama zajímá z různých příčin. Pěkný a svěží to obrázek lidový. Celá ta »vláda tmy« polského lidu vystupuje tu v přesném rámci: nízká úroveň kulturní, bahno bídy sociální, dobytče má více ceny i vážnosti nad člověka-robotníka. A přece lid ten v základech tak dobrý a ušlechtilý. Jak velice vyniká taká »Jagna«, ba i Antek povahově i citově nad onu prázdnou intelligenci přatelského kroužku statkářova, nad oním surovým karabáčníkem Piwnickým. Širé pole záslužné práce otvírá se tu polské intelligenci — pole osvětové práce v lidu! Ale jak patří v kusu intelligence na lid? Nejinak než v Kisielewského Karykaturách: s vysoka, s despektem jako na dobrou hříčku vášní a prostopášností. A tento rozpor mezi intelligentem a člověkem je tak silný, že i muže vzácných plánů strhne ve svůj kal. Ano, Maroński je právě tak nehotová, necelá povaha, jako Kisielewského Relski; nadšenec pro dobro, citový člověk — a přece nemá dostatek silné vůle, aby zásady své uskutečnil, aby se i v praxi vymanil z neblahého okolí.

Ale kus, jenž nezapře věru školu Kisielewského, má také své vady. Není tu pravé souvislosti, propracovanosti, hloubky povah; vše je tak nahozeno, nalíčeno balladickou přímo úsečností a ovšem nejasností. Marońského povaha prvé scény neodpovídá Marońskému scén dalších. Kus mnoho předpokládá, mnoho na diváku vyžaduje. Sceny trpí místy rozvláčností, ač zase jinde nelze jim upříti značné dramatické účinnosti. Kruté realistická líčení střídají se s něhou vzácné poesie. Tajemná síla přírody dýše tu silnou náladovostí. Zajímavo též, že v kuse užívá se lidového nářečí.

Tendence i realistická cena kusu doporučovala by zpracování jeho pro české jeviště. *O—r.*

REINHOLD URBAN: **Die Slaven und das Evangelium.** Betrachtungen über die Ausbreitung des Reiches Gottes unter den slavischen Völkern. Illustriert von Joh. Warns. Striegau 1903. — 25 pf.

Na malém prostoru 44 stránek pojednáno o všech národech slovanských, přece však najdeme v knížečce dosti zajímavého. Autor doznává, že u Němců ve příčině jmen slov. národů jest často hotové zmatení pojmů. Němci nedovedou rozlišiti od sebe »slavonisch«, »slovakisch« nebo »slovenisch«.*) Jaké mínění mají asi Němci o nás Slovanech, když autor na str. 8. praví: »Poznal jsem, že vzdělané Slovany podle obličeje těžko jest od Němců rozeznati«... Nuže, musíme být autoru vlastně vděčni, že spiskem svým přispívá k rozšíření pravdy o národech slovanských.

Ovšem uvážíme-li, s jakou důkladností často se u nás referuje o věcech slovanských (jako na př. nedávno ve feuilletonĕ »Nár. Listů« byl p. Mikławš Andricki důsledně jmenován redaktorem »Lužičana«, místo »Lužice«), a cituje-li naproti tomu německý autor správně jména časopisů slovanských, podává to dosti dobrý důkaz o jeho znalosti poměrů našich, ačkoliv je samozřejmo, že jeho pozornosti sem tam přece něco ušlo.

Nejzajímavější částí jest odstavec, kde autor sděluje vlastní zkušenosti z cest po Slovensku. Jsou to zprávy o práci u nás nemnoho známé spisovatelky Kristiny Royové mezi Slováky, jakož i o působení spolků Modrého kříže, jejím přičiněním založených, kterými již mnohý ztracený člověk byl odvrácen od alkoholismu.

Royová jest duší měsíčníku »Světlo«, (orgánu řečených spolků), který vydává Ján Chorvát v Novém Městě nad Váhem (roční předplatné 1 K). Mimo to napsala již celou řadu traktátů a povídek ze života slovenského, kterými chce život slovenského lidu obrátit ke Kristu. Česky vyšly z jejích spisů:

*) Jsou však i Slované, kteří toho nedovedou! *Red.*

»Ztracení« (nákladem křesť. spolku mladíků v Praze), »Moc světla« (vychází nákladem Bratr. listů v Ml. Boleslavi) a nejznámější její povídka »Bez Boha na světě« (vydal knihk. Bašecký v Praze). Slovensky vyšla povídka »Bludári«, »Za vysokú cenu« a nejnověji pověsť »Šťastie«. Royová je dnes nejplodnější spisovatelkou slovenskou a práce její jest požehnaná. Doporučujeme spisy její každému, kdo chce nahlédnout do duše slovenského lidu. »Bez Boha na světě« přeloženo jest už i do němčiny, švédštiny, dolnolužické srbštiny a polštiny. Spiskem tím poznali život slovenského lidu i mnozí za hranicemi. Jeden farář v Německu vyslovil se k Royové: »My jsme před tím ani nevěděli, že Slováci žijí. Znali jsme Slováky jen jako dráteníky, ale teď vaše spisy nám otevřely oči...«

Mimo Starou Turou, působiště Kristiny Royové, a Nové Město nad Váhem, působiště Jána Chorváta, má spolek »Modrého kříže« členy ještě v Menguzovcích pod Tatrami, v Tisovci, Píle, Hačavě, Pondělku a Válkově v Gemeru, v Kysáči v Báčce, v Hoku v Chorvatsku a v Bystré nad Turjou, kde pracuje mezi Rusíny uherskými. Na Staré Turé založil spolek útulnu. Odtamtud chodí k nám často Slovenky s vařečkami a pod. výrobky dřevěnými.

Ačkoliv práce »Modrého kříže« děje se v rámci evang. církve aug. vyznání, přece nedochází podpory u evang. farářů slovenských, naopak často jen pronásledování. Příčinou toho jest namnoze duch evang. církve slovenské, dle vzoru církve katolické, lpící mnoho na zevnějších formách. Na mnohých místech jsou v duchovním ohledu daleko za svými předky, českými vystěhovalci po bitvě na Bílé Hoře. Jak také možno působiti, když církve bývají velké (v Lipt. Sv. Mikuláši na př. na 7000 duší jen farář a kaplan), a chce-li farář neb učitel lid ve směru duchovním povznésti, tu jest mu snášeti ústrky nevypsatelné. Z českých evanjelíků jest slov. »Modrý kříž« nejbližší svobodné reformované církvi. *S. K.*

Переводы сочиненій Гоголя. Изъ сообщенія Л. К. МАЗИНГА. Оттискъ изъ »Ученыхъ Записокъ Императорскаго Юрьевскаго Университета« 1902 г; Тип. К. Маттисена въ Юрьевѣ.

Pěkná bibliografie překladů z Gogola ve všech literaturách evropských, jen lituje p. Mazing, že nedostalo se mu dat o překladech v literaturách jihoevropských.

Autor chce prací touto dáti popud ke sbírání materiálu pro budoucí, úplnější a obšírnější obraz vlivu jednoho z největších uměleckých geniů světové literatury. *A. Lakomý.*

С. С. БОБЧЕВЪ: **Прѣди двадесеть и петь години.** (Zvl. otisk z časopisu »Българска Сбирка«) Sofia, 1903.

Známý bulharský právník a politik S. S. Bobčev v této brošurce bulharskému čtenářstvu líčí obsah zajímavých memoirů A. I. Nelidova a hraběte N. P. Ignatěva, týkajících se míru Odrinského a S. Stefanské smlouvy. Memoiry Nelidova vyšly v lednovém svazku ruského časopisu »Историческій Вѣстникъ« a memoiry hraběte Ignatěva v žurnále »Свѣтъ« (č. 41 t. r.). *Иван.*

Vybrané obrazy metaforické lidových písní československých. (Část prvá.) Podává Dr. JOSEF JANKO. (Vyňato z výroční zprávy c. k. české státní reálky na Malé Straně v Praze za školní rok 1902—3.) V Praze. Knihtiskárna B. Stýbla. – Nákladem vlastním 1903. (25 str.)

Mezi programovými pracemi středoškolskými zaujímá uvedená práce čestné místo jednak neobyčejnou důkladností, jednak také vhodností svou jak učiteli, tak obzvláště žákům. Práce vznikla v semináři dvorního rady Gebauera a jest, jak autor uvádí, ukázkou velkého díla »srovnání českých a německých písní lidových«. Bylo by si přáti, aby spisovatel, nadějný to germanista a dobrý znatel jazyků slovanských, později rozšířil své bádání na lidovou píseň i ostatních národů slovanských. Po výkladě metafory vymezuje si autor předně program práce: prvým účelem je stanoviti metaforický způsob lidový, druhým je určiti rozdíly mezi prací lidovou a umělou.

Předmětem pak svého studia činí veškery metafory ať aestheticky krásné, ať nikoli a ukazuje tu správně také na překážky a obtíže, spojené se studiem písní lidových. I vidí dva hlavní okruhy látek metaforických: přírodu a život, rozděluje si látku na těchto pět skupin: 1. Přírodní zjevy obecné. 2. Nerosty. 3. Rostlinstvo. 4. Živočišstvo. 5. Obecný život lidový. Z těch uvedl letos prvou skupinu.

Obrazy vážené z přírody probírá pak spisovatel přesným způsobem, mluvě nejprve: o slunci, pak o měsíci; o hvězdách; blesku, ohni, jiskře; větru; vodě; Dunaji; Tise; pěně; mraku a dešti; rose; studánce i prameni, potoku; sněhu podávaje vždy řadu cenných a pečlivě vybraných dokladů z hojných sbírek lidových písní. Vzhledem k tomu, že je práce určena také žákům, bylo by se snad doporučovalo poněkud přehlednější dělidlo, že by se na př. spojily obrazy kosmické (slunce, měsíc, hvězdy str. 7—14), dále vzdušné (jako blesk, vítr, mrak, déšť, rosa, sníh) a konečně voda (voda, pramen a studánka, potoky, pěna, Dunaj) ve skupiny, čímž by se celá práce rozdělila na tři přiměřené, přehledné části látkově sdružené.

Toto upozornění však nebudiž na újmu ceny práce, která má i pro nás tu obzvláštní zajímavost, že pojala také písně slovenské.

Lze se věru těšiti jak na stať příští, tak i na pokračování práce autorovy, hlavně pak uskutečnění záměru jeho, srovnati písně německé a české. Neobyčejná důkladnost, značná píle a vzácná přesnost, jaká se v této pěkné a milé studii jeví, ručí za úplný zdar celého velkého díla, které bude jistě ozdobou nejen literatury české, ale i slovanské, a důležitým pramenem pro studium lidových písní slovanských vůbec. *—av—*

*

Při ohlášení nového ruského listu »Russkaja Zemlja« doufáno, že nahradí zakázanou před časem »Rossii«; ale naděje se nesplnily; oba hlavní spolupracovníci Rossije, kteří list činili listem, Doroševič i Amfiatěatrov prohlásili, že s novým listem ve spojení nejsou, Sazanov a Matvějič, nynější redaktoři Ruské Zemli, dříve spolupracovníci Rossije, prohlášeni jsou tiskem za lidi nepříliš spolehlivé.

Ministr vnitřních věcí »opredělil«, zakázati drobný prodej čísel listu »Novosti«. *—ch.*

V Idrii vychází již od podzimu čtrnáctidenník *Naprej!*, orgán opposice sociálních demokratů idrijských proti ústřednímu vedení v Lublani a v Terstu a proti oficiálnímu orgánu strany »Rdeči prapor«. Vydavatel a redaktor — Antonín Kristan, homo novus. Tím způsobem chce se státi vůdcem slovinské sociální demokracie. Je však na to příliš mlád a náhlý.

Poslední orgán křesťanských sociálů — *Slovenski list* — zanikl. Předchůdcem jeho byl Glasnik, jejž vydával dr. Iv. Ev. Krek. »Glasnik« shromáždil značnou armádu slovinských křesťanských sociálů. Slovenski list, chtěje v posledních letech převésti tu armádu do tábora klerikálního, ji zničil. Tím zničil i sebe. Zničil se však i dosud nevídanou a neobvyklou u Slovinců nízkostí v útocích. A v tom listu vidělo mnoho idealistů původně zárodky a základy nové národní strany politické ve Slovinsku! »Slovenski list« chtěl bojovat proti korrupci a lži ve veřejném životě — zatím lhal sám ve jménu čistoty a lásky k spravedlivé věci. Vycházel toliko jednou týdně — až na krátké intermezzo, kdy vydáván byl po dvakráte.

Historický spolek v Dolním Štýrsku hodlá vydávati *Zgodovinski list* čtyřikrát ročně. Věnován má býti zkoumání historie slovinské části Dolního Štýrska. Redaktorem bude prof. Antonín Kaspret, dobrý historik náš. *D.*

V Bělehradě počal dvakrát týdně vycházeti nový politický list »Словенски Југ«, orgán »klubu velikoškolske radikalne omladine« (roční předplatné 10 fr.). V čele listu čteme hesla: »Jižní Slované, spojte se!« a »Revoluce v neosvobozených zemích.« První místo v programu také zaujímá poznání, že budoucnost jižního Slovanstva spočívá v společném postupu. *—ý.*

*

Stanisław Wyspiański vydal nové drama »Achilles«, třetí to dramatickou práci z ovzduší antického Řecka (první byly: »Meleager« a »Protesilas a Laodamie«). Divadelní provedení bude asi obtížné — drama jest rozděleno na 25 obrazů; ale jako dramatická báseň bude náležeti k nejpozoruhodnějším dílům polské literatury, ač prý nedostihuje dosavadních prací Wyspiańského.

Varšavská filharmonie vypisuje z fondu *Konst. Wołodkowicze* konkurs na operu, složenou na základě Malczewského »Marie«. Nejlepší ze zaslaných partitur obdrží cenu 5000 rublů, při čemž zůstanou nedotknuta veškerá práva autorova. Partituru vydá pak p. Wołodkowicz svým nákladem ve prospěch skladatelův. Do poroty p. Wołodkowicz zvolil Ant. Dvořáka, bar. Leopolda Kronenberga, E. Młynarského, Z. Noskowského a W. Żeleńského. —*ý*.

Kralj na Betajnovi, tříaktové drama *Ivana Cankara*, dáváno bylo v lublaňském divadle dne 9. ledna. Úspěch byl mohutný přes to, že lublaňští herci toho večera se nevyznamenali. Však je to nejlepší práce dramatická v slovinské literatuře a obecenstvo v divadle tvořili — čtenáři Cankarových spisů. Kusem tím získal si Cankar i u lublaňského obecenstva obliby — snad tedy nebude se již intendance slovinského dramatického spolku rozpakovati, když Cankar zadá opět novou dramatickou práci. Zdálo se, jako by dosud intendance nedůvěřovala obecenstvu lublaňskému, že by bez pohoršení vyslechlo Cankarovy »revoluční« ideje. Při té příležitosti mohla se intendance přesvědčiti, že Cankar má své obecenstvo — elitu, na kterou může spolehnouti. Či snad byly příčiny rozpaků jiné? — Cankar prý napíše nyní komedii. »Kralj na Betajnovi« prý má býti uveden na Národní divadlo v Praze. *A. D.*

*

Krakovská »Akademja Umiejętności« usnesla se vydávati »*Encyklopedii Polskou*«. Dílo to (120—150 tisk. archů) podá v stručné, ale přísně vědecké formě vše, co spadá do oboru historie, literatury, jazykozpytu, národopisu a kulturních dějin Polska — i vyjde najednou nejdéle do 5 let. Encyklopaedie nebude abecedním slovníkem, nýbrž souhrnem monografií, o jichž vypracování budou požádáni všichni současní učenci polští, pracující v těch odvětvích vlastivědy. Těšíme se z té zprávy srdečně — vždyť jest podobného díla zapotřebí jako soli.

Synovec *Adama Pługa*, Zenon Pietkiewicz, připravuje souborné, úplné vydání spisů svého strýce i obrací se k veřejnosti s prosbou o rukopisy Pługovy, pokud nejsou tištěny, aby vydání spisů jeho bylo co nejúplnější. —*ý*.

Před nedávnem byl v Jasné Poljaně *návštěvou u hr. Tolstého* americký politik *Bryan*. Pohled na život ruského lidu v okolí Jasné Poljany hluboce překvapil Bryana. Nikde v Americe neviděl tak nuzného života. »Jsem pevně přesvědčen« — pravil — »že Američan nemohl by žíti tak, jak žijí ruští sedláci.« Hr. Tostoj v nynější čas je zavalen začatými pracemi. Právě dokončil práci o Shakespearovi, napsal poetickou povídku: »Vy však pravíte«, píše dále svoji autobiografii a nemůže se dočkati volné chvíle, aby dále pracoval o Hadži-Muratovi, jenž stále roste a zabírá nové a nové oblasti života. Při tom duch jeho jest jasný a jaksi jako světlem prozářený. Ve vzájemném hovoru Tolstého s Bryanem bylo viděti, jak jeden v druhém nalézá stále víc a více zajímavosti. Hovořili o náboženství, vojně, fysické práci, ekonomických a jiných otázkách. Bryan tak byl nadšen hovorem, že si umínil přijeti ještě jednou spolu se svou paní, jež plane žádostí poznati velikého myslitele.

Nákladem Naukov. Tovarystva Ševčenkova vyšla sbírka básní: »Akordy«, anthologie ukrajinské lyriky od smrti Ševčenkovy. Spořádal ji Ivan Franko. Illustroval Jul. Paňkevyč. Obsahuje ukázky z 88 básníků. —*ch.*

Vydáno 5. února 1904.

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

ADOLF ČERNÝ:

Z poesie lužickosrbské.

Jakub Čišinski.

(1856.)

Z poesie tohoto lužickosrbského básníka přinesli jsme ukázku v prvním ročníku (str. 261). Od té doby vyšly dvě nové sbírky jeho básní, »Ze žiwjenja« (srv. Sl. Přehl. II. 159) a »Krew a kraj« (III. 295) — a řada jiných dosud nesebraných básní zdobí ročníky »Łužice«. Struna poesie vlastenecké, která silně zazněla hned v první sbírce, »Knize sonettow«, zvučí se strunou satirickou čím dál silněji, tón její stále jest hlubší a vážnější, ale i mocnější a ráznější — Čišinski čím dál více se stává lužickým Tyrtejem. Podávám ukázku těchto jeho zpěvů a výkřiků, připojuji k nim ukázky didaktisujících poněkud veršů satirických, pro jeho charakter neméně příznačných, než básně vlastenecké, konečně i ukázky rovněž pro něj charakteristických nálad z přírody a života.

Jakub Čišinski.

Nás málo tak...

Nás málo tak a tolik nebezpečí,
když vnější vrah i vnitřní do nás ryje —
kde meče brát a kdo nám záda skryje,
když tolik spí nás, tolik zmírá v křeči?

Srb v kamenech tkví, jímž se jemu vděčí,
a slzami už od dávna se myje —
co odpadlík jen válí se a tyje.
Ó, jaký konec v bědné této seči?

Když boje bouř se nejlítěji vzmahá,
čest největší jest přední býti stráží,
stát v hloučku, v kterém jeden za sto váží.

My hlouček jsme, jenž z dávna zbyl tu v boji —
zde vytrvati za krev, brázdu svoji —
toť, Srbi, čest, jež ke hvězdám až sahá!

(Łužica, 1903.)

Konec trpělivosti.

Buď trpěliv, byť bili v tebe suky —
toť stálá rada Srbu v jeho strázně;
já dím však, že to hanba — volám rázně,
že zhynou tak i zbylé naše pluky!

Co srbské, srbským buď, dím! Napnout luky!
A nic si vzíti nedej z rabské kázně,
svou řeč mluv nahlas, všude, bez vší bázně,
a chatu, pluh si nedej vyrvat z ruky!

Lid dlouho tichý stál, co jiný sklízel.
a dosti dlouho za blázna jej měli –
a tak náš domov po kuse kus mizel.

Teď konec! Lid ať v práva svoje vstoupí!
Křivd netrpěti — buď teď zákon celý!
V tvář tepat dávají se jenom hloupí.

(Łužica, 1903.)

Jitro.

Z noční pastvy laň se vrací,
sova letí v úkryt svůj,
v lesy černá noc se ztrácí
a své oči zavírá.

Zrozený den ke křtu veze
jitřní zora v oblacích,
pole, lány, luka, meze
za kmotry jsou pozvány.

Radost letí přes nebesa,
na zemi se probouzí —
skřivan, jitřní píseň nesa,
letí vzhůru, slunci vstříc.

V tichém keři, plném rosy,
zvučí tóny slavíka,
drozdi, strnadi i kosi
křestnou píseň spustili.

Chrámy zvučí v jitřních zvonech,
mladý den se rozesmál —
vesele jde po záhonech
život, ruch a zář a třpyt...

Sladké jitra požehnání!
Pij z té číše, člověče,
všedního než bojování
břímě vezmeš na plece!

(»Serbske zynki«.)

Z cyklu »Na severním moři«.

VICHR.

Šedá mračna po nebi se shání;
větrem vlna přes vlnu se valí,
ku břehu se ženou přes úskalí,
jako brůny letí mořskou plání.

Větrův vozkové již práskli biči,
koně s řehtem vzprou se o vše čtyři,
bouří dusot kopyt vzduchem víří,
ve vlající hřívě vítr fičí.

Víc a více vozka do nich třiská,
divým koňům od huby se pění,
řehot jich jest jako nářku znění,
pára syčící jim z nozder tryská.

Dále mořem pádí koně štvané.
dál a dále v divukrásném shonu —
až z nich, zmírajících, v sledním stonu
smrtelný pot pěnou na břeh kane.

HŘBITOV BEZEJMENNÝCH.

Podál od břehu se hřbitov zvedá:
jeden jako druhý vše jsou hroby,
kříže prosté, chudé, bez ozdoby,
samota zde u vrat v pláči sedá.

Žádný kříž však jména nepraví ti
toho, jenž tu slední domov našel;
čteš jen, kde a s kterou lodí zašel,
v který den shas' plamének jich žití.

Přinesla je vlna pěnou skvělá,
tady popřáli jim místo míru —
bůh sám zná jen jejich vlast a víru!
Nepoznaných plavců spí zde těla.

Ze všech světa končin, dál i blíže,
Spasitel své děti vítá, vine,
v jeho objetí všem domov kyne —
spí tu v stínu Ježíšova kříže.

Spěte klidně! Moře hřmí a hrá si,
v dumy znavených vám píseň zpívá,
racek v letu k známým svým se schvívá...
hrob teď k nebi vám jest člunem spásy...

(»Ze žiwjenja«.)

Glossa

Stoupat v taktu, jak se píská,
s vlky výti ze vší síly —
byla věc mně povždy nízká:
tož jsem mnohým nebyl milý.

(Formy, 1888)

Smysl verše vizte z blízka:
panáků, sket nenávidím,
když je v směšném tanci vidím
stoupat v taktu, jak se píská.

Pochvalou všech ústa šílí —
v shodu moudré s blázny shání
jedno, první přikázání:
s vlky výti ze vší síly.

Dělat, jak chce panská láska,
jedny líbat, druhé hrýzti,
s jedním žrát a s druhým jísti —
byla věc mně povždy nízká.

Prý jsem drsný, namluvili,
když jsem řek': »Lži třeba není —
muže v hanebníka mění.« —
Tož jsem mnohým nebyl milý.

(»Ze žiwjenja«.)

Z cyklu »V horečce«.

I.

Hvězda vychází a hvězda padá,
na srnu vlk číhá v černém houští,
pod kořeny slyším syčet hada,
s krákáním se havran k hrudě spouští.

*

Dobrých v světě — u chudých jak chleba!
Velkým, malým dvojí měrou měří:
malým svědkům ještě svědka třeba,
velkým i lež nebetyčnou věří.

Ve větru jak holubice víří,
vypuzené z domácího hnízda —
myšlenky tak moje křídla šíří
zděšeně, když divá hřímá jízda.

Lehké vánky beze stopy mizí —
zda já, štvaný vyhnanec, jsem více? — —
Víře věřit-li, z té země cizí
návrat kyne mi, až schladnou líce...

II.

Toho prositi mám rtoma svýma,
jenž mne a mé jméno v pouta jímá,
jenž mne, žádostiv mé zhouby blízké,
jedem postříkal v své pomstě nízké?

Ne! Vždy zpříma Srb jde s tvrdou lebkou,
nezměkčí ji ani pop lstí hebkou,
ni svou mocí soudce — zpříma šíji
nosí, ať ji hladí nebo bijí.

Srb je hrdý na hřbet nesehnutý,
ať jde štěstí s ním či osud krutý.
Sílu v národ kouzlem jenom lije
tvrdá leb a hřbet a pevná šíje.

Kdo byl dlouho bez práv, svá chce práva —
ze správnosti muži roste sláva.
V pokoře se na koleno sklání
Srb jen před bohem ve chvály vzdání.

Jenom bídná psina líže ruku,
jejíž důtky ztrýznily ji v muku.
Zhrdám tím, jejž nemužnost a kapsa
s výše lidské ponížily — na psa.

III.

Divíš se, že již mně vlasy bělí,
ač mně stáří nesklonilo vazu!
Jak list mrazem bledne rozechvělý,
tak mé vlasy od lidského mrazu.

Červeň chceš mi ve tvář nadýchati?
Marná snaha! Shasla mladost lící.
Mládí žít má štěstí na souvrati —
sluj mou stlala běda skuhrající.

Marno vše, mé nehlaď rukou čelo!
Mzdu svou ve vrásky kdys najdu rýze.
Cítím, ostří jak mi v srdce vjelo —
chvěji se, když duch tak dí mi cize:

»Ať si zničí také moje tělo,
když mi štěstí zpřetrhali útky!
A z mé kůže řezat by se mělo
řemení a z něho robit — důtky!«

(»Ze žiwjenja«.)

Nebeská báj.

Tmavošeré valy rostou, hle,
na nich bílá oblaka v svém běhu
staví hradu věže okrouhlé —
střechy jako z napadlého sněhu.

Pod ním hladinu lze modrou zřít.
beránkové bílí pít tam chodí —
fontán změna tam a trysk a třpyt,
voda padající perly rodí...

Slunce zapadá a celý hrad
rdí se září v oheň rozdmýchanou —
rudé světlo lehlo do zahrad,
růže jen v nich ve všech barvách planou.

Oko jímá nesmírný ten jas,
v duši anděl zajásal a hraje —
v mysli vstává žhoucí touhy hlas,
na nebi když plá ta štěstí báje! —

Noc se blíží černou perutí,
záři ztlumí, růže pochová —
v stínech hrad se chýlí k sesutí...
Tichem vlá jak vůně růžová — —

(Łužica, 1908.)

L e s ů m.

Když listí žloutne, rezaví a rdí se,
vám, lesové, jdu vděčně s bohem říc'.
Má duše, skřivan, letí slunci vstříc —
duch pevný z boje s laurem navrací se.

Když k vám jsem přišel, vše se májem skvělo,
však v hlavě mé jen hrůzy bojiště,
v mém srdci tragedií jeviště —
a na kusy se vše mi rozbit chtělo...

Já v dumách po vás křížem chodil zmámen...
A vaše zklidňující mlčení
a vaše čarupiné šumění
mně sílu vrátilo, jak srně pramen.

Jas v duši otvíral si průchod zlatý,
když kukačka kdes v jedlích zvolala,
když žežulka se z žita ozvala —
a nebe předlo vám již oděv zlatý.

Chvat vzpjal má křídla, pes když zaštěk' v stráně
a veveřice zděsil na snětech,
když zajíce štval v divých rozletech
a z houštin vyhnal lehkonohé laně...

O, zlíbal bych vás haluz po haluzi!
Mně mír jste daly sebezapření
a jara vůni, jásot, zvíření —
a k tanci sezvaly zas moje Musy!

Vy dobré lesy, v dál až, kde se smráká,
dík v radostném vám volám pohnutí!
Já domů letím orlí perutí —
a v duši tulím zpěvavého ptáka!...

Łužica, 1903.)

Ćišinski

O. WAGNER.

Zlatorog.

(Pokračování a dokončení)

II.

Živly slovanské v básni Baumbachově jsou vskutku tak silny, že nelze jich zvláště neuvésti. Nejen že látka čerpána z pověsti slovinské, alespoň »domněle slovinské«, ale v básni jeví se dále snaha podati hotový obraz slovinské kultury lidové od mythologických reminiscencí, až po lidové mudrosloví. Konečně pak zdá se, že i vlastní místní vzpomínky básníkovy z doby pobytu jeho v Kráňsku měly jakýsi, byť i jen nepatrný vliv na dílo jeho.

I nastává úloha tyto vlivy stopovati a vyložiti. Úloha je snazší, než by se zdálo. Autor totiž ve svých poznámkách sám odkazuje poněkud ke zdrojům svým. Zbývá tedy pouze otázka, pokud Baumbach nějakých pramenů vskutku užil a pokud se básnické nadání jeho uchýlilo od předloh, nastupujíc cesty vlastní. Tu pak nás bude zajímati okolnost, zda básníka neupoutala pouze látková zvláštnost, německému čtenářstvu neobvyklá a cizí, nýbrž také sympatie k lidu, z jehož pokladů motiv svůj byl vážil, jinými slovy zda i slovanskost látky lákala péro jeho.

Předem nutno si uvědomiti obsah básně, byť i snad u nás poměrně byl znám a rozšířen. Jest potřebí tak učiniti z té hlavně příčiny, že právě obsahem dílo Baumbachovo značně se liší od podání pověsti, jak ji zaznamenal Deschmann.

Báseň, jak výše řečeno, je dítkem alpských vzpomínek. Proto snad počíná se vřelým pozdravem Triglavu, jenž jako božský jmenovec jeho hrdě k nebi vypíná svá temena, zdobená stříbrem věčného sněhu. Proto snad s takovou láskou ano přímo pietou líčeno krásné jitro alpské s dumným úbělem mlh, hasnoucími hvězdami a křišťálem rosy, za něhož vystupuje statný, smělý lovec v závratnou výši horskou, kdež v rozkošném sádku Rojenic spatří Zlatoroga. Varován tajemným hlasem neublíží mu, začež neobyčejný zdar kyne zbrani jeho, neboť skolí vedle bujného kamzíka také tučného rysa. Ký div, že taký host obzvláště srdečně vítán na nedaleké salaši, kde v kruhu pohostinné čeledi z bohatého hostince na sočském mostě tráví zářivou noc alpskou hlavně povídkami o tajemné moci horských božstev. A z rána nastupuje cestu dolů do údolí. Pozvántě dobrými hostiteli k paní »Katře«, o jejíž bohatství i rozšafnosti široko daleko se mluví.

Té cesty však mohl raději nedělati! Zamilujeť se do spanilé domácí dcerky Jerice, k bolu snědé salašnice Špely, která hoříc po něm celou vášní svého žádostivého nitra, neleká se ani hříchu, aby se stala neštěstím mladé lásky jeho. Zlehčuje totiž dárky myslivcovy, tklivé růže alpské, ujišťujíc Jerici, že milec její, jsa chráněncem Rojenic, má přístup přímo k pokladům bogatinským. A posměch její konečně přece zmůže, že dívka, popuzena žárlivostí druhovou pro pozornost vůči dvorným hostům z Vlach, povzbudí jej k šílenému činu — dobytí tajemných pokladů bogatinských, což jediné lze učiniti zabitím Zlatoroga. Uražený lovec jde úkol vykonat. Nedbá proseb Špeliných, jež za ním chvátá, nabízejíc mu své srdce naposledy. Neposlechne varovného tušení a postřelí Zlatoroga. Jím pak je svržen do hlubiny. Rozvodněná Soča s jarem nese zohavenou mrtvolu v údolí. Tam spatří ji ubohá truchlící Jerica a divá Špela vrhá se, klnouc své sokyni, ve chladnou náruč dravých vln, v jichž hlubinách nalezne ukojení na vždy. Rozhněvaný Zlatorog zničí pak všecky krásné salaše triglavské.

Potud báseň. Zajímavo je, do které míry obsah její závisí na pověsti zaznamenané Deschmannem.

Celkový postup děje ve hlavních rysech zůstal. Vyvolenec »bílých paní« (bele žene), lovec z údolí Trenty, těšil se vzácné přízni krasavice z hostince na sočském mostě, kudy tehdy byla hlavní dráha dopravní z Italie. I on byl podrážděn její náklonností k bohatým Vlachům a uražen výtkou, že jí nedonesl ani »triglavských růží«, vzniklých z krůpějí krve raněného Zlatoroga, pojal úmysl zmocniti se bogatinských pokladů, jež otvírá jedině zlatý parůžek kouzelného kamzíka. Na cestě připojil se k němu »zelený lovec«, ten jej ponoukal k činu. Mladík ranil Zlatoroga, spatřil jasný květ triglavské růže a v té chvíli sražen byl ozdravělým kamzíkem do propasti. Mrtvolu jeho, třímající triglavskou růži v ruce, přinesly jarní vody divé Soče k nevýslovnému žalu jeho milenky, která zatím činu svého z duše litovala. »Bílé paní« pak opustily kraj a zuřivý Zlatorog zaválel krásné salaše.

Tolik tedy čerpáno z pověsti. Úchylky od ní, jak viděti, jsou poměrně značné.

Baumbach totiž poněkud změnil děj a změnu tu dlužno přičítati jeho vlastnímu nadání, neboť nelze si mysliti, že by byl měl jinou předlohu pověsti.

Odchylky pak jeho jeví se vedle uvedené změny pásma dějového v různých přídavcích a výpustkách.

Osnova změněna hlavně postavou Špely. Ta jest osou celého děje básně Baumbachovy, nástrojem tajemných mocí horských, nástupcem »zeleného lovce«, jehož podobu dle pověstí slovinských přijímá na se sám ďábel. Kdežto však v pověsti Deschmannově zelený lovec má jen úlohu poměrně podřízenou, připojuje se v poslední chvíli k muži, který se již k činu odhodlal, a tudy při známé odvaze kráňského člověka by byl i sám po případě plán svůj uskutečnil, jest v básni Baumbachově naprosto jinak. Tu Špela zasáhá přímo v děj, jest hybnou silou celého rozvoje, pramenem všech zápletek. Neukojená a neukojitelná vášeň její jest přímou bezprostřední příčinou pádu hrdinova, základem celé stavby dějové. Špela sice svou písní varuje mimoděk lovce styku s tajemnými mocnostmi hor, ale jinak zhoubně působí na osud jeho. A což zajímavo, Špela nemá vlastně ani práva na trentského lovce. Vždyť on jí nikdy nemiloval, nezaslíbil se jí nijak, a ovšem jí také naprosto nezradil ani zraditi nemohl.

Ruší tedy Špela neprávem štěstí obou milenců a stává se tak pravým démonem básně ta snědá krasavice horská, povah prudkých, vášnivých, jejíž mocná sebeláska určuje skutky v každém směru, k vytčenému cíli spěje přímo, nevybírajíc právě prostředků. Jí jde pouze o ztišení vnitřního žáru. Vlastní přání nedovede obětovati blahu jiného. Co jí odepřeno, propadniž zkáze. Nemůže-li lovce svým zváti, pak raději vidí jej ve vlnách rozvodněné Soče, nežli v náručí šťastné sokyně, vůči níž i v poslední hodince života chová záští, klnouc jí a viníc ji ze smrti milencovy. Ovšem neprávem. Statná to povaha, která dovede obětovati vše své myšlence, vše vsaditi na jeden list, a pro-

hravši, klidně odvrhnouti život pro ni bezcenný. Hyne vlastní vinou, ale svědomí je zatíženo těžkým hříchem. Na ní lpí krev lovcova, slzy Jericiny. Ona zasila v srdce Jericino sémě nedůvěry (str. 68—9) jízlivým posměchem přiostřila spor mezi milenci (str. 75), a v poslední chvíli na cestě za lovcem do hor, ač mohla tušiti, že by jej příznivá odpověď odvrátila od úmyslu, téměř zúmyslně jej klame,*) oznamujíc mu, že Jerica osud svůj lehko snáší. (Str. 84—85.) Uvážíme-li, že Špela neměla nijakých nároků na trentského lovce a že jednala z pouhého sobectví, pak tím spíše musíme zatracovati kletbu její Jerici a svalování viny na ni. (Str. 91.) Tím se básník dopustil vskutku chyby. Tím překročil snad i meze skutečnosti. Špela má ve Zlatorogu podobný úkol, jako v Nibelunzích Brunnhilda. Podotýkám to výslovně, že při konstrukci povahy Špeliny vzorem byla asi pěvci postava Brunnhildina, a to proto, že také Urbassův článek přímo uvádí, že mezi ženami slovinskými mají mnohé ráz Brunnhildy. Praví totiž: »Také u ženského pohlaví nalézáme v alpských krajinách pravé Brunnhildy co do velikosti a síly, že tyto energií i činností časem i muže předčí, toho podaly ženy bledské v době francouzské invase četné důkazy.« (Str. 14.)

Tato prostičká zmínka ve článku Urbassově patrně měla značný vliv netoliko na vytvoření zajímavé a originelní postavy Špeliny, nýbrž působila poněkud i na osnovu básně vůbec. Autor totiž se nepokusil pouze ve Špele zachytiti hlavní rysy povahy mocné kněžky severu, on, zdá se, uchvácen také vzorem osnovy I. dílu Nibelungů. Jako v Nibelunzích mocná Brunnhilda stává se neštěstím Siegfrieda i Kriemhildy, tak i tuto se děje. Řešení v Nibelunzích jest však oprávněno a odůvodněno bývalým poměrem mezi Sigurdem a kněžkou severu, jehož znalost nutno tu předpokládati, tak že se dosahuje jakési tragické viny. Ve Zlatorogu není tomu tak. Tu není spravedlivosti učiněno zadost, čímž ovšem trpí komposice básně a porušena celková harmonie, ač naopak zase právě postavou Špelinou získala stavba dějová značně co do jednoty i ucelenosti.

Vedle »zeleného lovce«, jejž byl Baumbach šťastně nahradil Špelou, vynechal básník z pověsti ještě zmínku o slepé matce lovcově, jejíž něžný poměr k synovi Aškerc **) tak pěkně v celé scéně byl vylíčil. Dále pak uvedl prosbu dívky z pověsti za »triglavské růže« jako rozkošnou episodu, podav ji v balladě o »Haničce a Jeníkovi«. Krásná tato ballada, pravá to ozdoba básně, je po mém soudě dílem Baumbachovým. Nepodařilo se mi alespoň nalézti příslušné předlohy ani ve sbírce A. Grüna,***) ani ve sbírce Štrekeljově.†) Naproti tomu básník mnoho přidal. Vkládal v rámec pověsti

*) Srovnávej krásné líčení bolu Jericina. Str. 90 a 91.

**) *Aškerc*, Zlatorog. Narodna pravljica izpod Triglava. Ljubljana 1904.

***) *Anastasius Grün*: Volkslieder aus Krain.

†) Slovenske narodne pesmi iz tiskanih in pisanih virov zbral in uredil Dr. *Karol Štrekelj*. Zvezek I. Lublaň 1895—98.

řadu reminiscencí ethnografických z oboru mythologie, pověstí i mudrosloví lidového. U věci té pramenem snad jediným byl mu Urbass.

III.

Čtouce rozkošného Zlatoroga, pravý to výkvět školy Scheffelovy, neubráníme se dojmu, že básník má pevný úmysl, slovanský kousek země, ve kterém rozkošné zažil chvíle, zobraziti svému čtenářstvu v plné svěží jeho kráse. Vskutku Baumbachovi šlo rozhodně o určitě slovanský ráz básně. Proto vděčně se chápe všeho, co by jen poněkud sloužilo k sesílení slovanského koloritu básně, ano se zvláštním zájmem vyhledává příležitosti, kde by se mohl dotknouti života slovinského lidu.

Roztomilý obrázek salašnický (str. 17—29) jest mu právě tak vhodnou příležitostí, jako rozhovor staré Barby s paní Katrou (str. 57—60), anebo výklady (66—69) otce Jaky v čeledníku slavné hospody na mostě přes Soču. I zdá se, že postava povídavého salašníka Jaky nemá téměř v básni jiného účelu, než aby moudrostí svou oživovala děj, aby právě jeho ústy dostalo se básni krásných, milých ozdob ethnografických.

Svěží příkrasy ty jsou dílem reminiscence mythologické, dílem pověsti a konečně také povahové typy slovinských horalů. Pramenem všech těchto stkvostných motivků slovanských je pěkná studie přítele Baumbachova, terstského professora W. Urbassa.*)

Program tento měl na Baumbachovo dílo značný vliv, tak značný, že jej básník sám v poznámkách doznává, vykládaje tu jednotlivé jevy ethnografické slovně téměř dle Urbassa. Pokud se básník sám zmiňuje alespoň poněkud o jakémsi prameni,**) nebudu se jeho závislostí obšírněji obírati, kde však tak neučinil, ukáži přímo na jeho zdroje.

Z té příčiny přehlédnu drobné mythologické reminiscence, jako o Škratu, Čatezi, Rojenicích, hadu v domě, vyšlé hvězdě na obzoru atd., poněvadž se jich básník sám dotýká ve výkladech, protože dále Urbassa jmenuje, a více, než obsahuje předloha, také neuvádí. Jediné věci nutno se dotknouti. Při rojenicích překračuje rámec předlohy své, pravě, že rojenice potud každého chráněnce ostříhají, dokud je bez viny (str. 59), o čemž v důkladném a věcném článku Urbassově není zmínky. To jest jediné, co uvádí básník na víc, a tu, ač jinak dobře náměty ethnografickými operuje, nemá právě šťastné ruky. Vždyť statečný lovec se vlastně dosud ani neprovinil, a přece podléhá zlým nástrahám Špeliným, nechráněn mocnými dobroditelkami svými. Rojenice ovšem varují jen jednou (str. 87), a pak arci byl lovec již napo-

*) *W. Urbass*: Die Slovenen. Ethnographische Skizze. Program státní reálky terstské z roku 1873.

**) Autor praví v poznámkách: »Většina následujících poznámek vzata ze studie »Slovinci« od W. Urbassa.« Neuvádí tedy nikterak, že dílko to mělo také vliv na tvorbu básnickou.

menut (str. 15.), ale tím není ještě zmírněna, natož odstraněna značná vada komposiční, že totiž dobrý jun horský i milenka jeho jsou přímo vydáni na pospas ďábelským úmyslům Špeliným!

Z Urbassovy výtečné studie čerpána dále řada reminiscencí z oboru lidové písně a pověsti. Vše, co Jaka říká o králi Matyáši, krásné Vidě, Petru Klepecovi, králeviči Markovi (str. 22), přejato z Urbassa právě tak, jako i dále (str. 27) z něho vzata cenná pověst z Přímoří o rozdělování darů Bohem, jak totiž pán dostal »dobro«, mnich »trpělivost« a sedlák »bídu a utrpení«, z téhož dílka pochází také stať zmiňující se o příštím dobyvateli pokladů bogatinských,*) že totiž za sedm set let vzroste strom, z něhož se vyrobí kolébka, a v té uspávané děcko dojde pokladů bogatinských. Za to zpráva o šťastném Benátčanu**), který byl dospěl zlata Alp proužkem z kouzelného růžku »Zlatoroga«, přejata z Deschmannovy předlohy.***)

Interessantní jsou četné doklady lidové moudrosti, jež básník pěkně dovede vplésti do širokých, epických vypravování, charakterisuje tak plně lid kráňský, a snaže se podati zaokrouhlený obraz lidové kultury slovinské.

Úryvky ty vesměs pocházejí z knihy Urbassovy, která obsahuje na stránce 31—6 hezkou snůšku přísloví jihoslovanských.

Ale což nad to, Urbassem řídil se také básník při tvorbě jednotlivých postav svých hrdin.

Tak neobyčejná hospodářská zdatnost paní Katry (str. 30 a n.), hostinské na sočském mostě, líčena věrně dle dílka Urbassova, kde se právě tato vlastnost u žen slovinských neobyčejně chválí a důrazně vytýká. Zbožnost pak Jericina (str. 45—7) i hrdá odvaha lovcova, pokud se v básni jeví, jsou rovněž pěkným ohlasem článku Urbassova. Slovem Baumbach čerpal hlavně a téměř jedině z uvedené studie, jejíž prosté údaje dovedl ovšem podati se vzácnou lehkostí a svěžestí formy.

* * *

Znamenitý úspěch Zlatoroga spočívá hlavně v melodické kráse jeho formy. Svěžest mládí dýše z něho vonným vánkem bujného jara, opravdová sympathie ke Slovanům jasně tu vystupuje do popředí. Po té stránce je báseň i pro nás důležita, a třeba říci, že v dějinách kulturních styků slovinsko-německých zaujímá čestné místo.

*) *Urbass*: Str. 54.

**) Srv. též: Vernaleken: Alpensagen. Wien. Verlag von L. W. Seidel. 1858. Str. 158—170.

***) Laibacher Zeitung 1868 Nr. 48.; *Šuman*, Die Slovenen. Wien und Teschen. Verlag von Karl Prochaska. 1881. Str. 90. Urbass cituje nesprávně r. 1870.

Látka o »Zlatorohu« několikráte byla zpracována, nejnověji v pěkné básni Aškercově, jíž věnuje únorový sešit »Slovana«*) zajímavou studii z péra dra Oblaka; ale tolik nutno poznamenati, že Baumbach vedl si volně a svobodně. Pojal látku svým způsobem a pokusil se všemožně zachytiti slovanský její ráz. I kdyby tedy látka o Zlatorogu nebyla původně slovanskou, kdyby byla do slovinských končin z německého území přenesena, pro práci Baumbachovu to nic neznamená. Baumbach ji pojal jako slovinskou a snažil se ji slovansky vylíčiti přes to, že ji uvádí prostě jako »Alpensage«. Krátce tolik lze říci, že upřímná sympathie k Slovincům dýše z každého verše básně Baumbachovy a že pravý zájem o Slovany kázal mu voliti látku tuto. Zájem ten dokazuje také jeho vzpomínka, jak ji byl zachytil ve své stručné zprávě o vzniku básně, dokladem jeho však jest i náklonnost, které mu po dnes věnují vděční obyvatelé podtriglavští. V krajině podtriglavské přikládají dosud značný význam místním vlivům na báseň. Popříti jich zajisté nelze. Spolupůsobily asi svorně s náměty čerpanými z dílka Urbassova,**) ale toto bylo jistě hlavním jeho pramenem. Básní Baumbachovou a ovšem častými recitacemi proslulého herce Lewinského zajímavá pověst o Zlatorogu uvedena v širší literaturu, jí šířen přirozeně i zájem pro krásný koutek slovinský pod velebným Triglavem. I tuto zásluhu musíme autorovi vděčně uznávati.

L. KUBA:

Z potulek dalmatských.

Když při pondělku nejen »modrém«, ale i jasném jsem si byl odbyl kuru proroka Jonáše — to jest ve Splitu erární poštou spolknut a v Sinji jakožto předmět nestravitelný zase vyvrhnut — shledal jsem, že nesmím déle odkládati s černohorskými guslemi, jež mi byly na cestách proraženy, a že musím postarat se o jich správu dříve, než bude pozdě. Zde, ve vnitřní Dalmacii, kde kult guslarský ještě v plné síle žije, bude k tomu příležitost nejlepší. Neboť neběží o správku malou. Nutno je znova koží potáhnouti. Husle totiž, jichž dřevěná hmota tvoří obrovskou sběračku, mají rovnou stranu — vrchní — nikoliv dřevěnou deskou přikrytou, nýbrž tenkou koží přepnutou. Koupíme-li je na Černé Hoře, máme-li svá zavazadla co možno malá a skrovná, tak že se dopravujeme hlavně koňmo, a konáme-li potom ještě cestu po Dalmacii, této sestře Hory Černé, je pochopitelno, že se nástroj jako gusle snadno porouchá. A jsou-li dvoje — jako v mém případě — porouchají se oboje. U jedněch jsem chybu na-

*) Slovan. Mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. 1904. Zvezek 3. Letnik II. Str. 81—82.

**) Zasloužilému vlastenci slovinskému, veledůstojnému panu P. Aljažovi, faráři a spisovateli v Kluži pod Triglavem, povinen jsem vzdáti vřelý dík za mnohou dobrotivou pomoc při shledávání materiálu.

pravil tak, že jsem je za příplatek vyměnil. Druhé jsem chtěl dát potáhnouti. V Sinji pak byla k tomu příležitost tím vhodnější, že jsem se měl zde a v okolí zdržeti dní několik.

Díky doporučením získal jsem v brzku pro své záležitosti městského úředníka pana F., jenž mi slíbil postarati se mimo jiné též o raněné mé husle černohorské.

Když jsem brzo na to byl překvapen ve svém bytu návštěvou zdejšího strážníka obecního, podíval jsem se na příchozího velice nevrle. Úřadu městskému jsem už byl zaslouženou pozornost věnoval a podobné slídičství tak bezdůvodným učinil. To mi tkvělo na jazyku. Ale skromné vzezření zdvořilé osoby mne od jakéhokoliv projevu zdrželo. Už její zevnějšek — třebas hlavní jeho součástí byla mohutná palaš — odzbrojoval. Přiznávám sice, že kašket, výložky, prýmky, hvězdičky nemohou na své podstatě a úředním významu utrpěti sebe větší sešlostí, ale nedám si vymluviti, že nové a zachovalé činí lepší dojem. Také jakákoliv kombinace s oblekem civilním nemůže přidati váhy strážci zákona. Připomíná v takovém případě komický zjev centaurů, o nichž jsme na vahách, máme-li je považovati za pololidi nebo polohovada. Mohl jsem býti v podobných rozpacích a nevěděti, mám-li přišedšího přijati jako polostrážníka nebo pločlověka. Nevůli své jsem dopřál přece jen na tolik průchodu, že ani té poloviny jeho úředních odznaků jsem nedbal a uvítal jej bezohledně jako prostého občana — vlídně a přívětivě.

A učinil jsem dobře. Byl bych mu křivdil. Přicházel jako přítel, byv vyslán v záležitosti huslí.

Rád jsem takovou řeč slyšel a husle jemu odevzdal. Odcházel s ujištěním, že to vše řádně obstará, sám prý husle potáhne a již pozejtří zase přinese.

To mi bylo lhostejno, neboť tak brzo odtud jsem odejíti nemínil.

Spokojeně jsem se roztoulal po kraji, dělal výlety do Hánu, do Trilje, na zříceniny hradu Čačviny, Nutjaku, a nevadilo mi, že můj ozbrojený přítel se zjevil u mne až zase v den poslední. Omlouval se, že se zpozdil: zaječí kůži nemohl prý dostat, musil prý ji opatřit, vydělat, vysušit, upraviti sám. Nebylo třeba těch slov. Husle byly v pořádku, a to stačilo. Pochválil jsem jej, poděkoval a tázal se na honorář.

Jestli mne překvapilo jeho ubezpečení, že nežádá ničeho, tím méně jsem očekával slova následující.

»Slyšel jsem, gospodine, že sbíráte naše písně. Přinesl jsem vám příspěvek.« A vytáhl při tom ze záňadří modrý arch, úředním způsobem v osmerku složený.

»Opěvuji tu,« pokračoval, »svoji svatbu. Složil jsem píseň sám, pro vás, a prosím, abyste to přijal na památku.«

Že synové národa srbochorvatského jsou básníky rozenými, že celý národ žije v samých verších, v nich se rodí a umírá, jsem věděl. Vždyť sám jsem se stal již do té doby předmětem příležitostných veršů, jež za mé přítomnosti improvisovány byly; ba děti poznal jsem, jež byly autory celých sbírek veršovaných. Jen se strážníkem jsem se dosud

na jihoslovanském Parnase nebyl setkal. Povšechně vzato není ovšem organ veřejného pořádku v oboru umění a poesie zjevem naprosto cizím, jenom že tam vniká zpravidla za účelem zcela jiným nežli můj polouniformovaný přítel.

S příjemnou rozpačitostí jsem bral od něho podávaný rukopis. Třebas jsem neměl právě mnoho času, považoval jsem za svou povinnost ihned, u přítomnosti autora, verše pročísti Neboť spisovatel raději oželí sebe skvělejší honorář, nežli čtenáře, obecenstvo. Toť známo.

Arch byl zcela dle způsobu při úředních listinách obvyklém upraven a čisté rubrum neslo pouze nápis: »Molim,[1]) dragi gospodine, primite kratku pjesmu u Vaš zapisnik. U Sinju, 20/6 90.« Báseň pak byla opatřena názvem: »Ženidba Josipa Cvitkovića.«

Pak následovaly verše známého jihoslovanského pětistopého typu:

Od kada je Dalmacia slavna
i Cetyna nastanula ravna
i Prolog se izvila planina
blizu grada bieloga Sinja
od Vrlike dali do otoka[2])
nije lipša podresla divojka,
što j'[3]) u kraju u hrvatska sela
blizu Sinja — majka joj[4]) vesela! —
gdi njoj kula[5]) od iztoka[6]) sunce.

Jak viděti, nedovedl se autor při tomto vstupu ubrániti reminiscenci na počátek, jaký se u jihoslovanských epických písní často vyskytuje. Ale potom už je původnější, když vypráví, že matka Zorica měla dceru Lucii, o niž uchází se po dvě léta Petr Pletkošić:

Dvi godine[7]) ima da ju pita[8])
momak[9]) Petar da se za njom skita,

ale uchází se marně. Dívka ho nechce. Konečně se ona odhodlá ke krokuráznému. Pozve jej, aby mu pravdu řekla. Petar ovšem vykládá si pozvání, ak může nejlépe, totiž dle svých tužeb a přání, a básník praví:

pa tako mi poštenoga brka,[10])
odmah[11]) Petar k Lucii dotrka[12])...

V domnění, že se přiblížila vyplnění jeho tužeb chvíle jistá, on

grli[13]) Lucu rukom oko[14]) vrata
puno[15]) draže neg[16]) rodjena brata:
Kako si mi, moja dušo mila,
draga Luce, golubice bila,
draža[17]) si mi nego moja majka[18])
od sad[19]), dušo, do sudnjega danka![20])

[1]) Prosím, [2]) ostrovů, [3]) co je, [4]) jí, [5]) kde její dům, [6]) východu, [7]) léta, [8]) žádá, [9]) hoch, mládec, [10]) při počestném mém kníru! [11]) hned, [12]) přiběhne, [13]) hrdlí, objímá, [14]) okolo, [15]) mnohem, [16]) než, [17]) dražší, [18]) matka, [19]) nyní, [20]) dne.

Ale se rtů, od nichž nešťastný Petr čekal horoucí polibky, linou se hrozná slova:

Ajde, Petre, odnesi te vraže![21])
— — — — — — — — — — —
neću,[22]) Petre, pač' na silu[23]) za te,
pak da[24]) metnu zlatnu krunu na te...

O tom, co se teď dělo, básník soucitně vypráví:

Kad je čuje Petar onog časa,
on zaplaka iza svega[25]) glasa.
Kako, brate, zaplakati neće,
kad ljubavi š njome nejma veće...[26])

Pln zoufalosti přemýšlí Petr o hrozném ortelu, o svém osudu, o příčinách toho všeho, jenom toho vlastního důvodu se nedopátrá:

neznaš, Petre, s čega za te neće,
čini mi se, ona s drugim šeće...[27])

Čtenář se dovtípí — jako já se hned dovtípil — kdo je to ten druhý. Podíval jsem se bezděčně na svého hosta, jenž spokojeně si hladil svůj ‚pošteni brk'. Každý básník si hladí spokojeně vous — nebo jej aspoň nervosně žmolí — vidí-li, že je čten.

Já jej ovšem v tu chvíli pozoroval jen jako soupeře Petrova a skoro jsem se divil, když jsem hned na to četl:

sada dodje Luci bolja srića,[28])
priprosi je Jozo Cvitkovića —

To jest náš básník. A ještě více jsem se divil, když jsem četl dále:

Od zapada samo do istoka
danas liepšeg neimade momka,
ma kakav[29]) je, moja braćo mila,
za nj bi pošla iz gorice vila!
Lipa kipa[30]) i obraza[31]) bila,
momak prista' i gizdava tila,[32])
sjaju[33]) mu se prstenje na ruci,
da se čude[34]) narodi i puci.[35])

Neboť z toho všeho, co se v těchto verších čte, do přítomné doby se nedochovalo ničeho, jak mne jediný pohled na soupeře Petrova poučil. Ovšem poetický tento portrét týkal se doby dávno minulé. A kromě toho nesmíme zapomínat, že on jako básník nebyl povinen a ani nesměl se držeti skutečnosti, jež jak známo, je zpravidla »holá« nebo »drsná« u porovnání s pravdou básnickou. Faktum, že zvítězil nad soupeřem, musilo býti odůvodněno, a to se uvedenými verši stalo důkladně. Ostatně »prstenje na ruci« mu přece zůstaly, pouze »sjali mu se« už velice mdle.

---

[21]) čert, [22]) nechci, [23]) třebas násilím, [24]) třebas, [25]) všeho, [26]) když lásky s ní není více, [27]) prochází se, [28]) lepší štěstí, [29]) však jaký, [30]) obrazu, vzezření, [31]) obličeje, [32]) chlapec urostlého a pěkného těla, [33]) září, [34]) že se diví, [35]) lid.

Co se nyní dělo, je už pochopitelno a jasno:

Kada Luca ovog[36]) momka zgleda,
sad već Petru viditi se neda.
Kako Jozo curu opazio,[37])
u ličcu je svome poblidio,[38])
pa joj[39]) reče: jabuko od zlata,
kada dušo još[40]) nisi udata,
ja se momak nisam oženio,
ni devojke za se izprosio,
daklen[41]), Luce, akoš[42]) poći[43]) za me,
desnim[44]) okom sad pogledaj na me...

Také tomuto požadavku nutno básnicky rozuměti, protože sotva by se byl náš rek chlubil, kdyby jeho vyvolená byla se honosila způsobilostí, patřiti každým okem jinam. Následující verš podává výklad toho poetického vyjádření:

milo cura na Jozu pogleda,
al od stida još mu riči neda.

A když stud přešel, což dlouho netrvalo, promluvila k němu následovně:

O Jozipe, moja dušo mila,
ja od davno milo gledam na te,
dušom želim, da bi pošla za te,
videći te,[45]) da si lip u kipu
i besidu meni daješ lipu,
te se vidi, da živeš na domu,
dobro Jozo ti na dvoru tvomu.
Kad govoriš, ajde, podji za me,
vrzi[46]) tvoje obiližje[47]) na me
na znamenje, da ću tvoja biti,
pa te nikad neću privariti.[48])

Je po konfliktech a rozpacích a báseň spěje rychle ke konci způsobem samozřejmým:

Kada Jozo razumio slova,
u srdcu se puno obradova,
pa je grli i viru joj daje,
za drugoga da se neudaje,
jedno drugom zadadošej viru,
sve do smrti da ćej bit[49]) u miru...

Pak požádá matku, jež svého svolení neodepře,

pa se Jozo s Lucijom poljubi,
ode Sinju, da vrime ne gubi...[50])

čímž je naznačen »rychlý spád« děje. Básník stává se stručným, vlastní obřad a slavnost nechává si čtenáři domysliti a jen ještě zmiňuje se trochu o sobě:

---

[36]) toho, [37]) dívku zpozoroval, [38]) v líčku svém jest pobledněl, [39]) pak jí, [40]) již, [41]) tedy, [42]) jestli chceš, [43]) jíti, [44]) pravým, [45]) vidouc tebe, [46]) vrhni, [47]) šperky, [48]) a tě nikdy nechci podvésti, [49]) že chtějí býti, [50]) aby čas netratil.

pa iz Sinja dar posla divojci,
da se drugi začudiše[51]) momci,
svile,[52]) zlata, sjajni ogledala,[53])
sve[54]) divojka majci pokazala.

Také tyto verše pojímal jsem jen se stanoviska básnického a neptal se autora, jaká toho životní katastrofa příčinou, že se dnes ve skromných poměrech nalézá, když kdysi tak honosný život vésti mohl. Naopak, pochválil jsem mu verše jeho, jež v celku důkazem, že zdroj poetické tvorby lidové dosud v Dalmaciji nevysechl, v jednotlivostech pak i pro milého Jozu Cvitkovića jsou svědectvím pochvalným.

Dnes ovšem žije jihoslovanská poesie lidová z kapitálu, zděděného z dob minulých, a naivita, která v době rozkvětu vedla k jednoduchosti, stylu, monumentálnosti, vede dnes často k prosaickým výlevům, jež jsem ve svých citátech uvedl. Náklonnost k nadsazování pak ve spojení s tím vším dospívá někdy ke komičnosti pro onoho čtenáře, jenž povahu jihoslovanského lidu nezná. Lid sám ví, kdy nadsazuje, ví i to, že jiní o tom vědí, a proto bez starosti přepíná. Teprv když i jemu se zdá, že je toho příliš mnoho, přizná se k tomu. Ale přizná se nepřímo. Náš Jozo Cvitković, když mluví o svých darech samého Kroesa hodných, zalekne se a počne se dušovati:

Viruj brate, istinu[55]) sam pisa' ...

Načež se trochu polepší a píše něco, co už spíše je pravdě podobno:

i posla joj sapun[56]) od mirisa,[57])
da umiva svoje bilo tilo,
ako bog da, da b' njegovo bilo...[58])

Každým způsobem bylo mi setkání s Jozou Cvitkovićem charakteristickou příhodou, kterou rád uchovávám před zapomenutím. Honorář, v němž byla zahrnuta i kůže na husle i tyto verše, vtiskl jsem mu do ruky, a třebas toho nebylo mnoho, vděčně to přijal. On vděčen bude i za toto částečné uveřejnění svých veršů, jsa proti kritice obrněn, jako všichni jihoslovanští básníci. Mají něco společného s našimi literáty. Tito zpravidla hned v předmluvě řeknou čtenáři a kritice, že jim na úsudku cizím nic nezáleží (rozumí se, mimo pochvalný). A jihoslovanský poeta totéž vysloví v epilogu, pro nějž má šablonu, jaké i můj básník užil:

Ove[59]) pisme sad neima više,[60])
ko[61]) zna lipše, neka[62]) drugu piše,
nek piva ko grla imade,[63])
nek ostavi, tko rdjavo znade.[64])

Jenže tento není nervosní a myslí to prostě, upřímně a dobrácky. Pročež dodává:

Odte[65]) z bogom i živili lipo
u veselu malo i veliko!

---

[51]) podivili, [52]) hedváb, [53]) zářná zrcadla, [54]) vše, [55]) pravdu, [56]) mýdlo, [57]) vůně, [58]) dá-li Bůh, aby jeho bylo, [59]) této, [60]) nyní není více, [61]) kdo, [62]) nech, [63]) ať pěje, kdo hrdlo má, [64]) ať přestane, kdo špatně zná, [65]) jděte s Bohem a žijte dobře ve veselí malí i velicí.

L. NIEDERLE:

Ještě k sporu o ruskoslovenskou hranici v Uhrách.

Loni mnou vydaná kniha »Národopisná mapa uherských Slováků« (IX. svazek Národopisného Sborníka) narazila v ruské kritice v jedné věci na odpor. Odpor ten netýká se samé práce, jejíž důležitost, jak s povděkem mohu konstatovati, uznává se všeobecně, nýbrž jen několika poznámek, jimiž jsem se jak v knize samé, tak ještě v článku uveřejněném v Slov. Přehledu*) dotkl poměru Slováků a Rusů ve východních stolicích slovenských, když jsem došel k stanovení hranice slovenskoruské. Kritikům mým zdá se, že jsem se tu najednou proti Rusům postavil na nesprávné stanovisko, že jsem tu příliš mnoho důvěry vložil do úřední statistiky, která ukazuje silné změny a ústup Rusů, že na základě jí věřím i v náhlou slovenisaci Rusů a naopak, — což prý je nemožné a absurdní. V tom smyslu vyznívá přátelský jinak referát p. N. Jastrebova ЖМНП.**) a v tom smyslu vyslovil se zejména maloruský kritik p. St. Tomaševskij, který o mně píše: З дивною некритичністю приймав вин до свої етнографичної карти Словаків якъ цїлком правдиві всї висновки Балога і всї числа статистики 1900/1 р. Він бачив ріжницї між ними, але приймив сї ріжницї за добру монету і приймає якъ певно, що за 10 лїт 49 руських громад пословачилось а 27 словацких порущило ся! Чи се не вигладало дивно для д. Нідерле? Він навітъ признаєть ся, що д. Мишик йому толкував фалші мадярської урядової статистики, одначе він все таки віріть її, а аргументом для нього стає те, що ось то за 50 лїт пословачило ся 176 русских громад, тож нїчого дивного, що за 10 лїт сталось се із 49 громадами. Д. Нидерле аж так вірить урядовим датамъ що називає їх »признанєм самих горожан до сеї чи тої народности.« (Зап. наук. тов. Шевч. Т LVI 34.) Používaje laskavosti redakce Slov. Přehledu musím se proti podobným výtkám, zejména když zacházejí tak daleko, jako poslední, rozhodně ohraditi.

Výtka, kterou mi tuto činí p. S. Tomaševskij je nespravedlivá, neboť není správná. Není pravda, že jsem přijal všechny výsledky úřední statistiky nebo výsledky Baloghovy za správné a že jim věřím. Zde mi podkládá p. Tomaševskij mnohem více, než co jsem v knize pověděl. Pravímť doslovně na str. 75, vyloživ před tím krátce, proč je dnes ethnografovi »těžko, ba nemožno stanoviti hranici obou národů«, totiž Slováků a Rusů:

> »Hotově svoji mapu na základě poslední úřední statistiky, ocitl jsem se přirozeně mimo tyto spory, jejichž řešení by mi bylo přišlo za těžko. Sledoval jsem jen dané údaje ukazující, pokud lid sám se za Slováky nebo Rusy přihlásil. Opravovati mapu mohl bych zajisté jen na základě

*) K sporu o ruskoslovenské rozhraní v Uhrách (Sl. Přehled. V. 345).
**) Журналъ Минист. Народ. Просвѣщенія 1903. Nr. 10, 425.

dobrých a bezpečných studií nebo zcela věrohodných zpráv, ale ty dosud pro Spiš, Šaryš a Zemplín chybí. Jen část Užhorodu známe lépe na základě prací Brochových, a tu, jak vidno z připojené mapky, údaje statistiky i údaje Brochovy se v celku shodují. Snad bude tak i na jiných místech, jinde zase leccos jinak dopadne, — ale na základě dosavadních sporů opravovati mapu jsem si netroufal. To ať učiní ti, kteří se s poměry blíže na místě samém seznámí«.

A v závěru, když jsem se zmínil o právě vyšlé velké maďarské práci Baloghově (A népfajok Magyarországon. Pešť 1902) o níž praví kritik, že také jejím výsledkům věřím, dodávám (str. 127):

»V celku jsem shledal, že zde proti Rusům za posledních 10 let ztratili Slováci 27 obcí, Rusové však 49 obcí, tak že postoupila — ovšem jen podle výsledků úředního sčítání — slovenská oblast o 22 obcí ku předu. Výsledky tyto jsou však ve skutečnosti nejisté, uvážíme-li způsob, jakým se sčítání provádělo.«

A sděliv pak výsledky, k nimž došel Balogh srovnáním statistik posledních 50 let, a jež ukazují silný vzrůst Slováků na účet Rusů, pravím (str. 130):

»závěr Baloghův volá po kontrole a vážné odpovědi se strany slovenské, jak jsem ji už svrchu doporučil. Je příliš důležito pro Slováky poznati pravdu.«

A ještě dále na str. 135, když jsem ukázal, jak se Balogh mýlí, pokud se českých kolonií týče, dodávám:

»Je-li zde u Balogha chyba... pak také jeho závěr... vybízí tím více ku kontrole dat ostatních.«

Jak někdo v těchto slovech knihy, v níž neustále vybízím znalce ku kontrole úředních a Baloghových dat, přiznávaje, že jsou nejistá, může viděti, že maďarskou úřední statistiku přijímám a jí věřím, naprosto nepochopuji.

Rovněž není možno vyčísti to, co se mi vytýká, ze slov, kterými končím článek v Sl. Přehledu, když jsem před tím upozornil na nápadné rozdíly posledních statistik:

»Jsou to změny čistě uměle vyvolané, na př. vlivem úředních orgánů, či se zde přirozeným postupem tak rychle mění národnostní vědomí? Sám si na to určitou odpověď dáti netroufám. Pan Štefan Mišík, farář v Hnilci, který byl při zpracovávání mapy Spiše a Šaryše mým hlavním a výborným zpravodajem, vyslovil se mi v ten rozum, že příčinou těchto změn je pouze neznalost úředních orgánů, kteří z neznalosti ruské obce zapsali za slovenské jinak r. 1890, jinak r. 1900. Podobně i z jiné strany byl mi tento zjev vyložen libovůlí úřadů. Ale proti tomu mluví přece jen to faktum, že se lid ruský na jazykové hranici vskutku poslovenšťuje, jak minulá historie a řada současných pozorovatelů svědčí, a nelze proto proměnu ruských obcí v slovenské klásti jen na vrub neznalosti nebo libovůle úředníků, ač moment tento v jednotlivých případech popírati nechci. Myslím však, že pravidlem byly tu přece jisté znaky, které orgán vedly, a to hlavně jednak poslovenštělý ráz mluvy, jednak to, že lid sám projevuje vůli, aby byl jako slovenský označen, což ostatně i p. Mišík připouští. A to jsou přece dva reálni faktory, které při určování národnosti přehlížeti nelze. Náboženství nerozhoduje zde už dávno o národnosti. Ale ovšem každým způsobem bude řádná kontrola nutná.«

*

Z těchto věrných citátů je zřejmo, že ani poslední úřední statistiky, ani Baloghovych výsledků neuznávám za správné. Jinak bych stále nevolal po nutné kontrole. Jediná věta v prvém citátu »pokud se lid sám přihlásil« je stylisována nesprávně (má zníti »pokud lid za Rusy neb Slováky byl zapsán«), ale jen stylisována. Neboť jak viděti z textu dalšího, nepopírám, že do sčítání zasáhla i libovůle úřadů (str. 127 a zároveň v Sl. Přehledu), a vytýká-li mi někdo, že maďarské statistice věřím, neshoduje se to s pravdou.

Ale ovšem jiná věc je pravda. Věřím totiž v stálý postup Slováků proti Rusům, — ale ne na základě úředních a Baloghových statistik, nýbrž na základě jiných věrohodných zpráv, a v statistice, poněvadž v celku na totéž ukazuje, viděl jsem jen ex post doklad pro týž zjev. Jen v tom a potud věřím statistice. Když řada přímých pozorovatelů svědomitých a vážných potvrzuje, že vskutku národnostní vědomí Rusů je na hranici často labilní, neboť udávají raději, že mluví slovensky aneb mluví raději slovensky,*) když řada filologů potvrzuje fakt analysou dialektů východních stolic slovenských**) — nejlepší malorusky znalec V. Hnaťjuk dí na př.: »**Из фактів, які я в часі свойого побуту сконстатував на місци**, і зі згадок ріжних письменників, виходить, що **завсіди** словачили ся Русини а не навпаки«, — tedy musíme připustiti, že se celek poslovenštělých Rusů nevzal tu najednou, ale postupem, který i v menších obdobích, na př. desítiletých nutně se musil projeviti. A jestli nyní statistika — třeba úřední — za posledních 50 let také ukazuje postup slovenisace, pak v celku potvrzuje pozorování znalců, a s tohoto celkového hlediska je patrně správna, třebas pro jednotlivosti na hranici národostní k ní žádné důvěry nemám. Dopustil-li jsem se při tom chyby, když jsem napsal, »že proto nelze šmahem všecky změny klásti jen na vrub libovůle úřadů, ač libovůli tu v jednotlivých případech popírati nechci« — ponechávám posouzení jiných. Snad se mýlím, ale pokud jsou mi poměry známy, vedou nutně k tomuto náhledu; vždyť se ta velká suma poslovenštělého lidu nestala Slováky na ráz, nýbrž povlovně, — a je potom přirozeno, že i na desítileté období vypadne jistá část. Sám Hnaťjuk jednou počítal, že ročně ubývají Rusům 2 obce. ***)

---

*) Nejlepší znalec p. Mišík, farář v Hnilci, psal mi o Spiši: »Lenže pravda, tajiť sa nedá, že mluva ruského ľudu je hodne poslovenčená . . ., a i to je pravda, že u ruského ľudu vo Spiši je veľmi málo národného vedomia a tak ani pri krajinskom popise nezáleží mu na tom, aby bol zapisaný za ruský a uspokojuje sa tým, že i materinský jazyk svoj udáva za slovenský.« Také Sotáci o nichž na př., dokazoval *Hnaťjuk*, že jsou ještě Rusové, sami sebe zovou »Slovjaci«, a praví, že hovoří »po slovensky« (srv. Mapa 75 pozn.).

**) Tak *Pastrnek* (Alm. Slovensko 56, Národopisný Sborník III. 65), *Broch* (Weitere Studien 103, Arch. sl. Phil. XIX. a j.), *Škultéty* (Pohľady, 1899, 557), i *Hnaťjuk* (Словаци чи Русини? Зап. Тов. им. Шевч. XLII. 47 80), *Petrov* (ЖМНП. 1892. Únor 447) a jiní.

***) Hungarico-ruthenica str. 2. (Зап. Шевч. 1899). Ovšem přiznává při tom jako já, že kontrola je nutná.

Prosím tedy, aby mi nebylo podkládáno více, nežli jsem řekl. Nevěřím statistice maďarské v detailech ani Baloghovi, nevěřím, že hranice východní jde vskutku tak, jak ji statistika předvádí, naopak věřím, že věci neznalí orgánové zavinili leckdy kolísání národnostní, které poslední statistiky projevují. Proto také, opakuji, kontrola statistické hranice na východě je nutná a jsme vděčni p. Mišíkovi, jenž ji už z části (pro Spiš) podniká.*) Ale abych mohl celkový výsledek statistiky zamítnouti, celkový v ní vyjádřený postup slovenisace, musil by někdo dříve dokázati, že citované zkušenosti pp. Mišíka, Hnaťjuka a j., a filologické výsledky pp. Brocha, Pastrnka, Hnaťjuka, Škultétyho atd. nejsou správny.

ADOLF ČERNÝ:

Vzpomínka na Michala Hórnika.

(Pokračování.)

Na nedostatek spolupracovníkův, a zejména mladších, horlivých a vytrvalých pracovníků v literatuře si často v hovorech se mnou stěžoval — a podobné stesky zhusta se objevují v jeho listech, hlavně od té doby, co pocítil v sobě chorobu, co pozoroval, jak jej práce znavuje a zmáhá. R. 1887, mluvě o Matici Srbské, píše (26. dubna, česky): »Za 40letou dobu arci bych [si] přál, abysme sdělali byli ještě více. Máme dosti slabých členů Srbů. Málo jest píšících! A špatně píší, musím mnoho posud opravovati!« K tomu poznamenávám, že velká část hornolužické literatury té doby procházela jeho rukama: nejen publikace matiční redigoval a upravoval, nýbrž i »Łužicu« korrigoval atd. Když se mnou o tom mluvíval, hned měl po ruce omluvu pro lužické spisovatele — ochotníky, vykládaje, že nelze se diviti nedostatkům jejich spisovné srbštiny, když celé školství je německé. — Věru, že správnou lužickou srbštinou píší vlastně jen ti, jimž bylo popřáno studovati slovanskou filologii aneb aspoň se naučiti nejbližšímu jazyku slovanskému, češtině; to platí hlavně o katolických luž. Srbech, vzdělávajících se v Praze. — Avšak ani mladých spisovatelů, neovládajících dostatečně správnou spisovnou srbštinu, nebylo dostatek. »Naši mladí jsou lenoši,« horlil Hórnik v dopise ze dne 15. pros. 1890. »Já jsem po delší čas měl a zastával 3—4 redakce najednou (ovšem srbské, malé). Až se o velikonocích p. Skala stane farářem, nebudeme tu míti ani pilného kaplana-redaktora.«**) — A následujícího roku

*) Pohľady 1903, 418, 479.

**) Míní se tu redaktorství »Katolického Posla«. Skutečně byl J. Skala nucen redakci »Kath. Pósła« i potom podržeti, a to ještě po celých 13 let! Teprve letos, když byl M. Andricki jmenován do Budyšína, odevzdal ji jemu.

(1. června 1891) zase si posteskl: »Já přec bych rád pracoval s pilnějšími Srby, ale těch je příliš málo.« Šíře o těch poměrech a o lužickém dorostu i o jisté lhostejnosti intelligence vůbec se rozepsal 22. srpna téhož roku, posílaje mi list do Khróśćic, kam jsem tehdy, vraceje se z cesty po obou Lužicích, zavítal na hlavní »skhadźowanku« lužickosrbské studující mládeže: »... Katar skoro minul, ale druhá choroba mne ještě dusí, tak že jen na oběd chodím,*) ostatně však doma sedám a nemohu pracovat. Chvílemi čtu. Kdyby byly teplejší dni, bylo by mi lépe! Dej Bože! Já bych ještě dovedl pracovati! — Mnozí se ptají, co bych dělal? Psal! Někteří přestanou, když minula studentská léta, jiní po roce, jiní po 5—10 letech. To je naše bída. Ať si jen naši mladí (těch několik pilných vyjímám) připomenou, že na př. Zejleř, Smoleř, Pful a jiní pracovali přes 40 let, někteří jiní přes 30 atd. Ať jen tak brzy neusínají! Že se naši studenti radují, je dobré, ale to nestačí. Pracovat! Mnozí mladí také se spokojí tím, čemu se jako studenti naučili, ale později ničemu srbskému a slovanskému se nepřiučí — zase exceptis excipiendis! — Neškodí, když je napomenete, ale nikoli mým jménem!... Posílám Vám výtisk Časopisu;**) můžete jej některým ukázati a povzbuditi je ke vstoupení do Matice. Naši Srbové jsou většinou rádi, když nic v Matici nevyjde aneb když nic nedostanou: tak nemusí platit. Tím churaví naše Matice, nemá prostředkův. Kdybychom měli podnikavého srbského knihkupce; ten by povzbuzoval ke psaní, k vydávání knih a snad by i platil honorář. Snad by potom naši ‚horliví' Srbové více psali! Takto jen stýskají a hubují, ale nepracují a nestarají se o rozšíření srbských knih a knížek — to nechť skhadźowanka činí nebo ať si umíní, činiti to po mnoho let, ne jen rok anebo pokud trvá čas studií či prázdniny ve školách! — Přeju skrze Vás skhadźowance mnoho štěstí; uslyším-li o činech neb dobrých výsledcích, budu se radovati.« — Ještě v říjnu (28.) téhož roku se vrátil v dopise k témuž thematu: »Student Smetánka***) mne také navštívil a líbil se mi... To je dobře, když nám mladý přítel doroste! Naši jsou, jak p. Libš říká, příliš kožení (nevrlí a líní)... Já bych rád měl kolem sebe horlivější a rychlejší lidi a s nimi pracoval, ale — když jich nemáme... Vytrvalých lidí jest u nás příliš málo každý učiní pokus a potom usne!«

Všecky ty stesky vycházely z duše, naplněné starostlivostí o dobro vlasti, o rozkvět literatury a prospěch národních podniků a institucí. Proto jeho srdce, plné dobroty a shovívavosti, rozhorlovalo se tam, kde vidělo, že liknavost, lhostejnost neb sobectví různých forem škodí národní věci. Tak koncem r. 1890 (v dopise z 31. prosince), když mně podával zprávu o velmi otřeseném postavení »Łužice« — kterou chtěl nakladatel její, knihtiskař Marko Smoleř, od té doby vydávati jen jako půlarchovou měsíční přílohu »Srbských Novin« — trpce uvažoval: »Mnozí mladí, když něco málo napsali, oddávají se lenosti . . . Naši

*) Na děkanství.
**) T. j. »Časopisu Maćicy Srbskeje«.
***) Nyní známý filolog, prof. Dr Em. Smetánka.

‚mladší‘ mají zřídka vytrvalost. Párali se zbytečně se ‚Srbskou Lipou‘ (nebožtík Smoleř jim vydávání umožnil) a mysleli, že jsou lepší než ‚Łužičan‘. Potom se někteří namáhali půldruha roku s ‚Lužickým Srbem‘ (říkají: ‚to byly jiné časy‘ — ačkoli tam byly slabé, školácké věci). Nyní již zase pro ‚Łužici‘ ochabli!... Škoda, že samostatná ‚Łužica‘ se zmenší; lépe však něco — nežli nic. Snad přijde vytrvalejší, obětavější (když je honorář u nás věcí nemožnou) a stálejší mladý člověk.«

S »Łužicí« nestalo se, jak se tehdy zdálo. Muka nedal jí padnouti, získav pro ni obětavého mecenáše v osobě ušlechtilého kněze kanovníka Herrmanna, jehož nákladem »Łužica« vychází podnes. Hórnik oznámil mně to s radostí již dne 10. ledna 1901: »Právě píše mi Muka, že bude Łužica jako dosud vycházeti jeho redakcí 15. každého měsíce... na risiko faráře Herrmanna z Wotrowa; rozesílati bude ji p. Holka.«*)

Velmi na srdci mu leželo dobro Matice Srbské, jejíž předsedou byl od smrti Jana Arnošta Smoleřa — ale i tu jej bolelo, že není pro ni dosti porozumění, tak jako neviděl dosti pochopení pro literaturu. »Dovíte-li se — psal mi 10. října 1891 —, že by bylo možno pro matiční dům něco učiniti, pište mi! Ovšem by měli Srbové sami více dávati, ale když to nečiní! Němectví jejich ducha utlačuje. Nejhorší jest, že máme málo intelligentních a obětavých lidí; mnozí jsou Srby, dokud mají z toho nějaký prospěch.«

Před tím — 24. září 1891 —, když jsem s ním sdělil úrady naše s přítelem Alfonsem Parczewským**) o povznesení hmotných poměrů Matice Srbské, psal mi: »Dobře jest, že jste se spolu radili o matičním domě. Navrhovanou loterii by nám Srbům nedovolili, nemáme také peněžníka, který by za ni ručil. Velmi by se mně líbilo, kdyby nám Čechové a Poláci společně pomáhali dáváním koncertů atd. V Praze by se mělo o to nejdříve prositi, jiná města by následovala jejího příkladu... Němci však budou tu hned s panslávským strašidlem!« —

Tak psal ve starostech; ale jak jindy se uměl radovati, když něco potěšitelného v Lužici se objevilo neb chystalo! R. 1890, když se chystala poslední takřka velká pěvecká slavnost (»Spěwański swjedźeń«) v Budyšíně, psal mi (24. září): »Pěvecká slavnost v Budyšíně se blíží! Slyším, že se zpěv dobře zdaří. Zdejší vynikající osobnosti pozveme ovšem německým pozváním. Čechy a Poláky pozvou jejich noviny; poslal jsem poslední číslo Srbských Novin redakcím Hlasu Národa, Politik, Národních Listů a Dzienniku Poznaňského. Jiným novinám nepíšeme, poněvadž jinak by se snad naše vrchnost, t. j. německé noviny, na Srby horšila! Musíme být opatrni. Z Drážďan snad přijdou někteří Srbové a Čechové. Z Dolní Lužice přivede kand. Broniš větší

*) Zajímavo jest pro poznání poměru lužickoněmeckého, že pan Holka, který byl ve službách kláštera Mariiny Hvězdy, musil se již v dubnu expeditorství »Łužice« vzdáti na »přání« probošta téhož kláštera, Němce z Čech. Inu ovšem!

**) Který tehdy pobyl u mne v Hradci Králové návštěvou.

deputaci, snad 20. A nyní jest vážná otázka: Přijedete Vy, příteli Srbů?...«

Nepřijel jsem, nedostal jsem dovolené — a vždy toho budu litovati. Nepřijel ani nikdo z Čech, ani si v českých novinách valně té národní slavnosti lužické nepovšimli. Ale tím Čechové nic neztratili v očích Hórnikových — choval k nim v srdci stále vřelou příchylnost, jak jsem již dvěma úryvky z jeho dopisův ukázal. Projevoval ji zejména Čechům, usazeným v Sasku, jejichž spolkový život pozorně sledoval a podporoval. Ještě r. 1892, kdy často již churavěl a musil se míti velmi na pozoru, zajel si na koncert »Sokola« drážďanského, o čemž mi psal patrně potěšen a spokojen (10. února), proplítaje svou zprávu českými výrazy*): »V neděli večer odjel jsem do Drážďan, pozván Sokolem, který tam vedle Vlastimila existuje, na ‚Akademii tělocvičné jednoty Sokol v Drážďanech'... Koncert řídil náš Krawc Bernard, lužicko-srbský skladatel, operní pěvec Wićaz zpíval srbsky a česky, slečna Výravská z Prahy zpívala česky a 1 píseň srbskou, Čech Pokorný hrál na housle; potom byl věneček. Byl tam baron Brodský z Labuně, polští technikové, kněží Bart, Kral, Nowak. To bylo krásné!«

A brzy na to, 19. března, psal mi: »Nedávno přišli ke mně 3 Čechové, že zde chtějí založiti český spolek. Posilnil jsem je v tom, přehlédl isem jim stanovy a přeložil je pro policii do němčiny. Včera stanovy ‚Palackého' odevzdali, i scházejí se zde, kolem dvaceti, v hostinci ‚Lamm'. Až dojde od policie potvrzení, sdělím s Vámi a potom to dejte do českých novin.«

Příznivcem »Palackého« zůstal pak až do smrti. »Pan kanovník trávil ještě 28. ledna asi 2 hodiny v naší spolkové místnosti a zpíval s námi Kde domov můj...«, psali mně Čechové ze spolku »Palacký« po smrti Hórnikově... (Pokračování.)

Přehled literatur slovanských za r. 1903.

Polská.

I.

Celkový ráz literární tvorby polské v minulém roce zůstal týž, jak jsem jej stručně vylíčil v lonském referátě. Jen lze pozorovati proti dřívějšku ještě větší utišení modernistických výkřiků a jistý stupeň klidnější nálady mezi přívrženci »pouhého umění«. Žádné nové heslo nerozlehlo se ani v novinářství, ani mezi umělci, žádný výtvor nestal se původem živějších rozprav; pomineme-li bouři ve sklenici vody, vyvolanou aforismem Sienkiewiczovým, že »neplecha a neřest« jsou příznakem popudů k tvorbě nejmladšího pokolení, nemáme ani nějaké vydatnější polemiky, kterou bychom zaznamenali. Měsíčník »Chimera«,

*) Označenými zde proloženým tiskem.

nádherně vydávaný Miriamem, neholduje heslům pomíjejícím, nýbrž klaní se pouze opravdu velkému umění.

Pro poesii jakožto poesii je to stav žádoucí. V klidu, neb alespoň při poměrném klidu, jaký může býti údělem našich rozvichřených dob, mohou se tvořiti a uzrávati myšlenky, vycházející z hlubin ducha, tedy nikoliv z náhodilých, vášněmi doby vyvolaných zmatkův. Umělecké zpracování myšlenek pak může býti prováděno beze chvatu a bez ohledu na požadavky bojujících spolu stran literárních.

Někdo by v tom mohl spatřovati zastavení neb ochlazení duševní atmosféry; ale byl by to soud ukvapený a neodůvodněný. Duševní život v Polsku bije stále silně a zájem o poesii a spojené s ní záhady rozšiřuje se na kruhy širší a širší; také produkce literární vzmáhá se ustavičně.

Jubilantka a nejznamenitější dnes poetka naše, *Marya Konopnicka*, nepodala nám minulého roku nic nového, kromě několika příležitostných básní a promluv — ale obdařila nás svěžím vydáním svých »Poesií« v »novém uspořádání«; vyšlo jich 6 svazečků pěkně vydaných a dovednou rukou srovnaných. Kdo rád přehlíží činnost básníků, srovnanou nikoli chronologicky, nýbrž v jistá oddělení podle opěvaných předmětů, ten se může tímto vydáním v pravdě pokochati. Jistou novinkou v této sbírce je svazek VI., nazvaný »Drobiazgi z podróżnej teki« (Drobnosti z cestovního zápisníku); jsou zde totiž poprvé sebrány básně, tištěné kdysi porůznu v rozmanitých časopisech. V čele jsou tu dojmy z Chorvatska: »Gospa regina«, po nichž následují obrázky vlašské a na konci nejhojnější provençalské. Jsou to převážně miniaturní črty a drobné písně, napsané s mistrovstvím, Konopnické vlastním; snad že jen trochu příliš připomínají ve vyslovení a částečně i náladě — výtvory Słowackého a někdy dokonce i nejmladších jeho ctitelů v Polsku. Ovšem nechci tím nikterak říci, že by Konopnická napodobila Słowackého, podobně jako tomu bylo na počátku její dráhy; označuji tím pouze její neobyčejnou citlivost na duševní popudy současné doby, v níž nadšení pro autora »Hrobu Agamemnonova« dostoupilo snad svého vrcholu a vyvolává tím urputnější reakci mezi starými.*)

Ani *Kazimierz Tetmajer* nic závažnějšího veršem neuveřejnil, ale jeho povídky »Na skalnem Podhalu« (dvě řady), ač jsou psány veršem, dýší přec opravdovou, jadrnou a ryze domácí poesií. Narozen poblíž Tater, kochaje se jimi od dětinství a ovládaje nářečí horalské jako málo který náš spisovatel, zvolil si k básnickému zpracování nejvýznačnější neb nejdramatičtější episody ze života horalů tatranských, vmyslil a vcítil se v duši osob líčených, a vládna slohem, plným síly a barvitosti, podal řadu črt psychologicky zajímavých a umělecky dokonalých a znamenitých. Snad mu nezískají tolik čtenářů,

*) Zde asi vážený autor tohoto přehledu má na mysli práci prof. Tretiaka o Słowackém, která vzbudila velký odpor a pobouření mezi všemi ctiteli Słowackého. *Red.*

jako dřívější jeho povídky ze života »vyšší společnosti«, ale jako básnický výtvor jsou nepochybně výbornější.

Naproti tomu mladý novellista *Władysław Orkan* (pseudonym), rodem »podhalanský« horal, který dosud převážně psal prósou, přeplněnou výrazy a obraty podřečí podhalanského, vydal minulého roku svazeček básní »Z tej smutnej ziemi«. Název jest výrazem hlavní, ba můžeme říci jediné nálady, vládnoucí v celé knížce. Autor, znaje z blízka a důkladně tvrdý osud horala, jenž »musi w skałę owies siać, i nieraz drzewu pozazdrości, że może cicho stać« (jemuž jest ve skálu oves síti a jenž nejednou stromu pozávidí, že může tiše státi) — s hlubokým procítěním zobrazil city obyvatelů »smutné krajiny bříz, jedlí a sosen, kde hlad se rodí a lidé dávno zapomněli jar«. Časem za obrázky smutku a stesku autor uleví si ironií a sarkasmem a v delší básni, po níž má celá sbírka název, líčí utrpení Krista, jenž po devatenácti stoletích znova patří na touž bídu lidu, jako byla za jeho dob, na totéž pokrytectví fariseů, na totéž prostopášnictví saduceův ... Kromě této sbírky básní vydal Orkan čtyřaktové realistické drama »Skapany świat«, předvádějící v ponurých barvách rodinný život horalů. Drama končí náladovým epilogem »Noc«, v němž prostými prostředky na pozadí pustých úhorův, uprostřed hrstek pastuchů, hlídajících stáda, dovedl autor vyvolati tragickou hrůzu a odkrýti daleké perspektivy v tajemství lidské duše.

Slovo vzpomínky náleží předčasně r. 1902 zesnulé básnířce *Kazimíře z Jasieńských Zawistowské*, jejíž »Poezye« nedávno vyšly ve Lvově v pěkně i originálně vydané knížce. Obdařena bohatou, leč hlavně ponurými obrazy nadanou fantasií, vyřezávala své výtvory, převážně sonety, neobyčejně pečlivě, podobně jako francouzští parnassisté, v náladě silně připomínající Baudelairea. Odtud básně její, překrásně provedené jako drobnůstky umělecké, tak že by vybraností výrazu mohly závoditi s Hérédiem, mají v sobě velmi poskrovnu prvku domácího, národního, který jen zřídka proniká zpod silné vrstvy modernistického kosmopolitismu, plného skřípění a nepokojů.

Z nejmladšího pokolení uvedu ještě jen dvě jména, neboť ačkoli velmi mnoho mladých jmen objevuje se v časopisech, samostatnými sbírkami jen málo jich ukázalo veřejnosti svou tvorbu.

Józef Wiśniowski, který r. 1901 vydal první svazeček svých Poesií, přidružil k němu loni sbírku téže takřka nálady. Je tu mnoho refleksí, vysokých vzletův a stesků na nízkost všedního života; najde se tu nejedna báseň, vyrvaná přímo ze srdce.

Józef Ruffer vyvolal živější dojem svým »Posláním k duším« (Posłanie do dusz), kde vedle zoufalých žalob a promethejských prokletí nachází se i vyzvání k sesílení srdcí, k vypěstování vůle a charakteru, aby bylo lze jednou povstati z mrtvých. Taková vyzvání jsou nepochybně potěšitelným zjevem společenským.

Nemohu konečně pominouti velmi příznačného faktu: za jediný rok pojednou se objevily dokonce čtyry anthologie, obsahující výbor tvorby nejmladších básníků. Patrna jest v tom jednak snaha prokázati

bohatství podnětů, jednak usnadniti obecenstvu seznámení s plody mladých básníků, shrnutými v jednom svazku. Z těchto čtyř anthologií doporučil bych českým čtenářům a překladatelům dvě, vyznačující se dobrým výborem; jedna z nich jest uspořádána chronologicky, druhá abecedně dle jmen autorů, v obou nacházejí se stručné životopisné a knihopisné zprávy o básnících. První sestavil Wilhelm Feldman a vydal v Krakově pod názvem »Wybór poezyj Młodej Polski«, druhou Leopold Staff ve Lvově s názvem »Najmłodsza pieśń polska«.

II.

Přecházeje k literatuře povídkové poznamenávám, že ačkoliv realistický způsob tvorby nikterak nezmizel, nýbrž průměrně vzato snad i dosud ještě převládá — tož přece vliv lyrického, podmětného činitele se všemi jeho haluzemi, tedy i s mysticismem, silně proniká tvorbu našich mladších novellistův a povídkářů, ba působí i na starší pokolení.

Patrno je to v tvorbě *Elizy Orzeszkowé* i *Władysława Reymonta*, nehledě ani k nepříliš obratným idealisticko-citovým evolucím, jež se počaly ukazovati v pracích známé melodramatické »naturalistky« *Gabriely Zapolské*, která se pokusila veplouti v proud modernismu.

U *Orzeszkowé* již ode dávna, a to nikterak vlivem nejnovějších zjevů, nýbrž následkem přirozeného rozvoje její duše, citovost, a tedy i lyrism náležely k souhrnu činitelů, vytvářejících uměleckou skladbu. Činitele ty dovedla vždy uvésti v soulad s požadavky epické předmětnosti tím způsobem, že rozpřádala svoje vypravování v první osobě, pročež mohla — aniž by to činila na úkor objektivnosti — dávati průchod výlevům ryze subjektivním jakožto výrazu duše osoby mluvící. To jest příznakem dvou sbírek novel, nazvaných »Chwile« a »Przędze«, v nichž nacházíme skutečná, byť drobná arcidíla. Její větší povídku »Ad astra«, sepsanou společně s kýmsi bezejmenným, zatím jen připomínám, odkládaje referát o ní, až vyjde o sobě v knize.

Władysław Reymont je talent naskrze realistický; dovede výborně kresliti zvláštní charaktery a zvláštní situace; ale komposice většího celku dosud neovládl. Zdá se mi, že příčinou toho byla právě ona vysloveně realistická vloha, vyhledávající neustále podrobnosti a pouze podrobnosti a nedopouštějící ho k širokému nazírání na sloučení jich v jakýsi společný, organický celek. Vlivem nových proudů, vynášejících na povrch význam fantasie tvůrčí, nikoli pouze reprodukční, pokoušel se ji Reymont v sobě rozvinouti a kresliti nálady, ať smutné či veselé. Nemohu říci, že by v tom směru vykonal něco znamenitého; ale jest mi stvrditi, že tato snaha po náladovosti přispěla nikoli k povznesení, nýbrž ke zkalení dojmů, jimiž měla na čtenáře působiti jeho velká povídka »Chłopi«. Vyšly dosud dva svazky, líčící život na vsi na podzim a

v zimě; následovati mají ještě dva svazky o jaře a létě. O komposici celku bude ovšem možno mluviti teprve pak, až bude ukončen; nyní lze leda říci, že zobrazování života vesnického dle ročních dob má spíše znak kronikářský, než umělecký. I v dokončených již dvou částech je tento příznak patrný; jednotlivé scény jsou skvělé, ale celků — ať »Podzimku« či »Zimy« — přes znamenité (jako u Reymonta obyčejně) krajiny nelze nazvati spojitými, jednotnými a sladěnými; rozpadají se v různé episody, někdy ani náležitě nespojené. Náladový prvek objevuje se tu v líčení projevů lásky, a to lásky »zapovězené«, mezi nevlastním synem a macechou. Reymont jest příliš realistou, než by mohl v tom obraze opustiti půdu skutečnosti; ale podléhaje vlivu mysticko-smyslného pohlížení na lásku, dal se někdy s této půdy svésti a převedl svůj obraz na půdu zcela jinou, v ovzduší vyrafinované a přerafinované kultury, v němž ty dvě selské postavy vypadají velmi divně a nepravděpodobně.

Od přírody náladový jest *Stefan Żeromski.* Jeho velký román »Popioły (3 velké svazky) nedávno vyšel z tisku a vzbuzuje neobyčejně živý zájem. Kde se duše povznáší v nejvyšší kruhy nevýslovné radosti, již již hraničící s nejstrašnějším bolem; kde nervy podrážděny jsou do takového napjetí, že hrozí prasknutím; kde přestává všeliké logické rozumování, unikajíc přívalné zátopě myšlenkových shluků, vyvolaných vášní; kde živelní činitelé nejprostšího bytu splítají se s nejhledanějšími projevy hyperkultury; kde smyslnost bez záclon, bez ohledu na jakékoli zákony mravnosti pojí se s oblačným mysticismem, nemajícím v sobě zdánlivě nic pozemského; kde obrazotvornost vznáší se bez překážek po nepřehledných prostorách a odkrývá svazek všeho se vším; kde kámen i květ stávají se bratry člověka; kde pantheistická víra vyplašuje všecky více méně konvencionalní pojmy o poměru jedněch zjevů ke druhým — tam Żeromski, cítě se nejsvobodnějším, zcela se oddává »vichru nadšení« a píše slova lehká jako nejčistší éther, vděkuplná jako vlnité obláčky, pálící jako žhoucí oheň... Třeba však poznamenati, že všecky tyto skvělé scény nejsou stejně vhodny k dějovému pozadí, jež si spisovatel zvolil, totiž k době legií a pak válek napoleonských. Poláci oněch dob nebyli tak přecitlivělí, jako nynější pokolení, a mnoho z těch duševních zjevů, jež pozorujeme v nynějším pokolení, sluší nazvati prostě nemožnými v Polsku na počátku XIX. stol. Z té příčiny mnoho mistrně vylíčených nálad v »Popelech« jest považovati za anachronismy. Ale v tomto díle bije taková síla tvůrčí a sloh jeho je tak suggestivní, že byť bychom nezapomínali vnitřních anachronismů, oddáváme se přec ochotně čarovnému vlivu kouzelného slova a knihu přímo hltáme.

Vedle »Popelů« blednou všecky jiné výtvory minulého roku, byť by se vyznamenávaly nevšedním talentem. Proto jen krátce připomínám illustrovanou sbírku novel *Gustawa Daniłowského* »Dwa głosy«, dále »Powieści chińskie« *Wacława Sieroszewského,* četné jako obyčejné povídky *Artura Gruszeckého* a dílo *Bolesława Prusa* (Aleksandra Głowackého), který po několikaletém mlčení vydal

»Ze wspomnień cyklisty«, věc zajímavou myšlenkami, ale nedostihující umělecké ceny starších prací Prusových.

Ze zcela nových jmen v naší belletrii zaznamenávám pouze jméno *Stanisławy Dobrowolské*, jež vydala v Lublině sbírku novel »Bądź błogosławiony«. — Z povinnosti referentské jest mi též zaznamenati zájem, jehož osobně nikterak nesdílím, jejž však vzbudily povídky *Wacława Gąsiorowského* z doby napoleonské (»Huragan«, »Rapsody Napoleońskie«, »Pani Walewska« a jiné). Po nějaký čas šly na dračku.

III.

Počínaje náčrtek rozvoje našeho dramatu v minulém roce, podotýkám předem, že ačkoliv produkce v tom směru jeví se dosti okázale, nevydala přec ni jediného díla, které by v tom stupni vzrušilo mysli, jako »Wyzwolenie« Wyspiańského r. 1902. Pravda, sám *Stanisław Wyspiański* uveřejnil loni dokonce dvě dramata z úplně různých dob a různým způsobem provedená: »Boleslava Smělého« a »Achilleis« — ale ani jedno, ni druhé nevyvolalo již tolik rozprav a sporů, jako dřívější jeho díla (»Wyzwolenie«, »Wesele«), poněvadž jedno ni druhé neposkytlo látky k novým úvahám o rozvoji talentu autorova či o jeho způsobu pohlížení na děje.

»Bolesław Śmiały« jest bez odporu nejoriginálnější ze všech dramat, jež byla v polské literatuře napsána na toto thema krvavého sváru krále s biskupem; obsahuje několik scén genialně vymyšlených a provedených; ale jako celek není ani spojité, ani jasné, ani vzrušující. Některé dlouhé tirády mlhovitostí pojmů místo aby ulehčily porozumění charakterům, spíše je viklají a zatemňují, a vidění sešíleného krále po spáchané vraždě a rozprchnutí dvoru nejsou umělecky sharmonisována. Podobnou výtku lze učiniti »Achilleidě«, kterou sám autor nazval pouze »scénami dramatickými«. Jsou v nich silné motivy dramatické, ba i tragické; je tu nit, spojující podrobnosti v celek; jest konečně i na počátku zauzlení — ale rozvoj osnovy odbývá se zvolna, způsobem epickým, s mnohými episodami, které snad vystupují jen proto, aby rozmnožily galerii charakterů, neboť v ději zhola žádné úlohy nemají. Tím způsobem povstává ne pevně uzavřený celek, nýbrž řada volně po sobě jdoucích situací, v nichž se předvádějí hlavně schopnosti a spory vůdců řeckých a částečně trojanských. V líčení těchto schopností jedna věc jest velmi charakteristická a velmi hluboce pochopená: lidé ušlechtilých citů totiž počínají si ve dne více méně jako jiní, t. j. řídí se hlavně bezděčnými pohyby čili bezprostředními projevy okamžitého dojmu, vyvolaného okolnostmi, ale v noci, která prvotní národy takovou bázní naplňovala, mívají vidění, často strašná, i žijí jaksi jiným, zásvětským životem, jehož pokyny mají pak částečně vliv na jejich rozhodnutí a činy. Pokud mně známo, v literatuře dramatické první Wyspiański vědomě použil té vlastnosti duševních dojmů

která má jisté analogie i v nynější nervósní době — kdežto dříve užívalo se jí jen jako náhodných snů neb hallucinací (Richard III., Loupežníci, Kordyan).

Jiný náš dramatik, *Stanisław Przybyszewski*, vydal loni jediný kus: »Sníh« (Śnieg — současně také německy). Otázka pohlavní jako v předešlých pracích, tak i zde má převahu, ale stále pod dojmem hrůzy neodvolatelné a neúprosné Nutnosti, kterou zde zosobňuje chůva hrdinčina. Jest známo, že Przybyszewski dovede vyvolati pocit hrůzy; ale přiznávám se, že v »Sněhu« nejméně na mne působila; je tu příliš mnoho jednotvárnosti i v situacích, i v dialogu, i ve výrazu. Démonická postava ženská nemá dosti síly expressivní, musíme věřiti autoru na slovo, že ta žena jest skutečně démonem — ve skutečnosti před námi stojí pouze velmi nepůvabná záletnice, nevládnoucí ani kouzlem slova; musí tedy působiti pouze kouzlem těla, což náleží spíše v obor fysiologie či pathologie nežli esthetiky v takovém díle uměleckém, kde má slovo kralovati.

Pathologické projevy života duševního pod částečným vlivem Bourgetovým a Björnsonovým zvolil si *Wilhelm Feldman* ve svých dvou nejnovějších dramatech: »Stín« a »Život« (»Cień«, »Życie«). Ale on, ačkoli nevládne takovou silou visionářskou jako Przybyszewski, dovedl rozvinouti dramatické spory náležitým prostředkem, totiž vyslovením, i vytvořiti ne-li dokonalá dramata, tož aspoň celky dobře zbudované, souvislé a ukazující nám lidskou duši se stránky méně všední a otřepané.

Známý reflexivní básník, filosoficky vzdělaný, *Jerzy Żuławski*, opustiv na chvíli lyriku, pokusil se o fantastickou povídku (»Na srebrnym globie«) a drama. Jeho »Dyktator«, uvádějící na jeviště postavu Langiewiczovu, tak proslulou z doby povstání polského r. 1863, mohl míti všecky vnady drahých národu vzpomínek, mohl tedy vzbuditi silný zájem — ale nedovedl toho, neboť autor podal spíše silhouetty nežli charaktery a děj sestavil velmi neobratně. Kus za krátko zmizel s repertoiru.

Velký divadelní úspěch měla ve Varšavě »Reduta« *Stanisława Gabryela Kozłowského*, autora několika již dramat, psaných dle starších požadavků. Velký zájem vzbudil také »Mocarz« mladého, talentovaného a filosoficky vzdělaného spisovatele *Stanisława Brzozowského*, jehož jméno se rozhlásilo hlavně obranou mladého pokolení literárního proti Henryku Sienkiewiczovi pro uvedený již aforism o »neřesti a nepleše«.

Jak vidíme, ve všech třech oddílech belletrie mohl náš přehled vedle starších, známějších autorův uvésti i jména nová, dobývající si uznání a svědčící o životnosti národa, který vydává stále nové talenty.

Lvov. PIOTR CHMIELOWSKI.

DOPISY.

Z Petrohradu. 15. února 1904.

(Válka a rozmanité city. — Obavy. — Zemstvo tverské. — Sjezdy. — † M. K. Michajlovskij. — Ministerstvo osvěty.)

Před několika dny tedy jsme vstoupili v takový historický moment, kdy jednotlivci mizí v davu, kdy city individualní tonou v přesile citů živelních, v nichž velmi často ztrácí se i logika rozumování a přesvědčení. Ale ani při mocné suggesci událostí a příprav válečných nestali se všichni Rusové jednotvárným davem vlastenců jednoho rázu. Při bližším pozorování nálady společnosti přesvědčíme se, že přes ujišťování novin, přes četné adresy hromadných těles i nyní se vlastenectví, t. j. láska k vlasti a dobro její, pojímá velmi rozmanitě. Ba není mezi naší intelligencí ani nedostatek lidí, chovajících pevné přesvědčení (na základě analogie s válkou krymskou), že vítězství Japonců změnilo by se v opravdový vnitřní prospěch Ruska, že by pak v Rusku nastalo nové období pokroku a rozkvětu života národního. Nyní je tento život bohužel čím dál více zdržován uzdami všeho druhu. Nejlépe mohla by o tom povídati naše »zemstva« a všeliká sdružení osvětná.

Ovšem že telegramy, zvláštní vydání novin a všeliké zprávy o válce jdou na ulici na dračku; kupují je lidé všech táborů. V soukromých domech, v restauracích a úřadech mluví se jen o tom, co jest známo z depeší — i o tom, čeho censura (nyní při nejmenším ztrojnásobená) nedovoluje věděti. Ale vedle těch otázek vojenských stále též vyplývá hlasitá či tichá otázka: co bude uvnitř říše? Dojde-li k nepokojům, či ne? Včera setkal jsem se ve společnosti se starším již vojenským hodnostářem, kterýž naivně předpovídal nic méně a nic více, než povstání různých »jinorodců«, totiž Finů, Poláků, Židů, Arménů, Gruzinů atd.! Nevěřil tedy patrně v působivost upřímných slibův a článků vynikajícího publicisty kníž. Uchtomského, uveřejňovaných před několika dny v »Petrohradských Vědomostech« a kreslících tak růžovými barvami budoucí styky s »jinorodci« po vítězné válce.

Zdá se mi však, že v rozličných vysokých úřadech, podřízených ministru vnitra p. von Plehve, ani se tak nyní nezabírají »jinorodci«, jako spíše domácími, rodnými kategoriemi »vnitřních nepřátel«, kteří jsou dosud vskutku velmi záhadni. Vypráví se, že v některých vyšších učebných ústavech rozhozena byla provolání, vyzývající studenty, aby využili těžkého položení vlády a zahájili akci, která by mohla vládu přinutiti k politickým ústupkům ve prospěch společnosti. Jak dalece se toto hnutí rozšíří, nikdo asi nedovedl by dnes racionalně předpověděti, zdá se mi však, že revoluční strany nejsouce solidárny nerozvinou nyní širší činnosti.

Z povinnosti referentské jest mi též uvésti, že v kruzích vojenských proklínají Mandžursko a všecky ty obrovské oběti v lidech i oběti hmotné, které již pohltilo a ještě pohltí. Nejen že prospěch, vyplývající nám z jeho držení, zdá se většině zcela nepoměrným

k nevyhnutelným ztrátám, ale panuje i všeobecné přesvědčení, že nevezmou-li nám Mandžursko nyní Japonci, vezmou nám je úplně nazpět za nějakou řádku let Číňané, opatření již nyní řádným vojskem. Podrážděné obecné mínění, ač nemůže to vysloviti nahlas, má dnes za zlé kníž. Uchtomskému, že na cestě na východ rozplamenil obrazotvornost Mikuláše II., tehdy ještě nástupce trůnu, a povzbuzoval jej k těm dojista velkým, ale problematickým perspektivám.

Za jednoho z hlavních původců této války jest považován též říšský sekretář Bezobrazov, který chtěl na dalekém východě provozovati v obrovských rozměrech vlastní obchody. — Kromě toho i panující rodina má velmi vážné zájmy o to, aby svrchovanost nad Koreou nepřešla do rukou Japonců, neboť v podnicích korejských uloženy jsou ohromné kapitály carské i královského domu dánského.

Ve vojsku, jak se zdá, není všeobecného zápalu pro tuto válku Z gardových důstojníků, jimž předloženo účastenství v ní, prý ani jeden se hned nepřihlásil za dobrovolníka (obávali se asi, že by ztratili své privileje gardistů, kdyby vstoupili v řady obyčejného vojska). Naproti tomu dosti podivně zní zpráva, že poměrně mnoho dobrovolníků se našlo mezi reservisty v království polském čili v tak zvaném kraji »Privislanském«, tedy právě mezi »jinorodci«, vládou zvlášť pronásledovanými. Nelze si to jinak vysvětliti, než touhou po dobrodružství.

Bývalý ministr financí Witte svrhuje nyní se sebe na ministerstvo války zodpovědnost za východní podniky a drahé asijské dráhy, jichž užívají mnohem více cizinci, než Rusové. Buď jak buď, bolestno jest pomyšlení, že tolik lidí už hyne — a zatím teprve nyní, ač bylo tolik času k přípravám, přistoupeno k organisování oddílů Červeného kříže a k vysílání na východ lékův a nástrojů chirurgických. První oddíl dostane se na místo nejdříve za tři neděle. Divná věc také, že teprve nyní počaly se klásti koleje přes Bajkal, 135 km. široký! Tak teprve za několik neděl bude lze na jeviště války dopraviti větší množství vojska.

Obecně jest známo, že národ ruský nadán jest u vysokém stupni schopností sebekritiky — nuže, nyní má příležitost cvičiti se v ní až příliš energicky. Nikdo nepochybuje, že ruský voják je statečný, odvážný, vytrvalý v hladu, zimě i utrpení — ale všichni také se obávají, aby velitelství nevyužívalo nadmíru obětavosti ruského vojáka, jako bývalo dosud v různých válkách, v nichž velitelé měli se znamenitě, co vojáci strádali v úplném nedostatku. —

Jiného druhu boj vede ministerstvo vnitřních záležitostí se »zemstvem« gubernie tverské, nevelmi od hlavního města vzdálené. Tato pokroková samosprávná instituce, plná odvahy, ode dávna již zakouší různá pronásledování a obmezování své činnosti; členové tohoto »zemstva« byli netoliko zbavováni míst, na něž je povolala volba spoluobčanů, nýbrž i vysíláni do vyhnanství. Nyní gubernátor zastavil legální volby členů výboru »zemstva« i normální činnost jeho — a úřední vyhláška vyčtla dlouhou litanii přestupků »zemstva«, obviňujíc

je i podřízené mu učitele obecných škol... div ne ze »spiklenectví revolučního«.

Tohoto přívlastku užívá se u nás častěji a častěji při různých zjevech veřejného života. Užívalo se ho zvláště před několika nedělemi o petrohradském sjezdu zástupců vzdělání technického a professionalního. Vskutku byly na něm proneseny velmi radikální řeči a návrhy, které vyvolaly všeobecný potlesk. Proneseno mimo jiné, že nejkrásnější debatty jsou pouze přeléváním z prázdna do prázdna při našem nynějším systému politickém atd. Poslední kapkou, která se stala příčinou rozpuštění sjezdu, byl velmi bouřlivý projev proti několika účastníkům, o nichž se proneslo a zjistilo, že se činně zúčastnili bouří kyšiněvských. —

Na sjezdě lékařském, který následoval, nechtěli úřadové (obávajíce se nežádoucích pro vládu debat) připustiti ustanovení odboru »mediciny společenské« (**общественной медицины**), onoho důležitého odvětví, zabírajícího se zdravím národního celku, hygienou davů zdravotním stavem celých vsí a měst. Konečně nebylo dovoleno přečísti resoluci sjezdovou na závěrečné, všeobecné a veřejné schůzi. Jsou to zajímavé příznaky nálady i současného stavu naší intelligence.

Ve chvíli, co tyto řádky píši, koná se zádušní pobožnost za jednoho z nejnadanějších a nejvytrvalejších zástupců svobodného myšlení a společenské spravedlnosti, dbající při tom hluboce významu i práva jednotlivcova — totiž za Mikuláše Konstantinoviče Michajlovského. Ještě před několika měsíci naplňovala mne údivem mladická energie tohoto člověka, který za celých třicet let ničeho neztratil ze svého půvabu nejen v očích staršího pokolení, ale i v očích pokolení mladších a nejmladších. Soudruhům jeho ze »spolku vzájemné pomoci spisovatelův« v poslední schůzi výborové zdál se být velmi změněn a stísněn. Náhlý záchvat srdeční choroby připravil ruskou publicistiku a literární kritiku o nejznamenitějšího šermíře — a redakci radikálního »Ruského Bohatstva« (**Русское Богатство**) o hlavního redaktora. Všecky hlavní myšlenkové proudy, hýbající v posledních desítiletích duší národa ruského, obrážely se v jeho skvělých článcích, plných nových myšlenek a kombinací, uveřejňovaných kdysi v »Otěčestvenných Zápiskách«, (**Отечественныя Записки**), nejvlivnějším orgánu politických radikalistův a sociologů, po jejich zániku v »Severním Věstníku« (**Сѣверный Вѣстникъ**) a konečně v »Ruském Bohatstvě«. Slova jeho očekávána byla vždy s napjetím a nejen rázem tvořila

Mikuláš Konstantinovič Michajlovskij.

nové reputace literární a novým způsobem osvětlovala dřívější (někdy ostatně dosti jednostranně), ale působila nejednou i na běh událostí, dávala program skutkům a ukazovala cestu nezávislému svědomí společnosti. Z toho snadno lze pochopiti, jak velkou ztrátu znamená smrt jeho nejen pro literaturu samu, ale i pro naši myslící a cítící veřejnost, zápasící s **železnou** přesilou za tak těžkých okolností, že lidé na západě nemohou o tom míti ponětí.

Nikolaj Konstantinovič Michajlovskij vyšel z lůna nezámožné rodiny šlechtické. Narodil se 15. listopadu 1842 v Meščovsku v gub. kalužské. První, kdo ocenil jeho nadání a uvedl jej na širší dráhu literární (zvláště po znamenité a hluboké kritice zásad H. Spencera), byl znamenitý básník Někrasov. Od té doby Michajlovskij náležel k plejadě spisovatelské, která se zapsala nesmazatelným písmem v literatuře i v myšlenkovém rozvoji Ruska — totiž ke kroužku Saltykova Ščedrina, Glěba Uspenského a j. Značně mladší než on jest jemný, melancholický belletrista a dramatik Ant. Čechov, jehož 25leté literární jubileum za nedlouho budeme slaviti.

Nyní ostatně strašný hospodář — válka — zatočí celým naším životem po svém; proto můžeme méně než kdy jindy míti jistotu, dojde-li k uskutečnění toho, co zamýšlíme, či vynoří-li se nové záležitosti, které zachvátí všeobecnou pozornost. Co se týče **školní reformy**, která již po několik let nanejvýš vzrušuje všechny vrstvy národa, může se, bohužel, říci takřka s jistotou — že znova na delší čas uvázne na svém přechodním stupni a že k jejímu žádoucímu rozřešení nikterak nepřispěje nástupce ministra Zengera (Sängera), buď kdo buď. O příčinách úpadku dosavadního ministra vyučování ví snad více západní Evropa, než my obyvatelé hlavního města. Tvrdí se, že se stal obětí svého judofilstva, tím totiž, že rozeslal důvěrný okružník, aby představení ústavů, v nichž počet žáků daleko nedosahuje normální výše, nedrželi se přísně předpisův, obmezujících přijímání Židů na pouhá 3%, ba někdy i jen na 1% všech žáků, nýbrž aby připustili o několik gymnasistů neb studentů židovských více. Kromě toho uškodila exministrovi revoluční nálada, šířící se mezi gymnasisty vyšších ročníků, jakož i nejnovější zatýkání gymnasistů. Velké lítosti pro neurčitého dost p. Sängera nikdo neměl. Kandidátů na jeho místo jmenuje se hned několik.

Méně okázale, než by se bývalo slušelo, slaveno před několika dny jubileum sešedivělého učence — znamenitého chemika a jednoho z iniciatorů nové politiky průmyslové v Rusku, **Dmitrije Ivanoviče Mendělejeva.**

Novyj.

Ze Sofie.

(25leté jubileum I. státního gymnasia v Sofii. — Universita. — Vazov i Veličkov státními pensisty. — Nový zákon o tisku. — Bohoslužba za úspěch ruských zbraní. — Slavjansko blagotvoritelno družestvo.)

Počínám svůj dopis popsáním události, jež u nás bývá všední, ale která v Bulharsku byla novinkou. Je to 25leté jubileum prvního

státního gymnasia v Sofii. Před čtvrt stoletím započalo chudě, s holýma rukama. V zimě, kdy stará Vítoša byla v zachumelení. O školáky byla nouze. Verbovali je. Přivezli je na třech vozích z Plovdiva, kde jich bylo dostatek, protože tam ještě za tureckých dob otevřena byla škola, která mohla býti nazvána gymnasiem. Pro školu nových »přistěhovalců« ani hrubě kloudného stavení nebylo. Protloukali to, jak bůh dal — po soukromých domech. Uplynulo čtvrt století. Jak se všechno za tu dobu v Bulharsku změnilo! Dnešní gymnasium přes to, že dalo život i II. úplnému gymnasiu a třem progymnasiím, dnes má kolem 1000 žáků s 56 učiteli.

Učitelé téměř ani tušení neměli o obrovské práci, již vykonali. Ale po 25 letech, kdy se z archivu vyhrabala jména všech vychovanců — co se tu pojednou zjevilo jmen o rozkvět Bulharska zasloužilých! A sešli se ti bývalí žáci se svými sešedivělými učiteli, rozpomenuli se na uprchlá léta, rozhlédli se po vykonané práci — a radost všechny si podmanila. Ukázalo se, že Sofijské gymnasium v duších svých tisíců svěřenců vypěstovalo pravé uvědomění slovanské. Spatřilo se to na výstavě gymnasia, kdy po stolech celé velké síně ležely kupy cenných vědeckých a literárních prací učitelů i bývalých žáků. Radost bylo pohlédnout na to bohatství. To by mohlo býti ozdobou každé slovanské knihovny. A manifestovalo se to i na slavnostním koncertu. Ten nesl ráz čistě slovanský (i náš Smetana byl zastoupen).

Ukázalo se to i na slavnostním banketu. Kdybych tak příliš dobře neznal každou tvář súčastněných, jistě bych byl uvěřil, že jsem přítomen jakémusi slovanskému kongresu. Mluvil ministr: horoval nadšeným výlevem bulharského srdce; rozmarně, ale pyšně ukázal na bulharského »baj Ganja«, který svou prací dokázal a ještě dokáže, že má nároky na čestné místo v rodině Slovanstva. Po výslovném přání ministrově prosloveny byly i řeči česká a chorvatská. A všickni jim rozuměli: co nepochytili sluchem, tomu rozuměli srdcem. Všichni uznale ocenili práci Čechů, veteránů bulharského školství.

Při jubileu gymnasia zjistil se i jiný zjev, který hluboce zasahuje v kulturní rozvoj Bulharska. Vzpomnělo se, že gymnasium je matkou i mladé university, i mladé malířské školy bulharské. Známí pracovníci po slovanském světě: Dr. Aleksandr Todorov, Lubomír Miletič, Ivan Šišmanov bývali učiteli gymnasia. I zakladatel malířské školy a bulharského umění v nejširším smyslu, Jan Mrkvička, působil na gymnasiu. (Budiž mi Čechu prominuto, že Čechu p. Mrkvičkovi tuto projevuji spravedlivé uznání velké a záslužné jeho práce. Tím spíše se osměluji pronésti tuto spravedlivou pochvalu, protože pan Mrkvička vedle toho, že je nesporně vynikajícím umělcem — byl na pařížské výstavě vyznamenán zlatou medailí — vždy byl a jest Čechem i Slovanem citů a duše nejvznešenější.)

Radost jubilea nic nezakalil trapný zjev malicherné povahy. Oficielní Bulharsko, jindy tak štědré na vyznamenávání všelikých lidí pochybné pověsti, ničím neprojevilo své uznání skromným, špatně placeným a dlouholetým svým pracovníkům. Za každého i 10letého jubilea

*

některého pluku jen jen se sypou jubilantům štědré dary z rohu štěstěny — na vojáky bulharské kultury se zapomnělo. Ba ani »gradsko kmetstvo« neuznalo za vhodné porušiti klid své umírněné lhostejnosti — na »školomety« ani řádkou nevzpomenulo! Jak jinak za takových příležitostí se ukazují česká města, která pro svá gymnasia postavila paláce — těm jubileum školy je svátkem!*)

Ale nechci pro malichernosti ubrati místa důležitějšímu »novoročnímu« zjevu.

Celé Bulharsko dávno vědělo, že jeho nejpřednějšími syny jsou dva šlechetní, neúnavní a nezištní pracovníci, velikáni ducha, srdce i poctivosti, kteří byvše ministry »zapomněli se obohatit« — a celé Bulharsko netečně pohlíželo na jejich bídu. Ti dva velcí Bulhaři jsou Vazov a Veličkov. A museli přijíti »Stambulovci« (kteří — otevřeně to přiznávám — nejsou mou »starou láskou« a předmětem obdivu žádného slavjanofila) do svatyně »národního sobranie« a odhlasovati Vazovu a Veličkovu státní pensi po 400 francích měsíčně. Oni museli přijíti, aby vyrovnali dluh svědomí k vzácným synům země. Myslím, že se neodchýlím od pravdy, vyslovím-li domněnku, že iniciatorem tohoto šlechetného činu jest Ivan Šišmanov.

To jest čin vznešený. Tu Šišmanov v jiném světle se jeví, než při aktu zdejší německé školy, kde zbytečně a zcela nemístně dal novou potravou sebelásce zdejších Němců, o jichž bezpříkladné drzosti a neskrývané nenávisti ke všemu slovanskému nemá ani tušení!

I pokud se týče kulturních potřeb země, třeba přiznati pravdu, že dnešní kabinet dosti se o ně stará. Jako z vody vyrostla nová budova malířské školy. Vyšší škola proměněna byla v universitu. Škoda, že při té proměně nebyla učiněna tabula rasa — mnohý professor, jenž za celou řadu let svým svědomitým klidem vzbudil oprávněné podezření, že mu doma inkoust v kalamáři vyschnul, dobře se mohl státi hostem pensijního fondu.

I dramatickému umění se dostalo oživení a poskytne se mu posily postavením vlastní budovy divadelní.

Ve všem tom Stambulovcům nemůže odepříti uznání ani protivník. Ale novým zákonem o tisku, pokud se týká »Osoby« knížete, neposloužili ani své reputaci, ni své budoucnosti. Je to zákon drakonický, neomaleně přísný a na hrozné tresty štědrý. A nebylo ho ani třeba. Tak se jen znemožňuje kritika, která vždy, kdykoliv je poctivá a spravedlivá, prospívá zemi i knížeti. Je-li surová a lživá, zahanbuje i poráží sama sebe a sama na sebe uvaluje neúctu počestných lidí. Nechci být špatným prorokem, ale myslím, že nový zákon, který potlačuje kritiku každou, poslouží ne kritice, ale surovostem nejostřejším a nejhnusnějším — už jako bych převracel listy brošur, jež fabrikovány v cizině, stanou se pamlskem davu. A také se mi zdá, že Stambulovci tím zákonem na svou budoucnost nejlépe nepamatovali.

---

*) K jubileu vydán »**Юбилеенъ сборникъ на** I. Софийска **Държ. мѫжка Гимназия**«, publikace to velmi zajímavá a pro historii bulharského školství důležitá. Pro nás Čechy má zvláštní zajímavost i tím, že přináší v bulharské transkripci (a s výklady slov pod čarou) český sonet od prof. Vlad. Šaka. *Red.*

Válka rusko-japonská se stala zkušebním kamenem zdejšího rusofilství. Ukázalo se znova, že někdejší »rab« nezapomněl na svou osvoboditelku. Rázem se potlačila všechna hořkost, vyplynulá z makedonské otázky. Všechny noviny všech stran*) svorně projevily hluboké účastenství v nové, těžké chvíli Ruska. Když jsem přečetl pozvání k slavným bohoslužbám za úspěch ruských zbraní**) a když jsem se potom pídil po podrobnostech náboženského obřadu, maně mi na mysl přišla populární báseň Vazova: »nehasí se, co uhasiti nelze«. Do kostela přišli všichni ministři, i kníže! Dech staré lásky odvanul vyhlašované rusofobství Bulharů jako pýří pampelišky. Bulharský lid nebyl, není a nebude nepřítelem Rusů. Vděčnost k »dědu Ivanu« příliš už se vžila do srdcí a myslí bulharského národního člověka. »Nehasí se, co uhasiti nelze«.

Napověděl jsem, že zdejší Němci stále se netají svou nenávistí k všemu slovanskému. Tak i po zahájení války rusko-japonské projevili své antipathie protiruské. Dosud nikdo zde jim nedává na jevo, že by mohli opustiti zemi nenáviděných Slovanů — ale zdá se, že i Bulhaři jednou procitnou ze své lhostejnosti. Aspoň život Slavjanského blagotvoritelného družestva tomu nasvědčuje. Němec dobré vůle a poctivec požívejž tu svého chleba v pokoji — ale drzému provokatéru třeba dáti naučení, že zde není místa na německé projevy protislovanské.

Družestvo minulého roku valně na rozvoj svých snah působilo. Už navázalo dobré styky se všemi slovanskými spolky v cizině. Jeho čítárna vykazuje čelné časopisy i měsíčníky téměř všech slovanských řečí. Orgán družestva »Slavjanski glas« od nového roku bude rozšířen. Ve výroční den »San Stefanského dogovoru« (19. února star. kal.) družestvo pořádá manifestační slovanský koncert.***)

Poslední valná hromada Družestva (jež má bezmála 1000 členů) jmenovala čestnými členy řadu mužů zasloužilých buď o Bulhary, buď vůbec o věc slovanskou; z Čechů jsou mezi nimi: Dr. Konst. Jireček, A. Reinwart, Dr. Alfred Rudolf, Adolf Černý. O zásluhách dra. Konst. Jirečka netřeba se šířiti. Pan A. Reinwart ne darmo se tu těší názvu »nehonorovaného bulharského konsula v Praze«: po řadu let pracuje tiše a skromně ve službách vzájemnosti českobulharské. JUDr. Alfred Rudolf od let udržuje styky s Bulharskem; bulharsky v Plovdivě vyšla jeho kniha o rusko-turecké válce. Nyní pak chystá se vydávati bulharskou knihovnu. Předseda Družestva, p. S. S. Bobčev, líčil valné hromadě život a zásluhy nových čestných členů. Kdo u nás v Čechách poučuje veřejnost o pracích bulharských »dějců«, vykonaných na poli slovanském?

*) Výjimku činil »Nov věk«, orgán vlády, který škodolibě přál Rusům pohromu.

**) Takové bohoslužby byly konány v mnohých bulharských městech.

***) Sbor N. Nikolajeva přednese všechny slovanské hymny, při čemž rozdávána bude sbírka »Slovanské hymny«, vydaná svého času přílohou ke »Slov. Přehledu«. Téměř z každé slovanské řeči recitovány budou úryvky básní přiléhajících k směru večera. Prof. Otto Hořejší, v Bulharsku známý malíř, maluje ke koncertu zvětšenou kopii Grottgerovy Slavie.

V srpnu sem přijedou k odhalení pomníku cara Osvoboditele slovanští hosté. Přijdou-li sem z Čech lidé se znalostí třeba jen povrchní důležitějších věcí Bulharska? Kolikráte už jsme se tu zardívali nad zavítavšími sem českými krajany, blahořečíce jich neznalosti bulharského jazyka, protože jen tak nám bylo možno tlumočiti to, co páni — nemluvili. A přišli mnozí, kteří potom těžili z toho, co jsme jim rychle o Bulharsku pověděli. Já na př. dočkal jsem se i toho, že nalezl jsem svůj dopis, psaný do »Slov. Přehledu« o věcech makedonských, přeložený téměř doslovně do němčiny — ale podepsaný jiným!

VLADISLAV ŠAK.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní. Slovenské politické procesy. Vystěhovalectví Krajinské listy slovenské. Slovenské večery. Československá jednota. — Dr. Arnošt Muka. — Věci polské v pruském sněmu Zemská výstava ve Varšavě. Vyloučení gymnasisté. Zákaz polského zpěvu kostelního. Otázka českopolská v Těšínsku. W. Gadomski. † Adolf Münchheimer. — Slované východní. Válka ruskojaponská. Revise dosavadních zákonů týkajících se selského stavu. Kursy z oboru právních věd. Zastaralost duchovenských škol a seminářů. Kolonisace zakaspického kraje — Rusíni a volby do sněmu haličského. Parcelační ruch. Divadlo. Dar Lysenkovi. Přednášky o malor. literatuře. Rusíni v Uhrách. — Jihoslované. Slovinské střední školství. Jubileum Strossmayerovo. Památce Račkého. Shoda chorvatskosrbská. Shoda srbskobulharská. Památce L. Karavelova.

Slované severozápadní.

Veliký rozruch způsobil na **Slovensku** *politický proces poslance Veselovského*, obžalovaného z pobuřování lidu, kterého se prý dopustil svými programovými řečmi v Cerové a Osuském u Senice. Proces projednáván byl v Nitře celý týden od 20.—27. ledna a skončil 28. ledna osvobozením obžalovaného! Velice vzácný zjev maďarské »spravedlnosti« vůči Slovákům! Od nedávného procesu Markovičů jest to druhý případ. Rozsudek překvapuje tím více, že neběželo vlastně ani tak o osobu Veselovského, jako o slovenské národní požadavky, které měly býti soudním sborem odsouzeny. Veškeré jednání to dosvědčuje. Proti Veselovskému mělo svědčit 26 svědků, většinou židů a úředníků s výrazem zášti proti lidu ve tváři. Hlavním svědkem byl státní učitel Matulay, člověk mravně skleslý, alkoholik, kterému ruce a kolena se chvějí . . . Ti měli svědčit, že Veselovský, žádaje ve své řeči, aby slovenské děti ve školách se slovensky učily a se Slováky u soudů aby se slovensky mluvilo, pravil, že takový zákon v Uhrách sice jest, avšak že ty zákony, které jsou lidu na prospěch, se neprovádějí, nýbrž provádějí se toliko ty, které lidu škodí. Dále prý pravil, že Slováci nemají v Uhrách jiného práva, než platit daně. Mimo to prý nazýval krále císařem. Skoro tytéž »zločiny«, pro něž poslanec Valášek byl odsouzen na rok do vězení. A přece Veselovský odsouzen nebyl! Snad se to samotným maďarským soudcům zdálo být příliš křiklavou nespravedlností, kdyby byl odsouzen Veselovský na základě lživých udání takových vlastenců, jako Matulay, kteří vlastně sami patří za mříže, aby nebyli pokojným lidem nebezpečni. Je to dosti divné, vzpomeneme-li, že maďarský soud při podobných procesech mívá žaludek podle Havlíčka »zdravý jako štika, nevinného na komando stráví jak vinníka«. Nejsmutnějším však bylo, že proti Veselovskému svědčily i tři osoby z lidu, ovšem jen z osobních příčin.

Veselovského hájil výborně šestihodinnou řečí Štefan Fajnor, známý obhájce ze všech slov. politických procesů. Veselovský sám se ještě hájil dvě hodiny.

Proces tento zůstane v dějinách slovenského zápasu s Maďarstvem zajímavou kapitolou. Dr. Lederer v »Přehledu« vyzývá k vydání brožurky o tom v několika evropských jazycích k informaci ciziny o útisku maďarském. S návrhem tím souhlasí i »Národnie Noviny« a přejí si, aby slovo stalo se skutkem.

Ale řadě *slovenských procesů* bohužel není ještě konec.

8. února stál před porotním soudem v Prešpurku *Jur Babka*, redaktor hospodářského časopisu »Obzor« a učitel v Sielnici v Liptově. Žaloba zněla rovněž na pobuřování slovenské »národnosti« proti maďarskému »národu«, kteréhož se prý dopustil v lednu 1903 otisknutím článku »Vstúp v boj, vstúp v život nový«, končícího slovy:» Bratia Slováci! Ukážme týmto skutkom našim úhlavným nepriateľom Maďarom, že ešte žijeme a že, dá Boh, nebudeme vetrom klátiacou sa trstinou a hračkou v jejich rukách.« Článkem tím bylo reagováno na známý úvodní článek »Budapesti Hirlapu« (viz Slov. Přehl. V. 192), kde bylo žádáno, aby pozemky Nemaďarům byly za náhradu odňaty a rozdány Maďarům. A aby Nemaďaři byli povolnějšími ku prodeji svých statků, navrhováno zvýšiti daň pozemkovou, avšak toliko pro Nemaďary, Maďaři by jí neplatili. Takovéto nové »zaujetí vlasti« bylo by pro pány Maďary ovšem pohodlným rozřešením národnostní otázky v Uhrách, a kdo zná poměry uherské, rád uvěří, že by maďarská vláda nebyla neschopna tento návrh uskutečnit. Vždyť proti pisateli onoho článku nebylo zavedeno vyšetřování ani pro pobuřování proti národnostem ani pro svádění ke krádeži.

Ačkoliv obžalovaného hájil nadaný mladý obhájce dr. Ján Ruman a obžalovaný sám uctivě dokazoval, že pobuřovat nechtěl, přece byl porotci uznán vinným. Pranic mu nepomohlo prohlašování, že jako učitel učí 3 předmětům maďarsky, což by nemusel (podle nařízení toliko 2, avšak na církevní škole třeba ani jednomu, nařídí li tak dozorčí orgán, totiž farář), že je členem 4 maď. hospodářských spolků, že bylo mu nabízeno místo na státní škole a »Obzor« byl prý doporučen podžupanem pro státní subvenci. Byl odsouzen na 3 dni do vězení a k zaplacení 20 K pokuty a útrat soudních. Obhájce i žalobce se z rozsudku odvolali, ale nejspíše marně.

Věru hoden jest politování i cti, kdo v takovýchto poměrech neztrácí hlavy a nebojí se k národu promluviti otevřeně poctivé slovo. Docela bez užitku však tyto procesy přece jen nejsou. Zlato ohněm se čistí a utrpení zocelí jen povahy slovenských předáků, kteří si cíle své lépe uvědomí. Lid pak se těmito persekucemi může hodně probuditi, zví-li, že snahy jeho vůdců jsou šlechetné a k jeho dobru směřující, že pro ně jest jim snášeti pronásledování, a jasně pozná i své nepřátele: úředníky, státní učitele, Židy.

Smutná pro Slováky jest statistika *vystěhovalectví do Ameriky*. Roku 1903 se vystěhovalo z Rakousko-Uherska do Spojených Států 206.011 lidí, z nichž bylo 37.499 Poláků, 34.412 Slováků, 32.892 Chorvatů, 27.113 Maďarů, 23.597 Němců, 18.759 Židů, 9.819 Rusínů a 9.577 Čechů.

Jaká tu síla prchá každým rokem slovenskému národu! V posledních letech ročně průměrně 30.000 Slováků opouští svoji vlast hledat štěstí svého za oceánem. Diviti se musíme, že ještě při tom počet Slováků ve staré vlasti dle statistiky roste (byloť r. 1880 Slováků v Uhersku 1,864.529, roku 1890 1,910.278 a r. 1900 2,019.641). Vystěhovalci sice většinou nabudou v Americe národního vědomí, vzpomínají na starou vlast a podporují zejména slovenské časopisectvo i rodinám svým posílají domů ročně kolem 20,000.000 K (jen prostřednictvím banky »Tatry« asi 8 millionů K), ale přece je to pro slovenský národ ztráta nenahraditelná. — Domů vrátí se však skoro čtvrtina »Amerikánů«, kteří mohou býti pro své krajany požehnáním. Amerika byla jim školou svobody a práce. Za nastřádané peníze kupují si usedlosti zejména ve spišských městech. Z toho možno poznati, že vystěhovalectví dalo by se čeliti nejlépe povznesením vzdělání slovenského lidu, aby poznal, že když se přičiní a bude rozumně pracovat, nalezne i ve staré vlasti lepší život.

Krajinské listy slovenské, kterým se přikládal veliký význam pro národní život slovenský, neboť ony snadněji mohou míti v evidenci své území než jediný orgán pro celé Slovensko, mají málo odběratelstva. »Dolnozemský Slovák«, vycházející v Novém Sadě, uveřejňuje právě seznam svých odběratelů. »Považské Noviny« (orgán Markovičův) naříkají, že mnoho slov. intelligentů časopis vrací s poznámkou, že mají mnoho jiných národních povinností. Postavení slovenského inteligenta opravdu není lehké. Musí odebírati všecky vycházející slovenské časopisy. Krajinské listy pak ovšem mají hleděti zapustiti kořeny především ve vlastním území. Pravdu však mají »Povážské Noviny«, praví-li, že mnohý Slovák spotřebuje denně více na douťníky a zpropitné, než jest roční předplatné jejich, totiž 75 kr. »Liptovsko-Oravské Noviny« nejsou na tom lépe. Dají-li Slováci padnout některému z těchto důležitých časopisů, bude to novým dokladem jejich národní bezmoci, zatím co po slovenských městečkách dávají volně vycházeti celé spoustě maďarských místních listů (dle Nár. Novin »muchotrávek«), z nichž jeden vydá án je i v samém Turč. Sv. Martině (ovšem s pomocí vládní).

V Čechách poslední dobou ku poznání slovenských poměrů přispěly dva *slovenské večery* na českém venkově: 19. prosince 1903 v Pacově a 30. ledna t. r. v Táboře. O Slovensku přednášel na obou na základě své prázninové cesty Ph. stud. Ferd. Pakosta. K snazšímu porozumění přednášky rozdány účastníkům hektografické mapky Slovenska. Ostatní program vyplnily recitace básní Hviezdoslava a slovenské písně. Podivem naplňuje nás byrokratismus ředitele táborského gymnasia, který přísně zakázal studujícím účastniti se slovenského večera. Snad proto, že pan Pakosta studoval na táborském gymnasiu? Potěšitelno však jest, že obou slov. večerů horlivě súčastnili se i slov. akademikové sdružení ve spolku »Detvan« v Praze, kterým nyní připadl úkol informace české veřejnosti o Slovensku, když Českoslov. jednota pustila Slovensko se zřetele.

»Slov. Týždenník« v dopise z Prahy stěžuje si na Českoslov. jednotu, že zastavila »mnohoslibnou a Slovákům nevyhnutelně potřebnou práci« a píše: »Tu už i do ľudových vrstiev začala vnikať myšlienka vzájomnosti. Nejeden roľník a remeselník z Trenčianskej a z Nitrianskej bol a je pyšný na to, že sa mu syn učí v Česku. Dobrodenia vzájomnosti začal ľud cítiť. Povznášelo ho to povedomie, že má v Čechách uprimných rodných bratov, jemu srdcom oddaných. Prajné výsledky českých škôl, ačkoľvek ojedinelé, javia sa predsa.«

Stane se náprava —? *S. K.*

*

Duševní vůdce **lužických Srbů** po Hórnikovi, prof. dr. *Arnošt Muka* ve Freiberku v Sasku, vstoupí dne 10. března do 50. roku svého života, věnovaného práci pro dobro a povznesení svého národa. Ve chvíli té dostane se mu dojista množství projevů lásky a vděčnosti do lužických Srbů — ale nepochybujeme, že i celá velká rodina slovanská při té příležitosti ukáže, s jakými sympatiemi stopuje život nejmenšího svého příslušníka, národa lužicko-srbského, a s jakou úctou pohlíží k těm, kteří jsou jeho učiteli a vůdci. Slovanský Přehled, zůstavuje si širší vylíčení zásluh Mukových, přeje mu mnoho let života a mnoho sil k dalšímu dílu! *A. Č.*

*

Polákům *v pruském sněmu* dostalo se výčitky se strany posla centra, dra. Porsche, že přijetím posl. Korfantého do »Kola polského« posílena byla agitace »velkopolská« v Horním Slezsku, v provincii to, »která vůbec nemá národních tradicí«. Na to se objevila v Dzienniku Poznańském odpověď »jednoho z nejstarších poslanců polských« (patrně předsedy »Koła«, dra. Szumana), poučující p. Porsche, že část Slezska, o níž jde, byla od věků polská; že nyní se tam s větším úspěchem šíří uvědomění národní, toho příčinou není ani tak »agitace velkopolská«, jako spíše útisk jazykový a snahy odnárodňovací, jevící se ve škole, v počínání úřadů atd. Vláda a s ní centrum

přály by si, aby ve Slezsku nebylo národnosti polské, nýbrž jen »Prušáci polsky mluvící«. Ale s tou theorií, výhodnou pro politiku odnárodňovací, se Poláci nikdy nesmíří.

V ruském Polsku chystá se *všeobecná zemská výstava ve Varšavě*, projektovaná na r. 1905. Svolení vlády je tak dalece zajištěno, že výbor varšavského odboru spolku k podpoře průmyslu a obchodu přikročil k pracím přípravným. Bude to výstava průmyslová, rolnická i umělecká a trvati má od 14. května do 14. list. 1905. Na výstavě té po 20 letech poprvé zase bude předveden rozvoj království Polského ve všech směrech. Bude v mnohém poučna tím, co na ní bude vystaveno — i tím, co tam bude scházeti. Či by ruská vláda dovolila na př. představiti stav školství polského v království podle skutečnosti?

Jak milý jest poměr střední školy k Polákům, objevilo se zase nedávno, když Sienkiewicz přednášel v Piotrkově ve prospěch povodní postižených. Oktaváni tamějšího gymnasia podali slavnému spisovateli věnec — a za to byli z původcové této ovace z gymnasia vyloučeni.

Velmi trapným překvapením pro ruské Poláky bylo rozhodnutí stolice papežské v příčině *polského zpěvu kostelního.**) Płocký biskup Szembek vydal okružní list, jímž se zakazuje polský zpěv při nešporech neb zpívané mši — jenom při tiché mši zůstaveny polské písně. »Kraj« vykládá, jak se to stalo. Před jmenováním biskupa Szembeka vydán byl okružník papežský v příčině zachovávání vlády latiny v kostele, jako bývá čas od času vydáván; kanovníci płočtí, místo co měli po starém způsobu u stolice papežské zažádati o povolení, aby zůstalo při statu quo, jaký se zde ode dávna zakořenil — otázali se přímo, smí-li se nadále zachovati polský zpěv v kostele. Na to Řím odpověděl: ne. Odpověď ta došla právě, když byl jmenován Szembek biskupem — a ten ji prostě v diecési své prohlásil. Nyní však již byl biskup Szembek jmenován arcibiskupem mohylevským, i může dle zdání Kraje — nový biskup płocký to odčiniti. Haličské listy polské však pohlížejí nedůvěřivě na ten výklad; nevěří, že biskup Szembek neměl by v tom viny, i obávají se spíše, že neblahou tu novotu zavede i v nové své diecési.

Opovězený smírčí *sjezd českopolský v M. Ostravě* se nezdařil Polské listy šmahem viní z toho české pořadatele a zejména s hořkostí mluví o přednášce red. J. Smýkala, kterou nazývají přímo urážkou polského národa a útokem na přítomné Poláky, jimž vzata možnost obrany a protestu, poněvadž všeliké debaty o přednášce byly se strany předsednictva předem prohlášeny za nepřípustné. Přednáška nedostala se nám do rukou, ale z úryvků, podaných v listech polských, bylo by lze o ní souditi, že nebyla podána způsobem taktním, že byla celkem založena jako obžaloba Poláků, na jejichž postup ve Slezsku prudce útočila. K charakteristice polského postupu ve Slezsku užil prý p. Smýkal slov: »Patrně tu Poláci postupují podle zásad svého básníka Mickiewicze, hlásaných v básni Konrád Wallenrod« — naráželje na brožurku, v níž se Mickiewicz nazývá »pěvcem zrady«. Takové sarkastické poznámky ovšem nejsou příznakem věcné přednášky, jaká byla ohlašována — a dojista nemohou přispěti ke smíru, nýbrž spíše k rozhořčení. — Na druhé straně nemůžeme nazvati šťastným zasáhnutím v otázku těšínskou dopis p. G. Smólského v Kurýru Varšavském (č. 53): »Spór polsko-czeski na Szląsku austrjackim« Apriorní požadavek celého Těšínska pro Poláky bez jakýchkoli ústupků pro Čechy v okresech frýdeckém, fryštátském a bohumínském — toť zase stanovisko, které musí vzbuditi odpor na straně české. P. Smólski dovolává se tu Šafaříka, jenž se podrobnostmi jazykové hranice nezabýval — my zas můžeme poukázati na polského učence Malinowského, který označuje pruh země na západě Těšínska za český v týchž skoro hranicích, jako je vymezil Čech V. Šembera. — Doufáme, že moudrá rozvaha

*) O čemž psaly i české listy, ale ne ve všem správně. I vážný list poznamenal, jak asi pobuřuje Poláky pomyšlení, že nebude jim již dovoleno zpívati v kostele své hymny »Boże coś Polskę« a »Z dymem pożarów«!... V ruském Polsku — a polské hymny!

v záležitosti těšínské nabude na obou stranách vrchu nad zaslepeností a vášnivostí a že hledání cesty ke smíru svěřeno bude povolaným mužům s obou stran — aby nedošlo k rozdmychání nenávisti a boje na radost Němců. Opakujeme v té příčině vážná slova Rom. Zawilińského, jež napsal ve IV. roč. Slov. Přehledu (str. 67) v článku, věnovaném sporu českopolskému v Těšínsku: »Jedinou pomocí v takových abnormálních poměrech byl by pocit spravedlnosti obou bratrských národů a bratrská vzájemná shovívavost. Kde běží o úřední zjišťování původu a národnosti, měly by se obě strany zdržeti všelikého nátlaku, a v době pokojné pracovati o uvědomování svého lidu čítárnami, přednáškami, vydáváním vhodných časopisů atd. Místní časopisectvo mělo by upustiti od vášní a šovinismu, jež nikdy nedovedou k cíli, a tisk hlavních měst měl by šetřiti největší opatrnosti v přijímání pobuřujících dopisů ... Bylo by nejlépe, kdyby poslanci čeští i polští ze Slezska tvořili jaksi smírčí soud, rozhodující o všech nedorozuměních ... Při tom všem nesmí ani na chvilku ustávati práce, směřující k osvícení těch davů ... a žádná strana druhé nevykládejž ve zlé těchto kulturních prostředků a dokonce již jí nepřekážej. Taková tichá, vytrvalá práce za jasným, určitým cílem a vytknutou cestou nepoměrně lepší i jistší vydá ovoce, než maření sil i prostředků na vzájemné obžaloby, než rozněcování plamenu nenávisti, který přivádí toliko záhubu.« —

Krakovské »Koło artystyczno-literackie« oslavilo 70leté narozeniny sochaře *Waler Gadomského* (nar. 1834 v Krakově), bývalého professora krakovské umělecké školy, jenž byl před dvaceti lety vzat svému umění těžkým osudem — oslepnutím. Hlásateli jeho umění zůstane řada prací, hlavně pomníků, jako Koperníka (v krak. Akademii), Grottgera (v kostele dominikánském ve Lvově), Sobieského a Zygmunta Augusta (v Krakově) a j.

Dne 28. ledna zemřel ve Varšavě hudební skladatel *Adam Münchheimer*, známý také v příslušných kruzích pražských z návštěvy své v Praze před několika lety. Byl nejstarším žijícím skladatelem polským, narodil se 28. pros. 1838 ve Varšavě; v letech 1872—1882 byl ředitelem varšavské opery. Vytvořil čtyři opery (»Otto Łucznik«, »Stradiota«, »Mściciel«, »Mazepa«) a množství melodramat, baletů, vážných skladeb orchestrálních, chrámových, písní atd. Roku 1900 oslavila Varšava 50leté jubileum jeho činnosti skladatelské — a tehdy také (roč. II. str. 438) jsme podrobněji psali o významu Münchheimerově. Dnes sympatický stařec náleží již minulosti. Čest budiž jeho památce — kterouž bychom i my měli uctiti uvedením některé z jeho oper na české jeviště, což bylo vřelým přáním zvěčnělého. *A. Č.*

Slované východní.

Náhlým výbuchem *války rusko-japonské* zatlačeny všecky otázky a starosti života veřejného do pozadí a celé **Rusko** není dnes ničím zabráno, leč válkou. První dojem zákeřného útoku japonského byl hněv, v plné míře zajisté oprávněný. Je dnes arci nepochybno, že vojenská moc ruská — především místodržitel Alexějev — dala se překvapiti, kde měla býti plna ostražitosti. Náhlé stěhování, ba útěk Japonců, usedlých ve Vladivostoku, v Dalném, v Charbině, pobízených k útěku vládními jednateli japonskými — to vše mluvilo dostatečně o úmyslech japonských. Mluví-li telegramy, oznamující toto stěhování japonských poddaných ještě o nadějích ve šťastnou dohodu ve vyjednávání obou vlád — je to svědectví veliké neprozíravosti. Výslovně to stojí v telegramu z Vladivostoku, poslaném v den před samým útokem. Výstrahou měla býti i zaručená zpráva o tajné mobilisaci japonských námořních reserv, došlá z Čifu 31. ledna (dle nového kalendáře). Počínání Japonců před válkou i v Anglii budilo odpor — tak byl zřejmý úmysl jejich. Tisk anglický není vesměs »žlutý« - a jak ruskou veřejností uznale zaznamenáno, našly se listy anglické, které jednání japonské od začátku káraly. »Liwerpool Daily-Post« káral nemírnost požadavků japonských proti Rusku a výslovně

řekl: »Jestliže japonská vláda neustane ve svém počínání, tedy pozbude všech sympatií, jimž se těšila v Anglii.« Westminster-Gazette zcela rozumně psala: »Listy, podporující Japonsko v jeho neústupnosti, prokazují velmi špatnou službu i věci míru i Japonsku. Činí-li Rusko některé ústupky, které zmenšují nebezpečí vojny, nečiní to zajisté ze slabosti, tím Rusko projevuje vyšší mužnost a touhu vyhnouti se porušení míru. Jenom jeho protivníci stěžují mu úlohu a překážejí mu.“ Stejně každý rozvážný člověk ocení mírumilovné snahy carovy a uzná, že se strany ruské učiněno vše k zachování míru, jenž zachován býti mohl, kdyby Japonsko bylo chtělo. Spousty úskoků, jimiž se dosud Japonci vyznamenali, od náhlého útoku bez vypovězení války až do zničení ruských lodí v Čemulpu, jimž zachytili telegramy, oznamující válku, až do užívání ruských signálů na lodích atd. — to vše musí vzbuditi odpor v každém slušném člověku. Japonsko válku, k níž se tak dlouho strojilo, musilo míti stůj, co stůj. Od míru v Simonosaki v r. 1896 zbrojilo neustále. Na válečné přípravy vydalo od té doby 516 mil. yenů (yen = 2 fr. 58 centimů), uvalivši k tomu cíli 316 mil. válečné daně na poplatnictvo a obtíživši se půjčkou 264 mil. — Když lonského roku cítilo se již dosti silno, vystoupilo s požadavky Nová půjčka 100 mil. yenů žene je do dluhů ještě více, v rozvášnění svém přehlíží, jak se ze svých dluhů vybere, dopadne-li válka pro ně nepříznivě; a při nynějším zvláště houževnatém rozmachu Ruska má Japonsko na to mnoho vyhlídek. »Táhnouc žernov osličí«, může potom pěkně sloužiti svým podněcovatelům k válce, kteří tak jsou na dvě strany kryti: prohraje-li Rusko, budou míti zisk, prohraje-li Japan, získají též — na provaze dluhů povedou nového sluhu civilisace. O velikém rozhorlení a rozmachu Ruska svědčí kromě velikých spoust vojska, posílaných na východ a věstících odhodlanost k boji nejhouževnatějšímu, i všecka nálada v ruské veřejnosti. I když nemluvíme o projevech pouličních — o nichž se dí, že byly dělány, a jež i car zarazil — je tu obětavost, v jiných zemích neobvyklá — 12 mil. rublů dobrovolně sebraných za necelé tři neděle války. To je hnutí celého národa — od shora až dolů — národa uraženého kulturně natřeným barbarem. »Kulturně natřeným« a nebezpečným. Vereščagin, jenž před půl letem v Japonsku studoval umění výtvarné — vydal národu tomuto vysvědčení podivuhodné. »Japonsko je země znamenitá s lidem nadaným, pracovitým, plným uměleckého smyslu a pojetí. Pravda, originálnosti mají Japonci málo; v umění okradli (obokrali) Čínu a Koreu a ve vědě všecko, všecičko přejali v hotovosti od Evropanů a Američanů; jejich bývalá kultura zastarala a nová se nevžila a dlouho ještě nevžije se úplně...«

Jednu věc má válka již teď dobrou: mnohá vysoká osobnost, která nedávno ještě se těšila důvěře carově, půjde a ustoupí osobám, o nichž říci lze, že budou Rusku potřebnější. Šel již Pleske, ustoupiv Kokovcovu, prý pro nemoc, ale spíše proto, že to byl první krok k opětnému povolání Witta k rozhodčí úloze. On zaujal místo Wittovo, když Witte jmenován byl předsedou min. rady, nyní, když se ohlašuje rehabilitace Wittova, byl on první na ráně.

Pověsti teď právě kolující, že má Witte býti postaven v čelo nového kursu uvnitř Ruska, jsou hodně podstatné. Zavál by tu volnější vítr, jako zavál po válce krymské. Za odešedším Sängerem, ministrem vyučování, jehož odchod nesouvisí sice s novým snad kursem, také nikdo si nevzdychne. Zmaření a znetvoření školské reformy Vannovského provedl on.

Mnoho starostí dělá Rusku anglická výprava do Tibetu, a tu položíme také o ní něco slov. Kolem tábora anglické výpravy v Tanu rozestavili se ozbrojení Tibeťané, tak že Younghesband, vůdce výpravy, se rozhodl, zůstati v Tanu několik neděl, a hledě k posici Tibeťanů — jak praví dopisovatel »Timesů« — sotva lze čekati kloudného výsledku výpravy. Nepřátelské chování Tibeťanů vůči výpravě stále roste. »Patrně prý dostali z Ruska pokyn, že mohou spoléhati na ruskou pomoc« — praví týž dopisovatel. Při tom Tibeťané hrozí odporem, bude-li pokračováno ve výpravě. A tak zcela je možno

že se výprava setká s podobným osudem, jako známá jihoafrická výprava Jamesonova, jíž se výprava tato podobá jako vejce vejci.

21. ledna vydán carský úkaz, nařizující *revisi dosavadních zákonů, týkajících se selského stavu*. Návrhy změn těchto prozkoumány mají býti zvláštními poradními sbory v jednotlivých guberniích, složených ze zástupců úřadů, šlechty a zemské samosprávy. Členové zemské samosprávy, po jednom z každého újezda, povoláváni budou do těchto poradních sborů gubernatorem, nikoli snad svobodnou volbou občanstva, i nebudou tedy representanty svobodného mínění veřejného. Publikovaný náčrt předběžných prací revisní komise selských zákonů, doprovázející carský úkaz, obsahuje trpkou kritiku dosavadní činnosti a nečinnosti vládní v tomto oboru. Nebylo možno od selské reformy v r. 1861 — praví se tam — pokračovati v dalším reformním díle, poněvadž nebylo známosti pravého stavu života a potřeb selského lidu, neboť jediným spolehlivým pramenem známosti tohoto života jest praktická činnost takových orgánů, které v oboru své působnosti neustále se stýkají s životem lidu. Takových institucí však do r. 1889 nebylo, a proto až do té doby život selského stavu stál mimo veliký dozor se strany vlády, která ani tušení neměla o mnohém, co se v tomto životě dělo. Výčet otázek, jichž se má týkati nynější revise, obsahuje: selskou a vólostní administraci, přijímání a propouštění členů z obcí, dělení rodinného společného majetku, poručenství nad nezletilými a slabomyslnými, zaopatření starých lidí a osob práce neschopných, majetky a dávky obecní, užívání obecní půdy a knihovního úřadování ve věcech selského stavu. Dosavadní však celistvost selských obcí — až na případy jednotlivého propuštění ze svazku obecního anebo jednotlivé přijetí nového člena (ve smysle loňského únorového manifestu carského) má i na příště zůstati nedotčena.

Na poslední valné hromadě ruského ženského dobročinného spolku byl pronesen návrh zaříditi *kursy z oboru právních věd* pro členy tohoto spolku. Předsedkyně spolku činíc tento návrh odůvodňovala jej prospěchovou jeho stránkou: seznámiti ženy s jejich právy majetkovými i rodinnými, aby nezůstávaly beze všeho rozhledu v tomto oboru.

Zastaralost *duchovenských škol a seminářů* stala se tak zřejmá, že již i duchovenský tisk uvažuje o nápravě. V »Cerkovném Věstniku« se praví: »S životem a s pedagogikou musí počítati i duchovní škola. Chce-li dávati svým chovancům uspokojivé všeobecné vzdělání, tedy při volbě prostředků, ve zpracování učebního plánu bylo by pro ni svrchovanou nevýhodou, zůstávati za jinými vzdělavacími ústavy.«

Důležitý je carský rozkaz, týkající se *kolonisace zakaspického kraje* a obsahující úlevy pro vystěhovalce po stránce berní. Nařizuje, aby osvobozeni byli vystěhovalci rušti v kraji tomto na deset let od obročné daně a zemských berní. —

*

V poslední chvíli přichází zpráva, jež snad je věstitelkou obratu v dosavadním poměru rus. vlády k národnosti **maloruské**. Na universitě kyjevské povoleno konání *přednášek o literatuře maloruské* — jak se praví pod dojmem memoranda, jež podal ruské vládě pražský professor Puljuj, rodem Malorus. Přednášeti bude o lit. maloruské prof. Peretc. Věc je na oko nepatrná, ale může býti vskutku znamením obratu.*)

Provolání dosavadních poslanců maloruských, vydané k nastávajícím *volbám do sněmu* haličského doporučuje svornou volbu jejich, aby potvrzení došel odchod ze sněmu a solidárnost lidu s poslanci. Národní komitét doporučil rovněž jednomyslnou volbu dosavadního poselstva.

Parcelační ruch, jenž zachvátil řadu velkostatků ve východní Haliči, vyvolal mnoho obav v polské společnosti, neboť polská šlechta ztrácí tu půdu,

---

*) Dle »Haličanina« běží pouze o přednášky o literatuře maloruské jakožto části ruské literatury vůbec. Při tom dr. Javorskij vyslovuje »naději«, že vláda ruská samostatných přednášek o lit. malor. nedopustí, poněvadž by to posílilo maloruský »separatismus«. *Red.*

jíž nabývá většinou malorusky lid. Gazeta Narodowa radí k zařízení úvěrního fondu, jenž by zachránil půdu tuto rukám polským. Nejnověji posl. Merunowicz navrhuje k tomu cíli *zákon o rentových statcích*, jenž by se projednal v nejbližším zasedání sněmu jako vládní předloha, neboť budoucnost země patří tomu, kdo udrží ve svých rukou pozemkový majetek. K tomu cíli v případech nutné parcelace žádá zřizování rentových statků, jež by přicházely v ruce polské.

Přehlídka rozvoje *úvěrních družstev* maloruských za poslední léta jeví pokrok. Až do r. 1894 byl takový spolek jediný, nyní je jich již 54. Zemský svaz kreditní těchto spolků měl v posledním roce 48.000 vyplacených podílů, 756.000 vkladů spořitelních a 820.000 poskytnutých půjček. Všecka družstva úvěrní v tomto svazu účastná měla v posledním roce tento stav jmění: Reservní fond 200.000 kor., splacených podílů 825.000 kor., spořitelních vkladů 5,500.000 kor., poskytnutých půjček 9,000.000 kor.

Stavba polského *divadla* ve Lvově, rozpočtená na 1,800.000 K, stála o půl millionu víc než rozpočteno, a magistrát žádá nyní na sněmu zvýšení subvence. Není pochybnosti, že ji dostane (a právem), ale Malorusové jsou nyní zvědavi, jak se sněm zachová ke stavbě jejich divadla.

Jubilejní dar Lysenkovi dosáhl výše přes 6000 rublů, z nichž 1000 rublů věnováno bude na vydání jeho prací, ostatek na zakoupení statečku u Kyjeva, jenž mu bude věnován za letní sídlo.

K minulé zprávě *o přednáškách o malor. literatuře* ve Lvově dodáváme, že dr. Franko prohlásil veřejným listem, že není jemu možno podniknouti konání těchto přednášek, poukazuje na dvě jiné síly, k tomu kvalifikované. —*ch.*

Rusíni v Uhrách, tento lid zašlápnutý v prach a prodaný Židům hospodářsky a Maďarům politicky, bouří se proti nevěrným svým kněžím, kteří do škol i do chrámů zavádějí maďarštinu. Lid začíná se probouzet a přestupuje od řecko-katolického vyznání k řecko-východní církvi. V Marmarošské stolici rusínská obec Iza (2500 obyv.) a rumunská obec Sačal (2700 obyv.) a v Beregské stol. obec Veliká Lúčka (1400 obyv.) přestoupily už celé o vánocích. Srbský řecko-východní biskup Bogdanović v Pešti poslal jim ruské kněze. Z obce Herinče, kde působil nedávno zesnulý redaktor jediného uhersko-ruského časopisu (»Listok«) Eugen Fencak, připojilo se k ruskému hnutí ze 3600 duší 188. A hnutí šíří se očividně. Maďarské pešťské časopisy naříkají, že je opouští »nejvěrnější národnost«. *S. K.*

Jihoslované.

Zaznamenali jsme křiklavé bezpráví, jímž **Slovinci** připraveni byli o poslední svou slovinskou obecnou školu v Korutanech (přeměněním slovinské školy ve Sv. Jakubu v utrakvistickou). Jak vypadá to se *školstvím středním?* O Korutanech ani nelze mluviti za těch poměrů, když ani jediná obecná škola slovinská nestrpěna. V jižním Štyrsku, kde jsou Slovinci čilejší v boji s Němci a vládou, jen čtyři nižší třídy gymnasia celjského, jak známo, mají slovinské parallelky. V Krajině, nejryzejší zemi slovinské, v níž ze všeho obyvatelstva jest jen 5·7% Němců proti 94% Slovinců, není vůbec slovinského gymnasia! Jen nižší třídy 5 krajinských gymnasií jsou utrakvistické, kdežto vyšší jsou pouze německé. V Přímoří, obývaném většinou Slovany, vydržuje stát pro 46·91% obyvatelstva — pro Italy — 3 gymnasia, pro 2·73% obyv. — totiž pro Němce — rovněž 3 gym., avšak pro Srbochorvaty, jichž jest podle úřední statistiky 20·16%, všeho všudy jediné gymnasium, a pro Slovince, kteří tvoří 29·9% všeho obyvatelstva — žádné! A což učitelské ústavy? V celoveckém německém ústavě učitelském není slovinština ani nepovinným předmětem! V mariborském ústavě jest slovinština povinným předmětem pro chovance Slovince, kteří také mohou zkoušku dospělosti i způsobilosti učitelské konati v jazyce slovinském. V Lublani jest mužské i ženské paedagogium, obě slovinsko-německá, ačkoli v mužském jsou vedle 88 Slovinců pouze 3 Němci a v ženském 34 Němky vedle 118 Slovinek. Zajímavé monstrum jest uč. ústav v Koperu (Istrii); ten má tři oddělení:

slovinské (78 chovanců), chorvatské (22 chov.) a vlašské (87 chov.) — ale vyučovacím jazykem většiny předmětů není ani slovinština, ani chorvatština, ani vlaština, nýbrž němčina! Zkouška dospělosti může se skládati kterýmkoli z těch jazyků. — To přec jsou fakta, která přímo křičí pravdu o »spravedlnosti« vládní politiky vůči Slovanům v této říši.

Chorvati oslavili devadesáté narozeniny biskupa *Jos. Jur. Strossmayera* jediným souzvukem radosti, úcty a vděčnosti. Nejvřeleji vyzněla oslava velkého kněze a vlastence v Osieku, Požeze a ovšem v Djakovu, sídelním místě Strossmayerově. Osecká »Narodna Obrana« shrnula význam velikého Slovana v tato prostá, lapidární slova: »...Založil svému národu vysoké učení, založil mu akademii věd a umění, daroval mu drahocennou galerii obrazů. Ale nad tím vším vysoko se vznáší ono veliké, činorodé, obětavé vlastenectví biskupovo, které jej učinilo srdcem i duší celého národa. Není vynikajícího chorvatského patrioty, jenž by se nebyl zhříval na tom vznešeném srdci, není vlastenecké instituce, není vlasteneckého podniknutí, které by nezářilo světlýma zrakoma veliké duše biskupovy. Veškerý osvětný život chorvatského národa za posledních 50 let nese na sobě ráz jeho majestátní individuality. Ta doba jest a zůstane v kulturní historii chorvatského národa po vše časy dobou biskupa Strossmayera!... Bůh Tě chránil a posud chrání Tvému zkoušenému národu na útěchu a posilu. Díky mu! On vidí a ví, že nám je Tebe ještě třeba!«

Jos. Jur. Strossmayer.

Nedlouho po tomto jubileu připomínali si Chorvati ztrátu vynikajícího příslušníka bývalé strany Strossmayerovy, historika *Fr. Račkého*, který zemřel před desíti lety, totiž 13. února 1894. Byl to těžký měsíc, který vzal Slovanům dva velké, ušlechtilé muže — lužickým Srbům Hórnika a Chorvatům Račkého. Rački má pro Chorvaty význam nejen jako učenec, ale i jako učitel národa a jeden z politických vůdců jeho — třeba za takového nikdy oficialně nebyl prohlášen. Určitý, jasný politický program vyplýval již z jeho historických děl. Rački byl přesvědčeným obhájcem chorvatské státní samostatnosti, pro niž snesl z historie množství dokladů. Při tom však neupadl v úzkoprsost pouze chorvatského státoprávníka, nýbrž neustále měl na mysli, že Chorvatsko jest částí Jihoslovanstva — i pohlížel tedy na otázku chorvatskou jako na část otázky jihoslovanské. Maje tuto vyšší ideu před očima, byl vždy rozhodným hlasatelem kulturní jednoty Chorvatův a Srbův. V duševní jednotě jejich viděl podmínku zdárného kulturního i politického rozvoje celého Srbochorvatstva. Jednotný, cílů svých sobě vědomý, velký národ srbochorvatský byl mu silou, která by byla s to seskupiti veškero Jihoslovanstvo v jeden mohutný duševní celek.

Fr. Rački.

Otázka *shody srbochorvatské* ozvala se i ve sněmu chorvatském. Dr. I. Banjavčić pravil mimo jiné: »Zlé jest, nastane-li v národě rozštěpení; nikdo, kdo zná národ, nemůže tvrditi, že Chorvati a Srbové jsou dva národové. To je jeden národ. Nesrovnávám se ani s tím, když se říká: jeden národ, dvě národnosti. Kdo zdvihá tuto otázku, měl by si to velmi rozmysliti, ne proto, že vyvolá nebezpečí sporu srbochorvatského, nýbrž proto, že někdo třetí by z této svády kořistil. Každý, kdo miluje svou vlast, jest povinen přičiňovati se o odstranění tohoto sporu .. Máme před sebou jednu sudbu, pojí nás stejná láska k vlasti, rozlučuje nás jen cizí ruka... Že bylo napjetí mezi námi, nedivte se. Víte, jak bylo v Italii před sjednocením. Spořádáme-li svoje záležitosti společně, najdeme-li společné nám opěrné body — pak nebude srbské otázky...« To jsou slova, která musí každého přítele obou částí jednoho národa potěšiti. Zaznamenáváme je s povděkem jako příznak prospěšně změněných poměrů, jako příznak zmáhajícího se pochopení životní otázky Jihoslovanstva, která tkví v svorném, co nejtěsnějším semknutí k společné práci kulturní, jejíž cesty vedou i k společným cílům politickým.

Podobně potěšitelným zjevem jsou snahy *mládeže* **srbské** *a bulharské* o sblížení těchto dvou národů jihoslovanských. Hlasatelem této ideje na straně srbské jest ohlášený již námi Словенски Југ, z jehož 9. čísla citujeme tato slova: »Hnutí spojené srbské a bulharské omladiny roste nepřetržitě... počtem přívrženců i rozměrem, intensitou i vážností — a může být, že za krátkou dobu stane se toto hnutí mocným činitelem v kulturním a politickém životě obou národů...« Pisatel článku však si jest vědom, že idea nezvítězí zcela hladce, že vedle přívrženců budou povstávati i její odpůrci »na prestolech i kolem prestolů, na křeslech ministerských i vysokých místech státních, v ‚národních' skupštinách i v archijerejských sborech, na akademiích i universitách a konečně v řadách různých tříd společenských«. Ale věří pevně, že s rozvojem politického uvědomění obou národů bude i toto hnutí mohutněti, až konečně dojde cíle.

Bulhaři vzpomínali skonu jednoho ze zakladatelů své svobody: 21. ledna bylo tomu 25 let, co zemřel *Ljuben Karavelov*, vydavatel revoluční bukurešťské »Svobody« a pozdější »Nezavisimosti«, hlava ústředního revolučního komitétu bulharského v Bukurešti. Vzdělav se v Moskvě, usadil se v Bělehradě, kde byl činným žurnalisticky i novellisticky — pracoval tedy prakticky o sblížení srbskobulharské. Po svém útěku z Bělehradu (k němuž byl přinucen pro své styky s opposicí) a po půlletém věznění v Pešti usadil se v Bukurešti a počal vydávati „Svobodu«, v níž kromě jiného otevřeně hlásal potřebu sjednocení národů balkánských. »Je čas« — jsou jeho slova — »abychom počali boj za politickou svobodu, od níž závisí náš život jako národa. Svobodu musíme si vybojovati vlastními silami a družnou pomocí balkánských národů, kterým je nutně třeba spojiti se v jedinou federaci.« — Nejen jako politik, i jako spisovatel zasluhuje vzpomínky, třeba jeho práce — verše a novelly —, psané ve chvatu neklidného života, neměly absolutní ceny umělecké. Jako zakladateli bulharské novellistiky a jednomu z tvůrců novobulharské prósy však náleží mu čestné místo mezi slovanskými spisovateli. (Sebraných jeho spisů vyšlo v Ruščuku od r. 1886 8 svazků.) *Č.*

Literatura, umění.

FR. PASTRNEK: **Slováci jsou-li Jihoslované?** Zvl. otisk z »Věstníku české Akademie«, roč. XIII. Str. 24.

Nejpovolanější znalec podrobuje v této úvaze známou knihu Czambelovu »Slováci a ich reč« (srv. Slov. Přehl. VI. 113.) důkladnému, vážnému kritickému rozboru. Dr. Czambel, jak známo, snažil se příslušnost uherských Slováků k národnímu našemu celku podvrátiti theorií, že Slováci původně vůbec nenáleželi k Slovanům západním, nýbrž že byli samostatný kmen slovanský,

který přišel z jihu do svých nynějších sídel a zde byl tak dalece »počeštěn«, že nynější jejich jazyk jest českému nejbližší. Prof. Pastrnek ukazuje, že dr. Samo Czambel za základ svého učení o jihoslovanském původu Slováků užil starších, překonaných theorií. Dříve, než přistupuje k rozboru jmenovaného spisu Czambelova, prof. Pastrnek uvádí přehled dosavadní vědecké činnosti p. Czambelovy, od níž se tendenčností svou neprospěšně odlišují poslední dvě publikace jeho, výše řečená kniha a její maďarská předchůdkyně. Prof. Pastrnek konstatuje dvojí cíl obou publikací, vědecký a politický. A v tomto druhém cíli »jest jiná tendence, kterou my za ušlechtilou uznati nemůžeme. Neboť k tomu cíli suggeruje se maďarské veřejnosti a vládě, že slovanská řeč vede neustálý boj s námi o svou samostatnost, že k tomuto boji síly její nestačí a že jest tudíž zapotřebí, aby se jí, slabé bojovnice, veřejnost a vláda uherská ,ujala'«. Prof. Pastrnek správně ukazuje na to, že p. Czambel na poplašení Maďarů uměle sestrojuje nějaké »české« nebezpečí, kdežto dobře ví, že »co se u nás děje, jsou pokusy několika málo jednotlivců, vzbuditi opět zájem o Slováky v Uhřích, které nepřestáváme považovati za důležitou a svéráznou větev našeho národa... Zájem ten se valně nešíří a zůstává bohužel stále obmezen na několik jednotlivců, snad více idealistických než praktických... Snahy české na prospěch uherských Slováků, pokud vůbec je za vážné považovati dlužno, nesměřují k tomu, aby Slováci přestali psáti slovensky, aby nepěstovali svého jazyka a své vlastní kultury, nýbrž pouze k tomu, aby pokud jim vlastní prostředky osvětné, vědecké a vůbec kulturní nestačí, čerpali z hotových zásob našich, lépe řečeno společných.«

Jádrem úvahy prof. Pastrnka jest kritický rozbor vědecké (aneb aspoň zdánlivě vědecké) části knihy Czambelovy. Bod za bodem vyvrací jednotlivé odstavce knihy, s nimiž jsme čtenáře své již seznámili. Hlavní důležitost má důkaz, že Czambel svou theorii o příslušnosti slovenštiny ke skupině jihoslovanské nijak neopodstatnil, odvolávaje se v té příčině na budoucí probadání lidových nářečí slovenských a podav jen několik poznámek a výkladů, z nichž žádný při bližším kritickém rozboru neobstojí. Tak hned první důvod p. Czambelův, jímž jsou slovesné tvary 1. osoby jedn. čísla: nesiem, vediem, pijem, šijem atd. Prof. Pastrnek, ukazuje, že tyto tvary nejsou starobylé a nemohou tedy poskytnouti jakéhokoliv důkazu pro nějakou jihoslovanskou theorii o původu Slováků. Klassickým přímo svědectvím proti theorii p. Czambelově jest fakt, že tyto tvary úplně ovládly sloveso v dolnolužické srbštině, jejíž příslušnost k jihoslovanské skupině se dojista p. Czambel neodváží hájiti.*)

Výsledek svého rozboru vědecké části Czambelovy knihy prof. Pastrnek shrnuje v tato slova: »Spisovatel knihy ,Slováci a ich reč' nepodal žádných jazykových důvodů, které by nás nutily měniti dosavadní, vědecky jedině a pevně odůvodněný názor, že Slováci jsou částí jazykového celku česko-moravsko-slezsko-slovenského a tím zároveň jazykové větve západoslovanské. Uprostřed této skupiny zaujímají však slovenská nářečí podle přirozeného geografického položení, stanovisko zvláštní tím, že se stýkají bezprostředně s polštinou a maloruštinou a že se někdy stýkala bezprostředně též s nářečími jihoslovanskými, snad se všemi, slovinštinou chrvato-srbštinou a bulharštinou, a to vše na území někdejší Pannonie, nynějších Uher. Není tudíž divu, že v nářečích slovenských, v jediné této pokladnici tisíciletých vlivů kulturních, nalézti lze stopy všech oněch styků. Vědecké stopování a vyložení jejich jest vzácnou úlohou slovenské filologie, dosud ovšem nevykonanou.«

A odpovědí na tendenční kulturně politické úvahy p. Czambelovy připojuje prof. Pastrnek na konci tato závažná slova:

»Přál bych si, aby kniha p. dr. Czambela na uherském Slovensku byla hojně čtena a aby Slováci o ní mnoho uvažovali. Učiní-li tak, zajisté že se

*) Ač byli v Lužici fantasti, obhajující souvislost lužické srbštiny s jižní srbštinou (na př. J. E. Wjelan).

zamyslí nad svým položením. Jak se rozhodnouti? Pan dr. Czambel domnívá se, že Slováci již nemají svobodné volby, nýbrž že ‚skutečné poměry' je unášejí bezděky do náručí kultury maďarské; možná však, že se přece jen mýlí a že Slováci naleznou v sobě dosti síly, aby svobodně uvažovali a — volili. Na jedné straně kyne jim pokračování v historické souvislosti s národem českým, ta dráha, která jich dosud neohrožovala v národní svéráznosti a ani budoucně jich ohrožovati nemůže — již z příčin politických; na druhé straně mají před sebou cestu, kterou jim ukazuje p. dr. Czambel, cestu, která je ohrožuje v celém národním bytí — již z příčin politických. Kterou cestou dají se uherští Slováci? Já aspoň neztrácím víry, že ‚přirozené' poměry zvítězí nad ‚skutečnými' a že Slováci jako dosud půjdou s námi, čím výše postoupí národ náš v pravé osvětě a kultuře, tím bezpečněji, a to v zájmu vlastním.« Č.

НАБРОСКИ ФИЛОСОФІИ. Съ указаніемъ основныхъ недуговъ Россіи и путей къ уврачеванью ихъ. (**Изъ записокъ администратора, Женева.** 1903. Depôt: Librairie H. Georg. — Malá 8°. — Stran 480.

Tato bezejmenná kniha, z níž by ruský censor ani pět souvislých řádků nepustil, útočí na nejspodnější základy nynějšího Ruska — *na samodržaví a na pravoslaví.* Diagnosou zřejmě chorých poměrů velikého státu ruského rozeznav poslední i první příčiny chorobnosti — oba uvedené svrchu principy — vede autor knihy, nepodepsaný administrator (úředník), proti oběma svůj útok prudce, plnými šiky důvodů svých zasahuje všecky důsledky jejich v životě současného Ruska. »Positivně možno říci, že ani soupeření, ani antagonismus, ani závist ostatních velmocí, ani odlišný ráz života národů neruských nebo jinověrců na okrajích říše, ani liberální slovo nebo tisk uvnitř hranic Ruska nemusí být předmětem starostí i obav našich, nýbrž samodržaví, jež všecko nivelisuje, všecko drtí, jež ve vládních sférách i ve veškeré masse poddaného národa ničí všecky stopy občanské čestnosti i samostatnosti, a pravoslaví, poskytující možnost formou přikrýti naprostý nedostatek citu povinnosti — toť největší a nejlítější nepřátelé Ruska, toť základní neduh, otravující a rozežírající život náš.« (Str. 355.)

»Nelze neuznati, že i náboženství nejdokonalejší v našich dobách ze všech náboženských učení — náboženství křesťanské — v podstatě se ještě neodřeklo těchto názorů (anthropomorfismu božstva, před nímž vyléváme svoje smutky, obavy i naděje, jež vzýváme v bídě i v radosti, k němuž obracíme výrony své vděčnosti, žaloby a prosby, abychom je pohnuli tak k milosrdenství a dostali od něho to, co žádáme); zvláště však velice málo se vzdálilo náboženství toto od starého anthropomorfismu v nejhrubějších formách svých: v katolické a východní čili pravoslavné církví.« (Str. 207.) V této formě stalo se křesťanství vnější formou úcty k bohu, nástrojem moci v rukou ctižádostivých lidí, prostředkem k dostihování politických cílů a k dobývání materielních výhod. »Na této půdě křesťanství se stává naopak opravdovým bičem na lid, nejlítějším nepřítelem vědeckého poznání, pravidelně klidného rozumového i morálního rozvoje, nástrojem klamu, nevědomosti, mučení, trestů a hromadného hubení pokolení lidského.« (Str. 307.)

Důsledky absolutismu? Soustředění moci a vlády; rozvoj indiferentního úřednictva, byrokracie; zničení soukromého zájmu ve veřejném životě, nemrav dvorských pletich, milců a milovnic. Všecko to je v Rusku. Vláda Alexandra III. i syna jeho, milujícího Rusko, ale rozhledu omezeného, je uznaným obrazem škodlivosti samodržaví. Pronásledování národností neruských a jinověrců, strašný úpadek selského stavu, jevící se v hrozných neúrodach let 1891 a následujících, sociální nepokoje nynější, vše jest obžalobou obou vůdčích principů. — Tato část knihy, obírající se nouzí ruskou, cele dostihuje svého účelu. Co dále je: posuzování a odsouzení i zevnější politiky ruské, stavba velikých drah asijských, nepříznivá kritika každoročních rozpočtů státních, vykazujících veliké — stomilionové přebytky, zdá se nám již přes míru. Projekty drah uvedených jsou vlastně podniky, které měly býti podniknuty dávno. Žádný stát by nebylnechal tak dlouho bez železnice takové oblasti, jako je

asijská Rus. V kritice přebytků jednu věc přehlédl, z tabulky ciferné zjevnou. Výše velikých úspor státních, t. ř. volné hotovosti státní pokladny — budí v něm pochybu, zdali jsou cifry uvedeny správně. Nelze přece mysliti, že by se ministr kterýkoliv odvážil na světlo s nesprávnými účty, když ví, co má nepřátel, kteří jen čekají, jak by mu nohu podrazili. Sám autor vypráví, jak jistý návrh Wittův v státní radě prošel pouze hlasem jeho a hlasy 19 přísedících, proti minoritě 18 hlasů. Jistě, že těchto 18 přísedících nepropustilo by mu ani jediné cifry nesprávné. A více, úbytek zásoby peněžní v uvedené volné hotovosti (při stálých přebytcích ročních) od r. 1896 (1.206 mil.) do r. 1901 (830 mil.) není nic nápadný — vedlejší kolona zlata puštěného do oběhu (v r. 1896 jen 37 mil. — v r. 1891 — 694$^1/_2$ mil. rublů) a zvláště kolona státního dluhu, z něhož uplacena víc než třetina (v r. 1896 — 1.120 mil., v r. 1901 — 603 mil. rublů) — tyto kolony vysvětlují úbytek »volné hotovosti« náležitě. Ani bych nevytýkal hromadění peněz v této volné hotovosti — v dobách pohrom nenadálých jaká to výhoda, nebýti odkázán na milost půjček cizích; při nynější krisi světového obchodu a průmyslu, nebo válkou je taková věc docela možná, a povážlivější proto, že poplatní síla lidu ruského je slaboučká. I nyní se daně, ač proti jiným státům neveliké, scházejí s potíží a s velikými nedoplatky.

Jaká je pomoc v poměrech těchto? Pozvolné zvedání kulturní výše či lépe nízkosti ohromné massy ruského lidu. Násilím nic se nesvede. »Velikou sebeobětí ruských lidí nesmí být nic jiného, než neuchylující se sloužení pravdě, neustálé hlásání její i v myšlenkách i v skutcích, uprostřed tůně pokušení, útrap a nebezpečí.« (Str. 363.)

A nyní část první. Co je v ní a jak se má k vlastnímu účelu knihy? Takto: Rozeznav obě podstatné příčiny úpadku Ruska, musil autor nezbytně začíti úsilovnou práci ve směru dvojím: sbortila se mu idea státu (poznal škůdnost samodržaví) a padl i jeho světový názor (poznal znetvořenost pravoslaví proti čistému křesťanství). Obojí musil budovat znova: ale zatím, co úvahy o neblahých poměrech státu dospěly k závěrům, práce filosofická — zbudování nového názoru na svět, ethiky i sociologie nešla tak rychle Podrobnou kritikou a rozborem záhad noetiky došel až k učení determinismu; učení o jednom jediném všeobecném zákonu světa, jímž všecko dění mimo nás i v nás se určuje a řídí. »Docházíme konečně ku představě (ovšem jen v platnosti víry), postižitelné toliko rozumům všecko objímajícím, ku představě jediné věčné hmoty a stejně věčného, jediného, neomylného zákona, jakožto pramenu zbudování světa, z nichž podle předběžného určení týmž zákonem s neporušitelnou důsledností se představa ona rozvila a stále i bez přestání se rozvíjí ve vší své bezmeznosti a nekonečnosti.« (Str. 87.) A odtud krok k idei čistého božství. — Potom však pevný a logický postup se hatí. Stotožniv ideu svého božství s Bohem Kristovým, a pomáhaje si podrobným a násilným výkladem Otčenáše, jako jediného možného způsobu, jímž možno se obraceti k Bohu, přejímá křesťanství (čisté, evangelické, bez zázraků atd.) a přejímá zejména jeho morálku, kterou by byl v důsledcích svých dřívějších výkladů vyvoditi měl z vrozené schopnosti rozeznávati, co prospívá a škodí.

Sociologie jeho ještě více je odtržena od části metafysické. Ideálem státu autorova jsou malé republiky a státy řecké, především athénský stát s největším rozvojem a uplatněním individua.

Je mnoho krásných míst v knize, i kapitol i aforisticky působících. Nejednu chvíli se mi zdálo, že autora poznávám — vzácného muže svým smýšlením pokrokovým, jehož znám z děl historických; snad se mi to jen zdá.

— ch.

КН. ЭСПЕРЪ УХТОМСКІЙ: Изъ области ламаизма. Къ походу Англичанъ на Тибетъ. S. Petěrburg. 1904. 8°, 128 str.

Troubení na poplach. »My opozdali! Angličaně gotovjatsja vlastno vtorgnuťsja v carstvo Dalaj-lamy!« Terarum fames neméně prokletá než lakota zlata — sacra fames auri — až na kraj světa vyhání lidi. Jaký v tom zájem — dobývati Tybetu, kraje hor a pouští ve výši Mont Blancu — kraje

s palčivým létem a surovou zimou, s lidem — o němž šetrně zeměpis praví, že je polokulturní, s lidem, jenž se živí sprostým cihlovým čajem, spařeným ječmenem a žluklým máslem svých ovcí? Co v zemi, kde kníže celého ohromného Kukunorského kraje vládne velikým bohatstvím tisíce beranů, čtyřiceti velbloudů a padesáti bídných kobyl? Co v zemi, kde majetkem občana je húněný stan, primitivní puška, šavle, hrubé nářadí, stádo ovec a koz, a oděvem ovčí kožich, jenž se nosí dotud, pokud se nerozpadne v hadry? Co v zemi, kde dvě třetiny obyvatelstva jsou lamové — kněží a mniši, žijící v ohromných klášteřích a držící lid svůj v moci náboženství, jehož vlivy sotva lze nazvati blahodárnými? Náboženství strašné! »Staříci netěší se obzvláštní úctě. pokládáni jsou za břemeno pro svoje příbuzné, vláčejí velice žalostnou existenci, vyčkávajíce smrti. Umírajících přímo se bojí a často se jich ptají, nemají-li úmysl vrátiti se snad nazpět; když dostanou odpověď přisvědčivou, házejí na hlavu nešťastníkovu kožený pytlík, aby ho udusili, neboť jinak jest důvodná obava, že se nebožtík opravdu vrátí, aby trýznil své pozůstalé. Mrtvé odvážejí kamsi opodál na hory, na místa, vyvolená od lamů. Těla brzy jsou shltána zvěří a dravými ptáky, a to je znamením, že zesnulý byl člověk dobrých skutků. Jestliže mrtvola dlouho zůstává neroztrhána, vznikají podezření stranu hluboké hříšnosti nebožtíkovy.« (Str. 97.) I obřadní nářadí severního buddhismu (buddhismu tybetského) je strašné. Ve veliké svatyni v Gumbuně, první po Lhase, mají buben z dětské lebky, potažený hadí koží. (Str. 101.) U lamů najdeš i trouby z lidských kostí. (Str. 102.) Co tedy v zemi té? Zlato, stříbro, měď, sůl, pižmo, skot, vlna budí lakotu obchodní, strach o asijská panství žene Evropu k dobyvatelství Anglie sahá po Tybetu, aby z něho zřídila hradbu Indie, Rusko baží po něm, aby nedalo sesíliti posici anglické, a aby samo ve svou moc dostalo ústřední sídlo buddhismu, jehož přívrženci jsou tisíce ruských poddaných v Sibiři — kočovníků Burjatských v krajích Bajkalských. — Kn. Uchtomskij z obou dvou stránek vypisuje význam Tybetu pro Rusko. Vypisuje šíření lamaismu sibiřského i přípravy Angličanů k ovládnutí země. On vlastně seznamuje ruskou veřejnost s Tybetem, podávaje dějiny výzkumných výprav do Tybetu se strany neruské. Nejobšírněji líčí se výprava Američana Rockhilla z r. 1889. Rockhillův pokus, dojíti do Lhasy, setkal se s nezdarem, ani Sven Hedin neměl štěstí více. Lamaismus jako by cítil vztahující se ruce ciziny na svou vlast, uzavřel se ve své domovině, nepouští nikoho k sobě. Na jak dlouho se však ubrání? Oba soupeři — již metají o Tybet losy.

*

»*Navždy*« (Na zawsze), drama *Lucyana Rydela,* uvedeno bylo v překladě Fr. Vondráčka na jeviště Národního Divadla. Byla to po delší době (od Kisielewského »Karykatur) zase první polská premiéra — a rádi zaznamenáváme, že přijata byla vřele obecenstvem i kritikou. Repertoiru našeho divadla přibyl kus rozhodně dobrý a schopný života, jímž znova prokázáno, že bychom měli častěji sáhnouti po dramatických novinkách do slovanských literatur, než se dosud děje. Nepochybujeme, že drama Rydelovo i na venkovských jevištích zdomácní a bude s předchůdci svými čestně representovati dramatickou literaturu bratrského národa polského. — »Navždy« jest drama, pocházející z péra mladého, moderního spisovatele, ale nikoli drama modernistické. Sama látka jest spíše romantická, ale zpracována je s takovou pravdivostí životní a tak jest prodchnuta ovzduším, z něhož vyrostla, že nikterak nám nepřipadá vzdálenou nebo přežilou. Toto ovzduší zachyceno

Lucyan Rydel.

jest vskutku mistrovsky — kus přímo dýše polskostí, která nám činí pochopitelnými i momenty jinak našemu cítění vzdálené. Míním katolický nádech některých scén, který podán je tak, že mu rozumíme jako jednomu z příznaků oné polskosti, jež z celého kusu vane. Ba autor dovedl tohoto momentu užiti i ke zvýšení dramatické účinnosti kusu; na př. slova otčenáše, pronášená nešťastnou ženou před obrazem Matky Boží čenstochovské, toť scéna ve své prostotě neobyčejně vzrušující. Kus jest podán s takovou životní pravdou, že obecenstvo naše nikterak nebylo zaraženo obrazem poměru ruskopolského, jenž jest stejně závažným předmětem dramatu, jako sama historie tří trpících reků — ač spisovatel nikterak nestaví tento účel kusu do popředí. Umění jeho dokázalo, že obecenstvo české s utajeným dechem hledělo na smutnou pravdu neblahého poměru dvou slovanských národů, vtělenou v utrpení těch pěti polských lidiček a v bezeslovné zasáhnutí hrozné síly v jejich osud. Zjev ruského důstojníka a mlčících vojínů spolu se zhuštěnou atmosférou děsné nejistoty povídá více, než by dovedla všecka výmluvnost. — Hrálo se výborně. Paní Kvapilová připojila nešťastnou ženu ke svým nejlepším výkonům. Rovněž pan Vojan v obtížné úloze ukázal, seč jest jeho umění. Sympathický byl muž páně Vávrův — rovněž jako milým zjevem byl kněz p. Innemannův. Pan Kaňka dobře ztělesnil starého sluhu. — Co se překladu týče, zdržujeme se úsudku, pokud nevyjde tiskem. Jisto jest, že překlad veršovaného dramatu Rydelova při hudebnosti jazyka, jímž tento básník vládne, nikterak není věcí snadnou. *A. C.*

Ve dnech 20—23. února vystupovala v Praze na Národním divadle s úspěchem altistka carské zpěvohry moskevské, pí. *Jelizaveta Azerská*. Zpívala hraběnku v Čajkovského »Pikové dámě«, Bizetovu »Carmen« a Ljubuši v Rimského-Korsakova »Carské nevěstě«. Nejcelistvěji vynikl výkon její v »Carmen«, kde půvab hlubokého a kovově sytého hlasu jejího, vyspělé umění pěvecké, živý temperament a výrazná hra slučovaly se k výslednici plné reliefnosti. Také v úloze hraběnky zajímala hrou, kdežto poslední vystoupení zamlženo bylo poněkud indisposicí hlasovou. Přes to i zde jak momenty dramatické, tak zvláště lyrika nedoprovázené skvostné písně »Uchystej mi závoj ten bílý, nejtenčí« daly ještě s dostatek okoušeti přednosti hostova zpěvu. —*r*.—

*

Petrohradská Akademie Nauk (oddělení ruského jazyka a slovesnosti) právě rozesílá slovanským i cizím odborníkům v slavistice pozvání (zahraničním francouzská) ke *sjezdu slavistů* (Congrès d' Histoire et de Philologie Slaves), jenž jest položen na dobu od 12. do 23. září 1904. Práce sjezdové konati se budou v sekcích: jazyka, literatury, ethnografie, historie (v nejširším slova smyslu, s podsekcí baltické filologie), archaeologie umění a v sekci organisační. Přihlášky mají býti zasílány do 15. dubna. Nepochybujeme, že čeští slavisté budou na sjezdě hojně zastoupeni.

*

V »Przeglądzie Polskim« uveřejnil p. Henryk Ułaszyn o českopolském slovníku *F. A. Hory* obšírný referát, který jest vlastně oceněním celé mnohaleté činnosti tohoto horlivého pracovníka na nivě vzájemnosti českopolské. Článek napsán jest velmi vřele s podrobnou znalostí veškerých prací Horových i s upřímnými sympatiemi českopolskými a vůbec slovanskými. Zcela správně oceňuje p. H. Ułaszyn význam Horova »Slovníku českopolského« nejen pro Čechy, ale především i pro Poláky, kteří v tom směru neměli dosud naprosto ničeho (nebéře-li se zřetel ke krátkému slovníčku, připojenému ke »Gramatyce języka czeskiego« od J. Szasteckého, Varšava 1884). Zaznamenáváme vděčně článek p. Ułaszynův, poněvadž svou věcnou důkladností prospěšně se liší od jiných článků slovanských, věnovaných věcem našim. To jest pravá cesta k poznání — a sblížení! *A. C.*

Vydáno 4. března 1904.
Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

VLADISLAV ŠAK:

Z bulharské poesie.

Ivan Vazov.

(1850.)

Viz Slovanský Přehled roč. II. str. 257, roč. III. str. 298.

Ivan Vazov.

Nehasí se, co nelze hasit!

Paprsek slunce v smavém jase
ne řídkou potěchou je očí,
však stokrát sladším vězni zdá se,
jen skulinou když k němu skočí.

Hvězdička pouhá bledým svitem
lodníku vůdcem bývá v moři,
vzplanuvší požár jiskry kmitem
rozžíhá nach, jímž nebe hoří.

Ten oheň, Hus v němž skonal svatý,
ozářil jasem vesmír celý;
blesk, rachocením hromu vzňatý,
v tmu mraků vrhá světla střely.

Tyrani! Pachtíte se směšně!
Nehasí se, co nelze hasit!
Ten svit, jejž dnes tlumíte spěšně,
už zítra v sopce počne kvasit.

Zde umírá vše, hyne, tlije,
i bdící, i ti mrtví, bledí!
Prestoly, carstva, všechno shnije, —
i vy, i červi, již vás snědí!

V chaosu hrozném, v shonu, zmatku
jediné světlo jen je věčno;
v něm celý svět svou našel matku,
s ním dál se žene v nekonečno.

Do hrobu tmy je vrzte lstivě,
jasnější září ze tmy vzplane;
je v Prometheu zničte mstivě,
Voltairem znova z mrtvých vstane.

A kdyby někdy křídlo zmaru
to jasné slunce s nebe smetlo,
kdos, zloděj pekla, z výhně žáru
hned urve uhlík — příští světlo!

(»Pole i hory«. 1884.)

Kiril Christov.

(Viz rubriku literární v tomto čísle.)

Kiril Christov.

Noc v Neapoli.

Den dusný, těžký zvolna zmírá,
poslední zákmit slunce shas',
po moři stín se rozprostírá —
na chvilku jen — je jasno zas.

Za vrchem měsíc vyšel náhle
a nebe rdí se purpurem,
a zas to moře neobsáhlé
se chvěje čistým lazurem.

A měsíc stříbrnou svou září
pěšinku šlape v zálivu,
a vlny halí se a sváří
v tom lehkém moře přílivu.

A Vesuvu kouř pozvedá se
ve vločkách bílých k nebesům...
Má milá, pojď, tu na terase
vše lákavě zve k lásky snům...

A seděli jsme dlouho spolu
(bez lásky dlít tu, byl by hřích)...
Zvědavě měsíc hleděl dolů
a spatřil tebe v loktech mých.

V dnech sklamání.

Věř, že jsou dny — a je jich v roce mnoho —
v nichž důmyslný člověk, mudrc snad,
by vyslech' nadávky rád se rtů toho,
jenž po ulicích dny své bohu krad'.

To dny jsou časté, v kterých rozum strádá,
jsa zemdlen bojem s taji věčnosti;
to chvíle jsou, v nichž člověk marně bádá
po mezi velkosti a všednosti.

To dny jsou časté kajícího ducha,
jenž rozumem svým dobře nechápe,
proč příroda je k nářku lidí hlucha,
proč člověk červ je, smrt jejž zašlape.

To dny jsou, v kterých člověk marně pátrá,
proč jeden vládne, druhý proč je rob,
proč velkost myšlenky v prach šlape chátra,
proč spravedlivým byl a jest — jen hrob.

To časté dny jsou, v kterých hlavu věsí,
v nichž hlupáka by tisknul k ňadrům svým,
a rád by zvolal: ach, mne rozum děsí,
ó, svatý hlupče, jak ti závidím!

Scirocco.

(Vichr.)

Na chvilku sotva utich', bouří znovu,
že utiší se, není ani zdání;
po nebi hrady černých mraků shání —
a moře soptí, zuří... v době lovu!

Rybáři v krčmě sedí. Trámy v krovu
jim praští nad hlavou v tom vichru vání.
Rybáři piji, pijí, až bůh brání,
jim v srdcích soptí vztek a klení v slovu.

Ven hledí oknem — mrak tam nebem táhne;
na břehu loďky rozeschnou se asi —
i jazyk v ústech schne a žízní práhne.

Už týden na dluh pijí, v krčmě sedí
a pijí, pijí — na ty lepší časy.
Kdy bouř ta přejde — sami čerti vědí!

Adriatika.

Ach, jak se srdce v ňadrech šíří —
zas nekonečné moře zřím!
Peřeje syčí, smrště víří
tím tancem spirál divokým!

A k moři nebes báň se sklání,
modř její v dáli zvolna mře;
šum moře sladkou písní shání
z dalekých končin vlny k hře.

Zas v srdce padá sladké snění,
po pustém břehu kráčím sám;
zřím příval vln, jich vzdujné chvění —
toť pendant k mým je myšlenkám.

Ach, modré moře, širé moře,
jak neskonale mám tě rád,
jak závidím té vzteklé bóře,
že občas smí tě objímat.

A kdybych moh', i celou zemi
rád pod tvojí bych vodou skryl,
a vlád' bych tvými peřejemi — —
Přeslavným vládcem já bych byl!

Černé oči.

Ji spatřil jsem. — Žár oslnil mne rázem,
jenž demonicky z černých očí plál.
Já děl: »Hle, Fryna, před ní klekneš na zem« —
a... zbaběle jsem stál.

Květ divoký té divné Kalabrie
s tím žárem sopky v temnu zřítelnic —
z nich lásky jas, či svůdný úklad zmije
mým očím plane vstříc?

Dva dny — let dvou to muka — zřím ty oči,
jak vpíjejí se v zrak můj divně tak,
že v sladkém zmatku se mnou svět se točí
a zatmívá se zrak.

Den třetí — zas ten žár jí z oka plane
a vášně běs už zcela rve mou hruď:
»Slyš, Marietto, co chce ať se stane,
mám rád tě, mojí buď!«

»Žár očí tvých mne zmámil! Jak se soužím,
ty nevidíš? Či nechceš vidět snad?
Sen míjí mne, jak stín už jen se ploužím —
mám šíleně tě rád!«

Ty černé oči v zmatku k zemi sklání
a dí: »Mne nemuč, nevíš, jak mi je,
jak žárlí Baptista, ty nemáš zdání,
nás oba zabije!«

»Nechť zabije mne!« —
»Pusť mne!« —
»Miluji tě,
můj život bez tvé lásky ztracený« — —
V mé náruči se chví to sladké dítě
jak ptáček chycený.

A líbám ji, vlas hladím, líbám zase,
jí řasy líbám, tváří líbám květ...
A Marietta rdí se, usmívá se —
v polibcích sládne ret.

Má žárlivec mne děsit? Jeho hněvy?
Či dýka jeho? Bah, vím dojista,
že Marietta nic už o tom neví,
čím byl jí Baptista!

RUD. BROŽ:

Probuzení maloruského národa.

(Pokračování.)

Sociální a politické názory Ševčenkovy jsou dány programem Cyrilo-Methodějského spolku. O významu tohoto programu pro národní probuzení jsme mluvili výše. Zde třeba dodati, že Ševčenko jej básnicky zpopularisoval, že všechny jeho básně jsou výzvou k současným a budoucím generacím, aby v lidu, porobeném vyššími třídami a oloupeném o práva lidská, viděly spásu a budoucnost svého národa. Pro tento lid žádá básník svobodu a spravedlnost, žádá přirozená práva člověka. Staví otázku maloruskou na ideách všeobecně lidských; nábožensky jest snášelivý, k jiným národům spravedlivý. Hanobitele svého národa nenávidí s celou svou vášnivostí.

Ševčenko svými básněmi obrátil pozornost ciziny na Rus-Ukrajinu. Básně Ševčenkovy pomocí překladů budí sympatie k jeho národu po celém světě. Jsouce básnickou formulací maloruské otázky ukazují, že na jihovýchodě Evropy žije porobený národ, který i ve své porobě světu dal velikého básníka, sobě národního vůdce, proroka a věštce.

*

Z jiných členů bývalého Cyrilo-Methodějského spolku vynikl *Mik. I. Kostomarov* (* r. 1817 v Jurasovce ve voroněžské gubernii, † r. 1885 v Petrohradě). Studoval na gymnasiu voroněžském a charkovské universitě. R. 1838 studoval na universitě moskevské. Věnoval se cele bádání a studiu maloruských dějin. R. 1842 podal dissertaci »O významu Unie v západním Rusku«. Práce však byla na zakročení charkovského biskupa spálena. Následujícího roku podal druhou dissertaci »O historickém významu ruské národní poesie«. Vyučovav nejprve na gymnasiu v Rovně a Kijevě, byl r. 1846 jmenován profesorem ruských dějin na kijevské universitě. Tam založil panslavistický spolek Cyrilo-Methodějský. Po jeho vyzrazení byl zatčen a celý rok vězněn v Petro-Pavelské pevnosti. Potom byl držen pod policejní dohlídkou v Saratově až do r. 1856. Roku 1859 stal se profesorem petrohradské university. Vynikaje řečnickým talentem a obsáhlým věděním historickým, stal se nejoblíbenějším profesorem mládeže. První jeho historickou prací je monografie »Bohdan Chmelnický« (r. 1857 v Petrohradě). S Kulišem a jinými založil v Petrohradě literárně-vědecký časopis »Osnovu« (r. 1861). V tomto časopise uveřejnil celou řadu historických úvah, z nichž vynikají: Myšlenky o federativním základu v staré Rusi, Črty z národní ruské historie, Dvě ruské národnosti, Hejtmanština Vyhovského, Pravda Polákům o Rusi, Pravda Moskvanům o Rusi atd. (Svazky »Osnovy« r. 1861 a 1862). Když universita petrohradská pro studentské demonstrace byla zavřena (r. 1862), Kostomarov věnoval se úplně sbírání historických dokumentů (od r. 1863 jsa členem archeologické komise vydal 10 svazků »Aktů jižního a zá-

padního Ruska«), vydal 16 svazků historických úvah, hlavně o minulosti Ukrajiny, napsal více než 100 drobných článků a dva svazky »Ruské historie v životopisech její hlavních pracovníků«. Svoje historické práce psal jazykem ruským. Hlavní jeho práce byly přeloženy do maloruského jazyka a vydány v Haliči.*)

Kromě historie Kostomarov se zabýval studiem ethnografickým, sbíráním národních písní, jež vyšly v »Maloruském literárním sborníku D. Mordovceva« (Saratov r. 1859). Na počátku své literární činnosti napsal řadu prací dramatických a básnických v jazyku maloruském pod pseudonymem Jeremij Halka, jež byly vydány souborně r. 1875 v Oděsse: »Sborník tvorů Jeremije Halky«.**)

Největší zásluhy získal si Kostomarov jako historik. Patří mezi největší historiky maloruské. Svými pracemi dal historický, vědecký základ maloruské národnosti. »... Vysoko vznesl prapor národnostního národolubstva ...«, pravil student Halin jménem mládeže nad hrobem Kostomarovým, jehož pohřeb přirovnávaly ruské listy k pohřbu slavného I. Turgeněva. Svými vědeckými polemikami s ruskými a polskými učenci obhájil samostatnost maloruské národnosti, osvětlil její minulost a probouzel národnostní vědomí maloruské intelligence.

*

Z ostatních členů Cyrilo-Methodějského bratrstva vynikl *P. Kuliš.* (* 1819, † 1894). Studoval na universitě kijevské a věnoval se potom soukromému učitelství. Pro účastenství ve spolku Cyrilo-Methodějském byl tři roky vězněn. Obdržev r. 1856 úplnou amnestii usadil se v Petrohradě, kde vydal průběhem r. 1856—1857 »Zapiski o južnoj Rusi«, jež obsahují lidové písně a zkazky, a almanach »Chata«. R. 1861—1862 byl hlavním spolupracovníkem »Osnovy«. Sestavil maloruskou gramatiku s novým pravopisem (»kulišovka«); vydal spisy Kotlarevského, Kvitkovy, přeložil do maloruštiny část evangelia a dramata Shakespearova, jež však jsou vydávána teprve v novější době redakcí Ivana Franka. V poslední době svého života byl úplně bez vlivu. Změnil též na sklonku života svoje přesvědčení. Jeho kniha »Istorija vozsojediněnija Rusi« směřuje proti maloruským spisovatelům. Celé toto období od let třicátých až k letům padesátým, jehož středem jsou vynikající členové Cyrilo-Methodějského bratrstva, nejlépe karakterisuje Pypin slovy: »V rocích třicátých a čtyřicátých jeví se v maloruské literatuře, ač ještě nevelmi objemné, všecky zvláštnosti slovanského znovuzrození: předně úsilovná činnost slovesná, horlivé pěstování básní a povídek v jazyku národním, při čemž dílem motivy národní opěvovány, dílem snaženo národním jazykem pojednávati o literárních ideách vyšších; za druhé mocné přilnutí k studiím národopisným; za

*) Překlady uvádí E. Ogonovský v své »Historii maloruské literatury«, část II., 2. oddíl, str. 782—788. (Lvov 1889). Nověji byly práce Kostomarovy vydány malorusky Tov. im. Ševčenka v »Rusínské historické bibliotéce«.

**) Kde a kdy byly prvotně vydány dramatické práce a básně Kostomarova, viz Ogonovský: H. m. lit. č. II., 2. odd. str. 766—767. Čtyři básně K. přeložil Čelakovský do češtiny a otiskl v »Čas. Čes. Musea« r. 1842.

třetí silně probuzená láska k památkám historického života národa, zejména k těm, jež nové formace jihoruské se týkaly, k zvěstem totiž věku kozáckého a z dob bojů za národní svobodu.«

VI.

Rusíni v r. 1848.

Buditelské snahy kroužku Šaškěvičova padly pod tíhou církevní a politické persekuce. Inteligence rusínská opět spala klidně jako před vystoupením Šaškěvičovým. Jsouc vychovávána v konservativních a přežilých ideách, byla přesvědčena, že všechny potřeby národa jsou dostatečně opatřeny péčí úřadů. Zdálo se jí něčím nemyslitelným, aby někdo kromě vlády a úřadů staral se o potřeby národa a vůbec aby někdo měl odvahu projeviti názor, že byrokratický režim rakouský neplní k národu svých povinností. V absolutistické vládě viděla nepřekonatelnou sílu, proti níž byl by marný každý zápas. Rusínská inteligence konečně necítila potřeby boje proti absolutismu, s nímž nikdy nepřicházela do konfliktu.

Trvání rakouského absolutismu kromě Rusínů záviselo též na jiných národech habsburské monarchie, kteří nebyli tak spokojeni jako Rusíni a kteří též stáli na vyšším stupni svého duševního rozvoje. Pod demokratickým hnutím těchto národů, které bylo ohlasem tehdejšího lidového ruchu v celé Evropě, absolutism padl a 25. dubna byla ohlášena konstituce. Březnové události a ohlášení konstituce předstihly duševní rozvoj rusínské inteligence, která nebyla připravena na shroucení se absolutismu a nebyla schopna využiti otřesených poměrů státních ve prospěch svého národa. Rusínský národ neměl vůdců, kteří by mu vytýčili nějaký cíl; národ nevěděl, oč má usilovati, proti čemu bojovati. Když se již ve Lvově sjížděli polští emigranti a organisovala polská garda národní, když již vše vřelo novým polským revolučním hnutím, počala se rusínská inteligence probouzeti ze sna. Ve Lvově byla založena 2. května »hlavní rusínská rada«, jejíž první schůze účastnilo se 300 duchovních a světských Rusínů. Na počátku této schůze byla vzdána pocta Markianu Šaškěvičovi jako prvnímu buditeli haličských Rusínů. Předsedou »hlavní rusínské rady« byl biskup-suffragán Řehoř Jachimovič.

»Hlavní rusínská rada« vydala 10. května provolání k rusínskému národu, v němž čteme: »My haličtí Rusíni náležíme k velikému rusínskému národu, který hovoří jedním jazykem a čítá 15 milionů, z nichž půl třetího milionu obývá haličskou zemi. Tento národ byl kdysi samostatným, rovnal se v slávě nejmocnějším národům Evropy, měl svůj písemní jazyk, své vlastní ústavy, své vlastní kněze, slovem, byl v dobrém bytu, byl bohatým a silným.« »Probudil se už i náš rusínský lev a věstí nám krásnou budoucnost. Vstaňte, bratři, vstaňte ze svého dlouhého snu, neboť už je čas! Vstaňte, ale ne k svárům a nesvornosti, nýbrž pozdvihněme se rázem, abychom povznesli naši národnost a zabezpečili dané nám svobody.« »Budeme pracovati takto:

a) Prvním naším úkolem bude zachovati víru a postaviti náš obřad a práva naší církve a kněží na roveň s právy druhých obřadů, b) rozvíjeti a povznášeti naši národnost ve všech jejích částech: zdokonalením našeho jazyka, zavedením jeho v školách nižších a vyšších, vydáváním časopisů, udržováním dopisování jak s našimi, tak s jinými literáty ke kmeni slovanskému náležejícími, rozšiřováním dobrých a užitečných knih v rusínském jazyku a úsilnou snahou zavésti a na roveň s jinými jazyky postaviti náš jazyk ve veřejných úřadech atd. c) Budeme bdíti nad našimi právy konstitučními, rozpoznávati potřeby našeho lidu a hledati zlepšení našeho bytu cestou konstituční, budeme stále a silně brániti naše práva proti všelikému útoku a rušení jich.« Toto provolání bylo otištěno v prvním čísle prvního rusínského časopisu »Zorja halicka,« tehdy založeného.

Již před založením »rusínské rady« předáci rusínští vyslali ke gubernátorovi hr. Fr. Stadionovi deputaci s peticí k císaři Ferdinandovi (18. května 1848). V této petici byly obsaženy tyto požadavky Rusínů: 1. aby ve všech národních školách té části Haliče, kde žije obyvatelstvo čistě rusínské neb převahou rusínské, vyučování dělo se v rusínském jazyku; 2. aby v těch okresích Haliče, kde žijí Rusíni, také ve vyšších školách bylo povoleno rusínské mluvě takové rozšíření, jaké je přiměřeno rusínskému obyvatelstvu; 3. aby byly rusínskému národu ohlašovány rusínsky všechny zemské zákony, císařská nařízení a rozhodnutí všech úřadů; 4. aby v té části Haliče, kde žijí Rusíni, byli ustanoveni úředníci znalí rusínského jazyka; 5. aby výchova řecko-katolických kněží děla se v jazyku rusínském; 6. aby duchovenstvo všech tří obřadů, řecko-katolického, latinského a arménského bylo rovnoprávné ve všech právech, privilegiích a důstojenstvích; 7. aby Rusínům byly přístupny všechny veřejné úřady a samosprávné korporace. Poněvadž polské revoluční snahy byly postrachem Vídně a Rusíni tvořili protiváhu těmto snahám, obdržela »hlavní rusínská rada« na tuto petici ministerské vyřízení z 9. května, jež bylo požadavkům rusínským zcela příznivé a slibovalo je uskutečniti. Bohužel zůstalo jen — při slibech. Jakmile revoluční doba pominula a vláda přestala míti strach, zapomněla na svoje sliby.

Snahy národní rusínské rady vyvolaly reakci na straně polské. Několik šlechticů, úředníků, advokátů a literátů založilo t. zv. rusínský sbor«. (23. května), který vydal k »bratřím Rusínům« provolání, jímž se snažil nakloniti lid na svou stranu. Zakladatelé »rus. sboru« byli přesvědčením národnostním Poláci, jen svým původem Rusíni. V provolání bylo vytčeno, že rusínská národní rada skládá se nejvíce z kněží a nemůže se zabývati ničím jiným, než záležitostmi církevními a úsilím o spásu duší, kdežto »rusínský sbor« chce se zabývati všemi potřebami národa. »Sbor« počal vydávati »Dnevnyk ruskyj« za redakce Ivana Vahylevyče, jehož však vyšlo jen 9 čísel.

»Rusínský sbor« a »Dnevnyk ruskyj« měly tendence čistě polské: chtěly polské věci nakloniti rusínský lid, jemuž líčily blahobyt sedláků za polského panování, snažily se získati do svého tábora ru-

sínské duchovenstvo, o němž věděly, že má na lid velký vliv. Snažily se získati Rusíny podobně, jako vídeňská vláda o to usilovala svými sliby. Vláda chtěla míti v Rusínech protiváhu polských plánů restauračních — Poláci posílení své moci proti vládě.

»Rusínská rada« vyslala na konci května deputaci k slovanskému sjezdu v Praze. Zástupci rusínského národa na slovanském sjezdě byli Dr. Řehoř Hynylevyč, Ivan Borysykevyč a absol. bohoslovec A. Zaklinskyj. Slované uznávali požadavky Rusínů, jazyk rusínský nazván »nejdelikátnějším« ze všech slovanských jazyků, zpívány rusínské národní písně. Jen Polák Kašpar Cięglewicz vystupoval proti požadavkům Rusínů, nechtěje uznati jejich národnost za odlišnou od polské. Rusíni a Poláci tvořili na sjezdě jednu společnou sekci, jejímž předsedou byl Dr. Libelt z Poznaně a místopředsedou Václav Zaleski, který se stal brzy potom haličským místodržitelem. Polsko-rusínská sekce učinila úmluvu na základě rovnoprávnosti rusínského a polského jazyka v úřadě, ve škole, na základě úplné rovnosti obou obřadů a stejné dotace duchovenstva. Otázka rozdělení Haliče, o níž také psala »Zorja hal.« v 18. čísle (1848), byla ponechána rozhodnutí zemského sněmu. Úchvaly sekce byly podepsány 7. června 1848. Plenárnímu sjezdu předloženy však nebyly, poněvadž následkem svatodušních bouří byla Praha Windischgraetzem bombardována a sjezd tím rozehnán.

Pod vlivem »hlavní rusínské rady« počali Rusíni pomýšleti na zvelebení rusínské literatury. Dne 1. září vydalo 9 Rusínů provolání k učeným mužům svého národa, jímž je svolávali na sjezd 7. října do Lvova. Úkolem sjezdu bylo: 1. ustanoviti pro rusínský jazyk stejné tvary a pro písmo nejvhodnější pravopis, jakož i vyjádřiti rozdíly rusínského jazyka od církevně slovanského, ruského a polského; 2. sblížiti učené Rusíny k společným pracím literárním; 3. poznati síly »rusínských učenců« a zorganisovati literární práci se zřetelem na potřeby národa; 4. utvořiti dle vzoru »České Matice« ústav, jenž by byl ohniskem rusínského literárního života.

V označený den sjelo se do Lvova 99 rusínských učenců, kteří se shromáždili v museu duchovního semináře, aby se radili o povznesení literatury a duševního života svého národa. Sjezd uvítal Kuzemskij, po němž přednášel Lev Trešakovskij »o potřebě povznesení zemského zemědělství« a M. Ustyjanovič »o rusínské mluvě«. Po těchto přednáškách rozdělili se členové sjezdu na 9 sekcí: 1. sekci bohosloveckou; 2. právnickou; 3. přírodovědeckou; 4. historickou a geografickou; 5. školní; 6. hospodářskou; 7. sekci pro upravení rusínského jazyka; 8. pro starou a nynější literaturu a 9. pro literaturu staroslovanskou. Kromě sekce hospodářské, jež se usnesla založiti hospodářský časopis, a žádati ministerstvo, aby ve školách bylo zavedeno vyučování selskému hospodářství, všechny sekce žádaly rozšíření rusínského jazyka ve věcech vědeckých: na př. sekce theologická žádá výchovu seminaristů v jazyku národním, sekce právnická překlady zákonů do rusínského jazyka, sekce školní vyučování v rodném jazyku atd. Nevyspělost a malé porozumění potřebám probouzejícího se národa ukázala

sekce pro upravení rusínského jazyka: v této sekci zastávali někteří pravopis etymologický, někteří fonetický. To by ovšem nebylo nic zvláštního, uvážíme-li, že při obrození jiných národů slovanských též byly vedeny pravopisné boje. Avšak v této sekci byl hluboký rozpor o literárním jazyku: má-li se užívati jazyka staroslovanského, ruského či národního. Právě tyto pochybnosti o základní podmínce literárního obrození ukazují, jak tehdejší »učenci« rusínští měli — mírně řečeno — podivné názory o literatuře a jakými těžkými překážkami musilo se probuzení probíjeti. Při všem tom tento sjezd jest významnou událostí. »Takové světlé slavnosti, jež byla slavena od 19.—26. října 1848, od té doby už jsme neměli«, praví Ogonovský ve svých »Dějinách« (č. II., 1. odd., str. 71.) (Pokračování.)

Přehled slovanských literatur za r. 1903.

Ukrajinská.

Minulý rok lze nazvati rokem souborných vydání a almanachů. Nikdy před tím jich tolik za rok nevyšlo, jako loni, což se mi zdá zjevem dobrým. Souborná vydání, tištěná pod vrchním dozorem spisovatelovým, mají mnohdy velký význam. Spisovatel, pořádaje své práce, poznává sama sebe a dráhu svého rozvoje — čtenář dostává do rukou vydání authentické, bez chyb a škrtů, jež byly v pracích činěny z ohledů na těsný rámec časopisu — ba nejednou veřejnost z takového souborného vydání teprve se s autorem vlastně seznamuje. Almanachy mají u nás v ruské Ukrajině zcela zvláštní důležitost tím, že zastupují jaksi belletristický časopis ukrajinský, jehož vydávání ruská vláda na základě drakonického úkazu z r. 1876 nechce povoliti.

Sebraných spisů vyšla loni řada; vyšly spisy žijících spisovatelů Ivana Franka (Lvov, nákl. Chojnaćkého), Koćubynškého (Kyjev, svaz. I.) B. D. Hrinčenka (též, svaz. I.), Myrného (též, svaz. I., str. 445), Tobylevyče (Oděssa, svaz. III. a IV.) — a zemřelých: Konyškého (Oděssa), Marka Vovčka (Lvov) a další svazky spisů Fedkovyčových (Lvov).

O spisech *Frankových* (Твори, 1.—3.) zbytečno bylo by se šířiti při jeho populárnosti doma a rozhlasu za hranicí. Povím pouze, že souborné vydání rediguje sám, dodává k věcem známým některé a připojuje nové předmluvy. V tomto vydání objevuje se talent Frankův v plné síle a obzor jeho v plné šíři, zde patrno, co spisovatel promyslil, procítil a přetrpěl.

Hrinčenko (*Čajčenko*) rovněž dostatečně jest znám, ač více jako ethnograf než belletrista. Proto ani o něm se nebudu šířiti.

Za to bych rád čtenáře Slov. Přehledu seznámil s *Koćubynškým*, jehož novelly zasluhují širší pozornosti, než si jí posud dobyly. Mychajło Koćubynškyj (Коцюбинський) narodil se na Podolí r. 1864, literárně vystoupil r. 1890 dětskými povídkami v »Dzvinku«, v letech 1899 a 1900 vydala »Vydavnyča spiłka« dva svazečky jeho prací

(»В путах Шайтана« a »По людському«), vydání z r. 1903 pak nám podává celou jeho dosavadní produkci. Na první pohled v jeho novellách překvapuje rozmanitost látek: Ukrajinci, Rusové, Rumuni, Tataři — stepi, vinice, Krym, moře — jemná psychologie, otázky sociální, něžné nálady poetické a krajinářské — není-li to dosti na jednoho autora? Není spisovatelem specialistou, jej zajímá vše, co se dotkne jeho poetické duše. Talent jeho rozvíjí se každou prací; spisovatel se krystalisuje, dospívá stále větší lehkosti výrazu a mistrnějšího ovládání krásné formy, nikterak ne umělkované, nýbrž přirozené.

Hned první novella »Na kameny« (Na skále) jest dílo skutečného umění. Na skále, na břehu moře je tatarská ves. Z kavárny viděti na moře. Kavárník, starý Memet, upozorňuje, že přijde bouře; vskutku počíná se moře znepokojovati a kypěti. V té chvíli blížila se ku břehu bárka, v níž Řek rozvážel sůl; všichni hosté opouštějí kavárnu a spějí Řekovi na pomoc. Řek pak odešel prodávat zboží po vsi a jeho mladý pomocník zůstal na břehu. Hoši tatarští sblížili se s mladým Turkem a mladé Tatarky věnovaly mu zvědavou pozornost. Když ztemněl večer, přišla na břeh mladá choť Memetova, kterou koupil v horách, kde neviděti moře, kde rostou květy, stromy, písně. A dva mladí lidé, vržení osudem na skalistý břeh, zapřažení v těžké jarmo služby a nevolnictví, počínají vzpomínati, jak doma krásně a veselo — a zde tak pusto, jen písek a moře a bouře. Chvíli zní jednotvárná píseň Aliho — a dvě srdce jdou si v ústrety . . . Utíkají. Memet pouští se s druhy za nimi i dohání jich v skalinách nad mořem. Za nerovného boje Aliho s pronásledovateli Fatma vrhá se do moře — přemožený Ali pak vítězi přivázán ke koni, dovlečen po skalinách do vsi a na břeh a zde ve člunu puštěn na moře. Plyne za Fatmou . . .

Toť celý obsah té překrásné novelly, plné poetického kouzla, mladého, teplého citu a ryzího pochopení krásy a umění. Popisy přírody, moře, bouře, noci, chudé tatarské dědiny dostihují nejkrásnějších popisů Gorkého, ač jsou docela jiného rázu. A ta píseň, ta rozmluva dvou ubohých duší! — Soudím, že v naší literatuře náleží Koćubynskému místo hned vedle Stefanyka a Kobylanské.

O almanaších a anthologiích loni vydaných mohu povšechně říci, že jsou pěkné, ba některé — jako »Dubove hylla« (Dubové haluze) a »Akordy« — dokonce znamenité.

»Dubove hylla« vydány na ruské Ukrajině i posvěceny památce Kulišově, jehož současníci neocenili, jak toho zasluhoval, ba nejednou vrhli po něm kamenem. Zvěčnělý básník Marko Murava v sonetu, věnovaném Kulišovi, napsal: »Pravdy hledá málokdo beztrestně.« A vskutku: Kuliš hledal pravdy, a za to trestán byl znevažováním, nespravedlivým podezříváním a všelikými protivenstvími. Až teprve nyní, několik let po smrti jednoho z nejlepších vzdělavatelů maloruského slova, poznala společnost svoje těžké pochybení a zatoužila odčiniti je pokáním — tímto výborným sborníkem, jejž místo pomníku klade na hrob Kulišův.

Jiného druhu jest almanach *Voroného* »Z nad chmar i z dołyn«, sborník to prací spisovatelů všech směrů. Tato rozmanitost jest nepochybně předností knihy, v níž však kromě věcí výborných jest i řada prací slabších, zejména od autorů nejmladších. Pro ruskou Ukrajinu má almanach tu důležitost, že seznamuje čtenářstvo s kde jakým haličským autorem, ba i s neznámými dosud jmény. Bylo by si ovšem u takového sborníku přáti, aby byl uspořádán podle nějakého systému, buď chronologicky neb podle literárních skupin.

Nejlepší dojem činí »Akordy«, anthologie ukrajinské lyriky po Ševčenkovi, vydaná péčí *dra. Ivana Franka* a náklaadem Ukrajinského vydavatelského družstva (s krásnými ozdobami malíře Paňkevyče dle národních motivů). Je to sporá kniha, která se může postaviti po bok nejlepším publikacím toho druhu. Dr. Franko věnoval jí množství práce, vyhledávaje cenné básně, rozptýlené po různých časopisech a knihách. Vyhrabal kde jakého poetu z mohyly zapomenutí a pojal do svého výboru i nejmladší pěvce ukrajinské. Ovšem každá anthologie jest do jisté míry subjektivním obrazem poesie — jiný by snad vybíral zase jinak. Tak podle mého zdání královské místo v poesii poševčenkovské náleží Feďkovyčovi, kdežto v knize Frankově postaven jest na roveň se Ščoholevem a Manžurou, nemluvě již o Kulišovi, Konyśkém, Hrinčenkovi, Łeśi Ukrajince a jiných. Soudím, že jako básník Konyśkyj není Feďkovyčovi roven. Dále myslím, že příliš málo místa věnováno i Ustyjanovyčovi a Makovejovi, u něhož najde se pěkná lyrika v »Semper idem«, v »Družce« a ve vložených písních »Novyka«. Rovněž myslím, že z nejmladší poesie měli býti v anthologii pojati také Łopatynśkyj a Łućkyj. Ale jak pravím, možná, že to jsou moje ryze subjektivní názory, i nechci jimi krásné knize nikterak ubližovati. Naopak s důrazem opakuji, že »Akordy« jsou kniha velkolepá, jíž se právem můžeme pochlubiti i před širším světem.

Tolik o souborných vydáních a almanaších. Jinak byl loni povšechný stav asi týž, jako předloni: tatáž střediska literární (Lvov, Černovice, Kolomyja, Žolkva [Žovkva], Přemyšl, Kyjev, Oděssa), tytéž firmy vydavatelské (»Vydavnyča spiłka«, Chojnaćkyj, »Mołoda Ukrajina«), tentýž postupný přírůstek knih (přes 350), tentýž poměr mezi produkcí haličskou a zahraniční (75% ke 25%). Potěšujícím zjevem jsou živější vzájemné styky mezi haličskou a ruskou Ukrajinou, k čemuž přispěly právě vzpomenuté almanachy a hlavně slavnosti: Kotlarevského v Poltavě a Łysenkova v Kyjevě a Haliči. Největší ruch literární byl ve Lvově, kde vyšlo 43% všech rusínských knih, loni vydaných, oč hlavní zásluhu mají »Vydavnyča spiłka«, »Literaturno-naukovyj Vistnyk« a redakce »Rusłana«.

Minuly časy, kdy v takovýchto přehledech bývalo by možno uvésti všecky vydané knížky; nyní třeba se spokojiti jen uvedením zjevů pozoruhodnějších. Vyberu některé, zejména práce nově vystupujících autorů.

Takovou pozoruhodnou prací jest »Východ a západ« (Востокъ i запад), povídka, vydaná v Kolomyji. Knížka velmi zajímavá. Jednu

malou episodu z neustálého zápasu dvou světů, západu a východu, předvádí autor na nestranné půdě volného Švýcarska, v Curychu, kde se stýká universitní mládež obou světů. Místo sentimentálního románu autor nám předkládá mnoho paedagogiky, ethiky, sociologie, ethnografie, geografie, statistiky, historie umění — slovem, jak často u mladých spisovatelů bývá, chce se vypovídati, to jest sděliti s námi vše, co viděl, pročetl, procítil a promyslil. Že se takové dobré záměry velmi zřídka vydařují, jest na bíledni. Obyčejně se autor rozdvojuje, nedoveda udržeti rovnováhu mezi požadavky uměleckými a vším tím učeným a publicistickým balastem. Čtouce dvacet stran o zřízení Švýcarska zapomínáme zcela na hrdiny románu, ztrácíme pro ně zájem i vycházíme z nálady, v jakou nás autor uvedl a jíž každé umělecké dílo vyžaduje. A takových traktátů nacházíme v knize nemálo. Ovšem třeba uznati, že v nich nalézáme mnoho zajímavých názorů mladého, myslícího člověka, které dávají látku k přemýšlení. Také sluší doznati, že autor všude se snaží býti sám sebou, neopakovati starou písničku, což jest zajisté přednost a poskytuje naději do budoucnosti. Spisovatel — zakrytý pseudonymem *(Pideša)* — se mi zdá býti typem západníka, jenž věří, že východ, ať jakkoli v kultuře pokročí, nemůže se nikdy vyrovnati západu, jemuž již sama příroda byla příznivější, davši mu dokonalejší utváření zeměpisné. Můžeme s tím souhlasiti či nic — ale přečtení jest kniha hodna. Jest dojista jedním z nejpozoruhodnějších zjevů literatury ukrajinské r. 1903.

Do zcela jiného světa přenáší nás a zasvěcuje povídka *Jarošinské* »Perekyňčyky« (Перекиньчики): do vsi na Bukovině, v rodinu pravoslavného popa, do vztahu rodičů a dětí, popství a dvora, v začarovaný kruh, v němž hynou lidé slabé vůle a nepevných charakterů. Národní odpadlictví a v zápětí za ním jdoucí bezideovost jsou půddou, z níž vyrůstají takové krásné »květy«. Povídka psána jest bez větších nároků po způsobě Makovejova »Zálesí«, jen že ne s takovou lehkostí formy a krásou jazyka, jakou se vyznačuje Makovej.

Dede a *Vynnyčenko* vydali ve Lvově (nákl. Ukr. rus. vyd. sp.) pozoruhodnou sbírku povídek. První (»Boroťba«) líčí strašné duševní boje mladého štundisty ve vojenské službě. Ve třetí (»Bilja mašyny«) a páté (»Sud«) předvádí se výzisk chlopské síly a práce statkáři a reakci této chlopské síly. Ve druhé (»Antreprener«) líčí se ukrajinská »šmira«, ve čtvrté (»Syła i krasa«) kollisi ženy, mající volbu mezi dvěma muži, krásným a silným. Rozumí se, že sila zvítězí. Všecky ty povídky slučuje jedna společná nit: mladé, vzpurné duše autorův. Patrný jest velký talent, smělost pozorování a opravdovost citu — vadí však těm povídkám nejednotnost tendence. Také se mi zdá, že není v nich dostatek originálnosti. Mně aspoň při čtení »Síly a krásy« přišla na mysl Gorkého Malva, Sonhorod*) připomněl mi Gogolův »Trh v Soročincích«, scéna s holubem upomenula mne na výjev s kočkou v jedné novele Gorkého atd. Avšak možná, že se mýlím, i přál bych

*) Místní jméno v jedné z těchto novel.

si toho. Tolik jest jisto, že po tak skvělém debutu můžeme od autorů mnoho očekávati.

Rád bych zaznamenal podobný debut i v poesii, ale nebylo ho. Vyšlo vůbec loni málo sbírek básnických, a to ještě od autorů již známých. »Knížka hoře« (Книжка горя) *Marka Muravy* jest vážná sbírka vlasteneckých básní, především sonetů, s bohatstvím myšlenek a citův inteligentní duše, dívající se z vesnického zátiší na svět a především na rodnou zem a ulevující si nářky a proroctvími Jeremiášovými. — *Łośinśkého* »Láska a touha« (Любов і туга), neveliká, sympatická knížka milostné lyriky, nevyrovná se sic formou lyrice jiných mladších básníků, za to však je předčí upřímností. — *S. Jaryčevśkyj* vydal sbírku básní v próze »Srdce mluví« (Серце мовить), v níž své myšlenky a city odívá ve formu allegorie. — Mnoho hluku nadělala knížka *Lunatyka* »Bez masky«, sbírka to satirických podobizen současných spisovatelův, která byla u nás něčím nezvyklým a tím vyvolala pobouření. — Kromě toho vydal *Ščurat* 1. seš. svých překladů poesie XIX. stol., obsahující poesii románskou. Překlady, jako u Ščurata vždy, jsou znamenté.

Z veršů mladých básníkův, rozptýlených po časopisech (Lit. nauk. Vistnyku, Rusłanu, Postupu atd.), vynikají básně *Ilka Havryluka, Łućkého, Derevjanky, Černećkého* a dvě velmi krásné básně *Vilšanśkého*.

Na hranici dramatu stojí »Sen ukrajinské noci« (Сон української ночи) *Vasyla Pačovśkého*. Autor nazval svoji práci tragedií, já bych ji nazval historiosofickou básní, v níž mladý poeta uchvácen horoucím citem letí letem Ikarovým v bezmezné končiny fantasie, snaže se odtamtud obsáhnouti celý život svého národa, dotýkaje se jedním křídlem minulosti a druhým budoucnosti. Nebudu vypisovati, jak se zhostil své těžké úlohy, poněvadž se domnívám, že o knížce té přinese Slov. Přehled zvláštní referát, řeknu pouze, že mnohá místa vyznačují se nepopíratelnou krásou a neobyčejnou lehkostí verše.

Z dramatických novinek zaznamenávám *Cegłynśkého* drama »Kara sovisty« (Trest svědomí) a *Vołodysławyčovo* »Čołovyk česty«. První práce, toť selský král Lear, obyčejná historie starého výměnkáře, jenž jest mladým za obtíž. Stařík opouští syna, u něhož dle úmluvy měl dožiti svoje stáří, i jde na stará kolena na dílo. Upadá v ruce policie, která jej má za žebráka, a do vězení, z něhož sice unikne, ale pak se málem stává kořistí mrazu. Dobří lidé jej zachrání a on dostane práci v cihelně. Tu, rozhořčen přílišnou námahou a utrpením i podpichován soudruhy dělníky, pojímá úmysl zapáliti chatu nehodného syna. Jde vykonat pomstu nevěda, že syn těžce jest trestán hrůzou svědomí a že dny jeho jsou sečteny. Přichází, ale spatřen vnuky, vida jejich radost z návratu a uslyšev od nich o nemoci synově — zapomíná svého úmyslu, chvátá k synovi a odpouští mu. Ale jest pozdě; syn umírá. — Kus napsán je s patrnou obratností i jest cenným přírůstkem k našemu selskému dramatu. Podobně jako Frankovo »Ukradené štěstí« vyniká nad obvyklou naši dramatickou produkci.

»Člověk cti« (Чоловик чести) předvádí vojenský život v malém městě. »Egzecírka«, tancování, bruslení, pitky, děvčata, blýsknavý mundur a k tomu mravní i hmotná bída — toť obsah tří aktů, z nichž prvý, napsaný s vervou, tvoří sám o sobě znamenitý žánrový obrázek. »... Mne v špatné hospodě nikdo neviděl, mne nikdo nespatřil s balíčkem v ruce! ... Já mám všude úctu. Já když mám sklepnici na klíně, tedy jen v přední kavárně, moje ruce jsou k tomu, aby třímaly šavli! Opiju-li se, vracím se domů na saních! Já, mám čest, důstojnickou čest!« (Str. 38.) A tak dále. Zajímavo jest, že »Člověk cti« vyšel takřka současně s pověstným románem »Aus einer kleinen Garnison«.

Ukrajinské divadlo netrpělivě čeká vlastní budovy, pro niž zakoupeno překrásné místo ve Lvově a na něž se horlivě sbírá.

Representačním orgánem literatury byl jako dosud Літературно-Науковий Вістник. Kromě původních prací přinesl hojně překladů (ze slov. literatur ze Zeyera, Někrasova a Tucića) a otiskl mimo jiné znamenitou stať *O. Terłeckého* o haličsko-rusínském písemnictví v letech 1848—1865 i článek *Frankův* o Hušałevyči. Poesie činí slabší dojem.

Z maloruštiny bylo dosti hojně překládáno do jiných jazyků; mimo jiné vyšla v polském překladu knížka novell Stefanykových. Několik německých překladů cennějších prací belletristických uveřejnila »Rutenische Revue«. Bohdan Łepkyj.

*

Slovinská.

Slovinci počali psáti memoary. Trochu pozdě procitli k tomu dílu, tak že by se nám bylo málem přihodilo, že by byli zmizeli poslední svědkové nejzajímavějších dob našeho politického a kulturního rozvoje, aniž by nám byli zůstavili své vzpomínky. Počátky toho našeho rozvoje ovšem nesahají tak daleko zpět v minulé, mlhavé doby; slovinská kultura jest ještě mladá a právě proto, že jsme se počali pozdě rozvíjeti, bylo třeba tolik zameškaného dohoniti. Kráčeli jsme rychle a dychtivě v před, a naši vůdcové byli přetíženi rozmanitými úkoly. Teprve nyní, kdy mladší generace převzala denní poslání, budou se naši »staří« snadno oddávati vzpomínkám, a minulého roku učiněn v té příčině dobrý počátek.

Nejzajímavější jsou bez odporu »Vzpomínky na Prešerna« (Spomini na Prešerna), které nám napsala Prešernova dcera *Arnoštka Jelovškova*. Prešernova doba je jako zelená oaza s bystrým pramének Prešernovy poesie v poušti a prázdnotě dřívějších dob. A přece jsme věděli a víme o ní tak uboze málo. Známa jsou nám jména Prešernových přátel a vrstevníků, ale jasného obrazu politického a kulturního pozadí přece ještě nemáme. Poněkud posvítila do té tmy Prešernova dcera vzpomínkami na svého otce. Snad by někdo namítnul, že Arnoštka Jelovškova přihlížela té době jako dítě; to je pravda, avšak její vzpomínky jsou většinou vzpomínkami její matky, Prešernovy milenky, které byly napsány příležitostně před 30 lety. Málo

kterou knihu jsem četl s tolikým zájmem jako tyto vzpomínky. Nyní vidíme z nich Prešerna člověka, jak žil a miloval, a leckterá stránka jeho života a jeho poesie stává se jasnější. Zdá se mi, že slovinská kritika nedovedla správně oceniti té knihy a posudek té knihy v některém listě byl zrovna zlý! Je pravda, reflexe a úvahy pisatelčiny o různých otázkách, narážky na dnešní politické poměry jsou knize na škodu i újmu, ale tím netratí ceny jádro knihy, jímž jsou různé údaje o Prešernově životě a významu. Zvláště jeho poměr k milence je nám tak jasný, že opravdu nevím, zda z naivnosti či zloby se lidé táží, proč se Prešern neoženil! Prešernův význam je nám ještě pořád velmi sympatický a tím sympatičtější, čím blíže k nám jej posunula jeho dcera.

Janez Trdina, jenž vydávati bude své sebrané spisy, napsal úvodem k tomu vydání své vzpomínky v knize »Bachovi husaři a Ilyrové« (Bahovi huzarji in Iliri). Co je obsahem tést knihy, praví už nadpis. Trdina popisuje germanisační úsilí Bachovy vlády mezi Chorvaty a jeho boj proti ilyrskému hnutí. Čemu se podivujeme u Trdiny, toť vedle zdravého humoru jeho svěží domácí jazyk. Trdina jest jeden z našich starých, který nám imponuje jadrností svého jazyka v poměru k rozmazlenosti jazyka dnešního, jenž má, jak praví Cankar, na sobě znak »duševního odcizení«. Významno jest, že zrovna Cankar, tento brillantní stylista, klaní se Trdinově mluvě a praví: »Co napsal Trdina, vyrostlo ze slovinské země, nemohlo býti napsáno jinak, leč po slovinsku . . . Klidně plyne hovor našim starým; připadá mi, když jich poslouchám, jakoby šuměly zdaleka vnitrné hvozdy. Však teprve teď, pokažen cizími zvuky, jsem pozoroval, jak bohat jest jejich jazyk. To bohatství vyvírá ze slovinského myšlení a cítění, nikoli z Pleteršnika.« *) Přáli bychom si, aby Trdinova příkladu následovali také jiní »literární patriarchové«, dr. Mencinger, Stritar, Levec atd. Pěkný kus politického a kulturního života z jižního Štýrska nám nakreslil *dr. Ivan Geršak* ve svých »Ormoških spominih«.

Mezi slovinskými belletristy je třeba na prvém místě uvésti opět *Ivana Cankara*, jenž nám poskytl dvě knihy: »Ob zori« a »Na klancu«. V prvé sebral více svých kratších prací, v nichž se jeví Cankar, jak jsem jej už vylíčil za dřívějších let. Ještě pořád je jistým hloubavým stylistou, jenž mistrovsky ovládá jazyk, jemným pozorovatelem lidské duše, a v podstatě smutným. Cankarova »Zora« není zorou blížícího se dne, nepřináší s sebou světla, spíše je to, jak praví Cankar, zora po probděné, zmařené noci, zora, za které lidé nevstávají posilněni, s novými silami do práce, nýbrž, unaveni a zmučeni uléhají k odpočinku. Ale Cankar se nabažil »cizích zvuků« a čím dál silněji počala se hlásiti v něm a jeho spisech touha po vlasti, s počátku tajně a zvolna, pak pořád hlasitěji, až konečně dal výhost velkoměstskému vagabundství, které se potuluje po úzkých, temných uličkách a umazaných kumbálcích a které se Cankarovi tak zalíbilo. I vrátil se Cankar do vlasti, nikoli mezi filisterské maloměšťany a obyvatele ná-

*) Zde Cankar míní velký Pleteršnikův slovník jaz. slovin. *Pozn. red.*

městí, nýbrž usadil se vně tržiště »Na klancu«, na návrší chuďasův, kteréž vykreslil barvami opravdu úchvatnými. Jenom něco ruší v té knize, a to je Cankarův fatalism, jímž jsou otráveni všichni jeho chuďasové, kteří se proto nemohou vzchopiti z bídy, nýbrž s odevzdaností čekají konce své tragedie. Umějí sice snovati plány a sní o nich, ale energie nemají, aby je provedli. A je žalostno, když Cankar při tom upozorňuje na svůj národ, jenž je národem chuďasů, jako: »Pohleď na jejich dějiny — tisíc let chlapectví! Tisíc let strašné práce, a ničeho nedosáhli!« Cankar hledí tedy ještě pořád v temno, ale dnes už jest jednou doma i doufáme, že najde tu trochu světla, jakkoli se zároveň obáváme, že se mu vlast za krátko omrzí jako dříve cizina.

Zofka Kvedrova, bez odporu nejlepší slovinská spisovatelka, napsala knihu »Iz naših krajev«. Po vášnivých a do jisté míry přepjatých scénách svých dřívějších spisův počala pozorovati domácí život, čehož plodem je zmíněná kniha. Je v ní pět obrazův ze slovinského života, v nichž se pěkně zrcadlí myšlení a cítění našich lidí. Uznati se musí, že spisovatelka dobře pozoruje život, jen že ukvapovati se nesmí! Kvapnost pořád ještě znáti z jejích spisův. — Blíže starší, řekněme Kersnikově škole je *Ivo Šorli*, jehož jsme dosud poznali z krátkých črt a novel v »Ljubljanském Zvonu« a jenž letos napsal román »Človek in pol«. Počátek je pevně založen, živě se rozvíjí a rozplétá, resp. zaplétá osnova, ale později chabne autorova síla a objevuje se jeho únava. »Človek in pol«, jenž značí tolik, jako slovo muž v nejušlechtilejším smyslu, projevuje mínění, že zhusta bývají největšími charaktery ti, kteří se napřed okoupali »v blátě života«, kdežto slaboši, kteří nepoznali žití, dříve či později zabřednou v bahno a zahynou v něm. — *Kersnikovy* sebrané spisy, které vydává L. Schwentner v Ljubljani, přinesly letos povídku »Rošljin in Verjanko«; *Tavčarových* povídek V. svazek obsahuje »Mrtva srca« i satiru »4000«.

Minulého roku jsme dostali také nový illustrovaný list »*Slovan*“, který vydává Drag. Hribar v Ljubljani. »Slovan« je elegantně vypraven a bohatě illustrován, i jest bez odporu nejlepším slovinským listem toho druhu.

Žeň na poli dramatické literatury byla chuda. »Slov. Matica« vydala dram. dílo »Učenjak« (Učenec), které napsal *dr. Fr. Detela.* Je to pěkné a duchaplné dílo, v němž autor ukázal rozdíl mezi theorií a praksí na Lavater-Lambrosově theorii. — *Fr. Govékar* napsal národní hru »Legionáři«, jež měla na jevišti pěkný úspěch, ale nemá zvláštní literární ceny.

V básnictví stal se vzácný případ, že mohl *A. Aškerc* připraviti druhé vydání svých »Ballad a romancí«. Mimo to dostalo se nám zajímavé a krásné knihy »Pesmi in romance« zvěčnělého *Aleksandrova.* Úvod k nim napsal *dr. Ivan Prijatelj* — lepšího průvodu mezi obecenstvo nedostalo se žádnému slovinskému básníkovi. Aleksandrov umřel mlád, teprve v 21. roce života, proto jeho lyrika není ještě dozrálá, ale tím něžnější, měkká a sensitivní. Dr. Prijatelj posoudil

Aleksandrova a jeho poesii tak krásně, že nemůžeme více učiniti, než uvésti několik jeho míst: »Poesie Aleksandrova je reflexe naslouchání, jak země spí a jak ozývá se život... Aleksandrov je více hloubavým a méně vyspělým než Kette: krása jeho písně je trpka i sladka... Aleksandrov se měkce směje a dětinsky i naivně raduje se ze všeho, co nachází na světě komického, veselého a zábavného: Aleksandrov více hledá poesii, Kette však více ji žije... Aleksandrov byl rozený lyrik. Ve většině svých písní se hledal, ve svých selských se našel. V nich jest jeho básnická fysiognomie... Pole!... Ano, tu je doma jeho píseň jako skřivánkův zpěv nového jara, jež přijde do našich krajů. Ohlas života a lidí a přírody, jak jej slyší člověk s otevřeným básnickým srdcem... Jeho píseň jest jen dech dychtivé životní spekulace, mučivá, nejasná touha po zářivých metách — pravá lyrika.« Dr. Prijatelj nám ukázal Aleksandrova tak pěkně, že jsou nám sympatičtí oba, ježto jsou oba umělci. — Nyní chodí po slovinské zemi ještě jeden veliký lyrik; je to *Oton Zupančič*, který nám právě dal druhou sbírku svých básní »Čez plan«. Ale to již náleží do přehledu za rok 1904.*) — Konečně sluší zaznamenati, že nám *A. Dermota* přeložil Macharovu »Magdalenu.**)

Ve Vídni, v lednu 1904. DR. FR. VIDIC.

JÁN PÁRIČKA:

Zo štatistiky duševného života v Uhorsku.

Začiatkom roku 1903. vyšla pod názvom »A népfajok Magyarországon« (Národné plemená v Uhorsku) objemná kniha (na 1113 stranách) od *Pavla Balogha*, a ako príloha k tomu 22 rozličných mápp, tabiel a nákresov. Je v nej veľmi dôkladne, až do najmenších podrobností spracovaný štatistický material sčítania ľudu z roku 1890, zobrazený číselný stav jednotlivých plemien, ich vzájomný pomer, ich život ako činiteľov, zaujímajúcich miesto vo verejnom živote krajiny; konečne dnešný stav porovnaný je so stavom pred 50 rokami a sostavená pre každú národnosť súvaha za túto dobu.

Mnoho ráz počuť z našej strany ponosy na úradnú štatistiku, že je v oči Nemaďarom nie dosť objektívna, a preto mnohí s akousi predpojatosťou hľadia na práce, majúce za základ našu úradnú štatistiku. Výtka to ovšem z jednej strany oprávnená, lebo nesprávností je v štatistike dosť, to ale naskrze nemôže byť dôvodom, aby sme jej bádania ignorovali, práve naopak: malo by sa jej venovať ešte viac pozornosti, aby sa takto potom mohlo poukázať na nesprávnosti. Už ale aj preto ju nemôžeme stranou ponechať, lebo nateraz vôbec nemáme sa na čo inšie opierať a na neaké súkromné sčítanie — ako sa to inde robí — nedá sa ani pomysleť, keďže celé územia — úplne slovenské — sú bez slo-

---

*) Ukázky z té sbírky přinesli jsme v posledním čísle.
**) Srv. Slov. Přehl. VI. str. 142. *Red.*

venského intelligenta, a jestli on aj je, už to zväčša tak býva, že sa na dotazy neodpovie.*)

Baloghovo dielo je vypracované tiež na základe úradnej štatistiky, a tak mohlo by sa mu vytknúť, že nakoľko je úradná štatistika nesprávna, podáva aj ono nepravý obraz vecí. Nuž poukázať na tieto chyby a vôbec rozsúdiť, nakoľko autor dostál svojmu úkolu, bude úlohou k tomu povolaných bádateľov z našej strany. Nutno však poznamenať, že Baloghovo dielo je nanajvýš zaujímavé, podáva nám mnohé veľmi poučné dáta, následkom čoho má cenu pre každého, kto sa zaoberá so študiami etnografickými.

Z týchto zaujímavých dát chcem tu podať niektoré, vzťahujúce sa na duševný život jednotlivých národov. Ročné výkazy ústredného štatistického úradu (statisztikai évkönyvek) rozdeľujú látku nie dľa reči, ale len dľa jednotlivých právnych čiastok krajiny. Čo teda dodáva zaujímavosti Baloghovým dátam je to, že sú ony spracované z rečového stanoviska. Ale práve preto, že úradná štatistika v súhrne výkazov národnosti osobite neuvádza, aj Baloghove dáta len približne podávajú skutočný stav, lebo sú na základe onej úradnej štatistiky spracované. Týmto ovšem netratia nič na zaujímavosti.

Nech ale hovoria samé čísla.

Obyvateľstvo celej krajiny rozdeľuje sa dľa materinskej reči a cirkvi nasledovne:

Cirkev	Národ				
	Slováci	Rusi	Horvati	Srbi	Slovinci
R. kat.	1,328.077	2.459	182.308	80.859	50.550
Gr. kat.	98.129	375.261	73	2.149	8
Pravosl.	771	791	837	410.309	—
Ev. a. v.	444.557	39	92	103	20.302
Ev. ref.	10.805	37	17	30	24
Unitári	46	2	—	—	—
Židia	18.370	1.152	266	90	28
Iní	836	41	49	1.565	—
Spolu	1,896.641	379.782	183.642	495.105	70.912

Cirkev	Národ				
	Maďari	Nemci	Rumuni	iní	spolu
R. kat.	4,164.636	1,325.489	6.855	97.979	7,239.212
Gr. kat.	179.330	1.104	970.440	9.106	1,655.600
Pravosl.	19.056	1.148	1,603.718	28.090	2,064.715
Ev. a v.	309.770	401.683	1.206	2.737	1,180.489
Ev. ref.	2,166.061	24.599	924	10.166	2,212.663
Unitári	60.587	102	214	666	61.617
Židia	451.209	233.488	5.359	2.510	707.472
Iní	6.225	976	355	1.629	11.726
Spolu	7,356.874	1,988.589	2,589.066	172.883	15,133.494

*) Keď som na príklad ja sbieral dosiaľ nesosbierané miestopisné názvy pre svoju národopisnú mappu Slovenska, mimo iných, ktorí na dotazy a urgencie vôbec neodpovedali, našiel sa aj taký »národovec«, ktorý mi odpísal, aby som mu poslal vopred 40 korún, potom že mi vraj pošle slovenský soznam obcí zo svojho okolia (počtom asi 50—60). Nech sa páči potom dačo sbierať!

*

alebo v relatívnych číslach vzhľadom na 1000 duší:

Cirkev	Národ								
	Slov.	Rusi	Horv.	Srbi	Slovin.	Maď.	Nem.	Rum.	iní
R. kat.	702	6	995	165	718	567	668	2	570
Gr. kat.	53	990	—	4	—	25	—	378	169
Pravosl.	—	2	5	829	—	2	—	618	164
Ev. a. v.	231	—	—	—	282	43	202	—	15
Ev. ref.	5	—	—	—	—	295	12	—	57
Unitári	—	—	—	—	—	8	—	—	3
Židia	9	2	—	—	—	60	118	2	13
Iní	—	—	—	2	—	—	—	—	9
	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000

Samé Horňo-Uhorsko (Slovensko)*) v absolútnych číslach:

Cirkev	Národ				
	Slováci	Rusi	Horvati	Srbi	Slovinc
R. kat.	1,245.125	1.961	1.898	35	496
Gr. kat.	92.987	209.485	8	17	—
Pravosl.	134	360	7	133	—
Ev. a. v.	313.238	8	—	—	6
Ev. ref.	9.943	25	1	5	—
Unitári	4	—	—	—	—
Židia	11.587	853	8	—	—
Iní	106	—	—	—	—
	1,673.124	212.692	1.922	190	502

	Národ				
	Maďari	Nemci	Rumuni	iní	spolu
R. kat.	883.424	128.991	61	26.776	2,288.767
Gr. kat.	54.280	284	368	1.973	359.402
Pravosl.	323	13	186	10	1.166
Ev. a. v.	51.901	44.165	3	453	409.774
Ev. ref.	337.334	458	2	246	348.014
Unitári	120	6	1	1	134
Židia	103.819	105.688	11	534	222.500
Iní	52	62	—	22	242
	1,431,253	279.669	632	30.015	3,629.999

Keď toto prevrátime na pomerné čísla, uvidíme, že na Slovensku padne z každých 1000 Slovákov na

r. katolíkov . . . . . . 745 duší
gr. katolíkov . . . . . 55 »
evanjelikov a. v. . . . . 187 »
» ref. . . . . 6 »
židov . . . . 7 »

*) K »Horňo-Uhorsku« (felvidék) pridelil Balogh nasledujúcich 20 stolíc: Prešporok, Nitru, Tekov, Turiec, Trenčín, Oravu, Liptov, Zvolen Ostrihom, Hont, Novohrad, Gemer, Heveš, Boršod, Abauj, Spiš, Šariš, Zemplín Užhorod, Bereg.

Ako z tohoto vidno, na Slovensku sa krajinský priemer badateľne zmení v prospech rimsko-katolíkov na úkor evanjelikov. (Odchýlky v iných cirkvách sú nepatrné už aj preto, lebo je v ních Slovákov v pomere k týmto dvom veľmi málo.) — Na »Dolnej zemi« sa naproti tomu tento pomer zmení hlavne v prospech evanjelikov, a síce padne tam na 1000 slovenských duší

r. katolíkov	326	evanj. ref.	3
gr. katolíkov	23	židov	7
pravoslávných	2	iných	3
evanj. a. v.	636		

V ostatných čiastkach krajiny je číslo Slovákov tak nepatrné, že vôbec nemôže prijsť do povahy, a preto ich tu ani nepodávam.

Prizrime sa teraz na všeobecný vzdelanostný stav národov, jehožto obraz javí sa v pomere písma znajúcich k analfabetom.

Znalosť písma dľa národov v absolútnych číslach (v celej rajine):

	Slovákov	Rusov	Horvatov	Srbov	Slovincov
Vie čítať a písať					
mužských . . .	454.900	23.554	45.667	98.447	16.970
ženských . . .	365.362	13.101	31.784	54.562	11.241
len čítať					
mužských . . .	45.280	5.219	2.159	576	1.582
ženských . . .	134.907	7.598	8.4:2	1.765	4.911
ani čítať, ani písať					
mužských . . .	399.576	157.531	43.700	150.779	16.210
ženských . . .	496.616	172.779	51.910	188.976	19.998
Spolu mužských .	899.756	186.304	91.526	249.802	34.762
» ženských .	996.885	193.478	92.116	245.303	36.150

Vie čítať a písať	Maďarov	Nemcov	Rumunov	iných	spolu
mužských . . .	2,150.889	652.225	258.882	31.258	3,732.792
ženských . . .	1,792.936	599.896	105.551	18.421	2,992.854
len čítať					
mužských . . .	47.047	9.098	6.442	479	117.882
ženských . . .	208.6 2	52,763	4.244	1.070	424.362
ani čítať ani písať					
mužských . . .	1,439.211	296.322	1,035.217	60.759	3,599.305
ženských . . .	1,718.109	3 8,285	1,178.730	60.896	4,266.299
Spolu mužských .	3,687.147	957.645	1,300.541	92.496	7,449.979
» ženských .	3,719.727	1,030.944	1,288.525	80.387	7,683.515

V pomerných číslach vzhľadom na 1000 duší:

	Slov.	Rusov	Horv.	Srbov	Slovin.	Maď.	Nem.	Rum.	iných	spolu
Vie čítať a pís.										
mužských	239	63	248	199	240	293	328	100	181	247
ženských	192	85	173	111	159	244	301	41	108	198
len čítať										
mužských	24	13	12	1	22	7	4	2	2	7
ženských	72	20	45	4	69	28	26	1	6	28
ani čítať, ani pís.										
mužských	211	414	239	304	228	195	150	400	351	238
ženských	262	455	283	381	282	233	191	456	352	282
Spolu muž.	474	490	499	504	490	495	482	502	534	492
ženských	526	510	501	496	510	505	518	498	466	508

(Dokonč.)

DOPISY.

Z Bosny.

(Ukončení boje o autonomii církevní a školní. — Omladina. — »Prosvjeta«.)

Letos došlo ukončení jedno období dějin Bosny a Hercegoviny — skonem doživotního správce okupovaného území, ministra Kallaye. Lid, který 20 roků pod jeho systémem snášel porobu, pocítil v duši dočasnou volnost, doufaje, že snad smrtí Kallayovou přestanou všecky zlořády, plynoucí z jeho promyšleného, soustavného utlačování slovanského lidu. Vše, co lid ten dosud snášel, bylo spojeno se jménem tohoto člověka. Říkalo se: »Kallay — belaj« (neštěstí).

Této nálady obyvatelstva, zvláště pravoslavného, pokusil se využitkovati nový jeho nástupce; s líčenou ochotou a nenadálou blahosklonností přistoupil k rozluštění a zkoncování církevní a školní otázky srbské, dav pokyn prav. biskupům Mandićovi, Živkovićovi, Zimonićovi a Letićovi, aby se dorozuměli s národními vůdci a využili tak dobré nálady rozhodujících činitelů. Příčinu této ochoty bylo snadno lze uhádnouti: nový ministr Burian chtěl se zavděčiti pravoslavným Srbům a jejich spokojeností zakrýti sobě záda při eventualní »rakouské cestě« k Mitrovici. Vládní kruhy věděly dobře, že ten boj o autonomii církevní a školní neznamenal jen nespokojenost obyvatelstva v církevních záležitostech; byla to vůbec opposice národní,*) z níž se již (zvláště přičiněním akademického dorostu) vyvíjela i opposice hospodářská. Právě proto, že ty všechny proudy byly neurčité, ale přes to dost silné, tak že jednotlivé směry začínaly se již přesně odlišovati, mohlo se špatně zpraveným úředním a jim blízkým kruhům zdáti, že rychlým ukončením ryze církevní a školní otázky bude bosenské obyvatelstvo vůbec trvale a úplně uspokojeno. Úřední a poloúřední žurnalistika vyličovala, že vypracovaný statut obsahuje ohromné množství vládních ústupkův a nových práv, poskytnutých Srbům. Ba i sám ministr Burian v delegacích vyjádřil se v tomto smyslu.

Prav. Srbové jsou si však dobře vědomi, že je to souhrn jen skrovné části toho, co měli již za dřívějších dob. O nějakých nových právech nemůže býti řeči Vědí též dobře, že blahovolnost vlády vyplynula jen z obtížné situace vídeňské politiky a snad i z kynoucích zápletek na Balkáně.

Celý boj, který veden byl dlouhou řadu let a byl spojen s velkými obětmi a pronásledováními — je tedy ukončen. Vítězství je na straně národa. Ukázalo slabost Kallayova záměru, zdemoralisovati národní srbské kněžstvo a utvořiti z něho pomocí několika importovaných vyšších církevních hodnostářů klerikální kastu, která by mu byla v jeho zhoubné politice nápomocna. Národní nižší kněžstvo stálo svorně

*) Na př. srbské národní školství postaveno proti »bosenskému« vládnímu.

s nejčelnějšími srbskými vlastenci proti vládě i proti zaprodaným metropolitům, a tím jim zmařilo utvoření pravoslavné klerikální hierarchie v Bosně a Hercegovině. Přejeme si, aby i budoucně týž cit spojoval prav. kněžstvo s národem a znemožnil každé opětování podobného experimentu. —

Právě proto, že boj za autonomii církevní a školní znamenal neurčitou opposici ve všech směrech, mohlo vystoupení srbské akademické mládeže pokládáno býti za znamení opravdového boje s Kallayovou vládou. Tato mládež (pro kterou Kallay ve Vídni zařídil zlověstný internát) svými pamětními listy, odevzdanými před třemi lety rakouským delegacím, důrazně vylíčila jeho špatnou agrární politiku, čímž chtěla veřejnému mínění Evropy říci, že Rakousko nedovedlo splniti převzatý úkol.

Že se tou otevřenou a krajně radikální politikou nemohli zalíbiti bosenská vládě a Kallayovi, jest na bíledni. Proto stále protežováni synové přistěhovalců a akademici Srbové důsledně nepřijímáni do státních služeb. Veřejnou předčasnou činnost oněch mladých lidí omlouvá jistě fakt, že to byla první inteligentní generace srbská v Bosně, která při nepokročilém rozdělení národní práce nemohla zůstati passivní. Že byla všeobecně cítěna potřeba toho, aby někdo promluvil jménem starých i mladých, dokazuje založení (1902) »Osvěty« (Просвјета), spolku to ku podporování chudých studujících Srbů na středních a vysokých školách. Tento spolek měl v prvním roce přes 50,000 K příjmů! Jím vysvobozeno mnoho mladých duší srbských ze zhoubného Kallayova internátu ve Vídni — takřka ryze politického to semináře pro přípravu bojácných a malicherných byrokratů.

Poněvadž jest volba města studijního pro dosažení stipendia »Просвјете« úplně volná, litujeme velice, že dosud pro slovanské university a zvláště pražskou — nebylo nikdy o stipendium zadáno. Vinu tu mají i studující, kteří, nevíme čím, chodí do Vídně a Štyrského Hradce — i sama správa spolku, která spolu s nimi podceňuje studium ve slovanských městech. Jsme přesvědčeni, že jsou zde obě strany na mylné cestě, i přáli bychom si, aby se to brzo napravilo.

Brgjanin.

Z Varšavy. 15. března 1904.

(Ohlasy války u nás. — Szkoła sztuk pięknych.)

Válka rusko-japonská smutným ohlasem se ozývá v naší zemi. Především neblaze účinkuje na poměry hospodářské; následkem poklesnutí kursů různých akcií a renty mnoho boháčů přišlo o jmění; i průmysl místní velmi utrpěl. Z Varšavy vysílá se do vnitřních gubernií ruských i na další východ množství obuvi a hotových oděvů, z Łodzi množství loketního zboží; nyní vše to ovšem přestalo, mnoho

kupců ruských odvolalo dřívější své objednávky. Následkem toho jest zastavení práce v továrnách a bída mezi dělnictvem, pozbaveným výdělku. Peněz jest málo a ceny potravin stoupají.

To vše jsou ovšem následky, které válka vždy a všude přináší.

Ale jsou smutné následky, jež v této válce specielně my Poláci pociťujeme. Je to mravní stísněnost, která se nás zmocňuje při pomyšlení, jak velký poměrně počet Poláků ztratí život na dalekém východě. Procento Poláků, zařazených do pluků sibiřských, je totiž velmi značné — podle některých výpočtů dostupuje 40% veškerého vojska sibiřského (ovšem přesná čísla velmi těžko jest podati). Mimo vojáky povoláváni jsou na vojnu u velkém počtu i lékaři polští z království. Z Varšavy odjelo již sto a několik desítek doktorů. Do 48 hodin po vyzvání musili se připravit na dalekou cestu. Mladé ženy četných povolaných lékařů podaly žádost, aby jim bylo dovoleno odebrati se na východ a působiti vedle svých mužů v úloze ošetřovatelek. Vstoupiti v řady ošetřovatelek bylo jim sic dovoleno, ale nikoli tam, kde budou působiti jejich mužové.

Ačkoli je tolik vojáků polských a tedy katolíků ve válce, není tam jediného katolického kněze neb milosrdné sestry — a jest známo, že rolnický lid polský, z něhož se vojíni hlavně rekrutují, jest velice pobožný. Teprve na žádost varšavského arcibiskupa Popiela dáno svolení k utvoření katolického oddílu sanitárného; oddíl ten, složený z 1 kněze, 1 lékaře, 2 ranhojičů a 6 jeptišek v těchto dnech se odebéře na bojiště. Náklad na vydržování tohoto oddílu, opatřování lůžek atd. ovšem hradí polská veřejnost. — Podobně jako katolický utvořil se i takový oddíl evangelický.

Za těchto neblahých účinků války na naše zájmy jest pochopitelno, že Poláci jsou proti válce.

Rusové pak meškající mezi námi přímo se chvějí o svůj život. Ač nemají nejmenší příčiny k obavám, neboť Polákům nenapadne pomýšleti na nějaké povstání, přece jsou zachváceni strachem, rovnajícím se panice. Inu svědomí, svědomí je velká věc! . . .

Po prvních událostech válečných pojaly naše úřední kruhy ne právě šťastnou myšlenku uspořádati také ve Varšavě ruské vlastenecké demonstrace. Ale ačkoli se příslušné kruhy přičiňovaly získati penězi spodní vrstvy velkého města pro takové projevy, ačkoli policie úsilně o ně dbala, nezdařilo se je vyvolati i upuštěno od nich. Ruské úřední kruhy také se snažily vymoci od Poláků dobrovolné dary na válku, červený kříž, ale ani to se nezdařilo — proto přikročily k nátlaku. Úředníkům strhována 2—4% z měsíčního služného, úředníkům a učitelům rozeslány sběrací listiny na »dobrovolné« příspěvky — s naznačením sumy, jakou mají složiti . . . Dále po tajném nařízení magistrát každého města musil přispěti »dobrovolným« darem — i po několika tisících k účelům války.

Kratochvilná historie udála se v III. gymnasiu varšavském. Žáci první třídy hráli si v přestávce na vojnu. Přišel inspektor i ptá se chlapců, co dělají? Odpověděli, že si hrají na vojnu. »A kteří z vás

jsou Japonci?« — ptá se dále inspektor. »Japonci« vystupují. »Dobře,« praví inspektor, »všichni Japonci mají po 2 hodinách karceru.« — Uvádím to jen mimochodem; snad je to výtrysk humoru p. inspektora ve spojení s péčí paedagoga o pořádek ve škole...

Abych aspoň na konec dostal se z okruhu neblahé vojny, zaznamenávám založení důležité instituce ve Varšavě. Dnes právě byla otevřena »Szkoła sztuk pięknych« (akademie výtvarných umění), jejímž ředitelem jest malíř Kazimierz Stabrowski a která přijala 96 žákův a žákyň. O tom příště více. WARSZAWIAK.

Z Petrohradu. 15. března 1904.

Nálada občanstva vůči válce. — Tajná provolání. — Vření v »mládeži«. — Vědecké ústavy v stavu obležení. — Poměr k »nechristům« a »jinorodcům«. — Car a tisk. — Kuropatkin. — Všeobecné položení. — Procenta na vojnu. — Sjezd slavistů. — Nový ministr vyučování.

Jak bylo lze očekávati, po záchvatech úředního vlastenectví a po manifestacích pod ochranou policie musila nastoupiti reakce. Častěji a častěji lze slyšeti hlasy rozvahy a kritiky, ačkoli ovšem zřídka jen mohou pronikati na veřejnost. Potvrdilo se přísloví: nevolej vlka z lesa! — Ostatně o nějakém vystřízlivění nelze mluviti, poněvadž skutečného nějakého opojení vlastenectvím nebylo. Mezi účastníky hlučných projevů nadšení a zároveň pobouření proti zrádnému a věrolomnému nepříteli bylo jen malé procento skutečných vlasteneckých nadšenců; nepoměrně více bylo lízalů, pochlebníků a pokrytců, hlavní pak zástup skládal se z obyčejných pobudů, připojujících se ke každému davu a rozruchu. V Petrohradě i Moskvě manifestace povzbuzovala policie; když však ty manifestace začínaly nabývati rázu nežádoucího, když živlové převratní počali jich užívati k pokusům s rudým praporem a s výkřiky »doloj samoděržavie!« (dolů se samodržavím), tu ovšem sama policie nejpřísněji zabraňovala demonstracím a shromažďující se podvečer tlumy rozháněla, přikazujíc jim, aby šly spat a netropily hluk.

Za nějaký týden po zahájení války ochladl zápal a zavládla obvyklá nálada apathie a znechucení. Telegramů z bojiště, roznášených po ulicích, skoro nikdo již nekupuje, poněvadž by se z nich beztoho nic nedověděl. A zvědavost »věrných poddaných« uspokojují nalepované na nárožích telegramy »Pravitělstvennago Věstnika«, ovšem velmi skoupé a opatrné.

Za to na všech stranách ukládají věrným poddaným »dobrovolné« příspěvky na potřeby válečné, zejména na sesílení válečného loďstva. Jak možno mluviti o dobrovolnosti tam, kde panuje pouze suggesce, nátlak a přinucení? Různí šplhavci, chtíce se zalíbiti a obrá-

titi na se pozornost, vystupují z rozmanitými návrhy. Smutno dost, že i mnozí universitní professoři více se veřejně starají o válečné loďstvo než o svou vědu.

Vlastenecké a loyalní adressy, podávané »činovníky«, a byť to i byli universitní professoři, nemohou míti významu. Činovník přece jest povinen poslouchati svých nadřízených úřadů a vykonávati, co mu poručí. Volá-li však »urá« a vyslovuje nadšení pro vládu, přisvojuje si eo ipso i právo křičeti »dolů!« a vyslovovati nelibost; a to, myslím, jest nepřípustno již proto, že takové nespokojené úředníky by vláda propustila.

Něco jiného jsou projevy lidí a korporací, od vlády nezávislých, jako jsou na př. zemstva. Tak na př. šlechta moskevská ode dávna, ale marně, domáhala se dovolení ke svolání sjezdu zástupců celého Ruska za příčinou úrady o společných potřebách a vyslovení kollektivních přání. Nyní užila války a v dorozumění se zástupci jiných gubernií vystoupila s hromadnou adressou, ujišťující o loyálních citech a hotovosti k obětem za císaře a vlast. Je to pro ni znamenitá opora, aby v budoucnosti mohla se domáhati rovněž hromadného vyslovení o společných potřebách občanských a veřejných v celé říši.

Duševní hnutí opposiční, válkou na chvíli jaksi zatlačené, nyní znova se vzmohlo; svědčí o tom tajná provolání, vydávaná nejen »nezralou mládeží«, ale též lidmi, jak se zdá, zcela střízlivými a rozumnými. Mnoho vážných obyvatelů Petrohradu a myslím i jiných míst obdrželo provolání »Ко всѣмъ гражданамъ« s podpisem »družina demokratův« (группа демократовъ). Provolání to posuzuje přítomný stav, ukazuje, že zabrání Mandžurska přineslo Rusku jen škody a nehody, tvrdí, že Rusko nepotřebuje nových výbojů v cizích říších, nýbrž nového ústroje uvnitř, a odsuzuje vrhání se v krkolomné dobrodružství na dalekém východě, jímž se jen odvracejí oči od skutečných potřeb říše. Na to provolání toto poukazuje na nesvědomitost a nedbalost vlády, srovnává vládu japonskou, hájící zájmy vlastního lidu, s vládou ruskou, která umí lid jen zůstavovati na pospas fysickému i duševními hladu. Konečně vysloviv̌si naději, že statečnost mužstva i důstojnictva, jakož i obětavost lidu i nyní vysvobodí říši od hrozivého nebezpečí, končí provolání výstrahou, že nynější státní vláda nevyhnutelně se sřítí pod zodpovědností na ní spočívající.

Vůbec zjevy hrozivé a nežádoucí stále více se množí, zvláště v mládeži vyšších škol, částečně vinou netaktního a přímo vyzývavého počínání vrchnosti a professorův. Tak na př. jistá skupina professorů na vyšších ženských kursech podala k trůnu loyální adressu, v níž samozvaně mluví i jménem posluchaček. To stalo se příčinou »schodky« kursistek, na níž vyslovena nelibost, ba opovržení professorům, kteří nadužili svého postavení vůči posluchačkám; následkem toho byly vyšší ženské kursy dočasně zavřeny a otevřeny od 18. února (2. března) podmínečně, totiž jen pro posluchačky, uznané za »благонамѣренныя« a opatřené zvláštními lístky. Pohříchu značná část těch »blahonaměrenných« nechtěla použiti privileje a vrátila neb roztrhala řečené

lístky. Tak jen část posluchaček účastní se přednášek, kdežto valná většina buď jest z přednášek vyloučena, buď sama se jich vzdaluje.

Také na universitě došlo k nemilým vládě projevům. V prvních dnech po vypuknutí války skupina studentův konservativních, tak zv. »bělopodkladočnikov«, náležejících ke spolku »Dennica« vládou protežovanému,*) užila pohřbu Michajlovského, jehož se účastnilo mnoho studentstva, k uspořádání vlastenecké demonstrace, sestavila pak adressu k caru a zahájila sbírky na sesílení ruského válečného loďstva. To pobouřilo jejich pokrokové kollegy (ovšem, jak to bývá, jedni se pobouřili vědomě, druzí šli za nimi), kteří přezděvše sestavovatelům adressy »merzavců« (neprávem, neboť mezi nimi mohli býti i upřímní vlastenci), usnesli se svolati na 18. února (2. března) všeobecnou universitní schůzi. Ale nedošlo k ní, neboť universita byla částečně uzavřena a studenti do ní mohou jen na vstupenky, vydané na určitá jména buď jen studentům »blagonamërennym« nebo takovým, kteří se drží stranou všeliké politiky a věnují se pouze studiu. Vchody do university jsou střeženy a v jisté vzdálenosti stojí policie, objevující se časem v celých oddílech, ba i v blízké budově carské Akademie stojí zálohy policistů. Tak tedy máme ve vědeckých ústavech stav obležení.

Těchto zjevů odporu proti vládě a stávajícímu pořádku jistí lidé rádi by vykořistili k popuzování proti jinorodcům. Prohlašují, že neschvalování loyálních adres, jakož i jiné projevy nepravomyslné jsou prostě »kousky« židovsko-arménsko-polské a ovšem i finské.

Přes to však vláda posílá do prvního ohně značné procento »nekřesťanů« (нехристей) a »jinorodcův«. Tak v armádě mandžurské před vypuknutím války bylo prý kolem 40% Poláků. A i dnes posílají tam dobrovolníky z přinucení původu neruského. Ovšem že tito dobrovolníci, zejména židé, dosti často od vojska sbíhají a byvše chyceni, propadají smrti provazem — ale přes to nepřestávají býti dobrovolníky.

Z lékařů, posílaných na daleký východ, jest ohromné procento Nerusův a nepravoslavných, zejména také mnoho Židův. Při tom byl učiněn velmi nelidský pokus proti rodinám židovských lékařů, bydlících za hranicí židům vymezenou (za чертой еврейской осѣдлости), na př. v Petrohradě, Moskvě, Kijevě; nižší úřady totiž počínaly proti pozůstalým matkám, ženám, dětem, vůbec rodinám lékařův užívati zákonů a předpisů o židech, to jest vypovídaly je z těch měst. V Kijevě pouze na zvláštní protekci dovoleno zůstati v městě stařičké matce židovského lékaře, poslaného na dějiště války. Avšak úřady se přece zavčas vzpamatovaly, že podobné počínání bylo by příliš velkou ohavností a ukrutností, i ustanoveno »cestou zvláštní milosti,« že zákonů protižidovských nemá se užívati proti rodinám lékařů, zbavených skvělé praxe a klidného života rodinného a vyslaných na daleký východ do služby válečné. Uznalo se, že pozůstalé rodiny dosti jsou potrestány tím, že dostávají na celé živobytí... 30 až 35 rublů měsíčně.

*) Je to spolek, v němž s vyloučením politiky a vědy pořádají se hlavně pitky a hýření.

Všichni ostatní Židé ovšem jako dříve nemají práva volně se stěhovati s místa na místo, ani měniti obydlí na př. v Petrohradě, třeba sem byli povoláni ke zkouškám nebo pracím vědeckým. Pouze prostitutky Židovky mají právo bydleti v celém Rusku; proto také některé chudé Židovky, které se potřebují poctivou prací živiti, na př. v Moskvě, dávají se zapsati mezi prostitutky a raději podplácejí policii, aby tento jejich »podvod« přehlížela, jen aby nebyly vypovězeny. — Jest mi hořko, že musím o takových věcech psáti; ale cit pro spravedlnost nedá mi jinak.

Zřetel na pozůstalé rodiny židovských lékařů není jedinou »milostí« vlády. Upuštěno i od přesídlování lidí ze záhonu na záhon, totiž od uskutečnění kolonisační komise, zamýšlené panem von Plehve ve velkém slohu, jejímž úkolem bylo by posílání Poláků, Litvínů a Malorusů na Sibiř a Velkorusů na západ.*)

Divně také hledíme na způsob, jakým vláda hledí opatřovati prostředky k vedení války. Veřejnost má opatřovati vše: výživu vojska, léky, boty, oděv . . . zkrátka: vše. Co z toho opravdu dostanou vojáci a co uvázne cestou, jest ovšem otázka. Při tom ta nedbalost vlády, ten nedostatek věcí vojákům nejpotřebnějších, to ohlížení se jen a jen na občanstvo a veřejnost, jako by vláda neměla povinnosti starati se o své vlastní zájmy, to neustálé dožebrávání se podpor na válku, to hraní na válečnou filantropii — to vše činí dojem, že válku s Japonskem vede nikoli vláda ruská, nýbrž národ ruský.

Asi před týdnem byli přijati carem zástupci tisku petrohradského, p. Suvorin starší (Novoje Vremja) a p. Stolypin (Petrohradské Vědomosti), kteří odevzdali caru adressu ruského tisku. Car, děkuje jim za loyální projev, napomínal je, aby psali »pravdu a jen pravdu«. Aby pak noviny mohly psáti pouhou pravdu, uložena jim — trojnásobná censura (obyčejná censura ministerstva vnitra, censura ministerstva zahraničního a censura generálního štábu) . . .

Před několika dny vyjel odtud bývalý ministr války Kuropatkin, jmenovaný hlavním vůdcem armády mandžurské. V Petrohradě i po celé cestě byl předmětem neobyčejných ovací. Všude zejména dostával plno — ikon . . . Co u nás znamenají ikony, patrno jest z toho, že carovna vypravila celou spoustu obrázků a medailonků pro vojáky na dalekém východě. Šťastní vojáci!

Kuropatkin dostane 150.000 rublů ročně a 100.000 rub. za výlohy cestovní (прогоны);**) kromě toho rodina jeho zůstane v dosavadním nádherném státním obydlí a dostane 21.000 rub. ročně. Kuropatkin dále si vyžádal, aby mu výše uvedený plat byl vyplácen ještě po dvě léta po ukončení války, kdy zamýšlí psáti zprávu o válce a své paměti.

---

*) Srov. Slovanský Přehled VI. str.

**) Náhrada cestovného byla mu carským rozhodnutím z 38.000 rub. zaokrouhlena na 100 000 rub.

Přítomné položení Ruska není věru hodno závidění. Zeměpisná poloha je co nejhorší, že by i v konkursu schválně vypsaném těžko bylo vymysleti něco horšího: jediným svobodným a neuzavřeným mořem jest Ledový oceán, ale ten skoro po celý rok jest pro plavbu nezpůsobilý. Podmínky ekonomické a kulturní nacházejí se ve stavu prabídném. U vesla vlády jest úplný nedostatek hlav, které by chápaly hrozivost položení. A kdyby ještě bylo aspoň dost lidí poctivých! Zájmy osobní vládnou nad zájmem obecným. Uvnitř státu vření tlumené, ale zároveň podpichované samou vládou. Demonstrace protivládní většího i menšího rozsahu. Lidé vládní a nepraví vlastenci rozdmychují nenávist k Nerusům a štvou na ně. A zevnitř válka, válka dlouhá, úporná, vyžadující nesčetných obětí a hrozící úplným zruinováním. Co z toho vyplyne? Až hrůza pomyslet! —

Z ohledu na vydání válečná byla zadržena takřka všecka vydání, ustanovená k zlepšení poměrů státních úředníkův. Professoři a učitelé dostali za poslední 3 měsíce uplynulého roku asi dvacetiprocentní přídavek — nyní však jim vláda zase přídavek vzala a k tomu ještě jim předepsala dvouprocentní srážku ze služného »na potřeby válečného času«. Ale professoři a učitelé mohou se utěšiti tím, že nejsou v té příčině sami, neboť i nádenníkům v továrnách, izvoščíkům, konduktérům tramwayovým a různým jiným proletářům ukládají touž daň. Konduktéru tramwayovému, majícímu 15 rublů měsíčně, strhují z této mzdy 30 kopějek.*) Městská rada, pomýšlejíc na řády a nejvyšší poděkování, odhlasuje dar $1^{1}/_{2}$ milionu rublů — jen že nikoli z městských kapitálů; dar ten rozvrhne se na kupce a živnostníky, kteří tím způsobem vlastenectví otců města zaplatí.

A ještě jen se ptáme, dojdou-li všecky ty peníze svého vlastního účelu, neuváznou-li z velké části cestou v rukou nepovolaných. Obáváme se, že dojista budou z těch peněz těžiti »vlastenci« jako kupci v Irkutsku, kteří skoupivše všecky plstěné pokryvky, potřebné k pobíjení vagonů, prodali je za dva dni potom za trojnásobnou cenu a vydělali tak 200.000 rublů; nebo jako onen kupec v Tjumeni, který skoupil všecku pšenici a vůbec všecky zásoby potravin, jež nyní vojsku prodává za libovolnou cenu ... Proto ne nadarmo naše noviny varují před »čumazoju opasnosťju« (špinavým nebezpečím), t. j. před nebezpečím se strany vydřiduchů. **)

Následkem války nedojde letos ke sjezdu slavistů, jejž svolala Akademie Nauk v Petrohradě. Za to na popud prosincového sjezdu učitelů ruského jazyka v ústavech vojensko-vědeckých sestoupila se v 2. oddělení (jazyka a literatury ruské) naší Akademie Nauk komisse, jejímž úkolem jest vzíti v úvahu otázku ruského pravopisu.

---

*) A. Markov, znamenitý mathematik, člen Akademie a univ. professor, protestoval proti odečtení procent z jeho služného, universitního i akademického. »Darovati mohu, kolik chci, ale povinných procent neuznávám.« Nic se mu za to nestalo — ale každý si to nemůže dovoliti, neboť ne každý jest ve výhodě nedotknutelného člena Akademie.

**) Slova »čumazyj« v tom smyslu užil Ščedrin.

Prý máme již nového ministra vyučování, ač jmenování jeho dosud úředně se nestalo. Je prý to bývalý orlovský gubernátor Kristi (pozdější gubernátor moskevský), který se proslavil bojem proti osvícenému a pokrokovému maršálku šlechty Stachovičovi. Je to patrně muž Plehvův; těšme se, že nyní vejdou v život šestitřídní střední školy — k přípravě guberniálních úředníků . . . OBSERVATOR.

Zo Slovenska.

(Začiatky pokrokového hnutia na Slovensku.)

Dosiaľ Slováci žiadon politicky značnejší zastoj v Uhorsku neihrali. V dobe 48. minulého stoletia a potom i neskorej síce vynasnažovali sa všemožne, aby sa vyprostredkovali zpod vlivu maďarstva a po istý čas skoro ako by si už boli istú slobodu vydobili, ale všetky sľuby panovníka nespomohly oproti svevoly Maďarov nič. A tak žijú Slováci od 60 rokov svojho politického uvedomenia horší a otupnejší život než žili 1000 rokov neuvedomelí národne a zotročení zemanstvom. A predsa, keď uvážime všetky okolnosti, keď nazreme bars len povrchne do dejín pred a po osemaštyridsiatej dobe, musíme uznať, že nieje pravda, že by nemal náš národ už žiadneho smysľu pre politiku, pre slobodu a verejné diela. Veľká rada statočných a nanajvýš vzdelaných mužov politikov, básnikov, literátov atď., ako boli Mojzes, Daxner, M. Hurban, Štúr, Francisci, Pauliny, Kollár atd., nasvedčujú tomu, ďalej ohromné boje, aké zúrily a dosiaľ zuria medzi Slovákmi a maďaronmi, ďalej tá okolnost, že sme my Slováci dali iným národom hlavne Maďarom a Horvatom, vynikajúcich, ba možno povedať v dobe preporodu národa maďarského a horvatského, najlepších mužov (Košut, Šulek, Haulich atď.): všetko toto nasvedčuje, že národ slovenský má tiež trožka tej husickej krve v sebe, že skorej neskorej musí si vydobiť akej takej politickej slobody a národného blahobytu. Že sme my Slováci navzdor všetkým nadaniam duševným, zachovalosti rasovej, pracovitosti a peknoduchosti dosiaľ nevynikli, toho príčiny sú dľa mojej mienky 1000ročná nesamostatnosť národná, následkom toho chybanie všakových historických práv politických a národných, ktoré ako známo zachovaly Horvátov, ale aj sedmohradských Sasov, ba i v istej miery aj uhorských Srbov, potom chudoba a odvislosť od pánov zemanov. Dnes je Slovák síce volný (ovšem toto rozumej podmienečne), ale chudoba a otrocký duch (eufemististicky toľko čo: ústupčivý, dobrý, mierumilovný, holubičí atď.) mu zostal. Tento otrocký duch je na príčine, že my Slováci plodíme najviac renegátov, duševných vyvrheľov, že opičíme zvyky »pánov«, lebo sa nám naša táto vlastná zotročilosť zhnusila. Z tohoto hnusu pred otrokom slovenským a opičenia »pánskej pýchy« Maďara vyvinul sa onen aristokratism, ktorý nachodíme u veľkej čiastky slovenskej inteligencie a u všetkých maďaronov bez rozdielu.

Jestli tedy slovenský národ upí v otroctve i dosaváď, sú toho príčiny predovšetkým barbarism maďarský, nesmierná pýcha tejto národnosti, naša chodoba hospodárska a tá okolnost, že sa inteligencia slovenská nevedela emancipovať zpod vlivu pyšných vlastností Maďarov.

Týmto som už i naznačil, kde nutno počať pracovať a aka má byť politika a kulturálna práca národná. Naše dva najväčšie nedostatky sú chudoba a otrocký, t. j. národne neuvedomelý a nevzdelaný (nesamostatný) duch, práve to isté, čo vidíme u Rusinov. Dokiaľ sa nevymaníme z driap týchto dvoch diablov, nevykonáme nič a marný bude každý boj so všemohúcim nepriateľom maďarským.

Nuž pracovalo sa na Slovensku v tomto smere? Ano, ale len čiastočne a akosi nevedome. Prví naší buditelia boli demokrati pokrokári v pravom slova smysle. Študovali ľud, jeho zvyky, zaviedli ľudový jazyk do knih, hlásali ethickú čistotu oproti nemravnému Maďaru a žili mravne a ľudove. Čistým kresťanstvím, humanismom sa postavili oproti maďarskému barbarismu a rasovej pýchy. Aj na hospodarskom zveľadení pracovali, keď snaď aj menej.

Lenže tento duch demokratický a číste humanistický nemohol sa vyvinuť dokonale po čas učinkovania naších buditeľov. Nutno bolo najprv reč do poriadku uviesť, slovenčinu zdokonaliť a ubrániť pred nepriateľom. Táto práca sa zdála naším buditeľom najsúrnejšou, a preto sa venovali hlavne jej. Ve svojom idealisme nešipili, že touto prácou ďaleko ešte neoslobodili národ alebo že by nenašli porozumenia v ľudu. Nastalo preto veľké sklamanie, keď po zrušení Slovenskej Maticí, pri neumornej práce nekoľko inteligentných národovcov, ľud sa ešte vždy nebránil, ba možno povedať svojich vodcov priamo zanechal. Naši buditelia mysleli, že rečou a literatúrou získajú si masu, zatiaľ si ich národ ani nevšímol. Je síce pravda, Matica Slovenska hlavne pričinením veľmi obľubeného biskupa Mojzesa v prvej dobe dosiahla veľkej popularity, z celeho Slovenska prichodily adresy a pozdravy, ale to bola viacej menej oduševnenosť za Mojzesa a za slobodou vôbec než skutočné presvedčenie národné. Zkrátka horlenie za literárnou samostatnosťou, vychvalovaním krásy a ľubozvučnosti našej reči pominuly svojho cieľa u prevažnej väčšine národa. Ale národné presvedčenie by sa bolo snad dalo aj púhym pestovaním literatúry dosiahnuť, keby maďarské vlády neboly s takou zverskou divokosťou oproti nám vystupovaly.

Zkušenosť 30ročného martýrstva pod barbarismom maďarským nás poučila, že ľudová práca slovenská je nemožná len pestovaním literatúry, básnenim a písaním poviedok atď., že nutno hladať nové prostriedky, nové cesty. Je raz faktum, že Maďari majú moc a židia peniaze, že kňazstvo sa nám odnárodnilo takmer cele, že úradníctvo pracuje oproti nám všetkým možným spôsobom. Načo tedy hlavou o stenu biť? Veď ju neprerazíme násilím, ani ju nevykúpime peniazmi, ale čo je možno: podryvať ju nateraz drobnou a tichou prácou ľudovou. Tento spôsob je ešte ten najvýhodnejší.

Beznádejný stav učinkovania len literárneho, zanedbavanie praktického prevádzania ľudovej práce uvedomujúcej, organisatorsky hospo-

darskej a akýsi fatalismus a čakanie vyslobodenia od Rusov a prisvojenie si istých vlastností Maďaronov najmä čo sa karát, pijatík, frásovitosti, aristokratismu a nekresťanskej pohrdlivosti oproti pospolitému ľudu atď., všetko toto zavdalo podklad ku opposicii mladej generacie oproti officielnemu nášmu svetu, ktorý často a mnoho hrešil v tomto smysle.

Tento neduh cítili mnohí, vynikajúci mužovia na Slovensku, ale ozvať sa verejne, to sa ostýchali urobiť so známej príčiny: nerušiť svornosť a mier. Nuž ale čo má slovenský národ z toho, že mu »páni« dovolia skapať pekne v pokoji a mieru? Keď už niet výhľadov, vzdajme sa, jestli ale takých jesto, hlaďme sa posilniť bars v »nesvornosti« a boji. U Slovákov nastala doba — ovšem hodne neskoro — kde nutno predne na delfické slová zreteľ obratiť Γνῶθι σαυόν·

A zachovať »mier a svornosť« nebolo možno tým momentom, čo počalo naše študentstvo v zahraničných mestách universitných s bystrým okom pozorovať prácu a pokrok pobratymských Slovanov najmä Čechov. Je síce pravda, medzi eksistenciou národnou Čechov a Slovákov je ohromný rozdieľ, ale predsa jesto mnoho spoločného pri oboch. Predne je práve reč spoločná. Čechoslovania majú síce dva rôzné jazyky literárne, ale rozumia obe reči; že by sme sa nerozumeli, to nestojí. A to je to najhlavnejšie. Našu literatúru bých porovnal so starogreckou. Druhé spojivo je historická spolubytnost a konečne povedomie veľkej čiastky Slovákov a všetkých Čechov, že Česi a Slováci tvoria jedon kmen, ktorý môžeme docela dobre nazvať československým. Ovšem jesto aj rôznosti medzi Slovákmi a Čechmi nadostač. Predovšetkým rôzne pomery politické, hospodárske, osvetné atď. Všetky této okolnosti nutno brať do povahy. Ale konec koncom predsa prídeme ku presvedčeniu, že spoločná práca najmä osvetná a hospodárska je možna a nutná medzi oboma národami. Vyjdúc z týchto predpokladov presvedčila sa mládež naša študujúca a istá čast inteligencie, že v kulturálno osvetných veciach a jak ďaleko možno i hospodarských je žiaducne držať sa Čechov. Toto je prvý bod pokrokového programu dorostu slovenského.

Presvedčenie, ktoré si nadobudli mladí študenti v Prahe, že Slováci a Česi navzdor dvum literárnym jazykom sú jedon celok a že vzájomné doplňovanie a vypomáhanie je možne, vniklo konečne i do srdc mimo Prahy študujúcej slovenskej mládeže a podrost náš počal študovať česků kultúru: česku literatúru, historiu, počal sa interessovať i o verejne diela české, českú politiku atď. atď. a tým spôsobom utvrdzovali sa naši mladí doktori, inženieri atď., že je možné byť roduverným Slovákom ale aj súčasne dobrým Čechoslovanom. Pilným študiumom otázky československej sme prišli ku presvedčeniu, že čeština nevytvára slovenčinu. Zrušenie slovenského literárneho jazyka na prospech českého je nateraz nemožny už z čiste praktických a politických príčin nehovoriac už ani o citlivosti a lásky ku nášmu jazyku.

* * *

Než sa pustím do dalšieho pojednavania o **pokrokovom hnutí na Slovensku**, musel som predoslať, že **toto hnutie ku lepšiemu stojí na fundamente jednoty kmenovej národa českého a slovenského**. Na takomto základe stál Kollár, Šafarík a iní, na tomto základe stojí mládež slovenská jak ďaleko sa druží, okolo »Hlasu«. Na takomto stanovisku stáli ale aj tak zvaní starovlastenci slovenskí, kým nepočal onen záhubný rozpor medzi officielnou vlasteneckou spoločnosťou slovenskou a stranou realistickou v Čechách. Aké príčiny toho boly, podarí sa mi snáď behom tejto krátkej rozpravy načrtať.

Podotknul som bol, že pokrokové hnutie slovenské má svoj pôvod v Čechách. Jako už častokrat, tak i teraz zavanul čistý vetor z Prahy od naších mocnejších a kultúrne vyvinutejších bratov. Hneď v prvých časo: založenia poťažne sreorganisovania českej university ale zvlášte v osemdesiatých rokov mínulého stoletia putovali naší študenti, najmä so zámožnejších rodín slovenských a z maďarských škol pre panslavism vyhodoní do Prahy, čiastočne i do Viedni. Naší študenti použili rakúsku slobodu a venovali sa nielen študium svojmu odbornému, ale aj životu verejnému, spolkárskemu. A česká kultúra pôsobila na nich nielen intellektualne, ale hlavne mravne.

Medzi českým a slovenským inteligentem, medzi našim a českým životom je rozdiel ohromný. Jestli český inteligent stál viac pod vlivom vážneho a kultúrne vyvinutého Nemca, je slovenský mladík odchovaný v maďarskej škole, ktorá sa už z čiste odborného a padagogicky vedeckého stanoviska nedá nijako porovnať s rakúskou. Maďarské gymnasium je opička nemeckej školy, je to vlastne monstrum, v ktorom sa nevychovávajú ľudia pre vedu, než pre vlastenčenie a a maďarisaciu. Maďarčina to je jediný idol, ktorý sa pestuje, druhé predmety len kuse, megalomane pre maďarstvo, čiastočne priamo falošne na lživých a nevedeckých základoch (n. pr. historia). Maďarské školy nevychovávajú mravných a seriosných ľudí, ale fičúrov, hazafíkov, pyšných a strašne namyslených nedoukov, ktorým nevštepujú lásku k ľudu, pravde a mravnosti, ale len pyšné bájky o velikosti a mohutnosti Maďarov.

Maďarskí profesori privolia ku každému sviňstvu svojích školákov, ak sú namerené oproti Slovákom, panslavom. Vybíjanie okien, všemožné hanobenie slovenských domov, vyhadzovanie trožka len podozrivých študentov Slovákov deje sa každodenne pred očima profesorov a vrchností. Jestli ale predsa kde tu vyštuduje Slovák, tak mu je prežiť hrozných osem rokov martyrstva; musí byť zvlášte nadaný, pilný a s hodnou dávkou energie a prirodzenej mravnosti už z domu zásobený, ak chce vyššieho stupňa dosiahnuť. Predovšetkým ale musi byť obozretný, aby ani to najmenšie podozrenie z panslavismu na neho nepadlo.

Slovenský študent, vychodivší gymnasium alebo realku je povrchne vychovaní v realiach a častokrat nakazený mravne. A inák ani nemože byť. Veď ten mladík tiež nieje bohom, aby mohol všetkému

odolať a rodičia tiež nemôžu namnoze polepšiť to, čo škola pokazila. Znál som absolventov maďarských gymnasii, ktorí krátky čas po mature neznali dobre ani grácký alfabeť, z latiny snad deklinacie, ale viac nič. Ale pána vie hrať každý maďarský študent a slovenský tiež. Len dvoch Slovákov universitantov znám, ktorí by šli i do 6krajcarovej kaviarne, druhí všetci boli a sú veľkí pánovia, ktorí len v »Grand- a Central-Café-ach« najdú seberovných. Restauranty len prvotriedne navštevuje Slovák akademik a do spolkov ľudových — Bože chráň. Alebo, keď už musí do takého, potom len hodne obdaleč od remeselníka, alebo zeleninára sedliaka. Slovenský inteligent — ovšem čest tým zriedkavým výnimkam — obcuje s pospolitým ľudom len čo »pán« —.

Toto sú následky aristokratismu maďarského, takto nám odcudzujú, spotvorujú našu nádej na lepší a súčejší život národný. Maďarisujú, ano maďarisujú mravne. — Berú síce i reč veľkej väčšine, ale mravne kynožia všetkých bez výnimky. Že tomu tak, že neprehäňam, toho dôkazy sú strašne pomery hospodárske medzi úradnictvom maďarským, medzi upadnutým zamanstvom a je predovšetkým žid, tento živý a ztelesnený obraz hynúceho jak slovenského tak i maďarského gladiatora. Nuž a podružné vlastnosti vtelené každému »aristokratovi« kartárstvo, hýrenie sexuelné, alkoholism, lieň, grobianstvo, duellanstvo a ľahkomyselnosť všakového druhu — o tom radšej ani nehovorme. Že mnohí, ba premnohí z naších prevzali i to od skrachovaných maďarských zamanov, som videl na vlastné oči. A nemohol som zprvu pochopiť, škriepil som sa, pohneval som sa s mnohými. Behom času som s úžasom spozoroval, že tento vliv maďarstva je shubnejší než všetko poštátnovanie slovenských škôl a zatváranie slovenských patriotov.

(Pokračování.)

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní: Maďarská spravedlnost. Projevy československé vzájemnosti. Národnosti nemaďarské a volby. — Dr. Arnošt Muka. — Slované východní: † Boris Čičerin. — Válka a vnitřní poměry Ruska. Volání po reformách. Stav výjimečný. † P. S. Vannovskij. — Memoranda prof. Puljuje. Přednášky o maloruské literatuře. Američtí Malorusové uniatští. Uherští Rusíni.

Slované severozápadní.

Pronásledování **Slováků** *maďarskou spravedlností* nenastal dosud konec. Před porotou prešpurskou, která 8. února t. r. odsoudila redaktora Jura Babku, stál 15. února opět redaktor »Považských Novin« *Igor Hrušovský*, úředník »Ludové banky« v Nov. Městě n. Váhem. Obžalován byl, jak se rozumí samo sebou, z »pobuřování proti maďarské národnosti a z vychvalování přečinu«. Obžalovaného hájil dr. Rudolf Markovič. Byl odsouzen na 3 dni do vězení

a k zaplacení 40 K pokuty. Odsouzený redaktor Hrušovský je znám svými národohospodářskými články v prvých ročnících »Hlasu« a má velké zásluhy o hospodářské osamostatnění slovenského lidu v okolí Nov. Města n. V. zakládáním potravních spolků.

A ještě jednu obět vyžádala si maďarská zvůle ze řad slovenské mládeže. V Ružomberku byl odsouzen 29. února *Josef Gregor-Tajovský*, nadaný slovenský belletrista, na tři měsíce do vězení a k zaplacení 200 K pokuty za to, že vyzýval slovenské obecenstvo martinské v Ľudových Novinách, aby nechodilo se do maďarského divadla dívat na šilhavé herečky. Nemravnost pod záštitou maďarství tu zvítězila! Gregor býval učitelem katol. školy v Tajově ve Zvolenu, studoval pak na pražské obchodní akademii a jest nyní úředníkem banky »Tatry« v Turč. Sv. Martině. Jeho zjev literární ze současné produkce slovenské jest jeden z nejsympatičtějších, a zdá se, že by se ještě mnohem více rozvinul, kdyby nebyl dušen maloměstskými poměry martinskými. (Viz na př. jeho ohlas nadepsaný »Mládeži« v srpnu 1903. v Hlase roč. V. str. 193.)

Nešťastní jsou Maďaři, že dají se stále strašit přízrakem *panslavismu*, o kterém však dobře vědí, že je politicky nemožný. Panslavismus při všech slovenských procesech hraje velikou úlohu. Při procesu Veselovského definoval ho žalobce Chudovský (ubožák zapomněl si své panslávské jméno pomaďarčit): »Když se někdo slovenské řeči drží a k tomu se přiznává, to je panslavismus«. Když mu to však obhájce Fajnor věrně dle stenografických zápisek citoval, bránil se, že prý podobných hloupostí nepovídal. Při loňském processu Markovičovském měl tentýž Chudovský definici jinou, taktéž podařenou: »Žádat v této zemi více řečí pro veřejný život, není vlastenecké, to znamená chtít rozdělit zem na části, což my dobře po maďarsku panslavismem nazýváme.« Jak vidno, není to s maďarskými mozky vášní a záštím proti všemu slovanskému překypujícími v pořádku. Jen tak si můžeme vysvětliti, že poslanci Veselovskému mohlo se za přitěžující okolnost počítati, že totiž nevyvěsil praporu, když hrabě Apponyi přijel do Trnavy, a že dal tisknout jen slovenské úmrtní lístky, když mu zemřela žena.

Také *československá vzájemnost* neušla pozornosti maďarských žalobců v posledních slovenských procesech. Bylo ovšem na jejich nájezdy se strany slovenských obhájců jak náleží odpověděno. V procesu Veselovského obhájce Fajnor ve své řeči pronesl pozoruhodná slova o této věci. Slyšme, jak se vyslovil o českých školách: »I to je pravda, že se mnoho slovenských dětí vzdělává na školách českých. Já z vlastní rodičovské zkušenosti osvědčuji, že proto posíláme děti do škol českých, že je tam vlastní mateřskou řečí vyučují, tak že je veškeré vyučování mnohem vydatnější než na školách maďarských«.

Neméně pozoruhodná jsou slova, která pronesl o stycích československých mladý slovenský právník dr. Jan Ruman ve své obhajovací řeči při procesu Babkově. »Příčinou styků československých jest neprovádění národnostního zákona, neboť Slováci, nemohouce se vzdělat ve své mateřské řeči, přirozeně se utíkají k češtině, protože slovenčina a čeština nejsou dvě rozdílné řeči. Ostatně tomuto československému přátelství a literární jednotě nestaví se v cestu vládní vrchnosti, ale Národnie Noviny«.

Těšíme se, že studie na českých školách budou nyní i nemajetným Slovákům umožněny vzácným *odkazem* přítele Slováků *Aloise Hororky*, úředníka banky »Slavie« v Praze, 10. února t. r. zemřelého. Zesnulý býval úředníkem dříve ve filiálce banky Slavie v Pešti a odkázal v závěti své městu Praze 200.000 K na zřízení »Kollárea«, útulku československých studujících v Praze, a kdyby k tomu nedošlo, na zřízení 12 nadání po 400 K ročně, z nichž polovina má připadnouti studujícím slovenským. Pro Slovensko mají význam ovšem jen obchodní akademikové. Lékaři, právníci, bohoslovci, učitelé i professoři musí nabyti způsobilosti v Uhrách, jinak nemohou být uznáni. Technikové pak při dnešním stavu slov. prumyslu rovněž nemají naději do budoucnosti. Kteří pak Slováci, vystudujíce v Čechách, také zde zůstanou, nejsou Slovensku platni skoro nic.

*

Neohrožený obhájce pronásledovaných slovenských vůdců, vzpomenutý již pravotár *Štěpán Fajnor* v Senici, slavil 16. února své šedesáté narozeniny. Zaslouží si svojí činností, abychom i my připojili se k těm, kteří mu v den ten projevili svá blahopřání. Nechť se mu podaří ještě mnoho Veselovských vyrvati ze spárů maďarských soudů! Fajnor jest odborníkem nejenom v oboru práv, ale i mistrem na poli hudby, nevšedním znalcem slovenských trávnic, dovedným harmonisátorem jich i skladatelem v duchu lidových písní. Mnohé Heydukovy básně z Cymbálu a huslí uvedl v hudbu, i do Kubovy sbírky přispěl.

Syn jeho Dr. Vladimír Fajnor ve Zvolenu začal vydávati v únoru nový krajinský list *„Zvolenské Noviny“*. Nyní jen východní stolice slovenské nemají časopisu, ale tam není národního života... Kteří pak čtou přece něco, koupí si za krejcar denně vycházející vládní »Slovenské Noviny«. I v městech probudilého západu Slovenska jsou poměry stejné. V Žilině prodá se denně 150 výtisků »Slov. Novin«, v Ružomberku 200, v Mikuláši 70 a t. d. Konkurence drahého obdenníka »Nár. Novin« (za 12 zl. ročně!) je proti tomu slabá.

Zajímavá byla v ohledu politickém *doplňovací volba poslance v Naďlaku* v Čanadské stolici, už vzhledem k tomu, že není vyloučena možnost rozpuštění parlamentu a vypsání nových voleb. Jest úžasno, s jakými úskoky jest zápasiti při volbách stranám národnostním a jakých neústavních prostředků užívá vláda k vítězství poslance »liberálního«. Jaký pak div, že leckde lid nemaje vůdců zůstaven je na pospas vládním nadháněčům. V Naďlaku spojili se Slováci s Rumuny a nabídli kandidaturu aradskému advokátovi dru. Suciovi. Naďlak sám je město slovenskorumunské. Slováků jest 54%, Rumunů 41% ze 14.000 obyvatelů.

V celém okrese jest sice většina Maďarů, ale ti byli rozděleni na tři strany: Košutovce, vládní a Ugronovce. Kandidatura národnostní byla sice trochu opozděná, ale rumunský poslanec Dr. Vlad a red. »Slov. Týždenníka« Hodža připravili lid k volbě, která byla 5. března. V den volby ráno šla deputace 15 slovenských a rumunských voličů ku předsedovi volby, nesouc mu svoji kandidátní listinu. Deputace vešla do volební místnosti a podala mu listinu. Ten však vytáhl hodinky a ukazuje na ně, pravil: »Lituji, pánové, ale ½ 9. před 5 minutami minulo a proto nemohu vaší kandidatury přijmouti.«

Tím byla národnostní kandidatura zničena, a mnozí Slováci dali se pak svésti k volbě kandidátů jiných. Slováků hlasovalo 400, nehlasovalo 150, Rumunů hlasovalo 200, nehlasovalo 400. Košutista Nagy (Žid) přijde s liberálem Hášem 22. března do užší volby. Nagy dostal 850 hlasů, Háš 550, všech hlasů čítá okres 2550. *S. K.*

*

Zaznamenali jsme předešle, že **Lužičtí Srbové** chystají se k oslavě padesátých narozenin prof. dra. *Arnošta Muky*. Užíváme té příležitosti, abychom znova připomněli svým čtenářům život a zásluhy tohoto vzácného slovanského apoštola i učence. Jméno jeho náleží nyní k nejzvučnějším a nejváženějším ve slovanském světě, neboť je známo, že od smrti Hórnikovy, tedy již 10 let, jest duševním vůdcem Srbů hornolužických, ba Lužických Srbů vůbec, poněvadž národní práce v Horní Lužici udává směr i Lužici Dolní. Nestojí sice v čele Matice Srbské jakožto její předseda, tak jako tomu bylo u zvěčnělých národních vůdců lužických, Smolera a Hórnika, ale jest jejím opravdovým kormidelníkem jako redaktor »Časopisu Maćicy Serbskeje« a duševní rozněcovatel všeho života této důležité národní instituce. Když zemřel Hórnik, nebylo pochybnosti, kdo převezme jeho úkol: znamenitý znatel a vzdělavatel obou nářečí jazyka lužickosrbského, znalec a badatel života lužickosrbského lidu, dlouholetý redaktor jediné lužické revue byl jediným mužem, na němž se soustředily mysli všech po odchodu Hórnikově.

Muka narodil se 10. března 1854 ve Velkém Oseku (Wulki Wosyk) v saské Horní Lužici z rodičů evangelických. Vystudovav klassickou filologii a slovanský jazykozpyt v Lipsku působil na gymnasiu žitavském, v l. 1880

až 1883 v Budyšíně pak v saské Kamenici a od r. 1887 jest professorem gymnasia ve Freiberku saském. Je to nesmírná škoda pro národní život, že vlastní nynější vůdce jeho jest nucen žíti mimo Budyšín. Základními kameny významu Mukova v literatuře domácí a vůbec slovanské jsou pomníková díla »Statistika Serbow« s národopisnou mapou Lužic (Budyšín 1884—1886) a »Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der Niedersorbischen (Niederlausitzisch-wendischen) Sprache« (Lipsko, 1891), jimiž jsou vyznačeny dva hlavní směry jeho činnosti. Jako pracovníku v národopisu lužickém náleží mu místo hned ved e Smoleřa; kromě »Statistiky«, první knihy toho druhu v literatuře slovanské, uveřejnil celou řadu doplňků k Smolerově velké sbírce lidových písní lužických a množství jiného materialu národopisného. Podobně vedle dolnolužické mluvnice napsal řadu prací z domácího jazykozpytu, jež s podobnými pracemi Hórnikovými jsou ozdobou »Časopisu Maćicy Serbskeje«. V posledních letech připravuje velký slovník dolnolužický, práci podobného významu vědeckého, jako dolnolužická mluvnice. Kromě toho očekáváme od něho vědeckou mluvnici hornolužickou, které jest zapotřebí jako soli; dílem tím dovršil by Muka svoje zásluhy o domácí jazykozpyt a ustálení spisovné lužičtiny. Tím také vykonal by práci, k níž se chystal Hórnik, ale již mu smrt nedovolila dokonati. Třetí směr jeho činnosti vidíme v »Łužici«, věnované lužickosrbské belletrii a stopování všeho života lužickosrbského; je to tedy jaksi lužická revue, byť mohla vycházeti jen v rozměrech nevelkých. Toť vzácná vlastnost Mukova, že nezůstal jen přísným učencem, ale že při tom si zachoval i živou citlivost pro vše lužické. Snad v něm zbylo něco z mladistvého básníka Muky a studenta, který v letech sedmdesátých s čipernou družinou uvedl v život »skhadźowanky« a rozvířil celou tehdejší hladinu lužickou. Není v té příčině bez významu, že právě Muka byl r. 1897 nakladatelem sbírky básní Jakuba Ćišinského »Serbske zynki«. Věru že i tím se znamenitě hodí za nástupce Hórnikova, že duší a srdcem nestárne. Je to vždy totéž vřelé srdce mladické, nadšené pro vše krásné a dobré, jež tepotem svým se ohlásilo v projevech mládeže lužické let sedmdesátých a k němuž jsem přilnul v polovici let osmdesátých. Nuže, ať ani tělesně nestárne tento muž, na jehož bedrech nyní spočívá, co budovali Smoleř, Zejleř, Hórnik a jiní — a co budovati sám vydatně pomáhal! Ať jest mu popřáno potěšiti se lepší budoucností svého malého, ale velkou láskou milovaného národa! *Ad. Černý.*

Dr. Arnošt Muka.

Slované východní.

Koncem února se rozžehnal se světem velký ruský myslitel *Boris Nikolajevič Čičerin*. Jméno tohoto velkého Rusa dobře jest známo čtenářům Slovanského Přehledu, který zas a zas se vracel k významu a ideám jeho. Odkazujeme zvláště do roč. I. 447, roč. III. 396, 445 a zejména na článek »K otázce shody rusko-polské« v roč. II. 415, v němž dopodrobna poukázáno bylo na význam Čičerinův pro otázku slovanskou a zejména rusko-

polskou.*) Byl to již stařec značně vysokého věku (nar. 1828 v Tambově), v posledních třech letech pohromou na zdraví mu byla takřka veškerá činnost znemožněna**) — přes to však zpráva o jeho smrti otřásla půdou slovanskou jako pád mohutného dubu, který vysoko vynikal nad okolí. Posledním takřka jeho slovem byla obrana práv Finska,***) ukazující na jaké výši absolutní spravedlnosti stál tento velký ruský duch. — K tomu, co jsme v předešlých ročnících psali o Čičerinovi, připojujeme vysoce zajímavé úryvky z jeho dopisů, jež cituje prof. Maryan Zdziechowski ve své krásné vzpomínce, věnované památce velkého Rusa.†) R. 1898, když Zdziechowski poprvé dopsal Čičerinovi po přečtení III. svazku jeho »Kursu státní vědy«, odpověděl ruský právník a filosof: »Těší mne, že slova moje, byť v skrovné míře, dala jakési zadostučinění lidem, proti nimž jsme se těžce provinili.« V listu tom mluvil Čičerin o vražedném vlivu povstání r. 1863 nejen na Polsko, ale i na Rusko, neboť v Rusku vyvolalo nacionalistickou reakci, po níž následovalo politické zdivočení, stále trvající a rostoucí. »Ale kdo věří v budoucnost lidstva,« — končil Čičerin — »ten musí v tom spatřovati zjev dočasný. Co se aspoň mne týče, jsem pevně přesvědčen, že přijdou lepší dnové, pro něž třeba úzkostlivě zachovávati mravní poklad národa... V úsilí o dosažení toho vysokého cíle setkají se vždy nejlepší Poláci s nejlepšími Rusy...« V příčině slov Mommsenových o Češích psal Zdziechowskému: »Mýlíte se soudíte-li, že Aksakov nebyl by možným na západě; Mommsen není lepší, ba spíše horší než on. Co tedy žádati od národův méně vzdělaných? Mravní úpadek současného lidstva jest nepochybný, pročež tím těsněji mají se spojovat ti, kteří si zachovali jakési vyšší city.« I klade na to důraz, že jedině na tomto základě mají směřovati k vzájemnému dorozumění Rusové a Poláci. »Ovšem rozvahy a trpělivosti jest vám především zapotřebí,« píše; »ale věřte mně, že i nám jsou vlastnosti ty nezbytny. Jsme sice národem panujícím, ale přítomné položení naše jest nesmírně těžké, a ještě těžším je činí vědomí mravní viny naší proti těm, jež utiskujeme, a té viny na štěstí jste vy prosti.« Smutek, s jakým pohlížel na současné Rusko, ovívá nás z těchto jeho slov, jež psal Zdziechowskému v době jubilejních slavností krakovské university: »Těším se, že se Vám vydařila Vaše slavnost, ale není mně nikterak líto, že jsem tam nebyl; v nynějších dobách jest postavení Rusa mezi cizozemci velmi nepříjemné, neboť co jim může pověděti o své otčině? Nanejvýš snad to, že neutuchly tam ještě docela vyšší zásady spravedlnosti a lidskosti, které tvoří cenu a krásu lidského života; a to jest přece příliš málo...« O shodě ruskopolské za-

Boris Nikolajevič Čičerin.

*) Článek ten vyšel též ve zvláštním otisku.

**) Na podzim r. 1900 vypukl požár v jeho domě na vsi. Účastniv se prací záchranných utrpěl Čičerin těžké popálení na hlavě, což mu způsobilo dlouhá muka. Po těchto utrpeních zachvácen byl návalem mrtvice, který jej pozbavil pohybu i řeči. Teprve na několik měsíců před smrtí nastala úleva — a po ní úleva věčná, smrt.

***) V brošuře „Россія наканунѣ двадцатаго столѣтія,“ str. 111—143.

†) *M. Zdziechowski*: Borys Cziczerin. Wspomnienie pośmiertne Kraków, 1904. (Odbitka z »Przeglądu Polskiego.«) 8°, str 24.

znamenáváme tato památná slova z jeho dopisu — jako protějšek k jeho brošurce, věnované této palčivé, stále otevřené otázce slovanské: »Vzájemné sblížení obou národů slovanských na základě obapolné spravedlnosti bylo by dílem tak žádoucím, že až lze těžko uvěřiti v jeho možnost. Paměti Bismarckovy svědčí o tom, jak se toho Němci obávali r. 1863; nepochybuji, že prokázání spravedlnosti Polákům postavilo by Rusko na vrchol síly a slávy«. A vzrušujícím přímo dojmem působí slova, která lze považovati takřka za poslední jeho odkaz, za poslední jeho požehnání; jsou to slova posledního dopisu, psaného Zdziechowskému na počátku r. 1901 vlastní rukou před záchvatem mrtvice. »List Váš, psaný v předešlém století, obdržel jsem teprve v tomto věku — nuže s novým stoletím pozdravuji Vás jako člověka mladého; spatříte zajisté dobro, které přinese, kdežto já v svých letech té naděje chovati nemohu. Nejvroucnější přání moje spočívá v tom, aby přinesl shodu dvou bratrských národů, které věk XVIII. znesvářil a jichž věk XIX. nedovedl smířiti. K tomu dílu velkému a svatému směřujtež všecky myšlenky a všecko úsilí mladého pokolení, a nám, starcům, zbývá jen požehnati Vám, než sejdeme do hrobu. Mnohý snad řekne, že to jsou sny — ale sny, které povznášejí duši a pro něž přes všechnu bídu a marnost života současného stojí za to žíti a pracovati . . .«

Tolik pro dnešek. Vrátíme se však příště k odchodu muže, nad jehož hrobem stojíme s obnaženou hlavou, proniknuti vznešeností jeho ducha a úctou k němu, která přemáhá všecku lidskou bolest nad ztrátou velkého člověka. Nad takovým hrobem víc než kdy jindy cítíme, že duch lidský jest nesmrtelný. *A. C.*

*

Zvlněné mysli, výbuchem *války* a prvními nezdary ruskými způsobené, navrací se v koleje rozvahy a klidu. Imponující pravdomluvnost úředních válečných zpráv, zjevné přepočítání Japonců, že za nenadálého poplachu válečného trvale zajistí si příznivý výsledek boje, a vědomí neodkladatelných vnitřních úkolů Ruska jsou momenty, jež navrátily vzrušené mysli ke klidu. Klid nabyl takové převahy, že došly okřiknutí i šovinisticky ztřeštěné nájezdy kn. Meščerského a žurnalisty Meňšikova, podceňující nepřítele a zasypávající nadávkami vše, co s míněním takového druhu nesouhlasilo. I v Sibiři, v kruzích válkou nejblíže dotčených, sdílí se vědomí, že vojna, vnucená Rusku, jež vyžádá si mnoho obětí a trpělivosti, vytrvalostí s dobrým koncem se setká.

O očistném významu války pro vnitřní stav Ruska píší St. Petěrbur. Vědomosti: »Záře války nenadále a jasně osvítila všemožné kouty našeho života. Žili jsme mlčky, po jednotlivu, rozptýleni a při naprostém nedostatku skutečného společenského života, nechápajíce ani sebe, ani svých sil. Musili jsme mlčky snášeti i hanbyplné krákorání havranů, kteří přímo blátem plnili a udupávali všechen život ruský, neuznávajíce v něm živoucího tvůrčího principu... Japonská vojna oslepujícím svazkem paprsků rozehnala tmu rozloživší se noci a rozplašila krákorající havěť.« První byla to zemská samospráva, tak dlouho očerňovaná ze škodlivosti, jež náhle zjevila se mezi prvními, kdož obětovně přinášeli žertvy v potřebě říše. Zemstva všude z omezených prostředků svých velikými obnosy přispěla k dobrovolným sbírkám válečným. A právem užívá tisk této věci k dukazu, jak velice užitečno jest i nezbytno samosprávu zemskou rozšířiti a povznésti.

»Russkija Vědomosti« litují, že vojnou přivoděn jest nový odklad nejdůležitějších vnitřních reformních úkolů Ruska. »Nechť jest jakýkoliv výsledek války na březích Tichého oceánu... přece jest nezbytno — a čím dříve, tím lépe — vrátiti se ke starým nerozřešeným otázkám o »chudnutí« vesnice, o uspokojení jejích materielních potřeb i vášnivé touhy po světle,

k otázkám občanské svobody, jejíž svit před 43 lety začal vycházeti nad ruskou zemí, ale bohužel nerozhořel se.« Na povzdech »Chozjajina«, že všecky vnitřní otázky ustupují nyní do pozadí před válkou se žlutým nepřítelem, energicky poznamenávají St. Petěrb. Vědomosti: »Příliš mnoho cti pro Japonce, aby pro ně stanula všecka vnitřní práce říše.« »Neřeknou-i nám vojáci-hrdinové.« píší v témž smyslu Novosti, »až se vrátí po skončení vojny: »Hle, my svojí krví jsme odrazili nepřítele, zachránili jsme čest a důstojnost Ruska, a co vy jste dělali zatím, co my jsme snášeli válečnou bouři a nepohodu? Což opravdu jste se jen nervosně chvěli, odhodivše běžně práce a zapomenuvše svaté pravdy, že život nesnese přerušení?« — V »Rusi« Amfitěatrov řeší věc áznými slovy: »Ani vojna, ani jiná vnější síla není s to, aby zastavila vnitřní život říše se všemi jeho radostmi, se všemi hoři, nýbrž naopak, když jednou se pokračuje v těchto radostech i hořích, jak možno, aby byly zapomenuty a v pozadí odstrčeny zájmy, které je tvoří?« A nespadl proto z čista jasna, jako blesk, článek Nového Vremeni, volající po vnitřních reformách. Je to jen silný hlas mezi jinými, četnými hlasy slabšími. »Válkou stali jsme se tak nervosní, že by se mohlo věřiti skutečně, že nemáme důležitějších úkolů nad válku. Odkládáme pro zemi nutné reformy, poukazujíce na válku. Což nejsou zájmy ruského národa mnohem důležitější než tato osadnická válka?... Vypuknutí války je proto požehnané, že nás přinutí, abychom provedli mnohé, co by bylo provedeno teprve po desítiletích. Chceme-li se státi tak silnými, jak silni býti můžeme, musíme prováděti reformy.« — »Zavládlo nadvlastenectví a to je směšné,« praví týž list. Ano, je směšné, když i vážený, důkladný list takový článek přinese, že prý má Kuropatkin bílého koně, takového, jako Skobelev míval. Patrně proto je vítězství již jisto? I p. Verhun se těší, že válka dokázala historickou nedostatečnost »něrusskoj rossijskoj diplomatiji.« Je dost, že to již nyní ví. Pravdu, a jen pravdu vnášeti do širokých mass, přál si car od ruského tisku, když deputace tisku veřejného podávala mu adressu oddanosti. Avšak co vlastně činí ohromná většina tisku ruského? A kdo brání mu, aby pravdy té nebylo víc, aby jí nebylo dosti. »Půl věku ruská veřejnost musí se spokojovati jen surogátem pravdy, půl věku skrývati se musí pravda,« naříká Amfiteatrov při slovech carových. Jen domysliti slova tato, i bylo by i caru samému jasno, čím by říši pravda byla. Příležitosti k tomu nyní je dosti. Nebylo vhodnější doby ke zlomení okovů tiskových, nežli nyní. Když přímé a poctivé zprávy z boje budí vážnost, proč svazovati ústa v ostatních otázkách veřejných.

Nejbližší *starosti vnitřní* válkou vyvolané již se hlásí. Předem se navrhuje zříditi pod předsednictvím pomocníka ministra financí zvláštní meziúřední kommissi k odstranění obtíží v obchodu a v průmyslu, vyvolaných válkou.

Budou to především obtíže na drahách v dopravě, jimiž dráhy ruské i za dob pokojných málo chvalné pověsti si získaly, a bude to zištná spekulace obchodnická. Městské rady ode dávna mají v rukou stanoviti cenníky masa a obilí, rozšíření práva toho a dozoru budou v nejprvnější řadě úkoly komisse navrhované. Zištná cháska již své tlamy masožravé otevřela. Tisíce zpráv, zvláště ze Sibiře, z Krasnojarska, Tomska, Verchovenska a odjinud hlásí rostoucí lichvu viktualiemi. Lupičská povaha kupectva ruského příliš brzo se tu ohlásila. »Kijevskija Okliki« dovolávají se trestního zákonníka, jenž má opatření proti zúmyslnému kořistnému zvyšování cen na potřeby životní.

Rázu nechvalného jsou však jiná opatření vnitřní. Zajisté, že projevů protivládních od počátku války vyskytlo se množství veliké. Zpráv o nich je málo, ale mluví dosti. Návrh ministerstva vnitra o ponechání »usilenoj ochrany« to jest *stavu výjimečného* v gubernii Vilenské a Saratovské, v újezdě Poltavském, Konstantinogradském, Perejaslavském a Kremečugském (v gub. Poltavské), v městě Mohylevě a Gomelu, v Minsku, Bělostoku, v Nižním Novgorodě, v Jurjevě, v Tomsku, Saratově a Poltavě, přijat byl od

komitétu ministrů a potvrzen carem. Jsou to kraje známé z bouří jihoruských anebo loňských výtržností protižidovských a sociálních. O demonstracích protivládních v Kyjevě jsou zprávy zjištěné, o hnutí mezi studenty jinde zpráv není, kromě Oděssy, kde prý došlo k pumovému attentátu na universitu. Ale faktum, že university v Petrohradě, v Moskvě, v Jurjevě (= Dorpatu) a v Oděsse jsou zavřeny již nyní, ač je do velikonoc ruských ještě dlouho, dává o rozlehlosti hnutí mnoho tušiti. Je jisto, že veliká síla intelligence ruské hledí na nynější válku tak, jako na Sevastopol; vedlať porážka sevastopolská k reformám let šedesátých.

Zemřel v Petrohradě 29. února známý bývalý ministr generál *P. S. Vannovskij*. Starý muž již a voják — a přece měl pro mládež studující více smyslu, nežli mnozí mladí. Ač jeho reforma studijní, již navrhoval, nebyla dokonalá, byla přece nesrovnale lepší, nežli to, co z ní udělal nástupce jeho Sänger. Osobní jednání jeho se studenty bylo vždy hodno chvály. Známo, kterak v Moskvě sám šel mezi studenty a konferoval s nimi o jejich požadavcích. *—ch.*

*

Není bez zajímavosti *list prof. V. Jagiće*, jímž se poděkoval Tov. imeny Ševčenka ve Lvově za svou volbu skutečným členem. »Věře v lepší budoucnost slovanských národů, zalétám již nyní v mysli své v tu šťastnou hodinu, až všichni slovanští národové bez bázlivé závisti budou podporovati jedni druhé v ušlechtilých požavcích a až z jejich prací vědeckých zníti budou akkordy vespolného uznání a úcty« — tato slova z listu jeho stojí za zaznamenání.

Pražský *professor Puljuj v memorandu ke vládě ruské*, vlastně ke »Hlavnímu úřadu ve věcích tiskových«, žádá, aby zrušen byl zákaz tisku písma sv. v jazyce maloruském, věc nyní již zcela smyslu nemající, když byl vydán maloruský překlad bible od britické společnosti biblické. Úkaz z r. 1876, jenž zbavil Malorusy práva, kterého požívají všichni národové v Rusku — čísti písmo sv. ve svém jazyce dnes již právem vším zaslouží zrušení. — Kromě toho týž professor podal i k vládě vídeňské protest proti odstrkování Rusínů.

Přednášky o malor. literatuře na universitě kijevské, jež koná prof. Peretc, jsou částí veřejných kursů, přístupných i širšímu obecenstvu. Doposavad, kdykoliv byly přednášky takové do plánu kursů senátem universitním přijaty, byly vždycky úředně — od ministerstva — zamítnuty. Letos poprvé povoleny. Tím doplňujeme o nich svoji zprávu minulou.

Horlivě si počínají vésti *severoameričtí Malorusové uniatští*. Roztroušeni jsouce po různých městech i místech, pracují hlavně v továrnách mezi mnohem kulturnějšími příslušníky jiných národů, nebo i přímo s Američany, a pociťujíce svoji nedostatečnost ve vzdělání, i ve smělosti a podnikavosti, pochopili, že jim především je zapotřebí hospodářské organisace. Sjezd jejich v Yonkersu ve státě New. Yorku v říjnu minulého roku vypracoval hlavní odstavce tohoto programu, jež co nejdříve musí býti uvedeny v život. Především nutno vyžadovati bezpodmínečné solidárnosti mezi příslušníky maloruské národnosti a za druhé postarati se o maloruský vystěhovalecký dům. Sjezd usnesl se na založení malorusko-americké banky ve Spojených Státech a ústavu pro dělnice maloruské, přebývající ve velkých městech, aby tak chráněny byly před vykořistěním a demoralisací. Usneseno též podati petici ke kongressu washingtonskému, aby zjistiti dal počet slovanského přistěhovalectva, a spolu, zdali je slovanský živel ve Spoj. Státech živlem škodným či prospěšným. — Co do školství svého netajil sjezd sobě, že jest velmi chatrné. Počítá-li se při 300.000 Malorusů amerických 20.000 jejich dětí školou povinných, z nichž jen desetina chodí do školy, je to číslo smutné. Proto usneseno podporovati školství všemi silami Hlavně pak za-

ložen má býti v příštím školním roce konvikt pro studenty maloruské v některém větším městě.

Církevní věci — boje uniatské církve maloruské s ruským pravoslavím s latinisací — známy jsou z referátu našeho v roč. V. (str. 480). Známy jsou i snahy církve této o úplnou samostatnost. — Sjezd yonkerský rozhodl domáhati se jmenování dvou biskupů maloruských, jež by sobě zvolil lid svými delegáty, a pak zrušení výnosu Propagandy, dle něhož přistěhovalci církví řecko- a arménsko-katolické v Americe měli držeti se obřadu latinského. — K vedení všech věcí, týkajících se národnosti maloruské v Americe, založena ústřední národní organisace a při ní »Národní fond«. »Ruský národní svaz« koncem října měl již 5 674 členy. Na schůzi v Olifantu v Pensylvanii Exekutivní Ruský Národní Komitét referoval již o věcech sociálních, politických i církevních. Ve prospěch fondu národního zaveden národní kolek. — V Kanadě v Manitobě Malorusové sjednocují se kolem samostatného pravoslavného biskupa Serafima, jenž vysvěcuje popy z lidu. Od petrohradského sv. Synodu jest tento biskup zcela nezávislý. V Kanadě počato také s vydáváním listu »Kanadyjškyj farmer«.

Ke zprávě posledního čísla o přestupování *Rusínů v Uhrách* k církvi řecko-východní dodáváme, co píše seriosní pešťská »Nedělja« o účasti v tomto hnutí maloruských vystěhovalců do Ameriky, jimž zámožnost uvolnila návrat: »To Amerika otevřela oči duchovně oslepeným vesničanům našim. Tam porozuměli, že jsou — lidé, že nejedno právo i šetrnost od úřadů náleží i jim, že mají právo i na církevní věci. Naši vesničané porozuměli, že nejsou pouhá massa, kterou může zformovati kdo chce, jak chce. A proto nyní si pomáhají změnou víry.« — Je zajímavo, že i nazarenství a baptismus se šíří mezi uher. Malorusy. Nazaréni maloruští mají zde i své kostely. *—oh.*

Literatura, umění.

A. AŠKERC: **Zlatorog**. Narodna pravljica izpod Triglava. V Ljubljani 1904. Založil L. Schwentner. Cena 1 K 60 h.

Stará pověst o Zlatorogu, kterou Deschmann byl roku 1868 zaznamenal, a která zásluhou Baumbachovou získala v širých kruzích přátel světové literatury tolik zájmu a sympatie, došla letošního roku nového, zajímavého zpracování, a to od znamenitého básníka slovinského A. Aškerce. Myšlenku tuto proslulého pěvce jihoslovanského lze vítati co nejsrdečněji, vždyť látka, ať už původu slovinského čili nic, již pozadím svým — velebným Triglavem — zasahuje ve slovinské krajiny, a hodna péra básníka slovanského. Aškerc zpracoval volené théma ve formě dramatické, myslím, že nechybuji nazývaje dílo jeho pěkným lyrickým dramatem hlubokých reflexí. Básník rozdělil si látku v šest scén, z jichž prvá jedná v chatě Bojanově, jak totiž nazývá svého hrdinu, druhá děje se v hostinci na sočském mostě, třetí v horách, kde se Bojan setká se »zeleným lovcem«, čtvrtá v pusté salaši na Bogatině, pátá líčí lovcovu smrt a šestá konečně zavádí nás opět do krčmy na sočském mostě, právě v tu chvíli, kdy zoufalá Vida, nevěrná to milenka lovcova, spatří mrtvolu Bojanovu v divém proudu rozvodněné řeky. Úkol básníkův byl věru nesnadný. Zpracovati po svěží básni Baumbachově Zlatoroga naprosto samostatně a původně, jest věru těžko a nesnadno. Aškerc snažil se vyhnouti se cestě svého předchůdce: z toho důvodu asi volil formu jen scén, z té příčiny také přimkl se těsněji k látce pověsti, jak ji byl zaznamenal K. Deschman.

Po té stránce práce Aškercova mnohem více přiléhá k pověsti, než báseň Baumbachova. I tu nalézáme starou, slepou matičku lovcovu, známý konflikt s vlašským obchodníkem, — méně prudký a ostrý než u Baumbacha, i tu potkáváme se se zeleným mužem, který svádí lovce a je příčinou jeho záhuby, i tu je konečná scéna na sočském mostě, kde ovšem na rozdíl od pověstí hrdinka krásná Vida vrhá se, vidouc mrtvolu lovcovu ve vlnách dravé řeky, sama do vody a hyne. Tím se básník přiblížil značně Baumbachovi, u něhož šílená Špela, strůjkyně všeho zla, na konec vrhá se v Soči; tuto na místě Špely nastupuje sama hrdinka básně Vida. V předloze obou básní Deschmannem zaznamenané takovéto rozuzlení není, i zdá se tedy, že tu působil vliv Baumbachův, leda že by byla vedle Deschmannovy verse ještě také jiná, z níž by pak oba básníci byli čerpali. Ale tomu není tak, po mém alespoň soudě, a tak bližší je domněnka, že tu působil Baumbach, jehož vlivům přece Aškerc zcela se nevyhnul, ano ani se nemohl vyhnouti. Vlivů těch je více, ač jsou většinou podružného rázu, a třeba i zřejmo z každé řádky, že básník se jim až úzkostlivě vyhýbal a jich se chránil. O triglavských růžích, jež si dívka z pověsti přála míti darem, také se u Aškerce nejedná jako u Baumbacha, konflikt se přiostřuje o šperky a ozdoby. Scéna pak s »Rojenicemi« silně připomíná Baumbacha s tím ovšem rozdílem, že se u Aškerce »bílá paní« vskutku lovci zjeví, kdežto v Baumbachově básni slyší myslivec jen tajemný hlas.

Za to má Aškerc řadu svých původních věcí. Nadšené oslovení hor v monologu Bojanově, skvostné a krásné, z něhož vane pieta vlasteneckého horala k drahé otčině, něžná scéna mezi matkou a Bojanem, pěkný rozhovor svůdného Vlacha s horskou dívkou, markantní postava tajemného lovce, pravého to Mefista hor, scéna duchů na salaši, toť vše jsou živly původní, pro něž neměl básník předlohy.

Báseň Aškercovu lze vítati jako nový drahý kámen vzácné ceny v klenotnici slovinské literatury, jako ozdobu písemnictví slovanského vůbec, hodnou brzkého překladu i do jiných jazyků slovanských. *o—r*

A. AŠKERC: **Dva izleta na Rusko.** Črtice iz popotnega dnevnika. (Pretisk iz Ljubljanskega Zvona 1903.) Ljubljana 1903. (L. Schwentner.) Str. 71.

Přední básník slovinský vydal se r. 1901 a 1902 na Rus, aby shlédl ji jako Slovinec, jako Slovan. Po celé té cestě Ruskem pln jest blahého vědomí, že hostí jej slovanská země, v níž jediné vládnou si Slované: jen škoda — praví — že nejsou si na Rusi toho slovanství tak vědomi jako jinde, zvláště v Čechách. V dodatku — post scriptum — letmo jen zmiňuje se o poměru západních Slovanů k Rusku, o rozdílu kulturního rozvoje mezi západními a ruskými Sovany, i uvádí známé toho příčiny; odsuzuje zvláště Pobědonoscevský režim. Ostatně vítá s povděkem, že přece i od vládních kruhů vychází počin k navázání slovanské vzájemnosti ve směru kulturním (autor měl zde na mysli »všeslovanskou výstavu«).

Cestopisné črty samy čtou se lehce a příjemně. Je to jako pérokresba; z několika rychle nahozených kontur vytváří A. Aškerc rázovité obrázky. Dojmy střídají se rychle, jako když hledíme z ujíždějícího vlaku na krajinu uhánějící vzad . . . Ostatně jsou dojmy autorovy z většiny jen jízdmo zachyceny. *A. L.*

КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ: **Избрани стихотворения.** Съ прѣдговоръ отъ Ив. Вазовъ. Наградено отъ Бълг. Книж. Дружество въ Софиа. Издание на сп. »Прѣсвѣта«. Софиа 1903. Str. IX. a 320 velké 8°. Cena 3 fr.

Objemná kniha tato dává nám přehled dosavadní činnosti mladého básníka bulharského, nejsilnějšího z mladého pokolení, tak že sám I. Vazov neváhal napsati ke knize jeho předmluvu, kterou končí slovy: »A Kiril Christov jest nyní pýchou naší poesie.« V čem spočívají přednosti básní Christovových, že přední básník bulharský staršího pokolení vydává jim takové svědectví? Je to bezprostřednost, žhavost a síla citu, jenž lehce a skvělou

formou dochází výrazu. Originálním způsobem prociťuje básník lásku i přírodu, i dovede z nepřeberných těchto studnic poesie vážiti nové, svěží doušky. Kde básník opouští tato zřídla a noří se do vlastní a vůbec lidské duše a vlastního neb vůbec lidského života, stává se pesimistou. Ale pesimismus jeho není sentimentální, vždy v něm lze zaslechnouti vzdálenou bouři vzdoru, která se často projevuje klikatými blesky satyry.

Na žádost redakce podává v tomto čísle p. Vlad. Šak několik ukázek poesie Kyrila Christova v českém překladu. Ukázky tyto provázíme těmito několika poznámkami životopisnými: K. Christov narodil se v Staré Zagoře 29. června (11. července dle našeho kalendáře) r. 1875, tedy v době, kdy se na obzoru stahovala mračna bulharského povstání a následující války rusko-turecké. V bouřlivé této době (1877) zabiti mu byli oba rodiče; jeho samého z požáru vysvobodila jeho bába, která jej také odchovala. Již na sofijském gymnasiu počal psáti a uveřejňovati básně; k nim rozhodně více lnul nežli k deskriptivě, jak s humorem vzpomíná jeho někdejší professor, který však ze sympathie k studentu-básníku přimhouřil oko; a professor tento nyní uvádí K. Christova do české literatury. Skončiv gymnasium, poslouchal na různých universitách: v Brusselu, Neapoli a Sofii. Nyní jest úředníkem universitní knihovny. První kniha jeho veršů vyšla r. 1895 s názvem »Пѣсни и въздишки.« Od té doby vydal ještě čtyři sbírky: »Трепети«, »Вечерни сѣнки«, »На кръстопѫть« а »По бойщето«. Psal i různé črty a povídky, jež však nebyly dosud sebrány. Po spolupracovnictví v různých časopisech (»Мисль«, »Български Прѣгледъ«, »Общо Дѣло«, »Дѣло«, »Животъ«, »Нашъ Животъ«) nejpevněji zakotvil v »Bulharské sbírce« (Българска сбирка).

A. Č.

Н. В. ЯСТРЕБОВЪ: **Петра Хельчицкаго O trogiem lidu rzec** — o duchownych a o swietskych. (Чешскій текстъ съ введеніемъ и русскимъ переводомъ.) Санктпетербургъ Типогр. Императорской академіи Наукъ. 1903. Str. 57.

Po oznámených pracích neunavného p. Franceva rádi obeznamujeme naše čtenáře se sympatickou prací podobného rázu od p. *Jastrebova*. Je to český traktát »O trogiem lidu rzec«, připisovaný Petru Chelčickému, kterýžto původ p. autor na základě svých studií potvrzuje. Za důkaz uvádí toto: 1. celá řada obratův a rčení i obrazů odpovídá výrazům spisů, o nichž je dokázáno, že náleží Chelčickému; 2. též obsah: základní myšlenky, jich seskupení, rozvinutí nacházíme jako v ostatních spisech Chelčického. Ne už tak bezpečně dá se dle mínění p. autora stanoviti, kdy a za jakých okolností spis ten napsán. Soudě z různých směrodatných narážek na husitské války jakož i z patrné souvislosti tohoto traktátu s jiným, dosud nevydaným, »O cyrkvi svaté«, který dle všech známek možno klásti do počátku válek husitských a který má vůči onomu prioritu časovou, napsán byl onen traktát »O trogiem lidu rzec« do konce válek husitských, t. j. do 1434.

Zřetelnými typy a správnými znaménky vyznačuje se pak uvedený český text, za nímž umístil autor pro ruské čtenáře překlad traktátu ruský.

Těšíme se na další české studie ruského učence. —*al.*

*

Pan *Stjepan Radić* v 5. čísle »Hrvatské Mysli« (III. roč.) překvapil nás obhajováním ruského vládního absolutismu a ruské byrokracie. Nevěřili jsme svým očím, když jsme četli, jak béře v ochranu vládní absolutismus ruský a byrokracii i proti — Tolstému, Gorkému, Miljukovu atd. Když jsme četli, jak každého, kdo neschvaluje projevy ruského absolutismu (čili, jak on praví, »kdo šíří klevetu o ruském despotismu«) a při tom tvrdí, že si vysoce váží ruského národa a miluje jej — jak každého toho prohlašuje za »politicky naivního až k idiotství anebo ve svém myšlení nesamostatného až k otroctví«. Když . . . Ale musili bychom příliš mnoho místa naplniti otištěním všeho toho, co nás v řádcích p. Radićových naplnilo úžasem — a co nikterak nemůžeme srovnati s jeho někdejšími úsudky a poměrech, proti nimž inteligence ruská v nejlepší své části po celé století bojuje. *Č.*

Vydáno 1. dubna 1904.

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

DR. ARNOŠT MUKA:

Slované ve vojvodství Lüneburském.

(Pokračování.)

II. Lid.

Ve všech krajích bývalého knížectví Lüneburského a ještě dále k západu nacházíme dosud stopy někdejšího slovanského osídlení a života. Kde vymizela slovanská jména polohopisná a místní, tam svědčí o slovanských zakladatelích buď založení vsi, buď rozdělení pozemků neb jisté obecní pozemky, vlastní jen místům slovanským, jako společná zelnice (ziláiste), obecní háj (brëzáinka), nebo velká travná zahrada za dvorem (dolnoněm. Wieschhof, t. j. Wiesen-hof, polabsky dörån łǫg, resp. dörna łǫka), nebo konečně rychtářův služební pozemek (Schulzenland, Gastland, Gastkamp, polabsky ǵüstnáića). Kromě toho lze dosud rozpoznati slovanský typ a staré slovanské zvyky a obyčeje.

A. Obydlí (ves, dvůr a dům).

Zvláštním znakem krajů, severozápadními Slovany kdysi obývaných, od Severního a Baltického moře až k severnímu poříčí Dunaje v Bavořích, jsou vsi kruhovitě neb podkovovitě založené, t. zv. »okrouhlice«, jež jsou cizí krajinám původně německým. Takovéto »okrouhlice« nacházíme kromě vlastního území »vendského« více méně v celém vojvodství Lüneburském až k západní jeho hranici, ba ojediněle i za ní v král. Hannoverském.*) Pokud jsou »okrouhlice« zjištěny, jest jejich západní hranice asi tato: od ústí Vesery po této řičce a po Aleře až k ústí Leiny, po ní (v Hannoversku) proti proudu kolem západních výběžků Harcu přes Dubsko (Eichsfeld) k Veře, odtud západně od pohoří Rhönu k francké Sále (ves Garitz u Kissingen jeví se ve své staré části ještě okrouhlicí), odtud k Mohanu u Würzburgu a přes Rotenburg na Taubeře k Dunaji u Donauwörthu.**) Okrouhlice nejryzejšího tvaru zachovaly se četně v Lünebursku a Staré marce, kde zůstaly vsi ušetřeny všech změn, poněvadž sem nepronikl velkoprůmysl a jiné vlivy. Podle toho byla by slovanská sídla zasahovala dílem značně za Limes sorabicus Karola Magna z r. 805.

---

*) Myslím, že na základě těchto »okrouhlic« dalo by se souditi o bývalém rozšíření Slovanů na západě. Ovšem bylo by k tomu třeba podrobného probádání, jež by mohla některá akademie svěřiti náležité komisi, podobné německé »Limes-Kommission« v jihozápadním Německu.

**) Srv. *Nic. Hass*, Geschichte des Slavenlandes an der Aisch und dem Ebrach. Bamberg, 1819, dva díly.

V pramenech XII. stol. uvádějí se četná slovanská sídla na Ilmenavě a mezi řekami Oravou a Allerou, Isou a Allerou, Okarou a Schunterou, která již tehdy měla většinou německá jména, která však podnes podkovovitým založením poukazují na svůj slovanský původ. Tak na př. ve vojvodství Brunšvickém ještě nyní nejméně 26 vsí má vyslovenou formu slovanských okrouhlic, ač jen 4 z nich mají slovanská jména.*)

Skoro výhradně podkovovité založení vsí**) nacházíme v užším »vendském« území Lüneburském, totiž v krajích Luchovském, Dannenberském, Olšinském, Bleckedském a Isenhagenském, jakož i v Hamburském »čtverozemí« a v Staré marce; ostatní druhy slovanských založení vsí, totiž obdélníkové (Gloy, obr. 10.) a podél cesty (»Strassendorf«, Gloy, obr. 7.), přicházejí zřídka, rovněž jako smíšená forma okrouhlice s druhem posléze jmenovaným (Gloy, obr. 8.); vesnice pak založení německého objevují se tu jen zcela ojediněle, na př. v kraji Luchovském znám jedinou takovou ves Blütlingen.***) Podle toho bylo celé Lünebursko-vendské území již před saským (německým) vpádem osídleno a vzděláno Slovany, tak že právem píše Němec Viktor Jacobi, »Slaven und Teutschthum«, 1856: »Vendové v hannoverském území vendském nejsou osadníky z VIII. neb IX. či dokonce z X. století, nýbrž od osídlení dolního Labe Slovany uplynulo nejméně 2000 let; Slované to jsou, kteří nejprve tuto krajinu osadili a vzdělali.«

Všecky tyto malé »vendské« vesničky okrouhlé formy jsou založeny u potoka neb vodou bohatého pramene a pokud možná na jihozápadním svahu pahorku (na ochranu proti severním a východním větrům), jichž je zde dostatek. Jediný vchod do vsi a zároveň východ ze vsi k silnici jest většinou obrácen k potoku a býval ještě v novější době každého večera uzavírán velkým břevnem (dolnoněmecky »Dorjei«, polab. »darái«); teprve v novější době v některých vesnicích, kde to bylo možno, utvořen naproti hlavnímu východu z vesnice druhý, úzký východ (jako na př. ve vsi Sěće) mezi dvěma statky a zahradami.

Skoro každá ves ukrývá se v houštinách listnatého stromoví, tak že lidské obydlí prozrazuje jen kouř, vystupující v době polední nad staré, ctihodné koruny dubů, jasanů, jilmů a bříz — a čím více v novější době musely v Dråváině lesy ustoupiti polím, tím více milují potomci Polabanů skutečné listnaté háje za svými dvorci. Tak obkličuje dědiny Momåislé (něm. Mammoissel) a Zargleben nádherná dubina, kolem Šachova (Sachau) šumí hustý háj jasanový, jiné vesnice, položené na půdě více písečné, pyšní se starými, skvostnými březinami. Břehy potoků a četných příkopů jsou vroubeny vrbami (jako v dolnolužických

*) Srv. *Andree*, Braunsch. Volksk., str. 372. — Podle staré listiny z r. 1160 věnováno bylo založenému tehdy klášteru Diesdorfu v Staré marce 8 slovanských vesnic, jejichž jména však již tehdy byla nahrazena německými.

**) Jež dr. *Gloy*, Germanisation in Ost-Holstein (příl. k str. 42.) zbytečně dělí na dva typy, »Rundlinge« (obr. 5.) a »Sackgassen« (obr. 12.).

***) Dobré půdorysy slovanských okrouhlic podává i *Tetzner*, Slawen in Deutschland, na str. 352 jakož i na obou přílohách k této straně.

Blatech olšemi); zvláštní, přímo pověrečné úctě těší se černý bez, jehož je plno v zahradách a u plotů.

Hned za zahradami na povýšené straně každé vsi bývala až do rozdělení, provedeného během stol. XIX., obecní zelnice (ziláistė), kdežto na protější, nižší straně dědiny býval obecní lesík, ještě dosud nazývaný »Priessing«, polabsky »brëzáinka« (t. j. březinka, poněvadž v něm rostly hlavně břízy) — podobně jako tu a tam v Horní Lužici (na př. ve Velkém Oseku) bývaly obecní olšinky. V obecní zelnici měl každý hospodář kousek země, na němž si pěstoval zeleninu, zejména červené zelí. »Ziláistė« bylo obehnáno nízkým náspem, posázeným trnovím, nebo také vrbovým plotem či dubovým houštím. »Brëzáinka« sloužila za pastviště pro vepře, nebo se v ní proháněly husy a kachny.

Dědiny zdejší sestávají obyčejně ze 7—14 selských dvorců, hustě v kruh seřazených; nejobyčejnější počet jest 9 (na př. Marulin), 10 (na př. Dołge) a 12 (na př. Klenovo). Také u Polabanů (podobně jako v Lužici a jinde) jest obyčej, že statek podržuje své staré jméno vedle nového, tak, že často hospodář bývá jmenován po statku; tím povstávají dvojitá jména, jako na př. Tideitz-Schulz (Didáic-Šulc) a Främbke-Seide (Prëmko-Zaid) v Błátě, Grambeck-Schulz (Grąbâk-Šulc) v Šatëmině a pod.

Dvorce leží souměrně kolem veliké, rovné návsi, tak že štíty všech obytných stavení jsou obráceny do návsi, mezi hlavním stavením dvorce a návsí leží neutrální pruh země (polabsky zvaný »pridgłåva«) s lavicemi. Podól těchto »předhlav« jde obyčejně vesnická cesta, vycházející od vchodu do vsi a zase k němu se vracející. Uprostřed na okrouhlé návsi, porostlé travou, nachází se jako v Lužici obecní rybníček, zvaný »Nothkuhle« (polabsky »koł« [muž.] neb »koła« [žen.]; srv. dolnoluž. »kališćo«, česky »kaliště«), který konával dobré služby při požáru. U rybníčku bývá pěkný lípový neb dubový háječek s velkými kamennými sedátky, shromaždiště mužské mládeže v svatvečery neb v sváteční odpoledne, kdežto dívky sedávají na lávkách před domy.

U těchto stromů kromě skrovné pastoušky pro obecního pastýře stával obecní dům (t. zv. »Bauernstube«), v němž se scházívali hospodáři k poradám nebo vesničané k slavnostním radovánkám. Nyní místo něho často stává přístřeší pro obecní stříkačku. Vedle obecního domu na umělém pahrbku stával t. zv. křížový strom (»Kreuzbaum«, polabsky krauce, t. j. »křauc« nebo »křeuc«), příznak to lünebursko-vendské vsi. Obecní domy a křížové stromy vymizely zároveň s polabskou řečí mezi l. 1700—1750. Od té doby odbývala se obecní shromáždění v obydlí rychtářově a společné pitky pořádaly se u jednotlivých sedláků po řadě, až byly vrchností zakázány. V mnohých dědinách, jako na př. Puchně a Dlouhém (Dołge) vymizel již i malý háj̈ek na návsi, tak že náves jest jediným rovným trávníkem, v jiných vesnicích stojí ještě jen ojedinělé stromy na návsi, jako v Chüstně.

O křížovém stromu a jeho určení psalo se mnoho již od časů Hildebrandových (1672). On a někteří jiní měli jej za znamení po-

křtění Polabanů a podmanční Karlem Velikým, o čemž však již Keyssler (1730) pochybuje; novější spisovatelé, jako Tetzner, srovnávají jej s Irminsûl a Rolandovými sloupy Germanů. Já je mám za ryze polabský výmysl k účelům obranným. Celé podkovovité založení vsí polabských zdá se mi poukazovati k tomu, že Slované svým sídlům dávali tuto podobu z důvodů obranných: každá takováto slovanská ves byla svým obyvatelům pevností a křížový strom, vysoko vynikající nad celou ves, její hlídkou a stráží. Proto byl k tomu volen aspoň šestimetrový dub, proto byly do jeho osekaného kmene naráženy kolíky, tvoříce schody až k vrcholku, proto byl nahoře připevněn ležatý kříž, aby se tam mohlo seděti. Potvrzením toho zdá se mi také býti okolnost, že v celém »vendském« území úplně scházejí hradiště (okrouhlé hliněné náspy), jichž jest plno v Lužici i v zemi Obodriců. Jediné takové hradiště lze zjistiti uprostřed Drâváiny u Puchna*), jež bylo snad župním hradem a společným obětním místem celého polabského kmene oněch končin.

Původně dojista byli obyvatelé polabských vesnic celoláníky, časem nezřídka rozdělila se původní půda v půllány a z jedné usedlosti povstaly dvě; dále však dělení nepostupovalo. **) Když se kromě toho za starých časů při rozmnožení obyvatelstva objevila potřeba rozšíření vesnice, připojila se na společných pozemcích vně uzavřené dědiny nová část vesnice, založená nezřídka na severním svahu přilehlého pahorku a sestávající pouze z chalup, jíž se dosud říká »Koreitz« neb »Kureitz« (z polabského »ḱeuráića« neb »ḱauráića«, to jest kuří ves, od polab. ḱeura, ḱaura = kuře, slepice). Tito noví obyvatelé obdrželi jen kus zahrady ke svému obydlí a živili se chovem drůbeže a námezdnou prací u sedláků; dávky odváděli nikoli v desátku z obilí, nýbrž v kuřatech, odkud povstalo jméno skupiny jejich obydlí.

Mimo kruh vesnických usedlostí, obyčejně u jediné cesty, vedoucí od silnice do vsi, stává ze starší doby kostel se hřbitovem a farou, dále od času, kdy zavedena byla školní návštěva, také škola, konečně z nejnovějších dob hospoda; kromě toho ponejvíce zcela o samotě, obyčejně u silnice, bývá chudobinec.

Vysoký štít průčelních stavení, hledících do vsi, býval druhdy vůbec z lepenice, nyní jest z pravidla sestrojen z černě natřených trámů s cihlovými výplněmi; mezery mezi cihlami jsou také černě natřeny, ale cihly samy jsou pěkně pomalovány, na př. jedno pole jasně červené, druhé tmavočervené, 3—4 zelená nebo tmavomodrá atd., vše v souměrném střídání. Štít má 3 silné, vodorovné trámy, které skoro bez výjimky bývají opatřeny nápisy; na nejhořejším a tedy nejkratším bývá pozdrav nebo přísloví, na prostředním nějaký verš ze

*) Srv. *Hennig*, zhořelecký rkp. 119 (a pozn.).

**) Statek dědíval vždy nejstarší syn, kdežto ostatní dostávali odbytné na penězích. Ale již od počátku 19. stol., od dob francouzských válek bylo dělení velmi prosté: sedláci zpravidla nemívají více dětí než dvě. Cena selského statku (lánu) odhaduje se nyní zpravidla na 30.000 marek.

zpěvníku, na třetím nějaká průpověď s poukázáním na poslední oheň. Tyto nápisy jsou veskrze velkoněmecké.

Vchodem do domu jsou velká vrata stodoly, po jejichž obou stranách jsou nízké dvéře do stájí; mezi nimi a hlavními vraty jest nahoře v prvním poli po malém okénku do stáje. Nad vraty bývá rok zbudování domu a jméno tehdejšího majetníka i jeho ženy s malovaným kvetoucím křem, nad obojími dveřmi do stájí pak po průpovědi. Střechy kryty jsou ještě nyní z největší části slamou. Nahoře ze štítu trčí dřevěná nebo plechová ozdoba v podobě koňské hlavy, korouhvičky, nádoby, tulipánu, srdce, koule, říšského jablka, kříže a pod.

Vedle jedněch dveří, vedoucích do stáje, bývají v plotě mezi jednotlivými usedlostmi jednoduchá dřevěná vrata, vedoucí na dvůr, posázený ovocným stromovím. Ve dvoře leží proti obydlí ostatní hospodářská stavení, proti vratům pak uzavírají obdélník dvora kolny, prasečí chlívek a kurník. Na dvoře bývá obyčejně zvedací studně a kaliště k máchání prádla (»Waschkuhle«), není-li oboje v zahradě. K hlavní budově připojuje se vzadu dřevěným plotem ohrazená malá zahrádka ovocná, jíž se říká »Klanzei« (polabsky klancái), za ní pak a za kolnou velká travná zahrada, řečená »Wieschhof«, jak bylo již výše pověděno, která sloužívala a místy dosud slouží za bělidlo. V ní bývala slaměná hlídačská bouda pro dobu bílení. Nyní je tato »dörna łǫka« částečně proměněna v zelnici.

V polabském nebo, jak se obyčejně říká, dolnosaském selském stavení vstoupí se z vesnice dveřmi ve velkých vratech uprostřed průčelní strany nejprve na rozsáhlé humno, řečené »Diele«, jež slouží v zimě za mlat. V létě zajíždějí sem vozy, naplněné senem a obilím, jež se otvorem v podstřeší skládá na půdu, kdež ovšem se ukládá také sláma a zrní. Po obou stranách humna jsou stáje a chlévy: na pravo pro koně, ovce a kozy, na levo pro hovězí dobytek. Zvířata jsou obrácena k humnu a mohou do něho i hlavy prostrčiti a býti odtud krmena. Vchody do stájí, jak praveno, jdou se strany průčelní (po obou stranách hlavních vrat).

V pozadí velkého humna nachází se velké ohniště, na němž stojí třínožka s hrnci a nad nímž na řetěze visí kotel na vodu. V létě o polednách bývají obyčejně hlavní vrata na náves otevřena, tak že stojíš-li na vhodném místě na návsi, můžeš spatřiti ve všech domech planoucí oheň na ohništi. Po levé straně ohniště stává velký špižník — a po obou stranách této kuchyně připojují se ke stájím komůrky pro čeleď, na straně koní pro čeledíny, na straně krav pro děvečky.

Zpravidla na pravé straně ohniště bývají dvéře do světnice. Světnice, »de Döns« neb »Dörns« (polabsky »dörnáića«), obyčejně s nízkým trámovým stropem a se 2—3 okny do dvora, tedy jest od návsi nejdále vzdálena. (V nové době bývá vedle ní ještě menší světnička, opatřená moderním nábytkem.) »De Döns« slouží za obydlí, pracovnu a jídelnu; zejména v zimě bývalo v ní velmi těsno, poněvadž zde děd i bába, muž i žena, syn i dcera, čeledín i děvečka pilně předli a tkali; v letní době se z ní kolovraty a stav odstranily. Oby-

čejně v pravo od vchodu do světnice nachází se výklenek ve zdi, t. zv. »Butze« (staropolabský »budica«), kdež stojí velké manželské lože. Za dne bývá »budica« buď jako skříň zavřena, nebo zastřena plátěnou a potištěnou záclonou. Velký dubový neb jedlový, hnědě natřený stůl stojí v koutě, za ním u stěn lavice, jinak kyne hostu několik hřmotných židlí. Na stěně spatřujeme prkénko s biblí, zpěvníky a katechismem; hodiny, mísy, talíře a džbány doplňují vnitřek světnice.

Co se týče původu t. zv. dolnosaského selského domu, myslím, že vznikl právě zde v Lüneburska a že pochází od polabských Slovanů. Právě tak bych se odvážil tvrditi, že t. zv. francký selský dům v středním Německu, t. j. v bavorských Francích, v Durynsku, v Horním Sasku, dále v Čechách i ve Slezsku pochází od původních obyvatelů bavorského Pomohaní, totiž od Slovanů Mohanských, Pegnických a Regnických, kdežto Frankové, kteří později těch krajin dobyli a Slovany si podmanili, mimo jiné přivlastnili si i jejich obydlí, jehož způsob, jak zhusta bývá, připisuje se jim, vítězům. Těmto otázkám, týkajícím se původu, vývoje a rozšíření t. zv. dolnosaského a franckého obydlí, měli by slovanští učenci věnovati bedlivou pozornost a podrobiti je důkladnému probádání a posouzení.

Na konec tohoto oddílu uvedu ještě případný výrok o lünebursko-vendských obydlích, jejž učinil V. Jacobi ve svém díle »Slaven und Teutschtum« na str. 14: »Ať pohlížíme na kteroukoli památku jejich kultury, vše jest pradávné a svérázné; ať to jest rozdělení země, neb zcela stejnoměrné založení vsí, či rozvržení půdy, opatření k ochraně země, místní a polohopisná jména — vše má na sobě pečeť dávnověké organisace, vše jest provedeno se vzornou jednoduchostí ale zároveň s nejúplnější pečlivostí, která nic zbytečného nekoná, ale také ničeho potřebného nezanedbává.«

B. Typ a povaha lidu.

V území vendském nebyla slovanská řeč připuštěna do chrámu a do školy, ve veřejném obcování byla zakazována a tak ponenáhlu ze života odstraněna; země však byla Polabany úplně osazena a v ornou půdu vzdělána, pročež zde nebylo místa pro příliv Němců a německé kolonisace. Milujíce rodnou půdu, neopustili Vendové svých sídel a osad a nemísili se s Němci. Z té příčiny po celé věky přes všecku nepřízeň osudu a poměrů zachovali si plemennou ryzost a příznačné známky slovenského rodu v míře mnohem větší, než Němci v největší části Německa. Přes to, že ztratili svou mateřštinu, nepozbyli vědomí svého původu, zachovali svůj národní typ i ráz, názory, zvyky a obyčeje svých předků.

Lüneburský »Vend« je silné tělesné soustavy, svalnatý a kostnatý, širokoplecí, hřmotný a pevný, tuhý a vytrvalý i otužilý; vyskytují se mezi nimi zhusta lidé obrovské postavy, kteří (podobně jako Lužičtí

Srbové) bývají velmi často se zálibou vřazováni do pruské gardy. Chůze jejich jest energická, ale následkem těžké práce trochu těžkopádná.

Vendské dívky jsou půvabné, švarné postavy, jež dříve malebným krojem přicházela ještě více k platnosti; tahy obličeje jsou pravidelné, barva pleti svěží a zdravá; v pasu jsou štíhlé, boků širokých, chůze však jest poněkud ploužívá, negraciesní. Jemný, bílý nádech pleti, na němž si mladé Polabanky zakládají podobně jako dívky dolnolužických Blat, chrání si před úžehem slunečním příslušnými čepečky, Ale přílišnou pracovitostí Vendky záhy stárnou a vadnou. »Jak roztomilý jest obraz selské dívky vendské v plné její svěžesti,« praví Hennings (Hannov. Wendland, 43.), »tak málo půvabu má žena, jakmile trochu sestárne.«

Vendové mají oči ponejvíce světlošedé neb modré, řídčeji hnědé, zcela zřídka tmavé neb černé; tuhý, hustý vlas jest světlý neb hnědý, velmi zřídka černý; vous mívají muži řídký a zpravidla si jej holí.

Vend jest nábožný, věrný, pilný, skrovný, vytrvalý a v každém ohledu konservativní, následkem čehož bývá často svéhlavý, tvrdošijný a sudičský, spořivý často až k lakotě a ctižádostivý; hlavní ctnosti žen jsou manželská věrnost, dětinná poslušnost, vzorná čistotnost a neunavná píle. Při své konservativnosti a zbožnosti jest Vend v každém směru dobrý a věrný poddaný a pilný navštěvovatel kostela, dbá přísně zděděných mravů a nezměnitelného pořádku doma i v obci. Podstatnou vlastností Polabana, jako všech Slovanů, jest pohostinnost (jak o tom nadšenými slovy svědčí Hennings, str. 36.).

Hře není Vend oddán, žádný z nich ještě hrou nezbohatl, praví Hennings; poctivý výdělek jest mu nad výhru. Ke kartám usedá nejvýš v nedělní odpoledne, ale raději si při sklenici hnědého luchovského piva popovídá se sousedem o hospodářství a podobných věcech. Nestřídmnosti, o níž Hildebrand r. 1671 ve své visitační zprávě tak nevraživě píše, Hennings r. 1862 již nenašel, ba svědčí, že pijáctví čím dál více mizí (str. 36.).

Jak již řečeno, jest Vend neúnavně pilný; práce jest jeho vzpružinou od doby, kdy v dětském věku vstoupil do školy, až do šedin, každý v rodině má své určité místo, jež musí zastávati ze všech sil. Zcela proti předpojatým posuzovatelům Hildebrandovi a Wehlingovi chválí Vendy Hennings: »Vend jest vzorem největší přičinlivosti.« O přičinlivosti žen sám Hildebrand, jenž takřka vlásku dobrého na Vendech nenašel, vydává svědectví řka, že jsou to »harte Weiber« a že mnohé z nich již druhý neb třetí den po porodu jdou zase po práci Jak již řečeno a jak Hennings obšírně vyličuje, oddávají se ženy neustálé práci s takovou neúnavností a vytrvalostí, vzdorujíce každému počasí a všem nepříznivým okolnostem, že to jest až na újmu jejich zdraví. Zejména pěstování a zpracování lnu vyžadovalo mnoho přičinění, ale ani žádné jiné práci se ženy nevyhýbaly, pracujíce stejně těžce jako muži, brodíce se při častých výlevech Jaslé a Dubny po pás ve studené vodě za odplavovaným senem atd. Odtud rychlé stárnutí žen a časná úmrtí. K tomu nebývalo zvykem volati

lékaře — a ještě dosud jsou v oblibě všeliké náplasti, zaříkávání a jiné způsoby lidového léčení.

Kromě vzdělávání polí, hospodářství a zelinářství*) obírají se Vendové se zálibou včelařením. Svou pílí a stálým zvelebováním hospodářství domohli se jistého blahobytu, jenž jest všude v těch krajinách patrný.

Na konec uvádím zajímavý úsudek Henningsův o vyšším stupni mravnosti u »Vendů« proti okolním Němcům, jakož i podobné svědectví Jacobiho (Slaven u. Teutscht., 93), jenž na výtku, že prý v území Vendském vyskytuje se mnohem více přestupků než v ostatních částech Lüneburska, odpovídá, že právě naopak vrchní soud v Dannenbergu měl tak málo trestních případů, že se tehdy (1856) mluvilo o jeho zrušení.

C. Potrava a kroj.

Nyní (jako mezi sedláky v Německu vůbec) jí se u »Vendů« pětkrát denně: v 6 hodin ráno jest první snídaně, kolem deváté druhá, mezi 12—1 oběd, kolem 4. svačina a mezi 7.—9. večeře. Za dob pastora Ch. Henniga však bylo šest dob jídla: 1. časná snídaně, polabsky dle Henniga »Brüdeböde«, t. j. p r i d ü b ĕ d (předoběd), 2. snídaně, pol. »Wibbiode«, t. j. v ü b'ó d (oběd), 3. malý oběd, pol. »Prüdgausenak«, t. j. p r i d j a u z á i n å k (předjedení), 4. hlavní oběd, pol. »Gausenia«, t. j. j a u z á i ň a (jedení), 5. svačina, pol. »Prützerak«, t. j. p r i d(v i)c é r å k (předvečeře) a 6. večeře, pol. »Wüzerang« t. j. v í c é r ą.

Dříve bývalo hlavní potravou červené zelí, k tomu hrách, čočka a bob, nyní, jako všude, si dobyly hlavní místo brambory; k tomu jí se mnoho pšeničného chleba. O slavnostních příležitostech, jako o křtinách, bývá však hojnost pečení, ryb, rozličných klobás a koláčů. U žen ovšem v nejlepší oblibě jest káva.

Starodávný lidový k r o j vendský přežil asi o 150 let polabský jazyk; byl moderní lacinou produkcí tovární a jinými vlivy novodobého života zatlačen teprve v letech osmdesátých XIX. stol. Ve farním kostele v Předělu (Prëdël) ještě v l. 1880—1882 bylo 5 nevěst oddáváno v starodávném, úplném kroji svatebním. Jen při velkých církevních slavnostech a k přijímání v některých farnostech staré ženy podnes ještě nosí starodávný, černý kroj s bílým, krajkovým a vyšívaným šátkem na ramenou a na prsou a s černou, bílým krepem zdobenou čapkou. V takovém svátečním kroji viděl jsem ženy v Łuchově, Błätě, Chüstně, Sübělině, Mojkovicích a Šatěmině. Jinak skrý-

*) Zelí a zeleninu pěstovali severozápadní Slované v nejstarší době. Také podnes kvetoucí zelinářství v okolí Bambergu pochází od Pomohanských Vendů. Bambergští zelináři ve svém zjevu, obyčejích a kroji zachovali ještě nejeden rys slovanský. A kolonisté v okolí Poznaně, tak horlivě, hakatisty pro Němce reklamovaní, nejsou nic jiného, než potomci Vendů Pomohanských, kteří byli kolem Bambergu poněmčeni a kolem Poznaně se nyní zase poslovanšťují...

vají se nádherné a drahé kroje polabské ve velkých truhlách, v nichž je hospodyně pečlivě chovají jako rodinné památky. Měla by si toho povšimnouti česká a polská národopisná musea, dokud nebude pozdě; nyní bylo by lze krásné exempláře krojové získati a zachovati. Při koupi mohl by jim zvlášť cenné služby prokázati učitel v Rebenstorfě u Lüchova, p. Mente, který sám má krásnou sbírku těchto krojů. On také má hlavní zásluhu o pořízení »vendské světnice« v novém museu lüneburském, v níž spatřujeme také dvě figurky v starém kroji ženicha a nevěsty (srv. vyobrazení v Tetznerově knize na str. 362). Kroje a jiné předměty národopisné (134 kusů), jež učitel Mente tomuto museu opatřil neb daroval, jsou jím samým popsány v brožurce »Verzeichnis der früher im hannoverschen Wendland gebräuchlichen Trachten und Geräte« (Lüchow, 1893). Také vesnické museum v Lubolině (Lübeln) severozápadně od Lüchova, jež kolem polovice XIX. stol. s velkými obětmi sebral uměnímilovný statkář Wiegrefe, které však po jeho smrti jest ponecháno bez náležité péče, chová vedle jiného mnohé krásné kroje (srv. Tetzner, 366).

O kroji »vendském« svědčí Parum-Schulze, že také podléhal módě (srv. Tetzner, 361); jinak však vyvíjel se samostatně a byl i zůstal rozdílným od sousedních krojů německých. Lněné součástky kroje byly až do nedávna vyráběny doma; v každém domě spotřebovala se značná část lněné výroby, ba i čeleď mívala vymíněno, že jako část mzdy dostane jisté množství plátna. Také vlněné látky na všední a pracovní kroj ženský tkaly se ještě v letech 70. minulého stol. doma; zvláště byla v oblibě tkaniva ze lnu a vlny, která se pak jen dávala do města barvit (pruhy černými a zelenými neb černými a zelenými).

Mužský kroj neposkytuje nic rázovitého, za to v ženském kroji je tolik zajímavých, originálních odstínů, že jich nelze podrobně vylíčiti v úzkém rámci tohoto pojednání; ovšem že i sebe podrobnější popis musil by kromě toho býti provázen hojnými barevnými, neb aspoň černými vyobrazeními. Proto se obmezím jen na vylíčení ženského kroje v hlavních rysech, jak se nosil kolem polovice minulého století a jak ještě nyní částečně a ojediněle přichází.

Kroj všední sestává z obyčejné, vlněné krátké sukně, černě a červeně (u dívek) neb černě a zeleně (u žen) pruhované, k níž jest připojen hluboce vystřižený, obyčejně černý živůtek bez rukávů neb šněrovačka; na krku nosí dívky pestrý, ženy temný, jednobarevný vlněný šátek, jehož cípy jsou přes prsa skříženy a za život zastrčeny; košile z hrubého plátna má krátké rukávy, nedosahující ani k loktum; do práce navlékají tmavé, soukenné rukávce, sahající od zápěstí až k rameni; z předu zakryta jest sukně krátkou ale ne příliš úzkou, světlou, plátěnnou zástěrou. V poli proti slunci užívají velkých, širokých pokrývek, t. zv. »Kiepen«: je to dlouhý (skoro $^1/_2$ m.) lepenkový svitek, potažený bílým, dílem modře potištěným plátnem. Nejdou-li na pole, nosí ženy a dívky na hlavě prostou červenou čapku, t. zv. »Timp-

mütze«, s pestrými stuhami v předu i v zadu;*) za špatného počasí oblékají plátěnný neb vlněný, prostý kabátec. — Podobně chodí dívky na přástky (srv. vyobrazení u Tetznera, 363.).

Sváteční kroj, zvaný obyčejně »červeným krojem«, jest u dívek pestřejší než u žen; čím starší žena, tím prostší a v barvě temnější její kroj. Dlouhá sukně bohatých záhybů z nejjemnějšího sukna jest z velké části zakryta širokou hedvábnou, květovanou zástěrou, všemi barvami hrající a třásněmi ozdobenou; stuhy, jimiž se kolem pasu zavazuje, splývají v předu volně dolů; dívky mají stuhy široké, plnobarevné, konců krátkých, ženy však úzké, jasnější a dlouhé až k dolnímu okraji zástěry. Dále se odívá černý, soukenný kabátec, rukávů u žen nabíraných, u dívek hladkých, přes nějž se na krku nosí pestrý hedvábný šátek. »Timpmütze« svátečního kroje jest z látky ohnivě červené, pošité cetkami, skleněnými perličkami a korálky; tvar její u žen jest poněkud jiný než u dívek, u nichž také v předu nechává více vlasů nezakrytých; v zadu zdobena jest velikou smyčkou z široké, červené, hedvábné stuhy, jejíž konce splývají po zádech; v předu zavazuje se pod bradou na smyčku květovanými, rovněž hedvábnými stuhami, po stranách čepečku přišitými; květované, u dívek vyšívané konce těchto stuh splývají v předu až do prostřed zástěry. V takovémto úboru chodívají dívky také k muzice (srv. vyobr. u Tetznera, 367.) (Pokračov.)

RUD. BROŽ:

Probuzení maloruského národa.

(Pokračování.)

VII. Rusíni po r. 1848.

Hnutí r. 1848 nepřineslo rakousko-uherským Rusínům toho prospěchu, jaký mohlo přinésti, kdyby rusínská inteligence byla pojímala hlouběji a všestranněji svoje úkoly. »Rozpravy ‚květu‘ naší inteligence — sboru 100 rusínských učenců — ukázaly, že celkem tito lidé byli myšlením sotva tam, kde byli učení lidé jiných národů na počátku XVIII. stol.«**) Neuměli ani psáti, ani dobře mluviti rusínsky. Nedovedli pochopiti svoje úkoly, neměli vážnosti a svědomitosti, jaká přísluší vůdcům lidu: když na př. na zasedání národní rady Treščakovskyj navrhoval, aby byl ve Lvově vystavěn »Národní Dům«, propuklo shromáždění v hlučný smích. Dlouho byl navrhovatel terčem posměšků. Za několik let však štědrostí prostého lidu rusínského byl »Národní Dům« ve Lvově otevřen. Nestal se však středem národního hnutí, jak zamýšlel

*) V některých vsích (jako v Bâcelje) místo toho malou, okrouhlou, černou čapku.

**) M. Pavlyk: Pro narodni čitalni.

Treščakovskyj. Význam jeho v probuzení Rusínů jest nepatrný, poněvadž vlivem různých okolností se dostal do rukou strany moskvofilské.

Hlavním úkolem bylo tvořiti lidovou literaturu (časopisy, populární knihy atd.), jíž do temných mass lidových pronikla by jiskra uvědomění. Od této myšlenky byli inteligenti rusínští příliš daleko, uvážíme-li usnesení sboru učenců v r. 1848, že hlavním cílem knih vydávaných »Maticí« má býti upevnění lidu — ve víře. Lid potřeboval chleba a podávali mu kámen! Chtěli upevňovati ve víře lid, který cele, tělem i duší věřil všemu, co na něm kněz chtěl, tento věřící, avšak temný, chudobný, nešťastný lid chtěla rusínská inteligence vzdělávati vydáváním katechismů a modlitebních knížek!

V záležitostech sociálních a hospodářských inteligence stavěla se po bok pánů. Zrušení roboty jest významnou událostí pro dějiny rusínské nejen ve smyslu sociálně-ekonomickém, nýbrž hlavně národním. Ze zrušení roboty mohlo míti rusínské mužictvo daleko větší prospěch, kdyby se byla inteligence postavila na jeho stranu. Když obce chtěly si přivlastňovati pastviska, lesy a polnosti, které v minulosti jim náležely, »Zora Hal.« varovala obce, aby tak nečinily, poněvadž jejich právo již odumřelo a lesy a polnosti jsou »svatým a nezrušitelným majetkem nynějších držitelů«. Podobně při výkupu polí musili sedláci velké peníze platiti, tak že mnoho se zadlužili a mnohým se zdálo, že nastaly horší časy než za dob roboty a poddanství.

Hlavní rusínská rada pyšnila se zřízením rusínského pluku dobrovolníků (r. 1849). Tento pluk neměl valného významu; byl spíše hračkou. Ostatně Rusíni tehdejší nezřídili si jej k ochraně své země a svých práv, nýbrž aby dokázali »Jeho Veličenstvu věrnost rusínského národa«. Vídeňská vláda měla vůbec v těchto letech rusínský národ za sebou; mohla klidně odvolati hlavní část vojska z Haliče, jehož potřebovala k potlačení lidového hnutí ve Vídni, v Praze, Italii a Uhrách. Rusíni udržovali v šachu Poláky. Tato úloha Rusínů přinesla jim název »Tyrolci východu«.

Poslanci rusínští v říšské radě nehráli vynikající roli. Jsouce většinou sedláky, neuměli a nerozuměli německy. Rusínští poslanci kněží radili jim držeti se vlády, což oni jako vůbec všichni selští poslanci v té době rádi učinili. Když v říšské radě se projednávala otázka rusínská v Haliči, tu kněží na prvé místo rozdílů mezi Rusíny a Poláky kladli obřad a náboženství; poslanci ostatní nemohli tyto národnostní rozdíly pochopiti, říkajíce, že v obřadě nespočívá národnost. Zájmy rusínské hájili čeští poslanci Palacký a Rieger. Hlavně Rieger velice ohnivě ujal se Rusínů a vystoupil proti »svobodě nepřátelskému evropskému despotu«, ruskému carismu, k jehož úpadku — totiž k úpadku vše potlačujícího absolutismu — chtěl přispěti uvědoměním Malorusů. Konstituční komitét říšské rady r. 1848 a 1849 zabezpečoval Rusínům plná práva národní tím, že rozděloval Halič na dvě samostatné části politické, z nichž každá měla míti svůj národní sněm;

dále měl býti sněm společný pro celou zemi. Žádná pozdější konstituce nebyla Rusínům tak příznivа, jako z r. 1848—49.

Když vídeňská vláda úplně potlačila hnutí rakouských národů a zavedla absolutism, nevzpomněla si vůbec na podporu, již Rusíni státu poskytli. Rusínská Národní Rada, pluk dobrovolníků byly rozpuštěny, a to byla celá odměna za služby rusínské. V Rakousku zavládl dřívější režim absolutistický. Tento režim nikterak netísnil rusínskou inteligenci, pro niž demokratické hnutí r. 1848 bylo něčím příliš neobvyklým; jakési její tušení povinností národních a sociálních prýštilo se spíše ze všeobecné mody než z uvědomění a přesvědčení. Její pohodlnosti a netečnosti přišel absolutism vhod. Vždyť rusínský arcibiskup — hlava rusínské inteligence — po rozehnání říšské rady prohlašuje s jinými biskupy ve Vídni politickou svobodu za »bezbožnou« a národnost za zbytek pohanství.

Již od roku 1848 počaly se jeviti spory mezi inteligencí o základy rusínské národnosti. Přechod ruského vojska r. 1849 vykonal velký vliv na Rusíny ve směru rusofilském. Zubrickij, jeden z vynikajících rusofilů, píše Pogodinu, že se učí ruštině. »Haličská Zora« často píše: russkij (místo ruski = rusínský). Zubrickij počíná vydávati roku 1852 »Historiju drevnjago halicko-ruskago knjažestva«. V rusínských tehdejších časopisech »Zoře Hal.« a »Hal. rus. Věstníku« rozvíjí se polemika mezi stoupenci a odpůrci lidové mluvy, mezi dvěma tábory, jež později daly základ t. zv. národníkům a moskvofilům (rusofilům). Tyto spory trvají celou druhou polovici XIX. stol., tvoříce v prvních desítiletích takřka jediný projev národního života rusínského. Jsou to mrtvá léta. A možno říci, že v letech 1848—1870 byly tyto spory čistě theoretické. Rozdíl byl pouze v tom, že rusofilové užívali v písemnictví jazyka, jenž měl příliš daleko k ruštině, a »národníci« byli často dále od lidové řeči rusínské, než rusofilové od ruštiny. Oba směry chtěly vytvořiti jakousi salonní literaturu v jazyku, jenž byl směsí staroslovanštiny a jazyka národního. Tato snaha po zvláštní literatuře a po zvláštním jazyku, odchylném od jazyka lidu, vzdálila inteligenci úplně od lidu. Od r. 1853 v »Zoře« a »Věstníku« se o lidu vůbec nemluví. »Věstník« velmi ostře odsoudil myšlenku jednoho svého dopisovatele, aby církevně slovanského jazyka bylo užíváno jen ve věcech náboženských a jinak aby se užívalo národní mluvy. Redakce »Věstníku« byla velice pobouřena tímto návrhem. Toto odtržení se od lidového jazyka a lidu vůbec má v zápětí úpadek celého národního ruchu. Inteligence opět počíná užívati polštiny. »Zora«, jež měla v r. 1848 asi tři tisíce odběratelů, zaniká v r. 1856, poněvadž počet odběratelů klesl pod 100. Literatura jest neplodna. Úplně mrtvá léta!

Poněkud se inteligence vzpamatovala, když vídeňská vláda chtěla zavésti místo kyrillice latinku (r. 1859); domnívala se, že tím byla by národu zasazena nejhroznější rána. Projevem tohoto jistého ruchu jest »Zorja Halickaja jako album na rok 1860«. Tato sbírka

obsahovala práce 50 Rusínů z Haliče a Uher. Účastnili se jí všichni, kdo uměli rusínsky psáti.

V letech šedesátých nastává poněkud lepší a čilejší život národní; Rakouský absolutism, poražený u Solferina a Magenty, byl přinucen dáti trochu svobody svým národům, obnoviti říšskou radu a zemské sněmy. V té době v Rusku bylo zrušeno poddanství, jež uvolnilo široké vrstvy lidu z jeho osobního a sociálního ponížení. Ukrajinskému písemnictví bylo tehdy za liberálního režimu Alexandra II. dopřáno trochu svobody. Kuliš založil v Petrohradě »Osnovu«, měsíčník pro rusínsko-ukrajinské zájmy, r. 1861. Roku 1859 mladí lidé, studenti, zakládají na Ukrajině nedělní školy, zde vyučují čtení a psaní. Tyto vlastence nazvala polská a rusínská šlechta »chlopomany«, »ukrajinofily«, poněvadž prostý, chlopský lid byl předmětem sociálního úsilí.

Tento národní a kulturní ruch na Ukrajině působil též na Halič. Největším vlivem působily básně Tarasa Ševčenka. Haličtí Rusíni dosud neznali Ševčenka. Verše Ševčenkovy přivezl teprve na jaře r. 1861 z Kijeva do Lvova kupec Michal Dymet. Verše Ševčenkovy způsobily mezi Rusíny úplnou revoluci, hlavně mezi mladší generací. Mládež si je opisovala, učila se jim na paměť. Verše tyto svým lidovým, demokratickým duchem působily převratně v dosavadních životních názorech inteligence, odchované kastovními, šlechtickými názory. Ševčenko a dosavadní praxe a život rusínského kněžstva byly dva protilehlé světy. Kněžstvo nestaralo se o lid, o zlepšení jeho postavení, o jeho vzdělání; žilo úplně materialisticky, oddáno jsouc alkoholu a kartám. Z Veršů Ševčenkových vála hluboká láska k lidu, jemné porozumění pro jeho bolestný osud. Krvavými slzami plakal Ševčenko nad svou vlastí a svým lidem.

Ševčenko vyvolal přirozeně následovníky u Rusínů, z nichž záhy vynikl *Osip Fedkovyč*, jehož práce jsou proniknuty demokratickým ukrajinofilstvím. Fedkovyč byl samouk, bukovinský mužík. Jest prvním opravdovým básníkem (světským) mezi rakousko-uherskými Rusíny. Pracoval literárně pod vlivem ukrajinské literatury. Látku si vybírá z osobních dojmů, života, radostí a utrpení lidu, z něhož vyšel, svých rodných Huculů. Vyšel z lidu a pracoval pro lid. Jeho díla jsou velice populární mezi Rusíny, kteří rádi vzpomínají jeho jména.

Verše Ševčenkovy působily tak omlazujícím vlivem, že od let šedesátých Rusíni počínají mluviti a psáti svým jazykem. Oživený ruch národní a konstituční zřízení vyvolaly první politický časopis rusínský »Slovo«, za redakce B. Didyckého, jenž první mezi Rusíny oddal se cele spisovatelství. »Slovo« bylo nejprve směru ukrajinského. Téhož směru byly časopisy mladé inteligence let šedesátych: »Večernice«, »Niva«, »Meta« a »Rusalka«. Lvovská inteligence si založila r. 1861 první rusínskou čítárnu ve Lvově, r. 1864 rusínské divadlo. Velmi významno pro tuto dobu jest, že Rusíni počali tvořiti svou populární literaturu, bez níž nelze si mysliti probuzení rusínského národa, jenž se skládá jedině z pracujícího, selského lidu. Z této počáteční lidové literatury buďtež uvedeny: »Pismo do hromady«, vy-

dávané r. 1863 a 1864 S. Šechovyčem, »Dům a škola« (vyd. kněz Ivan Hušalevyč, 1863—1864) a »Neděle« (kněz M. Popel). Jaký význam měly tyto lidové knížky a časopisy, vidno z toho, že v těch obcích, kde se odebíraly, lid umí čísti.

V letech šedesátých počalo se mezi duchovenstvem projevovati silněji hnutí rusofilské. Příčiny jeho byly asi následující: Duchovenstvo vždy jevilo snahu býti jakousi vyšší kastou nad prostým lidem, toužilo po písemnictví v jiné řeči, než kterou hovořil prostý lid. Samo nedovedlo vytvořiti životnou literaturu, nýbrž jen směs rýmovaček v jazykové míchanici, již bylo obtížno dobře ovládati. Šlechta polská opovrhovala stejně duchovenstvem jako ostatním lidem. Následkem tohoto odporu šlechty a následkem svého zakořenělého ultrakonservativního názoru vrhlo se duchovenstvo nejprve v náručí rakouské vlády. Jako nevolníci sloužili rusínští duchovní a s nimi celý národ vídeňskému centralismu. Stále a stále doufali, že z dobré vůle a milosti bude něco poskytnuto jim a jejich národu. Když však Rakousko bylo r. 1866 Pruskem poraženo a Maďaři a Poláci stále prudčeji se zdvihalj proti vládě, viděla rusínská duchovní inteligence, že od vlády nemohou nic očekávati. Hledala si jinde oporu a tu spatřovala v Rusku. V Rusku viděla ruskou šlechtu, po níž tolik toužila, viděla silnou ruskou vládu, jež nemilovala polskou a maďarskou šlechtu, viděla rodnou víru, což pro ni bylo velice závažné. Ona též věděla, že ruská vláda pronásleduje Ukrajince, že se bojí jejich volného, kozáckého ducha a proto chce zničiti Ukrajinu s jejím zvláštním jazykem, literaturou, historií a utvořiti jeden ruský národ s pravoslavnou vírou a s carskou vládou. Tuto vládu duchovenstvo chtělo sobě získati. R. 1866 prohlásilo prostřednictvím »Slova«, že rusínsko-ukrajinský národ se svým samostatným jazykem a literaturou neexistuje a nesmí existovati a že Rusíni se mají zříci všeho svého a státi se Rusy. Tak vznikla mezi Rusíny strana t. zv. moskalofilská.

Tento směr, jehož pramenem byla zoufalost a resignace, vybízel sám sebou ke vzdání se národní svébytnosti. Tehdy věřili, že Halič bude zabrána Ruskem. »Co my budeme pracovati, když tam v Rusku je vše hotové? Přijde Rus, zabere Halič a my budeme míti ráj.« Od té doby duchovní rusínští často odebírají se do Ruska, mnozí na trvalo. Mezi těmito je též Holovackij, který v pozdějších letech poškodil si památku rusínského buditele. Jsa profesorem rusínského jazyka a literatury na universitě, úmyslně držel se jen staré doby rusínského (staroslovanského) písemnictví a kazil mluvu a pravopis.

Od této doby, co proti sobě stanuly dvě strany, národní a rusofilská, národní život rusínský jest plný sporů a vzájemného podezřívání.

Ku konci let šedesátých a v letech sedmdesátých inteligence rusínská počíná přibírati světský ráz. Pravda, i na dále duchovenstvo tvoří hlavní jádro inteligence; kromě něho však počínají působiti učitelé a profesoři středních škol, v době nejnovější advokáti a některé kategorie úřednictva. »Národovci« počali psáti a vydávati školní knihy. Rusínská mládež na prvním rusínském gymnasiu (ve Lvově) vzdělávala

se již v mateřské řeči. R. 1868 založili národovci spolek »Prośvita«, který počal vydávati knížky pro lid. V prvních letech »Prośvita« vyvíjela činnost dosti nepatrnou. Dvě, tři knížky byly celou její prací. R. 1870 změnila stanovy, aby mohla zakládati čítárny a knihovny, pořádati přednášky a zábavné večery. Strana ruská, strachujíc se, že druhá strana odvrátí od ní lid, počala se rovněž starati o vzdělání lidu. *Naumovyč*, vynikající předák tohoto tábora, založil »Ruskou Radu«, první politický list rusínský, a populární měsíčník »Nauku«.

Mezi »národovci« a »moskalofily« trvaly v letech sedmdesátých stejně ostré a neplodné spory jako dříve. Národovci užívali lidového jazyka ve všech knihách, rusofilové užívali ho jen v publikacích lidových; knihy pro inteligenci psali ruštinou, jež však měla příliš daleko do živého jazyka ruského. Oba směry žily v ovzduší myšlenek absolutismu a byrokratismu: Co dělá vláda, jest jedině rozumné a užitečné; kritisovati vládní a úřední nařízení jest nerozumné, ne-li přímo bezbožné. Všechno je zajímalo, jen to ne, co jim bylo nejbližší a pro ně nejdůležitější: nemyslili na svůj lid. »Lichva ničila národ, dražby sypaly se v tisících, banky rozestíraly svoje pavoučí sítě, neúrody šly jedna za druhou, bída rostla strašně«, praví Ivan Franko ve své práci »Z ostatnich desjalat XIX. viku« (Lit. nauk. Vistnyk 1901). — »Národovecký tábor« byl početně slabý, nezorganisovaný; okruh jeho myšlenek byl velice úzký; žil v historických idyllách, v kozáčtině. Literaturu za dlouhá léta tvoří několik knížek »Prosvity« a školních učebnic. Ukrajinský nacionalismus »národovců«, a rusofilstvo »moskalofilů« byly v jistém smyslu theoretické. Lid o. rozdílech mezi těmito dvěma směry neměl ani ponětí, poněvadž oba tábory sestupovaly mezi lid jen při volbách. Předstupoval-li rusofil nebo národovec mezi lid, promluvil před církví asi takto: »My všichni jsme Rusíni a musíme držeti pospolu. Musíme nejprve poděkovati císaři pánu za to a za to.« Lid až do let osmdesátých žil v názorech doby absolutismu, že císař jest všemohoucím pánem jejich jmění a života a že jen na něm vše záleží. Byl-li národní ruch haličských Rusínů v letech šedesátých živen Ševčenkem a jeho následovníkem Feďkovyčem, následující desítiletí jeví se duševní anarchií a úplnou desorganisací, jest nejtěžší, chaotickou periodou v probuzení maloruském. Na Bukovině panovalo úplně rusofilství, na uherské Rusi byla tma a mrtvo. Tamější rusofilský časopis »Karpat« podporoval přímo maďarisační pokusy.

Slepá důvěra Rusínů ve vládu se ztroskotala. Vláda přiklonila se k polskému kolu a Rusíny úplně opustila. »Nikdy asi nebyla tak hrozně postavena otázka: žíti či umříti naší národnosti, jako tehdy.« Těmito slovy Ivan Franko výrazně charakterisoval neplodnou a mrtvou periodu let sedmdesátých.

VIII. Mladá Ukrajina.

V letech osmdesátých trval smutný stav maloruského probuzení jako dříve. Na Ukrajině byl malorusky jazyk zakázán. V Haliči jediný list ukrajinsko-rusínského směru — »Pravda« — zanikl. »Národovci«

snažili se povznésti svůj směr vystoupením na arénu politickou. Pod vlivem *Vl. Barviňského* založili politický list »Dilo«, jehož účelem bylo sekupiti všechny ukrajinofily v politickou stranu. Obsah a směr listu odpovídal tehdejším názorům prostředí, v němž vznikl. Hájení zájmů kněžstva bylo hlavním bodem jeho programu. Odtud jeho suchopárnost a úzké pojímání úkolu politického listu. Literárně repraesentovala se strana »národovců« »Zorjou« pod redakcí *Partyckého*. »Zorja« byla vedena v podobném duchu jako »Dílo«. Pokusy vylíčiti selský život byly spíše karikaturou. Poněvadž literátní pracovníci snažili se vytvořiti jemnější plody literární, překládali z cizích literatur, bohužel však věci téměř bezcenné. Látky a otázky, v časopisech přetřásané, jsou daleko od života. Úzký obzor, stuhlost a mrtvý duch — jsou vlastnosti všech tehdejších publikací. Není nikde viděti touhu po vědění, po prohloubení národního života, po styku s lidem.

Právě v této době snažili se Poláci prostřednictvím náboženství, sesílením unie mezi římským a řeckým katolicismem přiblížiti k sobě Rusíny. Řecko-katolický řád Vasiliánů byl dán papežem pod dozor Jezuitů. Doba sama nebyla přízniva plánu Kulišovu, jenž se pokoušel usmířiti Poláky s Rusíny. Kuliš povzbuzoval Rusíny, aby si přisvojili evropskou kulturu; avšak toto osvojení a vštípení si evropské kultury představoval si tak, že Rusíni měli uznati svými přirozenými pány vnuky dávných nositelů kultury, Sapiehů a Czartoryských, kteří se měli státi vůdci národního ruchu rusínského. Později Vl. Barviňski pertraktoval s knížetem Romanem Czartoryským o dohodě rusínsko-polské. Šlechtě měly býti poskytnuty velké ústupky a privileje sociální, čímž měla býti získána rusínské národnosti. Tyto pokusy charakterisují tehdejší ovzduší, názory rusínských předáků, kteří v nerusínské šlechtě viděli spásu svého národa.

Bohužel byli polští publicisté (jako Henryk Jaseński), kteří vystupovali nepřátelsky proti Rusínům. Podobně počínaly si úřady, hlavně státní zástupci, policie a četnictvo. Byli stiháni rolníci, kteří zakládali rusínské čítárny, byli žalařováni akademikové, poněvadž úřady zaslechly něco o jich socialistlistickém přesvědčení.

V tomto ovzduší počala vystupovati »Mladá Ukrajina«, kterýmžto jménem označuje se generace lidí, kteří způsobili hluboký převrat v názorech rusínské inteligence mezi r. 1880—1900. V této době počalo vystupovati t. zv. rusínsko-ukrajinské radikální hnutí, jež pronikavými důsledky své práce a svých názorů stalo se nejdůležitějším kulturním přerodem v novějších dějinách rusínských.

Zákaz rusínské literatury v Rusku způsobil, že několik Ukrajinců musilo se odebrati za hranice, do střední a západní Evropy. Tato ukrajinská emigrace první povznesla ukrajinsko-rusínskou otázku před forum Evropy a stala se živným pramenem obrození svého národa.

V této emigraci jakož i v celém rusínském hnutí na konci XIX. stol. zaujímá první místo *Michal Drahomanov*, nejdříve profesor kijevské university, který pro svoje pokrokové názory a svoje národnostní přesvědčení byl zbaven svého místa. Potom po krátkém pobytu

ve Lvově a Vídni žil v Ženevě, kde vydával časopis »Hromadu«. Ku konci svého života byl profesorem na universitě v Sofii. Drahomanov, muž širokého a všestranného vzdělání, odkojený západoevropskou kulturou, stal se svými pracemi politickými, historickými, folkloristickými, sociálními a literárně kritickými původcem radikálního hnutí maloruské mládeže, jež vytvořilo novou periodu národního probuzení. Práce Drahomanovovy vrhaly nové myšlenky do řad rusínské inteligence, odkrývaly jí nové obzory myšlenkové a ukazovaly její povinnosti k lidu. Články tohoto učence, psané střízlivým slohem, beze všech frazí a sentimentality, kriticky zaostřené vzbuzovaly přímo paniku mezi Rusíny, zvyklými na sentimentální zahrávání si na vlastence, na papouškování banálních veršů a bezduché opakování starých, vybledlých frazí. Drahomanov sešlehal duševní lenost a hříšné zanedbávání národních povinností maloruské inteligence.

Mimo Drahomanova pracovalo ve stejném směru několik emigrantů, hlavně *Sergij Podolinski* (autor knihy o »životě a zdraví lidu na Ukrajině« a o »řemeslech a továrnách na Ukrajině«), *Ch. Vovk*, spolupracovní k Drahomanovovy ženevské »Hromady«, znamenitý ethnograf.

Práce Drahomanova a vlivy z revolučního hnutí v Rusku a ze západoevropských kulturních středisek (Paříže, Londýna, Ženevy atd., kde žili emigranti ruští) počaly vytvořovati nový směr mezi mládeží. Část studentstva počala se odvraceti od maření času hrou v karty a počala naslouchati novému učení. Její svědomí se probouzelo. Drahomanov jí ukazoval, jak lid bídou hyne, jak je zatemnělý. A co dělá studenstvo, aby zachránilo svůj národ od katastrofy, aby jej učinilo kulturním národem, jakým jsou národové evropští? Mládež počala mysleti; přistupovala k svému přirozenému úkolu a svým buditelským povinnostem, probouzela se z lhostejnosti a netečnosti k pozorování potřeb svého národa a k snaze těmto potřebám dle svých sil vyhověti.

Starší inteligenti nenáviděli Drahomanova. Jeho střízlivé názory, bodající svým ostřím, o celém dosavadním probuzení rusínském, o bezvýznamnosti dosavadní literatury a vědeckých prací, o úzkém duševním obzoru i národních vůdců a předáků, byly příčinou, že Drahomanov byl dán do národní klatby. Drahomanov byl nenáviděn, poněvadž žádal vytrvalost v plnění národních povinností, otevřeného projevování svých názorů a jednání dle vlastního přesvědčení. Drahomanov učil své krajany, aby od svých frazí se poohlédli po životě svého vlastního lidu, aby se seznámili s cizinou, aby sestoupili mezi lid, osvěcovali jej, zbavovali středověkých pověr, vštěpovali mu názory o jeho právech a povinnostech občanských, uvědomovali jej lidsky a národně. Tyto mravní zásady položil Drahomanov za základ vzkříšení svého národa.

Mládež přiklonila se k Drahomanovu. Vlivem nového ruchu byl založen časopis »Hromadskyj Druh« (1887), jenž uvalil na sebe nesmiřitelnou zášť starých Rusínů. Mládež byla označena jménem socialistů, byla vylučována z národa, ze společnosti. Úřady chovaly se velice nepřátelsky proti mladému hnutí. »Hr. Druh« byl stále konfiskován;

jeho redaktor pohnán před soud a odsouzen na šest měsíců do vězení. Časopis zanikl. Mimo to byla zavedena celá řada vyšetřování a procesů.

Kroužek stoupenců nového hnutí rostl. Mládež se chopila překladatelské činnosti a vydávání brošur. Julian Romančuk, jeden ze starší generace, počal vydávati lidový časopis »Batkivčina«. Tento list, jenž si získal o probuzení lidu velkých zásluh, nesl se zcela jiným tónem než dosavadní listy. »Batkivčina« mluvila k lidu prostě a srozumitelně, jak by si mohl zlepšiti svoji existenci, poučovala ho, co se děje v zemi a ve státě, uveřejňovala korespondence prostých sedláků. Toto prosté, lidu tak zajímavé psaní o jeho denním životě učinilo list velmi populárním a oblíbeným. Lid netrpělivě očekával nové číslo listu. Ukázalo se, že lid touží po osvícení, po vzdělání.

Z vnějších projevů rusínských této doby třeba připomenouti národní schůzi r. 1880 svolanou V. Barviňským za příležitosti stoleté památky smrti císaře Josefa II. Duch však se nesl starými kolejemi.

Toho času mládež počala navazovati nové styky s Ukrajinou. Za tím účelem byl založen časopis »Svit«, jehož tón byl umírněný. Tendence byla socialistická, hlavně však theoreticky, akademicky. Měl však především ten význam, že jeho spolupracovníky byli haličtí Rusíni, ruští Ukrajinci a emigranti. (Pokračov.

JÁN PÁRIČKA:

Zo štatistiky duševného života v Uhorsku.

(Dokončení.)

Z obyvateľstva krajiny je väčšia polovica analfabetov, nakoľko z 1000 ľudí len 480 poznajú písmo a 520 nevedia vôbec ani čítať, ani písať. Ženské čo do znalosti písania a čítania zaostávajú vo všetkých čiastkach krajiny za mužskými, naproti tomu počet len čítať znajúcich ženských je zase všade väčší.*)

V porovnaní k druhým západným krajinám je počet analfabetov v Uhorsku veru vysoký a pri terajšej ľudovej výučbe, kde neide vlastne o vzdelanie podrostu, o osvojenie pre život potrebných vedomostí, ale kde sa všetko koncentruje len okolo učenia cudzej (maďarskej) reči — na nemaďarských vidiekoch — potrvá zaiste ešte dlho, kým klesne na normálnu výšku.

Nad priemerom krajinským stoja v prvom rade Nemci (z 1000 duší vie u nich 629 čítať a písať a 30 len čítať) a medzi tymito

---

* Za 10 rokov sa však pomery značne zlepšily; kým r. 1890 vedelo čítať a písať len $44\frac{1}{2}\%$ zo všetkého obyvateľstva, dľa popisu ľudu z r. 1900 skočilo toto číslo na $51 \cdot 4\%$.

vynikajú zase sedmohradskí Sasi; za Nemcami idu Maďari (z 1000 duší vie čítať a písať 537, len čítať 35). Na treťom mieste stoja Slováci (s 431 čítať a písať a 96 čítať znajúcimi). Z krajinského priemeru vynikajú len této tri národy, ostatnie ďaleko zaostávajú za nimi. Tak u Slovincov je z 1000 duší 510, u Horvatov 522, u Srbov 685, u iných (hlavne u Cigáňov) 703, u Rumuňov 856 a u Rusov dokonca *869* analfabetov.

Dľa jednotlivých vidiekov krajiny, vezmúc do povahy celé obyvateľstvo, vlnia sa čísla této takto:

	Slovensko	Zadunajsko	Dolnia zem	Sedmohradsko
Vie čítať a písať				
mužských . . .	250	318	247	161
ženských . . .	210	264	196	110
len čítať				
mužských . . .	18	7	3	5
ženských . . .	57	39	13	12
ani čítať, ani písať				
mužských . . .	211	170	246	333
ženských . . .	254	202	295	379
Spolu mužských .	479	495	496	499
ženských . . .	521	505	504	501

Ako vyššie rečeno, Slováci zaujímajú čo do kultúrnej vyspelosti tretie miesto v krajine. Pozoruhodné je ale, že ich vzdelanostná súvaha vo svojom vlastnom domove, na Slovensku, je horšia, ako v iných čiastkach krajiny, kde tvoria len ostrovy v lone iných národov. Kým na Slovensku pozná písmo z 1000 Slovákov 523 duší, v Zadunajsku sa zvýši toto číslo na 551 duší, a na Dolnej zemi na 551 duší.

Zvláštnym úkazom možno pomenovať u Slovákov aj veľmi vysoký počet len čítať znajúcich (z 1000 duší 96), čo u ostatných národov nevideť.

Pri posudzovaní vzdelanostnej súvahy Maďarov treba ešte poukázať na jednu dôležitú okolnosť. Značná čiastka intelligentnej vrstvy nemaďarských národov (úradníctvo, od úradov odvislí ľudia, židia atd.) z čiastky pre straníckosť popisujúcich orgánov, z čiastky ale tlakom nezdravých verejných pomerov zapísaná je vo výkazoch štatistiky za Maďarov. A práve táto čiastka chybne zapísaných ľudí tvorí u Maďarov značný kontingent písmo znajúcich. Títo by sa teda dľa pravdy mali Maďarom odrátať a pridať patričným národom.

Keď vezmeme do povahy túto dvojitú differenciu, nie je vytvorené, že u Slovákov dostúpil by počet písmo znajúcich na tú výšku ako u Maďarov.

Pozrime, čo maly za vplyv na všeobecnú vzdelanosť obyvateľstva školy, porovnajúc znalosť písma dľa veku.

a) v absolútnych číslach

	do 6 roku	od 7—15 r.	od 16—40 r.	od 40—60 r.	vyše 60 rokov
Vie čítať a písať					
mužských	9.226	1,019.293	1,767.451	736.906	198.258
ženských	9.101	942.881	1,486.873	442,885	109,634
len čítať					
mužských	275	18.153	41,790	38.785	15,813
ženských	303	27.863	180.508	158.351	56.995
ani čítať, ani písať					
mužských	1,255,569	626.524	923.601	574.878	216.715
ženských	1,256.840	702.632	1,281,513	752.686	269.188
Spolu mužských . .	1,265.070	1,663.970	2,735.845	1,350.569	430.786
ženských	1,266.244	1,673.376	2,948.894	1,353.922	435.767

	neznám. veku	spolu
Vie čítať a písať		
mužských	1.658	3,732.792
ženských	1.480	2,992.854
len čítať		
mužských	66	117,882
ženských	342	424.362
ani čítať, ani písať		
mužských	2.015	3,599.805
ženských	3.490	4,266.299
Spolu mužských . . .	3.739	7,449.979
ženských	5.312	7,683.515

b) v pomerných číslach

	do 6 roku	od 7—15 roku	od 16—40 roku	od 40–60 roku	vyše 60 r.	neznám. veku	spolu
Vie čítať a písať							
mužských . . .	3·65	306	311	273	229	184	247
ženských . . .	3·60	283	262	164	127	163	198
len čítať							
mužských . . .	0·10	6	8	14	18	8	7
ženských . .	0·12	8	32	58	66	37	28
ani čítať ani písať							
mužských . . .	496·01	187	162	213	250	222	238
ženských . .	496·52	210	225	278	310	386	282
Spolu mužských .	499·76	499	481	500	497	414	492
ženských . . .	500·24	501	519	500	503	586	508

Počet analfabetov počnúc od detského veku až do 40 roku klesá a potom sa zase dvíha, z čoho vidno vplyv škôl na mladšiu generáciu. Obzvlášte javí sa toto u mužských, kde počet analfabetov medzi 16 a 40 rokom klesne na 162 a potom dvíhajúc sa, v 60 roku dosiahne číslo 250. Nie tak u ženských. U týchto klesá počet analfabetov len do 15 roku, dosiahnuc vtedy najnižší stupeň, 210, po tomto

veku ženské už nechodia do školy a s tým stúpa zase aj počet analfabetov, aby v pozdnom veku dosiahol číslo 310. Len čítať znajúcich je u oboch rodov tiež len medzi staršou generáciou viac.

Zaujímavý obraz dostaneme, keď znalosť písma roztriedime dľa cirkví. Na prvý pohľad by sa hádam ani nezdalo, žeby cirkve maly tak ohromný vplyv na kultúrny vývin národov, nižšie poznačené čísla avšak vytvárajú každú pochybnosť a zrejme hovoria, že je tomu skutočne tak. Rozdiely medzi jednotlivými cirkvami sú veliké. Čo sa kultúrnej vyspelosti cirkví uhorských týka — neberúc do ohľadu Židov, prvé miesto zaujímajú protestantské cirkve, a tu obzvlášte cirkev evanjelická a. v. A nie div. Od storočí tesno privinuly ony k sebe ľud, uplatnili vo svojom lone právo materinskej reči v najširšom smysle slova, so svojím demokratickým zariadením (a to je najhlavnejšie, lebo v pravoslávnej a gr. kat. cirkvi, napriek tomu, že je u týchto materinská reč uplatnená, predsa je veľká zaostalosť) poskytly každému svojmu veriacemu príležitosť zaujímať sa o vyššie, cirkevné veci, a tým vzbudili u každého túhu po zdokonaľovaní sa; nie je teda ani možné, aby toto nebolo ostalo bez stopy a nepovznieslo spolu s tým aj kultúrnu úroveň ich príslušníkov. Katolícka cirkev už značne zaostáva za horepomenovanými; najhoršie pomery sú ovšem v gr. katolíckej a gr. východnej (pravoslávnej) cirkvi.

Pozrime si samé čísla.

Znalosť písma dľa cirkví v absolútnych číslach (v celej krajine):

	r. kat.	g. kat.	pravosl.	ev. av. v.	ev. ref.	unit.
Vie čítať a písať						
mužských . . .	1.953.783	145.244	270 092	403.698	693.695	17.541
ženských . . .	1,606.171	77.091	119.856	361.542	597.757	12.179
len čítať						
mužských . . .	76.739	11.487	4.108	12.550	11.383	189
ženských . . .	306.802	20.595	3.005	46.580	43.566	678
ani čítať, ani písať						
mužských . . .	1,495.319	666.691	763.451	161.594	393.022	13.252
ženských . . .	1,800.398	734.492	901.200	191.525	473.240	17.775
Spolu mužských	3.525.841	823.422	1,037.654	580.812	1,098.100	30.982
ženských . . .	3,713.371	832.178	1,027.061	599.647	1,114.563	30.632

	židov	iných	spolu
Vie čítať a písať			
mužských . . .	241.947	3.792	3,732,792
ženských . . .	214.776	3.482	2,992.854
len čítať			
mužských . . .	1.338	88	117.882
ženských . .	2.722	414	424.362
ani čítať, ani písať			
mužských . . .	101.350	1.618	3,599 305
ženských . . .	142.339	2.332	4,266.299
Spolu mužských .	347.635	5.498	7,449,979
ženských	359.837	6.228	7,683.515

V pomerných číslach:

Vie čítať a písať	r. kat.	gr. kat.	pravo-sláv.	ev. av. v.	ev. ref.	unit.	židov.	iných	spolu
mužských . .	270	88	131	342	314	285	346	330	247
ženských . . .	222	47	58	306	270	198	301	302	198
len čítať									
mužských . . .	10	8	2	10	5	3	2	6	7
ženských . . .	42	12	1	40	20	11	4	28	28
ani čítať, ani písať									
mužských . . .	207	402	370	140	177	215	143	136	238
ženských . . .	249	443	438	162	214	288	201	198	282
Spolu mužských . .	487	498	503	492	496	503	491	472	492
ženských . . .	513	502	497	508	504	497	509	528	508

Dľa krajinského priemeru písať znajúci sú v najväčšom počte v cirkvi židovskej (z 1000 duší 650), za touto ide cirkev evanjelická (z 1000 duší 648). Keď však do povahy vezmeme aj len čítať znajúcich, tak na prvom mieste zostane predsa len cirkev evanjelická. Vo väčšine sú ešte čítať znajúci v kalvínskej cirkvi (z 1000 duší 584).

V relatívnej väščine sú čítať znajúci aj v katolíckej cirkvi (z 1000 duší 492), poneváč je tu analfabetov 456 a len čítať znajúcich 52. Zrovna úžasne sa zvýši počet analfabetov u gr. katolíkov a pravoslávnych, u tamtých (z 1000 duší) na 845, u posledných na 808. Na samom Slovensku počet čítať znajúcich u evanjelikov trochu zaostane, pridáme-li k ním ale aj len čítať znajúcich — ktorých, ako rečeno, je podivuhodne len u Slovákov tak velký počet, súhrn týchto dvoch dosiahne až na 0·4% krajinský priemer. Podobne zvýši sa počet analfabetov aj u r. katolíkov, a síce o 1·5%. Naproti tomu v iných cirkvách klesne, a to značne. Tak u gr. katolíkov o 11·3%, u pravoslávnych (týchto je ale na Slovensku celkom nepatrný počet) o 21·6%, u kalvínov o 1·7% a u Židov o 1·5%.

Ostatne zaujímavé bude hádam videť, ako sa vlnia této čísla aj v ostatných čiastkach krajiny.

na Slovensku	číta a píše,	analfabetov	
	631	359	Židov
	612	306	ev. a. v.
	593	374	ev. ref.
	441	471	r. kat.
	363	592	pravosl.
	171	772	gr. kat.
	—	—	unit.
	—	—	iných

v Zadunajsku	číta a píše,	analfabetov	
	750	246	Židov
	691	276	ev. a. v.
	689	275	ev. ref.
	684	248	iných
	549	400	r. kat.
	312	685	pravosl.
	—	—	gr. kat.
	—	—	unit.

na Dolnej zemi	číta a píše,	analfabetov	
	663	327	unit.
	648	327	ev. a. v.
	647	349	Židov
	608	373	ev. ref.
	597	357	iných
	505	473	r. kat.
	208	791	pravosl.
	132	854	g. kat.

v Sedmohradsku	číta a píše,	analfabetov	
	697	287	iných
	680	278	ev. a. v.
	534	461	Židov
	473	513	unit.
	407	572	ev. ref.
	406	546	r. kat.
	154	841	pravosl.
	109	885	g. kat.

Na samom prvom mieste stoja teda Židia v Zadunajsku a na Slovensku, na Dolnej zemi unitári (Maďari) a v Sedmohradsku pod značkou »iných« obsažení arménski katolíci (Maďari). Druhé miesto zaujímajú vo všetkých štyroch čiastkách krajiny evanjelici a. v. (Slováci, Nemci, Maďari); tretie miesto kalvíni v Zadunajsku (Maďari) a na Slovensku (Maďari); Židia na Dolnej zemi a v Sedmohradsku. Štvrté miesto pripadá na Dolnej zemi kalvínom (Maďari), v Zadunajsku r. katolíkom (hlavne Maďari, Nemci, potom Horvati a Slovinci) a v Sedmohradsku unitárom (Maďari). Najviac analfabetov a najmenej čítať znajúcich je medzi gr. katolíkmi v Sedmohradsku (Rumuni), na Dolnej zemi (hlavne Rumuni, potom Rusi a Maďari) a na Slovensku (hlavne Rusi, potom Slováci a Maďari), za nimi prijdu vo všetkých štyroch čiastkach krajiny pravoslávni (zväčša Rumuni a Srbi). Prostredné miesto medzi tymito dvoma krajnými stupňami zaujímajú r. katolíci na Slovensku (Slováci, Maďari a menej Nemcov), na Dolnej zemi (hlavne Maďari a Nemci, potom Srbi a Slováci), v Sedmohradsku (Maďari) taktiež v Sedmohradsku kalvíni (Maďari).

Zaujímavé by bolo vykázať, čo za zmeny donieslo sčítanie ľudu z roku 1900!

Padesát let práce Aleksandra Nikolajeviče Pypina.

(* 1833 v Saratově.)

Mnohá ještě léta!

Šedý stařec — ale plný síly — viděl letos padesátý rok své práce. Jako mladík, skoro ještě jako student — v 21. svém roce vystoupil před půlstoletím s první svou prací Slovaпь k pervoj novgorodskoj lêtopisi i došel uznání. Potom přišel čas krušnější, bylo mu projíti tvrdou a příkrou kritikou Tichonravova, ale opět prorazil k uznání. V r. 1860 je již professorem literatur na universitě, ale již po roce ustupuje nátlaku blížící se reakce spolu s řadou pokrokových mužů, s Kavelinem, Spasowiczem (Polákem), Stasjulevičem. »Sovremennik«, jejž redigoval po jistý čas a jehož byl hlavním spolupracovníkem, zastaven jest r. 1863, a Pypin jest v takové neoblibě, že v 70tých letech nedochází volba jeho do akademie ani potvrzení. Teprve r. 1897 odčiněna křivda tato opětnou volbou jeho i potvrzením. Velikost práce jeho nemohla býti ničím již potlačena.

Je to práce mnohostranná — i vědecká, i publicistická. Od r. 1867 jest jméno Pypinovo sjednoceno s »Věstnikem Jevropy«, on byl jeho spoluzakladatelem, byl a jest po dnešní dny jeho hlavním spolupracovníkem, ba vůdcem.

Jako učenec a badatel jest vychovancem vědeckých snah let čtyřicátých a padesátých. Léta tato povalila starý pojem literární historie, založený na úzkých názorech klassicismu a aesthetiky, při

nichž literární historie byla spíše katalogem stkvělých a proto tak vzácných a řídkých veleděl, hovících požadavkům klassicistů-aesthetů nikdy však nebyla dějinami všeho duševního žití národa. Byl to převrat týž, jaký na západě přivodil romantismus a nově zrozená idea národnosti a národnostního sebepoznání. Jimi obráceny byly zraky badatelů k temným, starým fasím literatur národních, jež tak málo hověly měřítkům aesthetickým a přece tolik vyprávěly o zvláštním duševním žití národa. Jsou zajisté staré tyto fase literatur evropských výhní, v níž zformovaly se národnostní typy, tak jak se nám jeví v dobách nynějších. Lopotná práce filologicko-bibliografická vynáší na světlo spousty literatury »neofficiální«, jak by se mohlo říci; staré, kletbami stíhané knihy apokryfů, spousty lidového čtení zábavného, celé staré bohatýrské epos. Práce nových badatelů ráda obrací se k tak řečeným periodám přechodním, plným divného kvašení, nevyhraněných snah, jež stará škola klassické aesthetiky mlčky pomíjela, a jež tak mocně vylíčeny jsouce u školy nových literárních historiků. Vostokov, Gorskij,Něvostrujev, Buslajev budují ruský jazykozpyt, Tichonravov první sformuloval požadavky a cíle nové literární historie. »Historie literatury zabrala již trvalé místo mezi naukami historickými. Přestala býti sborníkem aesthetických rozborů vybraných spisovatelů, proslulých jako klassiků; její úloha sloužiti aesthetice jest u konce, a zřekši se prázdného obdivování literárních koryfeů, vyšla na široké pole positivního zkoumání veškerého množství slovesných plodů, — postavivši sobě za cíl vyložiti dějinný chod literatury, morální i rozumový stav oné společnosti, jejímž byla projevem, postihnouti v plodech slovesných neustálý rozvoj národního sebevědomí, rozvoj, jenž nezná skoků ani přestávek.«

Aleksandr Nikolajevič Pypin.

První práce Pypinovy stejným dílem zasahují do studia jazyka ruského, slovansko-ruské palaeografie, staroruských apokryfů, světských románových příběhů, poesie lidové. Je tu jeho: Slovarь k pervoj novgorodskoj lětopisi (r. 1854), Matěrialy dlja slavjanskoj paleografii (1856), Očerki iz starinnoj russkoj litěratury (1855), O romanach v starinnoj russkoj litěraturě (1854), Starinnyje apokryfy (1857), kritická stať o pohádkách Afanasjeva (1856), studie o zapadlém spisovateli několikátého až řádu »Vladimir Lukin«.

Přišla potom kniha jeho, plná věcí z brusu nových, Ložnyja a otrečennyja knigy russkoj stariny (1862), první to pokus

vyložiti spletené a temné otázky původu a rozvoje i rozšíření indexem stíhané kacířské a apokryfické literatury staroruské. Starý Tichonravov, jenž sám obíral se studiem tímto, stihl knihu tuto neobyčejně příkrou a přísnou kritikou; bylo zcela právem, že vytkl spisovateli neznalost a nedbání staroruského církevního indexu kacířských knih. Pypin mnoho věcí v indexu obsažených pominul, nejednu knihu pojal mezi kacířské, jež nebyla zakázána a na indexu obsažena. Arci mnohá z výtek jeho plynula prostě z toho, že celé toto ohromné pole literární nebylo skoro nic prozkoumáno, a úplně prozkoumáno není ani podnes. Ani Tichonravov svého probádání »Prokletých knih staré Rusi« nedokončil. I v tom měl Pypin díl pravdy, když se hájil, že na starý index přišlo leccos, co jen od oka uznáno za kacířské, a mnohá věc, vskutku takóvá, ušla stihatelům a tím i také indexu. — Veliký soubor drobnějších prací o zábavné literatuře prostonárodní, vyšlý r. 1858 pod názvem »Očerk litěraturnoj istorii starinnych pověstěj i skazok russkich«, probíral velikou řadu historií o Alexandrovi Velikém, o Trojánské vojně, o Barlaamu a Josafatu, o Šalomounovi, o Indickém carství, o Meluzině, o Apollonovi, králi syrském, o hoře zlé rady atd. atd., plynoucí z oboru pověstí východních, antických a byzantských prostřednictvím Jižních Slovanů i od západu přes Čechy a Polsko. — Kandidátská dissertace jeho Vladimír Lukin ukazovala, jak cenné poznatky pro poznání ovzduší a ducha doby těžiti lze i z autorů druhého řádu a třetího, a spolu názorně ukazovala rozdíl staré i nové školy literárních historiků. Lukinem obíral se již před tím jakýsi Makarov a nedovedl vytěžiti studií svou skoro ničeho.

Pypinovo studium novější literatury ruské přineslo ovoce až po několika letech. R. 1867 a v letech následujících šly za sebou jeho práce o svobodném zednářství v Rusku; Pypin první ukázal veliký význam ruského zednářství, »jakožto prvního projevu naší společnosti ve smysle zaujetí tendencemi mravními.« Jím vysvětleno bylo po prvé, jak mohlo se vyvinouti v ruském prostředí hnutí, jež tolik prospělo pokrokovým snahám za Novikova. Jím se dostal do studia dalších proudů pokrokových v období za Alexandra prvního až do let padesátých. Tři veliké stud e jsou mu věnovány: Istorija obščestvennago dviženija pri Aleksandrě I. (1870—71 ve Věstn. Jevropy), Charaktěristiki litěraturnych mněnij ot 20-ch do 50-ch godov (tamtéž 1872—73), Bělinskij, jego žizň i perepiska (ibid. 1874—75). Vítězství strany pokroku za Alexandra I. (strany Speranského) oproti Karamzinově straně officiálního vlastenectví až do pohromy dekabristů, dlouhá léta utlačování za Mikuláše, při nichž přes to ideály pokroku obstály a vedly k době velikých reform ruských v letech 60tých (osvobození selského lidu, soudní reorganisace, začátky samosprávy zemské, omezení censury) — toť obsah těchto studií. Ještě dnes, po 30 letech, není Pypinova první studie — o době Alexandra I. — předstižena ničím. Druhá a třetí líčí kruhy Čaadajeva a Bělinského, čerpané především z přebohaté korrespondence Bělinského.

Roku 1890 vyšla poslední přípravná práce jeho, předcházející vrcholné jeho dílo. Čtyři svazky »Istoriji russkoj etnografii« byly touto poslední prací, podmiňující vydání díla vrcholného, Dějin ruské literatury. Historický vývoj ruského národního vědomí vykládá tato »Istorija r. etnografii«. Od století 18. je tu Petr Veliký, Lomonosov, Treďjakovskij, Radiščev, Karamzin, Speranskij, Žukovskij, Puškin, Gogolj, jest tu Lavrov, Kalajdovič, Vostokov, Buslajev, Kotljarevskij, Aksakov atd. až do narodniků Uspenského a Zlatovratského. »Knihou idejí« jest jeho dílo vrcholné: 4 díly dějin ruské literatury (1898 až 1899). Tím chce býti samo, jak předmluva dí, a tím jest; mnoho kniha tato předpokládá známostí a vědomostí bibliografických, ale ohromný řetěz duševního života ruského — od stara do nové doby — podává v rysech gigantických. »Čtoucímu jest, jako kdyby slyšel tlukot srdce velikého národa«, řekl o ní prof. Polívka v Naší době r. 1900.*)

Monumentální dílo — jímž pověřen byl akademií petrohradskou — vydání osmi obšírných svazků spisů Kateřiny II., jež vydány za jediný rok 1901 — končí velikou řadu prací jeho o ruské literatuře. Soupis všech děl jeho, prací původních i překladů, vydal k jubileu A. S. Pypina z rozkazu II. oddělení ruské »Akademie Nauk« Barskov. Z nesčetných překladů jeho jmenujeme překlad Hettnerových dějin literatury světové XVIII. v. (roku 1866—72) a Scherrových Dějin světové literatury (1865). Uvádíme je proto, že daly podnět k dílu všem Slovanům cennému. Jako doplněk k nim totiž napsal spolu se Spasowiczem »Obzor istoriji slavjanskich litěratur« (1865), z něhož vyvinula se všem nám tak dobře známá Istorija slavjanskich litěratur (1874—81), nad niž lepší dosud nemáme.

A proto ještě mnohá a mnohá léta! Jistě nevyjdou Slovanstvu bez užitku! Studie o Saltykovu Ščedrinovi (r. 1890) napovídá, že neúnavný učenec pracuje dále a že budeme překvapeni ještě jednou částí dějin literatury ruské. —CH.

DOPISY.

Z Petrohradu. 2. (15.) dubna 1904.

(Válka a umění. — Naši Meiningenští. — Školské nepokoje. — Spořivost vlády a »červeného kříže«. — Výbuch v Severním hotelu. — Konfiskace u nás! — Záhuba Petropavlovska. — Vysoké kruhy a psychologie. — Přítomnost a budoucnost.)

Velká můra války zachvacuje a tíží všecky obory života — nesčetné jsou škody a křivdy, jimiž stíhá všeobecný běh věcí, zdržujíc nejnutnější projevy normální práce společenské a také vědecké, umě-

*) V témž roce v denníku Čase podal podepsaný o knize této několik feuilletonů, nesených zúmysla ve stylu a tónu Pypinova díla. —ch.

lecké, filantropické (nemluvě ani o těch kruzích speciálních, které jsou s válkou úzce spojeny). Jednou ovšem, až nastane doba resignace, klidných úvah a časem zjemnělých vzpomínek, přesvědčíme se snad, kolik talentů válka vznítila, kolik per a štětcův nadchla, kolik srdcí (nejen pro reklamu a karieru nebo z chvilkového zápalu) vzkvetlo citem opravdového posvěcení, soucitu a obětavosti — zatím však můžeme jen konstatovati úpadek všelikých záležitostí a zájmů, nesloučených bezprostředně s osudy válečnými. Srdce i kapsy uzavírají se čím dál těsněji pro všecko jiné, jako bývá obyčejně za podobných okolností. V té příčině byla by statistika současných škod sociálních v celkové bilanci národního zisku velmi poučna pro sociology a historiky; bohužel však nikdo jí nepodniká; mysl veřejnosti dychtivě se chytá jen událostí, ležících na povrchu doby; proudy a událostí nejhlučnější svrhují v propast nevědomí všední nebezpečí a starosti národa a nesčetné tragedie jednotlivců.

Předtucha dlouhé a vyčerpávající vojny působí poslední dobou velmi patrně mimo jiné na obchod a — umění. Známo jest bohatství velikonočních darů v ruských rodinách; obchodníci, nepřipraveni na příliš radikální změny v té příčině, utrpěli velmi citelné ztráty. Nejvyhlášenější a nejoblíbenější dárky letos nevábily.

Velké ztráty také utrpěli lidé z protilehlého pólu, než kupci — totiž umělci. (Ač třeba říci, že mezi zdejšími uměleckými jednotami jest i jedna, která se ve své činnosti umělecké dává říditi ohledy ryze obchodními a také obchodní etikou.)

Přes vysoký stav ruského malířství, které již koncem XVIII. věku vydalo několik znamenitých portretistů, vzdělavších se na západě (Levickij, Borovikovskij), a které nyní kromě slavného realisty I. Rěpina může se vykázati dosti četnou družinou mladých, jemných modernistův — přes to vše celková umělecká úroveň Petrohradu není příliš vysoká. — Ruské umění, podléhající při vší zdánlivé svéráznosti ideovým i formálním proudům západu, obyčejně se trochu opozďuje v napodobování, na to však zase poněkud příliš dlouho žije z výsledků, konečně získaných. Obecenstvo vychovávané po delší dobu trpněji, než ve Francii neb Anglii, v jistých uměleckých pojetích a formách, nesnadněji než v oněch zemích oddává se nově vštěpovaným reformám. Tak bylo za dob dlouholetého panování ideálův akademických — tak bylo před třiceti lety za revoluce »peredvižnikův«, vštěpujících s jedné strany tehdejší všeevropský naturalism na ruskou půdu, s druhé strany pak hlásajících svými obrazy a sochařskými díly sociální snahy tehdejšího pokrokového tisku, kult mužika, jeho každodenní bídu, potřebu škol, obětavost vesnických učitelů, felčarek atd.

Zvítězivše nad »akademiky« i obecenstvem, »peredvižnici« (doslova: pořadatelé pohyblivých výstav) udržovali se na vůdčím místě kolem 30 let, načež počali s nimi zápasiti přívrženci »pouhého umění« — před 4 lety pak pojednou vystoupila v těsných řadách talentovaná družina modernistův na výstavě »Miru Iskusstva«. Přijata přezvisky a úštěpky rutinistův i kritikův — a posměchem málo uvě-

domělého obecenstva — dobývá si přes to vše neustále nových a vlivnějších bodů opory, toto nové umění tlačí se již nejen do zreformované akademie, ale jak ukazuje nynější výstava »peredvižnikův«, i do této pevnosti pseudorealismu a pseudoideovosti.

Máme nyní dokonce čtyři výstavy, ale všecky se potkávají s malým zdarem u obecenstva. Obecenstvo nejen že kupuje ještě méně než jindy, totiž skoro nic, ale k tomu ještě skvěje se svou nepřítomností ve všech téměř výstavách. — Ba i sama spolková shromáždění umělců velmi zřídla a zmrtvěla.

Jisté kruhy očekávaly, že středem všech výstav stane se dílo slavného malíře Konst. Makovského (dávno však již zmanýrovaného a honícího se za efekty), totiž obrovský obraz »Smrt Petroniova«, malovaný podle Sienkiewiczova románu »Quo vadis«. Bohužel sklamali se i ti, kteří ještě očekávali něco vynikajícího od tohoto umělce; obraz nikterak nemůže se rovnati s popisem autora románu, přes to však byl zakoupen jedním mecenášem umění v Moskvě (tuším Stachějevem) za 35.000 rublů.

Umění užité (v uměleckém průmyslu atd.) činí u nás nyní obrovské pokroky, přidržujíc se — vším právem — čím dál důsledněji zásady svéráznosti. Zásada sama vyšla sic od nacionalistů západu, v umění počali ji užívati angličtí reformátoři — ale u nás našla půdu nadmíru vhodnou; slohové motivy ruské, studované v starých cerkvích, archivech, sbírkách a v živé starožitnosti ruské — v ruské vsi —, přeneseny na stěny, záclony, koberce, nábytek atd. tvoří barevná, originální, ba mnohdy přímo imponující díla.

Válka však nikterak nepůsobila na návštěvu »Moskevského divadla uměleckého«, jehož družina sem přijela na několikatýdenní pohostinské hry, k nimž sváděny bývají skutečné boje o lístky. Družina »Moskevského uměleckého divadla« neobyčejně energickou a důslednou iniciativou a prací svého ředitele a herce prvního řádu, p. Stanislavského, dobyla si nyní prvního místa v divadelnictví celé Rusi. Tito »ruští Meiningenští« přes urputnou oposici rozličných soků zahájili nové období v dějinách ruského umění hereckého, tak že i samo státní divadlo Alexandrinské čím dál patrněji podléhá jich vlivu. I jejich repertoar působí jako živá voda, neboť oni nám předvádějí se skutečným pietismem Ibsena, Hauptmanna a jiné přední dramatiky západu, oni uvádějí do světa nová díla Gorkého a Čechova. Nyní právě vystoupili s premierou, budící zájem celého světa literárního a vůbec celé intelligence, totiž s »V i š ň o v ý m s a d e m« (Вишневый садъ) A. Č e c h o v a. Včera právě byl jsem o prvním představení svědkem ohromného úspěchu znamenitého spisovatele i znamenité družiny herecké. Znamenité to drama jest spíše jemnou dramatickou elegií. Vidíme v něm soumrak rasy šlechtické, měkké, citové, nevědomě tkvící v minulosti, poetické a rozesněné, neschopné činu, ba ani elementární sebeobrany. Vidíme dále typické ruské idealisty, mnohomluvné, ale rovněž málo schopné činů; vidíme i jednoho »nového člověka«, v základě praktického, ale nejasného v provedení. Spisovatel nechtěl a ne-

mohl představiti obyčejného, jednostranného špekulanta, i nadal svého Lopatina také dobrým srdcem a měkkostí vedle jisté obhroublosti parvenua — výsledkem čehož je typ pochybený, nesladěný, uměle stvořený a neživý. Přesycen smutnou poesií, jako všecka díla Čechova, jest »Višňový sad« poněkud slabší dřívějších jeho dramat; překvapuje zvláště přílišné podtrhování náladovosti a symbolů v celém kuse (i sám titul jest symbolický), sesílené ještě prostředky známé náladové režie Stanislavského. Přes to vše illuse života, zejména ruského života, je takřka úplná.

V některých vyšších ústavech vyučovacích v Petrohradě opět vznikly nepokoje. Ředitel ústavu hornického, prof. Konovalov, choval se k posluchačům tak nerozvážně, netaktně a vyzývavě, že nejen proti sobě vyvolal prudkou oposici v studentstvě, nýbrž že stal se i příčinou odchodu na odpočinek šesti vážených professorů, kteří kárali jeho počínání.

Car nařídil zmenšení vydání ve všech civilních oborech státní správy. Obáváme se, že nikoli na posledním místě utrpí tím také osvěta, beztoho u nás velmi macešsky odbývaná. Za to lze jen chváliti, že car mimo jiné škrtnul celý milion rublů z vydání na ministerstvo dvoru.

Zde se tedy šetří — ale správa »červeného kříže« nemůže prý se dopočítati šesti milionů rublů. Nedivíme se tomu, když ke správě byli dopuštěni i lidé silně podezřelí z úplatnosti a nedostatku citu pro mé a tvé. Mimo jiné jedním z funkcionářů červeného kříže jest bývalý »policmejster« (policejní ředitel) kronštatský, obviněný před několika lety za celou řadu křiklavých »zneužití« úřední moci atd. a odsouzený za to k propuštění ze služby a k vypovězení na Sibiř. Později však dostal od cara milost a nové místo, na němž mohl se dále cvičiti ve svém umění. — Také jinak se v »červeném kříži« nešetří: hlavní jeho náčelník, Aleksandrovskij, dostal 75.000 rublů cestovného (»progony«), což je zajisté přespříliš. Jaký tu div, že počínání podobných dobročinců a filantropů budí zlou krev a roztrpčuje.

Zaznamenávám dále politování hodnou událost, která se tu stala v Severním hotelu (Сѣверная гостинница). Ubytoval se tu jakýsi cestovatel, který nevzbuzoval žádného podezření. Ale hrozným způsobem se objevilo, že přivezl dynamitovou bombu, určenou jak se zdá, nynějšímu svrchovanému vládci v Rusku, panu von Plehve. Na úsvitě 1. (14.) dubna patrně neopatrností bomba vybuchla, šíříc zpustošení kolem sebe, zničila pokoje ve třech patrech, roztrhala na kusy aneb aspoň zranila několik lidí . . . Kdy pominou tyto smutné zjevy našich nezdravých poměrů? . . .

»Петербургскій Листокъ«, který přinesl zprávu o té události, byl zkonfiskován — censor se asi popadl za hlavu, jakou zprávu to v Rusku propustil! Policie chodila dokonce podle seznamu předplatitelů i po soukromých obydlích a sbírala v nich čísla jmenovaného denníku, který potom vyšel v druhém vydání s vypuštěním závadného místa — totiž s bílou skvrnou, připomínající slavné konfiskace rakouské. Je to

první případ, kdy dovoleno novinám, aby tímto způsobem označily nucené vypuštění článku. Snad by to byla předzvěst očekávající nás svobody tisku, byť i jen »svobody« dle »vzoru« rakouského — totiž bez censury sice, ale s konfiskacemi a »řízením objektivním«?

Vámi jako námi zachvěla zpráva o strašném konci »Petropavlovska« s celou posádkou i s jejím vůdcem, admirálem Makarovem, i se slavným malířem Vereščaginem.*) Dnes, zítra, pozejtří atd. konají se »molebstvija« (modlení) a »panichidy« za tyto nešťastné oběti, přinesené molochu militarismu a státní hrabivosti. Strašný smutek zachvacuje člověka a slzy se derou do očí při pomyšlení na tolik zahubených životů lidských. Výbuch jediné malé torpédy — a kolem šesti set lidí, většinou na kusy roztrhaných, vydáno jest za potravu mořským rybám . . .

Nešťastnému admirálu Makarovu, provázenému na cestu na daleký východ od jedněch s ohromným enthusiasmem, jiní — kteří nikterak nepodceňovali jeho schopnosti — předpovídali, že svou fantastičností a přílišnou odvážlivostí à la Skobelev i sám zahyne, i jiné v záhubu uvede. Tehdáž pochmurní proroci jistě se nenadáli, že jejich zlá předpověď tak záhy a tak příšerně se naplní! . . .

Rozváží-li se však všecky okolnosti, není možno nešťastnému admirálu upříti velkou duchaplnost, neobyčejné nadání a nevšední energii. Nedostávalo se mu jen chladné rozvahy a trpělivosti. Ostatně postavení Port Arturu bylo již tehdy tak zoufalé, že »pro čest praporu«, jak se říká, bylo třeba i mnoho dávati v sázku, mělo-li se vůbec co podnikati.

Dosud nevíme, co bylo příčinou výbuchu i utonutí »Petropavlovska« a ztráty tolika lidí, jichž značná část v pravém smyslu slova buď se uvařila v horké páře puklého kotle, buď se ponenáhlu udusila v uzavřených kajutách. Nejnovější verse dí, že po objevení ohromující přesily loďstva japonského šlo především o zachránění velkoknížete Kyrila. Proto hnána loď přílišnou parou, již kotel nesnesl — i praskl. Na utonutí lodi puknutím kotle prý poukazuje červenožlutá barva vody. Kdyby zničení lodi pocházelo od torpédy či podvodní miny, měla by voda na místě potopení barvu bílou.

Následkem neštěstí Petropavlovska velký kníže Kyril i jeho bratr Boris opouštějí válčící armádu a vracejí se do Petrohradu v náručí rodičů. Jak takovýto ústup s jeviště války bude působiti na vojsko, toť jiná otázka. Ale s psychologií ve vyšších kruzích našich vůbec se nepočítá. Tak na př. byl nejvyšší rozkaz, aby povoláni byli reservisti námořního vojska na první den veliké noci, rozhodně nešťastný. Kdo zná pravoslavnou duši, která týrá tělo hladem po několik neděl a zejména v bílou sobotu, aby se potom po několik dní oddala blaženství požitků vezdejších — ten pochopí, jak špatným překvapením pro ruský lid bylo takové vládní »červené vajíčko«. Neboť ubozí reservisti museli v době svátků opustiti vše a dostaviti se na

*) Konec jeho připomíná osud polského malíře Merwarta, který předloni (1902) zahynul při výbuchu sopky Mont Pelé na ostrově Martinique.

místo určené — třeba že loďstvo, jemuž jsou přiděleni, bude hotovo teprve za několik měsíců! Kdyby bývali velcí páni trochu přemýšleli o tom, co rozkazují, byli by zdrželi svolání reservistů o nějaký týden — a nebylo by se proto Rusko zbořilo.

Něco podobného jest způsob, jakým se opatřuje doplňování válečného loďstva. Od koho jen mohou, od toho v celém Rusku vymáhají peníze na sesílení »floty«. Ale objednávky na nové lodi jdou za hranice — kdežto v domácích dílnách obmezují se práce a dělníci se propouštějí. Vysvětluje se to tím, že zahraniční továrníci poskytují při smlouvě 10% srážky, což by se v Rusku tíže dalo uskutečnit. Rovněž pancéřové vagony válečné byly objednány v Bruselu, ač i domácí továrny byly by s to je provésti. Tak krvavé peníze ruského lidu, ony tak zvané »dobrovolně-nedobrovolné oběti« (вольноневольныя пожертвованія), odcházejí za hranice a obohacují cizí podnikatele...

Utonulý pancéřník nesl jméno »Petropavlovsk«. Jak zlověstně zní ten název každému Rusu! Vždyť mu hned přichází na mysl »Petropavlovská pevnost« (Петропавловская Крѣпость), v jejíž zdech a kasematech hnilo po všecky časy tolik »politických zločinců«, vězněných často za to, že se domáhali pro Rusko lidských práv, byť i v rozměrech nejskrovnějších... Kdy se dočkáme torpedy, která by vyhodila do povětří všeruskou »Petropavlovskou pevnost«, utlačující všecko obyvatelstvo Ruska?...

Nynější válka, jak se zdá, bude nemilosrdnou, objektivní kritikou dnešního samodržaví, to jest úplného bezpráví, úplné anarchie, úplné bezuzdnosti a svévole byrokratické. Všude zarážející diletantství, všude protekce, všude neuznávání zásluh, všude zpronevěry. Za to kvete pravoslaví, kvetou Janové Kronštadští, kvetou ostatky Serafínů Sarovských, kvetou »mošči« (ostatky svatých) a »ikony« ... Dnes oplakáváme hrdiny i nehrdiny, hynoucí zbytečnou smrtí na moři i na zemi, vyletující do povětří a hynoucí v mukách. Strašné to dni a do hloubi vzrušující... Ale jednou, snad již v nepříliš vzdálené budoucnosti obnovené, obrozené a »odplevené« *) Rusko vzpomínati bude podobných dní se slavnostním, smíšeným pocitem smutku i upokojení — neboť v těch dnech, ač s velkými obětmi, zadány byly citelné a účinné rány zpupné nyní anarchii úřednické, svírající a dusící celé Rusko.

OBSERVATOR.

Z Krakova.

Koncem března 1904.

(Lidové university. — Konference historické. — Přednášky z politiky sociální. — Ženská otázka. — Divadelní novinky.)

Krakov, duševní hlavní město Polska, nazýváme často polskými Athénami. Společnost krakovská, nechtíc pozbýti práva k tomu čestnému titulu, žije stále se vzmáhajícím životem duševním. Život ten

*) Odvozeno od »Plehve«.

projevuje se především mocným rozvojem spolkův a takovým počtem přednášek, čtení a konferencí, jenž budí podiv, povážíme-li, že Krakov nemá ani 100.000 obyvatelův. Máme tu dvě »lidové university«, totiž lidovou universitu Adama Mickiewicze (Uniwersytet ludowy im. Adama Mickiewicza) a »Wykłady powszechne« (všeobecné přednášky), jež od několika měsíců pořádá universita Jagiellonská, která k tomu účelu obdržela subvenci ministerstva osvěty. Jakkoli mezi oběma institucemi jest ohromný rozdíl co do hmotných prostředků — neboť universita jména Mickiewiczova jest vydržována pouze z příspěvků členských a z 10haléřového vstupného do každé přednášky — jest činnost obou téměř analogická, projevujíc se přednáškami, pořádanými denně v Krakově a každé neděle v několika místech na venkově. Universita Mickiewiczova pořádá také 2—3 přednášky denně v dělnických spolcích, poněvadž to jest jediná cesta ke sblížení s dělnickým množstvím, pro něž jsou přednášky především určeny. Na přednášky veřejné dělníci zřídka přicházejí, leda když přednáší některý z dobře známých vůdců politických. Tak na př. přednášky poslance Daszyńského — na př. o rakouském rozpočtu — těší se velké návštěvě dělnictva. Ještě větší návštěvu z těch kruhů snad měl dr. Kapellner, jenž uspořádal pro muže řadu přednášek o chorobách pohlavních. Tříkrejcarová brožurka o témž předmětě, psaná tónem ryze vědeckým, dojista značně přispěje k zlepšení té smutné otázky.

Vůbec lze pověděti ke cti naší společnosti, že se neleká projednávání choulostivých otázek. Brožurky o alkoholismu, vydané před rokem, rozšířily se v desettisících výtisků — a spolek »Eleuterya« za 1½ roku dosáhl 1200 členů, ač stojí na stanovisku úplné abstinence.

Když jest řeč o přednáškách, třeba se zmíniti o řadě (10) konferencí, pořádaných krakovskými historiky, jichž se však súčastnily i vynikající síly lvovské; diskusi vedly pozvané osoby z obecenstva. »Konference« (pořádané v místnostech universitních) měly nestejný výsledek; ne všecky totiž pojednávaly, jak bylo třeba, o methodách bádání neb filosofických základech vědy, ale při tom přece objasnily nejednu otázku. Jednaly o stavu a methodě věd historických v Polsku, o historiografii různých období, o poměru historie k dějinám umění a literatury, jakož i k naukám sociálním.

Právě se končí řada přednášek z oboru politiky sociální, konaných také v budově universitní, ač mezi přednášejícími jsou i síly mimouniversitní. V myslech naší společnosti panovala dosud nejasnost v představách o zásadách sociální politiky. Jedni věřili, že v oboru rozvoje sociálního jest všeliké zasahování společnosti nemožné, jiní zase každou činnost nemocenských pokladen, ochranného zákonodárství, odborové organisace a pod. nazývali socialismem a chovali se k ní nevlídně neb přátelsky podle toho, jaké stanovisko k té idei zaujímali. Zatím však působnost humanitarismu, nezbarveného politickým stranictvím, jest u nás jedním z nejdůležitějších, nevyhnutelných problémů. Činnosti té musí se uchopiti sama společnost v značnější míře než v zemích nerozdělených a politicky nezávislých. Neboť směřují-li všecky části

Polska ke společnému cíli v zevnější politice, musí rovněž tak dbáti jednolitosti rozvoje vnitřního a vyvíjeti činnost, založenou na vzájemném dorozumění. V ruské i pruské části Polska společnost nemá žádného vlivu na činnost státní, naopak jest se jí brániti proti uchvatitelským snahám vlád ruské a pruské. Také v Haliči účast společnosti měla by býti mnohem živější — jen kdyby haličská společnost byla lépe připravena k svépomoci. Řečené přednášky mají býti prvým krokem na dráze soustavného připravování cest politiky společenské v Polsku.

Mezi přednášeči máme již i řadu žen, které dokonce živě se účastní i přednáškových vyjížděk na venek. Před třemi lety přednášela ještě jen jediná paní Dr. Daszyńská-Golińská — nyní počet přednášeček lidové university stoupl již na 6. —

Zmínky také zasluhují zamýšlené vyšší kursy prázdninové, které shromáždí v Zakopaném přednášeče i posluchače se všech stran Polska. Převládati ovšem budou látky polské, ale program zasahuje do všech odvětví vědy a směřuje k zásadnímu a filosofickému jich pojímání.

Vedle ruchu náučného silně se projevuje ruch ženský. Dosud nám úplně scházela organisace žen pracujících — všecky pokusy v tom směru rozbíjely se o lhostejnost a neuvědomělost dělnic. Každou akci v tom směru ničila také činnost kněží, kteří by rádi aspoň ženskou část dělnictva ochránili od vlivu »bezbožných« socialistův. Ale duch času přece vítězí. Od nového roku počal vycházeti časopis »Robotnica« (Dělnice) a utvořily se dva spolky pracujících žen. Zvlášť se organisují židovky, »Związek kobiet« (Svazek žen) pak spojuje ženy, pracující tělesně i duševně, jakož i ženy různých vyznání. Trvalé zaujetí žen otázkami třeba jen odbornými, jak známo, všude působí obtíže, nelze tedy předvídati, jak se zdaří u nás. Začalo se cestou nejpřístupnější, zábavou a vyučováním různým předmětům. Postupem času teprve přijdou schůze a zakládání institucí všeobecně prospěšných.

Divadlo krakovské v této sezoně uvádí méně původních cenných premier, než kdy jindy. Po léta byl Krakov půdou pokusů a často i triumfů mladých domácích sil. Zde dává provozovati všecka svá díla Wyspiański dříve, než přejdou na jiná jeviště, v Krakově hrála se dramata Przybyszewského, která za krátko potom získala si uznání ve Lvově a ve Varšavě, zde konečně začínali všichni mladí dramatikové, od Kisielewského až do Nowaczyńského, nemluvě o starším pokolení. Slavné doby jeviště krakovského minuly vlastně s odchodem Pawlikowského, neboť divadlo vyžaduje nejen znalosti a lásky, ale i štědré ruky a plné kapsy. Nynější ředitel p. Kotarbiński velmi musí počítati, což mu nelze vykládati ve zlé, ale ta smutná nezbytnost připravuje nás často o nejlepší síly herecké. Divadelní ředáctví přesídlilo se do Lvova, ale volba kusů byla přece vždy velmi vybraná. V nynějším divadelním období z původních kusů zasluhují zmínky: »Życie« (Život) Wilhelma Feldmana, tři aktovky Nowaczyńského, velmi různé ceny i obsahu, a Jiřího Żuławského »Eros i Psyche«. Žádné z těch děl není mimořádnou literární událostí, ale buď jak buď, »Život« po-

skytl mnoho uměleckého požitku — a v komediích Nowaczyńského prozrazuje se talent, třeba by jim bylo lze nejednu vadu vytknouti. »Eros i Psyche« těší se nejdelšímu a nejtrvalejšímu úspěchu. Přispívají k tomu četné divadelní efekty, pěkné toalety herečky, hrající Psychu, obratné rozdělení děje v 7 obrazův a krásná řeč dramatu. Jinak se kusu naprosto nedostává celistvosti psychického podkladu a opravdové dramatické stavby. Přes to vše, jak se zdá, »Eros a Psyche« přejde na jeviště zahraniční a snad i projde Evropou podobně jako Madachova »Tragedie člověka«, s níž má trochu podobnosti. Ba práce p. Żuławského je snad obratnější a lépe scenována.

X. Y. Z.

Z Lublaně.

8. dubna 1904.

(Rozšíření práva volebního a naše politické strany. — V Korutanech ticho. — Ve Štyrsku postupují Němci. — Vlašskoslovinské smiřovačky.)

Drahnou dobu trvá již v nezměněné podobě boj o rozšíření volebního práva do zemského sněmu v Krajině. Divný to obraz: zpáteční klerikálové horují tu ve prospěch rozšíření volebního práva, pokrokoví liberálové zase staví se proti tomu požadavku. Klerikálové o svých snahách říkají, že jsou pro úplně demokratické zřízení zemské, pro všeobecné, rovné hlasovací právo — liberálové obávají se, že kdyby zvítězili klerikálové svým přáním, bylo by veta po pokroku a svobodě.

Konstatovati lze, že tvrzení klerikálů, že jim jde o všeobecné právo hlasovací, není správné. A možno uvésti toho doklady z řečí vůdce klerikálního, dra. Šušteršiče.

Tak uznal dr. Šušteršič ve své řeči na lublaňském sněmu zemském dne 22. září 1903, že všeobecné a rovné právo hlasovací za dnešních poměrů nelze prý zavésti; proto prý nyní spokojí se klerikálové s první etapou — třídou čtvrtou (obdobnou V. kurii na říšské radě).

V Cerknici dne 8. listopadu 1903 řečnil ve veřejném shromáždění: »Katolicko-národní strana« spokojila se tím, že se má zříditi nová kurie všeobecná. Do té kurie žádala 6 poslancův a jednoho přísedícího zemského výboru. Když pak liberálové nepřistoupili na ten požadavek, prohlásil dr. Šušterčič, že chce strana jeho vedle toho ještě rozmnožení počtu poslanců v třetí (venkovské) kurii z 16 aspoň na 20.

Mezi oběma stranami se vyjednávalo o podmínkách, jak umožniti zase dělnost sněmu zemského. Punctum saliens bylo rozšíření práva volebního. Liberálové nabízeli klerikálům čtyři nové mandáty — těm bylo to málo a odmítli nabídku. O všeobecném hlasovacím právu, o zrušení volebních privilegií atd. nebylo mnoho řeči. Vždyť před lety — tuším r. 1898 — P. dr. Krek sotva prošel v katolickém politickém spolku v Lublani s resolucí ve prospěch všeobecného práva hlasovacího, a z těch pánů, kteří tehdy se protivili takovému rozšíření

kruhu voličského, mnoho ještě zasedá na rozhodujících místech v straně klerikální.

Dlužno tedy říci, že není možno věřiti v upřímnost klerikálů, že jim opravdu běží o všeobecné právo hlasovací. Toliko záminka je to. A mám za to, že opravdový zápas o zavedení všeobecného práva hlasovacího vznikl by teprve, když by klerikálové nějakým způsobem dosáhli aspoň absolutní většiny na sněmu. Protože by musil nastati. Neboť jak by se vládlo potom, možno posouditi z následujícího výroku, jejž učinil dr. Šušteršič dne 15. listopadu 1903 ve veřejném shromáždění v Škofjiloce (Škofjaloka) o učitelích, jdoucích se stranou liberální: »Když liberální učitelé budou pořádati protestní schůze (t. j. proti klerikálnímu požadavku rozšíření práva volebního), nechť dobře sečtou své kosti, sice povstane v zemi ještě větší nedostatek učitelstva.« Klerikální většina zabila by divadlo, sešněrovala by svobodnou školu, ujařmila svobodné mysli biskupskými konvikty a školami, podepřela svou již již bankrotující hospodářskou politiku prostředky ze zemských financí...

Komicky počíná si při tom biskup lublaňský. Tak přímo nezasahoval žádný biskup slovinský do denní politiky — ani snad český Brynych do české. A každé odbytí takového zasahování uráží biskupa. Proto si zajel pro nejvyšší schválení a požehnání do Říma. Po svém návratu v politickém listu ke svým milým ovečkám tvrdil, že za půl hodiny důkladně informoval svatého otce, o poměrech v Krajině — o kteréž papež patrně náramně se zajímá! — a svatý otec že prý postupu klerikálů v Krajině dal své »placet«!... A v jiné vyhlášce ze dne 20. ledna 1904 svým milým ovečkám praví takto: »Pokud se týká zmíněné obstrukce, já veřejně ji neschválil, ovšem ale připustil mlčky, by kněžstvo spolupůsobilo. Upozornil jsem ústně i písemně vůdce na různé chyby.« »Kdybych jednal jinak, ztratili by naši katoličtí laikové, kteří nyní tak zmužile bojují, srdnatost, ulevili by a přestali, odpůrcové však by velmi snadno přišli k osudnému vítězství: neboť kdo může pochopiti, kolik zla pro náboženský, společenský a národní život by toto vítězství uvalilo na náš lid! Nyní však v tom boji strana katolická značné dělá pokroky a oprávněné jsou naděje na konečné vítězství.«

Tak stává se naše politika vírou a víra politikou! Pěkné vyhlídky do budoucnosti, dobudou-li nadvlády klerikálové!

V Korutanech Slovinci jsou nyní zticha. Křivdy u soudů a jiných úřadů dějí se jim jako dříve. Rozdíl proti dřívějšku je ten, že nyní už ani nehlesnou. Jakou tam kněžstvo bere účast v boji o rovnoprávnost jazykovou, plyne ze zprávy klerikálního »Slovence« ze dne 26. ledna, že prý kněžstvo děkanství rožeckého usneslo se dopisovati s různými úřady slovinsky: »Nedopusťme, aby toliko jednotlivcové trpěli pro své vlastenectví a svou lásku k národu, nýbrž užívejme všichni, mezi sebou a s úřady, jedině jen domácího jazyka tak milé slovinčiny.« Tož s různými (!) úřady ano, ale ne se všemi, A především ne s biskupským ordinariátem! Ať dr. Brejc sám pracuje..!

*

Skutečně může, ba musí mrzeti taková pohodlná nečinnost. Ovšem k té nečinnosti nepotřebují biskupského schválení. A když neběží o »víru« ...

Ve Štyrsku v poslední době získali Němci dvě okresní zastupitelstva, která dříve náležela Slovincům. Následky to drobné práce se strany německé — a slovinské výlučně nacionálně radikální a klerikální politiky. Strana radikální stará se prý o národnostní probuzení a uvědomění lidu slovinského ve Štyrsku, ač jsou tu nejlepší podmínky pro práci hospodářskou a sociální, klerikální však zakládá marianské kongregace pro dívky a hochy. Vůdcové v Celji a Mariboru jsou nedotknutelni; časem budou i neviditelni, tak vysoko staví se nad všecku reální činnost politickou. Nařizují — ale nevyřizují ani svých nařízení. Pak píšou články o německé nenasytnosti a dobývačnosti.

V Terstu konají se smiřovačky mezi Vlachy a Slovinci — pro universitu vlašskou v Terstu a slovinské obecné školy v Terstu. Je to prý úspěch proti Němcům. Ano — ve prospěch Vlachů. Ostatně smiřovačky nikam nepovedou, poněvadž Vlaši k zřízení obecných škol slovinských v Terstu nedají svolení. ANT. DERMOTA.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Pronásledování Slováků. Slováci a čeština Poměry ve zvolenské stolici. Tisovské jubileum. — Hlavní shromáždění lužické Matice. Sbírky na matiční dům. Jakub Čišinski. — † Piotr Chmielowski. — Slované východní: Záhuba Makarova. † V. V. Vereščagin. Nešvary. Nálada vůči válce. Červený kříž. Universitní a jiné nepokoje. Tisk a censura. Reformy. Poptávka po novinách. Ruští studenti a Němci. Jubilea. — Rusíni proti bursám dělnickým. Stěhování za výdělkem do Němec. Maloruská gymnasia. Otázka maloruské university. Kursy pro analfabety. — Jihoslované: Stoleté jubileum srbské samostatnosti)

Slované severozápadní.

Pronásledování Slováků pro »pobuřování proti maďarské národnosti« nebude snad ani konce. 23. března stál před porotou v Pešti Jan Štrobl (Janko Klen) za to, že napsal článek »Vážme si duchovnú jednotu«, uveřejnil 18. července 1903 v Nár. Novinách. Obžalovaný se narodil v Praze, jest však již 30 let sazečem knihtlačiarského účastinárského spolku v Turč. Sv. Martině a získal si již i uherské státní občanství. Zajímavo jest, co obžalovaný na svoji omluvu vedl: že ho totiž k sepsání inkriminovaného článku přiměly články »Času«, který prý mezi Slováky chce zasévat nesvár. V článku tom se naříká, že ze slovenských škol se vytlačuje slovenčina a maďarštinou se děti ohlupují — za to přece snad nemůže »Čas«? Ačkoliv článek obviňuje jen maďarské úřady z odnárodňování Slováků a nikoliv maďarskou národnost, jak správně uvedl obhájce Mudroň, byl přece obžalovaný uznán vinným a odsouzen na měsíc do vězení a k 600 K pokuty. Rovněž v Pešti 26. března souzen byl redaktor »Černokňažníka« Jur. Čajda. Žaloba byla však tak směšná, že byl obžalovaný osvobozen. Redaktor »Považských Novin« Igor Hrušovský, o jehož odsouzení minule jsme přinesli zprávu, má opět nový proces na krku. Žalují ho Židé, kteří v pověstném nitranském

procesu proti Markovičovi svědčili a které za to »Považské Noviny« napadly. Hrušovský žádal však, aby soud napřed prozkoumal akta procesu markovičovského, čemuž bylo vyhověno a tak líčení odročeno. I na skalický »Pokrok« Blahův prý se chystá tiskový proces.

Nepěkný zjev musíme zaznamenati k minulé naší zprávě o odsouzení p. Gregora Tajovského. Pan Gregor nenašel v Martině žádného obhájce, ačkoliv je tam tucet advokátů-národovců a dva mu dokonce obhajování přislíbili (dr. Ferdinandy a dr. Jan Mudroň), ale v poslední chvíli odřekli. Gregor šel pak k soudu bez obhájce a řeč veřejného žalobce tak ho popudila, že to nemálo přispělo k jeho odsouzení. Daleko jde Martin ve svém vášnivém nepřátelství proti hlasistům. Toto hrdinství vrhá divné světlo na povahu celého martinského štábu slovenského! — —

Tím sympatičtější musí nám být mladé hnutí slovenské, sdružené kolem »Hlasu« a československé vzájemnosti nakloněné. Pozoruhodné myšlenky čteme v 3. čísle »Hlasu« v článku »Slovenčina«, polemisujícím s lonskými články Škuktétyho v »Slov. Pohľadech«. Spisovatel vyslovuje se rozhodně proti *odtrhování se Slováků od. češtiny*, uváděje, že »národ český bude mať velkú príčinu, nenavideť nás za to, že ho oslabujeme, jeho osvete, mocí a životu škodíme — sebe neosožiac.« Zdá se nám, že takto od dob Hurbanových nevyslovil se žádný jiný časopis na Slovensku. Spisovatel poráží i námitku, že Slováci nemohou psát česky, když ve školách se češtině ani slovenčině nenaučí. »Naše opravdové veľké talenty dosť dobre vládly češtinou, hoc aj do českých škôl nikdy nechodily. (Benedikti, Láni, Kalinka, Palkovič, Hattala, dr. Radlinský, Kuzmány, Kollár, Šafárik...) Náš Šulek, Haulík, Moyses vraveli a písali dobre horvatsky. Našich ľudí množstvo dokonale vládlo a vládne nemčinou. Počúvajte maďarčinu dra. Štefanoviča, dra. Vanoviča, Fajnora a iných, čítajte latinskú poesiu Sasineka a iných Slovákov... Keď to všetko vidíte, očujete, a chce vám niekto nadišputovať, že Slovák česky písať vstave není — či tomu možno uveriť? Či to není ako hanobenie slovenského naturellu? No, bolo aj bude, že »pečené holuby nelietajú do huby«. —

Prosíme při této příležitosti českou veřejnost, aby tento (kromě Hodžova »Slov. Týždennika«) jediný čechofilský časopis na Slovensku více podporovala. (Ročně 6 K na adressu dr. Vavro Šrobár v Lipt. Ružomberku, Uhry.)

Jaký význam má pro slovenský národní život časopis, zvláště lidový časopis krajinský, dokázaly »Zvolenské Noviny«, kterými zahýbal dr. Fajnor stojatými vodami stolice zvolenské. *Zvolenská stolice* leží sice ve středu Slovenska, ale zde národního života bylo pramálo — Slováci se rychle odnárodňovali. Roku 1880 bylo zde Maďarů 2757, r. 1890 4849 a r. 1900 již 8922. Slováků r. 1880 bylo 95.836, r. 1890 103.648, r. 1900 110.633. A teď najednou nastalo mezi maďarony zděšení, že Slováky probudil ze sna dr. Fajnor »Zvolenskými Novinami«. »Předplatné tohoto slovenského časopisu je půldruhé koruny« — píše maď. vládní list »Az ujság«. — »Je tedy zřejmo, že jsou to noviny určené pro nejchudobnější lid k rozšiřování panslavismu. Na štěstí právě tito na mušku vzatí ubozí Slováčkové málo umějí číst.« A přece mají strachu dost: založili sami »vlastenecký« časopis, jejž nazvali »Krajan«, který sice bude psán slovensky, ale hned v prvém čísle prohlásil, »že jeho cílem a snahou není vzdělávání slovenského jazyka a slovenské literatury« — ale že jeho cílem je udržet neuvědomělý lid slovenský v temnotě a tím v područí Maďarstva, které jásá, že na štěstí (pro ně) Slováci neumějí mnoho číst... Důkaz to, že zde bylo trefeno do živého. Zvolenská stolice toho už dávno potřebovala. Starosta města Zvoleně Škrovina (jistě potomek Arpádův) vydal oběžník ke všem spolkům v městě, aby každého, kdo by odebíral »Zvolenské Noviny«, ze spolku vyloučili.

Nebohým Brezňanům ani slovenské divadlo hrát nepovolil městský kapitán, a podžupan zvolenský Repasi (dříve se jmenoval Řepka), ku kterému se odvolali, zákaz potvrdil. Odůvodnil to tím, že »dle zkušenosti slovenské divadlo navštěvují i osoby z okolí, jmenovitě z Tisovce, které jsou známy svými nevlasteneckými city, jež i svým zevnějškem, to jest červeno-

bílo-modrou košilí a zpěvem nevlasteneckých písní na jevo dávají a tak vlastenecké občanstvo města slovensko-národnostními myšlenkami otrávit chtějí.«

Nešťastný *Tisovec!* Ten slavil právě malé jubileum: již 25 roků domáhají se tisovští Slováci od ministerstva potvrzení stanov zpěváckého spolku, ale vždy byla žádost jejich odmrštěna, letos již po třinácté! Ministerstvo praví v odpovědi, že za povolení spolku žádají prý vždy titíž lidé (začež oni ovšem nemohou) a že spolek chtějí založiti z těchže skrytých úmyslů. Nyní vyzývají Tisovští (12 dam a 15 pánů) uherskou vládu ve slov. časopisech, aby veřejně udala ty skryté úmysly, aby se z nich mohli veřejně ospravedlnit. Už nezbývá Tisovci nic jiného, než zpívat bez zpěváckého spolku! Máme o jeden důkaz více, že Uhersko je vlastí libovůle maďarských úředníků a asijské násilnosti, kde neplatí zákon pro všecky národy stejně.

S. K.

*

Z **Lužice** sešla se nám tentokrát řada radostných zpráv. *Hlavní shromáždění Matice Srbské* v Budyšíně ve středu po velikonocích (6. dub.) mělo tak potěšitelný průběh, že jest jen málo zasedání jemu rovných zaznamenáno v dějinách této důležité národní instituce Již sám počet účastníkův, 73, jest v miniaturních poměrech lužických významný. Hlavní »zhromadźizně« předsedal nově vysvěcený biskup Jurij **Łusčanski**, který i v novém důstojenství svém podržel předsednictví Matice Srbské, což zase v lužických poměrech mnoho znamená. Pro konservativní a nábožný lid lužickosrbský znamená to víc, než jakékoli výklady o důležitosti a významu Matice. Z té příčiny nelze ani podceňovati dary královského domu ve prospěch Matice: sám král Jiří, dále korunní princ Bedřich August, princ Jan Jiří a princezna Mathilda darovali na stavbu matičního domu celkem 700 K. Je to první případ toho drubu vůbec, který může značně prospěti vzrůstu sbírek na matiční dům v Lužici, ba který při známé příchylnosti Srbů ke královskému domu nemálo může přispěti k povznesení národního vědomí — podobně jako kdysi k tomu přispívalo povolání Jana Arn. Smoleřa za učitele lužické srbštiny k tehdejšímu korunnímu princi. Jsou to sice jen drobty se stolu královského za věrnost lidu lužickosrbského (prokázanou zejména v bouřlivém roce 1849) — ale i z těch mohou patrioti lužičtí mnoho vytěžiti pro národní věc lužickosrbskou.

Záležitost matičního domu byla hlavní osou této »zhromadźizny«, jako vůbec jest již řadu let hlavní starostí Matice. Sbírky loňského roku vynesly 3178 marek — letos již za první 3 měsíce sebráno 2750 marek.*) Také dům sám již značně vynáší, tak že všech příjmů matičního domu (i se sbírkami) loni bylo 10.087 mk., peníz to dosud nedosažený. Jak známo, polovice matičního domu stojí už několik let (srv. vyobr. v II. roč.; 377), letos pak se stavba domu dokončí; účastníci valného shromáždění mohli s radostí vyslechnouti zprávu, že letos koncem září bude matiční dům slavnostně otevřen. Bude to velký národní svátek lužický, bude to dovršení díla, jež J. A. Smoleř s velkými obtížemi a obavami založil a o jehož uskutečnění v těchto rozměrech se mu jistě ani nesnilo — není tudíž pochybnosti, že i v slovanském světě bude této události věnována náležitá pozornost. Měli by si jí ve slovanském světě povšimnouti již nyní, měly by se zahájiti sbírky, aby Slovanstvo mohlo Matici Srbské k definitivnímu vstupu pod vlastní střechu věnovati něco k umenšení jejích starostí. Neboť otevřením domu Matici starostí neubude, naopak přibude, poněvadž dostavba domu bude státi 134.000 mk. — V příčině dostavby matičního domu stalo se důležité usnesení, aby se vystavěl velký sál a ve dvoře stáje pro koně. V starém matičním domě totiž byl zájezd, jehož užívali venkované z celého dalekého okolí budyšínského — a tak touto na pohled čistě vedlejší věcí byl udržován živý styk venkova srbského s matičním domem.

*) A do nynějška celkem 3213 marek.

Proto chápeme zájem předáků lužických o tuto zdánlivě nepatrnou věc — která zase jasně osvětluje těsné poměry lužické, v nichž se nesmí sebe menší věc přehlédnouti, aby z toho nevzešla škoda celku. Provedení uvedeného usnesení však záleží na tom, podaří-li se do svatodušních svátků půjčkou opatřiti 18.000 mk. Doufejme, že se najde 6 zámožných Srbů, kteří by Matici na úrok půjčili po 3000 mk.

Matice sama je společnost chudá, která většinu svých každoročních příjmů obrací na vydávání knih (Časopisu Maćicy Serbskeje, kalendáře a jiných spisů pro lid). Loni měla 3355 mk. příjmů a 2822 mk. vydání; jmění má 3921 mk. — K hlavní »zhromadźiznĕ« vydán byl (redakcí dra. Arn. Muky) II. sešit »Časopisu« za r. 1903 a I. na r. 1904; druhý sešit loňského ročníku celý jest vyplněn dvěma novými básnickými sbírkami Jakuba Ćišinského (Barta). I to počítáme k radostným zprávám, jež můžeme z Lužice podati: pramen poesie Ćišinského prýští čím dál mocněji. Jakub Bart byl příliš předčasně dán na úřední odpočinek (nebyl z těch, kteří se dají spoutati k pokorné službě všemu a všem) — ale Jakub Ćišinski od té doby tvoří tím činněji a neúnavněji.

Slavnostního rázu matiční »zhromadźiznĕ« dodala i řeč evang. faráře Domašky, věnovaná stoletému jubileu narození básníka H. Zejleřa. Podivením nás však naplňuje, že na schůzi matiční nebylo vzpomenuto Michala Hórnika, který před 10 lety zemřel...

Ze zpráv o činnosti odborů matičních zajímá nás zpráva z odboru belletristického, který chce za krátko vydati knížku velmi potřebnou, »Průvodce po Budyšíně a Lužici« (z péra M. Andrického). *A. Černý.*

*

Piotr Chmielowski

* 19. února 1848 v Zawadyńcích na Podolí,
† 22. dubna 1904 ve Lvově.

Universitu lvovskou a literaturu polskou stihla nenadálá, velká ztráta: v pátek dne 22. dubna večer zemřel vynikající kritik a literární historik polský *Piotr Chmielowski*. Ztráta tato dotýká se přímo a bolestně i Slovanského Přehledu, který želí nejen odchodu vynikajícího muže polské literatury, ale i vzácného spolupracovníka svého. Chmielowského výroční přehledy polské belletrie, psané pro Slovanský Přehled, bývaly událostí svého druhu. Nenadáli jsme se věru, že přehled literatury polské za r. 1903 jest z nich posledním. Nenadálo se studentstvo a profesorský sbor university lvovské, nenadála se celá veřejnost polská, že ten, jehož vstup na kathedru universitní byl na podzim s takovou radostí vítán a pozdravován, za krátkého půl léta rozžehná se i se studentstvem, jehož byl miláčkem, i s universitou a literaturou, jejichž byl ozdobou...

Chmielowski studoval na Škole Hlavní varšavské v době, kdy se počínal v středisku duševního života polského buditi ruch positivistický, který dal polskému národu tolik znamenitých lidí, k němuž Chmielowski celou duší přilnul a jemuž celým životem zůstal věren. Theorie H. Tainea byly půdou, v niž zapustil kořeny svého životního díla, své práce neúnavné, vytrvalé, veliké. Koncem let šedesátých zahájil svou činnost, promyšlenou a soustavnou. Po několikaleté práci získal si jména větším pojednáním »Kobiety Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego« (Varš. 1873) — a od té doby rozvíjel zimničnou činnost, jejímž cílem byla budova dějin polské literatury. A nedíval se jen nazpět, nybrž neobyčejně bystře sledoval i rozvoj současné literatury, tak že orlímu zraku jeho neušel žádný, sebe menší zjev její. Jméno

jeho nabývalo lesku tou měrou, že r. 1882, když na základě rozhodnutí cara Alexandra II. a nařízení Alexandra III. měla býti na universitě varšavské založena stolice literatury polské, navržen byl Chmielowski jednohlasně za profesora. Volbu car také počátkem r. 1883 potvrdil, což vyvolalo upřímnou radost v celém Polsku. Netrvala však dlouho. V úředním vyřízení, které po několika měsících došlo, žádáno od Chmielowského, aby podepsal prohlášení, že bude přednášeti rusky.*) ... A Chmielowski, literát, jenž sebe a četnou rodinu živil pouze pérem, odepřel učiniti takové prohlášení — a tím se ovšem professury vzdal...

S novým úsilím oddal se další práci, která věru nebyla snadná v době nastalého většího útisku censurního. Z těch dob, kromě přečetných prací a článků jiných, pocházejí díla: Autorki polskie XIX w. (1885), Zarys literatury polskiej z ostatnich lat dwudziestu (1886), Studya i szkice literackie (2 svaz. 1886 a 1889), Adam Mickiewicz (2 díly, 1886), Józef Ignacy Kraszewski (1886). Nasi powieściopisarze (2 serie, 1887 a 1904). Kromě toho redakce měsíčníku »Ateneum« a »Biblioteki najcelniejszych utworów literatury europejskiej« vyžadovaly mnoho sil jeho. R. 1895 pronásledování ruské vlády a dvojí věznění ve varšavské citadele přimělo jej opustiti Varšavu, s níž byl celým životem srostl. Zřetel na podryté zdraví mu kázal usaditi se v Zakopaném, kde prožil takřka celý ostatek svého. života. Zde vznikla aneb byla dokončena díla: Współcześni poeci polscy (1898), Henryk Sienkiewicz (1901), Najnowsze prądy v poezji naszej (1901), Dramat polski doby najnowszej (1902). Dzieje krytyki literackiej w Polsce a j., zejména však pomníkové dílo, jaksi výslednice životní jeho práce, šestidílná Historja literatury polskiej (1898). Těžko podati v několika řádcích nekrologu přehled celé obrovské činnosti muže, jenž kromě přečetných prací časopiseckých vydal přes 60 svazků samostatných knih vědeckých.

Piotr Chmielowski.

Spousta článků, vyvolaná ohromující zprávou o jeho smrti, a pohřeb jeho ve Lvově ukázaly, jak neobyčejné úctě se těšil. Z řečí, proslovených o jeho pohřbu, zasluhuje zaznamenání řeč prof O. Kolessy (známého učence rusínského), proslovená v nádvoří domu smutku jménem filosofické fakulty a výborně zachycující rysy literární postavy Chmielowského.

Jaká tragika jest v neočekávaném, předčasném skonu tohoto podivuhodného muže! Přední representant literární historie a kritiky polské po druhé povolán na stolici polské literatury — po druhé, sotva dozněl ohlas radosti nad tím, odchází z tohoto místa, pro něž byl celým životem určen... A tentokrát navždy a bez návratu... Nelze věru bez slz pohlížeti za takovým životem. *A. Č.*

Slované východní.

Těžká rána *záhuby Makarova* a jeho lodi ničím nebyla výmluvněji vyjádřena nežli ponurou zamlklostí **ruských** novin, které po mnoho dní kromě nejnutnějších zpráv ani slůvkem posudku nerušily pohřebního ticha.

*) Požadavek ten byl svévolný, poněvadž § 662. svazku XI. »Sbírky zákonů« výslovně praví, že přednášky jazyka polského i literatury jakož i nových jazyků cizích mohou profesoři a lektoři konati ve svých jazycích mateřských.

A zamlklost trvá do dnes skoro bez výjimky. V domě smutku se mlčí, nejvýše jen šeptá. Šeptem provází se také druhá ztráta, větší ještě — smrt velikého malíře hrůzy bitev i bojišť, *Vasilije Vasiljeviče Vereščagina*. Posmrtné zprávy — jako známé lístky s černými okraji — vzpomínají jeho života, jeho cest po Tiflise, ve Španělích, po Francii. Vzpomíná se jízdy jeho po Turkestanu, doby bojů ruskotureckých, uvádí se jeho ohromný cyklus napoleonský, všecky ty obrazy, na nichž věkům příštím zobrazeno rozsápané lidské zvíře, v povzteklosti drásající jiná stejně vzteklá lidská zvířata. Jako 62letý stařec zhynul v boji těchže dravých lidských instinktů, jichž zuřivé boje líčíval. Jen sem tam se mlčení porušuje. Sem tam začíná se poukazovati na nešvary, na šlendrián — starou tuto kletbu despotického absolutismu. — Vychází na jevo, že do loděnic státních je přístup pralehoučký, každý člověk v uniformě úřednické nebo důstojnické může všude projít i se svými známými, může pohodlně hledět, jak se staví noví obrněnci Suvorov a Slava, může podrobně pozorovati stavbu a ústrojí lodí podmořských. Je o tom názorný příklad vypravován v S. Petěrburgských Vědomostech, (č. 95.) pod názvem »Veliká neostražitost«. Je-li pravda, že se gen. Dragomirov vyslovil o ruském vedení války: »Japonci nás bijí minami a my je službami božími«, tedy tím vystihl ruské obřadnictví co nejlépe. Je šlendrián, je! A je ho zajisté velmi mnoho! Jen že se ukrývá za houštiny nesvobody tisku. Ta se doposud všem absolutistům vyplatila takto.

V. V. Vereščagin.

Jak dopadne *půjčka válečná*, není ještě známo. Ale peněz, mnoha peněz bude potřebí, protože dvorské kruhy — ty kruhy, jež zavinily velikou válečnou nepřipravenost Ruska — nyní tvrdošíjně vytrvati hledí až do udolání nebezpečí východního. Je mezi těmito tvrdošíjnými i car, přirozený to úkaz u povah mírných, jejichž mírumilovné snahy obráceny světem v pravý opak.

Ale v lidu i v občanstvu všem je nálada jiná. V Petrohradě utvořila se deputace ze všech vrstev občanstva, jež přišla cara prosit, aby vlivem svým uspíšil brzké ukončení války v Asii. Deputaci doprovázely veliké davy lidstva, zvědavého, jak pochodí. Ale policie rozehnala mocí zástupy. A jak Němirovič Dančenko píše, je i v lidu mimoměstském nálada zcela obzvláštní. V Sibiři skoro jako kdyby o vojně nevěděli, jen babky-trhovky přibíhají k vlakům se svým zbožím a podloudně přinášenou vodkou, jinak však obyvatelstvo sibiřské zájmu o vojnu neukazuje. A v Rusku vojna rovněž se lidu jeví jen jako něco dalekého a nepochopitelného. »Jak se chová lid k vojně?« zněla otázka. »Říká: Bůh nás neštěstím navštívil! Všichni hledí na ni jako na těžkou zkoušku!« Ani stopy n ní po nadšení let 1876 a 1877.

I sbírky na vojnu a na Červený Kříž ochably. »Novosti« to vysvětlují skoupostí zpráv z Dalekého Východu, zcela neorganisovaným rázem sbírek v první dni a nedostatkem výkazů o příjmech sbírek. Ale jsou zjištěny přečetné případy, kde podvodníci, vydávajíce se za sběratele Červeného Kříže bez překážky užívali dobročinnosti veřejné ve svůj prospěch. Psaly o nich dosti »Birževyja Vědomosti«, jež připomínají, že takové věci v Rusku ode dávna se dějí při všech sbírkách.

O universitních nepokojích a zavření universit jsme již psali minule. Zprávy ty jsou nyní potvrzeny. Veliké bouře pro vojnu japonskou byly v Charkově, kde udali »vlastenečtí« studenti senátu professora, jenž se ostře vyslovil o vojně této. Velikou universitní schůzi, kde skutek těchto studentů odsuzován, rozehnali četníci a policisté. Oděsský attentát pumový (viz minulé číslo) byl aktem pomsty za zatýkání studentů. Ze 12 bomb podložených v universitě vybuchly jen dvě.

Také attentát na knížete Baratynského nedaleko Batumu, při němž útočníci byli zahnáni, vykládá se z pohnutek politických. Spíše však ze msty Arménů, nežli že by ve spojení byl s nespokojeností uvnitř Ruska. — Zatčeno bylo v Oděsse 115, v Kyjevě 142, v Žitomíři 130, v Charkově 56 osob. Nový kyjevský gubernátor Klejgels je bývalým »gradonačalnikem« petrohradským a je znám svou přísností a řízností ze studentských bouří. A tak těžká doba a uvnitř kvas a svitání málo.

Je potěšitelné, že *tisk neustává útočiti* na »stoletou zlobu dne«, *na vše dusící censuru*, tuto zhoubkyni ruského státu. »Pod neusínajícím okem tohoto prokurátora« — řekl by Saltykov — ukrývá se všechen šlendrián, jenž, nechá-li se, Rusko zahubí. Však ho v dobách válečných uvidíme dosti, v nich se nejlíp svým ovocem ukazuje.

Reformy volebního práva do samosprávných institucí zemských ve smyslu rozšíření práva volebního očekávají Birževyja Vědomosti v době nejbližší. Materiál potřebný jest sebrán a připraven, tak že nemůže ministerstvu činiti potíží.

Je zajímavo, že i Novoje Vremja je nevrlé *na pomalou ruskou činnost tvůrčí v oboru zákonodárném* Zvláště hubuje na pomalost v revisi zákonníka občanského. Komisse složena r. 1882, ale práce není hotova. Jistě že »míra trpělivosti nad kunktátorstvím kommisse musí býti vyčerpána«, praví list. »Co říci o obyvatelstvu ruském, o tom oceánu lidí, jenž čeká na práci kommise a dočkati se nemůže?« Zajímavý je hlas tento proto, že s té strany zřídka podobný byl slýchán. Mrzutost pojímá i staré věrné pappenheimské.

Nás také pojímá. Už nám zase začínají chytati na poště noviny a zase musíme hledati a otvírati reservní okénka do Ruska, abychom nezapásli, co se to tam děje. I nezapaseme.

Dvě věci, jež vycházejí z rámce, klademe tuto: *Veliká poptávka po novinách*, vzbudila podnikavost. Každý den chce někdo zakoupiti ten neb onen list, aby na něm vydělal, nebo-li smetánku sbíral, když je pastva tučná. A jsou z toho komické výstupy mezi majetníky listů a podnikavými lidmi. Jeden chválí, že list mnoho ponese, že bude vojna dlouhá, druhý haní, že prý bude krátká, a že málo vydělá. Nikdy ještě nebylo vydavatelství novin tak hledáno jako nyní.

To je komická věc. Druhá, která s vojnou nesouvisí, je vážnější. V poslední době se jeví *v Německu mocný odpor proti ruským studentům a studentkám*. Pohostinství nabízí jim Italie, rádi prý budou na italských univers. viděni pro svou pilnost a opravdovost. Tak prý se loni vyjádřil italský ministr vyučování Orlando i jeho první sekční šéf Pinchio, tak to uvádějí »Novosti.«

Slavila se právě *jubilea* stoletého trvání *moskevské Společnosti pro historii a starožitnosti ruské*, a stejné jubileum *university charkovské*. Zde založeno při universitě *museum pro starožitnosti a pro umění*. Plán budovy je již hotov. »Kijevljanin« a »Haličanin« oslavili letos 25letou slavistickou činnost prof. *Florinského*. Jim důvodem k oslavě bylo spíše jeho vystoupení proti snahám ukrajinofilským z r. 1900, nežli činnost jeho vědecká a učitelská sama. Tu zase my rádi uznáváme. Stejné jubileum slavící *prof. Sobolevskij* svým vědeckým významem stojí ovšem vysoko nad ním. —*ch.*

*

Zákon o zemských kancelářích k prostředkování práce (o bursách dělnických), jimiž má se předejíti podobným hnutím, jako byly zemědělské stávky, došel již podle krakovského »Czasu« schválení a bude ihned po pu-

blikaci uveden v život. Zemský výbor haličský vyslal již Dra. Pazdra, aby organisaci kanceláří studoval v cizině. Kanceláře budou v rukou okresních výborů a tím v rukou polských, i chovají proti nim Rusíni nedůvěru a jsou proti nim v odporu hned od počátku, kdy podán o nich sněmu návrh, tvrdíce, že jsou namířeny proti Rusínům. Polské listy naproti tomu píší, že v opatření tom není tendence protirusínské. Přáli bychom si v zájmu dobré shody obou slovanských národů, aby toto tvrzení bylo pravdou, aby tedy kanceláře staly se obniskem práce obou národů pro dobro pracovního lidu polského i rusínského. O tom se brzo přesvědčíme.

Protože veliké proudy *zemědělského dělnictva* maloruského každým jarem víc a víc se hrnou *do Němec* za lepším výdělkem, vydal místodržitel Potocki nařízení, aby všemožně byl lid zdržován a odvracen od chození do Němec, aby v zemi takto zůstaly pracovní síly. Listy maloruské za svůj soud o této věci propadaly konfiskaci. Maloruská národní kancelář vzala prostředkování práce v cizině do svých rukou a ohlásila, že práci v Prusku zjedná všem, kdo se jen přihlásí, a to beze všeho zdržování se strany úřadů.

Z úřední statistiky za rok minulý vychází na jevo, že *maloruská gymnasia* počtem žactva v roce onom znamenitě vzrostla. Ve čtyřech městech (Lvově, Tarnopoli, Kolomyji, Přemyšli) přibylo jim dohromady 233 žáků; při tom frequence na nich je obrovská, ve Lvově je v maloruském akad. gymnasiu 870 žáků, v Tarnopoli je vedle 6 definitivních tříd 5 poboček, v Přemyšli má gymn. malor. 579 žáků. A množství malor. studenstva je v gymnasiích polských, což jest patrno ze statistiky vyznání: řeckokatolických gymnasistů je totiž celkem 4179. Tato čísla jasně ukazují potřebu nových středních škol maloruských.

Na lvovské universitě v zimním semestru vykázáno jest 2747 posluchačů, z nichž vyznání řeckokatolického bylo 813 (z těch vykázáno 797 národnosti maloruské). Lze takovému počtu posluchačstva odpírati samostatnou universitu? Po »rakousku« ano. Ale věčně tomu tak nebude. Malorusové neustávají se hlásiti o své právo. Schůze universitního posluchačstva, konaná 22. března ve Lvově za přítomnosti prof. Kolessy a jiných, opětuje starý tento požadavek, žádajíc pro nejbližší čas bezodkladné zřízení fakulty právnické a stipendií pro schopné kandidáty, kteří by se připravili pro universitní stolice ostatních oborů. V Praze téhož dne konána schůze maloruského studentstva za přítomnosti prof. Horbačevského a Puljuja; přijat požadavek, vyzvati vládu, aby opatřila fondy potřebné k založení celé *university maloruské ve Lvově*. Deputací Tovaryšstva ,jmeny Ševčenka, jíž se účastnili oba uvedení malor. professoři z Prahy, z Černovic pak Smal-Stockij a poslanci Romančuk a Barviňský, podáno ministrům Hartelovi a Koerberovi memorandum, nesoucí se za týmž cílem a v témž smysle; pro dobu přechodní žádají Rusíni provedení utraquismu na universitě dosavadní.

K odpomožení staré bídě haličské — k vyplenění zla analfabetismu — navrženy byly s maloruské strany od »Dila« *kursy pro analfabety*, a čekána i pomoc od zemského výboru. Ale výbor zemský pokládá za nemožné podporovati kursy takové ze zemských fondů, neboť není prý možné, aby v rozpočet školní pojata byla položka na udržování jich. *)

Uherská vláda domáhá se u papeže, aby zřízeno bylo *řeckokatolické biskupství v Americe pro příslušníky uherské*, v jehož čele stál by maďaron Golubaj. Řeckokatolického vyznání jest však ohromná většina maloruská, tím by vlivu maďaronskému podrobeno bylo i mnoho příslušníků haličských a bukovinských, o jejichž snahách o zřízení biskupství řeckokatolického jsme minule psali. Je nebezpečí, že uherská vláda prosadí u kurie kandidáta svého.

Zpráva *o přednáškách o maloruské literatuře* vyložena (jak jsme zaznamenali) v »Haličaninu« (orgánu staroruské strany v Haliči) v ten smysl,

---

*) Takové kursy byly na straně polské založeny — soukromými spolky osvětovými. O boji proti analfabetství se strany polské chystáme článek. Na nepřízeň zemského výboru k potřebám osvětovým mají Poláci stejné stesky s Rusíny (srv. článek »Osvěta v Haliči«, str. 166—170). *Red.*

že prý prof. Peretc koná jen přednášky o západoruské lit. 17.—18. století, obsažené jen jako oddíl v přednáškách o ruské t. j. velkoruské literatuře, a že o malor. literatuře nikdo tam nepřednášel, nepřednáší a přednášeti nebude. Nyní prof. Peretc výslovně veřejným listem vyvrací výklad »Haličanina«. Čte kurs staré a střední doby maloruské literatury jako řádnou, veřejnou přednášku nejen pro studenty, nýbrž i pro obecenstvo, a nikým není rušen.

V »Dile« v č. 232 minulého roku byl článek »Ruble, ruble a ještě jednou ruble«, kde podle »Kijevljanina« bylo konstatováno, že k městské radě Petrohradské majetník jednoho ruského listu ve Vídni podal žádost o subvenci. Vysloveno podezření, že tímto redaktorem byl Dr. Verhun z Vídně, vydavatel Slavjanského Věku, a maloruský »Ruslan«, otisknuv tutéž zprávu, připojil ke jménu Verhunovu názvy renegát a ruský najatec. Za ty věci dr. Verhun žaloval odpovědné redaktory J. Levyckého a Lopatyňského pro urážku na cti před soudem lvovským. Tvrdil, že oním redaktorem nebyl on, nýbrž Falbijčuk, red. Vídeň. Věstníku. Avšak při přelíčení po polední přestávce stalo se překvapení! Pan dr. Verhun žalobu odvolal, neboť prý dosáhl již satisfakce dosavadním přelíčením... Dojem byl veliký a ústup páně doktorův provázen byl všeobecným ironickým úsměvem... —*ch.*

Jihoslované.

Srbové letos oslavují *stoletou památku začátku své samostatnosti.* Byla to na úsvitě 19. stol. hrozná doba pro Srbsko, od věků těžce zkoušené. Dahijové (vůdcové) janičárští vzepřeli se vládě turecké a sami se uchopili vlády v Srbsku jaká vláda to asi byla, lze si představiti podle ukrutností janičárských na př. v posledním povstání bulharském. Povražděním všech knezů (náčelníků jednotlivých vsí) v únoru 1804 chtěli předem všecek odpor Srbů zlomiti. Ale řada předáků srbských ukryla se v horách a lesích šumadijských, odkud organisovali čety hajducké k odporu a celou zemi vůbec k povstání. Mezi nimi byl i *Karađorđe* — Černý Jiří — jejž na skupštině v Orašci zvolili si povstalci za vrchního vůdce, »vrchovnog vožda«. A právě tuto událost Srbové nyní oslavují, počítajíce od ní svou. samostatnost. Byla to vskutku šťastná volba, Karađorđe osvědčil se tak bystrým válečníkem, že povstalci nejen janičáry potřeli, ale i potom, když povstání obrátilo se v boj za srbskou samostatnost vůbec, tedy proti vládě turecké, šťastně vítězili i nad řádnými vojsky tureckými. Vítězství u Niše, na poli Mišaru, dobytí Bělehradu v březnu 1807 a Užice v červnu téhož roku — toť jsou hlavní události, značící vítězný postup srbského povstání až do úplného očištění Srbska od moci turecké. Skvělým tímto rozmachem národní síly položili Srbové základ své samostatnosti; ovšem, těžkými zkouškami bylo projíti zemi Srbské a národu srbskému od té chvíle — ale podivuhodné vlastnosti lidu srbského, množství vykonané práce a přinesených obětí utvrzuje nás v přesvědčení, že není možno, aby všecko to stoleté napínání sil národních vyšlo nazmar. Nyní po stu letech dosedl na trůn srbský potomek slavného »vrchovnog vožda«, král Petr; za necelý rok své vlády ukázal tolik moudré rozvahy a dobré vůle, že máme naději v pokojnější a utěšenější další rozvoj Srbska. Stane-li se doba krále Petra počátkem tohoto žádoucího rozkvětu Srbské země, bude to nejkrásnější oslavou »stogodišnice« srbské samostatnosti. Nechť králi Petrovi v jeho těžkém úkolu jsou rádcem prostá slova stoleté národní písně, věnovaná »vrchnímu vůdci« Karađorđovi — ovšem zmodernisovaná o sto let a obrácená na poměry srbské v počátku XX. věku: »Da vam carstvo dugovječno bude, vi nemojte raji gorki biti, ne iznosite globe ni poreza,[1] ne iznosite na raju bijeda, ne dirajte u njihove crkve,[2] ni u zakon, niti u poštenje;[3] vi nemojte raju razgoniti po šumama,[4] da od vas zazire,[5] nego pazte raju ko sinove.« [6]) *Č.*

[1]) Peněžitých pokut ani dávek; [2]) nedotýkejte se jejich chrámů; [3]) aniž obyčejů ni manželství; [4]) nerozhánějte poddané po lesích; [5]) aby vás vznenáviděla; [6]) nýbrž milujte poddané jako syny.

Literatura, umění.

Vzpomínky Edvarda Jelínka. Z jeho literární pozůstalosti vydal Adolf Černý. V Praze 1904. Nakladatelské družstvo Máje. Str. 166. Cena K 1·50.

Kniha, opředená tichým smutkem, již bez roztklivění a rozželení nelze přečísti tomu, kdo jen jedinou knížku Jelínkovu přečetl, natož tomu, kdo znal jeho nadšenou činnost a jeho duši plnou čistých ideálů. Četba této knihy, možno říci jediné svého druhu u nás, tím více dojímá, že z ní vyčítáme poslední, nedopovězené myšlenky záhy zesnulého spisovatele. Jelínek, cítě blížící se konec, chtěl po sobě zůstaviti knihu pamětí, která by u nás, v naší chudičké literatuře memoarové, neměla sobě rovné. Ale smrt odvedla jej od počátků té práce. Přes to jsou »Vzpomínky« knížka neocenitelná pro životopisce Jelínkova a vysoce zajímavá zejména pro poznání vzájemných styků českopolských. Jsou v ní kusy intimní ze života Jelínkova, z nichž zejména črtu »Nemoc« nelze přečísti bez hlubokého pohnutí, jsou v ní věci, osvětlující jeho literární počátky a charakterisující jej jako literáta vůbec (zejména stať »Divadelní táčky«), jest v ní i vzpomínka ze Slovenska, charakterisující jej jako horovatele všeslovanského — a je tu zejména několik statí, význačných pro Jelínka jakožto nadšeného přítele Poláků v a osvědčeného i horlivého propagatora přátelství českopolského: »Mystické poznání polského malíře a setkání s ruským generálem«, pak čtyři črty z nedokončeného cyklu »Varšava«, k nimž se pojí porůznu již tištěné vzpomínkové 3 črty polské. Jelínek naznačil ještě jiné vzpomínky svoje, roztylené po časopisech, které chtěl míti určitě v knize svých pamětí. Bude-li míti žádoucí úspěch kniha »Vzpomínek«, kterou právě ohlašujeme, bude možno vydati i knihu druhou, aby se stalo po přání Jelínkově. Doufáme, že se nesklameme v českém a polském čtenářstvu, očekáváme-li v Čechách i v Polsku zvláštní zájem o vzpomínky Jelínkovy. U nás je přec dosti přátel (těch upřímných) myšlenky slovanské i dosti duší jemných, které dovedou oceniti vůni té zvláštní knihy — a v Polsku je přec v dobré paměti jméno Jelínkovo, vryté v skálu údolí Tatranského ... *A. Č.*

Ruská Knihovna XL. **Spisy** NIKOLAJE SEMENOVIČE LĚSKOVA. Svazek 1. **Duchovenstvo sborového chrámu.** Přeložil A. G. Stín. Nakladatel J. Otto. Stran 368. Cena 3 K.

Velmi cenné a zajímavé dílo ruské krásné prósy z let šedesátých podává nám uvedené číslo ruské knihovny, jejíž vskutku bohatým a nepopíratelným zásluhám o poznání skvostů moderní ruské prósy lze v každém ohledu vzdáti zaslouženou chválu. I volbu tohoto právě kusu lze nazvati velice šťastnou, neboť v pravdě interessantní práce Lěskovova zasluhuje toho v plné míře, aby také u nás byla poznána. Nikolaj Sem. Lěskov jest z těch velmi dobrých prosaiků, jichž dílo padá v dobu po r. 1863., kdy na Rusi znova přiostřily se poměry proti t. zv. »novým lidem«. A tyto boje mezi novými proudy myšlenkovými a zastanci bývalého stavu názorů jsou předmětem zajímavého, místy dickensovsky zabarveného vypravování Lěskova v přítomné knize »Duchovenstvo sborového chrámu«, jejíž silnou stránkou je předem toto kulturně historické pozadí. A mám za to, že hlavně v této stránce kulturně historické spočívá značný díl zajímavosti, ano ceny celé knihy. Neboť současné proudy politické i kulturní měly na spisovatele (který, jak o něm známo, sám činně se hnutí toho účastnil a po jistou dobu neblaze byl podezříván) tak znamenitý vliv, že nedovedl svého díla uchrániti tendenčnosti, vzdávaje se vůbec objektivnosti líčení a nechávaje se místy strhnouti opravdovou nenávistí až ke karikatuře. To nutno Lěskovu vytknouti, a to vším právem, neboť obrázky jeho namnoze přesahují meze spravedlivého soudu. Vždyť líčí zástupce moderních proudů současných vesměs tendenčně, buď jako blouznivé hlupáčky, dílem jako prázdné slabochy, anebo konečně jako nejvýš nebezpečné, zvrhlé ničemy, pravé bestie v lidském těle, ohavy špinavých intrik, proti nimž Shakespearův Jago je rytířem bílého štítu, netvory téměř až pravdě nepodobné.

Raisových »Zapadlých vlastenců« (Zapomnjeni wótčincy) z péra *Mikławše Andrického*.

Zajímavé dopisy z Prahy přinesl rěcký »Novi list« v č. 104 až 106. od *V. Jelovška*. Dopisy mají souborný název »Slovenska politika«, poukazují na usilování realistů o vnitřní povznesení české, načež podávají obsah výborné přednášky G K. Jiřika (srv. »Přehled« II.) o Slovanstvě a české politice. Účelem dopisů bylo ukázati v Chorvatsku, že jest dvojí cesta k pravé vzájemnosti slovanské a slovanské politice: 1. že každý národ slovanský musí počíti u sebe sama, vnitřní úsilovnou prací přičiňovati se o dosažení takové kulturní výše, aby mohl si zasložiti pozornost a náklonnost ostatních národů slovanských, 2. pak že třeba jest seznamovati se s ostatními Slovany na základě pravdy a jednak z tohoto pravdivého poznání čerpati poučení pro sebe, jednak na něm zbudovati praktickou vzájemnost s ostatními Slovany. *Č.*

*

Utěšeně jdoucí sbírky na *nár. divadlo maloruské ve Lvově* a hotový projekt divadla jsou milým zjevem. Krásu projektu chválí i sám polský Przegląd. Baroková budova jeho bude míti vzezření majestátní. Pěkné vyobrazení nového divadla přineslo o velikonocích Dilo. —*ch.*

Rokovnjači t. zv. národní drama, které napsal *Fr. Govékar*, slavilo 23. ledna 25té představení v lublaňském divadle. Více než drama samo přispěla k tomu v slovinské dramatické literatuře jedinému úspěchu asi popularnost stejnojmenného románu J. Jurčiče a J. Kersnika, jejž Govékar dramatisoval. Z téhož románu čerpal týž spisovatel látku pro nejnovější svou dramatisaci »Legijonarji«, která je též oblíbena u obecenstva, avšak nemá valné ceny literární. Taková dramata a takové úspěchy charakterisují jenom divadelní obecenstvo slovinské a svědčí — nikoliv o talentu, nýbrž o obratnosti spisovatelově. *A. D.*

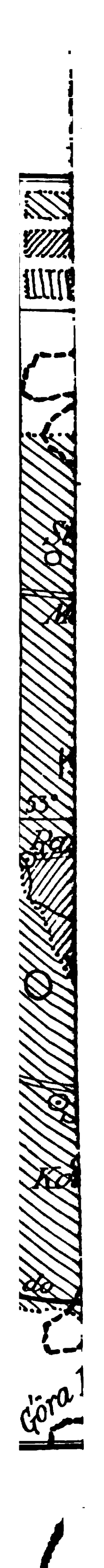
*

Slovinská umělecká výstava ve Vídni. Spolek umělců slovinských »Sava«, který nedávno v cizí Vídni se ustavil, poněvadž doma ve Slovinsku nejsou ještě dány podmínky pro podobné družstvo, uspořádal v saloně Miethkeho výstavu. V officiálních kruzích našich vlastenců nevědělo se o tom záměru nic — až výstava byla otevřena. A ti officiální vlastenci a jejich časopisy dodnes ještě stojí úplně chladně vůči skutku, jejž sám »Ljublj. Zvon« nazývá nejvýznačnějším v našich uměleckých dějinách. Jako by doposud nevěřili v možnost úspěchu slovinské, domácí práce . . . Charakteristický článek o výstavě přinesl Ljublj. Zvon v dubnovém čísle: Trpce je mi — píše — pomyslím-li, v jakých poměrech žije pravé umění ve Slovinsku. Řídka je morální, což teprve hmotná podpora, a většina vlastenců cítila by se kompromitovanou, promluvila-li by na ulici slovo se slovinským umělcem. Jsem přesvědčen, že velká část veřejnosti slovinské by přála umělému, kdyby se výstava nepodařila. Ti opovrhovaní a z vlasti vyhnaní umělci vsadili celou svou budoucnost na kostku, jen aby uvedli slovinské umění mezi světové... Toť největší jejich zásluha, že vystoupili, aniž (doma) si získali uznání. Před první uměleckou výstavou slovinskou v Lublani bylo umění slovinské jako dítě v matce, s první výstavou v domovině dítě se narodilo, ve Vídni však umění slovinské nezastrašené a čilé vybojovalo si státní právo a stalo se veřejným činitelem v říši krásy. Jak bude užívati práv a povinností získaných, jest věcí budoucnosti, — hlavní jest, že od této doby nachází se ve světových dějinách umění i kapitola, nadepsaná »Umění slovinské«... Každý cizí kritik rád uznává, že ta výstava kromě výstav »Secesse« dosud v letošní saisoně vídeňské průměrně jest nejlepší.

A týž Ljublj. Zvon navrhuje pod vlivem úspěchu, jehož dosáhla ta výstava, by zřízena byla umělecká gallerie v Lublani. Tím by se uskutečnila idea, propagovaná již svob. p. Žigou z Zoisů před více než 80 lety, a později r. 1866. P. šl. z Radicsů. *A. D.*

Vydáno 6. května 1904.

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

Góra

RUD. BROŽ:

Probuzení maloruského národa.

(Pokrač. a dokončení.)

V letech, v nichž Drahomanov počal veřejně působiti, nebylo mezi haličskou Rusí a Ukrajinou žádných styků; Ukrajinci neznali poměrů haličských a haličtí Malorusové poměrů ruských. Tím dá se vysvětliti, že ruští Ukrajinci sympaticky hleděli na rusofilské hnutí v Haliči a četní Malorusové, opouštějíce svůj národ, tíhli k Rusku. V článcích o Haliči, uveřejňovaných v »S. Petrohrad. Vědomostech« a »Věstníku Evropy«, ukazoval Drahomanov, že haličtí rusofilové jsou stejnými nepřáteli maloruského lidu jako na př. Maďaři a že se staví proti všemu pokrokovému ruchu v Rusku jako ti, proti nimž nejlepší část ruské veřejnosti bojovala. Drahomanov upozornil ruské čtenáře na národní stranu haličskou a získával je ukrajinskému ruchu v Rusku. Naproti tomu ve svých pracích (hlavně v časopise »Pravda« r. 1873 až 1876) o ruských poměrech snažil se odtrhnouti své haličské krajany od zpátečnických živlů ruských a získati je zdravým a pokrokovým myšlenkám velikých ruských spisovatelů, Bělinského, Dobroljubova, Černyševského, Turgeněva, Gogola*) a jiných. Činnost Drahomanova v tomto směru byla velice záslužná, poněvadž haličtí Rusíni, neznajíce ruské literatury, upadali do sítí oné části ruského písemnictví, jež byla rozhodně nepřátelská maloruské národnosti. Drahomanov ukazoval Rusínům, aby považovali Velikorusy za bratrský národ, s nímž mají se spolčiti k obraně na poli kulturním jako rovní s rovnými, k obraně proti společnému nepříteli — reakčním, centralisačním, šlechticko-kněžským živlům.

Tyto myšlenky padly na úrodnou půdu hlavně mezi gymnasijní mládeží, jež tvořila kroužky za účelem sebevzdělávacím. V r. 1875 Drahomanov se přímo obrátil k mládeži třemi listy uveřejněnými v »Druhu«, vydávaném »Akademickým kroužkem« ve Lvově. V těchto listech povzbuzoval mládež, aby splatila svůj dluh lidu, z něhož vyšla: mládež nemá se učiti sama pro sebe, nýbrž i pro lid. Rusínská inteligence má zanechati neplodných hádek o písmena a má věnovati všechny své síly lidu. Rusínský lid může se zachrániti jenom hospodářským sdružováním (na základě společných pozemků a hospodářského nářadí) i osvětovým snažením. Rusínská literatura má býti proniknuta všeobecně lidskými zájmy a ideami; neboť jen tímto způsobem se bude řádně rozvíjeti a nakloní si rusínskou mládež, kterou odcizují rusínsko-ukrajinským zájmům cizí literatury, jež jsou bohatší a pokrokovější než rusínská. Dále Drahomanov toužil po vyrovnání

*) Který sic byl rodem Malorus, ale psal rusky.

protiv nejen mezi selským lidem a inteligentní vrstvou, nýbrž i mezi muži a ženami: přál si, aby ženy v kulturním a sociálním životě postavily se po bok mužům. Tyto myšlenky Drahomanova byly haličským Rusínům úplně novými; vyvolávaly živé spory a prudké protesty, ale nalézaly též nadšené vyznavače a stoupence.

Ve stejném směru D. působil na vídeňský spolek studentský (rusínský) »Sič«, jehož předseda *Ostap Terlećkyj*, později jeden z nejlepších rusínských pracovníků a publicistů, již r. 1874 seznámil se osobně s Drahomanovem na archeologickém sjezdě v Kijevě. Pod vlivem tím napsal Terlećkyj r. 1874 v »Pravdě« článek: »Haličsko-rusínský národ a haličsko-rusínští národovci«, v němž ostře kritisoval dosavadní chování se národovců k lidu. R. 1875 vydal Terlećkyj tři politické brošury, jež byly psány v duchu učení Drahomanova a jež byly projevem klíčícího nového hnutí mládeže.

*

Panování Alexandra II. končilo se velkým rozšířením revolučních myšlenek mezi ruskou veřejností. Síla oposičního proudu byla již tak intensivní, že car již chtěl ustoupiti od své samovlády a svěřil skutečně hr. Loris Melikovu vypracování konstituce. Ukrajina se účastnila velice činně tohoto zápasu s absolutismem. Malorusové Željabov, Lyzohub, Kybalčič atd. hráli prvořadnou úlohu politickou. Zemstva, v nichž zasedali Ukrajinci, domáhala se reforem politických a uznání práv maloruského jazyka. V Ženevě Drahomanov (kromě »Hromady«) redigoval »Volnoje Slovo«, v němž uložil velice pozoruhodné myšlenky o revolučním hnutí ruském. Drahomanov se snažil, aby zemstva se postavila na první místo oposičního tábora, aby rozumným lidem politického oficielního světa bylo vysvětleno, že zavedení reforem v duchu konstitučním jest státním zájmem a aby revolucionisté, neukvapujíce se v teroristickém boji, založili svůj zápas s absolutismem na širokém podkladě, získávajíce svým názorům přívržence ve všech národnostech Ruska.

Revoluční strana, hnána jsouc brutálním vystupováním vlády ke krajnostem, učinila politování-hodný atentát na toho, v němž viděla zosobnění svého nepřítele. Alexander II. byl 13. (1.) března r. 1881 zabit. Jeho nástupce Alexander III. oddal se cele vlivům nejhroznější reakce. Reakční politika Alexandra III. — nemilosrdné dušení každého oposičního hlasu a projevu — měla velký vliv na celou veřejnost ruské říše. Lidé, kteří chtěli dělati včera revoluci, stali se velmi lojálními poddanými. Oposiční strana vidouc, že politická činnost setkává se s malým úspěchem, počala hlásati »nepolitickou kulturní práci«. Odklon od politiky k práci kulturní měl velmi blahodárný účinek na maloruské probuzení. Inteligence počala pěstovati ethnografii, dějiny, jazyk svého lidu. Toto studium blízkých, dříve přezíraných věcí, způsobilo, že se maloruská inteligence emancipovala od všeobecného hnutí ruského a postavila se na svou domácí půdu. Znárodnila svoje sociální snahy. Tato tichá vědecká

práce, jejíž výsledky jsou hlavně uloženy v »Kijevské Starině«, postavila pevné základy ukrajinstva, zdůvodnivši je historicky a ethnograficky.

*

Kdežto tedy v letech osmdesátých nastal na Ukrajině odvrat od politiky a probuzení Ukrajinců šlo tichou cestou vědecké práce, v Haliči sociálně politická práce získávala širší a širší kruhy inteligence. Rostl počet těch, kteří cítili svoji povinnost pracovati mezi lidem a pro lid. Velký význam měl »proces Olgy Hrabarové,« v němž byli těžce kompromitováni rusofilové čili »Starorusové«. Následkem toho národovci vystoupili z reservy proti tomuto směru. Počali vyhledávati styky s mladší generací, jež dosud byla vylučována z národa. »Dilo« bylo otevřeno několika mladým publicistům, kteří je svým čiperným tónem, smělou odvahou a nadšeným zápalem osvěžili. Z vnějších událostí dlužno vytknouti svolání národního rusínského sjezdu do Lvova. Na tomto sjezdu stalo se něco nebývalého: státní a autonomní správa byla podrobena smělé kritice: ne frazemi, ale důkazy, číslicemi a fakty bylo kritisováno celé zemské hospodářství. Po lvovském národním sjezdu následovaly schůze na venkově, na nichž byla způsobem lidu srozumitelným osvětlena bezpráví na něm páchaná. Byly to vůbec první politické schůze v pravém slova smyslu na haličské Rusi.

Osvěžování národního života postupovalo všemi směry. Ve Lvově vznikla důležitá hospodářská instituce »Narodna Trhovla«, na venkově se zakládají velice četné čítárny, první politické spolky. Studentstvo cestuje hromadně po kraji, aby seznalo lid.

Rovněž literárně nové hnutí počalo nabývati vlivu. »Zorja«, redig. Partyckým, otevřela částečně svoje sloupce mladým. Sblížení však mezi starou a mladou generací na poli literárním a politickém bylo přetrženo. Zcela náhodně. Ve Lvově zemřel jistý úředník jménem Narolśkyj, který se stýkal s mladší generací a dopisoval do »Hromadského Druhu«. Před svou smrtí prosil svého bratra, aby ho dal pochovati bez účastenství duchovenstva. Někteří z mladších účastnili se tohoto pohřbu a zazpívali nad hrobem »Šče nevmerła Ukrajina«. Národovci i Starorusové byli tím velmi popuzeni. Dali opět do klatby radikální směr mládeže, s níž přerušili i osobní styky. Rusínští literáti byli nuceni psáti do polských listů. Z tohoto spolupracovnictví vynořila se myšlenka solidární práce mezi mladou generací rusínskou a oposičními Poláky. Cíl byl spíše negativní povahy: organisací a uvědomováním lidu zbaviti zemi šlechtické vlády stančikovské. Mladí Rusíni pracovali mezi polským dělnictvem ve Lvově, připravujíce půdu sociální demokracii a pomáhali zakládati polskou stranu lidovou mezi selským obyvatelstvem. *Ivan Franko*, který v první řadě se těchto prací účastnil, vyjadřuje svůj názor o solidární práci mezi Rusíny a Poláky v článku shora zmíněném, jehož jako nejdůležitějšího dokumentu pro tuto dobu se přidržujeme: »Třeba bylo celých desítiletí času, třeba bylo, aby obě ty organisace (polská

soc. demokracie a lidovci) vzrostly v sílu a vliv, aby se ti rusínští idealisté přesvědčili, že odtud pro rusínskou věc nemohou očekávati žádné pomoci a že jen sejíce na vlastní nivě mohou dosíci vlastního chleba.« Tento úsudek má velký význam pro poměr rusínsko-polský.

*

Nové hnutí proniklo velmi záhy do literární tvorby. Dosud byla literatura pokládána za prostředek zábavy k ukrácení dlouhé chvíle; měla býti školou panských mravů; proto nemohla líčiti skutečný život malých lidí. Žádalo se, aby představovala a líčila lidi dobrého charakteru, vzorné lidi, kteří se nedopouštějí ničeho nečestného a špatného. Rovněž literární jazyk má býti vzorem pěkných slov, má se vystříhati vulgárních, lidových výrazů. Čtenáři se bouřili a projevovali svou nespokojenost, když na př. byly uveřejňovány povídky Frankovy z boryslavského života. Odběratelé časopisů (»Druhu«, »Pravdy«, »Hromadského Druhu«, »Svitu«) vraceli čísla, poněvadž práce mladých literátů byly přímou protivou jejich názorů o literatuře. »Mladá generace vystoupila na literární pole s novými hesly, s novým chápáním literatury a jejích úkolů. Literatura měla býti podle možnosti věrným obrazem života, a to ne mrtvou fotografií, nýbrž obrazem prohřátým vlastním citem autorovým, prodchnutým hlubší ideou. Mladí spisovatelé, převážně mužičtí synové, socialisté z přesvědčení počali líčiti život, který nejlépe znali, život selský. Socialistická kritika veřejného řádu ukazovala jim, kde mají hledati v životě kontrasty a konflikty, potřebné k vytvoření díla; ve světle této theorie tisíce drobných faktů, jichž spisovatelé byli sami svědky, nabývaly hlubšího významu.« (Ivan Franko.) Díla těchto mladých spisovatelů vymykala se úplně z rámce dosavadních literárních plodů. Mladí spisovatelé odkrývali u prostých lidí, jichž život a povaha byly starší literatuře neznámy, stejně hluboké a vřelé city jako u inteligentní vrstvy, avšak také projevy hrubosti a divokosti, zaviněné dlouhověkou temnotou; neuzavírali se před žádnou drastičností, před zkaženými a pathologickými zjevy. V povídkách a románech objevovali se lidé nejrozmanitějších povah — idioti, cikáni, židé, lichváři, zločinci. Tyto typy, vzaté z haličského prostředí, vtiskly svérázný ráz moderní literatuře rusínské.

Starší inteligence chovala se nepřátelsky a nedůvěřivě k této nové literární tvorbě. Redaktor »Zory« pokládal Frankova »Muljara« (»Zedníka«) za bezcennou věc, která se nehodí k tisku, poněvadž redaktor takového zedníka neviděl a zedníci dle něho jsou jen pijáci. Stávalo se, že některé povídky byly otištěny jen do polovice; druhou polovinu redaktor nechtěl uveřejniti, poněvadž nebyla psána podle obvyklých šablon.

První spisovatelé tohoto nového směru náležejí Ukrajině: *Ivan Levyckyj-Nečuj* (nar. 1838), *Alexandr Konyškyj* (nar. 1836), *P. Myrnyj* a jiní. Levyckyj-Nečuj podává všestranný obraz národního života. Od elegických vzpomínek historických (»Zaporožci«) přechází k současnému postavení svého národa, k jeho politickému a hospodářskému uhnětení cizinci. Béře látku ze všech vrstev společenských

Uvádí čtenáře do mužické chaty (»Kajdaševa simja«) a na bujné step mezi burláky (»Mykola Džerja«), do husté atmosféry továrního života a do kabinetu učence. Nečuj maluje rodinu ukrajinského mužíka reelně s jejími význačnými črtami, s drobnými starostmi, spory a sváry, s řídkými chvílemi radostí, s nedostatkem vzdělání a chleba. Poměr středních a vyšších vrstev k lidu, konflikty selské ukrajinské rodiny s cizími živly, ruskými a polskými, ohlasy »národnictví«, typy enthusiastických »národoljubců« a suchých theoretiků — vše to činí práce Nečujovy důležitými pro maloruské probuzení tím spíše, že k jich obsahu sociálnímu druží se literárně umělecká forma.

Oleksander Konyśkyj jest význačnou osobností: muž velice temperamentní, který psal stejně novelly a dramata jako brillantní články publicistické. Byl literárním kritikem a popularisátorem věd. Přesídliv se z různých příčin z Ruska do Haliče, byl prostředníkem mezi Ukrajinou a haličskou Rusí. Jeho literární díla »V hostjach dobre, doma lučše« a »Jurko Horodenko« jsou prvním pokusem vylíčiti sociálně politické proudy maloruské inteligence.

Panas Myrnyj, autor povídky »Chiba revut voly«, jež jest jedním z klenotů maloruské literatury, vylíčil selský život rozšířiv sociální podklad své látky a vyloučiv otázky národnostní. Rovněž psychologická analysa jest prohloubena. Kolorit jeho románů je jasný v dekoracích, chmurný při popisu jevů životních. Plastičnost a křišťálová čistota jeho mluvy vystupují na každé stránce.

Nové literární směry vybojovaly si záhy veřejnou tribunu. »Zora«, jež byla dosud v konservativních rukou, přešla v redakci *Vasyla Lukyča*, vlastním jménem *Vl. Levyckého*, který se dovedl emancipovati z konservativních vlivů. Nový redaktor soustředil kolem svého listu nejlepší spisovatele z Haliče a Ukrajiny. »Zora« bourala zeď, dělící haličské Rusíny od Ukrajiny. Na Ukrajině »Zora« nalezla velmi mnoho odběratelů a čtenářů. Ukázala, že při všem pronásledování ukrajinství v nejrozmanitějších koutcích »Ukrajiny« dřímá touha po národní literatuře, t. j. že při lepších podmínkách politických ukrajinský nacionalismus velmi rychle by se rozšířil.

V letech osmdesátých na Ukrajině a v Haliči vystupují poprvé ženy na pole literární a veřejné. Z ukrajinských žen třeba tu jmenovati *Olenu Pčilku*, sestru Drahomanovovu, její dceru *Łeśu Ukrajinku* i *Ludmilu Staryckou*. V jejich pracích našly ozvěnu nové touhy ženské, touhy po společenské práci a větším vzdělání. Vyvolati ženský ruch na Ukrajině bylo za známých poměrů věcí nemožnou. S větším úspěchem mohly se setkati snahy ženské v Haliči. Zde hlavní úloha připadla *Natalii Kobryńské*. Kobryńská pokusila se s úspěchem zanésti národní probuzení mezi ženský svět, vzbuditi v ženách touhu po práci veřejné, touhu po hlubším vědění a porozumění pro otázky veřejné. Pracuje literárně a publicisticky. Literátka a agitátorka v jedné osobě. Ovocem její práce jest »Peršyj vinok«, ženský almanach, vydaný r. 1887 ve Lvově. V tomto almanachu bylo vylíčeno postavení rusínské ženy v dobách starších a v době přítomné. Byl vzat zřetel i na ženy selské i na vrstvu

vyšší. Vystoupení rusínských žen na pole veřejné jest projevem hlubšího a všestrannějšího probouzení národa. Ženy jsou vždy konservativní. Ženy na Ukrajině přidržovaly se ruštiny, v Haliči polštiny, čímž vykonávaly mocný vliv na svoje děti, na celou budoucí inteligenci. Probuzení žen ve smyslu ukrajinském a lidovém jest momentem velmi pozoruhodným. Vidíme, že se probouzí národ v hlavním svém jádře, v ženě a rodině. Žena rusínsko-ukrajinská počíná býti od té doby jedním z činitelů buditelských.

*

Koncem let osmdesátých polská šlechta jala se vyjednávati s Ukrajinci v Kijevě, hlavně s Konyńským, který za tím účelem odejel do Haliče, kde počal vydávati časopis »Pravdu«. Snažil se získati za spolupracovníky Drahomanova a jeho žáky. Tito však všelikou účast odmítli. Programem nového časopisu mimo jiné bylo sjednotiti Poláky a Rusíny k společné práci. Že však solidárnost šlechtou polskou nebyla míněna zcela upřímně, ukázalo se ještě r. 1889. Tehdy byly velmi živé styky mezi Ukrajinou a Haličí. Z Ukrajiny přijížděla mládež do Haliče, seznamovala se s rusínským životem, sílíc tím svoje vědomí národnostní. Tyto styky byly náhle přetrženy, poněvadž úřady rakouské vlivem šlechty zatkly na hranicích několik Ukrajinců a Ukrajinek a držely je dlouho ve vězení. Rusínská strana národovců, která měla na sněmu několik zástupců, vystoupila velice chabě proti tomuto bezpráví.

Za několik měsíců na to došlo k národoveckým punktacím. Národovci rusínští a polská šlechta ustanovili si pracovati solidárně, žíti klidně vedle sebe, druh druhu neubližovati. Národovci prohlašovali, že od tohoto smíru s polskou šlechtou nastává nová éra rusínskému národu. Ve skutečnosti však úmluva Rusínům nepřinesla, co slibovala.

V této době vystoupila se svým vlastním listem (»Národem«) strana radikální. Tato strana r. 1890 byla výsledkem hnutí mládeže, inspirovaného Drahomanovem, ruským hnutím revolučním a sociálně politickými proudy v západní Evropě. Strana radikální zosobňovala všechny tužby nejlepších synů Rusi-Ukrajiny ku konci XIX. stol. V politice naproti nerozhodné kolísavosti národovců a spoléhání na přízeň šlechty a vlády postavila strana radikální rozhodný a opravdový demokratismus. Prohlásila otevřeně, že spásu svého národa nevidí v milosti vlády, nýbrž v širokých vrstvách uhněteného lidu. Strana pořádá četné schůze na venkově; neobvyklý ruch a zájem se šíří mezi selským lidem. Politický program strany radikální jest programem veskrze lidovým a moderním. Její snažení objímá celý život národní: stará se o sociálně hospodářské potřeby lidu, o školství atd. Ve všech oborech národního života — ať v politice, ať v literatuře — šíří nové myšlenky, jež znamenaly úplný převrat v myšlení a cítění rusínské inteligence. Velikou, historickou zásluhou této strany jest, že zlomila lhostejnost inteligence k lidu a slepé spoléhání na vyšší kruhy, že základem národního života učinila hlubokou víru v nepřekonatelnou sílu lidu, že uvedla probuzení národa na dráhy krajního demokratismu, kterážto

idea jedině může přispěti k všestrannému rozvoji maloruského národa. Radikální strana zmodernisovala vnitřní život rusínský; svým demokratismem a prohloubením národního života vtiskla nový ráz rusínské politice a rusínskému probuzení vůbec.

Zakladatelem a duševním vůdcem radikální strany byl Drahomanov. Poněvadž však žil mimo Halič, praktická činnost připadla jeho prvním žákům a stoupencům, *Ivanu Frankovi* a *Michajlu Pavłykovi*. M. Pavłyk jest nejčinnějším žurnalistou radikálního směru. Psal velice zajímavě a lidově. Jeho články měly veliký vliv. Pokládá se za prvního hlasatele socialismu mezi Rusíny. Jest nadšeným vyznavačem svobodomyslných myšlenek, rozhodným nepřítelem klerikalismu: překládá z angličiny Draperovy »Konflikty mezi náboženstvím a vědou«. Napsal několik cenných knih (na př. Pro rusko-ukrajinski narodni čitalni atd.) a překládal z různých jazyků. Velikou zásluhu si získal Pavłyk uspořádáním bibliografie Drahomanovovy a Frankovy. O vydání prací Drahomanovových Pavłyk stále pracuje. Jeho jméno jest neodlučně spojeno se jménem Drahomanovovým a s publicistickou činností Ivana Franka, poněvadž pracovali společně. Nyní po dlouhých letech strastiplného života jest bibliotékářem tovar. im. Ševčenka. Politiky se neúčastní. Kromě Pavłyka a Franka, o němž promluvíme níže, vynikli ještě jiní v úloze žurnalistů a publicistů radikálního hnutí, na př. Terlećkyj, Budzinovśkyj, Levyckyj.

»Narod«, orgán strany radikální v první řadě se obrátil proti stoupencům »nové éry«, proti slabosti strany národovecké »Narod« ukazoval na příkladech a číslicích, jak úřady činí příkoří Rusínům a jak celá správa zemská na nich páše bezpráví. »Novoérci« se konečně přesvědčili, že se zmýlili a že nemohou od polské šlechty očekávati ničeho z pouhé lásky. Stoupencem nové éry zůstal pouze Al. Barviňski.

V letech devadesátých, když myšlenky radikálním hnutím zaseté již se všeobecně rozšířily a když strana národovecká poznala, že její snahy a taktika musí se přizpůsobiti požadavkům radikálního hnutí, vyvinulo se nové seskupení stran, jež trvá do doby přítomné.

Hlavní část strany národovecké a radikální se spojily a založily »stranu národně-demokratickou«. Strana tato přejala základní zásady radikálního hnutí hlavně v oboru národním a politickém. Jejím orgánem jest »Diło«, nejrozšířenější denník rusínský. Strana národně-demokratická jest nejvlivnější stranou, jest, možno říci, politickým representantem rusínského národa. Říšští a zemští poslanci hlásí se k tomuto směru. Vůdcem jest posl. J. Romančuk. Strana tato příkře stojí proti straně staroruské i proti Polákům.

Ze zbytků strany národovecké vznikla frakce Barviňského, jejíž orgánem jest »Ruslan«. Je to strana konservativní, jejíž vliv není značný. Hájí taktiku oportunní.

Strana radikální, jejíž četné zásady přejala strana národně-demokratická, k níž většina mladších radikálů přešla, pozbyla svého dřívějšího vlivu a významu. Nyní je stranou selského obyvatelstva, na

něž v některých okresích má rozhodný vliv. Zdůrazňuje svoje požadavky sociální a protiklerikální. Její předák *Dr. Krylovśkyj* vydává dvakráte měsíčně »Chłopskou Pravdu« v Kolomyji.

Nejnověji se samostatně zorganisovala rusínská sociální demokracie, jež vzhledem k sociálně ekonomickému postavení valné části rusínského národa by mohla nabýti velikého vlivu, kdyby svoje socialistické snahy přizpůsobila agrárním a národnostním poměrům svého národa. (»Volja,« její orgán, vychází dvakráte za měsíc.) Jejími vůdci jsou *Semen Vityk* a *M. Hankěvyč.*

Práce všech těchto stran způsobila, že široké vrstvy lidu probouzejí se k politickému životu, že zmizela již naprostá jeho otupělost k veřejnému žití. Lid není již nevšímavý k samovůli úředníků a lhostejný k svému hospodářskému vyssávání velkostatkáři. Národ počíná opravdu žíti v nejnižších vrstvách.

Politickým cílem Rusínů jest rozdělení Haliče a Bukoviny a sloučení obou rusínských částí v jedno autonomní rusínské území. Tento požadavek Rusínů jest následkem dnešní samosprávy Haliče, při níž rusínský živel jest stlačen na druhé místo ve městech i na venkově, v hospodářství okresním i zemském, ve školství i soudnictví. Obrazem těchto poměrů jest složení zemského sněmu a následkem toho i všecka usnesení z něho vycházející. Političtí vůdcové rusínští hlásají, že národní, kulturní a sociálně hospodářský rozvoj půjde cestou normální jedině tehdy, jestliže Rusíni budou o svých záležitostech sami rozhodovati, t. j. jestliže Halič bude administrativně rozdělena na dvě části, jak toho žádala již rakouská konstituce z r. 1848—49.*)

Jestliže národně-demokratická, radikální a socialistická strana pracují o probuzení a zorganisování rusínského lidu, jestliže dobývají společným úsilím národnostních práv svému národu, jeví se t. zv. strana staroruská mrtvým bodem v životě rusínském. Pravda, má ve svých rukou »Národní Dům«, v němž je museum, bibliotéka a »stavropigijský ústav« (tiskárna, knihkupectví, museum), avšak tyto instituce v jejích rukou jsou mrtvým, neplodným kapitálem. Všechen proud národního života jde mimo tuto stranu; všechen pokrok národa, jeho vývoj kulturní, utvoření maloruské literatury a vědy, slovem: celé národní probuzení dělo se buď za lhostejnosti nebo přímého odporu této strany. Dnes v širší veřejnosti je tato strana beze všeho vlivu; její orgán »Haličanin« má nepatrný počet odběratelů a udržuje se pomocí ruských peněz. Tato strana jen živoří, zatím co život národa jde rychlým krokem vpřed ve všech směrech. Jinak ani nemůže býti. Je to přirozený chod věcí, žádnými umělými prostředky nezadržitelný. Rusíni se svým jazykem, svou historií, národními tradicemi, obsahem svého vnitřního života a celým svým cítěním nemohou zmizeti se světa, jako nemůže zmizeti žádný jiný národ.

*

*) Je-li to jedině možná a správná cesta k dosažení spravedlivých rusínských práv, toť ovšem jiná otázka. Red.

IX. Pronásledování maloruské národnosti v Rusku.

Těžká ruka ruského absolutismu dopadla plnou tíhou na maloruský národ. Jisto jest, že by národní probuzení Malorusů pokračovalo daleko rychleji a všestranněji v Rusku než v Haliči, kdyby politické poměry v Rusku byly aspoň takové, jaké jsou v Haliči. Neboť v Rusku žije většina maloruského národa a Ukrajina skrývá v sobě tradice doby kozácké a slavné doby dějin maloruských. Mluvili jsme již o prvních buditelích na Ukrajině, o Kotljarevském, Hułaku-Artemovském, Kvitkovi, Kostomarovi, Kulišovi a Ševčenkovi. Další však pokrok maloruské národnosti byl v Rusku násilně přerván.

Již v roce 1863 ministersto vnitřních záležitostí podalo memorandum ministorstvu vyučování, v němž čteme: »Dřívější díla v maloruském jazyce měla na zřeteli jen vzdělané třídy jižního Ruska, nyní přívrženci maloruské národnosti obrátili svou pozornost na neosvícené vrstvy a ti, kteří se snaží uskutečniti svoje politické úmysly, počali pod záminkou gramotnosti u vzdělání vydávati knihy pro začáteční čtení, slabikáře, mluvnice, zeměpisy atd.« Ovšem mluvnice a slabikáře zdály se ruské vládě proto nebezpečnými, poněvadž byly maloruské. Dále v citovaném dokumentu praví ministerstvo otevřeně: »Žádného maloruského jazyka nebylo, není a býti nemůže, a nářečí jejich (t. j. Ukrajinců-Malorusů), užívané prostým lidem, je též ruský jazyk, jen že pokažený vlivem Polska.« »Ministr vnitřních záležitostí se souhlasem ministra vyučování, vrchního prokuratora Sv. Synodu a šéfa četnictva (!) uznal za nutné vydati o tištění knih v maloruském jazyku nařízení censorům, aby dovolovali tisknouti v tomto jazyku jen taková díla, jež náleží do oboru krásné literatury, propuštění knih jak náboženských, tak učebných a vůbec knih, určených pro začáteční čtení lidu, se v maloruském jazyku zastavuje.«

R. 1873 počala se censura liberálněji chovati k maloruské literatuře. Tato liberálnost trvala tři roky, za kterouž dobu mohli Malorusové vydati v Rusku řadu lidových vědeckých brošur a dvacet svazků národních písní a zkazek, sebraných různými spisovateli. Censura dovolila i část »Soudních pravidel« vytisknouti malorusky; Svaté Písmo bylo však zakázáno. Časopis maloruský nesměl vycházeti.

V Kyjevě existovalo »Jihozápadní Oddělení Petrohr. Zeměpisného Spolku«, o němž jsme již dříve mluvili. Toto vědecké sdružení sestávalo z maloruských učenců, kteří se obírali studiemi místní ethnografie. Ruští šovinisté (hlavně slavjanofilové, kteří byli vždy úhlavními nepřáteli maloruské národnosti) v oficielním tisku spustili pokřik o »maloruském separatismu« a do Petrohradu počaly docházeti zprávy, že za »Zeměpisným spolkem« v Kyjevě se skrývá tajná společnost politických spiklenců, kteří obmýšlejí státní převrat ve prospěch maloruské myšlenky. Výsledkem tohoto bezpodstatného denuncování bylo uzavření »Zeměpis. spolku« (při čemž se ztratilo množství rukopisů a vědeckého materiálu) a vydání zákazu maloruské literatury vůbec. Dokument tento zní: »Gosudar Imperator 30. minulého máje ráčil milostivě

nařiditi: 1. Nepřipouštěti do říše maloruských knih a brožur, vydaných za hranicemi, bez zvláštního rozhodnutí hlavní tiskové kanceláře. 2. Tisk a vydávání původních knih a překladů tímto jazykem se v říši zakazuje, vyjímaje pouze a) historické dokumenty, b) krásnou literaturu s podmínkou, aby se při tisku historických dokumentů užívalo bez výjimky pravopisu originálu a aby v dílech krásné literatury nebylo dovoleno odstupovati od všeobecného ruského pravopisu, dále aby dovolení tisknouti díla krásné literatury nedávalo se jinak, než po přečtení rukopisu v hlavní tiskové kanceláři. 3. Zakázati rovněž divadelní představení a deklamace v tomto jazyku a také i tištění textu k hudebním notám.« Zákaz byl vydán 5. června 1876.

Tímto nařízením bylo více než dvaceti milionům Malorusů odňato právo užívati volně svého jazyka, byly jim odňaty podmínky národního vývoje. Knihy téměř vůbec nevycházely následkem strašného útisku censury. Když chtěl na př. maloruský skladatel Lysenko vytisknouti svou operu »Černomorci«, tu mohl, ač libreto již dříve bylo vytištěno, vydati jenom noty beze slov a bez nadpisu!

Na počátku let osmdesátých toto pronásledování se poněkud zmírnilo. Nařízení z r. 1876 bylo doplněno výnosem r. 1881, jímž se dovolovalo tisknouti slovníky, noty a pořádati divadelní představení a koncerty. Koncerty smějí se však provozovati jen tehdy, jsou-li na programu též písně velkoruské. Pouze maloruský program jest zakázán.

Dnešní postavení maloruské literatury v Rusku je takovéto: Censura dovoluje tisknouti jen ethnografické materiály a původní díla krásné literatury z lidového života. Díla vědecká a náboženská, překlady, beletrie s látkou ze života vzdělaných vrstev, historická literatura (romány a básně), sbírky povídek pro děti atd., vše to jest bezpodmínečně zakázáno. Každý maloruský rukopis podává se kyjevskému censoru (jiní censoři obyčejně maloruských rukopisů nepřijímají). Censor rukopis prozkoumá a se svými poznámkami pošle do »hlavní tiskové kanceláře« v Petrohradě. Tato jej z pravidla zakáže. Je-li rukopis zakázán, nepodává se často autoru ani zpráva o tom. Celá tato procedura trvá asi půl roku. Nebyla dovolena ani maloruská gramatika, psaná velkorusky. A když se tázali kompetentní osoby po příčinách toho, odpověděla s plným cynismem: »Vy jste naivní lidé! Chtíti, aby byla dovolena gramatika jazyka, jenž podle státních názorů nesmí existovati . . .« Censoru jest ponechána úplná samovůle. Zakáže, co chce. Stěžovati si není možno. V národních zkazkách J. Rudčenka, vydaných r. 1869, byla vytištěna národní zkazka »Ubohý vlk«. Kniha vychází podruhé r. 1885. Při třetím však vydání nevinné vypravování »o ubohém vlku« bylo zakázáno! Byl zakázán maloruský překlad Homerovy »Odysseje«, ač překlady klasických děl nemusejí se v Rusku předkládati k předběžné censuře. Atd.

Censura a policie užívá všech prostředků, aby rozkvět maloruského písemnictví byl zamezen. Zakazuje vše, co je cenné. Věci bezcenné úmyslně propouští. Často i ruší vládní nařízení v tomto směru: na př. historické povídky a básně jsou zakázány vůbec. Policie je

však propouští, jsou-li tak nízké úrovně, že diskreditují maloruskou literaturu. Censura má tu zřejmý cíl přesvědčiti lepší část ruské veřejnosti, že Malorusové sami jsou vinni, že jejich písemnictví nevzkvétá. — Aby vláda zničila pouhou myšlenku o možnosti maloruské literatury, nepřipouští vůbec žádných maloruských děl, vytištěných za hranicemi. Jazyk a pravopis slouží za důvod zákazu. Censoři, neznajíce jazyka, dovolují si posuzovati rukopis a zakazují tisk pod záminkou nesprávnosti jazyka. — Samo jméno »Ukrajina«, »ukrajinský« chtěla by censura zničiti, censoři je z rukopisů vyškrtávají.

Jazyk maloruský jest vyhnán ze školy, kostela, úřadů. Mládež nemůže vůbec poznati dějiny svého národa. Ruská vláda dává na Ukrajinu úřednictvo a duchovenstvo ruské. Malorusy posílají do cizích gubernií. Rovněž tak je s vojskem. Není divu, že maloruská inteligence nemůže vůbec pochopiti postavení své země a svého národa, že její pojmy v tomto směru jsou značně v pravém slova smyslu popleteny. Intelligence užívá ve velké míře ruského jazyka a porušťuje se, podobně jako v Haliči se popolšťovala a z části dosud se popolšťuje. Široké vrstvy lidové však užívají pouze svého jazyka a možno říci, že při všem potlačování maloruštiny ve prospěch velkoruštiny $^3/_4$ maloruského lidu rusky neumí a nerozumí.

*

Ač v tak těžkých podmínkách žijí Ukrajinci, přece nezůstávají nečinnými v kulturním vývoji svého národa. Jest celá řada talentovaných spisovatelů na ruské Ukrajině. Mnozí píší do haličských listů a uveřejňují své práce v Haliči. Z ukrajinských spisovatelů vynikají hlavně *Borys Hrinčenko* (pseud. *V. Čajčenko*), literát velmi plodný a pilný pracovník, jenž kromě prací novellistických a dramatických napsal celou populární bibliotéku, řadu literárně historických studií a prací folkloristických, a *Agatanhel Krymśkyj,* profesor arabštiny na orientální akademii v Moskvě, talentovaný poeta a nadšený Ukrajinec. Ač byl státním profesorem, psával do nejradikálnějších haličských listů a podpisoval se plným jménem. Jeho péčí vyšel slovník rusko-maloruský. Z novelistů třeba jmenovati *M. Koćubinśkého*, *Levenka*, kteří malují psychologicky prohloubené obrazy ze sociálního života lidu. Maloruští spisovatelé trpí příliš svým neuvědomělým a kulturně zanedbaným okolím. Jest' jim zápasiti s největšími obtížemi. V jiných zemích při svém talentu stali by se slavnými muži. Jsou to povahy nepokojné, nervosní. Lyrikové (na př. *Vl. Samijlenko*) jsou tiché a klidné povahy, vyrovnaní sami s sebou, s mírným humorem. Třeba uvésti z básníků *Łešu Ukrajinku,* jejíž poesie jest žalobou nad osudem Ukrajiny, a *Ludmilu Staryćkou,* jež vyniká silou dikce a krásnou formou. Z dramatických spisovatelů uvedeme aspoň *Natalku Kybalčičovu,* jejíž drama »Katrja Čajkivna« obdrželo první cenu při konkursu haličského zemského výboru. V letech 80. a 90. maloruská dramatická literatura učinila veliký pokrok. Realism a prostota dobývá si převahy nad sentimentálním deklamátorstvím a kothurny hrdin sta-

rých dramat. Vidíme tu zajímavé a cenné začátky národního, svérázného dramatu.

Uvedli jsme několik spisovatelů, kteří i při systematickém umlčování a potlačování maloruské národnosti vytvořili díla, která by mohla býti ozdobou každé literatury. V jaké talenty by se vyvinuli tito spisovatelé, kdyby žili v právním státě a mohli se bezpečně věnovati literárnímu tvoření, nestrachujíce se, že mohou býti každé chvíle uvězněni? Velká kulturní síla jest utajena v Ukrajině, která vydá svoje plody v dobách budoucí svobody.

*

Ruští Malorusové žijí i politicky, pokud ovšem v despotickém státě jest politický život vůbec možný. Politický život v Rusku může se projevovati jen ve formě tajných organisací, poněvadž vše, co směřuje k dobru lidu, musí se díti tajně. Tato tajná práce kulturní, šíření demokratických myšlenek, pořádání demonstrací, jež v absolutistickém státě s neuvědomělým lidem mají neobyčejný význam, uvědomování lidu, politická propaganda — to vše označuje se obyčejně názvem »ruského revolučního hnutí«.

Ukrajina velice živě se účastnila a účastní tohoto hnutí, jež ruským národům snaží se zjednati lepší budoucnost. V letech sedmdesátých a na počátku let osmdesátých ruské revoluční hnutí šířilo se neobyčejně intensivně. »Narodnaja Volja« byla mohutnou organisací, jež udržovala v šachu vládu, disponující přec velikou silou vojenskou a policejní. V této době boje proti samodržaví vynikli Ukrajinci Željabov, Łyzohub a jiní. Kromě mnoha krásných stránek tohoto hnutí třeba se též zmíniti o nepříznivém jeho vlivu po stránce národnostní. Mládež uchvácena jsouc vírou v blízký příchod socialistického ráje, v němž zmizí národnostní rozdíly, zapomínala na otázku národnostní, byla netečná a lhostejná k národnostním zájmům. Mimo to ruští revolucionisté stavěli se nepříznivě k Malorusům, vytýkajíce jim separatismus, který ohrozuje zdar revolučního boje proti absolutismu.

Šlo o to, aby politické a sociální snahy nebyly na úkor maloruské národnostní ideji, aby na Ukrajině povstala samostatná strana maloruská. M. Drahomanov propagoval ve své »Hromadě« (v Ženevě r. 1878—1882), jež byla většinou věnována poměrům ruského státu, nutnost samostatné maloruské revoluční organisace. Drahomanov hájil důsledně princip federativní. Literární činnost Drahomanova v této věci připravila theoreticky pozdější vznik ukrajinských stran.

R. 1900 byla založena »ukrajinská revoluční strana«, jež zahájila svou činnost vydáváním populárních brožur, v cizině tištěných a do Ruska tajně převážených. R. 1902 počala vydávati v Černovicích (Bukovině) časopis »Hasło«. Strana stála na umírněném stanovisku sociálně demokratickém. V národnostním ohledu klade si za úkol vybudování politicky neodvislé ukrajinské republiky, kterýž cíl byl již dříve prohlášen v Haliči od strany radikální a r. 1899 od rusínských soc. demokratů na brněnském kongresu. Výsledkem činnosti

této strany byla rolnická hnutí na jaře r. 1902 kolem Charkova a Poltavy. Provedla též několik vítězných stávek. Od r. 1903 počala vydávati měsíčník »Seljanyn«, jenž šíří její zásady mezi venkovským obyvatelstvem. Nejvíce stoupenců má na levém břehu Dněpru a v kyjevské gubernii.

R. 1901 vznikla druhá strana pod názvem »ukrajinské strany socialistické«, jejíž program jest čistě marxistský. Vydala několik brožur, na př. komunistický manifest, a od r. 1903 vydává ve Lvově měsíčník »Dobra Novyna«. Pracuje hlavně v Podolí a na Volyni. Její národnostní stanovisko kryje se úplně s názory ukraj. revol. strany.

Třetí strana jest »ukrajinská nacionální strana«. Tato vydala v Černovicích r. 1902 brožury »Májový svátek dělnictva« a »Dělnická otázka v programu ukraj. nac. strany«. Odlišuje se od předcházejících dvou stran tím, že více zdůrazňuje svoje národnostní stanovisko a snaží se dokázati, že mezi zájmy dělnictva národů panujících a podrobených jest hluboký rozpor.

Na jaře r. 1903 ukrajinská socialistická a revoluční strana se sloučily v jednu, jež má nyní tři listy: »Hasło«, věnované theoretickým otázkám, »Seljanyn«, určený selskému obyvatelstvu, a »Dobra Novyna« pro průmyslové dělnictvo. Politické události v jižním Rusku jsou dílem této strany.

X. Kulturní snahy Rusínů v posledních letech.

Probuzení Rusínů v posledních letech se vyznačuje obratem k vědecké práci. Z touhy po prohloubení rusínsko-ukrajinské myšlenky vzniklo naukové »tovarystvo imeny Ševčenka« ve Lvově, v jehož čele stojí *M. Hruševśkyj*, profesor historie na lvovské universitě, muž velikého rozhledu, energie a vytrvalosti. Hruševśkyj soustředil ve spolku všechny Rusíny, kteří chtějí pracovati k obrození svého národa. S paedagogickým taktem vedl mladé lidi k vědecké práci, svou péčí přivedl spolek k velikému rozkvětu.

Spolek vznikl z malých počátků. Iniciativa vyšla z Ukrajiny. Po vydání carského úkazu proti maloruské národnosti zraky ukrajinských vlastenců obrátily se k Haliči. Sebrali asi 9 tisíc zlatých a po dohodě s haličskými Rusíny koupili ve Lvově tiskárnu (r. 1873). V prosinci téhož roku byly potvrzeny stanovy spolku, jenž byl v prvních letech těsně uzavřenou korporací. Členský příspěvek byl 200 K. Účelem spolku bylo vydávati knihy. Avšak koupí tiskárny tak se zadlužil, že vyvíjel až do r. 1890 činnost velmi nepatrnou: tiskl na dluh brožury »Prośvity«, čas. »Pravdu« atd. Od r. 1885 vydával časopis »Zorju«, jež majíc až do r. 1894 svobodný vstup do Ruska, byla všeukrajinským časopisem a také spolku vtiskla tento ráz. Z Ukrajiny docházely žádosti, aby se spolek zabral do vědecké práce. Pod tímto vlivem navrhl *A. Barviňskyj* přeměnu spolku na vědecké »Tovarystvo imeny Ševčenka«; dále navrhoval snížiti členský příspěvek na 3 zl., utvořiti

tři sekce (filologickou, historicko-filosofickou a matematicko-přírodovědecko-lékařskou). Návrh byl přijat po mírné oposici na valné hromadě r. 1892. Od tohoto roku činnost společnosti stále se rozšiřuje. R. 1892 vydala první svazek »Zápisků tov. im. Ševč.«; r. 1893 vydalo druhý svazek »Zápisků« a přejalo některá vydání od soukromníků (Právnický časopis, »Práv. slovník«). S tím rostly též hmotné prostředky spolku. Množily se práce tiskárny; od r. 1893. tiskne spolková tiskárna školní knihy; množily se subvence zemské a státní. R. 1895 byly spolkové »Zápisky« přeměněny ve vědecký časopis pro archeologii, historii a filologii za redakce Hruševského. Pro větší díla byly založeny dvě sbírky: »Prameny k historii Rusi-Ukrajiny« a »Památky rusínsko-ukrajinského jazyka a literatury« (r. 1895). Téhož roku povstal »Ethnografický sborník«, nejprve za redakce Hruševského, od r. 1898. I. Franka a V. Hnaťuka. R. 1897 byl založen »Sborník« pro sekci přírodovědecko-lékařskou, jenž se dělí od r. 1898 na dvě části. R. 1898 vznikly sborníky pro sekci historicko-filosofickou a filologickou pro větší práce, jež nejsou v »Zápiskách«. Od r. 1898 vydává spolek měsíční revue »Literaturno-naukovyj Vistnyk«, v jehož redakci zasedají Hruševskyj, Franko a Hnaťuk.

»Tov. imeny Ševčenka« má již svou školu mladých vědeckých pracovníků. Jeho intensivní práce budí všeobecný respekt, budí úctu a lásku k rusínskému národu. Jagić ocenil působení spolku slovy, že Tov. im. Ševč. slibuje se státi »rusínskou akademií věd«. »Tovarystvo« pracuje za těžkých okolností (trpí nedostatkem prostředků hmotných — jsouť publikace jeho v Rusku zakázány — i vědeckých, jaké jiným akademiím poskytuje universita) — a přec výsledky jeho práce jsou tak znamenité za těch několik let působnosti, že to prostě vzbuzuje obdiv.

S těmito vědeckými snahami kráčí prohlubování celého vnitřního života Rusínů, jež jest hlavně vyjádřeno v literatuře posledních let. Největší zásluhy získal si *Ivan Franko* (nar. 1856), jenž jest nejslavnějším, nejvšestrannějším mužem rusínského národa v dnešní době. Není oboru národní práce, není oboru literatury, jenž by nenesl hluboké stopy jeho výrazné, bohaté a plodné individuality. Jako žák Drahomanovův byl v mládí svém propagátorem radikálních myšlenek svého učitele. Byl politickým agitátorem v nejkrásnějším slova smyslu, publicistou, účastnil se volebních bojů, za svou činnost politickou několikráte byl vězněn. Politická a žurnalistická práce však neubila v něm beletristu a básníka. Boje současného sociálního života a duševní proudy XIX. stol. došly silného ohlasu v jeho básních a povídkách, provanutých hlubokou láskou k lidu, založených na poznání národní duše a poesie. Sociální a politická tendence proniká každou jeho práci, což však neporušuje její uměleckou cenu. Nepřidržuje se výlučně jednoho literárního směru: po naturalistických pracích »Boryslav«, a »Na dně« následoval historicko-fantastický román »Zachar Berkut«; po realistickém dramatu »Ukradené štěstí« objevila se dramatická fan-

tasie »Sen knížete Svatoslava«. Nejčastěji Franko maluje temné zjevy lidského života, výrazné obrázky hmotné a duševní bídy. Není však pessimistou; naopak, z jeho prací vane energie a síla. Stejně důležitá jest Frankova práce vědecká (hlavně historická a národopisná), jíž nyní po odchodu z aktivního politického života se věnuje.

V osobě Frankově soustřeďuje se vnitřní rozvoj rusínského života v posledních desítiletích. Veliký myšlenkový převrat, započatý Drahomanovem v letech osmdesátých, byl v první řadě vykonán Frankem, jehož práce politická, publicistická, literární a vědecká zajistila mu první místo mezi národními buditeli. Frankovo dílo není ještě dokončeno. Pracuje v plné tvůrčí síle.

Ze spisovatelů poslední doby nutno jmenovati ještě *Olhu Kobylanškou*, jejíž povídky líčí život inteligentní ženy, její boj s názory okolí, touhu po životě a světle a vynikají stejně drobnou psychologickou analysou jako nádhernými popisy přírody, dále *V. Stefanyka*, jehož povídky i u nás svého času způsobily rozruch, *B. Łepkého* a jiné.

Literární úroveň v posledních letech se neobyčejně povznesla. Vytvořila a obohatila se mluva básnická, vytvořily se nové formy literární, vytvořila se kritika. Ideový obsah se prohloubil. Svérázné poměry, v nichž národ žije, vtiskly zvláštní ráz rusínské literatuře, jímž se liší od literatur cizích. Jest národnostní, z ní vycifujeme každý záchvěv duše národa; poznáváme vnitřní a hmotný život národa, jak jej celá století útisku vytvořila.

Při kulturních snahách Rusínů nemožno pominouti práci »Prośvity«, jež zakládá čítárny a vydává laciné knížky pro lid. Vydala již asi 2 miliony exemplářů knížek, založila více než tisíc čítáren. Rovněž třeba konstatovati stále vzrůstající počet studentů různých vědeckých ústavů a škol, boj za zřízení rusínské university, za rozmnožení středních škol (dosud mají Rusíni jen 4 gymnasia), sbírky na stavbu divadla ve Lvově atd. atd. V podrobnosti nemůžeme tu vcházeti — a také toho není třeba, poněvadž Slovanský Přehled od svého založení stále drží ruku na tepně života maloruského a neustále své čtenáře seznamuje s jeho projevy.

*

Není radostnějšího citu, než viděti, jak celý národ se kříší a vstává k novému životu. Maloruský národ vzbuzuje v nás tento radostný cit. Vidíme, jak jeho národní organism sílí, jak se rozmnožuje obsah jeho národního života, jak rostou řady jeho mladé inteligence, jak jiskra uvědomění počíná pronikati do jeho nejširších vrstev, jež byly porobeny po celá století. Roste jeho národní vědomí, jeho kulturní bohatství a touha osvoboditi se ze sociálního područí.

ADOLF ČERNÝ:

Vzpomínka na Michala Hórnika.

(Pokrač. a dokončení.)

Do Čech rád si zajel, s Čechy udržoval hojné styky; v jeho korrespondenci našel jsem ze slovanských dopisů nejvíce českých.*) V době našich styků byl několikrát v Čechách, ale já jsem se tu s ním setkal jen dvakrát. R. 1890 na radu lékařskou odebral se do Janských Lázní, navštíviv dříve Prahu; odtud slíbil mně návštěvu a také vskutku ke mně přijel do Hradce Králové v polovici července. Zarazil jsem se, když jsem jej uvítal na nádraží a shledal jej zhublého a schýleného; ale on mně vykládal, že to právě bylo žádoucí. Pobyl u mne 3 dni, jichž budu vždy vzpomínati se svátečními city — zdálo se mi, že posvěcuje svou přítomností můj chudý příbytek, že zanechává posvěcení mé práci v něm, a když odjel, cítil jsem, že ve mně i kolem mne zůstaly stopy blízkosti jeho ducha. A přece byl jsem zvyklý jeho společnosti, sdílívalť jsem s ním v posledních letech jeho obydlí vždy za svého pobytu v Budyšíně i stýkal jsem se s ním důvěrněji, než kdokoli jiný. Ale když přišeľ ke mně, cítil jsem jeho velikost silněji, než kdy jindy — snad také tím, že mne pojímala úzkost o něho, když jsem jej shledal na těle tak sklíčeného, kdežto v temných, neobyčejně výrazných jeho očích hořela duše mocnějším plamenem, než jindy . . .

Za rok na to smluvili jsme si společnou návštěvu jubilejní výstavy. Do Prahy přijel 18. července a pobyl tu několik dní. Byl všecek oživen radostí z výsledků české práce, shrnutých zde v krásný obraz. Podnes cítím, jak mne uchopil pod paží, když prvního večera pojednou rozhlaholil se tisícihlavý zástup písní »Kde domov můj«. Stanuli jsme — a Hórnik jako mladík, uchvácený citem, zpíval srdečně se zástupy . . . Tehdáž také jsme navštívili společně Nerudu, spolužáka Hórnikova z malostranského gymnasia. Bylo to moje jediné osobní setkání s Nerudou, které na mne působilo ohromně a jež jsem vylíčil ve vzpomínce »Soudruzi« (Světozor 1901, 494.). Vidím Nerudu na loži, přikrytého hnědou plstěnou pokrývkou — vidím Hórnika, sedícího u hlav a schýleného k druhu své mladosti — a slyším vzpomínky obou na léta studentská, na společnost v staré kavárně »Slavii«, na vše, co je kdysi pojilo, než se rozešli každý za velkým cílem . . .

Za všecky svoje české sympatie zasloužil si Hórnik plnou měrou projevů účasti, jichž se mu dostalo z Čech k jeho šedesátým narozeninám r. 1893 (ke dni 1. září). Na jubileum upozornil jsem delším článkem v »Łužici« i v českých listech a vydal jsem k němu podobiznu Hórnikovu, touže se s ní shledávati v lužických příbytcích.

*) Zejména od V. Hanky, K. J. Erbena, G. Pflegra-Moravského, Jos. Jirečka, J. E. Sojky, J. L. Lukese, J. L. Maška, Jul. Grégra, A. J. Vrťátka, Fr. Zoubka, F. Jezbery, Lud. Šimáčkové, E. Jelínka, A. Patery, L. Kuby a j. Chtěl jsem v těchto vzpomínkách zpracovati zajímavé thema o jeho stycích s Čechy, ale nedostatek místa nutí mne odložiti provedení tohoto úmyslu.

Sešlo se hojně soukromých pozdravů, i některé instituce se rozpomněly na tichého apoštola. Čechové budyšínští ze spolku »Palacký« podali mu diplom čestného členství, což způsobilo Hórnikovi srdečnou radost; registruje to ve svém dopisu (ze dne 4. 9. 1893) na prvním místě mezi českými projevy. Po českých došlo nejvíce pozdravů polských. Ale zvláštní jest, že vědecké instituce slovanské ani při té příležitosti nerozpomněly se na tichého pracovníka lužického, který mimo jiné svými pojednáními v Časop. Maćicy Serbskeje vědecky stavěl budovu lužické mluvnice, tak že mu náleží ve slovanské filologii místo velmi čestné. Je skoro neuvěřitelno, že M. Hórnik nebyl členem žádné Akademie aniž jiné vědecké instituce slovanské! Jedinou výjimku činí král. Česká Společnost Náuk, která jej jmenovala dopisujícím členem v lednu 1894; ale diplom došel do Budyšína již pozdě...

*

Končím, odkládaje s chvěním poslední list Hórnikův ze dne 8. února 1894. Zalétám duchem na hrob, v němž se v prách rozpadá zlaté srdce velkého vlastence lužického a velkého Slovana — i dívám se odtud po Lužici, je-li tam vše v duchu Hórnikově. Vidím, že mnoho potěšitelného se tam děje v intencích tohoto velkého muže, ale vidím také s žalem, že z velké části zavládl tam duch nesrovnávající se s tužbami, snahami a zásadami Hórnikovými. Ale jedno jest mi při tom útěchou: na schůzi Matice Srbské sic nebylo vzpomenuto, že před desíti lety odešel Michal Hórnik — ale studenti lužičtí téhož dne na své schůzi toho nezapomněli. A v mládeži je budoucnost!

A k té mládeži se obracím, aby vždy byla pamětliva světlého obrazu Hórnikova: byltʼ on velký i jako učenec a spisovatel, i jako vlastenec lužický, i jako Slovan — i jako člověk!...

DR. ARNOŠT MUKA:

Slované ve vojvodství Lüneburském.

(Pokrač. a dokončení.)

Při slavnostnějších příležitostech jeví se v kroji ještě větší nádhera. Zejména o svatbách a křtinách družičky, starosvatky a kmotry místo kabátce nosí veliký, pestrý, hedvábný šátek s dlouhými třásněmi, jenž zahaluje skoro celé poprsí, přes něj kolem krku kladou mnohonásob skládaný tylový límec (t. zv. »Fraise«) neb varhánkované okruží; konečně od ramene k rameni se připevňuje jemný, úzký vínek z umělých květin a lístků. Nejslavnostnější a nejdražší (v ceně 76—120 Mk.) ozdobou hlavy jest proslavený »zlatý čepec« (»goldene Mütze«), formou červenému čepci podobný, ale všecek zlatotkaný; nosívaly jej z pravidla kmotry a starosvatky. Ruce a paže až k loktům zakrývaly fialové neb hnědé, hedvábné rukavice, zdobené perličkami a mašličkami. V ruce nesměl chyběti krajkový kapesní šátek. Na nohou nosívaly lehké stře-

více. Kromě stuh, jaké má obvyklý sváteční kroj, má tento slavnostní kroj ještě po dvou dlouhých, květovaných stuhách, visících od ramenou v předu až do polovice zástěry; tyto stuhy jsou připevněny ozdobnými smyčkami na okruži. — Nevěsta (»Brût«) má na hlavě buď zlatou, či stříbrnou neb obyčejně myrtovou korunku,*) od níž kolem dokola — jen ne přes obličej — splývají četné hedvábné, květované stužky až skoro k okraji velkého hedvábného šátku. Podobné stuhy splývají od pestrých věnečků družiček (»Kranzdörns«). — Na prsou mají nevěsta i družičky kytici z umělých květin.**) — K tomu sluší dodati, že slavnostní kroj dívek jest vůbec v barvách jasnější a pestřejší než podobný kroj vdaných žen. V zimě náleží k ženskému slavnostnímu kroji ještě tmavý, soukenný plášť a v každé době roční i za každého počasí nezbytný, obrovský deštník.

Kroje lüneburské:
Dívka a žena v hlubokém smutku.

Zvláštní kroj nosí ženy v době smutku a k večeři Páně. Smutek po blízkých příbuzných trval $1^1/_4$—$1^1/_2$ roku. Ženské, jež měly smutek i objednané »smuteční ženy«***) za starých dob a v mnohých osadách až do druhé polovice XIX. stol. (na př. v Sübělině až do r. 1880) při pohřbu zahalovaly se v prosté, bílé plachetky, podobně jako podnes na mnohých místech v Lužici. Jinak se skládal kroj hluboce smuteční (po blízkých příbuzných do roka, viz vyobraz.) z černé sukně, černého kabátce, z bílé, velmi široké batistové zástěry a bílého nákrčního šátku; čepeček byl téhož tvaru, jako sváteční, jen že všecek — i se stuhami — černý; jen od čela do zadu obepínala čepeček bílá stuha, čelenka (Stirnbinde, polabsky »pletki«). — Při polovičním smutku (za vzdálenější příbuzné, neb za blízké 4—6 neděl po roce) všecky bílé součástky smutečního kroje nahrazovaly se černými (hedvábnými).

*) Ženich (»Brögäm«) má na levé straně cylindru myrtový keříček a na prsou od ramene k rameni myrtovou úponku, kdežto oba svatové (»Trûleirer«) mají na levé straně prsou myrtovou větvičku.

**) Ve farnosti Vóstrovské mívala nevěsta před 25—30 lety na hlavě zelený vínek s lesklými cetkami, ověšený kolem do kola širokými (až 1 dm.) stuhami, sahajícími takřka po zemi a zakrývajícími skoro úplně i obličej.

***) Srv. Archiv f. slav. Philologie 1900, 120

V následujících 4—6 nedělích po polovičním smutku nosily vdané ženy tmavé zástěry z pruhovaného plátna, dívky pak šedé, hedvábné, obojí zástěry se stuhami hedvábnými téže barvy, splývajícími až ke kraji zástěry; šátek nákrční býval šedý, hedvábný, přední stuhy černého čepečku pak nahrazeny bílými (rovněž hedvábnými). V následujících 4—6 nedělích nosil se přechodní kroj k červenému; přechod tvořila barevná (u dívek květovaná) hedvábná zástěra, světlobarevný hedvábný šátek na krk, a pestré (v dívčím kroji vyšívané) stuhy na černém, atlasovém čepečku.

Odrostlé dívky a ženy do 50 let nosívaly až do r. 1880 a částečně i ještě později zvláštní kroj k večeři Páně. (Viz vyobrazení.) Šaty byly černé jako v kroji smutečním, zástěra široká, bílá, bohatě vyšívaná; místo kabátce (u svobodných) neb přes něj (u vdaných) nosil se velký, bílý, květovaný, batistový šátek, oběma konci napřed přes kříž upevněný, na okrajích krajkami ozdobený (u svobodných většími, u vdaných drobnějšími); na tento šátek kladlo se kolem krku široké, v předu otevřené, uměle skládané okruží, s úponkou z umělých květin a lístků uprostřed; od obou konců okruží v předu až k zástěře visí hedvábné, bílé a vyšívané stuhy s jemnými krajkami na dolních koncích. Ruce až po lokty byly zakryty černými neb tmavými hedvábnými rukavicemi (u vdaných žen krátkými, poněvadž měly kabát s dlouhými rukávy). Čepeček byl černý, proužkovaný jako při smutku, jen hedvábné stuhy, které se zavazovaly pod bradu, byly bílé; kromě toho vázala se přes čelo bílá páska (u vdaných užší, u dívek širší).

Kroje lüneburské:
Žena a dívka, jdoucí k přijímání.

Ženy přes šedesát let šly k večeři Páně v kroji smutečním (jako při hlubokém smutku). Podobně pestrý kroj sváteční nosil se jen asi do 40. roku ženského věku; mezi 40.—50. rokem místo něho nastoupil kroj přechodní od smutečního k svátečnímu, tedy poslední stupeň smutečního kroje, mezi 50.—60. rokem dokonce třetí stupeň kroje smutečního; po 60. roce odívaly se a částečně dosud se odívají stařeny při svátečních příležitostech, zejména ke zpovědi a k večeři Páně, v poloviční neb i úplný smuteční kroj.

*

D. Slavnosti a obyčeje.

Pověry, mravy a obyčeje polabské, které jako přežitky staroslovanského pravěku z valné části přetrvaly jazyk, obracely k sobě záhy pozornost učených od Hildebranda až po Tetznera. Hildebrandovy záznamy byly často tištěny u výňatcích i s přídavky (na př. u Keysslera, Reisen 1730), úplně pak podle kodaňského rukopisu v Archivu f. slav. Phil. 1900 (str. 113—126). Zápisky Ch. Henniga shořely r. 1691 (srv. Zhoř. rkp 122), jeho také již tištěné pojednání »Vom wend. Pago Drawehn« pak podává jen velmi málo věcí, sem náležejících. Nejvíce příspěvků podává Hennings ve svém spisu »Das hannov. Wendland«, jenž dosud nebyl po zásluze oceněn a jest mnohem důležitější, než kusá a nanejvýš strannická zpráva Hildebrandova. Kromě jiných (na př. B. Schlegel, Kirchen- u. Reformationsgesch. von Norddeutschland, III. 144, 648; Wörmer, Kirche zu Plate, 72—80) podává i Tetzner ve své knize (368 sl.) mnoho pozoruhodného, zejména z pověr a zaříkadel. Přes to ještě je tu pro sběratele široké pole; ovšem příchozí badatel za krátký čas mnoho nepořídí, bylo by to spíše úkolem místního učitelstva a duchovenstva, které však si toho nevšímá. Čestnou výjimkou jest jmenovaný již učitel Mente, k němuž by měly obrátiti pozornost příslušné ethnografické společnosti, povzbuditi jej k další činnosti a podporovati jej v ní.

Já sám obmezím se zde hlavně jen na věci, k nimž se dají uvésti parallely z Lužice neb vůbec ze slovanského folkloru.

Slavnosti a slavnostní obyčeje. Zajímavo jest, že Vendové za dob Hildebrandových a Hennigových (1670—1710), ačkoli byli již přes 100 let veskrze protestanty, slavili ještě marianské a jiné svátky svatých jako ostatní velké církevní svátky, ba největším svátkem bylo jim Nanebevzetí Panny Marie. Každá osada, ba každá ves měla svého patrona (apoštola nebo jiného světce) a oslavovala jeho svátek návštěvou kostela a hostinou; bylo to tedy cosi podobného, jako u nás v Lužici »kermuša« (posvícení). I jinak jsou tu (resp. bývaly) při církevních svátcích různé obyčeje, které přicházejí v Lužici, na př. ovazování stromů povřísly o vánocích neb na Sylvestra; obcházení hochů v čas masopustní po vsi a sbírání klobás atd. (v Lužici »kołbasnicy«); t. zv. »Kranzjagen«, slavnostní to jízda na koních v době svatodušních svátků (v Dol. Lužici hujězdźowańe, něm. »Stollenreiten«, na Moravě jízda králů); pálení ohňů v noci svatojanské a honění i stínání kohouta; svěcení dne, v němž kdysi stihlo obec krupobití (podobně jako se na př. děje i v Lužici ve farnosti Slepjanské). Nanebevzetí Panny Marie bývalo význačno stavěním »křížového stromu« (Kreuzbaum), den sv. Jana Křtitele pak stavěním »máje« (Kronenbaum). »Křížový strom« — jak již výše řečeno — býval dub aspoň 6 m. vysoký, jejž hospodáři přivezli z lesa a za mnohých obřadů na návsi postavili a zřídili; zde zůstal po léta, pokud buď sám nepadl nebo větrem či jinak nebyl skácen a pak jiným vystřídán.*) »Kronenbaum« byla vysoká bříza, již

*) Srv. Jugler, Wörterbuch, úvod str. 4.; Tetzner, Globus 1902, 272.

stavěly dívky a ženy, zbavivše ji prve větví až na malý vrcholek, jejž ozdobily pestrými stuhami, šátky a věnci; kolem ní pak tančily Je to lužická »meja«, česká »máje« atd.*) Stavění křížových stromů a máji zaniklo s odumřením jazyka polabsko-vendského, tedy kolem r. 1750; ale slavení těch dní hostinami a tanci potrvalo až do 19. stol. Podobnou hostinou, vlastně pitkou, bylo t. zv. »Pagelaitzenbier«, jež Hildebrand (srv. Archiv f. sl. Phil. 117) nazývá »Bauernrecht« a o němž jsme výše již vzpomenuli. Kdo se do vsi přiženoval nebo přivdával, musil se vykoupiti darováním piva: za dob Hildebrandových 8—9 sudů, v novějších dobách 3—4 sudy; to se v první neděli po svatbě ve vsi společně vypilo, při čemž se jedlo pečivo podkovovité formy, zvané »Pagelaitzsemmel« (polabsky »påkŭläića« resp. »våkŭläića«, staroslov. *pokolica resp. okolica). Podobně povinni byli rodiče, jimž se narodil první syn, věnovati obci naznačené množství piva. Ba i čeleď mívala svou pivní slavnost, zvanou »Krähenbier«: za hubení vran, setbě škodlivých, dostávali až do nedávna týden po velikonocích několik sudů piva, jež za zpěvu a tance vypili (Hennings, 68).

Slavnost »máje« bývala v 16. stol. slavena i u sousedních Polabanů v meklenburské Jabelské pustině**); meklenburský kronikář Marschalk Thurius (srv. Westphalen, Monumenta inedita I, 574) popisuje ji takto:

Im Sommer so lauffen sie um ihre Huben
wohl über ihr Feld mit grossem Sange,
ihr Pucken (= Pauken) sie schlan mit einer Stange.
Die Pucke von eines Hunds Haut zwar,
sie machen sie zu mit Haut und Haar
und meinen: so weit die Laut erklingt,
ihr Regen und Donner nicht Schaden bringt.
Ihr Priester ist der erste im Reihen,
der tritt ihm vor dem Tantz in Meyen;
wendischer Sitt' ist ihm bekannt;
jetzo ist er Sclovasco genannt.

Svatba. Svatební slavnosti a obyčeje jeví mnoho podobností s lužicko-srbskými. Jako v katolické Horní Lužici berou účast při slavnostních radovánkách nejen všichni příbuzní až do nejvzdálenějšího stupně, ale i celá ves, ba i každý cizinec jest vlídně vítán a pohostěn, přinese-li si jen nůž a vidličku. Za dob Hildebrandových***) a Hennigových slavívala se svatba plných 8 dní, od neděle do neděle, nyní obyčejně 3—4 dni.

*) Srv. Tetzner, Globus 1902, 271; Hennings, Hann. Wendl. 74; Jugler, Wörterb., úv. str. 6.

**) Mimochodem poznamenávám, že v kostele bělanském (Vellahn) v Jabelské pustině chová se kalich s českým nápisem, pocházející od českých bratří, kteří se r. 1621 sem uchýlili ke svým polabsko-slovanským kmenovcům. Nápis zní: Anizka Skopczowa s Seberowa tento kalich dala k tomuto zadussi s. Mikulasse w Hrnczirzich ke czti a chwale welebne swatosti tiela a krwe Krista Pana na swug wlastni gross udielati letha MDXCVIII.

***) Zpráva kap. 7., Archiv f. slav. Phil. 1900. str. 118.

Sprostředkovateli svateb nebývají zde jako v Lužici »braškové« (tlampači), nýbrž většinou ženy, jmenované »de Friwerbersche« (Freiwerberinnen). Před zasnoubením dohodnou se obojí rodiče o podmínkách, načež teprve z pravidla se příští snoubenci a milenci setkají, a to obyčejně na výročním trhu v době velkonoční v Luchově neb na selském trhu v Trěbelu, řidčeji na obžinkách ve Vóstrově nebo na střelecké slavnosti v Luchově. Až do r. 1850 byl v té příčině nejoblíbenější selský trh v Šatěmině, který se v každé usedlosti oslavoval tancem a jinými radovánkami po 3 dni. Těmto trhům říkalo se »Kikelmarkte« (Schaumärkte), poněvadž o nich bylo lze prohlédnouti si — »bekiken« — děvčata na vdavky.

Potom následuje zasnoubení (»Löfft«) s hostinou a dary, načež po nějakém čase ženich s nevěstou společně jedou do města (obyčejně do Luchova) koupit si zásnubní prsteny a vzájemné dárky. Počátkem listopadu, obyčejně na Martina, bývá svatba (»Köst«), jíž předchází sepsání svatební smlouvy. Na svatbu, podobně jako v Lužici, zve tlampač slavnostně vyšňořený, často řečí rýmovanou.*) Manželství uzavírají se takřka bez výjimky jen mezi ženichem a nevěstou rovného rodu; často berou si dva bratří po sestrách, aby statky zůstaly v příbuzenstvu.

Ve svatební den nastává skutečné stěhování národa do svatební vsi, kde se nezřídka schází 500—700 hostí. K oddavkám jede se s hudbou za hlučné střelby, při čemž zahajují průvod jezdci na koních. Muzikanti — 7—10 mužů — mají své nástroje ovázány červenými neb žlutými šátky, svatebními to dárky, a hrají po celou cestu do kostela i z kostela. Ve Vóstrově až do r. 1880 užívali muzikanti jen dechových nástrojů, pokud nevěsta neodtančila si se všemi svůj svatební tanec; potom teprve přibrány housle. Za dob Chr. Henniga teprve počaly housle přicházeti zde ve známost, »ale buben (bumbän, t. j. bubän) musel mocně zaznívati ke všem jejich zábavám a shromážděním.« Svatebčané podávají darem (podobně jako v Lužici) mouku, máslo, sýr, peníze a pod. — a po svatbě odnášejí si v koších neb šátcích bohaté výslužky (koláče, perník atd.). Svatební obyčeje, které se kryjí s lužickými aneb aspoň jim se podobají, popsány jsou u Henningse (str. 59 - 69) a Tetznera (Slawen i. D. 368—374). Svatební písně jsou veskměs velkoněmecké.

V jak rozsáhlých rozměrech bývají zde dosud svatby slaveny, o tom mám po ruce novinářskou zprávu z r. 1901, dle níž k svatební hostině v Máchově v Staré marce (odkud byl ženich, kdežto nevěsta byla ze Zemątova) byli zabiti 3 voli, 8 vepřů, 12 telat, 8 bažantů, 18 husí, 30 kachen, 10 slepic, 184 kuřata; kromě toho snědlo se vedle jiného pečiva na 1200 koláčů. — Z jiné novinářské zprávy z r. 1900 dovídáme se o svatbě, k níž bylo pozváno 700 osob a již

*) Také v sousedním Lauenbursku mají dosud své tlampače. Velmi pěknou zvací řeč, podobnou řečem lužickosrbským, nacházíme v Mecklenb. Jahrbüchern 1862. 275.

se pak vskutku súčastnilo 900 hostí. Obyčejným svatbám o 200—300 hostech říká se zde »malé« svatby.

Narození a smrt. Obřady při křtinách a pohřbu, jakož i pověrečné obyčeje při narození, nemoci a smrti*) mají mnoho shodného s podobnými obyčeji lužickými. Tak na př. k novorozenci staví se svítilna a vedle ní kladou se nůžky, aby podzemní trpaslíci dítě nevyměnili. Za dob Hildebrandových nikdo ve vsi nepracoval, pokud v ní ležela na marách mrtvola — což se částečně posud v Lužici zachovává; když vynášeli mrtvolu z domu, nesměl se kněz ohlédnouti, sic brzo v tom domě zase někdo zemřel. Nemoci, jak se zde většinou dosud věří, přicházejí z pravidla zvenčí nebo bývají člověku učarovány. Víra v očarování dobytka je dosud tak zakořeněna, že na př. 13. srpna 1883 jistý hospodář v Zelině veřejným ohlášením v novinách sliboval 50 Mk. odměny tomu, kdo by mu vypátral člověka, jenž jeho ovcím učaroval. (Podobně r. 1903 v hornolužické vsi J. byl jistý hospodář svým sousedem zcela vážně obviněn, že jeho dobytku učaroval, tak že došlo mezi oběma k soudní při.) Za těch okolností není divu, že jsou zde podnes při nemocech dobytčích i lidských u velké oblibě různá zaříkávání a zažehnávání. Tetzner (Slaw. i. D. 377 sl.) uvádí 33 takových zaříkacích formulí, velmi podobných lužickým, ne-li s nimi shodných. Význačno pro nynější postavení velkoněmčiny u lüneburských Vendů jest, že pouze 5 z těchto zaříkadel jest dolnoněmeckých. Zaříkávati jest prý nejlépe při ubývajícím měsíci neb při úplňku, před východem slunce neb po západu, vždy však pod širým nebem a s obnaženou hlavou. Atd.

Jiné obyčeje a pověry jsou přečetné. Částečně je sebral již v 18. stol. jistý snëgavský pastor a připojil jakožto doplněk k Hildebrandově relaci v kodaňském rukopise (pod III.: viz Arch. f. slav. Phil. 1900, 122 sl.), dále je sbírali Hennings (Hann. Wendl. 70 sl.) a Tetzner (Slaw. i. D. 385 sl.). Na hromnice (2. ún.) podobně jako v Lužici nepouští se dobytek ze stájí. Ve čtvrtek a v některých dědinách i v sobotu nesmělo se přísti. Víra v upíry (Dubbelsüger=Doppelsauger) jest dosud velmi rozšířena. Jako v Lužici mnoho se vypráví o »lutcích«, tak zde se věří v podzemní mužíky, »Unnererdschen« (= Unterirdischen; srv. Hennings 71, Jugler-Tetzner, Zur Geschichte 14); podle Chr. Henniga měli v polabské řeči jméno »görcóniky«, t. j. horští mužíčkové. Zjevovali se při narození dítěte i jindy buď (většinou) jako zlí, nebo jako dobří duchové; příklad dobrých »görcóniků« nacházíme u Hildebranda (Archiv f. sl. Phil. 1900, 119), jenž vypráví, jak bába přivedla 7 trpaslíků. Na křižovatce mezi Bëlicí a Sëcem, jak mně tam vyprávěli, ještě v 17. stol. jistého dne jim sedláci každoročně obětovali sud piva, jejž tam zakopali. Dosud se zde věří (podobně jako v Dolní Lužici), že se trpaslíci zdržovali zejména tam, kde se nyní objevují předhistorická pohřebiště s popelnicemi.

*) Srv. *Hildebrandovu* relaci kap. 9. v Arch. f. slav. Phil. 1900, 120; *Hennings*. Hann. Wendland 67; *Tetzner*, Slaw. i. D. 374 sl.

III. Polabská literatura a řeč.

O polabské literatuře ovšem nemůže býti řeči, nýbrž jen o literatuře o polabštině a Polabanech.*) Neboť nikdy nebyla sepsána kniha v polabském jazyce lüneburských Vendů, neřku-li vytištěna. Teprve když se tento jazyk nacházel v úplném vymírání, v poslední čtvrti sedmnáctého a v první čtvrtině 18. stol., obrátili někteří učenci pozornost k lüneburským Vendům a vynasnažili se v poslední hodině ještě zachrániti, seč byli a co se zachrániti dalo. Popud k tomu dal filosof G. W. Leibniz, který byl na žijící dosud Polabany v Lüneburskú upozorněn nejspíše relací Hildebrandovou z r. 1672. Leibniz, rozený v Lipsku, znal ovšem od svého mládí lužické Srby v obou Lužicích, i přišel r. 1676 do Hannoveru jakožto bibliotekář a rada hannoverského kurfirsta a anglického krále Jana Bedřicha; jej, filosofa, který měl smysl pro všecka odvětví vědy a tedy i pro otázky národopisné a jazykozpytné, zajímala ovšem zpráva o existujících dosud Vendech na levém břehu dolního Labe. Proto se pídil po bližších zprávách o nich a za tou příčinou r. 1690 prostřednictvím hannoverského úředníka Schradera a vrchního hejtmana svob. pána Schencka z Winterstädtu v Dannenbergu předložil devět otázek o vendském lidu a jazyce lüchovskému okresnímu přednostovi Mithofovi,**) v samém srdci vendského území působícímu, domnívaje se, že asi nejlépe poměry zná z úředních styků s obyvatelstvem. Tím vštípil mu zájem o Vendy, a pátráním Mithofovým a také snad přímo jím povzbuzeni počali se i jiní zajímati o zapomenuté a opovrhované obyvatele Drāváiny, zejména vóstrovský pastor Ch. Hennig, žitinský rolník Jan Parum-Schulze a neznámý pastor v hrabství Dannenberském.

Že polabština nikdy nebyla řečí spisovnou a literární a že ani po zavedení reformace nebyla do polabštiny přeložena bible, ani katechismus, ani kostelní písně, o tom — kromě nejlépe informovaného Chr. Henniga — svědčí již Mithof v dopise Leibnizovi ze dne 17. května 1691***) pravě, že, »jak vyzvěděl, není v lünebursko-vendštině ani knih, ani jakýchkoli jiných starých písemných památek.« Proti tomuto svědectví mluvilo by jedině sdělení vrchního hejtmana Schencka z Winterstädtu, učiněné v dopise Schraderovi †): »Hermanni Slavonici Postilla impressa exstat in Bibliotheca Augusti Ducis Guelfab. conscripta ea lingua qua hodie Venedi utuntur quorum primaria urbs est Luchovia (ex relatione D. Hasemanni; ††) idem habet Slavonicam Graecam Hieronymi ut putat Methodon.« Ale to patrně nejsou polabské, nýbrž slovinské knihy, tištěné v době rozkvětu slovinské literatury, za časů reformace v slovanské knihtiskárně barona Ungnada v Urachu

*) Viz IV. část tohoto pojednání.

**) Mithof byl »Amtmannem« v Luchově od r. 1679—1691, dříve v Dannenbergu; badatelé po dlouhou dobu, až do 19. stol., měli jej mylně za luchovského pastora.

***) Viz Leibnitii coll. etym. 1717.

†) Dopis chová se v král. knihovně v Hannoveru, Mscr. XXIII, 842a.

††) D. Hasemann byl tehdejší bibliotekář ve Wolfenbüttelu.

ve Virtembersku; ostatně prý jich nyní ve wolfenbüttelské knihovně nemohou nalézti.

V kostelích lünebursko-vendského území nikdy (ani před reformací, ani po ní) se neužívalo jakýchkoli vendských neb aspoň slovanských knih (ať již tištěných, či psaných). A na základě svých podrobných pátrání mohu směle prohlásiti, že v žádném farním archivu vendského území nebyla polabská kniha nalezena, aniž kdy nalezena bude. V Hennigově inventárním seznamu z l. 1688, jenž se dosud chová ve vóstrovském farním archivu, není zaznamenána ani jediná slovanská kniha.

I můžeme zde především uvésti jen pozůstatky polabského jazyka, které nám byly zachovány:

1. V Hildebrandově relaci*) ze dne 26. dubna 1672 nacházíme dvě polabská slova: Pageleitz (påkülåićа) a Pegnitz (pënędz).

2 Mithofovy záznamy z úst lidu z r. 1691 (viz Leibnitii coll. etym. VI.): a) otčenáš; b) krátká modlitbička a čtyři kratičké marianské legendy (písně), z nichž jedna (druhá) jest zároveň kouzelnou písničkou proti válce; c) věta: »Wan tung jang Siostie« = Wân tų ją Śosky (to jest: »On jest Němec«, doslova: Ten tu jest Sas [Saský]).

3. Designatio**) vocabulorum aliquot Winidis Luneburgensibus usurpatorum: 136 slov v abecedním pořádku, přiložených k Mithofově zprávě, od »Asche« (pipel) k »Zaunkönig« (strëzic). Srv. Leibnitii coll. etym. VI. 1717).

4. Pfeffingerův Vocabularium Venedicum z r. 1698: asi 636 slov srovnaných ve skupiny a otištěných r. 1711 Eccardem v jeho Hist. stud etym., str. 274 sl.

5. Slovník Christiana Henniga z r. 1705 s názvy »Vocabularium Venedicum« a »Teutsch-Wendisches Wörterbuch«, v četných opisech, výtazích a částečných otiscích.

6. Wendische Vocabeln. An Monsieur de Baucoeur. Anno 1710. Rukopis král. knihovny v Hannoveru v balíčku XXIII., 841. Slova jsou srovnána ve skupiny.

7. Podobný věcný slovníček v 15 oddílech, psaný po r. 1710, rovněž v král. knihovně v Hannoveru (v bal. XXIII. 841).

8. Otčenáš a nevěstinská píseň (Kåtü mës ninka båit? Kdo měl být nevěstou?), zaznamenané Chr. Hennigem a otištěné ponejprv u Eccarda, Hist. stud. etym. 1711.

9. Slovníček v kronice (strana 133—146) Jana Paruma Schulze z r. 1724—25, čtyři krátké, souvislé texty, dále vendské fráse, věty a výrazy, v díle tom rozptýlené (zvláště při výkladu polohopisných jmen).

10. Domeierova sbírka, obsahující přes 300 slov »staré vendské řeči« (otištěná 1744 v Hamb. verm. Bibl. II. 794 sl.).

---

*) Podrobné tituly knih a článků viz v násl., IV. části tohoto pojednání.

**) Původní rukopis tohoto slovníku jakož i celá korrespondence mezi Leibnizem, Schraderem, Schenckem z Winterstädtu a Mithofem, týkající se tohoto slovníku, chová se v král. knihovně v Hannoveru (XXIII. 841 a 842a).

11. Vendský otčenáš podle záznamu luchovského purkmistra Müllera († 1755) ve dvou redakcích, velmi často více méně chybně opisovaný a otiskovaný.

12. Nepatrný slovníček v Hannoverschen gelehrten Anzeigen 1752. str. 1137—1140.

13. »Vendský otčenáš« u Buchholze (tištěný 1753).

14. Michael Richey: Vocabula et Phrases Vandalicae, německo-vendský slovníček, psaný r. 1755, resp. 1710, jejž Tetzner uvádí jako »Idiotikon Hamburgense«; obsahuje 380 slov na třech listech, připojených k Hildebrandově relaci v »kodaňském rukopise« (otištěn v Arch. f. sl. Phil. 1909, 126—184).

15. Sbírka 105 vendských slov krajského sekretáře Hintze v Lüneburgu z r. 1786 (otištěna u Hilferdinga, Sprachl. Denkmäler 1857. 47 sl.).

16. Jednotlivá polabská slova v nynější dolnoněmčině vendského území (celkem 39 slov), mnou sebraná a vyložená v »Szczątkach języka połabskiego« (Mater. i prace . . . I. 420 sl.).

17. Polabská jména polohopisná, místní a rodinná, mnou sebraná a vyložená v »Szcząt. jęz. poł.« (Materjały i prace kom. jęz. Akad. Um. w Krakowie, I. 313—569).

Bližším srovnáním vysvitne, že slovníčky 6., 7. a 12. jsou sestaveny ze slovníkářských prací Hennigových, slovníček 15. (Hintzeův) pak ze záznamů Paruma-Schulze. Podobně slovníčky Pfeffingerův (4.), Domeierův (10.) a Richeyův (14.) mají společný pramen, a sice jsou podle svědectví Domeierova čerpány »z papírů jistého kazatele, který působil v předešlém (totiž v 17.) století v osadě vendské v hrabství Dannenberském«,*) jehož sbírka (podobně jako sbírka č. 3. »Designatio«, uveřejněná Leibnizem) povstala dojista na popud Mithofův a to, jak se mi zdá, v nejsevernější části Horní Drâváiny**), snad v osadě Brěže Łęzi, neb v Krupojaselé či v Bílé Váisńi; tyto dvě vsi neleží sice v nynějším kraji Dannenberském, ale v 17. a 18. stol. okres (Amt) Luchovský, v němž leží, náležel k starému hrabství Dannenberskému. Onen kazatel, jejž Mithof získal, nebyl však do 17. května 1691 se svou sbírkou ještě hotov, pročež Mithof poslal Leibnizovi jiný slovníček, jejž včas dostal, totiž »Designatio«. Z rukopisu neznámého kazatele v hrabství Dannenberském pak v letech 1691—1698 čerpal Pfeffinger, jenž byl tehdy inspektorem rytířské akademie v Lüneburgu, aneb jeho důvěrník. Slovníček z tohoto pramene sestavený, poslal pak

*) »Aus den Papieren eines im vorigen Jahrhundert bei einer wendischen Gemeinde in der Grafschaft Dannenberg gestandenen Predigers.«

) **Oprava ke str. 12. sl. Sveden nesprávným udáním Liebenowovy mapy (Specialkarte. Mittel-Europa, Sektion 46 Wittenberge) zaměnil jsem obě části Drâváiny. Chr. Hennig ve svém důležitém pojednání »Von dem Wendischen Pago Drawän« (zhořelecký rkp., 118 sl.) svědčí, že za jeho dob právě část na sever od silnice Luchov, Chüstno, Kyjevo, Vâdüwáici, Cârętin, Raševo (zejména farní osady Krupojasela, Biła Váisńa, Sübělin a Raševo s Kyjevem) měla jméno Horní Drâváiny, kdežto na jih od této čáry byla Dolní Drâváina (a v ní zejména osady Klensko s filialkami, Sěće, Chüstno s Mojkovicemi, Śatěmin a Vâstrüv s přifařenými vesnicemi západně od Jaselé).

Pfeffinger sám dodatečně Leibnizovi do Hannoveru, což soudím z oslovení »Monsieur« v Pfeffingrově rukopise, jenž se chová v královské knihovně v Hannoveru (bal. XXIII. 841, číslo 6) a jest opatřen označením »Vocabulaire Vandale«. Zdá se, že »Vocabularium Venedicum« (viz nahoře 4.), poslané Eccardovi a jím otištěné, napsal Pfeffinger o něco později než onen »Vocabulaire«.

Slovník (3.), jejž Mithof poslal Leibnitzovi r. 1691 spolu se svými příspěvky, mám rozhodně za práci Hennigovu, a to za jeho první sbírku polabských slov, již tvoří nejstarší zápisy v Hennigově zhořeleckém konceptu (viz níže č. 1.). Tento koncept je totiž psán dvojím inkoustem: bledším, prozrazujícím starší část konceptu, a temnějším. Již dr. Tetzner (Christian Hennig, 193. sl.) správně pozoroval, že největší část slov, psaných inkoustem bledším, přichází opět v rkp. »Designatio«; tato slova dle toho byla zanesena do konceptu před 17. květnem 1691 a Mithofem poslána Leibnizovi v opise dosud zachovaném. Ostatní četná slova, psaná inkoustem temnějším, jsou Hennigovy záznamy z r. 1705 z úst starce Janišky z Klenova. Že Hennig již před r. 1691 činil si jazykové záznamy, o tom sám nepřímo svědčí slovy: »Tím se ve mně opět probudila odumřelá již touha po této řeči« (Zhoř. rkp., úvod str. 124.). Dalším důkazem mého tvrzení jest okolnost, že v »Designatiu« obsažen jest i slovní materiál »nevěstinské písně«, o níž Eccard jasně naznačuje, že jest zapsána Hennigem z úst lidu. Hennig tedy tuto jedinou našim dobám zachovanou polabskou píseň zapsal již r. 1691 nebo před tím.

Ostatně — vedle sbírek slov kroniky Paruma-Schulze (č. 9.) a polabských jmen místních, rodových a polohopisných území lünebursko-vendského (č. 17.) — slovníkářské práce Chr. Henniga jsou a zůstanou nejdůležitější památkou řeči Lüneburských Vendů. Poprvé je připomíná Eccard ve své Historii studii etymologici, str. 56.

Christian Hennig (podle matriky a Hennigova vlastního podpisu, nikoli Henning, což by byla dolnoněmecká forma) nebyl, jak se často nesprávně za to mělo, rodem Lužický Srb z Jaseňa (něm. Jessen) u Grodka v Dolní Lužici, nýbrž Němec z Jessenu u Wittenberga v Kursasích (Chursachsen). Učení a vzdělaní i mimo užší jeho vlast vážili si ho vysoce nejen jako polabského slovníkáře, ale i ethnografa a historika Vendské země. Ve vóstrovské zádušní knize napsal sám o sobě: »R. 1679 já, Christian Hennig z Jessenu v Kursasích, stal jsem se zde pastorem, když jsem byl před tím $1^1/_2$ roku vojenským kazatelem u lüneburského jízdního životního pluku. Byl jsem v druhou neděli po sv. trojici sem uveden a zakusil jsem zde dosud věcí, jichž žádnému svému p. nástupci nepřeju.« Jeho olejová podobizna (poprsí), jež jej předvádí v taláru s bílým límečkem o krátkých koncích a v nezbytné tehdy paruce, opatřena jest nápisem: Christianus Henningius von Jessen, Pastor zu Wustrau. Natus anno 1649 die 30. Nov. Introductus a. 1679 Dom. II. Trin. Denatus a. 1719 die 27. Sept. aetatis anno 69 mens. 10, ministerii anno 40. Leichentext Ps. 65, 5: Wohl dem, den Du erwählest.« Zevrubně o životě a spisovatelské

činnosti Hennigově psal Dr. Tetzner ve svém článku »Christian Hennig« (Zeitschrift des Hist. Vereins f. Niedersachsen 1902, seš. 2.).

Chr. Henniga »Vocabularium Venedicum«, výsledek důkladných studií a vytrvalé práce, existuje v několika rukopisech. Jsou to, pokud mi známo:

1.—3. V společném (kvartovém) svazku knihovny Hornolužické Učené Společnosti ve Zhořelci (Oberlausitzer Gesellschaft der Wissenschaften): 1. Hennigův původní rukopis »Vocabularium Venedicum« s předchozím pojednáním »Kurzer Bericht vom Wend. Pago Drawän«; 2. Hennigův koncept: »Teutsch-wendisches Wörterbuch«; 3. nezcela úplný opis prvního rukopisu. Tento původní rukopis, který dosud nebyl nikde uveřejněn, zdědil syn Hennigův Donat Jacob Ernst Hennig, pastor v Zasenbecku u Wittingenu v kraji Isenhagenském 1734—1763; získal jej r. 1790 zasloužilý K. G. Anton ve Zhořelci. Na okraji tohoto rukopisu jest pozdější poznámka: »Ist abgedruckt im Neuen vaterl. Archiv, Lüneburg 1832 I., 319—350, II. 2—26«, ale nesprávná, neboť tam není otištěn rukopis zhořelecký, nýbrž Platův. Tato poznámka byla asi příčinou, že bylo zhořeleckému rukopisu dosud věnováno tak málo pozornosti.

4. Vocabularium Venedicum v král. knihovně v Hannoveru, XXIII. 842. Nejúplnější čistý přepis Hennigova konceptu (č. 2.), psaný vlastní rukou Hennigovou, dosud neotištěný.

5. Vocabularium Venedicum v göttingské universitní knihovně č. 257: zkrácený opis předešlého rukopisu, jen z části rukou Hennigovou psaný; dar Hennigův opatu Gerhardu Molanovi (Molanus) v Loccumě (Gerardus Abbas Lucensis); dosud neuveřejněný.

6. »Teutsch-Wendisches Wörterbuch und kurzer Bericht . . .« od Chiliana Wendholta (t. j. Christiana Henniga) z r. 1705: rkp. tento náležel r. 1809 pastoru Janu Jindř. Schulzovi (Schulze) v Samsu v Lauenbursku, užil ho Jugler a jest nyní nezvěstný.

7. Malý, Hennigem samým psaný »Německo-polabský věcný slovník« (Deutsch- polabisches Sachwörterbuch) v 8 skupinách; chová se v král. knihovně v Hannoveru (v bal. XXIII. 841 č. 1.).

8. »Wendisches u. Teutsches Lexicon« v bibl. Historického spolku pro Dolní Sasy (Hist. Verein f. Niedersachsen), kdysi majetek luchovského purkmistra F. Müllera († 1755), jmenovaný obyčejně »Müllerovým rukopisem« (die Müllersche Handschrift).

9. »Kurtzer Bericht von der Wendischen Nation . . ., dabei ein Teutsch-Wendisches Wörterbuch . . . Anno 1705«, řečený »die Plato'sche Handschrift« — zkrácený to opis zhořeleckého původního rukopisu, od r. 1832 nezvěstný.

10. Úplný, ale velmi chybný opis hannoverského »Vocab. Vened.« (č. 4.) z 18. stol., foliový rukopis v knihovně Hist. spolku pro Dol. Sasy, bezcenný.

11.—15. Buď opisy nezvěstného rukopisu »Kurtzer Bericht . . .« (č. 9.), buď zkrácené opisy zhořeleckého originálu jsou tyto rukopisy:

11. v knihovně vévodské ve Wolfenbüttelu, 12. v radní knihovně v Magdeburce, 13. v univ. knihovně v Göttinkách (č. 258); 14, v knih. Hist. spol. pro Dol. Sasy v Hannoveru (č. 20); 15. v kanceláři vrchního apelačního soudu v Celi (Zelle).

16. Pražský rukopis, opis zhořeleckého originálu, pořízený v první čtvrti 19. stol. pro Dobrovského neb Čelakovského.

17. Zkrácený opis téhož rukopisu, pořízený kathedrálním kazatelem J. Šewčikem v Budyšíně a jemu též náležející.

18. Fr. L. Čelakovského zpracování zhořeleckého rukopisu, připravené r. 1827 k tisku pro petrohradskou Akademii Nauk; nezvěstný (srv. Vlad Francev: О полабскомъ словарѣ Фр. Л. Челяковскаго).

19. Úplný opis zhořeleckého rukopisu, pořízený r. 1899 Janem Keřkem-Pirnjanským, nyní majetek knihovny Zakładu nar. im. Ossolińskich ve Lvově.

Otištěno jest z Hennigových slovníkářských prací dosud toto: 1. t. zv. »Plato'sche Handschrift«: a) r. 1794 Potockým, Voyage . . ., velmi chybně; b) r. 1799 Altersem, Phil.-krit. Misc., podle otisku Potockého; c) r. 1832 Spangenbergem, Neues vaterl. Arch. I. 319 sl. a II. 6 sl.; pečlivý otisk; d) r. 1864 Pfulem v Časop. Maćicy Serb. 1864 str. 146 sl.; otisk ze Spangenbergova Archivu. — 2. Výtahy z rukopisu zhořeleckého: a) r. 1815—16 Dobrovským v Slovance str. 12—26 a 220—228; b) r. 1863 Pfulem v Časop. M. S. str. 85 sl.; otisk ze Slovanky. — 3. V petrohradských Vocabularia comparativa I., jež v letech 1786—89 vydal Pallas na rozkaz Kateřiny II., otištěno jest celkem 90 polabských slov, nejspíše z hannoverského rukopisu (č. 4.). Jisto jest, že Hilferding r. 1856 pro dílo »Памятники нарѣчія . . .« užil slov, čerpaných z rukopisu hannoverského, za příčinou srovnání se slovy, vzatými z kroniky Paruma-Schulze.

Druhou nejdůležitější památkou polabské řeči jest bez odporu sbírka polabských slov a frasí v kronice selského písmáka *Jana Paruma-Schulze* v Žitině (Süthen). O jeho životě a osudech kroniky jeho, nyní nezvěstné, kromě jiných psali: Jugler (v úvodě k »Vollst. Lün.-Wend. Wörterb.« str. 22; srov. Tetzner, Zur Geschichte . . ., str. 28.), Hilferding (l. c. str. 5.), A. Schleicher (Grammatik, str. 6.) a Tetzner (»Slawen . . .« str. 349, »Drawehner« v Globu 1902, 269). Jan Parum-*) Schulze (* 1678 † 1734), napsal svou kroniku v letech 1724—25. Pochován jest v Chüstně, kde se dosud spatřuje jeho hrob; ale kamenná deska

*) Parum jest frísské jméno, jako všecka severoněmecká příjmení na -um (na př. Bargum); plnější a vedlejší tvary jsou Paridam, Pardame, Pardam, Parem, Porm, Porn; tvar Parum přichází v listinách poprvé r. 1331. Toto jméno bylo velmi oblíbeno v lidumilné rodině pánů von Plate resp. Plato (podle místa Plato, Plate = polabsky Błåto) na Grabově u Luchova. Nejznámější z té rodiny a u poddaných nejoblíbenější byl Parum Valentin von Plathe († 1698). Panstvu ke cti dávali mnozí poddaní svým dětem při křtu jméno Parum, jež časem na rozličných statcích utkvělo; odtud přicházejí nezřídka ještě nyní v této krajině dvojitá příjmení Parum-Schulze, Porn-Schulze, Parum-Seide, Porn-Främke atd.

na něm jest nyní obrácena, tak že nápisu nelze čísti. Statek Schulzův zůstal v rukou jeho potomků až do let sedmdesátých 19. stol.; posledním přímým potomkem jeho rodu jest paní Mengová (Menge), roz. Schulzova ve Vóstrově. Zprávy o zmizení Parum-Schulzovy kroniky se rozcházejí. Tvrzení Tetznerovo, resp. jeho zpravodajů, že rukopis byl »za málo« prodán do Lvova, spočívá patrně na omylu. Rukopis č. 26. v knihovně Ossolińských jest pouze opis Parum-Schulzova originálu, jejž si koncem 18. stol. objednal hr. Potocki, načež později tento opis přešel v majetek Zakładu narodowego im. Ossolińskich. Od originálu liší se četnými chybami a byl uveřejněn prof. Ant. Kalinou r. 1892-3 pod názvem: »Jana Paruma Szulcego słownik języka połabskiego.« Parum-Schulzův originál byl již dříve otištěn, a to z části r. 1794 v Annalen der Braunschw. Lüneb. Churlande VIII., ostatní pak polabská slova a rčení, v Annalech neotištěná, otiskl r. 1856 Hilferding (Sprachl. Denkmäler 13—33); oboje znova otiskl Pful v Časopise M. S. 1864, 182 sl. Kromě toho všecek jazykový material polabský této kroniky převzal r. 1809 Jugler do svého slovníku (Lüneb.-wend. Wörterbuch). O ztrátě originálu pak mně paní Mengová-Schulzová ve Vóstrově vyprávěla: Asi před 40 lety přišel do Žitina — jak se ještě dobře pamatovala — malý pán s rezavým vousem i vlasem (Hilferding?) v průvodu tehdejšího chüstenského pastora, vypůjčil si kroniku do Luchova, ale od té doby jí rodina nedostala. Proti tomu vyprávěl mi dlouholetý učitel v Chüstně: Kroniku vyžádali si svého času (r. 1855?) na landratský úřad v Luchově (pro Hilferdinga?), ale odtud již nebyla rodině vrácena; nachází se prý nyní v Celi (Zelle) v staré knížecí kanceláři nebo u tamějšího politického úřadu (Regierung).

Velkých zásluh o zachránění pramenů polabské řeči dobyl si někdejší luchovský zemský fysik MUDr. Joh. Heinr. *Jugler*, jenž r. 1809 sestavil »Vollständiges Lüneburgisch-Wendisches Wörterbuch« na základě dostupných tehdy Hennigových rukopisů č. 6. a 9. (Wendholtova a Platova), Parum-Schulzovy kroniky, slovníků Mithof-Leibnizova (č. 3.), Pfeffingerova (č. 4.), Domeierova (č. 10.), dále na základě Hann. gel. Anzeigen (č. 12.), petrohradského slovníku (viz tisky, č. 3.) a ostatních Leibnizem a Eccardem uveřejněných jazykových materiálů (č. 2. a 8.). Práce tato chová se v rukopise o XXIV. a 394 fol. stranách v universitní knihovně v Göttingách; užil jí dosud pouze A. Schleicher při sestavování své »Laut- und Formenlehre der Polabischen Sprache« (1871). Jan Jindř. Jugler, syn lüneburského městského rady a kuratora tamější rytířské akademie, nar. se 21. září 1758 v Lüneburgu, studoval medicinu v Lipsku a Göttingách, byl 1795—1809 zemským fysikem v Luchově, zemřel 1814 jako zem. fysik v Lüneburgu, byl plodným spisovatelem prací medicinských a chirurgických, knih národopisných, ba i básníkem. »Slovník« zpracoval s velkou svědomitostí v l. 1807—1809; stejně cenná jako slovník sám jest i jeho předmluva (uveřejněná Tetznerem, Zur Geschichte des Polabischen Wörterbuches, 1902), v níž mimo jiné podává výsledky vlastních pozorování z vendského území.

Kritického vydání všech památek polabské řeči (k nimž nyní sluší přičísti zvláště i místní, rodová i polohopisná jména) s úplným, abecedním slovníkem polabským — snad na základě slovníku Juglerova — jest nezbytně třeba. Hledíc k této nepochybné potřebě vypsala Učená Společnost kniž. Jabłonowského v Lipsku již na r. 1903 cenu za »vydání památek polabského jazyka s mluvnicí a abecedním slovníkem.« Ale nikdo se dosud o cenu neuchází.

Toť všecky a jediné památky jazyka lüneburských Polabanů; Tetzner a Poržezinskij sice vyslovili naději, že se časem snad ještě více najde ve farních a panských archivech, v patrimonialních a soudních aktech — já však na základě podrobného pátrání troufám si to rozhodně popříti. O literatuře polabské podle toho také nemůže býti řeči, nýbrž nanejvýš jen o skrovňoučkých zbytcích duševních plodů lidových, jež se nám zachovaly:

1. v textu otčenáše, ve 4 různících se recensích,*) dílem již germanismy velmi pokažených (od Mithofa, Henniga, Müllera a Buchholtze);

2. ve 4 souvislých textech (srv. výše č. 2), Mithofem zapsaných;

3. v nevěstinské písni, jediné to zachované lidové písni polabské, kterou i s nápěvem zaznamenal Hennig; rukopis nachází se v král. knihovně v Hannoveru. Tato píseň byla častěji tištěna, Herder pojal ji do »Stimmen der Völker« a Göthe ji uznal za hodnu básnického zpracování. Nápěv poprvé otiskl Tetzner (Slawen i. D., příl. ke str. 371, a v Globu LXXXI. 272).

4. ve čtyřech kratičkých, lidových a národopisně velmi zajímavých textech v Kronice Paruma-Schulze (Annalen d. Brann-Lüneb. Churl. 1794, 278 sl.)

Lidové písně Lüneburských Vendů se sic rozličně ještě připomínají, zejména u Hildebranda a Henniga, ale žádné se nezachovaly; podobně není pohádek a pověstí v polabské řeči. Ba nyní vůbec jest u zněmčených lüneburských Vendů nápadně málo zkazek a písní — patrně jako v sousedním Meklenbursku vymizely z paměti lidu zároveň se zánikem polabské řeči a nové (německé již) se jen skrovnou měrou vytvořily. Nové lidové písně (srv. ukázky u Tetznera, Slawen 373 sl.) zpívají se ve formě velkoněmecké a byly sem patrně odjinud přeneseny; podobně i nečetné zkazky vypravují se z pravidla velkoněmecky. Zkazky z Lüneburska uveřejnil pouze K. Hennings: a) ve svém spise »Das hann. Wendland« (1862, str. 76 sl.), celkem 8 čísel; b) v knížce »Sagen u. Erzählungen aus dem hannov. Wendland« (Lüchow 1864) tytéž zkazky a 2 jiné, všecky ve zpracování velkoněmeckém: pouze tři z nich (Jam Kahl; der Schäferstein bei Lübbow und Alt-Naulitz: das Jammerholz bei Grabow) mají jakýsi význam pro vendský národopis.

*) *Tetzner*, Slawen i. D. 386 sl., sice počítá 7 polabských otčenášů, ale ty lze shrnouti v tyto tři recense: a) Hennigovu: č. 1. (otisky u Eccarda, Hilferdinga a Henningse), č. 2. (Potockého chybný otisk z Platova rukopisu), jakož i č. 6. a 7. (Leskienova transkripce); b) Müllerovu: č. 3. (otisk Spangenbergův) a č. 4. (Wörmer ze zádušní knihy błatské, podle opisu błátského pastora Danckwertse II., 1827-69); c) Mithofovu (č. 5.)

Konečně zbývá podati krátkou charakteristiku lünebursko-vendské dolnoněmčiny (jíž se zde krátce říká »wendisches Platt«), jevící stopy vlivu vymřelé polabštiny, jakož i poukázati k tomu, že lze v pozůstalých zbytcích polabské řeči (nehledě k jednotlivým dialektickým rozdílům) určitě rozeznati dva stupně jazykové: staropolabský a novopolabský (jak jsem ukázal ve svých »Szczątkach jęz. połab.«, 380 sl.). Staropolabský stupeň jazyka jeví se nám v jménech místních, polohopisných a příjmeních, jakož i v několika málo výrazech, zachovaných v starých historických pramenech — všecky ostatní jazykové památky, pocházející z konce 17. stol. a z počátku 18., jeví novopolabský stav hláskoslovný, jehož počátek asi sluší položiti na konec 16. a začátek 17. stol. a přičísti vlivu dolnoněmčiny na upadající již a odumírající řeč.

Novopolabština liší se od staropolabštiny v základě v těchto pěti bodech:

a) V přízvučných slabikách a podle jistých zákonů i v nepřízvučných změnila novopolabština samohlásky *i*, *y*, *u* v dvojhlásky *ai*, *åi*, *au* neb *eu* a samohlásky *a*, *e* v *o* a *i*, na př. báit — staropołab. biti (česky bíti); båit — byti (č. býti); bauk, beuk — buk; bobó — baba; jiz — jež (č. ježek).

b) Samohl. *o* přešla v *ü*, před »r« v *ö*: vüla — vola (č. vůle); ǵöra — gora (č. hora).

c) Hrdelnice *k*, *g*, *ch* před odvozenými podnebnými samohláskami »ö« a »ü« (= o), »ai« (= i) a »åi« (= y) podlehly změně v *tj*, *dj*, *sj* (*ḱ*, *ǵ*, *cḣ*): tjaura, tjeura (ḱaura, ḱeura) — kura (= č. kura, kuře); djüla (ǵüla) — gola, (= č. les); sjüst (cḣüst) — ch(v)ost, chóst (č. chvost).

d) Vanuté *č*, *š*, *ž* zjednodušily se v sykavky *c*, *s*, *z* (srv. polské »mazurzenie«): cela — čela (č. včela); deusa — duša; zaitü — žito.

e) Tvrdé, resp. hrdelní *ł* proměnilo se v samohlásku u̯: dåu̯dji (dåu̯ǵy) — dołgy (č. dlouhý).

Podobné přechody jeví se nyní ve vymírajícím pomořském nářečí Slovinců na jezeře Lebském v Pomořanech.

Souvislou ukázkou vymřelého polabského jazyka Lüneburských Vendů stůjž zde:

Polabský Otčenáš.

(Sestaven a upraven podle recense Hennigovy, Mithofovy a Müllerovy.)

Aíta nos, tå tåi jis vâ nebeśái, sju̯tü vårdáj [1]) tüjí jáinų; tüjí rik komăj [2]); tüja vüla mo są ḱüńót kok va nebeśái tok nó zemi; nosę visedănésno̯ sḱáibo̯ doj nam dåns; a vütådoj nam nóse grĕcḣy, kok måi vütådójeme nósim grĕsnářém; ni bringój [3]) nos vå vărsükóngo̯ [4]); tåi losój [5]) nos vüt visókag cḣéudag. Pritü tuje ją tü ḱnąstvü in müc in cåst, várcłmi büzåc, nĕkąda [6]) in nĕku̯disa. [7]) Amen.

[1]) Také v obecné mluvě Lužických Srbů užívá se za něm »werden« slovesa »wordować« — v otčenáši však nikoli. — [2]) Správně polabsky: ḱnąstvü prainâid. — [3]) Místo polabského: nĕ vizdi. — [4]) Místo: püḱeuseni. — [5]) Místo: vâimüzi (hornoluž. »wumóž«). [6]) Starosl. *nĕkągda. — [7]) Přir. starosl. nĕkądĕ. — Česky: Neboť Tvé jest království, i moc i sláva, svrchovaný bože, od věčnosti do věčnosti.

Nynější vendská dolnoněmčina (wendländische Plattdeutsch) — kromě rozličných zvláštností slovných proti sousedním dolnoněmeckým dialektům a hlavně proti velkoněmčině — jeví v základě osm, resp. devět zvláštností, které lze přičísti působení vyhynulé polabštiny. Poznal je a vypočetl v listě k Leibnizovi (r. 1691 jakožto odpověď na jeho 8. otázku: Wovon gehen die Wenden, wenn sie Teutsch sprechen, von unserer pronunciation ab?) již Mithof, po něm je potvrdili a doplnili Jugler (1809) a Hennings (1862).

1. Ještě dnes vyslovují poněmčení lünebuřští Vendové (jako Dolnolužičtí Srbové ve své němčině) slova se souhl. »h« v násloví bez »h« a naopak slova počínající samohláskou vyslovují s »h« (zaměněny tu spiritus asper a lenis). Příklady toho podává Mithof: hullet haugen = aller Augen; Ehre Hamman = Herr Amtmann. Tak i nyní říkají: And (Hand), ehr (her), Ochtiet (Hochzeit), Und (Hund), Happel (Apfel), hund (und) a pod.

2. Z pravidla vypouští se neurčitý i určitý člen, jak toho již Mithof uvádí příklady: hin Karcke = in die Kirche; gah sick hup böhne = ich gehe auf den Boden. Jiné uvádějí Jugler a Hennings (na př. Sünn geit hup = die Sonne geht auf) . . .

3. Poněmčení Vendové nečiní u jmen rozdílu rodu, aneb rody zaměňují, mluví-li velkoněmecky: a) de Und, de Gans, de Licht . . . = der Hund, die Gans, das Licht; dle Mithofa: dr aun = das Huhn; dat harbeit = die Arbeit. — b) he fritt = er, sie, es (der Ochse, die Kuh, das Schwein) frisst; nebo když mluví »velkoněmecky«: her his gross = er, sie, es ist gross (o muži, ženě i dítěti); hick well hem ahlen = ich will ihn (t. j. das Licht) holen (dle Juglera) atd.

4. Deminutivum podstatných a přídavných jmen tvoří se zhusta příponou *-ki*, resp. *-ky* místo dolnoněmeckého zakončení -ke, resp. -ken = velkoněm. -chen (Hennings 44. a Wörmer): Brötky neb Brökki = Brötchen; Pöttky místo Pöttke(n) = Pottchen (Töpfchen); lütky = dolnoněm. lütke (= malý, malitký).

5. Poněmčení Vendové dosud, jako všichni Slované, rádi užívají zvratných sloves, při čemž jako ve slovanštině užívají zvratné náměstky »sick« (sich = se) v téže formě ve všech osobách obojího čísla. Příklady podává již Mithof: gah s i c k hup böhne = ich gehe auf den Boden; dále Jugler: he et (at) s i c k spöhkt = es hat gespukt (strašilo; srov. luž. »je so šeriło«); he his s i e c k engahn = er ist hingegangen.

6. Německé »z« nezřídka se vyslovuje jako tvrdé s (= ss): Ssüäg = Ziege; Ssucker = Zucker; Ssabbelin = Zebelin (polab. Sübělin).

7. Slovanské hlásky lze slyšeti ještě ve výslovnosti j' (= dź), dj (= dž) a sch (= ž): Dźan = Jan, Johann; Dźaninar = Jan Jindrich; Dźeruzalem a Żeruzalem = Jerusalem. — Džaren = Diahren (místní jm.). — Wiž = Wiesch (Wiese); Wižopp = Wieschop (Wiesenhof).

8. Dále uvádí Mithof, že Vendové vyslovovali za jeho dob v němčině retní »w« jako vanuté »f« a naopak: Fiske = Wiese (dolnon. Wiesch); Wader = Vater (dn. Vadder); Winck = Fink; Wogel = Vogel. Za časů Juglerových (1809) však té výslovnosti již nebylo (Wörterb.. úvod str. XIII.).

9. Kromě dvou jednotlivostí (»Muttersehe« místo Mutter a »Ehrske« místo Frau, vlastně: Herrin, od Ehre = Herr) zaznamenává Mithof ještě tuto zvláštnost, kterou také Jugler po něm bez vyvrácení opakuje: »Přijdete-li k pravým, starým Vendům, (spozorujete, že) zvířatům vykají, kdežto i sebe vznešenějším lidem tykají. Jakož jsem sám jednou slyšel, jak stařena volala na svého psa, který seděl na stolici: Bias (t. j. polab. »pås«), staht hup = Hund, steht auf! a naproti tomu vznešenou paní zvala: Ehrske, gah sitt = Frau, geh sitzen.«

Nyní ještě stůjtež zde souvislé ukázky vendské dolnoněmčiny.

R. 1691 sdělil Mithof s Leibnizem lidovou pašijní píseň: Maria nahm höre boek hup änne, voll höhr Söhne nahsoiken, darmödde höhr biddelman. Biddelman hick lete die fatt vvragen: Effste nich mien Söhne seen? Ho Maria, hieck effe sehn. Ju Söhne ging tho garde; Maria ging tho garde. Staistu doch Jesus halleine ier? Ho Maria, bin hick alleine? Dohr stohn tvvey vvalsske Judas, breken vvan daren krantz haff; de krantz schlahn hup mien öefde. Huhter mien öefde bloth huht spranck; de bloth spranck tho heerden. Wann de bloth vert goode vvaite; wann waite Illige Sacrament, da herfreuet sick halle Christenait.*)

Věty z řeči současné: Err Hamman van Arling his ihr (Herr Amtmann von Harling ist hier). — Err Hassesser, hick kann dat beswärn (Herr Assessor, ich kann das beschwören). — De Und lõpt achter aos (der Hund läuft hinter dem Hasen). — Wu his Vadder? He his hin Döns (Wo ist der Vater? Er ist in der Wohnstube).**)

*) To jest: Maria nahm ihr Buch auf (die) Hände, wollte ihren Sohn nachsuchen (aufsuchen), damit (t. j.: mit ihr) ihr Ehemann. Ehemann, ich möchte dich etwas fragen: Hast du nicht meinen Sohn gesehen? O Maria, ich habe (ihn) gesehen. Euer Sohn ging zu (t. j.: in den) Garten. Maria ging zu (in den) Garten: Stehst du denn, Jesus, allein hier? O Maria, bin ich allein hier? Da stehen zwei falsche Judas, brechen von Dornen einen Kranz ab; den Kranz schlagen sie auf mein Haupt. Aus meinem Haupte Blut heraussprang; das Blut sprang zu Erden. Wann das Blut wird Gott geweiht, wann geweiht das heilige Sacrament, da erfreuet sich alle (= die gesammte) Christenheit.

) **Doplněk ke str. 59: Ke zprávě *Kulmannově* v »Tydź. Now.« 1845, č. 31, str. 122. a *Jórdanově* v »Slav. Jahrbücher« III. (1845), str. 235. podává zajímavý doplněk a bližší vysvětlení dopis tehdejšího studenta J. E. Smoleřa, jejž psal z Łaza d. 27. května 1845 svému učiteli slavistiky F. L. Čelakovskému do Vratislavě. V dopise tom (jenž se chová v Museu král. Českého) čteme:

»— — K dobremu kóncej pak hišće[1]) dobru nowinu. Wěsty[2]) superintendenta Wiedemann z Beverstädta njedaloko Bremena běše łoni w Łužicach był a to we wsy (Delnim) Wujězdźe pola swojich přiwuznych.[3]) Wón bě Wujězdźanskemu wučerjej Kulmanej prajił, zo su hišće Słowjenjo w Limbor-

IV. Literatura o lüneburských Vendech.

1672. *Hildebrand*, Wendischer Aberglaube angemercket bey der General-Kirchen-Visitation des Fürstenthums Dannenberg im Monath August Anno 1671.

Tato zpráva vrchního superintendenta vévodství Cellského, datovaná 26. II. 1672 — jejíž rukopis dojista se nachází buď v archivu cellském, neb hanoverském, brunšvickém či wolfenbüttelském, byla v starších dobách opětně celá neb z části opisována; podle opisu, který kdysi náležel Dru M. Richeyovi — tedy podle t. zv. »kodaňského rukopisu« — otiskl ji *A. Vieth* v Arch. f. slavische Philologie, 1900, XXII. 113—122.

1674. *M. Zeiller*, Itinerarium Germaniae d. i. Reisbuch durch Hoch- und Nieder-Teutschland (kap. 7., str. 574.) Fol., s mapou. Strassburg 1674.

1691. *G. Fr. Mithof*, Epistola de lingua Winidorum Luneburgensium de anno 1691.

Otištěna v: *Leibnitii* collectanea etymologica, II., 335—341. Hannoverae, 1717.

1693 a **1696.** *Abr, Frentzel*, De Originibus Linguae Sorabicae. Budissae; I, 1693; II, 1696.

---

skej[4]) zemi. To je mi mój nan[5]) do Wrótsławja pisał a ja sym Wam tulej powěsć,[6]) kaž so wěsće dopomnić,[7]) sobudźělił.[8]) Wo swojim přikhadźe[9]) sem sym ja Kulmana prosył, zo by[10]) wón kn. Wiedemannej pisał dalšeho wobhonjenja dla.[11]) To je so stało a tutón je jemu wotmołwił:[12]) »Um Erkundingungen über die Wenden einzuziehen, können Sie sich an den Superintendenten Klemm in Dannenberg und an den Probst und Superintendenten C. N. Eggers in Lüchow wenden.« Wiedemann je wěsty,[13]) zo tam Słowjenjo bydla, słowjanscy pak so wjacy njepřěduje a též njewuči,[14]) ale tamni Słowjenjo su tola[15]) swoju drastu[16]) a swoje stare wašnja,[17]) kaž též swoju rěč mjezy sobu wobkhowali, to wón wobswědča prajicy:[18]) »Dieses Völkchen wohnt in der Lüneburger Heide (sic!) und steht in kirchlicher Hinsicht unter den beiden obengenannten Superintendenten. Po wšěm tym chcych ja tymaj knjezomaj pisać,[19]) ale ja so toho wostajich,[20]) dokelž[21]) mi Kulman daše prajić, zo tam sam pojědźe. Přetož kaž sym hižo prajił, Wiedemannowi přiwuzni bydla we Wujězdźe, maju pak jenu dźowku[22]) w Beverstädtu. Jeje nan chcyše lětsa po nju jěć,[23]) je pak před někotrym časom skhorił[24]) a z Kulmanom po dołhim wuradźenju postajił, zo dyrbi ju Kulman domoj přiwjesć. Kulman je na wěsće »haj« prajił[25]) a zańdźenu njedźelu[26]) do Beverstädta wujěł. Ducy wón tu krajinu wopyta,[27]) hdźež pječa[28]) Limborscy Słowjenjo bydla, a mi po swojim wróćenju[29]) wobšěrnu rozprawu poda, zo byšće so Wy potom lěpje k Wašej podroži[30]) do tamneho kraja přihotowany[21]) měli.«

Pozn.: [1]) ještě; [2]) jistý; [3]) u svých příbuzných; [4]) v Lüneburské zemi; [5]) otec; [6]) tuto zprávu; [7]) jak se jistě pamatujete; [8]) sdělil; [9]) po svém příchodu; [10]) aby; [11]) za příčinou další informace; [12]) ten mu odpověděl; [13]) je jist (přesvědčen); [14]) se více nekáže a neučí; [15]) přec (přes to); [16]) kroj; [17]) obyčeje; [18]) to dosvědčuje řka; [19]) chtěl jsem těm (dvěma) pánům psáti; [20]) ale nechal jsem toho; [21]) poněvadž; [22]) dcera; [23]) její otec chtěl letos pro ni jeti; [24]) onemocněl; [25]) Kulman řekl najisto »ano«; [26]) minulou neděli; [27]) navštíví; [28]) kdež prý; [29]) po svém návratu; [30]) cestě (polonismus; luž. pućowanje); [21]) připraven.

*

1698. *Pfeffinger*, Glossarium Germanico-Venedicum resp. Vocabularium Venedicum.

Otištěn v: *Eccardi* historia stud. etym., 274—305.

1705. *Christian Hennig*, Vocabularium Venedicum oder Teutsch-Wendisches Wörterbuch und »Kurzer Bericht von der wendischen Nation überhaupt, insonderheit von denen Lüneburger Wenden in denen Aemtern Lüchow und Wustrow, und deren Abkunft, auch von ihrem pago, dem sogenannten Drawän.

Hennigův dosud neotištěný rukopis ve 2 recensích v knihovně zhořelecké Gesellschaft d. Wissenschaften. Kde se nacházejí jiné opisy, o tom viz v části III. tohoto pojednání.

Mezi **1698** a **1710.** *Mich. Richey*, Vocabula et Phrases Vandalicae in d. Kopenhagener Hdschrift.

Viz níže r. 1900: Archiv für slav. Philologie.

1711. *Eccard*, Historia studii etymologici linguae Germanicae, Hannoverae, 1711; p. 268—306.

1717. *Leibniz*, Collectanea etymologica, Hannoverae, 1717.

Obsahuje: str. 335—345 Mithofii epistola de lingua Winidorum Luneburgensium, a str. 346—352 Designatio vocabulorum aliquot Winidis Luneburgensibus usurpatorum.

1725. *Parum-Schulze*, Kronika.

Originální rukopis zmizel v pol. XIX. stol.; úplný, ale chybný opis z r. 1794 ve lvovském Ossolineu; Schulzova Kronika obsahuje vysoce cenné národopisné materiály a důležité příspěvky slovníkářské a fraseologické.

O otiscích Kroniky srv. výše v oddílu III.

1730. *Keyssler*, Reisen II, p. 1167—1173. Hannover 1741 (1751 a 1776).

Výtah z Hildebrandovy zprávy a jiné národopisné materiály; viz výše r. 1672.

1743—45. Hamburger vermischte Bibliothek, svaz. I (1743), výňatky z kroniky Paruma Schulze; svaz. II. (1744), str. 387—393 výňatek z Hildebrandovy zprávy, zejména o křížovém stromu a máji, od Domeiera; svaz. III (1745), str. 556—566: Neue historisch-philologische Entdeckung von dem wendischen Pago Drawän genannt (výňatek z Chr. Henniga, Kurtzer Bericht von der Wendischen Nation atd., viz u r. 1705, Chr. Hennig).

1744. *Domeier*, Sammlung von mehr als 300 Wörtern der alten wendischen Sprache. Aus den Papieren eines im vorigen Jahrhundert bei einer wendischen Gemeine der Grafschaft Dannenberg gestandenen Prediger zusammengerücket und in gegenwärtige alphabetische Ordnung vertheilet von E. G. Domeier.

Uveřejnil J. P. Kohl v: Hamburger vermischte Bibliothek II. (1744), 794—801.

1745. *Keyssler*, Antiquitates Septentrionales. Hannoverae, 1745.

1751. *F. Müller*, Wendisches und Teutsches Lexikon aus der alten Wenden in Lüchowscher und Dannenbergischer Graf-

schaft wohnender Unterthanen Munde gesammelt von weyland Magister Henni[n]gs von Jessen, gewesenen Predigern zu Wustrow. Auch theils geändert theils supliret aus der alten Leute' Munde und pronunciation, in anno 1751 durch [F. Müller].

Tento rukopis, resp. opis, který obsahuje pouze něco málo nedůležitých přídavků Müllerových, chová se v král. knihovně v Hanoveru.

1751. *Joh. Christoph Bekmann*, Histor. Beschreibung der Chur und Mark Brandenburg, Berlin 1751. Bd. I, pg. 83—84 Lüneburgwend. Vaterunser (otisk z Eccarda, Historia, viz u r. 1711).

1751—52. Hannöversche gelehrte Anzeigen. 1751, str. 612 sl.: Nachricht von einer in die Gegend der ehemaligen im Lüneburgischen wohnenden Wenden gethanen Reise (od Keysslera?); — 1751, str. 783 sl.: výňatek z Henniga »Gründliche Nachricht von dem wendischen Pago Drawän«; — 1752, str. 1137—1140: »Die Bedeutung des Wortes Goerde, aus der alten Sprache der daherum wohnenden Wenden gezeigt, nebst einem Verzeichnisse etlicher Wendischen Wörter und Redensarten« [z Chr. Henniga].

1753. *Buchholtz*, Versuch in der Geschichte des Herzogtums Meklenburg. Rostock 1753.

Na str. 86. otčenáš, germanismy velmi pokažený.

1755. *Mich. Richey*, Idiotikon Hamburgense. Hamburg 1755.

1786—89. *P. S. Pallas*, Linguarum totius orbis vocabularia comparativa. Sectio prima: Linguae Europae et Asiae complexae 2 svazky. Petropolis 1786—89.

1794. *Potocki*, Voyage dans quelques parties de la Basse-Saxe pour la recherche des antiquités Slaves ou Vendes, fait en 1794. Hamburg 1795.

Obsahuje zejména Hennigův slovník v opise landrata von Plato, pána na Grabově. Otisk je však velmi chybný.

1794. Annalen der Braunschweigisch Lüneburger Churlande VIII, 2 (Hannover 1794), str. 269—288: Nachricht von der Chronik des wendischen Bauern Johann Parum Schulze.

1795. Annalen der Braunschweigisch Lüneburger Churlande IX (Hann. 1795), str. 71—76: Designatio derjenigen Unordnungen und Missbräuche, welche in den mehrsten Dannenbergschen Ämtern bei Verlöbnissen, Hochzeiten, Kindtauffen, Begräbnissen, Haussbaare und sonsten in der Erndte, in Sauffen und Schwelgen vorgehen.

Z větší části pouhý výtah ze zprávy Hildebrandovy; srv. r. 1672.

1799. *Franz Carl Alters*, Philologisch-Kritische Miscellanea, Wien 1799.

Druhý otisk Platova opisu Hennigova Vendského slovníku. Srv. r. 1794, Potocki.

1809. *J. H. Jugler*, Vollständiges Lüneburgisch-Wendisches Wörterbuch, aus drey ungedruckten Handschriften

und wenigen bisher bekannten Sammlungen zusammengetragen von Johann Heinrich Jugler, d. Arzneiwiss. Doktor, Chur-Hannöv. Landphysikus zu Lüneburg, etc. etc. 1809.

Rukopis göttingské univ. knihovny, Cod. Ms. philol. 259.

1809. *Adelung,* Mithridates II. Berlin 1809, str. 690—691. (»Lüneburg. wendisches Vaterunser«.)

1814—15. *Dobrovský;* Slovanka, Praha I (1814) a II (1815):

Str. 1—11: Aus Christian Henni[n]gs langer Vorrede zu einem noch ungedruckten Vocabularium Venedicum;

Str. 12—26: Neue Beyträge zu den Petersburger Vocabulariis comparativis: (200) Lüneburgisch-Wendische Wörter. Ein Auszug aus einem noch ungedruckten Teutsch-wendischen Wörterbuch etc.;

Str. 182 sl.: Polabisch;

Str. 220—228: Lüneburgisch-Wendische Wörter als ein Beytrag zu dem Petersburger Vergleichungswörterbuche. Aus Christian Henni[n]gs Teutsch-Wendischem ungedruckten Wörterbuche. — Nachricht von der abergläubischen Verehrung der Kreuz- und Kronenbäume, welche unter den in der Grafschaft Dannenberg übrig gebliebenen Wenden üblich.

Všecky tyto materiály, v Slovance uveřejněné, jsou vlastně výtah (pořízený snad samým Dobrovským) ze zhořeleckého rukopisu Hennigova »Vocab. Vened.«.

1819. *Hassel,* Handbuch der Erdbeschreibung, Bd. IV, 507. Weimar 1819.

Nepravá zpráva o slovanské bohoslužbě v lüneburско-vendském území.

1822. Neues vaterländisches Archiv, Lüneburg II (1822), str. 217—236: Beiträge zur Kenntniss des Hannöverschen Wendlandes im Fürstenthume Lüneburg.

Obsahuje některá polabica brězje-łezského faráře C. F. G. *Hempela* (1784—94), dále vendský otčenáš luchovského purkmistra F. *Müllera* a domnělou vendskou zpověď, konečně výtah z Hennigova rukopisu »Kurzer Bericht etc.«, před tím již r. 1725 otištěný v Hamburger vermischte Bibl. III., 556 sl.

1832. Neues vaterländisches Archiv von Spiel und Spangenberg. Lüneburg 1832: 1. I, str. 299—318: Fortgesetzte Beiträge zur Kenntnis etc.: výňatek ze zprávy vrchního superintendenta Hildebranda; 2. I, str. 319—350 a II, str. 6—26: Alphabetisches Wörterbuch.

Tento slovník je třetí a nejlepší otisk Platova opisu Vendského Slovníku od Chr. Henniga; srv. výše r. 1794 a 1799.

1832. *Schlegel,* Kirchen- und Reformationsgeschichte von Norddeutschland, svazek III.

1837. *P. J. Šafařík,* Slovanské starožitnosti, str. 832—906. O Slovanech polabských.

1840. *Burmeister*, Über die Sprache der früher in Mecklenburg wohnenden Obotriten-Wenden. Rostock 1840.

Tento spisek nejedná o řeči meklenburských, nýbrž lüneburských Vendů; ostatně jest bezcenný.

1841. Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde VI. (1841), 57: Das Müller'sche Vaterunser, mitgeteilt von Lisch.

1844. *P. J. Šafařík*, Slavische Altertümer. Übers. v. Mosig v. Aehrenfeld, sv. II, str. 593, 616 sl.: Über die Lüneburger Wenden (Polaben).

1847. *Jordan*, Jahrbücher f. Slav. Litteratur, Kunst und Wissenschaft, roč. III, str. 235: Die Slaven im Lüneburgischen.

Srv. »Tydźeńske Nowiny« z ř. 1845, č. 31.

1851—52. *K. A. Jenč*, Stawizny serbskeje rěče a narodnosće. Časop. Maćicy Serb. 1851—52, str. 53 a 76—81.

1854. *Ziehen*, Wendische Weiden. Frankfurt. 1854.

Vypravování ze života lüneburských Vendů.

1855 (1874). *Hilferding Alex.*, Исторія Балтійскихъ Славянъ, Moskva 1855; 2. vyd. Petrohrad 1874.

1856. *Jacobi*, Slaven- und Teutschtum in kultur- und agrarhistorischen Studien, besonders in Lüneburg und Altenburg. Hannover 1856.

Velmi pozoruhodný spis.

1856. *Hilferding Alex.*, Памятники нарѣчія залабскихъ Древлянъ и Глинянъ. Petrohrad 1856.

1857. *Hilferding*, Die sprachlichen Denkmäler der Drevjaner und Glinianer Elbslaven im Lüneburger Wendlande. Aus dem Russischen von Schmaler. Bautzen 1857.

1857. *J. Malý*, Poněmčilí Slované lünebuřští a jejich zvláštnosti. Časopis Česk. Mus. 1857. I, 156—157.

1858. *Manecke*, Beschreibung der Städte, Ämter und adeligen Gerichte im Fürstentum Lüneburg. Celle 1858.

1858. *Hanusch*, Zur Literatur und Geschichte der slawischen Sprachen in Deutschland, namentlich der Sprache der ehemaligen Elbslaven oder Polaben. V Miklosichově a Fiedlerově Slavische Bibliothek II (Vídeň 1858), str. 109—140.

1859. *Ringklib H.*, Statistische Übersicht der Einteilung des Königreichs Hannover, 3. Aufl. 1859.

Obsahuje ještě staré, historické rozdělení na župy a úřady.

1859. *Danneil J. F.*, Wörterbuch der Altmärkisch-plattdeutschen Mundart. Salzwedel 1859.

1861. *Hilferding*, Борьба Славянъ съ Нѣмцами, str. 97—101.

1862. *Hennings*, Das hannoversche Wendland. Festschrift. Lüchow 1862.

Velmi pozoruhodný opis, zejména v ethnografických zprávách o potomcích Polabanů.

1862. *Rocholl*, Christophorus. 1862.

1863—1864. *Pful,* Pomniki Połobjan Słowjanšćiny. Časopis Maćicy Serbskeje. Zešiwk XVI a XVII. Budyšin 1863 a 1864.
Souborné vydání všech rozptýlených památek polabštiny, tištěných do r. 1863: k rukopisům Pful nepřihlížel.

1864. *Hennings,* Sagen und Erzählungen aus dem hannoverschen Wendlande. Lüchow 1864. Str. 169 v. 8°.

1864. Festschrift zur Säkularfeier der kön. landwirtschaftl. Gesellschaft zu Celle I, 2. Hannover 1864.

1869. *v. Hammerstein-Loxten,* Der Bardengau. Hannover 1869.
Podává mnoho důležitých zpráv z listin o sídlech starých lüneburských Polabanů.

1871. *Schleicher,* Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache. St. Petersburg 1871.

1871. *Pawiński,* **Полабскіе Славяне.** Petrohrad 1871.

1874. *Ziehen,* Geschichten und Bilder aus dem wendischen (t. j. lüneburgisch-wendischen) Volksleben. 2 Bde. Hannover 1874.

1876. *Böttger,* Diözesan- und Gaugrenzen Norddeutschlands. IV. Bd. Halle. 1876.

1876. *Perwolf,* **Германизація балтійскихъ Славянъ.** Petrohrad 1876, str. 48 sl.

1879. *Al. Brückner,* Die slavischen Ansiedelungen in der Altmark und im Magdeburgischen. Preisschrift. Leipzig 1879.

1880. *Guthe,* Die Lande Braunschweig und Hannover. Hannover 1880.

1881. *Kühnel,* Die slavischen Ortsnamen in Mecklenburg. Jahrbücher des Vereins für Mecklenb. Geschichte, svaz. 46. Schwerin 1881.
Zvláštní úvod pojednává také o lüneburských Slovanech.

1881—1883. *Kühnel,* Die slavischen Ortsnamen in Mecklenburg-Strelitz. 2 práce programové. Neubrandenburg 1881 a 1883.
Zejména v úvodech přihlíží se k lüneburským Polabanům.

1883. Protokoll aus den Verhandlungen der Bezirkssynode Dannenberg vom 19. Juni 1883. Dannenberg 1883.

1884. *Pypin-Pech,* Das sorbisch-wendische Schrifttum. Leipzig 1894. Str. 9—12.

1886. *Steinvorth,* Das hannoversche Wendland: Deutsche geographische Blätter, herausgegeben von der geographischen Gesellschaft in Bremen, durch Dr. M. Lindemann, svaz. IX (Bremen 1886), str. 141—145.

1886. *v. Heinemann,* Geschichte von Braunschweig und Hannover. Gotha. I. II. 1886.

1888. *Ernst H.,* Die Colonisation von Ostdeutschland. Bd. I. Langenberg 1888.

1889—1902. *Wilhelm Bogusławski,* Dzieje Słowiańszczyzny Północno-zachodniej, Tom II (1889), str. 142—154. Tom III (1892), str. 29—34. Tom IV (1900), str. 266—320.

1891. *Th. Meyer*, Das Winsener Schatzregister, Lüneburg 1891.

1892—1893. *Kalina A.*, Jana Parum Szulcego Słownik Języka Połabskiego, Rozprawy Akademii Umiejętności w Krakowie 1892 a 1893.

Otisk kroniky Paruma-Schulze podle opisu, chovaného v Ossolineu; srv. r. 1725.

1893. *A. v. Fircks*, Die preussische Bevölkerung nach ihrer Muttersprache und Abstammung. Zeitschrift des Kön. preuss. statistischen Bureaus, Jahrg. XXXIII. Berlin 1893, str. 266 sl.

1893. *Mente*, Verzeichnis der früher im hannoverschen Wendlande gebräuchlichen Trachten und Geräte gesammelt für das Museum zu Lüneburg. Lüchow 1893.

1894. *Mente*, Der Urnenfriedhof bei Rebenstorf. Hannoversche Schulzeitung 1894, č. 7, 8, 9.

1894. *R. Andree*, Die Wendendörfer im Werder bei Vorsfelde im Braunschweigischen. Globus, Zeitschrift f. Länder- und Völkerkunde. Svaz. 66, č. 7.

1894. *Wattenbach*, Helmolds Chronik der Slaven. Nach der Ausgabe der Monumenta Germaniae übersetzt von Laurent; 2. Auflage neu bearbeitet von Wattenbach. Leipzig 1894.

1895. *Meitzen*, Siedelung und Agrarwesen, Bd. II (Berlin 1895), str. 475—493.

1895. *Warmbold*, Beiträge zur Geschichte des hannoverschen Wendlandes. Lüchow 1895.

1896. *Rich. Andree*, Volkskundliches aus dem Boldecker und Knesebecker Lande (t. j. aus den Lüneburgischen Kreisen Gifhorn und Isenhagen): Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, 4. seš. 1896.

1896. *Meyer P. J.*, Bau- und Kunstdenkmäler des Herzogtum Braunschweig. I, Einleitung. Braunschweig 1896.

1899. *Bergmann*, Bilder aus dem Hannöverschen Wendlande, Originalphotographien. Lüchow 1899.

1899. *Alfons Parczewski*, Potomkowie Słowian w Hanowerskim. Varšavská »Wisła«, tom XIII, str. 408—415.

1899. *Alfons Parczewski*, Serbja w Pruskej po ličenju luda z lěta 1890. Časopis Maćicy Serbskejc. Budyšin 1899, zešiwk II, str. 65—88.

1899. *W. Kętrzyński*, O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Łabą, Salą i Czeską granicą. Kraków 1899.

O Lüneburských Vendech na str. 12. sl.

1899. *Fr. Tetzner*, Die Slowinzen und Lebakaschuben. Berlin 1899.

Pojednává na různých místech také o Lüneb. Vendech.

1899. *J. I. Mikkola,* Betonung und Quantität in den westslavischen Sprachen. Helsingfors 1899.

1900. *A. Wörmer,* Die Kirche zu Plate. Lüchow 1900.

1900. *W. Bergmann,* Specialkarte der Kreise Lüchow und Dannenberg. Lüchow. Verlag von W. Bergmann.

1900. *W. K. Poržezinskij,* О памятникахъ языка полабскихъ Славянъ. Извѣстія II отд. И. А. Наукъ, томъ V (1900), кн. 3, стр. 969—995.

1900. Archiv für slav. Philologie. svaz. XXII (1900): 1. str 107—143: Beiträge zur Ethnographie der hannoverschen Elbslaven. 2. str. 318—320: Die Hannöverschen Wenden (zprávy od Hirta v Lipsku a zem. rady von Knesebecka v Luchově).

Obsahují kodaňský, Viethem objevený rukopis z pozůstalosti prof Mich.. Richeye († 1761 v Hamburku): Wend. Aberglaube atd. (t. j. Hildebrandova zpráva, viz r. 1672), avšak s dodatky do r. 1710; k tomu lüneburskо-vendský slovníček z konce 17. stol.: Vocabula et phrases Vandalicae. S úvodem a přídavky H. Zimmera, V. Jagiće a A. Leskiena.

1900. *Vlad. Francev,* О полабскомъ словарѣ Фр. Л Челяковскаго Русскій Филологическій Вѣстникъ 1900, str. 270 až 288.

1900. *Ad. Černý,* Potomci Polabských Slovanů v Hanoversku. Slovanský Přehled II. (Praha 1900), 184 sl.

1900. *Tetzner,* Die Polaben im hannöverschen Wendland. Globus 1900 Nr. 13 und 14.

Doslovně znova (i s vyobrazeními) otištěno v oddílech 1. Siedelung, 2. Kleidung u. Gerät, 3. Feste u. Gebräuche v díle »Die Slawen in Deutschland«. str. 350—385 (srv. r. 1902).

1901. *Andree,* Braunschweiger Volkskunde. 2. vyd. Braunschweig 1901, str. 500—520.

1901. *Steinbacher,* Bilder aus dem Lüneburger Wendlande, Originalphotographien. Salzwedel 1901.

1901. *Fr. Tetzner,* Die Slawen in Deutschland. Vortrag zur Jahresversammlung des Vereins für Sächsische Volkskunde. Otisk ve »Wissenschaftl. Beilage der Leipziger Zeitung« č. 129; 29. října 1901.

1901. *F. Lorentz,* Slavische Miscellen: 7. Zu Mithofs polabischen Sprachproben. 8. Polabisches. Zeitschrift für vergleichende Sprachwissenschaft, red Kuhn u. Schmidt. Gütersloh. roč. XXXVII, 3, str. 324 sl.

1901. *V. A. Francev,* Остатки языка славянъ полабскихъ, собранные и объясненные Ф. Л. Челяковскимъ. (Отд. отт. изъ Сборн. отд. русск. яз. и слов. Имп. Ак. Н., LXX). Petrohrad 1901, stran 21.

1901—1903. *P. Kühnel*, Die slavischen Orts- und Flurnamen im Lüneburgischen. Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen, Hannover. Díl I. 1901, II. 1902 a III. 1903. Také ve zvl. otisku.

Pilná práce sběratelská, ale s četnými nesprávnými výklady.

1901—1903. *P. Bronisch*, Die slavischen Ortsnamen in Holstein und im Fürstentume Lübeck. I., II., III. Jahresberichte der königl. Realschule zu Sonderburg 1901, 1902, 1903.

Nedostatečná práce, plná chyb.

1902. *Nadmorski*, Połabianie i Słowińcy. Varšavská »Wisła«, tom XVI (1902), str. 141 sl.

1902. *Poržezinskij*, Замѣтки по языку полабскихъ славянъ. Извѣстія II отд. И. А. Наукъ, т. VII (1902) кн. II, str. 192—203.

1902. *Fr. Tetzner*, Die Slawen in Deutschland. Braunschweig 1902. Str. 346—387: Die Polaben (S obnovenou Bergmannovou mapou a 20 vyobr.).

1902. *Tetzner*, Die Drawehner im hannöverschen Wendlande um das Jahr 1700. V časop. »Globus«, Brunšvík 1902; svaz. LXXXI., str. 253—256 a 269—273.

1902. *Tetzner*, Zur Geschichte des Polabischen Wörterbuches. Sonderabdruck aus den Braunschweigischen Jahrbüchern 1902.

1902. *Tetzner*, Christian Hennig. Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen 1902, pg. 182—272.

Podrobný životopis Hennigův s úplným otiskem úvodu zhořeleckého »Vocabul. Vened.«

1902. *Tetzner*, Christian Hennig von Jeszen. V časop. »Der Roland« 1902, str. 96 sl.

1902. *F. Lorentz*, Das gegenseitige Verhältnis der sogenannten lechischen Sprachen. Archiv f. slav. Philologie, XXIV (1902), str. 1—73.

1903. *J. I. Mikkola*, Baltisches und Slavisches. Zvl. otisk z Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar. XLV. Helsingfors 1903.

1903. *A. Šachmatov*, Palatalisation im Polabischen. Archiv f. sl. Phil. Bd. XXV, 237—238.

1903. *K. E. Muka*, Szczątki języka połabskiego Wendów Lüneburskich. Materjały i prace komisyi językowej Akademii Umiejętności w Krakowie. Tom I, str. 313—569.

1903. *Kazimierz Nitsch*, Stosunki pokrewieństwa języków lechickich. Materjały i prace komisyi językowej Akademii Umiejętności w Krakowie. Tom III, str. 1—57.

1903. *F. Lorentz*, Slovinzische Grammatik. Petrohrad 1903.

V. Místopisný slovníček.

V tomto polabsko-německém slovníčku jsou obsažena jen taková místní a zeměpisná jména, která přicházejí buď v přítomném pojednání, neb v připojených mapkách. Tento slovníček přijde vhod zejména těm, kdož budou studovati také ostatní literaturu o lüneburských Vendech, povzbuzeni mým článkem. Úplnou sbírku dosud zachovaných vendských jmen místních, polohopisných a osobních podal jsem ve svých »Szczątkach języka połabskiego Wendów Lüneburskich« (Krak. 1903).

Skratky: h. = hora, kr. = krajina, území, l. = les, m. = město, ř. = řeka, v. = ves; npol. = novopolabsky, stpol. = staropolabsky. — *Jména zemí*: Bran. = Braniborsko; Brun. = Brunšvícko; Han. = Hannoversko; Lau. = Lauenbursko; Lün. = Lünebursko; Mk. = Meklenbursko; St. M. = Stará marka. — *Kraje*: Bleck. = kraj Bleckedský (Bleckede), Is. = kraj Isenhagenský (Isenhagen), Lüch = kraj Luchovský (Lüchow), Olš. = kraj Olšinský (Ülzen), Sv. = kraj Svaidelügordský (Dannenberg). — *Poznámka*: Místa, u nichž jméno kraje neudáno, leží v kraji Luchovském; jen při některých to výslovně uvedeno.

Alera, ř., Han.—Aller.

Bâcelje, v.—Prezelle.
Bâitinügord (stpol. Bytinogord), m., Lau.—Boitzenburg.
Bąkovici, v., Olš.—Bankewitz.
Běła Gora, m., Bran.—Wittenberge.
Běła resp. Biła Vaisńa, v.—Wittfeitzen (Gross-W., Klein-W.).
Bělańe, v., Sv.—Bellahn.
Bělica (npol. Běláića), 2 v.—Belitz a Bülitz.
Běłogord, m., Mk.—Wittenburg.
Biza, ř., St. M.—Biese (srv. Prišakyna).
Błâtne Łazi, v., Sv.—Platenlaase.
Błâto, v.—Plate.
Božela (npol. Büzela), v.—Bösel.
Bŕaze (dial. místo Brěze), v., Sw.—Braasche.
Brězje (npol. Brěže a Brězí), v., Sv.—Breese.
Brězje resp. Brěže Łęzi, v., Sv.—Breselenz.
Brězina, m., Mk.—Grevesmühlen u Wismaru.
Brignica, kr., Bran.—Priegnitz.
Brižańe, Bran.—Brisaner (obyvatelé Brignice).
Bröcking (německé m.), župa.
Broma, m., St. M.—Brome.
Bûzevo, v.—Bussau.

Cela, m., Han.—Zelle.
Cârętin, v., Olš.—Zarenthien.
Ćârna Vǖda, ř., Is.—Schwarzwasser.

Dabâc, v., Sv.—Damnatz.
Dalevo, m. a v.—Dahlenburg (kr. Bleck.) a Dalldorf (kr. Olš.).
Dangenstorf, v. (něm. m.).
Darin (npol. Dorin), 2 v.—Diahren (Lüch.) a Dahrendorf (St. M.).
Dâuga Vâs (stpol. Dołga Vâs), v., Sv.—Langendorf.
Dǫbâc, v. Dommatzen.
Dołgo (npol. Dâuge), v.—Dolgow.
Dolańe, v., Olš.—Dallahn.
Domělici, m., Mk.—Dömitz.
Drâváina, kr.—Drawän a Drawehn.
Drâvěńe, obyvatelé Drâváiny—Drawäner a Drawehner.
Dǫbica (npol. Dubáića), v.—Dünsche.
Dǫbna (sc. rěka), 3 ř.—Dumme (Lüch., Sv., St. M.) a Esterau (Olš.).
Dülńa Drâwáina, kr.—Unter-Drawän.

Gârbovina (npol. Gârbüváina), v.—Corvin.
Gârmica (npol. Gârmáića), v.—Carmitz.
Godügord, m.—Schnackenburg.
Göra (stpol. Gora), m.—Bergen.
Gordava, 2 ř., Lün.—Gerdau a Kardau.
Gordy, kr. a l., Sv.—Göhrde.
Gorělevo, v.—Gorleben.
Gorlica, v. Olš.—Jarlitz.
Görńa Drâváina, kr.—Ober-Drawän.
Grabov, m., Mk.—Grabow.
Grabovo (npol. Grobüv), 3 v.—Grabau (Sv.) a Grabow (Lüch. a Olš.).
Graucái (stpol. Gruči), v.—Crautze.
Güla (stpol. Gola), kr. a l. - 1. župa Haiden; 2. Gartower Forst.
Güláina (stpol. Golina), v., Sv.—Gülden.

Chârtovo (npol. Chârtüv), m.—Gartow.
Chârtovska Güla (srv. Güla) l.—Gartower Forst.

Cheudin, v., St. M.—Gross-Chüden.
Chlěva, m., Mk.—Neustadt.
Chüjna, kr. a v.=1. župa Cheyn, Gain; 2. v. Cheine (St M.).
Chüstno, v.—Küsten.

Jabłoń (npol. Jobłün), 2 v., Lüch. a Mk.—Jabel.
Jabłońska Gåla, l., Mk.—Jabelheide.
Jåmelńa, v. Sv.—Jameln.
Jasela (npol. Josela), v. a ř.—Jeetzel.
Jaseńa (npol. Joseńa a Josńa) ř., St. M.—Jeetze.
Jedlica (npol. Jådláića), v.—Gedelitz.
Jemelna, ř.. St. M.—Jemel (přítok ř. Jasené).
Jiłova, ř, Lün.—Ilow (přítok ř. Jilmenové).
Jilmenova, ř., Lün.—Ilmenau.

Kårcovo (npol. Kårcüv), v.—Cassau.
Karvica (npol. Korváića), v.—Carwitz.
Klauće (stpol. Klučje), v—Clautze.
Klenovo (npol. Klonüv), v.—Klennow.
Klensko (npol. Klonskü), v.—Clenze.
Klosće a Klostí (stpol. Klěštje), m., St. M.—Clötze (Klötze).
Kobylin, v., Sv.—Govelin.
Kołno (npol. Küłnü), v.—Köhlen.
Kołov (npol. Küłüv), v, Olš.—Kölau.
Krajnka, ř., Bleck.—Krainke.
Kremlino, v.—Cremlin.
Krųpe Jasele resp. Krųpojasela (npol. Krupüjosela), v.—Crummasel.
Kyjevo, v.—Kiefen.

Łåbe a Łåbí, ř.—Elbe, Labe.
Łącje a Łąće, v.—Lanze.
Łaze, v., Sv.—Laase.
Łęcańe, v.—Lenzian a Lensian.
Łęcina, m, Bran.—Lenzen.
Łǫky, kr., St. M.—Wiesche.
Łomica (npol. Łümáića), v.—Lomitz.
Łozky (stpol. Łazky; Pfeff. Lósdy a pokažené Lôsdit), m., St. M.—Salzwedel.
Łučje (npol. Łauće resp. Łaucí), kr. a l.—Lucie (bývalá župa).
Łuchov (npol. Lauchüv), m.—Lüchow.
Łuknica, ř., Mk. a Bran.—Löcknitz.
Łukova (npol. Łauküva), v.—Luckau.
Łupava, ř., Lün.—Lopau.

Łaucí (za Łaucí, stpol. Łučje), m., Sv.—Hitzacker.
Łåvogord, m., Lau.—Lauenburg.
Lińa zeupa, kr.—Lemgo, Lemgau.
Lińogord resp. Linogard, m.—Lüneburg.
Lipe (npol. Laipí), v.—Liepe.

Losíe a Lostí (npol. Lěštje), v.—Loitze.
Lubolin (npol. Leubülin), v.—Lübeln.
Lubotin (Lubętin), m., Mk.—Lübtheen.
Lubov (npol. Leubüv), v.—Lübbow.

Måchåtin, h., Sv.—Hohen Mechtin.
Måchovo, v., St. M.—Mechau.
Måisláici = Myslici.
Mała rěka (Hennig), ř.—Kleine Jetze (Grenzgraben, Landgraben).
Mały Ług, kr., Is.—Malloh (łuh).
Malchovo, v., Olš.—Gross-Malchau.
Marulevo, v.—Marleben.
Marulin, v.—Marlin.
Milda, ř., St. M.—Milde.
Miža (npol. Maiza), ř., Lün.—Meisse.
Mojkovici, v.—Meuchefitz.
Mojlin, v.—Molden.
Molmka (Moláinka?), ř., St. M.—Molmke.
Momåisle (stpol. Mojmysle), v.—Mammoissel.
Myslici (npol. Måisláici), v., Olš.—Meussliessen.

Naiza (stpol. Niža), ř., Bleck.—Neetze.
Nehring (Nöring, Öhring), německé m., župa.
Němaic (stpol. Němič), v.—Nemitz.
Norěcí (stpol. Narěčje), v.—Neritz.
Novelici (npol. Nüveláici), v.—Naulitz.
Nüva Vås, 2 v.—Niendorf.

Okara, ř., Brun. a Lün.—Ocker.
Olšina (npol. Vülsáina), Olš.—Ülzen.
Orava, ř., St. M.—Ohre.
Öhring viz Nehring.

Parchim, m., Mk.—Parchim.
Polüv (stpol Palovo), v., Olš.—Polau.
Pornica, ř., St. M.—Purnitz.
Prědůł resp. Prědüł, v.—Predöhl.
Prišakyna, ř., St. M.—Prisatine (nyní Biza, Biese).
Prisvåłk, m., Bran.—Pritzwalk (v Brignici).
Půdpole (npol. Püdpülí), v.—Puttball.
Půgüläc, h., Is.—Pugelatz.
Puchno resp. Puchna (npol. Peuchnü, -na), v.—Püggen.

Rądiševo (npol. Rądisovü), v.—Ranzau.
Raševo (npol. Rosov), v., Olš.—Rosche.
Rebenstorf, v.
Rěcáića (stpol. Rěčica), v.—Reitze.
Rěka, ř. Mk. a Bran.—Elde.
Rěka resp. Mała rěka, ř.—Landgraben.

Ręše, kr., Bleck.—Rens.
Restorf, v.
Ribrava, v., Sv.—Riebrau.
Rodava, ř., Lün.—Roddau.
Rokytnica (npol. Rükåitnáića), ř., Mk. a Bleck.—Rögnitz.

Sase, v.—Saasse.
Sěće resp. Sěcí (stpol. Sěćje), v.—Zeetze.
Sěrava, 2 v.—Seerau i. Drawehn a Seerau i. d. Lucie.
Sitna resp. Žitna, v., Olš. Hohen-Zethen.
Skala, ř., Mk.—Schale.
Skreńańe, v.—Schreyahn.
Sľånkava, v., Olš.—Schlankau.
Smara, ř., Mk.—Schmaar.
Smårdovo, v., Sv.—Schmardau.
Smårdzovo (npol. Smårzüv), 2 v.—Schmarsau (Lüch.) a Schmessau (Sv.).
Sněgava, m.—Schnega.
Sochüv, hl.—Sachovo.
Soŕa, 2 ř.—Sceve (Lün.) a Schau-Graben (St. M.).
Starel, v.—Starrel.
Steknica, ř., Lau.—Stecknitz.
Steudinåc, v., Sv.—Quickborn.
Stubenica, ř., Bran.—Stepenitz.
Sübělin, v.—Zebelin.
Suda, ř., Mk.—Sude.
Sulin, v., Olš.—Suhlendorf.
Svaidelügord (stpol. Swidelogord) a Swaideli Gord, m., Sv.—Dannenberg (viz Vaiǩåi).
Svepet a Svepot, v.—Schwiepke.
Sviňa zeupa, kr.—Schweinemark.
Sviňava, ř., Lün.—Schwiena.

Šachovo (npol. Sochüv), v.—Sachau.
Šatěchüv a Šatchüv (stpol. Sětěchovo), v., Olš.—Satkau.
Šatěmin (stpol. Sětěmin), v.—Satemin.

Traboń (stpol. Trěboń), v, Sv.—Tramm.
Trabün (stpol. Trěboń), v.—Trabuhn.
Trěbel, v.—Trebel.

Uchta, ř., St. M.—Uchte.
Urica, 2 ř., Lün.—Oertze, Kleine Oertze.
Ustje Oravy (npol. Veustí Våravy), m., St. M.—Wollmirstedt.

Vådårina (npol. Vådåráina), v., Sv.—Wedderin.
Vådüváici (stpol. Vodovici), v.—Waddeweitz.
Vągrova, ř., St. M.—Tanger.
Vaiǩåi (stpol. Viky), m., Sv.—Dannenberg (viz Svaidelügord).
Våisüka (stpol. Vysoka), 2 v.—Witzeetze i. Drawehn a Witzeetze i. Lemgo.
Våisüka Cårǩåi—Hohe Kirche (společný kostel vsí Linjanské župy v jejím středu v polích).
Vårbica (npol. Vårbáića), v.—Varbitz.
Våstrüv viz Vostrov.
Velke Våsy, v., Bran.—Gross-Wootz.
Věprova (npol. Věprüva), ř., Olš.—Wipperau.
Vęzina, m. a v.—Winsen a d. Luhe a Winsen a d. Aller.
Vilka Rěka (Hennig, za Jasela resp. Jaseńa), ř.—Jeetze-Fluss.
Vilǩe Brěze resp. Vilǩe Brěže (Brězí), v.—Gross-Breese.
Vľåstüjsǩe (sc. jezerü) resp. Vľåstüjsǩü (stpol. Vľåstovske resp. Vľåstovsko), jezero a m., St. M.—Arendsee.
Vostrov (dial. Vůstrov, npol. Våstrüv), m.—Wustrow.
Vübjezd resp. Vübjězda, v., Sv.—Wibbese.
Vųǵåŕüvka, ř., St. M.—Aland.
Vųǵåŕüvǩy, m., St. M.—Seehausen.
Vüsica (npol. Vüsáića), ř., Lün.—Wietze.
Vůstrov, viz Vostrov.

Woltersdorf, v.

Zadåra (npol. Zodåra), v., Sv.—Zadrau.
Zaitin viz Žitin.
Zargleben, v.
Zemątovo (npol. Zimątüv), v.—Simander.
Zemin, v., St. M.—Ziemendorf.
Zimin (stpol. Zemin), v., Sv.—Siemen.

Žabina, v., St. M.—Seeben.
Žitin (npol. Zaitin), v.—Süthen.
Žitna resp. Sitna, v., Olš.—Hohen-Zethen.

L. KUBA:

Píseň dalmatská.

Dalmacii žertem zovou zemí pohádek a bájí.

Nevím, jak a kdy k této cti přišla, nevím, do jaké míry jsou ta slova odůvodněna — ačkoliv mohu vyzraditi, že zaderská a splitská obchodní komora, když jsem kdysi prosil o jich nejnovější statistická data, mne odkázaly na své zprávy z roku 1860(!) — ale to mohu směle tvrditi, že slova ona mají platnost úplnou, pokud se týče předmětu této rozpravy.

O písni dalmatské dosud skoro nikdo nepsal (co psal Fr. Kuhač v díle »Oest.-ung. Monarchie«, je velice zběžné a platné o jihoslovanských písních vůbec). A je to opravdu těžké. Neboť je tu tolik a takových zjevů hudebních, jež jsou nám úplnou tajností, jež jsou nám nejasny a rozboru a studiu pro svoji povahu těžko přístupny za podmínek obyčejných: mají-li býti zachycovány pouze sluchem a zapisovány pouze pérem. I laik pozná ve zjevech těch něco prazvláštního, naší době zcela cizího, hudebník pak ocitá se před dědictvím hudebního pravěku, vůči němuž pociťuje jen rozpaky. Nemoha obvyklým způsobem látku správně zachytiti, upevniti a rozboru přístupnou učiniti. nemůže se oddati náležitému studiu a odhodlati k určitým závěrům,

Je v tom cosi záhadného. Klassická kdysi Dalmacie spočívá nyní v kulturním závětří, opuštěna všemi a odkázána sama na sebe. Země, na které se kdysi zrcadlila vzdělanost Říma a Byzantie, kde římští vládci budovali si obrovské, pohádkovité paláce a kam vštěpovali svoji kulturu Benátčané — je nyní více zemí minulosti než budoucna. Je v tom i mnoho tragiky. Ne snad, že je zemí passivní, ale že nešťastná popelka nemá k d e hledati pomoci. Historické její právo na souvislost s Chorvatskem způsobilo osudný zmatek. Cislajtanie nechce jí pomoci, jakožto zemi, která Rakousku jednou snad vzata bude, a Translajtanie pomoci nesmí — což by ostatně i v opačném případě sotva udělala. A tak je dnes Dalmacie zemí vzorně zanedbávanou, a — díky tomu — ethnografie pohlížeti na ni může jako na pokladiště památek z dob dávno a dávno uprchlých. Ba hudba specielně nalézá zde vzácné materialy praehistorické. Jaký byl stav hudby ještě před vznikem antických stupnic, to vidíme na zpěvích zdejšího lidu, a vidíme také, jak se rozvíjely a prospívaly až po dnešní hudební stanovisko.

Hudebník v duchu blahořečí okolnostem, jež přispěly ku zachování těchto drahocenných zjevů, třebas jinak těžce stihané zemi přál ze srdce radikální ve všem změny. Jemu se zde ukazuje píseň jako organism, jehož vývoj sledovati možno stadiem beztvárného embrya počínaje až po stupeň poslední. Vidí se tu píseň vznikati, žíti, bujeti.

Ale čemu souzen život, souzena i smrt. Píseň dalmatská má k ní ovšem ještě daleko. Prozatím tepna jejího života silně ještě bije, krev plným proudem teče a píseň ještě celou svojí elementární silou plní svůj úkol: těšitele a učitele lidu. Díky dotčeným neblahým jinak okolnostem žije píseň dalmatská dosud na zdravém vzduchu, je zcela

zachovalá, a jako taková je stálým a věrným průvodcem národa, jejž sdružuje. V takovém stavu píseň se pěstí většinou společně, samozpěv je zjevem řídkým, a zpěv sborový je výkonem pravidelným, povšechným. Tak je u Slovanů jižních i východních, v oněch totiž zákoutích, kam dech doby nové ještě nezavanul veškerou svojí silou. Zde je píseň ještě pravým opakem písně umělé, zásadním odpůrcem tvorby umělecké v našem vzdělaneckém slova smyslu. Píseň umělá, byvši umělcem vytvořena, žádá si obecenstva, má charakter objektivní. Zpěv lidu — ve stavu rajské neporušenosti — značí opak toho: posluchačů nežádá, jim uniká, jich nenávidí a nesnese. Je určen sám pro sebe, sám sobě stačí, je subjektivní. Zpívá-li jeden pěvec, přijde zpívat — nikoliv poslouchat — i druhý a po něm třetí, čtvrtý a další a vzniká tak zpěv sborový. A kdežto u hudby umělé jsou výrobce a spotřebovatel osobami různými, jsou u písně lidu obě tyto bytosti sloučeny v bytost jedinou. Dva atomy tvoří zde dosud molekulu jedinou. Lid pěje sám pro sebe a sobě.

Je tedy zásadně zpěv lidu dalmatského zpěvem sborovým, a jen putniško pjevanje činí výjimku, jejíž příčina jest čistě zevní: jeť pěstěno od osamělých chodcův a dělníků. I tu nepřestává píseň zachovávati svůj subjektivní charakter. Vyvinul se pak zvláštní typ, nepřipouštějící pění ve sboru již z příčin technických.

Skutečným rozdílem vyznačuje se jen pění guslarovo — samozpěv s průvodem guslí — jež vnitřní svojí povahou se vlastní písni lidu odcizuje; jsouc určeno pro posluchače, je charakteru vysloveně objektivního. S hudebně theoretického stanoviska i zpěvy guslarovy ovšem jsou srodnými se zpěvy druhými, tak že jako zapsaný materiál hudební nezaujímají místa odlišného, naopak, mezi ostatní látkou mizí. Ale jakožto výkon a projev lidu se stanoviska psychologického a společenského vzato, jsou povaze vlastní písni lidové naprosto cizí, přimykajíce se hudbě umělé, jež podmíněna je osobnostmi dvěma: umělcem výkonným a posluchačem čili vůbec obecenstvem. Guslar nikdy nepěje pro sebe, nýbrž pro jiné.

*

Stál jsem na někdejším hradu Brštenίku blíže městečka Opuzena v zelené, rovné, ale bažinaté a zimničné Neretvě. Kolem mne shromážděna byla společnost velká, ale nikoli vzácná. Jestli řeknu, že nejvyšší hodnost byla tu zastoupena pastýřskou holí, nemluvím ve smyslu obrazném. Opravdu, pasák byl ze všech kluků — jichž bývalo na mých cestách ostatně vždy kolem mne dosti — osobou nejváženější a nejvýznamnější. Ostatní nebyli ani to.

Bavíval jsem se s nimi ale vždy dobře, a proto rád. Nebyli mi nikdy na škodu, naopak, pro zápisky moje bývali většinou plnými klasy, z nichž jsem snadno vrchovaté hrsti zlatých zrnek vydrolil. Že konec všech mých zábav a rozprávek s nimi byl: »zazpívej něco!«, je ovšem patrno.

K podobnému vyzvání došlo i v mém hovoru s pastýřem na Bršteníku.

Mladík byl ochoten zpívati. Ale pak se zamyslil a otázal:

»A co chcete? Oli (zdali) da pjevam, oli da kantam?« (Cantare — zpívati.)

S podivem pohlížím na chlapce. Ne, že bych nevěděl, co slova ta značí, ale že prostý hoch tak neobyčejně jednoduše a prostě vystihl velikou linii, jež lidovou píseň dalmatskou dělí ve dvě veliké skupiny, svým rozdílem každému hned do očí bijící. Neodolal jsem, abych otázkou »co je pjevańe a co kantańe?« nedal hochovi příležitost ukázati svoji bystrou mysl dále.

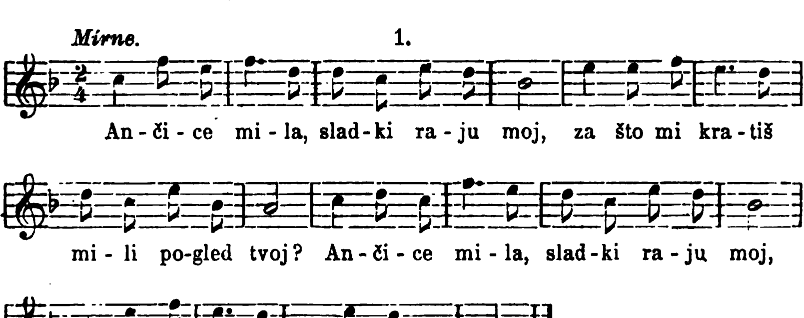
»No: ve městě se kanta a na vsi se pjeva.«

Tu máme stručný národopisný obraz celé Dalmacie: Ves je zevně i vnitřně slovanská, ale města — ač též podstatně zcela slovanská, přimknula se svojí civilisací na tolik vlivu cizímu, že nezpívají — ale »kantají«.

Že je to vše vliv toliko zevní a nikoliv plod vlastní životní šťávy, je patrno z toho, že dle samé státní statistiky, Italům nadržující, je »Italů« v celé Dalmacii necelá tři procenta, čili celkový počet 16.000. I když nevezmeme v úvahu, že to nejsou žádní praví skuteční Italové, je to číslo přece jen nedostatečné, aby mohla vzniknouti pochybnost o tom, že městské »kantaní« je pouze cizí vliv, cizí nános. Města šla cizincům vstříc, kulturu jejich vlídně přijímala, považovala si za čest od svých spolubratrů na vsi, co nejvíce možno duševně se vzdáliti a provedla tuto rozluku zdárně i ve zpěvu.

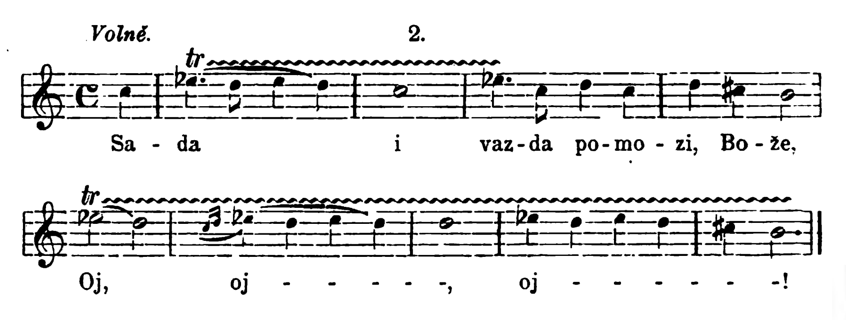
Ale tvoření se pólu jednoho mělo za následek vznik a vyhrocení druhého. Ves za to tím více uzavírala se sama v sebe, soustřeďovala se v sobě samé, a je to jedna z důležitých — dle mých náhledů — okolností, jež přispěla jednak k etnografické zachovalosti lidu, jednak vypěstila u něho neobyčejný konservatism, obdivuhodnou věrnost samému sobě, své povaze a svým tradicím.

»Nejprvé mi něco ‚kantej'«, dím pastýři, a on počal zpívati píseň, známou mi již i odjinud:

Ne daj, Ančice, da ja mlad ginem,
Slušeći tebe, da ja poginem.
Smiluj se meni, silnom robu tvom,
Koji za te cvili noćju i danom.

Když píseň skončil, požádal jsem jej, aby něco »pjeval«. Počal vesnickým zpěvem, a sice oním druhem, jenž sluje p u t n i š k o p j e v a n j e, t. j. samozpěv poutníka, jezdce, dělníka; a píseň tato a s i takto dá se notami vyjádřiti:

Pomozi, Bože, i srećo od Boga,
i Marijo, ona nas pomogla,

Pomogla nas, u pomoći bila,
I od svake muke zaklonula,

L'jepoga nas nadarila dara,
L'jepog dara, od Isusa zdravļa!

Bog nam dao zdravļe i veseļe,
T'jelu zdravļe a duši spaseńe!

Pravím: a s i, neboť neustálé tremolo spojené s chromatismem překáží tomu, aby se intervaly dobře rozeznávaly, a rozvleklé tempo stěžuje zase stanovení rozměru a taktu. A ke všemu, když jsem si jednoho místa dobře všimnul a při druhém verši je zapsati mínil. shledal jsem, že zpěvák píseň v maličkostech mění. Ztratil jsem tudíž všechnu naději, že nápěv věrně napíši, a podaný tuto příklad je mosaika, k níž každý verš přispěl svojí hřivnou. Přece však není zápis můj tak docela bez ceny, neboť změny, jež zpěvák podniká, nejsou podstatného rozdílu, on pouze variuje. Spíše tedy možno můj zápis nazvati extraktem hudebního dojmu celé písně.

Zpěv pasťýřův ukázal se býti koloraturním výkonem, bohatým na trylky a fioritury, a neužívaje velikých intervalů, při svém chromatickém rázu podobal se vlnící se hladině vodní, stále se kolébající a mne, pozorovatele, v rozpaky uvádějící.

Pastýř ukázal se býti i tu vtipným. Vzal hned nejpříkřejší opak zpěvu městského, jehož charakter dá se — abych tak řekl — theoreticky zkonstruovati a vybudovati na základě zpěvu vesnického: bude-li se vše činiti zrovna naopak. Tedy: určitý takt, diatonism, určitá tónina, čistá intonace bez trylků, velké intervaly dají nám píseň městskou.

A jen se musí dodati, že má píseň hraničiti se šablonou, ba někdy až překračovati meze povrchnosti. Trojzvuk základní a domi-

nantní je totiž základem tohoto zpěvu ve svém charakteru čistě homofonního, připouštějícího nejvšednější hudební doprovod, a jsme-li vůči městským popěvkům shovívavými, je to jen z té příčiny, že vidíme v nich aspoň jednu ušlechtilejší snahu: docíliti nápěvu opravdu lehkého, vzdušného, polétavého. Že povoz při této honbě za zpěvností zajede zpravidla do bahna banálnosti, je sice věci ku škodě veliké — ale je to pochopitelno.

Tyto dva zápisy představují — díky bystroduchému pastýři — v nejostřejším světle poměr města k vesnici.

Italisující města přicházejí s písní, jež honosí se posledním stupněm akusticko-theoretického vývinu hudby nynější. Rytmika i periodicita, tónina i trojzvuková osnova jsou jejím podkladem. Melodika lahodí uchu dle nejosvědčenějších a nejnovějších receptů, a sentimentálnost se až skoro fabricky vyrábí pomocí zvětšené kvarty, vznikající mezi citlivým tonem a subdominantou. Schází jen měsíček a kytara, jež si lehko k těmto serenádám přimyslíme.

Jak dalekým je tomu všemu naopak dalmatské selo — ves — ač je na skok pouze od města vzdálené!

Náš uvedený příklad nezná stupnici. Selské zpěvy pracují nanejvýše s tetrachordy nebo se zlomky antických stupnic. Trojzvuk je živlem naprosto neznámým, rytmika je primitivní, pakli se vůbec vyskytuje. Cit ve smyslu našem se nápěvem nepodává, nýbrž melodie má za úlohu dodati zpívaným slovům pouze svátečního, neobyčejného, povýšeného rázu.

Dva stupně vývoje hudebního tu vidíme. Prvý z nich je — nejposlednějším, druhý — nejprvnějším. Tam doba přítomná s veškerou lehkomyslností dětí, které zdědily veliké bohatství po svých pracovitých předcích a neumějí ho důstojně a náležitě použiti — zde pravěk, prostota, pracnost, nevyspělost, jež tvrdou pěstí zpracovávati musí nepřístupný material, doba, před níž budoucnost stojí jako skála, skrze kterou ale nutno, nutno za každých podmínek, probiti se vpřed, a to za poměrů, kdy ještě nemá člověčenstvo k pomoci ani surového kovu.

Podivno!

Nikoliv jednou týdně, ale každodenně stýkají se sedlák a měšťan — členové jednoho a téhož národa — stýkají se po věky, a jaký to mezi nimi rozdíl! A jak by bylo snadno sedláku, kdyby chtěl, zazpívati onen lehký městský popěvek, který zná, poněvadž do jeho uší neustále zaléhá, o kterém i ví, že se lehčeji zpívá. On se přece drží svého pradávného, přetěžkého a namáhavého pění, jemuž jen velice nesnadno lze se naučiti, a chrání, pěstí a střeže je s nezlomnou láskou a oddaností. Opře tvář o pěst, napne všecky svaly na hlavě i v hrdle, a počne tremolem naříkavý svůj nápěv raději, nežli aby zapěl polétavý nápěv městský. Pohrdá sladkým cukrovím a volí raději svůj černý, hrubý chléb.

Co je toho příčinou? Proč nechtí na vsi přijmouti blaho tak zvané italské kultury? Proč »nekantají« též?

Příčiny zjevu toho, jež mohu uvésti, nepostačují dle mého náhledu ku objasnění záhady.

*

Že konservativnost lidu — jež právě v Dalmacii je kromobyčejná — je toho jednou z nejvážnějších příčin, je přirozeno. K tomu přispívá hned na druhém místě antagonism mezi městem a vsí, jenž sice ve všech zemích a u všech národů se vyskytuje, ale zde zase v míře výjimečně veliké! Kdežto všude jinde je snahou vesničanů, následovati, pokud to možno, příkladu měšťáků po špatných i pěkných stránkách, dalmatský sedlák je pro sebe uzavřen a podobné snahy neschopen. Na město patří jako na svého nepřítele — ne zcela bez důvodů — a vše městské si oškliví. Rozluka mezi městy a vesnicemi v Dalmacii je tak značná, že každý cizinec má dojem, jako by se zde jednalo o národy dva. A zatím je málo zemí národnostně tak jednotných jako Dalmacie.

Namanuje se otázka, je-li to dobře, že lid — pokud se hudby týče — se tak do sebe zavírá a všemu novému v odpor staví?

Pro nás, kteří bavíme se studiem hudby, je to ovšem nesporně ku prospěchu. Zde uslyšíme a poznáme, čeho bychom nenalezli v žádných psaných dějinách hudby, v žádných pergamenech.

A co se lidu samého týče, je-li to i jemu k dobru nebo škodě, je otázka, na niž nemůže se odpověděti, dokud nepoznáme na několika příkladech obě kultury, vesnickou i městskou. Pakli ves utkvěla v hudebním ohledu na stanovisku, na jakém se hudba kdysi před Kristem nalézala, zdálo by se na prvý pohled, že město prospěšněji pro sebe jednalo, když nezhrdalo vymoženostmi doby nové. Ale záležitost není tak jednoduchá.

Předně vizme několik písní vesských:

Dosti rychle. 3.

Pokraj putu u kamena,
A uz jelu bilu lozu,
A uz lozu struk bosiļa,
A djevojku za poļaka.
A ja pođoh, da obiđoh.
Dva sreteše, tri strgoše:
Vitka jela posječena,
Bila loza porezana,
Struk bosiļa izčupana,
Djevojčica obļubļena.
Ja se n'jesam povjerao,
A ja pođoh teke bliže,
Ne mog prići teke bliže
Od visine vitke jele,
Od mirisa struk bosiļa,
Od lepote djevojačke.

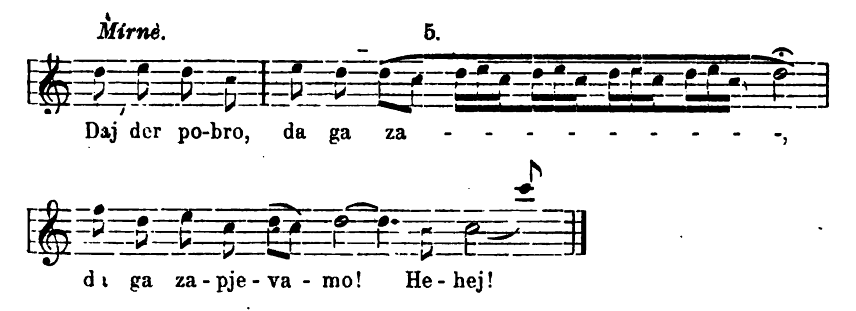
Ne zvolna. 4.

Pokraj Dune, pokraj vode hladne.
Sretala ga udovica Jela:
»Kud ćeš, zlato, Sarajlija Salko?«
»Idem, Jelo, prosit djevojaka.«

»Prosi mene, Sarajlija Salko!«
»Neću tebe, udovica Jele!
Sto e meni grana izzobana,
Kad je meni dijevojka mlada?«

Dv'je besjede u junačko zdravle,
Sve u slavu Boga velikoga!
Ne vij vuče, ne grči, gavrane,
Što su st'jene krvlu poštrapane!
Ako bude krv od koňa . . .

Mirisat će travom ditelinom;
Ako bude od zviri jelena,
Mirisat će travom svakojakom;
Ako bude od mlada junaka,
Mirisat će vinom i rakijom.

Jedna kupi kitu rose,
Pa je nose pri zlatara,
Pri zlatara eštra meštra,
Da joj skuje zlatne kluče,
Neka vidi, ko je u dvoru.
To su u dvoru devet braće
Među sobom govoriše:

Komu ćemo seku dati?
Mi je damo suncu žarkom,
Snuce će nas ogrijati,
A misec će svekar biti,
A danica svekrvica,
A sve zvizde svi svatovi,
A vlašići diverovi.

Jediný pohled na skupinu tuto stačí, abychom shledali, že po hudební stránce jsou popěvky neobyčejně skromné. Malý rozsah, prostota melodie, jednoduchý rytmus. O stupnici téměř nemůže býti řeči, a dvojzpěv dívčí (př. 4.) mimo unisona honosí se jediným intervalem — sekundou — kterou ke všemu ještě končí. Věky a věky tíží tyto hudební zkameněliny.

A stejně jako melodie, i text primitivního rytmu a metra ukazuje svojí ryzostí na veliké stáří. Pel poesie, na niž byl svět tím bohatší, čím méně svojí prvobytnosti se vzdaloval, na nich se stele v mohutně nanesené vrstvě, také již skoro zkamenělé. Třeba i slova mnou zapsaná nebyla všady vzorně podána (z příčiny dvojí: buď z neznalosti zpěvákovy nebo z mé nedokonalé znalosti jazykové), je jasnou vysoká poetická cena ztepilých veršů. Zvláště je pozoruhodna píseň č. 6., která už tím, že se pěje při kolu, ukazuje na vysoký věk. Dle mého mínění zpěvák druhý verš vypustil; nejspíše

ho neznal.. Tím píseň na zřetelnosti ovšem utrpěla, ale nikoliv na svém poetickém kouzle. Zdá se, že v kosmické této básni je opěván přírodní zjev, když »i z oblaka rosa padá« a se osuší. Rosa zasnoubí se »slunci žarkému« a celý vesmír — měsíc, hvězdy, ba i mléčná dráha (»vlašići«) — oslavuje svatbu. Není mi sice jasno, co značí »devět bratří», i jinak je mi píseň tajeplnou, ale není pochyby, že i v tomto každým způsobem neúplném znění jedná se o poetický skvost, ne-li do konce o památku z dob pohanského obětování lidí.

A nyní několik příkladů písní městských:

O Jelice, Milice,
T'jelo moje nakit' te.
Nakitite, suze ronite,
Provodite me u hladan grob.

U grobu su tamne noći,
Tamo mora svatko doći.
Bio proklet svaki junak
Koji je hladne ļubavi.

Ja bolujem od bolesti,
A moj dragi drugu ļubi,
Voļela bi sad umr'jeti,
Nego l' duļe živjeti.

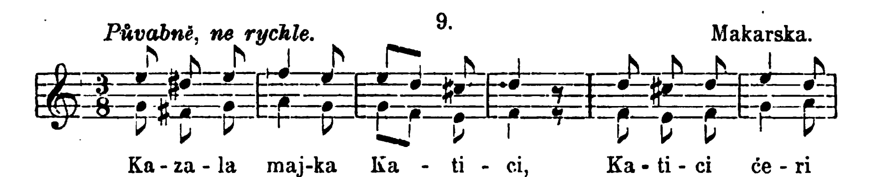

Ustan' se, ustan', rekoh ti,
Ne smućuj svoje košćice,
Da li se tužna poklonim,
Doli do crne zemlice.

Nesvirna, kad si imala,
Pokazan (!) svoje milosti,
Kad sam prohodio tvoj život,
U najlepši odjet od mladosti.

Nikor me nije skončao,
Skončala si me ti ista.
Pristani tužna plakati,
Jer tvê poštene od ništa.

Půvabně, ne rychle. 9. Makarska.

»Nemoj se tamo igrati,
Jer možeš lako upasti.
Potok je hladan i dubok.«
Ne sluša ćerka Katica,
Ne sluša r'ječi majčine,
Nego se igrat pohrli,
Gdje potok teče hlađani.
Kako je mlada trčala,

S obalo tu se omakla.
Plakala jadna majčica,
Plakala, povrh potoka:
»Katice, ćeri jedina,
Za što me nisi slušala?
Sama sam sada ostala!
Moje te oči nikada
Živu već ne će gledati.«

Je příliš zřejmo, že nápěvy městské přebíjejí melodie selské. Vinou se svobodně, používajíce trojzvukového podkladu, rytmiky i periodicity novodobé; jsou prokomponované, nakolik u lidové písně je to vůbec možno, a nejsou prosty hudebního výrazu, tlumočíce veselí, jas, smutek i žal. Že je v tom mnoho povrchnosti a šablony, není zde vážno, neboť běží pouze o zjištění stránky, které se vesnickým písním zásadně nedostává.

A nyní jejich text.

Verše a slohy snaží se sice — podobně jako hudba — nezůstati za duchem své doby, jak se jeví v písni umělé, ale vlastní jich cena — poetické jádro i forma — jest velice pochybná. Po poetických verších vesnických jsou nám městské popěvky výtvorem méně cenným.

Ke všemu hlavní jejich přednost: snaha po výrazu a dosažení jeho, stává se jim osudnou. V č. 9. na př. líčí se ke konci bol zoufající matky, ale v nápěvu o tom není stopy z té příčiny, že těžko nalézti nápěv takový, aby se svým hudebním výrazem hodil na všechny slohy písně, jsou-li rozmanitého obsahu. Při umělé písni už se roz-

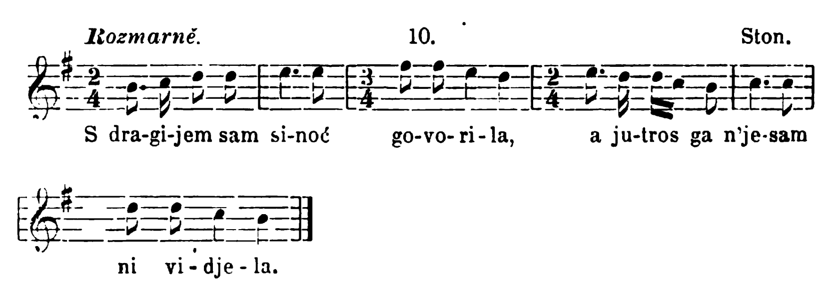
hodlo dávno, že systém totožného nápěvu pro všechny slohy je v zásadě nemožným, protože relief nápěvu nemůže vždy souhlasiti s reliefem všech sloh — a píseň se více méně prokomponuje. V národní písni naopak starý systém musil zůstati, a výsledek toho — mluvím teď o písni lidové vůbec, nejen dalmatské — je žalostný: úpadek textu. Nebylo jinak možno. Těžiště přeneslo se do nápěvu, k němuž se pěje text bezmyšlenkovitě a bez ohledu, zdali nápěvem ladí nebo ne. Bývají sice zpívána i slova skutečně poetické ceny, ale stejnou, ne-li větší měrou i prázdné rýmovačky, dokonce i nesmysly. Zpěváku je vše jedno, jen je-li nápěv podle jeho náhledu pěkný. Zdá se, jako by text byl jen k vůli tomu, aby se nápěv nemusil — hvízdati.

To platí o písni lidové vůbec, na kolik šla s »duchem času« a přimknula se k hudbě novodobé, a o dalmatské písni městské platí to zvláště. Zaplatila svoji snahu po pokroku velice draze.

V jak výhodném světle se tu zračí naopak prostá, ztrnulá píseň lidu selského! Nápěv sice nemá výrazu hudebního, je prost sentimentálnosti nebo veselí či žalu, ale také nikde není v rozporu s textem; propůjčujeť se mu roucho hudební jen jakožto roucho sváteční. Nápěv má ovšem cenu hlavně hudebně archeologickou, ale ta právě ladí se starobylým textem, nehledě na to, že už tím samým vyniká nad nápěv městský, jenž je slabým odvarem hudby kapelnické a kolovrátkové. Kdežto píseň vesnická je svého způsobu, se stanoviska národopisně starožitnického a konečně i ryze uměleckého výtvor v každém ohledu klasický, stilově ladný, ve svém stadiu vyvrcholený, je píseň městská čirým toho opakem. Ba svádí nás to dle terénu, na němž městská píseň vládne, nazývati ji prostě písní — pouliční.

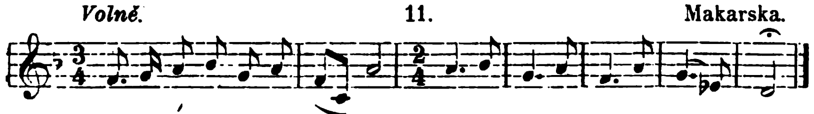
Nehledě však k mělkosti zpěvu městského, lze poměr obou škol naznačiti asi těmito stručnými slovy: město má hudbu, ves má slovo, myšlenku, poesii. Město se honosí pozlaceným vejcem, jehož bílek a žloutek — nápěv i text — již se zkazil nebo vyschl, ves má vejce zdravé, - třebas nikoliv malované. Tak vysvětluje se spousta prázdných skořepin a mušlí, jež na březích dalmatských najde nejen přírodozpytec, ale i — sběratel písní.

Je pravda, že vyskytne se i ve městě někdy text krásný, ale pak opět je vesnický, třebas hudební jeho fráček byl mu ušil městský krejčí, na př.:

Uzeh vidro, na vodicu pođoh,
Kad na vodi moga dragog nađoh.
Dobro sam mu jutro nazivala:
»Dobro jutro, i mili i dragi!«
»Ne zovi me ni milim, ni dragim,
Jer mi ne da majka ni sestrica,
Da se zoveš moja vjerenica.«
»Ako si mi kad jabuku dao,
Jabuka je dječina zabava.
Ako si kad naranču mi dao,
Naranču sam u ńedra metala,
Vońala je i meni i tebi!«

Volně. 11. Makarska.

Još da imam crne oči
Tri bih grada premamila
I u gradu Alem-bega.
Oli ńega, ol' mu brata,
Ol' ńegova rodijaka.

Veršů městských, opravdu poetických jsem tak málo našel, že tím ochotněji — jakožto vzácný zjev — uvádím následující dvojverší, v Šibeniku zapsané:

Da bi suze moje na kamen padale,
kamen bi se raspao, suze bi ostale.

Kdyby se tedy konal soud se stanoviska pokročilé hudby naší a bez ohledů ryze uměleckých, zvítězila by města nad zpátečnickým venkovem. Se stanoviska básnického a uměleckého vůbec by stála naopak ves na místě prvém.

Ale národní píseň vůbec a jihoslovanská zvláště nedá se mysliti jinak, nežli jako jediná bytost ze dvou živlů složená: ze zpěvu i veršů, z hudby a poesie. Jihoslovan vůbec nedovede recitovati slova, aniž by jich pěl, a pěti nápěv, aniž by k němu slov nepřipojil. Je to pro něho nerozlučitelný celek jako u člověka tělo a duše — a stálo mne to kdysi velikou práci, nežli jsem naučil tamní své zpěváky slova od nápěvu odděliti a prostě diktovati.

A protože v našem případě je duší písně verš a tělem písně nápěv, zůstalo městům tělo bez duše. A vesnici, jež nestarala se nikdy o tělo, zůstala duše tohoto božského umění a tím vlastní umění vůbec.

Tím si lid vesnický zachoval vzácnou uměleckou stravu duševní, a máme-li zodpověděti otázku, zdali jeho čínská taktika byla správnou a jemu prospěšnou, musíme odpověděti, že ano.

*

Neodolatelné jižní přímořské noci!

Vzpomínka na ně zachvěje nitrem každého, komu bylo dopřáno z jich poháru se napájeti. A mně toho bylo nejen dopřáno, ale souzeno, neboť píseň přímořská je vlastně motýlem nočním, jenž za třpytu hvězd nejsměleji zavíří vzduchem, ba jenž se domnívá býti jich bezmezným vládcem. Nedovedu si představiti šum vln za svitu měsíčního,

aby z dáli nezněl cituplný, rozechvívající chór, jehož roztoužené znění mne — odzbrojovalo. Stávalo se mi jako svatému Hubertu při honu za jelenem, že mi kleslo rámě, a ocel chladná — péro — vypadla mi z ruky, když jsem tváří v tvář stanul své kořisti, uslyšel píseň, za níž jsem s tékou spěchal, vůči níž jsem chystal veškeren svůj chladný um, střízlivou mysl, kritické stanovisko. Bylo toho tolik, co bych byl dovedl té dobré nevinné písni vytknouti — ale když za čarovnou silhouettou čepýřnatých oliv se kdesi ozval nyjící chór děvčat nebo chlapců, usedl jsem na nejbližší kámen, zadíval se do nekonečné hloubi temného horizontu a prostě poslouchal. K výtkám nedostávalo se odvahy, k zapisování síly. Jen jsem požíval rozkošných půvabů zamilovaných jižních nocí, kde vše sní o toužebné, prahnoucí lásce, jíž posvěcen je každý šelest větví, každý šum dřímajících vln, každý záchvěv teplého vánku a — každá píseň.

Tato zejména.

Lehký tenor vznese se lahodnou melodií do výše, kde se k němu připojí pěvec druhý, v níž slijí se oba zpěvy v nyvý dvojzpěv. Pak přidruží se i jiné hlasy s basem, jenž sboru slouží za spolehlivou osnovu, základ. Táhlým trojzvukem, rozplývajícím se v tiché noci jako pára, zakončí se sloka, aby po krátké pomlčce následovati mohla druhá. Pěvci pějí vroucně. Cítíme, že pějí nejen hrdlem, ale i duší a srdcem, pějí na všech stranách, pějí do nekonečna, bez únavy, a zdá se, že si je bledý měsíc najal ku své noční pouti vesmírem . . .

Lehčeji se zapisuje ve dne. Denní zpěv tak neunáší, snadněji se chopíme péra. Ve dne zpívá se, aby si lidé práci ulehčili. Necítí mdloby, žáru, únavy, pějí-li, a jařmo života jim pak je lehkým. Tu není píseň výronem věčné touhy, tu je nápojem zapomenutí, jímž odvrací se oko od ostrých hran skutečnosti a jímž zbarviti se má šeď dne pracovního do růžova. Pradleny u řeky, dělnice v poli, při tření konopí, sbírání révy, tkaní, pletení, vyšívání tímto způsobem si ulevují. Člověk cítí, že je po celý svůj život galejníkem, a chce na to zpěvem zapomenouti. V takové chvíli i našinec snadněji oddává se poutu své povinnosti a chopí se téky a péra.

Ve dne se vůbec lépe zapisuje. Zpívají nejvíce ženské, a ty mají lepší, čistší hlasy, »pořádněji« zpívají.

Chlapci zpívají za to horlivě večer. Sestaví se do kruhu, hlavní pěvec přiloží ruku na tvář a silným hlasem píseň nabere. Ostatní se přidružují, najednou nebo jeden po druhém.

To děje se pravidelně ve svátek a v neděli, ve všední den po práci nikoliv vždycky.

Pějí svým děvčatům nebo přátelům pod okny, a mají-li peníze. v krčmě, jež se pak celá třese. Jsou-li z finančních důvodů nuceni svůj koncert konati pod širým nebem, je to jen na prospěch jejich výkonu

Bohužel našla píseň dalmatská mocného nepřítele. Je to c. k. úřad.

Moudrost rakouské c. k. byrokracie je známa: zapovídat. Za každou cenu a všecko zapovědít, to značí pečovat o lid a jeho blaho,

starati se o pořádek. V Makarsce zapovězeno večer zpívati i dívkám, a ve dne zakázáno zpívati i pradlenám, jež »pod kulou« perouce dříve neustále střídaly píseň s písní. Nežádám na c. k. eráru, aby věděl, čím je píseň lidu takovému, jako je lid dalmatský, ale divím se, že slavnému úřadu i tak nevinná věc může překážeti. Zda-li se v Makarsce poměry zlepšily od těch dob, co pradleny »pod kulou« místo zpěvu celý den — pomlouvají, je pro nás věcí ovšem vedlejší. Místo aby se staraly veřejné orgány, aby lid nebyl opouštěn svým nejlepším a nejmocnějším přítelem, jakého kdy měl — písní —, místo aby co možno zdržovaly proces, kterému beztoho píseň všady neuprosně propadá a jenž dříve či později všady se uskuteční, kam naše kultura vnikne: policie místo toho pomáhá uskutečniti politování hodný onen kulturní zločin, jenž nejlépe ukazuje rub novodobé osvěty. Nikdo nesnaží se lidu úbytek písně jiným vzdělavacím elementem nahraditi. A kdyby se zde i chtělo nahrazovati — byla by to jen nová pošetilost. Protože veškero nahrazování je marno. Píseň lidu je chrám, jenž, jednou zbořen, zbudovati se více nedá, protože božstva v něm skácená nelze znova na oltář postaviti. Z kousků slepená nejsou více lidu božstvem. Nastává pak jedna z největších morálně kulturních a esthetických katastrof: zánik písně lidové. Dnes se to neuznává, protože jest ve světě ještě množství podivuhodných vřídel přírodní a přirozené poesie, tryskajících zdola do výše. Až poslední z těchto prazdrojů bude zasypán, až poslední pěvec lidu umlkne, pak se pozná pohroma v celé její hrozivosti. Pak proměněn bude svět v pusté břehy jezera mrtvého, kde není ryby ani ptáka, a člověk bude odkázán jen na vysokou báň poesie umělé, mihotající se hvězdami všech velikostí. Ale co platen dole stojícímu zástupu pohled na pnoucí se klenbu nebeskou, když hvězda, dopadne-li k němu jaká, promění se v chladný meteorit, mrtvý kámen?

Ale otázka tato daleko by nás zavedla.

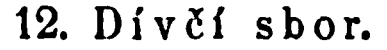
My povšimneme si raději písně městské poblíže na zapsaných několika příkladech, jež bez zevní výpravy — čarovné noci na březích nádherné Adrie — nás svojí hudební pravdou ne příliš nadchnou.

Charakter jejich, naznačený už výše, dá se vysloviti několika větami.

Užívá se vždy toniny tvrdé.

Jen dvě písně, v Makarsce zapsané, byly v prvé polovici v tonině měkké, v druhé pak modulovaly do parallelní tvrdé. Ale podle textu i celé povahy zdály se býti příchozími z Balkánu, z Hercegoviny nebo Starého Srbska, a proto neberu jich v úvahu.

Harmonického podkladu se vesměs užívá; a tu se střídá trojzvuk základní s dominantním. Někdy i subdominantní se vyskytuje. Hlavní to vliv italské, t. j. západoevropské hudby.

12. Dívčí sbor.

Plynně. Samozpěv. Šibenik.

»Ajd, ustan', djevojko!
Ajd, uran', djevojko!
Breg će se orinut,

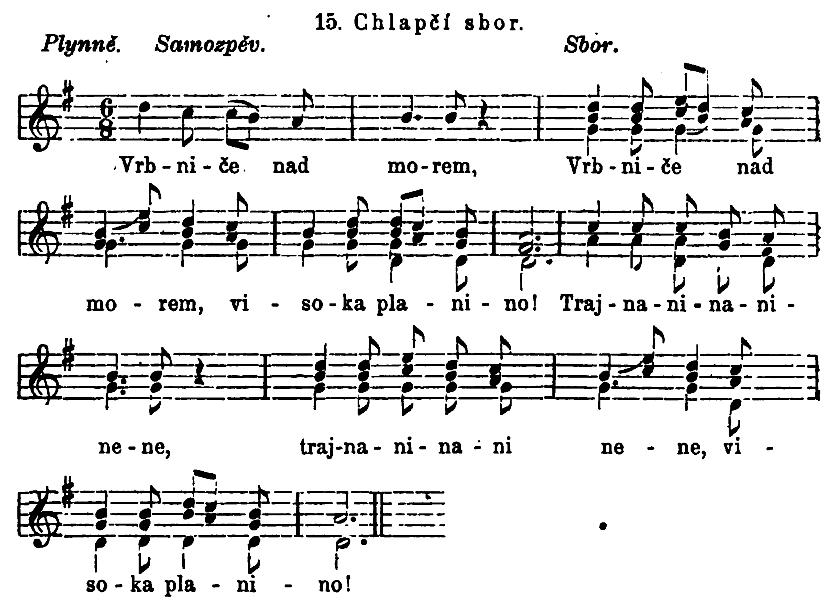
Dr'jen će se odkinut,
A ti ćeš mi, dušo,
Sa Savom otići.«

Takt, rytmika, periodicita je společná s popěvky italskými a západoevropskými. Že tu však neběží o zcela cizí zboží, nýbrž spíše jen o cizí roub na domácím štěpu, svědčí to, že domácí takt sudodělný ($^2/_4$, $^4/_4$) převládá vůči cizímu $^6/_8$ nebo $^3/_8$; že náš trojdílný takt ($^3/_4$, $^3/_2$) o třech těžkých dobách se hustě vyskytuje (t. j. rytmus mazurkový slovanský proti valčíkovému cizímu), a že konečně předtaktí, živel neslovanský, nepřichází příliš zhusta. Za to časté refrainy (»pripjevy«) považuji za živel neslovanský.

Za to okolnost, že je píseň dalmatská městská zásadně zpěvem sborovým, je rysem čistě slovanským. Ovšem mnohohlasý její charakter nemá rázu polyfonního, jako velkoruská píseň, nýbrž homofonné, dělíc se na melodii a hlasy průvodní, a v té příčině vzala si příliš za vzor zpěv italský, vodíc střední hlas hlavně v terciích (vůči melodii).

15. Chlapčí sbor.

Výjimky v parallelním terciovém vodění hlasů jsou řídké. Slouží k lepšímu označení trojzvuku dotyčného.

16. Mužský sbor.

Anđeli od raja
Bili ti na pomoć!

Při tom všem mnohohlasný charakter pěveckého výkonu bývá tak mohutný, že nezřídka v něm melodie mizí a nezřetelnou se stává.

To bývá zvláště tenkráte, připojí-li se ku sboru hlasy sopránové (chlapci nebo děvčata), jež pak druhý hlas často opakují o oktávu výše.

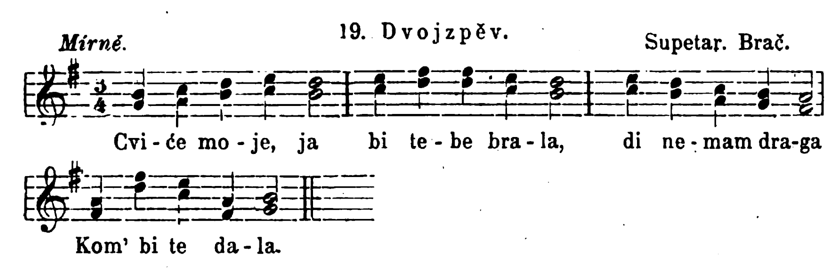
Proto bývá nebezpečno zapisovati píseň od jedince. Jsa zvyklý zpívati ve sboru, zpívá hlas, jenž mu obyčejně připadá, a nikoliv melodii, není-li náhodou hlavním pěvcem. Takových případů naskytlo se mi dosti. Ostatně jako důkaz, že lid zná vlastně jen sborové pění a nikoliv samozpěv, byly mi i tyto chvíle nezdaru jen vítanými. Nešlo mi o počet písní, jako o poznání, zkušenosti.

Okolnost, že nebývá vždy dostatek pěvců, měla v zápětí vznik určitého typu dvojzpěvů. Hlasy pohybují se v paralelních terciích, a je málem pochybno, co je nápěvem a co hlasem průvodním.

Znakem dvojzpěvů zásadních vůči choru je současné početí obou hlasů. Kdežto u choru počíná v ž d y jeden, zde počínají většinou oba stejně.

19. Dvojzpěv.

Mírně. Supetar. Brač.

Ja imam draga,
Ma m'je daleko. —

Do ńega bi moje
Cvиće uvehlo.

Uspořádání choru pak bývá rozmanité. Všem společný znak — solový počátek — byl už vytknut. Nepočíná-li sbor samozpěvem, je to jistě píseň umělá, cizí, došlá, naučená od kapely a pod.

Ostatní hlasy připojují se různě. Buď jeden po druhém libovolně, ve kterémžto případě bas za každou cenu dostaví se naposled a při závěrku nápěvu hledí na sebe pozornost soustřediti.

20. Mužský sbor.

Zdlouha. Omiš.

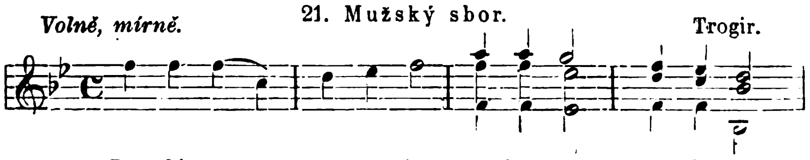
Što se ne ozivaš?
Daj mi ga na znańe,
Neka mladost moja
Ne gre u drugo vladańe.

Cvilit hoću uv'jek,
Vjeruj mi gospoje,
Al ne ćeš nać' službe
Kano je moja.

Nebo hlavní pěvec zapěje prvou periodu sám, načež při druhé spustí již všichni.

21. Mužský sbor.

Volně, mírně. Trogir.

Někdy vlastní jádro nápěvu zapěje jedinec, a ostatní jen »pripjev« pějí sborem. Kdežto dvojzpěv jako takový určitě se od ostatního zpěvu odlišuje, při sborovém pění je věcí náhody, pěje-li se troj-, čtvero- nebo pětihlasně, záleží to od množství pěvců a jich způsobilosti, dovedou-li píseň novým hlasem opatřiti. Od téže okolnosti záleží krotčí nebo smělejší vedení hlasů vnitřních, jehož příklady uvádím.

22. Mužský sbor.

Volně. Trogir.

Variant středního hlasu v posledních dvou taktech.

U srcu sam bio ja obran,
Da ćeš, vilo, biti moja.

Te prebile prsi tvoje,
Nakićene s jabukama!

Smiluj mi se, lipa moja,
Na 've noći, koj ja patim,

Sunce moje iza gore,
Pa ti siplem cviće u dvore.

23. Mužský sbor.

Omiš.

Nit virujem vili mojoj,
Da se neće smilovati.
Ti otvori, ti rastvori.

Te prebile prsi tvoje,
Pa ćeš vidjet, gdje počiva
Izrańeno srce moje.

Ale to jsou případy vzácné a nikoliv důležité.

Zajímavější jsou některé zjevy, plynoucí z technické stránky.

Pěje se vždy hlasy silnými, ať už běží o chor dívčí nebo mužský. Výkon je namáhavý, a protože sloha následuje rychle za slohou, bylo by pro hlavní pěveckou sílu, jež každou slohu počíná, nepříjemno, kdyby si nemohla odpočinouti. A mělo by to i zhoubný vliv na zpěv, jenž vždy s velikou intensitou je provozován, za největšího napjetí sil.

Tohoto nebezpečí uvaruje se zpěvák tím, že ke konci každé slohy si odpočine. Anebo že někdy začínají dva, a sice jeden po druhém (v téže sloze), pakli to periodicita písně dovoluje, jako vidno v příkladu následujícím, kde zapěje alt prvou periodu, a druhý začne soprán, k němuž pak se ostatní hlasy jeden po druhém připojí.

24. Dívčí sbor. Šibenik.

Od tvoga života,
Tębe mladost r'ješi,
Jer taka ļepota
Stoji pod nebesi.

Ma je-li grehota,
Da ta mladost biva,
I taka ļepota
Da sama prebiva.

Silné vyvozování hlasu má své přednosti i stinné stránky. Z blízka nebývá pění vždy příliš pěkné, ženské hlasy zní někdy poněkud ječivě (ne vždy), mužské chraptivě. Ale za to z dáli je zpěv překrásný, a slyšeti ho možno do obrovské vzdálenosti. Kromě toho navyknou si tím pěvci určité pevné intonaci, která zejména u dívčích chorů poráží, dávajíc hlasu jejich rázu kovového.

Konečně uvádím příklad dvojzpěvu od starých dvou žen v Makarsce zapsaný, vynikající zajímavým vedením hlasů. Je u něho i ta zvláštnost, že počíná též samozpěvem.

25. Dvojzpěv ženský. Makarska.

Uvedené příklady podávají dostatečný obraz o městské písni. Že nejsou na dobro vypůjčeným cizím majetkem, je zřejmo. Jen ráz vypůjčen od západoevropské kultury. Není ani myslitelno, že by národ tak zpěvný jako dalmatští Slované, národ tak hudebně tvořivý a nadaný mohl býti pouhým reprodukčním aparátem písně italské. Vůči vsi je píseň městská ovšem příliš italskou, ale vůči italské příliš — slovanskou.

A jestli píseň městská ve své snaze po vyšší kultuře příliš se spouštěla, budiž jí to prominuto a omluveno okolnostmi, jež město sváděly do styku s cizinou. Ona sama to příliš odpykala.

Odříkati se jí jako Slované nemůžeme a nebudeme, neboť jako kříženec slovansko-italský má vždy svůj význam, ba i cenu, jako zase ona nám dovoliti musí, abychom více lnuli k čistější a neporušenější její sestře — písni vesské.

*

O zpěv a hudbu selského lidu dalmatského v pravé jeho ryzosti a svěžesti, v pravém jeho charakteru a nepochopitelném, tajemném způsobě se dosud lidopisci málo starali. Buď se toho vůbec nedotkli, nebo jen opatrně a bezvýznamně o choulostivém thematu se zmínili. Ve čtenáři vždy zanechali dojem, jako by šlo o věc pozoru nehodnou. Se stanoviska pouhého vkusu, a to vkusu, jaký právě dnes u širšího obecenstva vládne, měli konečně pravdu. Ale to málo značí. Dnes je dnes a zítra je zítra, a co bude zítra, těžko říci.

Jsou-li vesnické zpěvy dle běžného a všedního pojmu o hudební kráse nikoliv lepé, neznačí to pranic a nevěnujeme tomu pozornost stejně jako opačné okolnosti, že lid zase naopak vášnivě na svých tvorbách lpí a jimi se unáší. Neboť odborníkovi sluší státi mimo strany na svém zcela objektivním stanovisku, jaké mu poskytuje věda s jedné a čisté umění s druhé strany, umění ono, jež nezapouští kořeny do jednotlivých epoch, ale klene se nade všemi pokoleními po všechny věky jako dráha sluneční nad zeměkoulí.

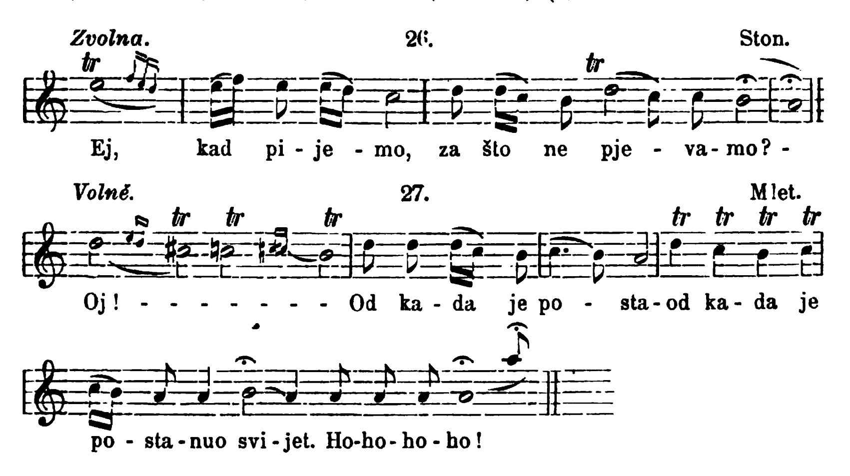
A tu jsem již ukázal, že — jakožto umělecký čin — stojí zpěv dalmatského sedláka na výši své doby, oné dávné ovšem doby, do které patří svým vznikem, kdežto píseň městská, třebas náležela nejposlednější fási umění hudebního i básnického, plouží svoje perutě v prachu pouličním.

A nebyla-li ani umělecká ani starožitnická cena písní vesských dosud nikým vytčena, jsou toho příčinou choulostivost a obtíže, s jakými vzácnému materiálu dostáváme se na kůži. Nehledě k povaze nedůvěřivého, ač jinak dobrého, lidu dalmatského, jež práci sběratelskou převelice stěžuje a přivádí nás do situací nejtrapnějších, je to material sám, jenž předně svojí akkustickou povahou těžko se stává naším majetkem, a za druhé, stane-li se, svým zvláštním postavením vůči hudbě vůbec nás jen do rozpaků uvede.

Nedivím se, že předchůdcové moji rozpakům těm hleděli se vyhnouti, a naopak zase nemohu za to, že já k tomu náchylen nebyl. Mně právě píseň lidu vesského zdála se býti odměnou za mé obtížné toulky, a třebas nedovedl látku tuto definitivně zpracovati, považuji za svou povinnost s veškerým důrazem na důležitý předmět upozorniti a své náhledy, byť by místy jen domněnkami byly, pronésti. Neuzavírám tím akta o záležitosti oné, nýbrž naopak rubriku tuto otevírám v pevné víře, že přijdou po mně jiní a budou ji plniti dále. Jest-li při tom náhledy moje obstojí neb ne, je mi věcí lhostejnou. A budou-li opraveny a doplněny, bude mi milo.

Pokud jsem si je bez fonografu utvořil, tuto podávám.

1. Látku nejprimitivnější, naší hudební soustavě nejvzdálenější, podává vesnický samozpěv, zvaný p e t j e (pění) t e ž a č k o (dělnické) čili p u t n i š k o (chodcovo), s e o s k o (vesnické), (v) l a š k o*), m o r l a č k o.

Pěstí se různým způsobem. Složeno ze samých elementů koloraturních při malém jinak objemu tónů: z trylků, tremola, glissanda, předrážek a přízdob šplhá chromaticky s tónu na tón, ba i menších intervalů než půl tón užívá. Pokud se tato hudební mlhovina v naše noty vepsati dá, pokusil jsem se ukázati již na příkladě 2. Že se však

*) (V) l a š i značí ostrovanům vesničany dalmatské pevniny, v Dalmacii samé pak značí to pravoslavné. M o r l a c i slují vesničané vnitřní Dalmacie severní.

ona rozvlněná linie hudební bez ustání nejen chvěje, ale i mění, jsem už vytknul jako hlavní překážku při zapisování. Tu pomohly by jen dvě cesty: buď zvukopis, anebo naučiti se zpěvu tomu zpaměti. Ale ani druhá cesta není jista, neboť, předně, je technicky velice těžko tento způsob zpěvu si osvojiti, a za druhé, on nepodává určitých vzorů, jež bychom do paměti vštípili a pak reprodukovati mohli, nýbrž podoben ve větru třepotající se stužce, předpokládá improvisační způsobilost ku spontannímu tvoření a měnění, k němuž schopnost i oprávnění vždy jen tamní sedlák zase míti může, nikdy však našinec.

Když jsem kdysi zpěv tento poprvé slyšel v Chorvatsku na hranici bosenské za Plitvičskými jezery od pravoslavných přistěhovalců bosenských, byl jsem všechen překvapen. Za úžasného napětí hrdla a plic slyšel jsem jakýsi pokus zhudebniti pláč. Nevěděl jsem však, je-li to kaprice napilých sedláků — bylo to v krčmě — nebo je li to nesprávně přednášený určitý hudební útvar. Známí moji sice říkali, že je to »pláč za Kosovo«, ale já romantický a jinak svůdný výklad nepřijímal. Neboť slova neměla ani s Kosovem ani se smutkem nic společného. Naopak jistá příbuznost hudební s výkonem guslarovým mi tu napadala. Ale rozpaků, pochyb a nejistoty jsem se nijak nezbavil.

Teprve když jsem později v Černé Hoře a Dalmacii tentýž typus týmž způsobem podávati slyšel, patřil jsem na ono pění jako na cosi pevného, určitého. Přestala mi býti nezvyklost chybou nebo nedovedností, a ukázala se mi býti zvláštností význačnou. A sice velice význačnou.

Pění toto slyšíme od sedláka osaměle putujícího, nebo zaznívá z kukuřičného pole a pod. Ojedinělé provádění mělo za následek, že vyvinul se typ svůj, povahy ryzího samozpěvu. Trylek je hlavním jeho těžištěm a provádí se rád i v terciích. Ku konci juskne se v intervalu nejasném, přibližném oktávě.

Typ tento zaveden byl i k obřadným písním svatebním, a už to svědčí pro jeho dávnověkost.

Síla, namahání a dovednost, jíž je výkon podmíněn, měly za následek, že lidé závodí v tomto způsobu zpěvu, a to nejen jedinc nýbrž celé kraje. Bjelopavličani na Černé Hoře dokonce se honosí legendou, že oni tento způsob zpěvu vymyslili, a nazývají jej z e r z a v a ń e. V Dalmacii u Kninu zovou jej g r o h o t a ń e, u Omiše z a v i j a ń e, u Trilje (blíže Sině) v o j k a ń e.

Vyskytují-li se v uvedených zde příkladech i prvky rytmick a dokonce i části stupnic, podotýkám, že vlastní typy toho druhu jsem nezapsal, protože — jak už řečeno — je to nemožno. Příklady uvedené spíše ukazují už vyšší stadia, kdy v akustické mlhovině trylku a glisanda počínají se tvořiti pevné krystalisační body, dávající vznik určitým přímočarným a pravidelným formám rytmickým i prvkům stupničním.

2. Vyskytuje-li se řečený druh zpěvu povahy tak samozpěvné i v d v o j z p ě v u, je to jen důkazem elementární tužby lidu po pění sborovém.

Ovšem si musí zpěvák klásti jisté meze a, na příklad, co jeden trylkuje, druhý pěvec drží pevně určitý tón.

Okolnost tato měla dle mého náhledu vliv na určitější utváření nápěvu, jenž počal nabývati částečné již kostry jak co se týče rytmu, tak i stupnice.

Při tom všem prototypy těchto zvláštních dvojzpěvů jsou opět zdrojem obtíží nepřekonatelných, chceme-li je zapsati. Jen o jednodušší útvary jsem se mohl pokusiti a předkládám je zde.

Je mi toho tím více líto, že tento dvojzpěv je velikým typem hudebním, jenž se rozprostranil velice. Prvně jsem jej slyšel, když jsem v Bílé Krajině na řece Kupě překročil hranici chorvatskou a navštívil tak zvanou »vlašskou« ves, t. j. pravoslavnou, obydlenou dávnými přistěhovalci bosenskými. Pak v jižním Chorvatsku byl dvojzpěv častějším, a v Dalmacii, Bosně, Hercegovině a Č. Hoře ukázal se býti chlebem vezdejším tamního lidu.

Ale nejen do šíře, také do hloubi velice se zakořenil. On tvoří vlastně osnovu produkce guslarovy (též dvojhlasná hudba), je podkladem hudby na dudy i na dvogrlice (dvojpíšťalu) čili dvojnice.

Základem tohoto dvojzpěvu je sekunda, a jen výminečně hlasy rozejdou se v interval větší: tercii nebo kvartu. Vedení hlasů je poboční, to jest, pohybuje-li se nebo trylkuje-li jeden, hájí druhý tón jediný, buď jedním dechem nebo ve stejných notách. Glisando ustupuje na nejmenší míru přesnému chromatismu, a konec dvojzpěvu, jenž rád se v unisono občas pojí, tvoří vždy sekunda, která ostatně vůbec je dominujícím intervallem, okázale vystupující v nejdůležitějších momentech: ve středu a na konci.

I při kolu užívá se tohoto dvojzpěvového typu, jak ukazuje náš poslední příklad (29.).

Kdyby se fonografu k ničemu jinému neužilo, nežli ku zachycení tohoto důležitého tvaru hudebního, byla by oběť podniknutá nahrazena. Je to důležitá povinnost vědeckého světa slovanského, aby se postaral o zjištění tohoto zjevu, pro vývin hudby vůbec tak důležitého. Jde o to, aby bylo zachyceno vše, i způsob, jakým jej lid podá, onen zvláštní hlas a plačtivý tón, ono napětí a zvláštní nálada, což vše se péru prostě vymyká, i kdyby jinak bylo zápisu podobného schopno.

3. Dvojzpěvy výše projednané bych chtěl nazvati mužskými, ačkoliv je i děvčata (hlavně při tančení kola) zpívají. Již jejich tvrdý, mužský charakter by k podobnému názvu opravňoval. A jiný důvod byl by ten, že by se skupina náležitě označila vůči vlastním dívčím dvojzpěvům, jež nyní pozornost naši zaujmou.

Vlastní dívčí dvojzpěvy značí další pokrok, přiblížení se k naší soustavě hudební, aspoň na tolik, že materialy tyto úplně jsou schopny zápisu. Trylku se téměř neužívá, intervalů menších než půlton rovněž nikoliv, ale k diatonismu to dosud nedopracovaly; což značí, že živlem jejich je chromatism.

Že však jsou způsobily, aby byly pojaty do našich zápisek, zase jiná nevýhoda stará se o vydatné překážky. Slyšeti je lze sice velice často, ale zapisovati zpěv těžko pro plachost děvčat. Pozorují-li, že je posloucháme, utekou nebo přestanou. A získati se ku zpěvu nedají za žádnou cenu. Opětuji: za žádnou. Jen třikrát za celou moji dvojí dalmatskou pout podařilo se mi získat dívky ku zpěvu — to jest nikoliv mně, ale jiným lidem. Ale to musily býti skryty, eventuelně já, a byla to táž situace, jako když jsem zapisoval potom později v Sarajevě písně od tureckých dívek, v druhé světnici skrytých. (Zapsal-li jsem některé z »mužských« dvojzpěvů od dívek, stalo se to o pouti při tančení kola úkradmo.)

Z řečené příčiny, jakož i pro věrnost, s jakou originelní tyto materialy se mi podařilo zachytiti, považuji je za svoji nejcennější kořist celé exkurse. Štěstí ono usmálo se na mne v Babině Poli na ostrově Mletu, v Glavici u Imotského a v Zagvozdu.

30. Dívčí dvojzpěv.

kad ja bu - dem sab- ļu no - sit, tra - vo
ko - še - na!
31. Dívčí dvojzpěv.
Mírně.
Zagvozd.
Po - le - ti gi - gi - la ja - ta go - lu - boj gi - go - va
ni - je mi - je la - gi - go, la - gi - go, la - gi go - ru
di - gi - gi - ću, ti gi - gi - ću, še - ćer - go - bi,
di - gi - gi - o, vi - so - ka pla - ni - gi -
gi - no.
32. Dívčí dvojzpěv.
Mírně, ne zvolna.
Zagvozd.
U Po - po - ve sto - ji - ne ta - ko žje - va bi - la,
h, h, jad - na, ta - ko žje - va bi - la
ej!
33. Dívčí dvojzpěv.
Rychle.
Zagvozd.
Kni-gu pi - še, kni - gu pi - še sa se - la dje -

Krokem. 34. Dívčí dvojzpěv. Zagvozd.

Charakter této skupiny vůči skupině dřívější je zřetelný. Velkých intervalů ani vlastní stupnice se sice neužívá, nýbrž sekunda je intervalem hlavním (o čemž rozhoduje hlavně pravidelný závěr na sekundě), a tercie nebo kvarta jsou hosty řídkými. Chromatism je základem celé melodie, jež z mlhy trylku a nedostatečného rytmu vystupuje ve tvarech určitých a pevných, jak co se metra a periodicity týče, tak i pevného, čistého, smělého tónu.

Členitost nápěvů je jasna sama sebou. Náhlé přervání písní pomlkami celých taktů (přikl. 30., 31., 33.) nemá s periodicitou žádné souvislosti. Příčina je zcela zevní: potřeba oddechu. Kdo takový zpěv, s největší silou provozovaný, jednou slyšel, pochopí to.

Když se dívky rozezpívaly, bylo možno i na ně popatřiti.

Byl to zajímavý obraz. Hlavy dohromady sestrčené, jako syslové, spojovaly své hlasy v jednotný mohutný, kovový, zvonivý zvuk.

Nejvíce mne však dojala přesnost, smělost, s jakou vyrážely sekundu, kdykoliv se unisono jejich ve dvojhlas rozštěpilo. Místy na onom intervalu, jejž dnešní hudba za prototyp dissonance počítá, s takou láskou a libostí spočinuly, že jsem vzpomněl v tu chvíli na ony doby starověku, kdy se hudební material po věky tón po tónu pracně tvořil a každá nová vymoženost s jásotem byla vítána.

Na mých zpěvačkách bylo znáti radost již z pouhé sekundy, a melodie jejich nikde nepřestoupila kvartu.

Bezděky jsem se tázal, jak staré jsou tyto popěvky? A jak staré jsou zpěvy předchozí, jež proti těmto produkcím jsou pouhými akkustickými zárodky?

4. Poslední skupina písní selských tvoří ony nápěvy, jež sice stupnice a velkých intervalů neužívají, ale opustily již i chromatism, a jakožto vyznavači diatonismu připouštějí aspoň zlomky stupnice, když ne stupnici celou.

Zde opouštíme mlhu pravěku a vstupujeme na půdu historickou. Takt určitý, počátky stupnice diatonické, členitost nápěvů — vše určité, pevné, jasné.

Zde jsme u konce.

Vidíme, že píseň vesská stanula asi u řeckého tetrachordu; stupnic se nedodělala. Vždy to ale značí obrovský kus na dráze hudebního vývoje, vzpomeneme-li na tvar písní nejprimitivnějších, jež na vsi dalmatské dosud žijí.

Nastává-li nyní ve vývoji písně mezera, propouštějící stadium stupnic řeckých a pojící se hned k moderní stupnici tvrdé, jíž holduje píseň městská, není to nejen velikým neštěstím (protože tento nedostatek nahrazují nám příbuzné země sousední: Bosna, Hercegovina atd.), ba naopak. Touto právě okolností se vysvětluje podivuhodné faktum, že se zde zachovalo tolik hudební pralátky. V opačném případě by bylo bývalo jistě mnoho památek z těchto hudebně mythických dob v zapomenutí upadlo.

*

Bylo-li při zapisování písní dalmatských zajímavo seznámiti se s obrazem dávnověkosti — písní vesskou — s jedné a s odleskem přítomnosti — písní městskou — s druhé strany, měl rozdíl ten v zápětí i své nepříjemnosti, neboť on dotknouti se musí i povahy lidu, od níž je sběratel při práci hlavně závislým.

Kdežto selo (ves) zůstane nám vždy plným tajů, nevyzpytatelným, hladkým jako úhoř nebo opět ostrým jako ježek; kdežto u lidu selského velice těžko získáme důvěry a ochoty; kdežto duše sedlákova

zůstane nám povždy zastřena závojem zdrželivosti a uzavřenosti — o které časem se přesvědčíme, že nepochodí od zlé vůle, nýbrž že je pouze důsledkem trpného, věčně trpného postavení onoho těžce zkoušeného a opuštěného lidu —: města dalmatská lícemi svých obyvatel se na nás usmívají, jako by nikdy stínu, zármutku nebo hoře nebyla poznala. Přirovnáme-li jejich sešlost a zvetšelost s jiním starce, zdá se nám, že — jak pěje česká píseň — nesešedivěla od starosti, nýbrž od šelmovství. A ve stylu s tím i jejich písně se svojí tvrdou vždy tóninou nezdají se nikdy se připouštěti hlubšího bolu a zármutku a svojí povrchní harmonisací a lehkou úpravou závodí s bezstarostností svých pěvců.

A stejně i píseň vesská je hotovým portrétem svého pěstitele. Vše prosté, dávnověké, tajuplné, zvláštní, monumentální, poetické, zachmuřelé, kamenné, heroické, nestarající se o úsudek cizí, pohrdající okolím, zřejmě hlásajícím heslo: stačiti samému sobě.

Jiným způsobem patří čtenář na podané zde příklady, a jinak ten, jenž je zapisoval. Podivuhodný tento materiál je v těsném svazku s okolnostmi, za nichž jsem zápisy konal, s tím bezpočtem nepříjemností a nehod, příhod a událostí, jež mne s lidem blíže seznámily, a mnohá stránka sebraného materialu zdá se mi býti přirozenou, nad níž čtenář zavrtí hlavou jako nad zjevem pravdě nepodobným.

Píseň i pění je část života lidu, a sice jeho organická část.

Nestane-li písně, národ ovšem nezahyne, ale jistě přestane býti bytostí prvější, podroben bude podstatné změně.

Městská píseň jednou slyšena jest nám jasnou, lehce se jí zmocníme a do těky uložíme. Je to v souhlase s povahou lidu městského, s nímž lehko se dorozumíme a jejž záhy získáme. Je hovorný, zvědavý, přívětivý a miluje veselí, víno, zpěv a společnost. A zasednuv ke sklenici, od prvého doušku neskrblí písní. A jako jedna píseň vábí druhou, tak i láká pěvec pěvce. Lid městský stýká se dosti se světem, s cizinou, zachoval si jisté hrdé smýšlení ze slavných dob panství benátského, což mu nesporně dodává cosi kavalírského při vší jeho dnešní stísněnosti a skromnosti. Podnebí a okolí učinilo jej lehkomyslným, toulavým, a kdežto vesničan překypuje nedůvěrou, měšťan svojí nenasytnou zvědavostí stává se od cizince téměř odvislým. Svojí ochotou nás přímo do rozpaků uvádí, jsa vždy hotov nám raditi a potřebné pokyny dávati. V oněch místech ovšem, kam přijde mnoho cizinců vyvinula se šeredná žebrota, ale kde bohatí Angličani lid svojí hrdopyšnou štědrostí nezkazili, je čist a kliden jako jasné nebe jižní. Při tom měšťan, třebas pojal za vzor kulturu benátskou a vzdálil se vesnice, vypěstil svůj dalmatský městský typ, význačný krojem, zvykem, povahou.

Zkušenosti čirého opaku jsou plodem sbírání písní na vsi.

Jako hudba vymyká se platné soustavě naší, tak i styk s lidem. S mužskými konečně při veliké trpělivosti a obětech všeho způsobu můžeme dojíti k těm koncům, že s námi hovoří, že nám dokonce i slíbí zpívati — ale když za tím účelem popito dosti vína, odejdou

mi z hospody a celá ves se mi vysmívá tak dlouho, pokud za nejbližší horou nezmizím. A ještě po letech dovídám se od svých známých, jaký se náhled o mne kde ustálil, a ubezpečuji, že není závidění hodný.

To platí o mužích, kde jsem se přece občas úspěchu dodělal.

Ale pokud se týče dívek a žen vesnických, bylo mnohem hůře. Ony si sice neukrývají líce jako Turkyně, ale jinak je u nich táž taktika. Nemohou-li včas odejíti, zmizí pomalu, aniž by vůbec na pozdrav nebo dotaz odpověděly. A dojde-li k odpovědi, je to jizlivost nebo výsměch. Vysvětlovati je marno, a darem nebo hostěním jen potvrzujeme domněnku jejich, že nemáme za lubem nic dobrého. Uvidí-li zápisky, mají nás za úředníka neb obchodníka. V případě nejpříznivějším, když jsme všecky své síly a prostředky byli vynaložili, domnívají se, že jsme blázni. A taková situace mi bývala nejtrapnější. Milejší mi bylo, když mne měli za darebáka, nežli když po mne celá ves pokřikovala od nejstaršího do nejmladšího jako po člověku pominutém.

Že mi třikráte dívky pěly, stalo se teprve po velikém úsilí, v Zagvozdu dokonce pomocí četníků. Byli to náhodou dobří Chorvati, upřímní Slované, u lidu velice oblíbení, a nejen že mne v pusté krajině pod svůj hostinný krov přijali a tělesně posilnili, dali si kromě toho práci, že konečně podařilo se skupiti několik děvčat, jež mi pěla. Ale v sousední světnici. Byla již téměř půlnoc, a já musil spěchat, tak že jsem ani textu tenkráte nezapisoval. Matky, jež s děvčaty byly přítomny, na mne kvapily. Nicméně jsem tehdy učinil jeden z nejpodařenějších a nejcennějších lovů.

Při tom všem lid dalmatský nejen že není zlý, ale je vůbec — jak statistika učí — nejpočestnějším a nejlepším z celé monarchie. Není skoupý, hrabivý, nýbrž pohostinný, dobrý, jenž rád podaruje, hned se za vše odvděčí, jak poznáme tam, kde se nám podaří zevní skořepinu jeho nedůvěry šťastně proraziti. A jde-li o pomoc, stojí hned k ruce. On je zcela podoben neškodnému ježkovi, jenžz opatrnosti se choulí do sebe a my z neopatrnosti se oň popícháme.

To vše, jakož i že rád sám vše u jiných vidí a slyší, kdežto opaku se brání, má svoji příčinu v jeho osudech, minulosti.

Dalmacie není dlouho Dalmacií. Ještě před sto lety byla roztrhána na kusy samostatné, polosamostatné a nesamostatné. Illyrství, avarství, latinství, byzantinství, srbství, chorvatsví, mohamedánství, maďarství, benátství, francouzství, to vše přehnalo se přes ni, bezpočetné vlády se tu vystřídaly, a národ — není divu — neví, co je a čí je. A nynější německo-italsko-uherský režim zmatek jen zvyšuje. Lid jen ví a cítí, že není svůj. Ví jen, že nemá nikde v nikom přítele. Kolik vlád se nad ním vystřídalo, tolik nových běd se naň sneslo. A ti, kteří jediní by se ho měli zastati: střední stav, intelligence, měšťanstvo, úlohu tu ani zdaleka neplní . . .

A neměl-li lid dalmatský nikdy v nikom přítele a zastance, nedivme se, když i na nevinného člověka jako já hleděl s čelem pod-

mračeným, okem nedůvěřivým. Nedivme se, že při všem kladl otázku: »A ne će-li mi to škoditi?« Přijde žena a vidouc nás při práci, ptá se: »A ne će-li mu to škoditi?« A přijde soused a jeho prvá otázka je: »Ne će-li mu to škoditi?« Přicházejí noví zvědavci na nás popatřit, a — jako by se byli smluvili — ptají se všichni jeden po druhém: »A li mu to ne će škoditi?« Až trpělivost mne někdy při tom opouštěla!

Je smutný dojem, jejž si odtud odnášíme. A přece národ je krásný, silný, nadaný, dobrý, přímo velkolepý!

A vší té bědy jediná je příčina: že — dějiny nedaly lidu příležitost, aby se u něho vypěstilo silné vědomí o národní celistvosti, plemenné jednotě a veliké utajené vnitřní síle.

Uherští Rusíni ve světle maďarské statistiky.

Referuje L. NIEDERLE.

Když jsem psal své vysvětlení k sporu o hranici slovenskoruskou (Sl. Přehled 1904, str. 258), neměl jsem pro mnohou práci, která na mně v té době ležela, času, přečísti si článek p. Št. Tomašivského, jednající o témže předmětě a uveřejněný v Zápiskách naukového tovaryšstva Ševčenkova letos ve sv. LVI. Угорські Русини в сьвітлї мад. урядової статистики«. Poznal jsem však ex post, že stať tato je k posouzení sporné otázky v mnohém ohledu důležita, zejména tím, že dokazuje nesprávnost obecného mínění o ubývání a ustupování Rusů oproti Slovákům, a neváhám proto výsledky pana Tomašivského: předvésti aspoň stručným (pro nedostatek místa) referátem. Zasluhujeť plnou měrou, aby si jich interessenti povšimli.

Jde o tuto věc. Dosud jsme na základě rozboru východních slovenských dialektů a také na základě statistiky náboženské přijímali, že Slováci na východě jsou proti Rusům na postupu a značná část východní Slovenštiny měla se za poslovenštělou oblast původně ruskou. A když statistiky uherské z posledních 50 let ukázaly podle zpracování *P. Balogha* (v díle A népfajok Magyarországon, Pešť 1902) také, že se »poslovenštilo« na účet Rusů 176 obcí, — neváhal jsem sám míti tuto uherskou statistiku za potvrzení výsledků filologických a j. V detaillech jsem sice správnosti nevěřil (pokud se týká správnosti úředního označení národnosti jednotlivých obcí, srv. str. 128. knihy) — ale v celku jsem měl za to, že statistika Baloghova je odleskem skutečnosti, a že se vskutku za posledních 50 let mnoho obcí ruských poslovenštilo.

O kritickou analysu Balogha, kterou jsem v knize své, věnované národopisné mapě Slováků neprováděl, pokusil se mezi tím z části p. Tomašivškyj v stati uvedené a výsledky jeho jsou rázu zcela jiného. Prvou část stati své věnuje p. St. Tomašivškyj přehledu výsledků Baloghových. Ukazuje především, jak je kniha Baloghova tendenčně politická, psaná z maďarského chauvinistického hlediska, a srovnává

dále celkové výsledky jeho založené na sčítání r. 1890 s nejnovější statistikou z r. 1900. Probírá končiny ruské podle oblastí Baloghových a komitátů a konstatuje, že Rusínů přibylo za 10 let absolutně 44.437 duší a relativně, že zůstali státi, tvoříce 2·2% všeho obyvatelstva, kdežto Maďarů přibylo, Němců, Slováků, Rumunů a Chorvatů. se Srby relativně ubylo, — vše ovšem podle úřední statistiky. Ale i to není správné.

Obě úřední statistiky ukazují totiž, přihlédneme-li blíže, řadu odporů, jež jsou ve skutečnosti nemožné. Jednou je tatáž obec označena za ruskou, po druhé za slovenskou a naopak. To jsou zřejmé chyby, zaviněné neznalostí úředních orgánů, které sčítání prováděly. Opravíme-li je, a sice, jak p. St. Tomašivśkyj činí tak, že sporné osady na hranici ruskoslovenské uznáme vesměs za ruské,*) nabudeme i pro sčítání r. 1890 i pro r. 1900 mnohem větší počet Rusů v Uhrách, absolutně a relativně. Tak vypočítává autor, že v sčítání r. 1890 přibude Rusům v 7 severních stolicích 36 osad se 8518 dušemi, čímž procentuální počet Rusů vystoupí v Uhrách na 2·57%; pro r. 1900 přibude 50 osad s 11.553 dušemi, čímž počet Rusů vystoupí na 2·6%. A ještě i o jiných osadách lze se domnívati, že je tam více Rusů nežli udáno, tak že lze odhadnouti počet všech Rusů na 2·59% (1890) a 2·62% (1900), a absolutně aspoň na ½ millionu. Vzrůst Rusů je značný, a právě to bylo asi příčinou, proč úřad počet Rusů násilně a falešně stlačuje a dělá z nich Slováky.

Z toho je však vidno, že všechny resultáty Baloghovy o ubývání Rusů na účet jiných národností jsou nesprávny, právě jako podobné výklady se strany české, slovenské i rusínské (Hnaťjuk) a spolu domněnky, jakoby se Rusíni odnárodňovali proto tak rychle, že kulturně níže stojí. Speciálně je nesprávný závěr o rychlém postupu Slováků na východ, který na základě této úřední maďarské statistiky učinil také L. Niederle ve své knize o národopisné mapě Slováků . . . Ostatně p. Tomašivśkyj nepopírá pozvolného assimilování Rusínů, ale uvádí je v skrovné meze, jako vždy bývá mezi dvěma plemeny různé výše kulturní.

Právě proto, že autor opravuje výsledky, k nimž jsem na základě úřední statistiky došel — ač, jak opakuji, sám jsem ukazoval, že musí býti dříve zkontrollovány — měl jsem za svou povinnost o nich podati zprávu. Každý se zajisté shodne se mnou, že úřední statistika hranice ruskoslovenské vzbuzuje, jak p. Tomašivśkyj dobře ukázal, naprostou nedůvěru a že jsou v ní chyby. Má-li však autor pravdu v tom, že dlužno všechna sporná data vyložiti jen ve prospěch Rusínů, je jiná otázka, kterou rozhodnouti nemohu. Důvody jeho mají svou váhu, — ale naproti tomu stojí přece jen nevyvrácená řada

*) P. St. Tomašivśkyj sice dí sám (odst. V.): »правда, повного и безпосередного доказу що всї згадані громади в дїйсности руські, на разї неможемо дати«, — ale uznává je za ruské proto, že v starších statistikách byly označeny jako ruské, dále proto, že přeměna je příliš náhlá a proto, že totéž dosvědčují lokální znalci na př. kněz I. Stavrovskij, Vl. Hnaťjuk a jiní.

konkretních zpráv Vl. Hnaťjuka, O. Brocha, Fr. Pastrnka, J. Škultétyho, J. Mišíka, podle nichž se Rusíni vskutku poslovenšťují! *) Otázku patrně rozluští jen ten, kdo náležitě vyzbrojen prostuduje poměry na místech sporných. České akademii a Společnosti Ševčenkově naskytuje se tu nový, vděčný úkol.

DOPISY.

Zo Slovenska.

(Začiatky pokrokového hnutia na Slovensku.)

(Dokončení.)

Čosi pútajúceho ma v sebe ten aristokratism aspoň v prvom momente, keď také individuum vidíme. Českému študentovi na pr. dačo podobného zaimponuje. Znal som českých akademikov, ktorí by si neboli trúfali osloviť medika slovenského vo »vyššom veku« inák ako pane doktor, ačpráve vedeli, že dotyčné ošumelé hlavy s 20 semestrami nemali ani len predzkúšky. Ale kadenáhle venkovský študent prezrel všetku tú faloš takého obieleného hrobu, ovládnul ho stud a hnev. »Zošklivelі sa mi tí pánskí postavači,« riekol mi raz jedon priateľ Slovákov a dlhoročný pracovník tunajšieho slovenského spolku.

Veľká časť takýchto študentov slovenských prichádzalo na univerzitu pražskú a viedenskú. Ctený čítateľ ľahko pochopí, koľkej námahy, sebazaprenia a sebakritiky bolo nutno, aby sa slovenský mladík zpod týchto vlastností, ktoré mal viacej menej skoro každý, vyslobodil. A mnohí sa vyslobodili, chvála Bohu, a počali pôsobiť medzi svojími kamarátmi vo smysle mravnom a demokratickom. Menovite tí sa ľahko obrodili, ktorí pochádzali z najnižšej vŕstvy, zo sedliactva. Aľe toho obrodzujúceho vlivu by sa nášmu študentsvu nebolo dostalo, keby neboli študovali Tolstého a Masaryka, nasledovne aj s usilovnosťou a pozornosťou diela naších buditeľov Kollára, Štúra, Palackého, Šafaříka atď. Toto faktum konštatujem hned na tomto mieste, poneváč práve oproti Tolstému a Masarykovi naša žurnalistika zbesile reve. Neidem sa rozpisovať o tom, čo je dobrého, či chybného v nauke Tolstého a Masaryka. Ale pre mňa ako Slováka majú títo dvaja mužovia, a čo by som i nebol zásadný prívrženec ich, tú zvláštnu cenu, že nám vychovali utešene ideálnych mužov, ktorí nielen hubou trepou, ale s celou dušou, s celým telom venujú sa svojmu ľudu. Idealistov, ba až prepiatych idealistov nám vychovali títo mužovia.

* * *

---

*) S. Tomašivškyj úplně uznává výsledky bádání jazykozpytných, že mezi Rusíny a Slováky jest přechodný pás slovensko-rusínského či rusínsko-slovenského dialektu, ale míní, že to jest resultát dlouhověkého historického procesu a nikoli jen posledních desítiletí: nedorozumění povstalo z důvěry v úřední statistiku.

Prvé počiatky pokrokového hnutia Slovákov padajú do r. 1890. Asi od roku 1890 až po 1897 pripravovali sa naší akademici pražskí na svoju budúcu prácu. Prečo sa ale naší študenti pridali realistom, kedže prišli z domova svojho ničmenej než demokraticky naladený a konservativne vychovaní, zvyknutí videť v Hurbanu Vajanskom najväčšiu hviezdu slovenskú, je tiež interesantné stopovať.

Študenti naší a čo by ak boli predpojatí bývali oproti češtine, museli prilnuť k tým, ktorí sa o nich starali, ktorí celý program sostavili, ako nutno pracovať v Čechách uspešne pre Slovensko, ktorí chodili na Slovensko, tamejšie pomery študovať, ktorí sa ujímali slovenčiny a vystupovali oproti osočovateľom naším. Úžasol som nad množstvím znamenitých zpraw a pojednávani, ktoré som našiel v starých ročníkoch pokrokových časopisov, kdežto officielné »Národní Listy« Slovákov fumiguju, o ichž eksistencie by najradšej nič nevedeli. Pastrnek, Masaryk, Herben,*) neunávny Kálal atď. nielen že sú priateľia Slovákov, než chodia medzi nás, Slovensko'im bolo a doteraz je ich druhou vlasťou. Títo mužovia sú tí najlepší propagátori československej vzájemnosti, ponevác našli východisko i ohľadom slovenčiny, a hlavne ponevác pracujú a už aj mnoho vykonali pre Slovákov.

Ovšem hned zprvu ani Slováci svatomartinskí netrúfali si oproti propagátorom československej vzájemnosti brojiť, len neskôrej, keď Masaryk a Herben prišli do polemiky s »Národnými Novinami« a keď tento časopis dostal akosi posilu v »Národných Listoch«. Tedy ale bolo už neskoro varovať mládež pred realismom, ponevác už tedy mládež zbadala slabé stránky nášho národného života i našich vodcov.

Študujúc historiu slovenského obrodenia národného najmä účinkovanie Matice Slovenskej spozorovali, že najhlavnejšia snaha rokov štyridsiatych a päťdesiatych bola zvýšiť úroveň vzdelanostnú na Slovensku na základe slovenskej spisby. Rassová idea neprevyšovala ethickú, ako je to teraz. Činnost naších buditeľov bola práca osvetná a snaženie po vyššem ethickom živote. Maďaron im nebol hlavne preto odporný, že sa odcudzil svojeti totiž, že Slováci ztratili privrženca, ale preto, že každý Maďaron, skoro bez výnimky sa nám presentuje ako človek mravne menej cenný alebo dokonca zvrhlý. Prvá buditeľská práca naších otcov nemala s politikou takmer nič čodo činenia. Teprv neskorej, aj to jak sa mi zdá len preto, ponevác sa zdala doba príhodná k tomu, počalo sa politicky pracovať sústavne (memorandum). Slováci ale neboli s to vyhoveť viedenskej kancelarie, popudiť totiž všetkých Slovákov oproti konštitucionalismu maďarskému a preto nás vydali na pospas maďarskej hegemonie, preto sme i dosiaľ nemohli domôcť sa dákej spravodlivosti vo Viedni. Táto nevďačná Viedeň, za ktorú krvácal Hurban, Štur atď. a takmer všetci luteráni slovenskí (povstanie roku 1848/9), zná spra-

*) Konštatujem faktum, že »Čas« bol prvý časopis, ktorý konsekventne a neohrožene, písal o Slovákoch. Tento časopis má svojich stálych dopisovateľov zo Slovenska a vede zvláštnu rubriku slovenskú. Jeho zprávy o nás su tie najvernejšie zpomedzi všetkých novin českých. Od r. 1898 našli sme rozhodného priateľa Slovákov aj v »Slovanskom Přehlede«.

vodlivost len oproti tomu, koho sa bojí (Maďarov) alebo koho by mohla pre absolutism a reakciu upotrebiť. Naší vodcovia boli oportunisti a romantici, oni verili tejto falošnej hetäre, ačprave mohli vedeť, aký duch vládnul v kráľovskom paláci po celé staletia, ba ani dnes to inakšie nieje. Nuž výčitky iste týmto nechcem robiť naším buditeľom, ako čestní ľudia úfali na dané slovo — —, len upozorniť chcem, že mimo Mojzesa a S. Marka Daxnera nemali Slováci v 60 rokoch minulého storočia žiadneho trožka reálnejšieho politika. Ale nielen to, Slováci uvedomelí neboli ani vstave strhnúť veľké massy za sebou a obrániť si svoj kultúrálny ustav a svoje gymnasia. Je síce pravda, Maďari boli od jakživa práve oproti Slovákom najbrutalnejší, ale prečo boli takí? Poneváč znali nášu otrockú myseľ lepšie ako my sami. Preto mohli počať sústavne prenasledovať všetko slovenské, preto nás môžu i doteraz hanobiť dľa ľubovole. A bezprostredný následok tejto persekucie bola všeobecná stagnacia národného a kultúrálneho vývinu.

Následok brutality maďarskej a nasledovne nášho zúfalstva bola aj tak zvaná pasivita. Slováci sú vylúčení z verejného života, sme prinutení ku pasivite politickej. Tento neprirodzený stav vyvinul ale politickú theoriu (je to viac sen zúfaleho starca), dľaktorej musíme čakať oslobodenie od »centrálneho slnka«. Boje ruskoturecké vyvinuli a utvrdili v Hurbanovi Vajanskom mienku, že čo sa stalo s Bulharmi a Srbmi, to že analogicky i s nami poťažne s Čechmi sa musí stať. Že Rusi nebojovali za »Slovanov« než za kresťanov upejúcich pod jarmom tureckým, že nieje žiadneho spojiva medzi ruským národom a nami, ktorý by bol vstave zaujať Rusov za nás tou mierou, ako to bolo roku 1876/77 s Bulharmi, že ruský národ sa veľmi málo stará o utlačených Sľovákov, ba, že nás ani nezná: toto všetko neuvážili naší básnickí politikovia. A na túto vonkajšiu katastrofu čaká Hurban-Vajanský už skoro 30 rokov, vzýva ju svojími najkrajšími, v československej literatúre jedinými básnami (»Tatry a more«). Úplne istý je si svojej veci, lebo —

. . . Ani Váh, ani tá Vltava
nespojí duchom detvu Slávy veľkú,
ani Belehrad, Krakov a Varšava!
Dočasné, staré, všetky naše diela,
jak pilné práce pilných školských detí,
jako tie kvety, nimiž jabloň biela,
jako ten predsvit, pred zorou čo svieti:
plody sa zjavia, svetlo zblčí jasne,
až keď centrálne slnko vyjde krásne!

»Tie isté nádeje«, píše prof. Jaroslav Vlček (Hlas, I. ročník, Beseda literárna, str. 9) »vytekajúce nie z vnútorného obrodenia národa vlastnou silou, lež z opory o hmotnú rozlohu širokého sveta slovanského, ozývajú sa i v druhej knižke veršov Vajanského, »Z pod jarma« 1884. Hrdosť na túto hmotnú rozložitosť slovanského sveta, »ktorý drží zemegulu za hlavu« a tým podopiera i Slováka, zvučí najmä zo známej »Polárnej piesni«:

Slavské slovo
do neznámych končín rúbe dvere,
nieto hranic víťaznému letu:
a ty synku, čo pod Tatrou stojíš,
ty sa o to svoje slovo bojíš?

a rozhorčene píše Vlček ďalej: »Veru, čo aký triumf svetovej premávky previedla n. pr. sibirská železnica, predsa ani za mačný mak neprekazila germanizáciu pozňanskej Poľsky lebo maďarisáciu uhorských Malorusov, neratovala samosprávu slovenskej cirkve luteránskej, nezastavila húfny útek hladných Slovákov do Ameriky, nevyslobodila ani jednu slovensku obec zo skazy pálenečnej, nepomohla nám vyvoliť ani jedného statočného richtára, ani postaviť jedinú slovenskú školu.«

Tieto básne pôsobily na mládež v tom smysle, že ohliadnuc od čiste estetického a umeleckého pocitu, naučily ju (ale aj starých) akémusi žvatlaniu o budúcnosti Slovákov, o velikosti Rusov a ničomnosti Maďarov a všetkých tých Čechov, ktorí neholdovali tejto katastrofálnej a pomstichtívej teorie, dľa ktorej Slováci v krátkej dobe slobodu si nadobudnú, vlastne ktorá im padne bez všakového namahania už hotová do lona. Ona pôsobila ale aj v inom smysle, že mnohých odvrátila od malej lopotnej práce medzi ľudom: »Veď, čo sa nám môže stať, mudrovali n. pr. viedenskí študenti (a to boli veľmi múdri ľudia): Slovákov zmaďarisovať celky niesu v stave Maďari ani za sto rokov a kadenáhle počne svetová válka — tá musí prísť, poneváč skorej neskorej buď germánsky svet musí dostať nadvladu svetovú alebo slovanský; že posledný zvíťazi, to sa samo sebou rozumie — a nastanú také konstelacie, že Slovania rakúskí a Juhoslovania samo sebou sa rozumie, prídu pod jednu veľku federatívnu slovanskú ríšu pod liberalnou a bratrskou hegemoniou ruskou. Maďarov entnacionalisujeme len tak hupkom a vydobijeme všetky tie síly ethnické, ktoré sme driev stratili. Nech pán Boh chráni Maďarov, prilíš mnoho musíme trpeť, oni nám to zaplatia s urokami. Nám Slovákom je potrebná inteligencia ako zastupiteľka pomerne dosť veľkého národa, my musíme representovať národ, preto nemožno sa s každým drotárom zaoberať. Ja mám rád ľud a uznávam prácu drobnú, ale v »Národe«, vieš, je to dost negustiosné. Taký remeselník, sú aj tak väčšinou socialisti, si mnoho namýšla a konečne neštudoval som 15 rokov preto, aby som v »Národe« komedianta a tancaranžiera robil atď. atď.« Tak asi hudli všetci naší študenti, přívrženci panslavskej theorie Hurbanovej a tak je tomu až na malé výnimky aj dosiaľ.

Tieto theorie pri nanutenej nám passivite, brutálnosti maďarskej a predovšetkým pánskej výchove prišly inteligencie veľmi vhod, starí bojovníci si trožka odychli, dľa katastrofalnej theorie mali právo k tomu a mládež sa radovala, poneváč nebola vázaná, veď Narodnie Noviny od nich nežiadali nič, než pestovanie literatúry, osobný kultus jednotlivým martýrom a nezlomné národovectvo, mravný nezkažený život atď.; prácu drobnú medzi ľudom buď vôbec nežiadaly,alebo aspoň nie veľa prizvukovaly.

Následky tejto nanajvyš zhubnej theorie nevystaly. Spoločensky a mravne sme padali vždy hlbšie, literárna činnost ochabla úplne, veď idealism rusofilský nebol vstave mimo Hurbana značnejšieho talentu vyvinuť, a čo je najhoršie, stratili sme úplny kontakt s ľudom. Další následok bolo hapkanie v politike. Hospodársky stav, zmáhanie sa alkoholismu a živlu židovského, pri tom málo podrostu, úplna bezmocnosť oproti persekuciam maďarským: všetko toto pôsobilo na súdnejších a obetavejších mužov ako žerave železo na beztak rozbolené srdcia.

Toto upádanie sa shrozilo konečne najprv starým bojovníkom. Utvorenie sa Českoslovanskej Jednoty roku 1896 pôsobilo ako balsam na Slovákov. Rozmach a sympatie Slovenofilov v Čechách nachádzaly podpory u Slovákov. Prof. Pastrnek chodí študovať slovenskú dialektologiu, Kálal píše do všetkých možných časopisov českých o slovenskej otázke, »Českoslovanská Jednota« usporiaduje slovenské večierky, kde účinkujú aj Slováci, Dula zastupuje Slovákov na Palackého slavnosti, mnoho českých knih prichodí na Slovensko atď. Tak sa stala Praha Rimom Slovákov.

Lenže podrost študujúci v Prahe videl této hore naznačené vady Slovákov a odrieknul sa od tych, ktorí denne hlásali do sveta, že sú potomkovia Kollára, Štúra atď., zatiaľ ale pracovali málo, viac bedákali a snívali, hovorili o Slovanstve, o panslavisme v takom smysle, aký nenachodíme nikde u Kollára alebo Štúra. A študentstvo prilnulo ku pokrokovým ideam. Ako som už hovoril, prvé počiatky padajú do rokov 1890—97. Prvý pokus ku racionalnému rozširovániu nových ideí na Slovensku, totiž porada ku založeniu opposicionálneho časopisu, urobili pražskí študenti na martinských slavnostiach r. 1897. Nasledkom toho ale, že nebolo súcej osobe, ktorá by bola mohla prevziať redaktorstvo, počkali, kým Blaho sa doma v Uh. Skalici usadí. Dňa 7. mája 1898 rozpustili sme slov. akad. spolok »Tatran« vo Viedni, v ktorom Blaho najviac účinkoval v poslednej dobe, a 1. jula t. r. jak sa nemýlim vyšiel prvý sošit nového časopisu: „*Hlas*“, mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu«; redaktor dr. Pavel Blaho, lekár v Skalici.

V úvodnej práce rozpísal sa bol Vavro Šrobár o snahách a myšlienkách, v akých bude »Hlas« vedený. Nepodáva síce ešte úplny programm Hlasistov, ale vynasnážuje sa najhlavnejšie myšlienky načrtať. Predovšetkým žiada, aby sa »slovenský človek obrodil mravne« a aby sa vôbec na mravnú stranku inteligencie väčší dôraz kladol. Neslobodno sa zavše ohradzovať stereotypnou odpoveďou »to je privátna zaležitosť atď.«, nemožno železnú stenu medzi mravnosťou privátnou a verejnou postaviť. Slovák sa musí varovať nielen pred odrodilstvom, ale oddelovať sa od renegatov práve mravným, bezuhoným a karakterným životom. A poneváč takýchto zkutočných rozdielov niet medzi inteligenciou maďaronskou a slovenskou, preto, keď hovoríme o špatnosťach, bezkarakternosti, pýche a nadutosti, vypínavosti maďaronov, vravíme o tých istých vlastnosťach aj u nás. Mládež si teda predovšetkým žiada mravne bezuhoný život jak rodinný tak i privátny. Toto je prvý

bod. Druhá hlavna zásada naša pozostáva v tom, že slovenská inteligencia musí pustiť korene do najširších vŕstiev pospolitého ľudu, aby teleso slovenské smohutnelo, lebo »dosial slovenská inteligencia stojí osihotená medzi poltreťa millionom ľudu mocou štátnou poputnaného, židom — pavúkom omotaného, občiansky neuvedomelého, duševne a hmotne zanedbaného, v krivdách i biede zabudnutého...« Stavať sa na stanovisko, že inteligencia je národ, je nesprávne. Práve u nás Slovákov je nutno postaviť sa na stanovisko úplne demokratické, lebo od toho zavysí, či sa zachováme, či nie. Akým spôsobom prevádzať tento programm, je všeobecne známo: drobnou prácou a síce na základe podrobného dľa okolností úplne premysleného programmu. Z tohoto vyplívá i náš pomer ku Čechom. Ten, ktorý nieje zásadný privrženec československej vzájemnosti, musí tiež siahnuť ku českej knihe, poneváč slovenskej niet, teda už z úplne praktického ohľadu nutno sa aj držať Čechov.

Toto je surogat programmu Hlasistov. Dľa ich zásady nemožno prospešne pracovať na národnom poli, ak neprilneme kresťanskou láskou ku ľudu, ktorá nepripustí ani lieň ani hlupej pýchy. Takej lásky je ale schopný len ten, kdo stojí na pôde mravnej, ktorý sa usiluje všemožne vyhoveť zásadam ethickým, aké sú obsažené vo slovach Kristových na hôre, a toto menujeme mravným obrodením.

Toto je náš realismus, na ktorý sa stávame, dľa jehož zásad sa vynasnažujeme pracovať. Kto hovorí inšie o nás, ten luže.

Prvé číslo »Hlasu« vzbudilo na Slovensku ohromný ruch. Starý tábor, najmä »Národnie Noviny« povstaly oproti »Hlasu« a počal boj časopisecký, ktorý ešte dnes nieje dokončený. »N. Noviny« sa urazily najviac tým, že Šrobár postavil slovenskú inteligenciu na stejnú úroveň s maďaronskou. A predsa každý trožka zasvätený vie, že táto výpoved Šrobárová zakladá sa úplne na pravde. Že sa najdú kde tu a v samom Martine jednotlivci, ktorí tvoria výnimku, to predsa ešte vždy nepodvracia tento smutný zjav? Ale »Národné Noviny« boly zahanbené a ich potutelný (— N. N. nikdy otvorene nepolemisovaly, vyjmúc prácu Margina oproti nám minulého roku —) boj patrí pomedzi tie najhnusnejšie zjavy národného života na Slovensku. »Slovenské Listy« Salvové už priaznivejšie písaly, ale aj ony si netrúfaly zúhlasiť úplne, ač žiaden rozumný človek nemože mať nič oproti zásadným snahám »Hlasistov«.

Formálne sa vytýkalo mládeže, že priveľa generalisuje, poťažne, že pripessimisticky pozera na naše pomery, dialej, že sympatisuje, ba priam rozširuje a hlása Tolstojismus a konečne, že zapredáva národ slovenský Čechom. Hlavná príčina, bych povedal jedinná, pre ktorú sme si znepriatelili »Národnie Noviny«, ale bolo vypovedanie poslušnosti Martinu, insurekcia mladých oproti starým; vystúpenie oproti katastrofálnej theorii Hurbanovej zabolelo všetkých »pravých a Masarykom nesprznených« (slova N. Novin) Martinčanov. Že správne dôvodim, toho dôkazom je následovné. V rokoch devadesiatých minulého

storočia sympatisovali »Slovenské Pohľady« a »Národné Noviny« s prácou Kálalovou, Pastrnkovou, ba oproti Masarykovi samému a Herbenovi som nenašiel veľa nepriaznive hlasy. A predsa stanovisko moderných Slovenofilov v Čechách oproti Slovákom bolo totiež čo dnes. Slovenčinu nám nebrali ani nepolemisovali spôsobom Staročechov. Ba Martin sa radoval utvoreniu »Československej Jednoty«. Jestli sa teda Martin dnes vyslovuje oproti vzájemnosti a si neželá českej knihy, činí to z druhých príčin. Ďalej, že ten Tolstojism nieje nič takého, pred čím by sa báli »Národnie Noviny«, toho dôkazom sú drievnéjšie výpovedý »Slovenských Pohľadov« a Vajanského. Tolstojism »Národnie Noviny« mala fide upotrebovaly, aby rozoštvaly cirkvy oproti nám, a to sa im čiastočne podarilo. »N. Noviny« veľmi dobre vedia a vedely, že medzi mládežou je málo Tolstojánov a tí, ktorí boli, sú takí ideálni a bezúhoní ľudia, že ani Martin si netrúfal verejne kameňom po nich hodiť, ba že sami kňazi majú pred nimi rešpekt. Alebo môže dakto oproti drovi Makovickému, oproti Fedorovi Houdekovi, oproti Škarvanovi, zosnulom drovi Kallayovi dačo povedať? — Pokrokári slovenskí sa rozdelujú, jak známo, na trí gruppy: Realisti, Tolstojáni a mierni Čechofili, ktorí maly svojho času svoje orgány »Slovenské Listy« Salvové, vychodivšie v Ružomberku, »Ľudové Noviny« Bielekove a po ich zániku teraz »Slovenský Týždennik« (red. M. Hodža v Pešti). Tolstojánov konsekventných je najmenej, vlastne sú nateraz na Slovensku len dvaja zpomedzi inteligencie: dr. Dušan Makovický, osobný priateľ a veľký ctiteľ Tolstého, a jak sa mi zdá, dr. J. Hálek (syn básnika Hálka), lekár v Čači, ktorý sa usadil v chudobnom kraji drotárskom z čistého idealismu; vo Švajčiarsku žije ešte exdoktor Škarvan, čistý Tolstojan; ctiteľov a nektorých miernych zastancov Tolstého je ovšem na Slovensku ešte dačo, ale zvláštneho významu celé toto hnutie u nás dosiaľ nedosiahlo. Inu, škody Slováci s Tolstojánov ešte nemali nižiadnej, ba naopak Škarvan, Makovický, Houdek obohatili literatúru slovenskú značnými prácami a Makovický dokonca vydal na svoje risiko Tolstého »Vzkriesenie«, ktoré, ak sa nemýlim, »N. Noviny« úplne zamlčaly ako zamlčaly poslednú persekuciu dra Makovického pre slovenské knihy a hlavne pre nemeckú »Die Verfolgung der Slovaken«, vydanú v Prahe. Tento krásny, vysokoučeny a nadmieru ideálny muž, ktorý obetuje celý svoj výrobok, svoj úm a celú svoju energiu ku národne osvetnej a kresťanskej práce, ktorý je dobrodincom chudoby celého žilinského vidieku, pred ktorým majú respekt všetci, starí i mladí, ba i Maďaroni, tohoto človeka fumiguje náš »národný organ« nespomenie ho ani len tedy, keď pre nacionalismus je maďarskou luzou persekvovaný, a to všetko preto, ponevač nebulárny a nekresťanský nacionalism oslepil úplne potomkov jedného Kollára, Štúra, Šafaríka.

Ano u nas na Slovensku sa tiež dokázalo, keď aj len tak en miniature, že nezaúzdený nacionalism vedie k barbarismu a nekresťanstvu (známy výrok Grillparzera).

* * *

Keď počala medzi mládežou netrpelivost, opposícia a nespokojenosť s úspechami, vlastne neúspechami práce a politiky starých, tedy »Národnie Noviny« napísaly, že nutné je, aby sa mládež držala autoríty starých (N. N. roč. 1897 č. 248). S plným právom ohradila sa mládež oproti tomutu a síce dvoch príčin. Keď Štúr vystúpil, nepýtal sa po autorite starých, a pokrok humanismu spojený s národnou myšlienkou je práve tak silný, keď nie silnejší, než idea rassového nacionalismu Hurbana Vajanského. Mimochodom rečeno majú oné známe theorie rassové (n. pr. Gaubineau) veľmi slabý podklad vedecký. A konečne kde to stojí, že my sme sa odlúčili od základných ideí našich buditeľov? A či stal Kollár na inom základe než kmenovej unii československého národa? Či bol on nekresťan preto, že holdoval humanistickým ideam Herderovým? Či on nebol Slovan alebo bol »renegat, oplan, nevyspelý v erudicii, blbeček, hlupák, tlk« atď. (všetko vlastoručné výrobky »Národných Novin«), poneváč hlásal panslavism literárny a ideový, vzájemnost na základe kulturálnom a nie politickom?

Autorita starých zbľadla ale nie z púhej namyslenosti alebo z nevážnosti oproti Martinu. Mládež sa len presvedčila, že pôvodné ideály sa značne zmenily, že naši otcovia a vôbec takmer celá inteligencia slovenská nemohla odolať istým zhubným vlivom renegátov a židov, s ktorými sa museli stykat. A nezachovali si autoritu a nezničili nový orgán ani vtekdy, keď nahuškali istú časť mládeže oproti Hlasistom na prvom i druhom sjazde v Martine roku 1898 a 1899. Sosmierenie nebolo možné už aj pre ohromnú nadutosť »Národných Novin«. Tento časopis si namýšla, že jedol múdrost s lyžičou, a preto na každého i odborne a všeobecne vzdelaného človeka pozerá z hora, ak mu nieje po voli. Naši doktorí, lekári atď. sú »blbečkovia a hlupáci«; inu, nechodili v Martine do školy.

Neidem opisovať do podrobna jednotlivé sjazdy »Hlasistov« ani rôznice medzi nami samými, poťažne protivy medzi dvoma hlavnými redaktormi, drom Blahom a drom Šrobárom.

»Hlas« vstúpa do 6. ročníku. Redaktorom terajším je dr. Vavro Šrobár, lekár v Ružomberku (Rozsahegy), pretrpel mnoho, ale aj vykonal dačo. Na Slovensku už teraz znať, že na mnohých miestach sa počalo inák pracovať, než to driev bolo. Maďarská luza zurí síce viac než inokedy, veď dusia nás a žalárujú všetko šmahom, vyzdvihli všetky zákony rovnoprávnosti, ba ani slušnosti už neznajú. A predsa hospodarská a kulturálna organisacia utešeně postupuje, najmä na západe. Dr. Blaho založil už asi 30 potravných spolkov. Mladé kňazstvo (katolícke), ktoré tiež nieje dákosi oduševnené za Martin, našlo dobrého vodcu v drovi Okanikovi.

V celku možno povedať, že pokrokové hnutie sa na Slovensku ujalo, a ačpráve »Hlas« má málo pracovníkov aktivných, málo predplatiteľov, poneváč »Národnie Noviny« hrozne pracujú oproti nemu, predsa naša spoločnost musí už s ním rátať; akási kontrola je tu a páni redaktori, z božej milosti bývalí vladari nad veľkou čiastkou intelligencie slovenskej, teraz sa musia už aj trožka reservovať. Pritom sa rozširuje

česká kniha na Slovensku a ľudová četba vstúpa a pokračuje. »Ľudové Noviny« síce padly (istú zásluhu o tento vlastenecky čin majú aj Národnie Noviny a Slovenské Pohľady), ale zato sa vzmáha vždy viac a viac »Slovenský Týždenník« Hodžov, ktorý je skvele a znamenite redigovaný.

Boh dá, že této skromné začiatky sú znamenká lepšej budúcnosti.

Anton Štefánek.

Z Petrohradu.

(Nejistota. — Min. Sacharov. — Otázka reforem. Pronásledování tisku. — Zatýkání. — Odsouzení doc. Aničkova a pí. Bormanové. — Stanislavovští. — Vyloučení kursistek. — Z hornického ústavu. — Oprava pravopisu.)

Od časů Kateřiny I., veselé choti Petra Velikého, petrohradské jaro počíná se »huláním« prvního máje v zámeckém parku Jekatěrinhofu. S počátku jezdil tam svět dvorní, později menší aristokracie, potom střední vrstvy — až v posledních letech i kupci již počali pohrdati tradiční procházkou, tak že jsme letos v nádherných alejích a na paloucích, sotva se začínajících zelenati, viděli takřka jen tovární dělníky s nezbytnými harmonikami a hokynáře s balalajkami. Svět vznešenější, považující se za lepší — chladem jektá zuby v kavárních zahradách v Petrohradě samém a na něvských ostrovech, naslouchaje zpěvu »hvězd« různých národností. V blízkém Pavlovsku, slynoucím po několik desítiletí vážnými letními koncerty znamenitých orkestrů, těší se nyní úspěchům výborný orkestr, složený hlavně z českých hudebníků a řízený p. Seménkem.

Slovem, zdánlivě jest u nás ve městě i v okolí vše při starém — a přece tomu není tak. Pocit trapné nejistoty rozšiřuje se každým dnem s novými zprávami o dosavadních nezdarech válečných — a projevuje se zejména v nižších vrstvách lidu rozmanitou, často dost překvapující formou. Vzdělanější třídy čím dál hlasitěji reptají na špatnou, diletantskou přípravu k válce — v obecenstvě parníčků a tramwají, mezi izvoščíky, kramáři, obchodními příručími atd. lze naproti tomu slyšeti úsudky, že proto vše jde tak špatně, že je ve vojně tolik Poláků, Němců a vůbec jinorodců, jinak že by se vše dařilo, kdyby tam byli jen pravoslavní. Těžko takovým lidem vykládati, že by asi všichni, kdož jsou tam nuceni životy své v šanc dávati, tedy nejen jinorodci, raději doma seno kosili, než se tam v daleké Mandžurii potýkati s Japonci. Tolik jest jisto, že lid z vnitřních gubernií nikterak netoužil po slávě válečné. Jinak na Kavkaze. Tamější horalé, plní temperamentu, na př. Kabardynci, tak jsou lačni vojenského života a krve, že s největším zápalem hlásí se za dobrovolníky na daleký východ. Budou tam zajisté nejvhodnějším a neocenitelným živlem v bojích s Chunchuzy.

Všichni jsme tedy rozechvěni — jen ministr války Sacharov, jak se zdá, nikoli. Kdyby mu ležel na srdci zdárný výsledek války, nemohl by se chovati k vrchnímu vůdci armády mandžurské, jenerálu Kuropatkinu (bývalému ministru války), jak se k němu chová. Ten žádal min. Sacharova listem poloúředním a polosoukromým, aby mu na východ posílal starší, zkušené již důstojníky, dávaje za ně doma v Rusku mladší

neb záložní. Na to mu Sacharov telegraficky odpověděl: »Ať jenerál Kuropatkin nezapomíná, že již není ministrem.« Podobně se před několika lety zachoval k nedávno zemřelému, znamenitému jenerálu Puzyrevskému. Ten byl tehdy náčelníkem štábu okruhu varšavského a Sacharov jeho pomocníkem. Šťastným sběhem okolností stal se Sacharov náčelníkem hlavního štábu v Petrohradě, kteréž místo příslušelo vlastně Puzyrevskému. Když po nějakém čase Puzyrevskij od Sacharova cosi žádal (ovšem pro vojsko, nikoli pro sebe), Sacharov mu odpověděl telegraficky právě tak, jako nyní Kuropatkinu: »Ať jenerál Puzyrevskij nezapomíná, že nejsem již jeho podřízeným, nýbrž on mým.« Tak i v dobách státní tragedie, když se rozhodují osudy celé říše nebo aspoň jejího nynějšího ústrojí, jistí pánové nezapomínají na věci a účty soukromé na úkor zájmů veřejných.

Nyní s pochopitelným neklidem veřejnost ruská očekává první rozhodné setkání dvou velkých armád. Ovšem přes to, že dosud provázel zdar Japonce, nikdo nemůže předvídati, ke komu se schýlí konečné štěstí. A od štěstí mnoho záleží na dalekém východě i doma! Vpravdě »Graždanin«, orgán známého kníž. Meščerského, tvrdí rozhodně, že osudy války nikterak nebudou míti vlivu na vnitřní stav země, volá k pokrokovcům, aby se vzdali všelikých nadějí na hlubší nějaké změny v ústrojí říše a na liberální reformy, ať válka dopadne jakkoliv. Samodržaví, pravoslaví a nacionalismus zachovají svůj nynější význam i v případě ruského vítězství, i v případě ruského nezdaru. Co se týče censury, nabude prý ještě většího významu. Vypráví se, že po článku Amfiteatrova v »Rusi«, v němž přetřásal chování se představených k studující mládeži (zejména pak dosud nevyřízenou záležitost známých událostí v zdejším hornickém institutě), ministr Plehve zlostí dupal nohama u přítomnosti policejního ředitele Lopuchina (velmi známého bývalého právníka) a hrozil, že žádné noviny nebudou vycházet bez »prědvaritělné« (předběžné) censury a že nezemře klidně, dokud té »reformy« neprovede. Z příčin technických bylo by to ovšem strašným zhoršením, kdyby i denníky měly podléhati předběžné censuře (jako u vás za výminečných stavů), jíž jsou nyní sproštěny, ač jinak ovšem jsou zodpovědny censuře jako všecky jiné publikace.

Co se týče Amfiteatrova, byl okamžitě vypovězen z Petrohradu do Vologdy, kamž byl asi přede dvěma lety internován za feuilleton »Господа Обмановы«, uveřejněný v tehdejší liberální »Rossii«. V něm velmi průhledně, ale ne právě důvtipně neb hluboce, charakterisoval celou panující rodinu. »Rossija« byla tehdy zastavena — a nyní »Rus« ztratila na dva měsíce právo drobného prodeje, což ovšem znamená pro vydavatele (Suvorina — syna) ztrátu velmi citelnou. Proto se u nás vtipkuje, že Amfiteatrov »погубилъ и Россію и Русь« (slovní hra: »zahubil Rusko i Rus« — »zahubil ‚Rossiji‘ i ‚Rusь‘). Ale není třeba to bráti doslovně, ani ne co do zájmů vydavatelových; Suvorin mladší založil svůj list v předvečer války; po jejím vypuknutí přirozeně počet čtenářů i předplatitelů novin všude neobyčejně vzrostl —

a tak má »Rusь« nyní 40.000 předplatitelů. Ovšem jest od toho ještě daleko k počtu předplatitelů »Nového Vremeni« — ale každým způsobem má jakýsi podklad vtip, že otec a syn rozdělili se o Rusko: otec žije z quasi-konservativců, syn z quasi-pokrokových.

Zdá se, jako by se zapřisáhli nynější vládcové naši s p. Plehvem v čele bez ohledu na strašné rány válečné i vnitřní, že povedou nešťastné Rusko dále po nakloněné ploše bezpráví a samovůle a tím způsobem budou ničiti nynější systém vládní do posledního zbytku. Sám p. Plehve trpí patrně pronásledovací manií i tuší všude spiknutí a útoky na svůj život. Tím se z velké míry vysvětlují četná zatýkání poslední doby. — Poněvadž se stále objevovaly stesky na svévoli a nezákonnost administračních rozsudků, vypovídajících lidi bez soudu do vyhnanství bližšího či vzdálenějšího, usnesli se asi Plehve s ministrem spravedlnosti Muravěvem, že budou na zkoušku odevzdávati záležitosti »politických provinilců« soudům, v nichž zasedají i »zástupci stavů« (сословные представители), aby tak dokázali, že tím vinníci nic nezískají.

Praxe ta zahájena v květnu procesem proti soukr. docentu petrohradské university Aničkovu a proti paní Bormanové, obviněným z toho, že na podzim r. 1903 převáželi z Finska nějaký počet výtisků časopisu »Osvobožděnie« (Освобожденie), vydávaného ve Stuttgartě Petrem Struvem. Za ten »zločin« byl Aničkov odsouzen na 2½ roku nucené práce v »rotách arestantských« i ke ztrátě všech zvláštních práv (šlechtictví, diplomu universitního, práva volitelnosti atd.), paní Bormanová pak na 2½ roku vězení (žen totiž neodsuzují k rotám arestantským, v nichž odsouzenci vykonávají nucené práce a za nejlehčí přestoupení kázeňského řádu trestáni jsou tělesně). Zdá se, že krutý tento rozsudek byl soudu diktován shora. Odsouzení však se odvolali k vyššímu soudu. — Jak se praví, podobných procesů za převážení zakázaných časopisů a knih bude ještě 40! A kromě toho zatýká se na slepo spousta lidí, neznámo proč!

Nejen »Rusь« byla potrestána za článek Amfiteatrova — i »S. Peterburgskija Vědomosti« stihl týž trest (zákaz drobného prodeje), a to za dva články: 1. o špatném zacházení ruských konsulův a úředníků s ruskými zajatci, jež Japonci převážejí a na nějaký čas internují v městech čínských a korejských, a naopak o velké péči a laskavosti, kterou jim prokazují sami Japonci; 2. za poetisované vzpomínky na Michajlovského. — Jak jsem zaznamenal v předposledním dopise, sám car přikázal zástupcům tisku (byli to Suvorin starší a Stolypin, redaktor »Petrohradských Vědomostí«), aby psali »pravdu a jen pravdu«. Nuže, »Rusь« a »S. Peterburgskija Vědomosti« vzaly to na vědomí, zkusily psát pravdu — a přesvědčily se, jak to chutná.

Ale jednu smutnou pravdu onehdy bezděky napsal feuilletonista Nového Vremeni p. Syromjatnikov (Sigma), za kterou (div!) nebyl stihán: »My sami nežijeme a jiným žíti nedáme...«

Stotisíc rublů za jediný měsíc odvezlo si z Petrohradu moskevské divadlo, o němž jsem psal posledně — a to pouze za dva kusy:

»Višňový sad« Čechova a Shakespeareova »Julia Caesara«. Ale není divu, že intelligentní obecenstvo obou hlavních měst i venkova tak se hrne na představení divadelní společnosti, jediné svého druhu: Stanislavovskij nejen že zahájil novou dobu v dějinách ruského umění divadelního, on ji i dále řídí neobyčejným způsobem. Společnost jeho srovnává se s Meiningenskými (sám jsem toho srovnání užil) — ale zdá se mi, že Stanislavovští jsou ještě subtilnější a nedostižní v zachycování nejjemnějších, unikajících, sotva se šeřících odstínů chmurného života našeho, opředeného pavučinou apathie, beznadějnosti a vyznačujícího se »razbrodom« (rozběhem, kvašením) živlů nových, tvůrčích.

Mládež naše více než kdekoliv jinde odsouzena jest k neplodnému vyčerpávání energie a zejména síly nervové, že na dospělý věk s ní nevystačí. U nás v Rusku stárneme o deset let časněji než na západě...

Co to na př. dojmů, ba i psychických katastrof otřáslo dušemi těch 180 mladých žen, přibylých do Petrohradu i z nejvzdálenějších provincií, které v dubnu byly vyloučeny ze zdejší ženské university (vyšších kursů ženských) — a neméně i dušemi jejich šťastnějších družek, které v ústavě zůstaly!*)

Co se týče hornického institutu, jest asi již rozhodnuto, dosavadní prozatímné uzavření změniti v definitivní; místo něho má býti založen nový ústav v Orenburgu nebo vůbec někde mimo hlavní město poblíž hor. Nejen veřejnost, ale i odborníci stojí po straně studentů proti řediteli Konovalovu (známému chemiku). Šest velmi vážených professorů zažádalo do pense, poněvadž nechtěli dále pracovati s nynějším ředitelem, nedávno pak vážený spolek horních inženýrů vyslovil Konovalovu na valné hromadě nedůvěru.

Mnohem klidněji, ač také ne beze sporů, přijímá se dosud otázka zjednodušení pravopisu, jíž se ujala Akademie Nauk na žádost několika společností paedagogických a vůbec pod vlivem veřejného mínění. Komisse, která se o této věci radí, není ostatně orgánem Akademie v přesném smyslu, neboť v ní kromě akademiků zasedají professoři universitní i paedagogové ze škol středních i nižších. Mimo jiné jde o vypuštění písmene ѣ (jať), místo něhož by se prostě psalo e, dále tvrdého znaku ъ, písmen i, ѳ, pak o zjednodušení rodových koncovek u přídavných jmen atd. Ale již nyní lze předvídati oposici učených i neučených starověrců proti kacířům, věřícím, že lze psáti i beze znaku tvrdosti...

Observator.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní: † A. Dvořák. S. Kapper. — Tiskové procesy slovenské. Krajinské časopisy. Banka Tatra. Odpuzování přátel Slovenska. Převezení ostatků Kollárových. Vzhůru na Slovensko! — Sjezd Towarzystwa szkoły ludowej, Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Poláci o politice Kola. † S. Romanowicz. Zákon kolonisační proti Polákům v Prusku. Hlasy o shodě rusko-polské. — Slované východní: Válka ruskojaponská. Re-

*) Srv. poslední dopis. *Red.*

formy. Úlevy Litvanům a Lotyšům. Požadavek zrušení tělesných trestů. Smýšlení obyvatelstva. Ministr vyuč. Glazov. Zemská samospráva na Ukrajině. Památka Saltykova-Ščedrina, Glinky, Chomjakova. Úrazy dělnictva. Úmrtnost dětí. Lonská úroda. Hedvábnictví. — Prośvita. Rusínské vydavatelské družstvo. Pomník Ševčenkovi. Z uherské Rusi. † M. Staryćkyj. Jihoslované: † S. Bresztyenszky. † E. Kumičić. Demonstrace pro finanč. samost. Chorvatska. Ze Srbska. Projevy sblížení srbskobulharského. † Zmaj Jovan Jovanović.

Slované severozápadní.

Českou a s ní slovanskou hudbu stihla hrozná rána nenadálým skonem nejslavnějšího současného hudebního skladatele českého a slovanského, ne-li vůbec světového, *Antonína Dvořáka* († 1. května). Není možno, aby i v těchto listech nebyla zaznamenána smutná ta událost, neboť pádem mohutného tohoto velikána české hudby zachvěla se země celého Slovanstva. Byltʼ Dvořák jedním z těch vzácných duchů, v nichž spojují se základní duševní složky celého kmene, zde Slovanstva. O tom svědčí nejen slavné »Slovanské tance«, ale celé velké životní dílo Dvořákovo. Byltʼ on jedním z největších a nejsvéráznějších duchů Slovanstva, jako předchůdce jeho Smetana.

Slavná budiž mu paměť!...

Siegfried Kapper.

Dne 7. června bylo tomu 25 let, co v Píse zemřel *Siegfried Kapper*, básník a spisovatel český i německý (nar. na Smíchově 21. března 1821), jehož životní dílo v nejednom bodě přiblížilo se snahám vzájemnosti slovanské. Proto také seznamujeme své čtenáře s podobiznou autora »Guslí«, jíž se nám dostalo laskavostí p. M. Schönbauma, a připomínáme spisy Kapperovy látek slovanských. Jsou to již »Slavische Melodien«, básně vydané r. 1844 v Lipsku, po nichž příbuznou českou knihu ohlasů vydal teprve r. 1876: »Gusle«, ohlasy písní černohorských. Mezi oběma těmi knihami však leží řada prací, týkajících se věcí slovanských: »Südslavische Wanderungen« (1851, 1853), »Die serbische Bewegung in Südungarn« (1851), »Christen und Türken« (1854), »Fürst Lazar« (epické básně, 1851—53, později také česky), »Die Gesänge der Serben« (1852), »Zpěvy lidu srbského« (1872—74), »Pohádky přímořské«. Tyto spisy i řada pojednání a článků časopiseckých, německých i českých, svědčí o tom, že Kapper zvlášť se věnoval studiu písemnictví a života srbského vůbec a černohorského zvlášť. S. Kapper jest nejušlechtilejší zjev českého židovstva a slovanskými látkami svých prací je tak zajímavou osobností literární, že by věru činnosti a životu jeho měla se věnovati zvláštní studie. Psal sice o Kapprovi hned po jeho smrti F. Schulz v Osvětě 1879 a život a působení jeho s mnohých stránek osvětlil zejména J. Hanuš ve svém velkém životopise V. Nebeského, důvěrného přítele Kapprova — ale není pochybnosti, že na základě literární pozůstalosti Kapprovy, kterou nedávno vdova jeho, paní Anna Kapprová, na přímluvu p. M. Schönbauma darovala Museu král. Českého, bylo by lze pověděti mnoho nového o tomto zajímavém muži. —č.

*

Každý měsíc přináší nyní **Slovákům** nové a nové *tiskové processy*, nové útoky maďarských šílenců proti slovenským národovcům. V Pešti 2. května soudili staříčkého 81letého faráře **Ondřeje Rojku** pro článek »Novomódne lúpežníctvo«, uveřejněný 18. července 1903 ve Slov. Týždenníku. Staříčký národovec tento neohroženě zde nazval pravým jménem ty,

kteří olupují Slováky o jich přirozená práva a vytlačují slovenčinu z chrámů a ze škol na úkor náboženství a vyučování. A nebyl před soudem poprvé. Již r. 1888 odsouzen byl v Rimavské Sobotě na rok do vězení, jelikož prý s kazatelny lid pobuřoval. Od těch čas byl již třikráte obžalován, ale vždy porotou osvobozen. I tentokráte byl osvobozen přes to, že obsah článku v plném znění potvrdil. S hrdostí vyznal, že považoval za svou povinnost vystoupit proti násilné maďarisaci v církvích a ve školách proti jasnému výroku Kristovu »Učte všecky národy«, ačkoliv článkem proti Maďarům jako národu pobuřovat nechtěl.

K osvobození Rojkovu nejspíše přispěla řeč jeho obhájce, klerikálního (lidového) poslance Dra Zboraye, který vyzýval Maďary, aby zmaďarisovali nejprve okolí Pešti, ale netrestali Slováky za to, že milují svůj lid. Důležitá slova pronesl při tom předseda soudu Žitvay: »Máme občanskou svobodu a nejvzácnější svoboda naše je svoboda agitace. Agitovat je dovoleno. Jenom že agitace má jistou hranici. Když vyskočí z této hranice a poruší veřejný pokoj, když vyzývá k nenávisti proti někomu, ať proti národnosti či proti třídě, přestává být agitací a stává se »pobuřováním«.«

Také nedávno osvobozený poslanec Veselovský má nový procèss na krku. Žaluje ho senický služný Szálé pro pomluvu úřadu, jelikož Veselovský Szálého pro různé přehmaty oznámil ministerstvu, hlavně několik případů, kde jeho vinou byli nuceni lidé vystěhovat se do Ameriky. Ovšem vrána vráně oči nevyklube. Proto teď nitranský soud žádá sněm za vydání posl. Veselovského.

Naše obavy, které jsme v 6. čísle Slov. Přehledu vyslovili ve příčině slovenských *krajinských časopisů*, se bohužel splnily. Liptovsko-Oravské Noviny pro nedostatek platících odběratelů zanikly, nedokončivše ani druhého ročníku. Smutný to pohled do budoucnosti, když ani v nejčistších a nejprobudilejších stolicích slovenský časopis se neudrží. A bylo by ho tu třeba jako soli, aby národní vědomí šířil mezi obyvatelstvem, které v Dolním Liptově přetvořuje se z usedlých malorolníků v tovární dělníky (za posledních 20 let zde bylo vystavěno 6 továren). Za to začal v Ružomberku vycházeti nový maďarský časopis »Rozsahegyi hirlap«. I jeden slovenský časopis přibyl: týdenník strany socialisticko-agrární »Slobodnô Slovo« v Bekešské Čabě.

Ve mnohých věcech trpí nebohé Slovensko za hříchy svých národních vůdců, kteří před chybami svými a svého lidu zvykli si zavírat oči. Toho dokladem je *banka »Tatra«*, o jejíž poměrech před nedávnem bylo několik článků v »Českém Loydu«; proti nim uveřejnily Národnie Noviny dlouhé odpovědi, ale na valné hromadě v Turč. Sv. Martině 21. dubna t. r. ukázalo se, že co Č. L. psal, je smutná pravda. Banka utrpěla značné ztráty: tak 100.000 K ztratila jen půjčkou zbankrotělým uherským šlechticům Očkayovcům, před kterou byla v čas varována a která mohla býti dobře zabezpečena. Podaří se však brzy asi tyto ztráty opět nahraditi. Valná hromada se usnesla, že dividenda za rok 1903 se nerozdělí a sestaví se komise k vyšetření viny.

Takto mstí se Slovákům vlastní neomylnost, která prohlašovala za nepřítele Slovenska každého, kdo opovážil se kromě pěkných věcí viděti i stinné stránky. Tak počínali si martinští vůdcové a jejich časopisy proti Kálalovi, tak i proti jiným.*)

Slov. Týždenník dobře charakterisuje takový způsob výchovy národa: »V našej Hornej Trenčanskej je veru náš národ ešte nie sám svoj. Priateľov má za hrstku, nepriateľov na vozy. A tí prijatelia boli často tiež len takí, že mu len lichotili. Jeho zaostalosť nazvali konservatívnosťou a tým sa uspokojili. Skutočnú pravdu o jeho duševnej úrovni mu zamlčali. My už len pri tom zostaneme, že je to zlá výchova národa, keď sa len pekným maľuje a tak vo svojich chybách potvrdí.«

---

*) Tyto řádky byly napsány a vysázeny před útokem p. Vajanského na nás! *Red.*

Dej Bůh, aby zdravé názory této mladé strany na Slovensku zdomácněly, neboť jest věru již svrchovaný čas začít mezi lidem pracovat aby nebyl ponechán sám sobě.

Jak známo, *převezeny byly tělesné ostatky* nesmrtelného pěvce »Slávy dcery« *Jana Kollára* ve dnech 14.—16 května ze hřbitova markského ve Vídni, kde 52 let spočívaly, na evang. oddělení hřbitova Olšanského, kde uloženy budou nedaleko rovu Pavla Jos. Šafaříka, tak že nyní oba zakladatelé vzájemnosti slovanské budou odpočívati poblíž sebe. Naše soukromé mínění jest, že popel Kollárův mohl klidně býti nechán tam, kde Kollár naposled působil jako professor slovanské archeologie, ve Vídni, kde žijí statisíce Čechů a Slováků. Takto akt piety k památce Kollárově obsahoval trochu více obřadnosti, než se slušelo vzhledem ke Kollárovi evangelíkovi. té obřadnosti, ve které se bez toho utápí veškerý náš národní život český. zatlačuje myšlenkové, duchovní pojetí vždy do pozadí. I jinak objevily se různé hlasy, nespokojené se slavností tak, jak byla. Správně bylo vytknuto, že ostatky Kollárovy měly býti vystaveny v pantheoně Musea král. Českého, že měly být pochovány na Vyšehradě, že o velkém pěvci Slávy dcery měl promluviti velký básník vedle vynikajícího slavisty (prof. Pastrnka) atd. Nejvíce ovšem by si bylo přáti, aby s kostmi Kollárovými byl k nám přenešen i duch Kollárův, o němž se u nás sice mnoho mluví, ale jímž dosud proniknuti nejsme...

Blíží se doba, kdy činěny budou zase plány cestovní a mnohý se připravuje též na prázdninový výlet na Slovensko. Slovensko po stránce přírodní jest jistě velmi krásné, zejména Tatry. Hůře jest ovšem se stravou nebo bytem, ve které příčině zvyklí jsme klásti jiné požadavky, než čím nám v židovských hostincích na Slovensku může býti poslouženo.

Radím však každému, kdo na Slovensko se chce vydati, aby se na cestu řádně připravil a o slovenských poměrech řádně informoval, jinak by z cesty mnoho neměl. Také by projevenou neznalostí Slováky jen roztrpčoval. Tak jsem byl svědkem toho, když mladý slovenský lékař vytýkal dvěma cestujícím Čechům, že užívali maď. názvu Csorba místo slovenského Štrba. Nemohl pochopiti, jak někdo nemůže znát významu toho slova, podobného slovu štrbina, našemu štěrbina. Sami Slováci ovšem často proti tomu hřeší. Kdyby dr. Niederle nebyl vydal Národopisnou mapu, upadlo by mnohé jméno za několik desítek roků v úplné zapomenutí. Samy Národnie Noviny 2. dubna t. r. v drobné zprávě »Kde niet rekrútov« psaly místo Trebišov »Töketerebeš« v Zemplíně... Nuže, *vzhůru* na Slovensko — ale dříve se řádně poučte o zemi i poměrech. *S. K.*

*

Lužice utrpěla těžkou ztrátu úmrtím hudebního skladatele *K. A. Kocora*, jenž byl na svatodušní neděli v Ketlicích za velké účasti národa pochován. Vrátíme se k této události v 1. čísle VII. ročníku, jakož i k 20leté památce smrti velkého buditele *Jana Arn. Smoleřa*, připadající na 13. června.

*

O věcech **polských** bylo by mnoho co psáti, ale tísněni nedostatkem místa uskrovňujeme se na stručný přehled věcí nejdůležitějších. — Jako u nás, tak i u haličských Poláků byl květen měsícem sjezdů. Z nich na předním místě zasluhuje býti uveden *sjezd Towarzystwa szkoły ludowej*. Tento důležitý spolek pečuje nejen o vzdělání lidu polského v jazyce mateřském na hranicích národnostních, nýbrž i vůbec o osvětu lidovou v haličské části Polska. O práci tu dělí se ústřední výbor se 181 místními odbory. V školách »Towarzystwa« učí se 2352 dítek, »Tow.« mělo v posledním správním roce 58 kursů pro dorostlé analfabety (o 33 více než r. předešlého), čítáren a knihoven mělo 526 s 96.226 knihami, jichž užívalo 102.000 čtenářů. Příjmy spolku r. 1903 byly 71.303·84 K, vydání 87.005·97 K; hlavním pramenem příjmů jest »národní dar 3. května«. Jednání sjezdové nabylo významu i pro otázku shody polsko-rusínské vystoupením spisovatele W. Feldmana, který žádal, aby »Tow.« hlavní pozornost obrátilo k západní hranici polské, kdežto na východě hrozí činnosti »Tow.« nebezpečí, že snahy kulturní snadno by se

mohly změniti v politiku, před čímž varuje. Za důvod, že některé odbory ve východní Haliči nepojímají správně svého úkolu, uvedl řečník provolání, vydané jedním z těch odborů, v němž vedle falšování historie hlavně provokační tón protirusínský musil nemálo přispěti k přiostření vzájemného poměru obou národností. V této věci souhlasně s p. Feldmanem mluvil i posl. Stapiński, delegát lvovského odboru p. Dąbski a prof. Dr. Bujwid. Mužné toto vystoupení v zájmu spravedlnosti a dobré shody obou národů dělá čest polské společnosti — a nic na věci nemění, že oposice, muži těmito representovaná, byla tentokrát přehlasována. To jest důležito, že řečníci počítají se k pokrokovým stranám polským — a pokroku přec náleží budoucnost. Kéž jen se na obou stranách množí takovéto pokrokové hlasy — a správná cesta k žádoucí dobré shodě rusínsko-polské jistě se najde. — Pro tuto otázku jsou důležita i usnesení sjezdu »*Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych*« (o svatod. svátcích): 1. Sjezd prohlásil utrakvismus ve školách středních za škodlivý. 2. Zavrhl návrh na zavedení povinné polštiny i rusínštiny do všech škol haličských, za to však se vyslovil, že třeba jest žákům umožniti naučení se oběma jazykům zemským a povzbuzovati je k tomu.

Politika *Kola polského* v říšské radě zavdala zase mnohým u nás příčinu k nesprávnému stotožňování strany politické s celým národem. Proti takovému osudnému nedorozumění musíme znova vystoupiti a před ním varovati. Jako se nesmí stotožňovati počínání ruské vlády s ruským národem, tak nesmíme na celý národ polský přenášeti hořkost, kterou v nás vzbuzuje jednání rozhodující zatím politické strany haličsko-polské. Slyšme na př. úsudek »Kuryra Lvovského« o posledním obratu »Koła«: »Před svátky Kolo polské, přiblíživši se k Čechům, upustilo od dávné reservy, stanulo jasně po straně skromných národních požadavků českých ... Po svátcích vrátilo se na dávné stanovisko neutrálnosti, příznivé Němcům a vládě ... Od té chvíle, co Kolo, smířivši se s vládou a Němci, chce se v parlamentě přičiniti o udržení statu quo ..., snahy jeho znamenají pouze tendenci, zachrániti výsady hrstky velkostatkářů, pozbývají jakési vyšší ideje a nedojdou uznání v kruzích demokratických.«

Kruhy tyto utrpěly bolestnou ztrátu úmrtím vynikajícího politika *Tadeusze Romanowicze* (* 25. 10. 1843, † 30. 5. 1904). K ocenění jeho života se bohdá vrátíme — zatím pro nedostatek místa jsme nuceni omeziti se na prosté zaznamenání smutné události.

Proti Polákům v německé části Polska, jak známo z novin, schválila pruská panská sněmovna a po ní v zásadě i sněm pruský *zákon kolonisační* (srv. Sl. Přehl. VI. str. 229.); ve sněmu po dvoudenní bouřlivé debatě odkázána předloha komisi, kteráž beze vší pochybnosti doporučí přijetí zákona. Debata ukázala, že vláda nikterak nemusí se těšiti ze svého vítězství, jež »Kur. Warsz.« případně nazývá Pyrrhovým. Utrpělať dokonalou mravní porážku, kterou dílem sama si zadala nešikovnou řečí min. Hammersteina, dílem utrpěla řečmi poslanců polských i německých (svobodomyslných a centrovců). Svobodomyslná »Bresslauer Zeitung« píše, že nový zákon vlastně svědčí o bankrotu protipolské politiky, neboť ukazuje, že přes všecko úsilí nepodařilo se vládě ve východních provinciích sesíliti živel německý, tak že konečně se utíká k zákonům výjimečným. Vždyť »nový zákon má tak určitý cejch protikonstituční, že ani sami ministři neměli odvahy to popříti aneb to popřeli jen z polovice.«

V ruských novinách v posledním čase hojně se přetřásá otázka *shody ruskopolské.* Popud k tomu dala válka rusko-japonská, v níž tolik Poláků krvácí za věc ruskou. Na tento fakt navázala petrohradská »Rusь« svůj velkonoční článek, končící pozdravem: »Alleluja, pravoslavní i jinověrní bratři! Christos voskres, alleluja, bratří Poláci!« Týž list uveřejnil potom řadu hlasů s obou stran o možnosti shody, které sice přinesly značné ochlazení (i sama redakce »Rusi« couvla), ale přece znamenají pokrok proti dřívějšku. Ještě pozoruhodnější jest hlas »Vilenského Věstníku« (orgánu general-gubernátora Mirského) z téže doby, smířlivě naladěný k Polákům, ba beroucí je v ochranu proti »Světu«. Po těchto hlasech uveřejnil Polák W. Spasowicz v »Novém Vremeni« otevřený list, jímž požadoval rovnoprávnost polštiny s ruštinou

v městské obecní samosprávě — až by byla městům v král. Polském udělena. Redakce v krátkém dodatku uznala oprávněnost tohoto požadavku, což jest v »Novém Vremeni« projev neslýchaný. Dalo by se z toho soudit, že událostmi válečnými svědomí bylo probuzeno i v těch kruzích, kde by chom se toho byli nenadáli. Avšak tento konkretní, spravedlivý a dojista velice skromný požadavek polský vyvolal prudký protest varšavského dopisovatele téhož listu, jenž nejen se vyslovuje proti jakýmkoli ústupkům jazyku polskému v budoucí městské samosprávě, ale naopak dává na srozuměnou, že nemůže škoditi ještě větší obmezení práv polštiny. A tak celá diskuse o shodě rusko-polské, kterou jsme vřele stopovali; konec konců zdá se praviti, že o shodě smí se zatím mluviti ideálně, ale nikterak ne konkretně! . . . Ale ještě počkáme s konečným úsudkem; našemu rozumu aspoň zdá se nemožno, aby Rusové déle otáleli s opravdovými smírnými kroky vůči Polákům, jichž tisíce a tisíce, řadových vojáků i důstojníků,*) nasazují na dálném Východě své životy za státní zájmy ruské. Zde nic na váhu nepadají pochopitelné hlasy části zahraničného tisku polského, sympatisující s Japonci**); naopak jest povinností Ruska zaříditi své chování vůči Polákům tak, aby podobné hlasy v budoucnosti byly nemožny.

A. C.

Slované východní.

Co psáti z **Ruska**? Zmatené, s obou stran nyní již nespolehlivé zprávy válečné dosti zloby plodí ve sloupcích denního tisku — proto o nich zde pomlčíme. Nesčetné jsou také úvahy ruských i neruských listů o *vlivu války na obchod*, na finance říše, na poměry národohospodářské. Mezi nimi znalostí vyniká ve vídeňském měsíčníku Exportrevue stať obchodního agenta při rakouskouher. konsulátě v Moskvě, O. D. Löwenfelda, vyniká i tím, že liší se zcela od názorů ostatních obchodních faktorů cizích konsulátů. Ukazuje, že menší i větší obchod utrpí z počátku válkou, především proto, že menšímu obchodu ztížen je nyní úvěr bankovní, velkému pak škodí přerušení nebo aspoň omezení obchodního spojení se Sibiří, ale přes to varuje evropské vývozce, aby se neoddávali příliš černým názorům a obavám, neboť všecky obtíže tyto jsou jen dočasné a přejdou. Skutečnost dává mu za pravdu. Obchodní spojení po sibiřské dráze jest opět obnoveno — zatím do Irkutska, po dostavění okružní dráhy bajkalské otevře se i cesta dále. — F i n a n č n í s í l a r u s k á jest mnohem lepší než japonská. Uspokojivý stav financí na konci roku loňského a škrty v rozpočtu letošním umožnily, že k válečným potřebám bylo lze obrátiti ihned 300 mil. rublů bez dotčení ostatní peněžní hotovosti v pokladně státní pro potřeby příští vypsána 300 millionová půjčka vnitřní — na půjčku zahraniční nikdo nepomýšlí.

Vojna nutí *k reformám*. Obrovská a složitá úřední mašinerie v ruském ministerstvu vnitra zjednodušena tím, že uvolněn a značně osamostatněn dosavadní departement orby a departement zdravotnictví, do obou pak povoláni jako členové, požívající stejných práv se členy úředníky, osvědčení pracovníci z institucí samosprávných, zemských a obecních i soukromí odborníci. Dostává se tím do posavadního byrokratického zřízení aspoň trochu vzduchu lidového.

Veliká síla vojska, kterou spotřebuje Mandžurie, oslabuje Rusko vnitřní, i hledají se proto prostředky k uklidnění nespokojených živlů domácích. *Polevcno Litvanům a Lotyšům.* Doposavad zakázáno bylo tisknouti litevsky latinkou, graždankou pak (cyrillicí) Litevci tisknouti nechtěli, bojíce se, že při znalosti této abecedy šíření ruštiny mezi lidem půjde rychleji než dosud. Proto drželi se latinky, tiskli v Prusku, v Elblągu (Elbing), a knihy pašovali do Ruska přes veliké tresty, hrozící za to. Až doživotní vypovězení na Sibiř stihlo sedláka, jenž pašoval s fanatickou vášnivostí knihy. V pokutách přišel o všechen majetek, dvě léta pobyl na Sibiři a přece znova dopravoval knihy, až byl opět postižen a odsouzen k doživotnímu vyhnanství. Nyní konečně po 40 letech zákaz tisknouti latinkou je odvolán.

*) Což s obzvláštním důrazem uvádějí jmenované ruské listy.
**) O těchto hlasech příště.

Vojna vyzdvihla ještě jednu starou, bolavou otázku, *požadavek zrušení tělesných trestů.* Bylo to gubernské zemstvo kostromské a oděsská městská správa, jež opětně se ozvaly pro tento požadavek, uvádějíce, jak je to ohavné, tělesným trestům podrobovati stav selský, jehož příslušníci obrovskou většinou jsou zachránci říše, dávajíce za ni v šanc své zdraví, krev a životy. Jaký pocit plní srdce vesničana, vysloužilého obránce vlasti, když pro nějaký rubl z nouze nezaplacených daní jest na úřadě bit?

Vnitřní smýšlení obyvatelstva v Rusku jest předmětem velkých obav vládních. Nevěří loyalnosti (zřejmě značné, když sebráno v krátkém čase vlastenecké daně na vedení války skoro 8 millionů), policejní opatření a pohotovost zakročiti silou zdají se jí nezbytny. Cizí listy vyprávějí o nepokojích v Petrohradě, Kronštadtě, v Moskvě a j.; nemajíce však potvrzení toto z Ruska, nebudeme se o tom šířiti. Jen zaznamenáváme telegram rusínského »Dila«, dle něhož v Petrohradě prý bylo zatčeno na sta osob. To nyní potvrzuje i náš dopisovatel, jenž také píše o vypovězení Amfiteatrova a odsouzení Aničkova.

Nový ministr vyučování V. G. Glazov podle vlastních slov svých není žádná pochodeň. »Ptáte se mne« — řekl ke spolupracovníku S. Petěrb. Vědom. — »jaký je program, jejž chci provésti ve škole. Odpovím vám krátce a jasně: škola podle mého hlubokého přesvědčení musí připravovati lidi, a to dobré lidi To musí býti její hlavní úkol. Ale jak uskutečniti tak obtížnou práci, toť druhá otázka. A to svrchovaně vážná K tomu třeba míti především talentované síly výkonné. Více vám nemohu říci nic, jinak proto, že bych jinak musil mluviti větami povšechné platnosti, jednak proto, že jsem se ještě neobeznámil s pracemi svých předchůdců.« Úpravu učitelských platů středoškolních provedl prý podle jeho slov již zesnulý min. Sänger.

Od polovice května vešlo v život *zavedení zemské samosprávy na Ukrajině* v gubernii kyjevské, podolské a volyňské, již před tím dlouho chystané.

Kromě památky 15. letého výročí smrti *M. E. Saltykova-Ščedrina* (k níž přineseme článek v příštím ročníku) oslavena byla *památka M. I. Glinky* a stoleté jubileum narozenin *A. S. Chomjakova.* V Alexandrovsko-Něvské Lavře za dosti chabého účastenství, tak že neveliký chrám sv. Ducha jen zpola byl naplněn, oslaven byl veliký skladatel ruský panichidou a řečmi nad obnoveným hrobem. Na mříži upevněny mramorové desky s názvy jeho veleděl: »Život za cara« a »Ruslan a Ludmila«. Na památníku je basreliefový portrét Glinkův a pod ním slova: »Slavsja, slavsja, svjataja Rus . . .« — Památka zakladatele školy slavjanofilské A. S. Chomjakova oslavena ve chrámu společnosti pro šíření křesťansky mravního vzdělání slavnostní bohoslužbou a slavnostními řečmi preosvjaščenného Antonína a docenta duch. akademie Michaila.

Novým rokem ruským vstoupily v platnost předpisy *o náhradách dělnictvu při tělesných úrazech.* Platí pro všecky podniky tovární a zajišťují pense dělníkům i rodině. Při plné invaliditě $^2/_3$ poslední mzdy, při částečné poměrné podíly, podobně podíly vdově, dětem manželským, adoptovaným i mimomanželským. Pokrok je i v tom, že nyní při soudním projednávání případu nemusí dokazovati dělník svou nevinu v úrazu, nýbrž zaměstnavateli ponechává se důkaz viny dělníkovy, nedokáže-li mu zúmyslnost nebo hrubou neopatrnost, je věc dělníkova zajištěna.

Na výstavě »dětského světa« vyvěšena je mapa Ruska, všecka jako pokrytá krvavými skvrnami. Znázorňuje *stupeň úmrtnosti dětí* v jednotlivých krajích ruských. Rodí se do roka 4,465.990 dětí a umírá 3,055.524, čili úmrtnost ta dosahuje 60 a více procent. Jaká to hrůzná cifra, bijící na poplach . . .

Statistika *lonské úrody* vykazuje celkem o 414.000 pudů plodin více než-li roku předchozího, je tedy celkově lepší než prostřední. Naděje, že rok poskytne úrodu velmi dobrou, jak se zprvu slibovalo, se nesplnily. Místy při tom uhodila i neúroda. Je to především v gubernii Nižegorodské, kde není dost obilí, píce a z jara nebude ani na setí. Pro obvod na střední Volze všude jsou obavy, že nebude čím krmiti dobytek. V centrálním obvodě úrodou loňskou ani se stav nezlepšil, ani nezhoršil.

Na jihu ruském víc a více se vzmáhá *hedvábnictví*. Ministerstvo zemědělství podporuje všemi silami tento odbor průmyslový, při všech státních lesních úřadech zařizuje chovy hedvábníků a šíří je v millionech mezi lidem. Velmi účinni jsou v šíření chovu tohoto učitelé národních škol. Kniha Urazovského o hedvábnictví ruském ukazuje však, že by se mohlo rozvíti měrou, o které se málokomu dnes zdá, tak jsou všechny přírodní podmínky tomu příznivy. —*ch.*

*

Rusínský osvětný spolek *Prośvita* vydal svůj výroční výkaz, z něhož vysvítá, že spolek v minulém roce vydal 14 popul. publikací ve 170.000 exemplářích; měl 16000 členů, z nichž bylo 2000 nových. Filiálek měl 30, všech čítáren 1.300. Příjmů měl 29.000 korun a majetek v ceně 115.000 kor. On vládne také fondem 68.000 korun na malor. divadlo, V jeho správě je též malor knihovna o 10.000 svazcích. Letos pořádá ve Lvově volně přístupné universitní kursy v malor. jaz.

Pětileté jubileum činnosti *rusínského vydavatelského družstva* ve Lvově je uspokojivé; za ta léta vydáno 128 knih ve třech seriích: 1. belletristika 2. vědecká literatura. 3. populárně vědecká literatura.

V Kyjevě pomýšlejí, jak sděluje Kyjevská Starina, postaviti *pomník Ševčenkovi*, a to důstojný. — Se značným úspěchem vystupuje maloruská herečka Marie Zaňkovecka v petrohradském divadle Nemetti.

Na uherské Rusi r. 1894 bylo ještě 195 malo-ruských ob. škol a 242 smíšených, maďarskoruských, maďarisujících. V roce 1901 bylo již čistě maloruských jen 70, smíšených 325. A při tom i návštěva škol klesla s 66% všech dětí na 63%. Proti 36.635 osobám čtení i psaní znalých bylo 341.127 analfabetů. Na všech středních školách jen 100 žáků se přihlásilo k ruské národnosti.

V Kyjevě zemřel spisovatel a národní pracovník maloruský *Michajlo Staryćkyj* ve věku 64 let. Překládal z Andersena, Gogolja, Krylova, Shakespeara, Někrasova, Puškina i Lermontova a ze srbských národních písní. Sám napsal řadu pěkných básní a řadu prací pro jeviště, obzvláště když spolu s Kropivnyćkým stal se spoluředitelem veliké společnosti herecké. Byl stálým spolupracovníkem Kyjevské Gazety. Zásluhy jeho o literaturu maloruskou jsou značné — čest jeho památce!

Zemské volby do sněmu haličského, provedené 14. června, schválily stanovisko dosavadních zástupců národa maloruského, kteří pro záležitost stanislavovského gymnasia ze sněmu odešli. Přes všecky námahy »Haličanina« a strany staroruské z deseti kandidátů, navržených Národ. komitétem, zvoleno devět; propadl pouze Barvińskij proti starorusínu Jefinnoviči, a to z příčin osobních — pro osobní svou neoblibu. —*ch.*

Jihoslované.

Známý **chorvatský** politik *Dr. Šandor Bresztyenszky*, bývalý professor právnické fakulty v Záhřebě, zemřel 9. května (nar. v Prečeci 1844). Maje na mysli ideu sjednocení národních sil, přikláněl se čím dál více směru konservativnímu, ale vše marno; nejen že se nedočkal spojení politických stran chorvatských, ale na konci života sám byl úplně osamocen. — Těžkou ztrátu utrpěla literatura chorvatská skonem *Eugena Kumičiće* dne 13. května (nar. 11. led. 1850 v Berseči v Istrii), nejpopulárnějšího snad současného spisovatele. Kumičić psal nejprve povídky ze života istrijského lidu, pak se obrátil k líčení současného života v Záhřebě a Chorvatsku, konečně k předvedení jedné stránky chorvatských dějin velkým románem historickým »Urota Zrinsko-Frankopanska«. Do češtiny přeložena řada jeho děl (Gospodja Sabina, Preko mora, Neobični ljudi, Urota Zrinsko-Frankopanska, pak dramata Sestre a Obiteljska Zajna). Čest jeho paměti!

V Záhřebě došlo poč. června ke studentským manifestacím ve prospěch *finanční samostatnosti Chorvatska*. Zajímavo a potěšitelno jest, že srbské studentstvo v Záhřebě přidružilo se k těmto projevům resolucí, jíž vyzývá politické strany srbské v Chorvatsku a Slavonii, aby se připojily k boji za finanční samostatnost těch spojených zemí.

Srbský král Petr I. (jehož rozvážná vláda zasluhuje všeho uznání) vyšel konečně z choulostivé situace, v níž se nacházel setrváním kralovrahů u dvora. Došlo k tomu v dubnu kompromisem: kralovrazi jednak dání na odpočinek, jednak obdrželi jiná místa, ale za to odstraněni z armády a z veřejných míst i všichni vynikající přívrženci předešlé dynastie, zejména účastníci (přímí neb nepřímí) známé protivzpoury nišské posádky. (Zajímavo bylo srovnati úsudek Nár. Listů o konečném kroku krále Petra I. s úsudkem téhož listu o žádaném odstranění účastníků palácové revoluce záhy po krvavé noci!)

Měsíc máj na to přinesl pozoruhodné projevy *sblížení srbsko-bulharského*: konferenci krále Petra I. s knížetem Ferdinandem v Niši a návštěvu bulharských studentů v Bělehradě. Kromě toho tisk bulharský i srbský živě se obíral otázkou shody srbsko-bulharské a vůbec otázkou balkánské federace, jíž věnoval rektor sofijské university B. Bojev zvláštní úvahu.

Teskníme se Srby nad rovem básníka *Zmaje Jovana Jovanoviće*, který byl opravdovým miláčkem národa. Zemřel 14. června, příliš záhy po svých 70. narozeninách, nedávno okázale a srdečně celým národem oslavovaných. Pamět trvalá mu zůstane zachována nejen v Srbsku, ale v celém Slovanstvě!*)

Literatura, umění.

IVAN CANKAR: **Hiša Marije Pomočnice.** Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1904.

V posledním desítiletí minulého století objevilo se na básnickém poli slovinském čtvero mladičkých mužů, jimž náleží zásluha, že zachránili naši lyriku před volným umíráním. Jsou to Cankar, Kette, Murn a Zupančič.

Cankar sebral první své písně v knize »Erotika«. Písně tyto líbily se nad míru kn. biskupovi dru Ant. Bonav. Jegličovi v Lublani, že — jak známo — dal spáliti na hranici asi 700 exemplářů knihy »Erotika«. A jaký div! Na hranici neshořely jen písně této knihy, nýbrž i všechny jiné, které dřímaly ještě v duši básníkově, jak Cankar sám vypravuje v doslovu k druhému vydání sbírky. V tomto vydání scházejí sice některé méně zdařilé písně, oněch však, z kterých čerpal duševní pastýř své nadšení, zajisté básník nevyloučil.

Druhý básník, Kette, byl asi ze všech jmenovaných nejnadanější. Ale záhy vyrvala nám jej smrt. Máme posmrtné vydání jeho písní, k němuž předmluvu napsal Ant. Aškerc.

Za nedlouho následoval po něm Murn, odvolán nenadále uprostřed básnického vývoje, než ještě nalezl pravé cesty... Vydavatele svých básnických výtvorů našel i on, dra Ivana Prijatelje, který také napsal předmluvu.

Oto Zupančič konečně docílil nedávno třetí svou sbírkou (»Čez plan«) skvělých úspěchů. (Srv. letošní Slov. Přehl. str. 208.) Všechen básnický dorost náš ukazuje zřejmé stopy vlivu Zupančičova. Přirozeně musí tak silná poetická individualita působiti na mladé lidi.

Stejný význam, jako Zupančič v lyrice, má Cankar v próze. Pod magickým vlivem Cankarovým octl se dokonce starší spisovatel Meško, snad nejoblíbenější novelista slovinského písemnictví.

Mistrem slohu a líčení ukázal se Cankar také v díle »Hiša Marije Pomočnice«. O tom bychom již neměli pochybovati: vždyť nedávno (srov. »Ob zori«) dokázal, že lze tentýž motiv několika způsoby zajímavě zpracovati. Látka knihy »Hiša Marije Pomočnice« jest však choulostivá, i svědčí to o velkém nadání, když ji tak ovládl, že se na několik nepatrných výjimek neprohřešil proti požadavkům uměleckým.

*) Podobiznu Zmajovu a studii o jeho životě a poesii (z péra J. Hudce) přinesl Sl. Přehled již v I. roč.

Děvčátka 10—14letá leží v nemocnici. Bledé tváře, scvrklá tělíčka, plná ran. Nožky, jichž nemohou užívati, vězí v neohrabaných plstěných střevících. Na malých stoličkách pohybují se šoupáním s místa. Mnoho mluví... o družkách, které také kdysi v těchto pokojích ležely, o smrti — o své nemoci však ne. Hádají, která první zemře, a ani se toho nelekají. Nemluví ani dost málo způsobem 14letých dítek. Mnohem rozumněji, mnohem moudřeji! Málem jako velcí lidé! Očka jejich dívají se tak moudře, tak výrazně do božího světa — jak to bývá vždy u dítek dlouhou nemocí připoutaných na lůžko... Že jsou to děti, lze soudit jen z krátkých trhaných vět.

Smrt si nepředstavují jako kostlivce s kosou. Ne! Ona je přece vysvobodí, přivede je k životu šťastnému, plnému slunce a světla. Smrt je naší vysvoboditelkou! Ona je klíčem ke slunci, ke světlu, ke štěstí!

Tuto ideu vyjádřil Cankar v »Domě Marie Pomocnice«. Idea není nová ale její způsob podání po mém soudě jest nový. Idea vtělena je v mladé bytosti, v oběti hříchů rodičů svých: jedna dívka je tuberkulosní, druhou stíhá kostižer atd.

Spisovatel měl tuhou práci. »Hiša Marije Pomočnice« skládá se vlastně z mnoha rovnoběžných scén, jichž souvislost jest právě velikou jeho zásluhou. Jak jemný jest přechod z realního myšlení a žití k halucinacím! Jaký dar pozorovací jeví se výstupem kanárka a mladého vrabce! Nejlépe podařila se ovšem poslední kapitola.

Doporučuji knihu všem dospělým, při čemž míním dospělost ducha, jinak by čtenáři knize nerozuměli a útočiště by brali k bajkám, které se časem kolem Cankara nakupily, a jež také dr. Jegliče přiměly ke zřízení, hranice... *I. Lokar.*

Голосъ крестьянина. Изданіе »Свободнаго Слова«, подъ редакціей В. Черткова. A. Tchertkoff, Christchurch, Hants, England. 1904. Cena 60 hal., str. 46.

Hlas prostého sedláka ze střední Rusi!

Čtenář užasne nad rozhledem, sečtělostí a vývody vtipného demokratického mužíka-filosofa. Mnoho překvapných a správných názorů, ovšem vedle mnoha, kterých by čtenář nesdílel; většina z nich je očividně přejata z učení Tolstého (na př. jeho známý názor o vědě, umění a průmyslu).

Slyšme tedy aspoň jedno místo ze stati zajímavého tohoto pozorovatele, jehož »duše překypovala bolem od mnoha let pro to, že je (sedláky) pokládají za stav povinný daní«, slyšme, jak odsuzuje útisk selského lidu, uznávaje přednosti přirozeného života mužického před strojeným a falšovaným životem aristokratického panstva, vyssávajícího dělný lid: ».... Ale nechť sebe uměleji uchvátili jste náš život sociálním bezprávím, ať sebe víc trápíme se v hmotné i duševní chudobě, dobývajíce si den ze dne na smrti možnost žití, my přece jsme šťastnější vás, vy páni, protože každý den nám přináší dílo a starosti a tím jest nám dražší, čím více námahy nás stál. Žijíce nenudíme se, nechuravíme z pusté zahálky, nevymýšlíme, čeho pro život netřeba, nezabřídáme do výmyslů, jež by ospravedlňovaly nezákonitost způsobu našeho života. A vám je to vše známo. Náš život odehrává se všecek na jevišti mohutného divadla přírody, a proto nepotřebujeme ani nejasných obrazů ani napodobených dekorací a ozdob, ani umělého buzení citů divadlem, jakože váš panský život je všecek umělé divadlo. A k dostupným pro nás obrazům božího světa, slunce, zelenajících se a dozrávajících niv, lesů, luk, letních bouří, hvězdného nebe, všemožných živých bytostí ani z daleka nelze přirovnati vaše kopírované, mrtvé obrazy, nechť jsou ony malovány sebe lepšími mistry-umělci«...

Tak prostý mužík-myslitel — ba můžeme směle říci i básník... Kolik tu pravdy vysloveno! Vydavatelstvo »Svobodného slova« může — jak v úvodní poznámce praví — těšiti se právem z takového representanta »svobodně-křesťanského« hnutí na Rusi, kteréž bohdá přivodí pravou obrodu Ruska.

Setba lidumilného učení Tolstého utěšeně zkvétá... *A. L.*

Исповѣдь сектанта. Матеріалы къ исторіи русскаго сектантства. Выпускъ 8-й. Изданіе »Свободнаго Слова«, подъ редакціей В. Черткова. A. Tchertkoff. Christchurch, Hants, England. Cena 40 hal., str. 22.

Brošurka obdobného rázu jako »Golos Krestjanina«, psaná v duchu Tolstého. Prostý člověk líčí tu jaksi autobiograficky zajímavé převraty náboženských názorů svého nitra, jak je prožil od mládí a kterak dospěl k názoru čistého křesťanství, povzneseného nad všelikou konfessi a obřad. Zajímavo je zvláště čísti, kterak původně toužil po životě mnišském, jak se mu pak ten život z vlastního poznání stal odporným a přivodil u něho obrat; jak v rodné obci střetl se pro svůj názor se »svjaščennikem«, kterak tento proti němu bouřil lid; a konečně kterak tento prostý člověk založil duševní obec, sdílející jeho názory, a jaké byly následky toho: udavačství kněží a na konec — nezbytná Sibiř se svými hrůzami.

Historie s dostatek známé . . . *A. L.*

*

V Sarajevu počal Rud. M. Zahradník vydávati laciný lidový čtrnáctideník »*Pokret*« (ročně pouze 2 K), věnovaný »národní osvětě a slovanskému uvědomění.« Směr podle prvního čísla jest velmi ušlechtilý, cíle hledí časopis dosíci hlavně citáty a výňatky, seskupenými v 1. čísle v oddíly: Výchova, Slovanstvo, Boj proti alkoholismu, Moudrost života, Škola a pod. *č.*

*

Spolupracovník »Rusi« otiskl zajímavý hovor s ředitelem Uměleckého divadla, spisovatelem Vlad. J. Němirovičem-Dančenkem. Jedná *o novém kuse Gorkeho* »Dačniki«. (»Dači« jsou letní byty.) Látka není vzata tentokráte »ze dna« života. Osobami jsou doktor, advokát, inženýr, spisovatel a několik postav ženských, podle slov Němiroviče-Dančenka mistrovsky prý podaných. K otázce, co je s ohlašovaným kusem Gorkého z otázky židovské, odpověděl, že je to pověst lichá, žádného takového kusu G. nepsal. Od Čechova, jenž jel na bojiště, umělecké divadlo nebude mít letos ničeho, sám — N. Dančenko — dokončuje prý kus, ale více o tom neřekl. — Při ukončení zimní sezony usjednotila se kritika v úsudku, že státní ruská divadla jsou příliš nemotorné instituce a že trpí nad to hotovou byrokratičností, tak že člověku s naivní a čistou duší dech se zaráží a na čele krůpěje potu vystávají, má-li s ředitelstvy jejich co dělati. Především se stížnosti tyto týkají divadla Alexandrinského. *—ch.*

*

Mladý *spolek pro podporu maloruského umění výtvarného* konal nedávno svou pátou roční hromadu. Finanční postavení spolku je nepříliš skvělé, všecky jeho fondy dohromady obnášejí něco přes 1100 korun. Ani umělecká síla jeho není veliká, poslední výstavka přes pochvalu dobrých lidí nepřinesla výsledku hmotného ni morálního. *—ch.*

*

Petrohradská akademie nauk v poslední době mnoho dává v sobě věděti. Nedávno vypracovala návrh na opravu ruského pravopisu, o němž píše náš dopisovatel. Péčí Akademie vydán I. svaz. pomorských písní zapsaných Grigorjevem, v příloze budou nápěvy a mapa. Spolu se Slovníkem ruského jazyka, jenž vychází v Akademii, jest uchystán Okrskový velikoruský slovník pod vedením Šachmatova a vydány Sreznĕvského Materialy ke slovníku staroruskému. Zpracovává se dialektologický materiál, zasílaný ze všech končin Ruska podle dotazníku Akademie. Vydán bude samostatně slovník vologodského nářečí, sborník materiálů z rostovského nářečí a smolenský slovník. — *Geograf. společnost ruská* vydala sborník »Pečorských bylin«, jež zapsal N. E. Ončukov. — V Petrohradě spolu *s ruským museem cara Alexandra III.* staví se též oddíl zasvěcený výhradně památce tohoto cara a oddíl národopisný. — *Petrohradský spolek gramotnosti* vydal řadu brošur lidových z oboru právního. *—ch.*

L i t e r á r n í p o l e m i k a o otázce, *byl-li Puškin autorem Gavriljady*, skončila v podstatě nicotně. Nedodělala se výsledku žádného a otázka stojí pořád nerozřešena. Puškin v dopise svém k náčelníku četnictva, hr. Bekendorfovi, autorství své rozhodně popřel, ale poslal o téže věci caru Mikulášovi jiný dopis, jenž však nebyl dosud nalezen. V zápiscích knížete Golicyna, důvěrného přítele cara Mikuláše, jež částečně jím samým jsou ověřeny, částečně známy dle toho, co on vypravoval, jest zápiska: »Gavriljada Puškinova. Popírání Puškinovo. Přiznání. Jednání Jeho Veličenstva s ním. Důležité vyjádření knížete, že netřeba odsuzovati zemřelé.« Z této zápisky se vyvozuje, že Puškin v dopise k carovi se přiznal k autorství, ač to Bekendorfovi popřel. Ale důkaz — list Puškinův k carovi — chybí dosud.

V Moskvě vydány přičiněním a prací *V. A. Zelinského* sborníky literárně kritických prací a materiálů, týkajících se Puškina, Lermontova, Gogolja, Turgeněva, Ostrovského, Lva Tolstého, Někrasova s životopisy (o Tolstém Vengerov, o Gogolovi Pypin, o Puškinu Kirpičnikov).

Gubernský statistický spolek v Poltavě obíral se otázkou, co č t e l i d v e n k o v s k ý? A shledáno, že díky především školním knihovnám čte se velice hojně Ševčenko, Kotljarevskij, Gogolj, Gorkij, Garšin, Korolenko, Tolstoj, Turgeněv a Dostojevskij. Všeobecně lid odmítá prázdnou belletrii, žádá jen dobré knihy, a nejraději poučné. »Nepotřebujeme pohádek, je nám třeba dobrých knížek o zemi, o slunci«.

V Poltavě městská rada usnesla se postaviti *pomník Gogoljovi*, jenž »ač psal rusky, činnost svoji opřel o motivy maloruské«, jak odůvodňuje rada své rozhodnutí. Má býti věnováno na pomník 50.000 rublů. —*ch.*

Pan S. Hurban Vajanský v »Národních Novinách« ve zprávě o všestudentské slavnosti pražské mne svým způsobem napadl: prohlásil mne za zrádce, koupeného jidášskými penězi. Pane Hurbane Vajanský, můj štít je příliš čistý, aby se ho mohla dotknouti Vaše hana. Ale přibit Vaše jednání před světem slovanským musím. Musím říci, že znám pramen Vaší zášti proti mně: prýští z týchž příčin, pro které jste se podobným způsobem vrhl na neúnavného, idealního pěstitele vzájemnosti československé, K. Kálala, nebo před tím na prof. Pastrnka, jehož vědecký význam a osobní nadšení i energie slouží téže idei, nevzpomínám-li ani staršího Vašeho nepřátelství proti prof. Masarykovi a red. Herbenovi. Slovanský přehled od samého počátku věnuje bedlivou pozornost Slovensku a vzájemnosti československé — vždyť v ů b e c svou činnost zahájil článkem prof. J. Baudouina de Courtenay o Slovácích, jejž »Národnie Noviny« obšírně citovaly. Přináší pravidelné zprávy o životě slovenském a o stavu ideje československé, přináší i četné s l o v e n s k é příspěvky, zejména v posledních ročnících. Ale poněvadž v zájmu pravdy a v zájmu Slováků a shody československé jest nucen vedle jiného upozorňovati i na nesprávnost, ba mnohdy škodlivost vedení martinského, tedy také a především Vašeho — rozhořčil jste se na mne a vrhl na mne pohanu, která však padá zpět na Vás, poněvadž mne se dotknouti nemůže. Poslední dopis ze Slovenska, jehož dokončení právě v tomto čísle přinášíme, vše vysvětluje. Také hlasy s l o v e n s k ý c h časopisů, užaslé Vaším útokem, vysvětlují, že neslýchané to napadnutí jest jen dalším článkem hrubého odbývání se strany Vaší těch Čechů, kteří pracují pro vzájemnost československou. »Slovenský Týždenník« vyslovil obavu, že takové nájezdy, jako Váš, jsou s to znechutiti napadené a odvésti je od práce pro ideu československou. Nikoli: projevy nepříčetné zášti, jako byl Váš projev proti mně, jsou nám jen důkazem — troufám si to povědéti za všecky, které jste kdy napadl i které ještě napadnete — že cesta naše je správná; kdyby byla nesprávná, podal byste proti ní věcné důvody. A buďte ubezpečen, že v zájmu dobré věci slovenské a československé budu se svými spolupracovníky ve Slov. Přehledě dále bedlivě sledovati všecek život slovenský a upřímně poukazovati na vady jeho i přednosti. A nejvíce mne bude těšit, když ty přednosti budu moci konstatovati na straně Vaší.

Ad. Černý.

Vydáno 24. června 1904.

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

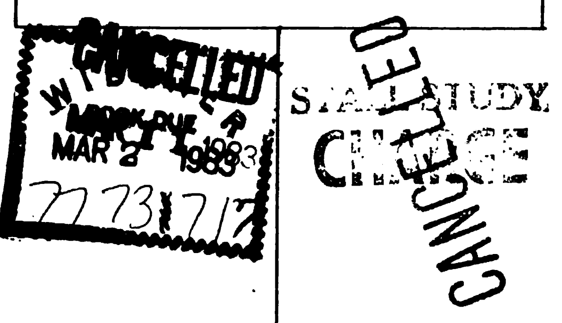
UKAZATEL

k VI. ročníku Slovanského Přehledu.

A.

B.

C.

CANCELLED
MAR 2 1983
STAFF STUDY
CHARGE
CANCELLED